T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE KIBRIS MESELESİ (1945-1980)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN **HAZIRLAYAN**
Prof.Dr. Erdal AÇIKSES **Zülfükar Aytaç KİŞMAN**

ELAZIĞ-2014

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

TÜRK - AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE KIBRIS MESELESİ (1945 – 1980)

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN	HAZIRLAYAN
Prof. Dr. Erdal AÇIKSES	**Zülfükar Aytaç KİŞMAN**

Jürimiz, 28.03.2014 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu doktora tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. **Prof. Dr. Mesut AYDIN** ……
2. **Prof. Dr. Erdal AÇIKSES** ……
3. **Prof. Dr. Rahmi DOĞANAY** ……
4. **Prof. Dr. Ali YILDIRIM** ……
5. **Doç. Dr. Mehmet ÇEVİK** ……

F.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …….. tarih ve …….sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Zahir KIZMAZ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

Türk – Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs Meselesi (1945-1980)

Zülfükar Aytaç KİŞMAN

Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
Elazığ – 2014, Sayfa: IX + 342

İlk başlarda Levant olarak adlandırılan Doğu Akdeniz'de ticari faaliyetler olarak başlayan Türk-Amerikan ilişkileri, sonraki yıllarda özellikle de soğuk savaş döneminde müttefiklik olarak adlandırılabilecek seviyeye gelmiştir. Ancak bu gitgide karmaşık hale gelen ilişki, zaman zaman kopma noktasına gelen sarsıntılar geçirmiştir. Türk – Amerikan İlişkilerinin hayat seyrinde bazı önemli dönüm noktaları ve hayati konular vardır. Doğu Akdeniz'de kapladığı küçük alana rağmen, Kıbrıs'ta yaşanan karmaşık ve uzun anlaşmazlılar, kolay çözülmesi beklenen bir sürecin dışına çıkarak, sarsıntılara sebebiyet veren konulardan birisi haline gelmiştir.

Bu anlamda 1945-1980 arasında ikili ilişkiler zaman zaman bölgedeki çıkarlar adına, müttefiklik üzerine kurulurken, zaman zaman da kriz diplomasisine dönüşmüştür. Özellikle Kıbrıs meselesi iki ülkenin ilişkilerini sürekli yeniden değerlendirmesine yol açmakla birlikte ABD'nin genel siyasetinin daha çok NATO ittifakının devamı ve çıkarları etrafında şekillendiği ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk – Amerikan İlişkileri, Soğuk Savaş, Kıbrıs, NATO, KKTC

ABSTRACT

Doctorate Thesis

Cyprus Issue In Turkish-American Relations (1945-1980)

Zülfükar Aytaç KİŞMAN

Fırat University
Social Sciences Instiute
Department of History
History of Turkish Republic
Elazığ – 2014, Sayfa: IX + 342

Turkish- American Relations that started as commercial activities in the East Mediterranean named as Levant, transformed into an ally in the subsequent years, especially during the Cold War Era. However this relationship became more complicated in time, occasionally had hard times of nearly detaching. There are some crucial milestones and considerable topics in the lifetime of the Turkish – American Relations. Regardless of the small area she occupied on the East Mediterranean, the intricate and long lasting disputes in Cyprus, have exceeded the point of being resolved with ease and have become one of the issues shaking the relations.

In this context, the bilateral relations between 1945 and 1980 have been constituted upon the alliance but from time to time have been reshaped as crisis diplomacy for the sake of the benefits within the region. The Cyprus issue particularly has led the relationship between the two countries to be reassessed from time to time and have depicted that the USA's general politics towards the island have been more formed around the continuation of the NATO alliance and benefits.

Key Words: Turkish – American Relations, Cold War, Cyprus, NATO, TRNC

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **II**
ABSTRACT ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **IV**
ÖNSÖZ ..... **VI**
KISALTMALAR ..... **VIII**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS ADASI'NIN TARİHİ VE ÖNEMİ **9**
1.1.Osmanlı Himayesine Kadar Genel Kıbrıs Tarihi 9
1.1.1. Milattan Önce Kıbrıs 9
1.1.2. Roma Dönemi Kıbrıs 15
1.1.3. Ada'da İslam Egemenliği 17
1.2. Osmanlı Egemenliğinde Kıbrıs 18
1.2.1. Osmanlı'nın Kıbrıs'ı Fetih Sebepleri 18
1.3. Ada'nın Osmanlı'dan Kopma Süreci 23
1.4. İngiliz İdaresinde Kıbrıs 28
1.4.1. Girit Meselesi ve Kıbrıs 37
1.4.2. Ada'da ENOSİS Faaliyetleri 42
1.4.3. Kıbrıs Türkleri Arasında İlk Örgütlenmeler 45
1.5. I. Dünya Savaşı Sonrası Ada'nın Durumu 50

İKİNCİ BÖLÜM

2.TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE KIBRIS MESELESİ **57**
2.1. İlişkilerin Başlaması ve Ticari İlişkilerin Gelişmesi 57
2.2. İlk Resmi İlişkilerin Başlaması ve Ticaret Anlaşmaları 66
2.3. Osmanlı'da Amerikan Okulları ve Misyonerlik Faaliyetleri 71
2.4. Kıbrıs Meselesine Kadar Türk – Amerikan İlişkileri 80
2.5. II. Dünya Savaşı Sırasında Kıbrıs'ın Durumu 100
2.6. Türk – Amerikan İkili İlişkilerinde Müttefiklik Dönemi 103
2.7. İki NATO Müttefiki Olarak Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları 107

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE KIBRIS'IN SORUN HALİNE GELMESİ VE KRİZLER DÖNEMİ

3. TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE KIBRIS'IN SORUN HALİNE GELMESİ VE KRİZLER DÖNEMİ 112

3.1. ABD'nin Kıbrıs Konusuna Dâhil Oluşu 112

3.1.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve ABD 118

3.1.2. 1964 Krizi ve Johnson Mektubu 128

3.1.3. 1967 Krizi 157

3.2. 1967 – 1974 Müzakereler Dönemi 166

3.3. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve ABD 172

3.3.1. Amerikan Silah Ambargosu 191

3.3.2. Doruk Anlaşmaları ve Kriz Diplomasisinden Çıkış 200

SONUÇ 205

KAYNAKÇA 213

EKLER 227

ÖZGEÇMİŞ 342

ÖNSÖZ

Türk Tarihi içerisinde müstesna yere sahip konu başlıklarından bir tanesi şüphesiz Kıbrıs'tır. Gerek fethedildiği ve sonraki dönemlerdeki askeri, siyasi ve ticari anlamda stratejik önemi, gerekse de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türk siyasi hayatı ve Türk Dış Politikası için ifade ettiği anlam, Kıbrıs Adası'nı çoğunlukla politik ajandada üst sıralara taşımıştır. Öte yandan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iki asırdan fazladır, zaman zaman ticari bir ortağı ve zaman zaman da askeri ve siyasi bir müttefiki olan Amerika Birleşik Devletleri ile olan ilişkileri ise özellikle Soğuk Savaş yıllarından beri yönetilmesi hassasiyet gerektiren bir konu olmuştur. Hele, Kıbrıs ve Türk-Amerikan ilişkilerinin birbiriyle sıkı şekilde bağlantılı olması ise konuyu siyasetçiler, diplomatlar ve biz tarihçiler için tekrar tekrar ele alınması, farklı noktalarının irdelenmesi ve bakılmamış enstrümanlarla yeniden bakılması gereken bir konu haline getirmiştir.

Buradan hareketle, bu doktora tez çalışmamızı yaparken bizi sevk eden en temel saik, konunun, farklı kaynaklara ulaşarak ve mevcut kaynaklar da yeniden değerlendirilerek tekrar incelenmesi olmuştur. Bu amaç doğrultusunda tezimizin hazırlanış sürecinde ciddi bir arşiv taraması süreci gerçekleşmiştir. Konunun farklı taraflarının ortaya koyulabilmesi için arşiv taramaları yapmak üzere ABD'ye bir ziyarette bulunulmuş ve burada çeşitli arşiv kaynaklarına ulaşılmıştır. Özellikle, İngiliz bir veri tabanı sağlayıcı firma olan Gale Learning ağı üzerinden Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Arşivlerine ulaşılmıştır. NSC Arşivleri üzerinde tezimizin ilgilendiği zaman dilimi olan 1945-1980 arası dönemde ilgili araştırmalar neticesinde farklı sayfa sayılarında bin iki yüz civarında arşiv belgesine ulaşılmıştır. Faydalanılan NSC Arşivleri, çevrimiçi erişim sırasında, her belge için servis sağlayıcı Gale Learning tarafından gösterilen erişim numaraları ile numaralandırılmıştır. İlgili arşivden kullanılan orijinal belgelerin başlangıç sayfaları Ekler bölümünde verilmiştir. Ayrıca Amerikan Dış İşleri Bakanlığı Arşivlerinden de ilgili yıllarda tezimizle alakalı belgeleri içeren "Foreign Relations of The United States (FRUS), 1964-1968, Volume XVI, Cyprus; Greece; Turkey" (ABD Dış İlişkileri, 1964-1968, Cilt XVI, Türkiye, Kıbrıs, Yunanistan) ile "FRUS 1973–1976, Volume XXX, Cyprus; Greece; Turkey" (ABD Dış İlişkileri, 1973-1976, Cilt XXX, Türkiye, Kıbrıs,

Yunanistan) ciltler incelenmiş ve ilgili belgelerden faydalanılmıştır. Bunun yanısıra yerli ve yabancı pekçok tetkik eser, makale ve tez de tezimizin kaynaklarını oluşturmuştur.

Tezimizde metod olarak, bir tarih tezi olması hasebiyle, kronolojik ilerlenmeye çalışılmış; ikili ilişkiye dayanan bir konu olduğu için de uluslararası ilişkiler bağlamında da konular irdelenmiştir. Olaylar ve olgular arşiv belgeleri ışığında ve tetkik eserlerden faydalanılarak yansıtılmaya çalışılmıştır.

Tezimizin hazırlanmasında büyük desteği ve maddi-manevi katkısı olan başta danışman hocam Sayın Prof. Dr. Erdal AÇIKSES'e değerli katkılarından ve yönlendirmelerinden ötürü teşekkürü bir borç bilirim.

Elazığ – 2014 **Zülfükar Aytaç KİŞMAN**

KISALTMALAR

ABCFM : American Board of Commissioners for Foreign Mission

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

a.g.e. : Adı geçen eser

AHEPA : American Hellenic Educational Progressive Association-Amerikan Helenik İlerici Eğitim Derneği

AKEL : Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laoú -Emekçi Halkın İlerleme Partisi

Bkz : Bakınız

BM : Birleşmiş Devletler

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

CIA : Central Intelligance Agency-Merkezi İstihbarat Ajansı

CINCSOUTH : Allied Forces Southern Europe-Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri

EOKA : Ethniki Organosis Kyprion Agoniston- Kıbrıslı Elenlerin Milli Mücadele Örgütü

FRUS : Foreign Relations of The United States-Amerikan Dış İlişkileri

IMF : International Monetary Fund- Uluslararası Para Fonu

KATAK : Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu

KKTC : Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

km^2 : Kilometre kare

MAAG : Military Assistance Advisory Group

M.Ö. : Milattan önce

M.S. : Milattan sonra

MSP : Milli Selamet Partisi

NATO : North Atlantic Treaty Organization- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

NSC : National Security Council-Ulusal Güvenlik Konseyi

SEIA : Savunma ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması

SEATO : South East Asia Treatment Organization- Güneydoğu Asya Anlaşması Teşkilatı

SOFA : Status of Forces Agreement- Çekiç Güç Anlaşması

SSCB **:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

TBMM **:** Türkiye Büyük Millet Meclisi

TMT **:** Türk Mukavemet Teşkilatı

TRNC **:** Turkish Republic of Nothern Cyprus-Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

WSAG **:** Washington Special Actions Group-Washington Özel Harekat Grubu

GİRİŞ

Kıbrıs meselesi günümüzde Türk dış politikasının en önemli konularından birisidir. Özellikle son yüz yıldır ülkenin dış siyasetinde en çok çaba sarfedilen ve en fazla bedel ödenen başlık olmasına rağmen bugün bile halen çözülebilmiş değildir. Ada'da yaşayan iki halkın arasında mesele haline dönüşmesinin temelinde Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına damga vuran ayrılıkçı isyanlar yatmaktadır. Büyük Helen hayalini gerçekleştirmek adına Kıbrıs'ta Rumlar taviz vermez bir biçimde davranmakta ve Ada'nın tek sahibi oldukları iddiasından hareketle tüm yetkilerin ve idarenin kendilerinde olması gerektiğini yüz yılı aşkın bir zamandan beri savunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin mirasını devralan Türkiye ise Ada'da iki halkın olduğu fikrinden hareketle kendisini iki farklı halk ve iki farklı yönetim fikrine odaklamıştır. İngilizlerin Ada'daki varlıkları ve yönetim biçimleri zaman zaman Rumların hayallerin okşadığı ölçüde ümitlerini arttırmış ancak İngilizler Ada yönetiminde Rum tarafına görevsel ayrıcalık tanımasına rağmen hiçbir zaman yönetsel tavize dönüşmemiştir. Saldırgan davranışları ile Rumlar 2. Dünya Savaşı sonuna kadar Ada'da plebisitler ile sürekli bir biçimde Ada yönetiminin kendi hakları olduğunu ilan etmeye çalıştıkları görülmektedir. 1950'lere kadar Kıbrıs sorunu iki taraflı bir denklem görünümüne bürünmüş ve Türkiye'nin sağduyulu açıklamalarına karşılık Rum tarafı eylem ve tacizlerine devam etmiştir.

Görünürde iki farklı toplumun farklı beklentileri, çıkarları, dünya görüşleri üzerine oturan ve aralıklarla da olsa kışkırtmalara sahne olan anlaşmazlık uzun süre belirsizlik konumunda kalmıştır. Sıkışan denklemin daha da karışmasına sebep olan süreç özelikle 2. Dünya Savaşı ve bölgeye olan etkilerinde gizlidir. Türk-Amerikan ilişkilerinde müttefiklik boyutunun başlaması ve ABD'nin hegemon güç olarak belirmesi ve Rusya karşısında yer alarak iki kutuplu dünyanın denge merkezinde yer alan Kıbrıs uluslararası bir konu haline gelmiş ve daha da içinden çıkılmaz bir sorun haline dönüşmüştür. Bu anlamda 1950'lerden sonra Kıbrıs, Türkiye'nin sadece ABD ile olan ilişkilerini değil Sovyetler Birliği, Arap ülkeleri, Avrupa Birliği ve diğer üye olduğu örgütlerle ilişkilerinin boyutlarını da defalarca etkilemiştir. Kıbrıs'ın üç önemli dönüm noktası olarak 1964, 1967 ve 1974 krizleri sırasında taraflar her zaman ABD'nin arabuluculuğuna inanmış ve taraflar sürekli ABD'ye giderek kendilerini anlatmak

zorunluluğu hissetmişlerdir. Uluslararası sistem tek güç odağından birden fazla gücün karşılıklı etkileşimine doğru evrilmesine rağmen bugünkü duruma bakıldığında da meselenin halen aynı eksende çözülmeye çalışıldığı görülmektedir. Tek taraflı Enosis isteklerinin savunulduğu zamandan BM kararlarının etkili olduğu tarihlere daha sonra sürece ikili müzakerelerin hakim olmasına kadar ABD her zaman çözüm beklenen odak olagelmiştir. Şüphesiz ikili ilişkilere etki eden bir diğer faktör devlet adamları, kişilikleri, baskı gruplarının ve ülkelerdeki siyasal yelpazenin etkileri parlementoları içerisindeki konumları, güçleri ile dünya görüşlerinin temel yapılarıdır. ABD ise uluslararası politikada realist politika izlemekte ve bu politikanın sonuçları olarak sağduyu ve karşılıklı anlayıştan ziyade çok daha gerçekçi ve çıkarlara dayalı bir yöntem ve fikir yapısı ön plana çıkmaktadır. İkili ilişkilerde son elli yılda tek konu başlığı olmamasına rağmen Kıbrıs özelinde ABD'nin politikasının şekillenmesinde Ortadoğu bölgesinin öneminin azalmaması aksine halen tüm dünyanın strateji merkezi olarak görülmesinin etkisi büyüktür. İnsanlık tarihinin başladığı ve kaderini çizdiği coğrafya olarak bölgenin genel yapısını anlamak bu tip çalışmalar için önem arz etmektedir.

Başlığında Ortadoğu kavramı bulunan çalışmalara bakıldığında ilk fark edilecek husus, bu kavramın kapsamının birbirinden farklı olması ve her bir çalışmaya göre genişleyip daralmış oluşudur. Bunun içindir ki Ortadoğu ile ilgili bütün çalışmalar öncelikle bu kavramın içeriğinin belirlenmesi ve kapsamına nelerin alındığının gösterilmesiyle başlamaktadır. Temelde Ortadoğu kavramının şark (Doğu) ve yakın doğu kavramları gibi batı merkezli sübjektif bir kavramlaştırmanın ürünü alarak ortaya çıktığı söylenebilir. Bu kavramlaştırmayı yönlendiren ana bakış, Avrupa'yı dünyanın merkezi olarak kabul eden ve diğer bölgeleri bu merkeze olan uzaklıklara göre yakın, orta ve uzak şeklinde sınıflandıran bakıştır.[1]

En geniş anlamda Ortadoğu batıda Fas, Tunus, Cezayir, Libya, Somali, Etiyopya, Sudan ve Mısır'dan başlayarak doğuda Irak, Kuveyt, Bahreyn, BAE ve Umman'ı içine alan, kuzeyde Türkiye, Kafkasya, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, İran,

[1] Davut Dursun, "Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi", *Birinci Ortadoğu Semineri,* Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayını, Elazığ, 2004, s.22.

Afganistan ve Pakistan'ı kapsayan güneyde ise Suriye, Lübnan, İsrail, Ürdün, Filistin ve Arap yarımadasını çevreleyen bölge olarak tanımlanmaktadır.[2]

Akdeniz ise kimilerine göre dünyanın tam ortasında yer alan bu anlamda da dünyanın ortası tanımına uygun olarak bir kavşak noktası olarak öne çıkan bir konumdadır. Strateji uzmanları bu denizi coğrafi mevki açısından üç bölgeye ayırmaktadır: Cebelitarık ve Malta Adası arasındaki Batı Akdeniz, Malta Adası ile 27º boylam arasındaki bölgeye Orta Akdeniz, bu boylamın daha doğusuna ise Doğu Akdeniz denmiştir. Bu tanıma göre Doğu Akdeniz bölgesinde Türkiye, İsrail, Suriye, Lübnan, Filistin Gazze Şeridi, Mısır, Kıbrıs Adası ve Ürdün yer almaktadır. Bu bölgenin dikkat çekici bir başka yönü ise dünya petrol rezervlerinin, doğalgaz ve tatlı su kaynaklarının merkezinde bulunmasıdır.[3]

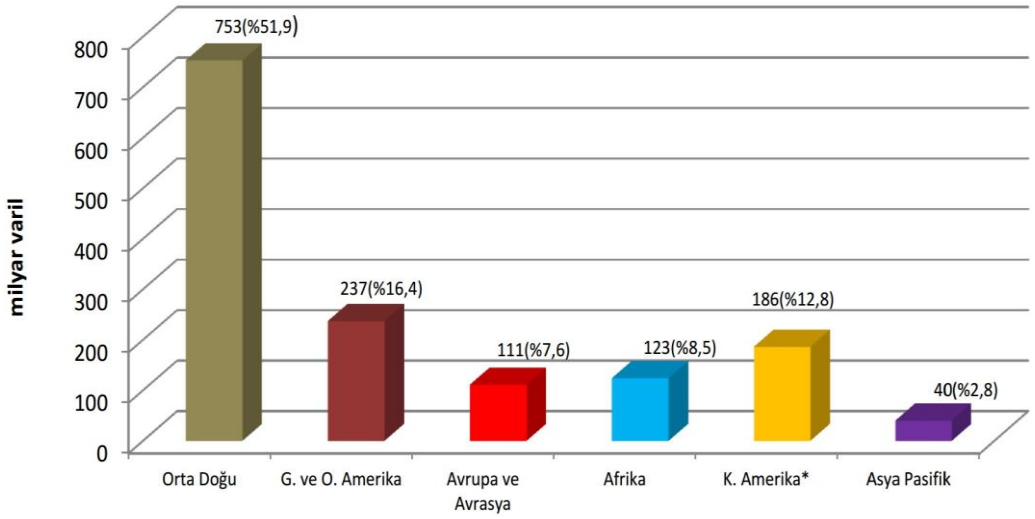

Grafik 1. 2010 Yılı İspatlanmış Petrol Rezervleri (*ABD Rezerv Değeri Hariç)[4]

2010 yılında 88,3 milyon v/g olan petrol tüketimi 2011 yılında 0,6 milyon v/g artmış ve 88,9 milyon v/g olarak gerçekleşmiştir. Küresel talebin 2011 yılında 2010 yılına kıyasla Kuzey Amerika, Avrupa ve Afrika dışında kalan bölgelerde arttığı gözlenmiş olup, 2012 yılında da tüketim artışının devam etmesi beklenmektedir.[5]

[2] Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s.27.
[3] Dursun Yıldız, *Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2008, s.21-22.
[4] http://www.tpao.org.tr/2011_sektor_raporu.html, s. 4. Erişim Tarihi: 14.02.2014.
[5] http://www.tpao.org.tr/2011_sektor_raporu.html, s. 4. Erişim Tarihi: 14.02.2014.

Sanayinin ve teknolojinin çok hızlı ilerlediği düşünülürse kimilerinin dediği gibi endüstrileşmiş hiçbir toplum tatmin edici miktarda petrol olmadan ayakta kalamaz ve bu yüzden kaynağın varlığına yönelik herhangi bir tehdit krize hatta çatışmalara yol açabilir.

Bununla birlikte günümüzün en değerli enerji türlerinden bir diğeri olan doğal gaz için de benzer durum söz konusudur.

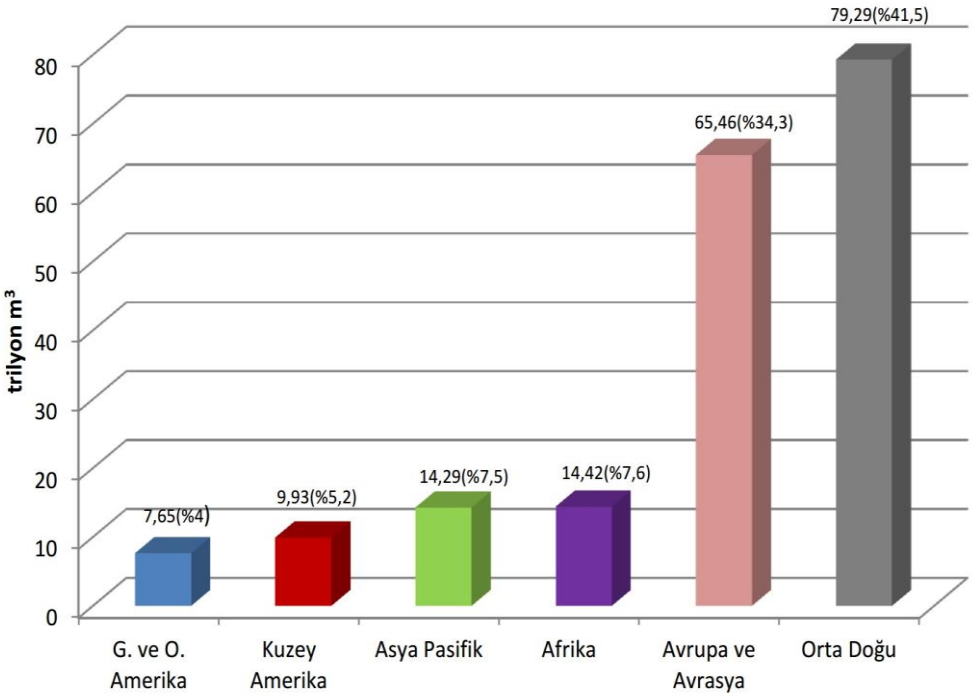

Grafik 2. 2010 Yılı İspatlanmış Doğalgaz Rezervleri[6]

Petrol ve Doğal gaz rezervlerinin büyük bölümü görüldüğü üzere Ortadoğu'da olmakla birlikte kullanılabilirlikleri ve ihtiyaca cevap verebilmeleri ölçüsünde değerli iken Ortadoğu'daki medeniyetlerin oluşumunu ve ilerlemesini sağlayan ve bu bağlamda bölgeyi çok daha önemli kılan olgu ise sudur. Bütün Ortadoğu tarihinin en eski zamanlarından beri yaşamı belirleyen en önemli koşullardan birisi olarak su; bilinen ilk medeniyetlerin Fırat ve Dicle etrafında oluşmasını sağlamış, tarımla birlikte üretim artmış ve nehirler yoluyla Kızıl Deniz, Basra ve Doğu Akdeniz limanlarına hayat vermiştir.[7] Dünyanın en uzun nehri olan Nil ile birlikte Fırat, Dicle, Asi, Litani ve Ürdün nehirleri bölgenin ve dünyanın en büyük nehirleri arasında olmakla birlikte hem

[6] www.tpao.org.tr/2011_sektor_raporu.html, s.7, Erişim Tarihi: 14.02.2014
[7] Yıldız, a.g.e., s.42.

besledikleri alan hem de birkaç ülkenin sınırları içerisine girmeleri sebebiyle paylaşımları ülkeler arasında sorun yaratmaktadır. Su için çıkan anlaşmazlıklar çok eskilere dayanmakla birlikte –ki en eski su savaşı 4500 yıl önce Lagaş ve Umma şehir devletleri arasında yaşanmıştır[8]- 2025 yılında su kaynaklı bir savaşın Ortadoğu'da yaşanabileceğini savunanlar vardır.[9] Bölgede uluslar arası düzlemde her konuda yerleşmiş güvensizlik hissi, paylaşım konusunda uluslar arası hukukun olmaması ya da sorun çözmekten uzak oluşu da mevcut durumu zorlaştıran sebepler arasındadır.

Kıbrıs ise, Akdeniz'in kuzeydoğu bölgesinde 34-33º ve 35-41º kuzey enlemleri ile, 32-17º ve 34-35º doğu boylamları arasındadır. Akdeniz'de Sicilya ve Sardunya'dan sonra üçüncü büyük ada olan Kıbrıs, üç temel Akdeniz yolu üzerine açık bulunmaktadır.[10] Ada, kuş uçuşu Suriye kıyılarına 96 kilometre, Mısır'in Nil deltasına 400 kilometre, Yunanistan'a 770 kilometre, Türkiye'ye ise 64 kilometre uzaklıktadır. Ada'nın doğu-hattı uzunluğu 224 kilometre, kuzey-güney genişliği 96 kilometre tamamının yüzölçümü ise 9251 km^2 dir. Toplam deniz kıyısı ise yaklaşık 782 kilometredir.[11] Görüldüğü gibi Ada'nın mesafe olarak en yakın olduğu kara parçası Türkiye'dir. Kıbrıs yeryüzü şekilleri itibariyle güney ve kuzeyden dağlarla çevrili ve ortası çukur olması nedeniyle üç büyük bölgeden oluştuğu için Anadolu'ya benzetilmektedir. Esasen jeolog ve coğrafyacıların incelemelerine göre Ada, Toros sistemi içine alınmakta ve üçüncü jeolojik zamanın genç kıvrımlarına ait olduğu kabul edilerek, dördüncü zaman başlarında Dış Toroslar veya Amanoslar'ın bir devamı olmakla Kıbrıs'ın Hatay ilinin dağ ve ova sıralarıyla bağlılığı ispatlanmıştır.[12]

Bu anlamda Ortadoğu, Doğu Akdeniz, Ege, Süveyş Kanalı, Kızıldeniz ve Körfez üzerindeki stratejik hesaplar yapan hiçbir küresel ve bölgesel gücün ihmal edemeyeceği

---

[8] Zekai Şen, *Ortadoğu'da Su*, Su Vakfı Yayınları, Cidde, 2006, s.29.
[9] Ortadoğu su savaşı senaryoları konusunda daha ayrıntılı bilgi için, Bkz, John Bulloch ve Adel Darwish, *Su Savaşları*, Çev: Mehmet Harmancı, Altın Kitaplar, İstanbul, 1994.
[10] Enver Bozkurt ve Havva Demirel, *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu,* Birinci Basım, Nobel Yayınevi, Ankara, 2004, s. 5.
[11] Ramazan Özey, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*, 3. Baskı, Aktif Yayınevi, İstanbul 2004, s.209-210.
[12] Afif Erzen , "İlkçag Tarihinde Kıbrıs" *, Belleten, XL,* 15, 1976, s. 93.

Kıbrıs bütün bu bölgelerin hepsine öylesine yakın bir uzaklıktadır ki, bu güçlerden her birini doğrudan etkileyecek bir parametre niteliği taşımaktadır.[13]

Kıbrıs, günümüzde stratejik bir öneme sahip olduğu için sürekli hedef niteliğinde olmuştur. Hedefteki Kıbrıs'ın yalnızca Doğu Akdeniz'de bir ada olarak kalması mümkün değildir. Günümüzde dünya egemenliğine talip olan bütün büyük devletler gözünü ortadoğuya dikmekte ve böylelikle bu küçük ada uluslararası güçlerin odak noktası haline gelmiştir. Doğu Akdeniz ve dolayısı ile Ortadoğu egemenliğinin anahtarı konumundaki Ada çevre ülkeler açısından da ekonomik, askeri ve siyasi etkiler yaratabilecek konumdadır. Özellikle son yüzyılda fiziki olarak bölgeden uzak iki emperyalist güç olan iki devletten önce İngiltere sonra da ABD açısından Ada bir uçak gemisi olarak kullanılmıştır. Bu fonksiyonu ile Kıbrıs son zamanlarda bir kıta devleti gibi ortaya çıkan Avrupa Birliği'nin radarına girmiştir.[14]

Kıbrıs Ortadoğu ile ilgili tüm stratejik planlarda yer almakla Türkiye için de hayati önem taşımaktadır. Ahmet Davutoğlu bu önemi şöyle izah etmektedir:

"*Kıbrıs'ı ihmal eden bir Türkiye'nin, küresel ve bölgesel politikalarda etkin rol oynayabilmesi mümkün değildir. Küresel politikalarda etkin olamaz; çünkü bu küçük ada Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları arasındaki bağlantıları doğrudan etkileyecek jeostratejik bir konumdadır. Bölgesel politikalarda etkin olamaz; çünkü Kıbrıs bir ucuyla Ortadoğu'ya, bir ucuyla Kuzey Afrika ve diğer bir ucuyla Balkanlar ve Avrupa'daki stratejik dengelerin önemli unsurlarından biridir. Bu nedenle Kıbrıs, küresel aktörlük rolünü hedefleyen Türkiye'nin temel politikası içinde yer almak zorundadır. Kıbrıs meselesinin Türkiye açısından önemli iki yaşamsal önemi daha vardır. Birincisi Türkiye'nin tarihi sorumluluğunun bir sonucu olarak Ada'daki Türk toplumunun güvenliğini sağlamaya yönelik görevidir. İkincisi Ada'nın coğrafi konumunun jeostratejik açıdan taşıdığı önemdir. Bu konum oradaki insan unsurundan bağımsız hayati öneme sahiptir. Kıbrıs'ta tek bir Müslüman Türk olmamış olsa bile Türkiye'nin bir Kıbrıs meselesi olmak zorundadır. Hiçbir ülke kendi hayat alanı sahasında yer alan böyle bir adaya kayıtsız kalamaz. Nasıl üzerinde ciddi oranda Türk nüfus kalmamış olan Oniki Ada Türkiye açısından önemini korumaya devam ediyorsa ve hiçbir beşeri*

[13] Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2004, s. 180.
[14] Anıl Çeçen, *Kıbrıs Çıkmazı,* Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, s.21-25.

bağlantısı olmadığı halde bugünkü ABD politikaları, Küba ve diğer Karaip Adaları ile doğrudan ilgileniyorsa, Türkiye de Kıbrıs ile insani unsur dışında stratejik açıdan da ilgilenmek zorundadır. Kıbrıs davasını milli mesele haline getiren süreç, işte bu konjonktürel durumdur."[15]

Üstelik Ortadoğuda stratejik çıkarları bulunan her ülkenin ilgi odaklarından birisi olduğu gerçeğide düşünüldüğünde devletlerarası yürütülen çetin diplomasi faaliyetleri bağlamında Ada'daki olayların Türk-Amerikan ilişkilerinde teşkil ettiği yerin incelendiği bu çalışmanın kronolojik anlatımı, Ada'da hüküm sürmüş medeniyetlerin etkilerini, nüfus hareketlerini ve mevcut halkların durumunu göstermesi açısından tercih edilmiştir. Bu anlamda ilk bölümde Kıbrıs tarihi bilinen en eski devirlerinden başlanarak 1. Dünya Savaşı sürecine kadar irdelenmiş, Ada'daki durum ve değişimler eldeki kaynaklar eşliğinde yorumlanmıştır. Bu bölümde dikkat çeken husus Ada'nın yüzlerce kez istilaya uğramış olması ve birçok kültürün Ada'da yaşama olanağı blmuş olmasıdır. İkinci bölümde Türkiye-Amerika ilişkilerinin tarihsel kökenleri anlatılarak ikili ilişkilerdeki siyasi anlaşmaların, hamlelerin, beklentilerin, dostluk ve işbirliği ile anlaşmazlık noktalarının anlaşılması açısından belli başlı olaylar eşliğinde verilerle anlatılmış olup özellikle Girit konusundaki ABD'nin tutumu Kıbrıs ile olası bağlantıları açısından değerlendirilmiştir. Bu bölüm içerisinde İngilizlerin Kıbrıs'a hâkim olma süreci ve Helen hayallerini güçlendiren politikaları ile meseleyi esas körükleyen taraf olduğu görülmektedir. Üçüncü bölümde ABD'nin Kıbrıs konusuyla ilgilenmeye başlaması ve Türkiye ile ABD arasında ele alınan bir konu haline gelmesi üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde bölgedeki çıkarlar, iki NATO müttefiki ve siyasi zorluklarla boğuşan İngiltere arasında kalan ABD'nin Ada'ya ilişkin politika üretmekteki yöntemleri ve özellikle Johnson mektubu etrafında şekillenen düşünceleri belgelerle desteklenerek açıklanmıştır. Bu bölümde ABD'nin her iki tarafın görüşlerine odaklanmaktan ziyade soğuk savaş merkezli bakış açısı belgelerde de net olarak görülmektedir. Son bölümde ise Türkiye'nin Ada'ya müdahale etme sürecinde etkili olan faktörler, ABD'nin bu müdahaleye karşı yürüttüğü diplomasi ve aktör devletlerin dışında bazı devletlerin çeşitli girişimlerde bulunması, yine belgeler ışığında tanımlanmıştır. Çalışma hazırlanırken birçok yazılı kaynak, gazete ve makale taranmış olup aslen çalışma kullanılan ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Arşivleri üzerine

[15] Davutoğlu, a.g.e., s.179.

oturtulmuştur. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi Arşivleri çok yakın bir zamanda açıklanmış bulunmaktadır. Çalışmanın özgün tarafı bu anlamda şu ana kadar gün yüzüne çıkmamış belgeler ile konunun yorumunun tekrardan yapılmasında yatmaktadır. Çünkü taranan 1128 belge içerisinde 373 tanesi doğrudan Kıbrıs meselesi ile ilgili olup konunun bilinmeyen önemli yönlerini gün ışığına çıkarmalarından dolayı ayrı bir önem arzetmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KIBRIS ADASI'NIN TARİHİ VE ÖNEMİ

1.1.Osmanlı Himayesine Kadar Genel Kıbrıs Tarihi

1.1.1. Milattan Önce Kıbrıs

Kıbrıs'ın bilinen en eski ismine M.Ö. 18. Yüzyılda rastlanmıştır. Asy ya da Alasia olarak bilinen bu isimlerin Alasia adlı bir krallığa ait olabileceği Mısır ve Hitit belgelerinden anlaşılmaktadır. Çözülebildiği kadarıyla bakır ülkesi anlamına geldiği sanılmaktadır. Bulunan kil tabletlerde Alasia kralı tarafından Mısır kralına gönderildiği sanılan sekiz adet mektup Akad dilinde yazılmıştır. Asur metinlerinde Atnana, Yamna, Yatnana; İbrani metinlerinde ise Kittim olarak geçmektedir.[1] Bundan başka bazı araştırmalara göre ismi, Kına Çiçeği olarak bilinen bir çiçekten veya Kiniros'un kızının isminden bir başka görüşe göre ise aşk ilahesi Kipris'den alınan Kıbrıs Adası bazı zamanlarda meşhur şehirleri Amatusya, Pafya ve Salaminya isimleri ile de anılmıştır. Hititler zamanında Alasya veya Asi, Finikeliler devrinde ise Hetim ismi ile bilinir. Avrupa dillerinde ise Bakır isminin bu adanın isminden çıktığı söylenir.[2] Ayrıca kimi zaman Acamis gibi Ada'nın kuzeydoğusundaki bir burnun ismi ile kimi zaman Amathusia, Baphia, Afrodisia gibi şehir isimleri ile kimi zaman da Collinia, Cerastes gibi dağ ve tepe isimleri ile anıldığı da bilinmektedir.[3]

Toprak yapısı, iklimi, bitki örtüsü ve hayvan türleri bakımından tamamen Anadolu'nun bir parçasıdır. Kıbrıs'ın yeryüzü şekilleri incelendiğinde Anadolu'daki Toroslar'da olduğu gibi üçüncü zaman genç kıvrımlarına ait olduğu görülür. Bundan daha da önemlisi dördüncü zaman başlarında Kıbrıs, İskenderun Körfezi yönünde Toros sistemi ile bağlantılıdır.[4]

---

[1] Erzen, a.g.e., s.96-97.
[2] Bakır Latincede "Cuprum" olarak geçer, Ayrıntı için, Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977, s.13.
[3] Nasım Zia, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi,* Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975, s.1-2.
[4] Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979, s.1.

Tarihin biçtiği rol bakımından incelendiğinde birbirinden çok farklı kültürlerin, dinlerin, ırkların Ada'yı ele geçirmek için savaştığı ve hüküm sürdüğü görülmektedir. Ada'nın tarihi çağlarına ve Ada'da hüküm süren medeniyetlere ait kronolojisi kısaca şu görünümdedir:

Kıbrıs'ta Tarihi Çağlar:

M.Ö.5800- M.Ö.5250: I. Neolitik Devir
M.Ö.3500- M.Ö.3000: II. Neolitik Devir
M.Ö.3000- M.Ö.2500: I. Kalkolitik Devir
M.Ö.2500- M.Ö.2300: II. Kalkolitik Devir
M.Ö.2300-M.Ö.2200 : I. Erken Dönem Kıbrıs
M.Ö.2200- M.Ö.2100: II. Erken Dönem Kıbrıs
M.Ö.2100- M.Ö.2000: III. Erken Dönem Kıbrıs
M.Ö.2000- M.Ö.1600: Orta Dönem Kıbrıs
M.Ö.1600- M.Ö.1400: I. Geç Dönem Kıbrıs
M.Ö.1400- M.Ö.1200: II. Geç Dönem Kıbrıs
M.Ö.1200- M.Ö.1050: III. Geç Dönem Kıbrıs
M.Ö.1050- M.Ö.950 : I. Cypro-Geometrik Dönem
M.Ö.950- M.Ö.850 : II. Cypro-Geometrik Dönem
M.Ö.850- M.Ö.700 : III. Cypro-Geometrik Dönem
M.Ö.700- M.Ö.600 : I. Cypro-Arkaik Dönem
M.Ö.600-M.Ö.475 : II. Cypro-Arkaik Dönem
M.Ö.475- M.Ö.325 : Cypro-Klasik Dönem

Kıbrıs'ta Egemenlikler:

M.Ö.1320-M.Ö.1200 : Hititler
M.Ö.1200-M.Ö.722 : Fenikeliler
M.Ö.722-M.Ö.569 : Asurlular
M.Ö.569-M.Ö.525 : Mısırlılar
M.Ö.525-M.Ö.333 : Persler
M.Ö.333-M.Ö.323 : Makedonyalılar
M.Ö.323-M.Ö.62 : Ptolemeler ve Antigonlar
M.Ö.62 : Romalılar

395	: Bizanslılar
1191	: İngiltere Kralı I. Richard Ada'yı Lüzinyanlar'a satmıştır.
1192-1489	: Lüzinyanlar
1489-1571	: Venedikliler
1571-1878	: Osmanlılar [5]

Kıbrıs'ta ilk insan izleri M.Ö. 6000'li yıllara kadar uzanmaktadır. Kıbrıs'a ilk yerleşenler Kıbrıs'ın kıyı ve iç bölgelerinde yerleşim yerleri kurarak buradaki verimli topraklardan ve yıl boyu akan su kaynaklarından etkilenerek medeniyetlerini kurmuşlardır. Bu gelişmiş ve farklı medeniyete I. Neolitik devir adı verilmiştir. Güney Kıbrıs'ta kısmen kazılarak çıkarılmış olan, bu medeniyete ait en önemli yerleşim yerlerinden birisi Khirokitia'dır. Kazılarda bulunan ilkel aletler tarımın geliştiğinin, koyun ve keçi kemikleri hayvanların evcilleştirilmiş olabileceğinin ve yaban keçisi ve geyik kalıntıları ise et temini amaçlı avcılığın o dönemde bulunduğuna delalet eder. Ayrıca volkanik kalıntılara rastlanması da Türkiye anakarası ile geçmişte bağlantısı olduğunun göstergesidir. M.Ö. 5000'li yıllarda sekteye uğrayan medeniyet M.Ö. 3500'lü yıllarda Ada'ya yeniden yerleşen insanlarla II. Neolitik devir olarak devam etmiştir. Bu belirsiz döneme ait kalıntılar Sotira ve Vyrisi yerleşkelerinde bulunmuştur.[6] Özellikle Ada'nın kuzeyinde ve Karpaz bölgesinde yapılan kazılarda elde edilen pişmiş toprak kaplar gibi objelerin Anadolu'da Hacılar ve Çatalhöyük Neolitik devir yerleşim yerlerinde elde edilen objelerle benzerlik göstermesi de ilginç bir durumdur.[7]

Mevcut benzerlik ve bulgulara ek olarak "Kıbrıs" kelimesinin kökenine ait bir başka görüş; Anadolu'da Köroğlu dağlarında ve Ankara yakınındaki Elma dağında "Kıbrıs" ve "Kıbrısçık" gibi köy adlarına rastlanmasından ve tarihleri çok eski olan bu köylere Kıbrıs'tan göçmenlerin gelip yerleşmeleri imkânsız olduğundan "Kıbrıs" kelimesinin bir Türk aşireti adı olmasının mümkün olduğu yönündedir.[8]

---

[5] A. C. Brown ve H.W. Catling, *Ancient Cyprus*, British Museum Publicitaions, Oxford, 1986, s.ix. Ayrıca Bkz. Breandan O' Malley ve Ian Craig, *Kıbrıs Komplosu*, Çeviren: Nalan Çeper, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012, s.17. Ayrıca Bkz. Nasım Zia, a.g.e., s.2-5.
[6] Brown ve Catling, a.g.e., s.8.
[7] *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000, s. 8.
[8] Bu görüş Prof. Dr. Cemal Arif Alagöz'e aittir. Aktarılan Kaynak: Bener Hakkı Hakeri, *Başlangıcından 1878'e Kadar Kıbrıs Tarihi*, Keçiören Ceza Evi Matbaası, Ankara, 1993, s.8.

Kıbrıs barındırdığı zengin bakır kaynakları nedeniyle insanlık tarihi açısından önemli bir yere sahipti. Ayrıca Ada'da gemi yapımında ve ihraçlık malzeme olarak kullanılan zengin kereste kaynaklarına sahipti. M.Ö. 4. Milenyumun sonunda bakır aletler görülse bile Kıbrıs Bronz Çağ'a ancak M.Ö. 2300'lü yıllarda girdiği söylenebilmektedir. Ada'nın maden yatakları açısından zenginliği ve konumu Ada'nın önemini üst seviyelere taşımıştır.[9]

Kıbrıs'ın Akdeniz ortasındaki coğrafi konumu ticari yönden avantaj olmakla beraber savunma anlamında da Ada'yı güçsüz durumda bırakıyordu. Mesela M.Ö. 1500'lü yıllarda Mısır Firavun'u III. Tutmes Kıbrıs'ı almıştır. Ayrıca Hititlerin de Kıbrıs için Mısırlılarla mücadele ettiği bilinmektedir. Yaklaşık 400 yıl süren Mısır hâkimiyeti sırasında M.Ö.1320-M.Ö.1265 yılları arasında, Hitit Kralı IV. Tuthaliya zamanında Kıbrıs Hitit Krallığı'nın egemenliği altına girmiştir. Hititler egemenlikleri döneminde Kıbrıs'ın zengin bakır yataklarından istifade etmişlerdir. Daha sonra M.Ö.1200'lü yıllarda başlayan Dor istilası nedeniyle Ada'ya Yunanistan'dan yönelen göçler neticesinde Ada'da küçük şehir devletleri kurulmuştur. M.Ö.1000 itibari ile bu şehir devletleri Fenikeliler'in hâkimiyetine girmiştir. M.Ö.1150 ve M.Ö.1050 arasında muhtemelen meydana gelen depremler sebebiyle Kıbrıs'ta Enkomi gibi Geç Dönem Bronz Çağı şehirleri yıkılmıştır.[10]

Kıbrıs tarihinde izleri diğerlerinden daha farklı olan milletlerden birisi Fenikelilerdir. İsrailoğulları gibi Sami ırkına mensup olan Fenikeliler'in Arabistan Yarımadası'nın güneyi ile Suriye, Lübnan ve Filistin'in kıyı bölgelerinde yaşadıkları bilinmektedir. Birden çok tanrıya tapan Fenikeliler çok korktukları "Molok" adlı tanrıya çocukları kurban ettikleri bilinmektedir. "Ticaret yapmak ya da savaşmak" politikası ile çok zenginleşmiş ve Kıbrıs'ı M.Ö. 1000'li yıllarda sömürge haline getirmeye başlamışlardır.[11] Kıbrıslılar zamanla Fenikeliler'in ağır vergilerinden kaçınarak Asurlular'dan yardım istemiş ve Ada Asur kralı II. Sargon tarafından ele geçirilmiştir.[12] M.Ö. 709'a kadar süren egemenlikleri sırasında Fenikeliler Ada'da ilk sömürgeleri olan

[9] H.D. Purcell, *Cyprus*, Praeger Press, New York 1969, s.76., Ayrıca Bkz. Abdulhalük Çay, a.g.e., s.2.
[10] Purcell, a.g.e., s. 78-82, Ayrıca Bkz. Zia, a.g.e., s.2.
[11] Hakeri, a.g.e.,s.25-26.
[12] Zia, a.g.e., s.2.

Kitium'u; bunun yanında Amathus, Lapithos, Tamassus, İdalion ve Lambusa gibi kıyı ticaret kentlerini kurmuşlardır.[13]

Asurluların M.Ö.612 yılında yıkılmasından sonra Mısır Filhelenik 26. Hanedan zamanında altında tekrar güç toplamış ve Doğu Akdeniz'de söz sahibi olmaya başlamıştır. Firavun Necho Doğu Akdeniz'de hâkimiyet sağlamış ve Firavun Apries (M.Ö.588–569) güçlü savaş gemileriyle Fenike ve Kıbrıslıların ortak donanmasını yenmiştir. O'nun ardından Firavun olan II. Amasis (M.Ö.570-526) Kıbrıs'ı ele geçirmiştir. II. Amasis, Evelthon'un genel vali olarak Kıbrıs'ı yönetmesine izin vermiştir. II. Amasis, Kıbrıslıların iyi niyetine ihtiyaç duyduğu için muhtemelen Kıbrıs'tan hafif bir vergi almıştır. Mısır egemenliği sırasında Mısır uygarlığına dair unsurların Kıbrıs'ta da kullanıldığı görülmüştür. Örneğin Kıbrıslı asillerin Mısır kıyafetleri ile ve yılan taçları ile yapılmış heykelleri bunu göstermektedir. Fakat II. Amasis'in ölümünün ardından Mısırlılar Ada üzerindeki kontrollerini kaybetmiştir.[14]

M.Ö. 525 yılında Persler Mısır'a saldırmış ve Evelthon Mısır'a haraç ödemeye başlamıştır. Bununla birlikte Kıbrıslılar, Perslerin Mısır'a karşı düzenlemekte oldukları sefere bir donanma filosuyla katılıp Perslere destek vermişlerdir. M.Ö. 466 dolaylarında Atinalılar Cimon isimli bir kumandan komutasındaki ordularını Ada'ya göndermişler ve yapılan savaş sonunda Persler yenilgiye uğratılarak Ada I. Evagoras yönetimine girmiştir.[15]

I. Evagoras M.Ö. 374 yılında öldürülmüş ve bunu izleyen yıllarda Kıbrıs şehirleri kendi aralarında savaşmışlardır. Büyük İskender ile birlikte Makedonyalılar, Kıbrıs üzerinde 200 yıllık Pers egemenliğini sona erdirmiştir. İskender Ada'da mülki sistem ile askeri sistemi birbirinden ayırmış ve Pers hazinelerinden kalma altınlarla para bastırmıştır. Sanata ve eğlenceye düşkün olan İskender Koro konserleri, tragedyalar düzenletmiştir. Fenikeliler'den kalma kurban törenlerini de yaptırdığı olasıdır. Aristoteles'in etkisinde kalarak bilime değer verdiği de söylenmektedir.[16] İskender'in M.Ö. 323 yılında ölümünden sonra Kıbrıs, Mısırlı I. Ptolemy'nin yönetimine girmiştir

[13] Hakeri, a.g.e., s 52.
[14] Purcell, a.g.e, s. 87.
[15] Ata Atun, *Milattan Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler*, Cilt:3, Samtay Vakfı Yayınları, Magusa, 2007, s. 150
[16] Hakeri, a.g.e.,s. 72.

bu da şehir devletleri dönemini bitirmiştir. Ada'da bundan sonra Helenistik dönem başlamıştır. Ada iki asırdan fazla Ptolemy egemenliğinde kalmış ve *strategos*[17] ünvanı ile bilinen askeri yetkililer tarafından yönetilmiştir.[18]

Bu süreç M.Ö.323 tarihinde Büyük İskender ölünce bıraktığı büyük imparatorluğun paylaşılması için generalleri arsında mücadeleler ile başladı. İskender imparatorluğu parçalandı ve üzerinde çeşitli krallıklar kuruldu. Büyük İskender'in üç generali imparatorluğun ayrı yarı yerlerinde egemenlik kurdular. Bunlardan Antigonus Küçük Asya'da, Selecusus Akdeniz kıyılarından Fırat nehrine ve Hindistan'ın doğusuna kadar, Ptolemyios ise Mısır'a hâkim oldu. Bu arada Kıbrıs Antigonus'a kaldı. Antigonus ile Ptolemyios arasındaki rekabet çatışmaya dönüştü. Bu mücadeleye Kıbrıs kralları da taraf oldular. Amathus, Kitium, Lapithos, Kyrenia (Girne) kralları Antigonus'un; Salamis, Soli, Kurium, Pafos (Baf) ve Murium kralları da Pitolemyios'un tarafını tuttular. M.Ö. 318'de I. Ptolemyios büyük bir ordu ile Ada'ya çıkarak Kıbrıs'ı ele geçirdi. Bütün Ada'yı da kardeşi Menelous'un idaresine bıraktı. Ancak Antigonus, oğlu Demetrius'u askeri bir kuvvetle Kıbrıs'a gönderdi. Demetrius M.Ö.300'de Ada'yı ele geçirdi. Aynı tarihte İpsos'ta I. Ptolemyios Antigonus'u yendi. Bun savaşta Antigonus öldü. M.Ö.295'te I. Ptlemyios Kıbrıs'ı Demetrius'dan geri almayı başardı ve bu tarihten sonra Kıbrıs M.Ö. 59'da Romalılar tarafından ele geçirilinceye kadar, İskenderiye kraliyet sarayından yüksek soylular tarafından seçilen ve geniş yetkilere sahip, hem sivil yönetimin hem de ordunun başı olan bir genel vali tarafından *strategos* ünvanıyla yönetildi.[19] İki asırdan fazla süren Ptolemiler döenminde Ada'da Helen etkiler kendini hissettirmekle beraber M.Ö. 320 yılında Kudüs'ün Ptolemy Soter tarafından alınması ile Kıbrıs'a büyük miktarda Yahudi transfer edilmiş ve bu da Ada'da çok kültürlülüğe ve Sami Dilinin ilk izlerinin görülmesine sebebiyet vermiştir.[20] Pıtolemeler zamanında Poseidon Tapınağı inşa edilmiş ve Filadelphus bir kent kurarak kente kız kardeşinin ismi olan Arsinoe 'nin adını vermiş ve Arsinoe efsaneleşerek, Afrodit'in yerini almıştır. Arsione adına kutsamaların yapıldığı Mısır ağırlıklı bir din kültünün bu dönemde geliştiği görülmektedir. Ayrıca Ada'da Fenikeli bir tüccarın oğlu olarak dünyaya gelen Zenon'un öğretileri Roma İmparatorlarını dahi etkileyecek kadar

[17] Bu ünvan, o dönemde generaller için kullanılan bir ünvandır.
[18] Brown ve Catling, a.g.e., s.63.
[19] Hakeri,a.g.e., s.73-76.
[20] Purcell, a.g.e., s.99.

kültürel tesirlerde bulunmuştur. Belki de bu öğretilerin de etkisi ile Pıtolemeler döneminde Ada'da barışın ve huzurun var olduğu anlaşılmaktadır.[21]

1.1.2. Roma Dönemi Kıbrıs

Roma İmparatorluğu kendi dönemi içerisinde çok önemli bir donanma gücüne sahipti. Dolayısı ile Kıbrıs bu anlamda ekonomik boyutundan çok coğrafi ve askeri olarak önemli bir üs olma özelliği ile öne çıkmıştır. Nitekim bölgedeki güçler arasında büyük mücadelelere sahne olan Kıbrıs, Cato tarafından Roma İmparatorluğu'na dahil edilmiştir.[22]Cato, Kıbrıs Seferinden sonra 6000 talente yakın bir hazineyi güvenli bir şekilde Roma'ya ulaştırmıştır. Bundan sonra Ada, senatörler tarafından yönetileceği yeni bir döneme girmiştir.[23]

Pitolemeler'den sonra M.S. 59 yılında Roma egemenliğine giren Kıbrıs, M.S. 364 yılında Roma ikiye bölününce doğu kısmını oluşturan Bizanslılar tarafından Fenike, Filistin, Suriye ve Kilikya'ya bağlı bir il olarak yönetilmeye başlanmıştır. Bizans döneminde Kıbrıs, Haçlıların gelişine kadar sakin bir dönem geçirdi. Bizans yönetimi sosyal yapıyı yasalarla kendi anlayışlarına göre düzenlemişti. İmparator Constantine tarafından çıkarılan bir yasaya göre halk toprak kölesi yapılmış ve doğdukları toprağı terk etmeleri yasaklanmış ve başka bir yasa ile de toprağı terk eden kaçakların zincirlerle ve cezalandırılarak geri getirilmesi emredilmişti. Merkezi bir yönetim kurularak hükümet görevlileri doğrudan İmparatora bağlanmıştı. Halka böyle bir uygulama yapılırken zengin toprak sahipleri ve tüccarlar ile ilgili bir düzenleme yapılmayarak eski dönemlerden kalan ayrıcalıkları korunmuştu. Kilise ve ruhbanlar ile ilgili olarak bu dönemde önemli gelişmeler yaşanmış, Kilise ve devlet arasındaki bağ gelişmiştir. Bizans döneminde Havari Paul, Aziz Barnabas ve Aziz Mark'ın ilk misyonerlikleri sayesinde Kıbrıs'ta yayılan Hıristiyanlık, Ada'daki yaşamı her yönüyle etkilemiş ve aynı zamanda Ortodoks Kilisesi kurulmuş ve önemli Hıristiyan kiliselerinden biri olmuştu. Bu kilise Kıbrıs'ta güçlü bir konuma gelmiş hatta halktan biri, devlet görevlileri ve zengin insanlar tarafından güç kullanarak haksızlığa uğratıldığında devreye girerek halkın çıkarlarını savunan bir güç olmuştu. Ayrıca

[21] Hakeri, a.g.e., s.78-80.
[22] Erzen, a.g.e., s.114.
[23] Atun,a.g.e., s:33-35.

Bizans döneminde Kıbrıs Adası, Arap Müslüman devletlerinin de ilgisini çekmiş ve 632–964 yılları arasında Kıbrıs yirmi dört defa kuşatılmıştır. Halife Hz. Osman döneminde Şam Valisi Muaviye bin Ebu-Sufyan 647–649 düzenlediği akınlarının ardından arasında 1700 gemiden oluşan filosuyla 649'da Kıbrıs'ı ele geçirmiş ve bir antlaşmayla Müslümanların egemenliğini kabul ettirmiştir. Bu antlaşmaya göre Kıbrıslılar Bizans İmparatorluğuna verdikleri 7200 altını Müslümanlar vermeyi, Bizanslılar ile yapılacak savaşta onlara yardım etmemeyi kabul etmiş ve Müslümanların Ada'yı üs olarak kullanmasını kabul etmişlerdir. Ancak, Kıbrıslılar Bizans'a yardım edince 653 yılında Müslümanlar tekrar Ada'ya sefer düzenlemiş ve antlaşmayı tekrar yürürlüğe koydurmuştur. Bu sefer sonrasında Ada'da bir miktar asker bırakılmışsa da Halife Yezid döneminde bu asker geri çağrılmıştır. 688'de Halife Abdülmelik bin Mervan ile İmparator II. Justinianus anlaşma yapmış ve Kıbrıs'tan alınan vergi iki devlet arasında paylaşılmıştır. Ancak verginin paylaşılmasında sorunlar yaşanınca Bizans ve Arap Müslümanlar arasında savaş olmuştur. Daha sonra Arap Emevi devleti kurulduktan sonra Kıbrıs'ın vergi ödemesi karşılığında özerkliği verilmiş ve bu durum Arap Abbasiler döneminde de devam etmiştir. Kıbrıs'ta 300 yıl süren Müslüman egemenliği döneminde Kıbrıs'ta üretim ve ticaret artmış ve Akdeniz bölgesindeki ticarette önemi korunmuştur. Araplar'ın yanında korsanlar da Ada'ya saldırmış ve birçok Kıbrıslı öldürülürken, malları yağmalanmış ve Bizans döneminde inşa edilen kiliseler yıkılmıştır. Bizans İmparatorluğu 965'de General Nicephorous Phocas büyük bir kuvvetle Araplar'a saldırıp onları Girit ve Kilikya'dan uzaklaştırdığı zaman Kıbrıs yeniden Bizans'ın egemenliği altına girmiştir. Bizans İmparatorluğu'nun siyasi ve askeri olarak zayıflaması toprak kaybına yol açmış ve bu Kıbrıs'ı da etkilemiştir. 12. yüzyılda Bizans İmparatoru Manuel Comnenos'un yeğeni Tarsus Valisi Isaac Comnenos Ermenilerle yaptığı savaşta esir düşünce onun serbest bırakılması için istenilen fidyenin, Comnenos'un ardından tahta çıkan I. Andronikos döneminde Kıbrıs gelirlerinden ödenmesi kararlaştırılmıştır. Fidye parasının bir kısmı ödenerek serbest kalan Tarsus Valisi Isaac Comnenos, paranın kalan kısmının toplanması için Kıbrıs halkını görevlendirmiş, üstelik Kıbrıs halkını Bizans İmparatoru tarafından Ada'ya vali tayin edildiğini sahte belgelerle inandırmış ve daha sonra da Constantine'de Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve kendisini Ada'nın İmparatoru olarak ilan etmiştir. İstanbul'daki Bizans yöneticileri bu zorbalığa müdahale edemeyince Kıbrıs halkı Comnenos'un baskıcı yönetimi ve istediği ağır vergileri altında zor bir dönem geçirmiştir. Daha sonra

bir Bizans imparatorluk filosu Kıbrıs'a gönderilmiş ama Comnenos, Sicilyalı korsanlarla birlikte bu filoyu yenilgiye uğratmış ve Ada'nın kontrolünü elinde bulundurmaya devam etmiştir. Ada'da 7 yıl süren tiran ve cani olarak ünlenen Comnenos'un yönetimine, Üçüncü Haçlı Savaşı'na liderlik eden İngiliz Kralı I. Richard (Aslan Yürekli) son verecektir.[24] Bizans döneminde, resmi dil olarak Yunancanın; resmi din olarak Ortodoks Hıristiyanlının kabul edilmesi ve bunu zorla Kıbrıs'taki melez yerli halka da kabul ettirmesi, Ada'daki bu melez halkın kendisini zamanla Yunanlı olarak görmesi sonucunu doğurmuştur. Kimlik bunalımı içindeki melez halkın bir ulusal kültür ve bir ulusal kimlik arayışı içinde olması da bu oluşumu etkileyen bir unsur olmuştur. Sonuç olarak Ada'nın esas yerli halkı Anadolu'dan gelmiştir Bu halk zaman içinde Kıbrıs'ı işgal eden kavimlere karışarak melezleşmiştir ve Bizans döneminde Bizans'ın dini-kültürel etkisi ile kendini Yunanlı görmeye başlamıştır.[25] Bu açıdan bakıldığında uzmanların bir kısmının günümüzde Kıbrıs Sorunu olarak adlandırılan tüm anlaşmazlıkların kökenlerini Ada'daki Bizans dönemine kadar götürdükleri görülmektedir.

1.1.3. Ada'da İslam Egemenliği

M.S. 632 yılında Ada'ya islâm fethinin, Suriye'den başladığı görülmektedir. Özellikle VI. Ve VII yüzyıllarda Ada birçok kez Araplar tarafından kuşatılmış olup Muaviye 649 yılında ilk akını gerçekleştirmiş daha sonra Yezid ve Abdülmelik Bin Mervan dönemlerinde Bizans- Arap ikili idareleri şeklinde yönetilmiştir. Bu akınların birinde Peygamberin halası Ummu Haram, Kitium civarında attan düşerek ölmüş ve "Hala Sultan Tekkesi" denilen yere defnedilmiştir.[26]

Araplarla sürekli çatışmaya sebep olan Kıbrıs mücadelesi, III. Haçlı Seferleri sırasında ordularına asker ve teçhizat sağlamak isteyen Ada'nın I. Richard tarafından 1191'de alınması ile son bulmuştur. Limasol'u zapteden Richard Akka'ya doğru yola devam etmeden evvel askerlerinin bir kısmını konuşlandırmış ve Ada'yı Templer Şövalyelerine satmıştır. Ancak Templer şövalyelerinin halka kötü muamelesi sonucunda isyanlar çıkmış ve Ada kendisine iade edilen I. Richard bu kez Ada'yı Kudüs krallarından olan Guy De Lusignian'a satmıştır. Böylece Ada için 300 yıllık

[24] Osmanlı İdaresinde…, a.g.e., s.9-11, Zia, a.g.e., s.2-5, Hakeri, a.g.e.,s.82-90.
[25] Sabahattin İsmail, *150 Soruda Kıbrıs Sorunu,* Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998, s.3.
[26] Tevfik Tarkan, *Kıbrıs.* Sevinç Matbaası Ankara, 1975, s.47.

Lusignianlar devri başlamıştır. Bu devirle birlikte Lefkoşa başkent olmuş, Kıbrıs'a sanat ve ticaret erbabını davet edilerek yeni bir toplumsal dönüşüm süreci başlatılmıştır. Feodal düzenle idare edilerek halk asiller ve burjuvalar olmak üzere iki temel sınıfa ayrılan Ada'da Katolik kilisesi kurulmasına çalışılmıştır. Kıbrıs, Lusignanlar döneminde büyük ve güzel sanat eserleri vererek Ortaçağın en parlak devrini yaşamıştır. Yine bu dönemde Selçuklular, Memlukler ve daha sonraları Venedik Ada'ya hâkim olmak için saldırılar gerçekleştirmiştir. 1489 yılında Ada Venediklilerin eline geçmiş olup Kıbrıs'ta halk fakirleşmiş, ticaret ve sanat gerilemiştir. Venedikliler saldırılar sonucunda Mısır Memluklülerine bağlı kılınıp vergi ödemek zorunda bırakılmış ancak Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı zaptetmesi üzerine bu verginin Osmanlı'ya verilmesi bir anlaşma ile kabul edilmiştir.[27]

1.2. Osmanlı Egemenliğinde Kıbrıs

1517 yılında yapılan Osmanlı-Venedik anlaşmasına rağmen Osmanlı'nın bu Ada'yı almasını zorunlu kılacak çeşitli gelişmeler yaşanmıştır. Peçevi İbrahim Efendi anlaşmaya rağmen o dönemde Kıbrıs kaynaklı bir takım saldırıları ve Ada'nın alınmasına neden teşkil edişini şu sözlerle ifade eder: *"Yıl Hicri 977 (M.S. 1570-1571). Her ne kadar Venedik kâfirleri ile aramızda barış yapılmış idiyse de Mısır'a giden gemiler, insanlar, tüccar ve hacılar, Kıbrıs eşkıyasının saldırılarına uğramaktan kurtulamamışlardı. Bu durum karşısında padişahın gayret ve şerefi adına Venedik üzerine sefer açılması gerekiyordu."* Bu tür olaylar Kıbrıs'ın alınmasına yönelik gerekçeler arasında sayılmakla birlikte, tarafsız tarihçilerin ittifak ettikleri Kıbrıs Adası'nın fethedilme isteğinin nedenleri şunlardır:

1.2.1. Osmanlı'nın Kıbrıs'ı Fetih Sebepleri

Jeopolitik sebepler

Kıbrıs'ın gerek güney Anadolu gerekse Suriye kıyılarını kontrol edebilecek durumda olmasından dolayı bir Akdeniz hakimiyeti kurmak yolunda olan Osmanlı'nın, özellikle, kendi kıyılarını kontrol edebilmek ve en önemli rakiplerinden Venediklileri devre dışı bırakmak istemesi.

[27] Tarkan, a.g.e., s.48-49.

Ekonomik sebepler

Kıbrıs'ın en önemli ticaret yolu üzerinde olması ve gerek Malta, gerek Venedik korsanlarının zaman zaman ticaret gemilerine saldırmasından dolayı ticaret yolunun güvenliğini sarsmalarından dolayı Osmanlıların ticaret yolunun emniyetini sağlamak istemesi.

Dini sebepler

Yukarıda geçtiği üzere, hacıların Venedikli ve sair korsanların saldırılarına maruz kalması en önemli sebeplerden birisi olmakla birlikte Şeyhü'l-İslam Ebu's-Suud Efendi'nin fetvasında ifade ettiği gibi; Kıbrıs'ın daha önce Müslümanlarca fethedilmiş olması, Ümmü Haram'ın türbesinin Kıbrıs'ta bulunması gibi nedenlerden ötürü Kıbrıs'ın Müslüman toprağı olduğu fikrinin canlılığını koruması Ada'nın fethinde yer alan dini dinamikler olarak göze çarpmaktadır.

Diğer Sebepler

Bir başka önemli sebep Ada'daki yerli halkın teşvik edici müracaatlarıdır. Katolik Venedik idaresinde adeta köleleştirilen ve dini hakları zorla ellerinden alınmak istenen Ortodoks halk, kendilerini Katolikleştirmeye çalışan Venediklilerden uzun zamandır şikâyetçidir. Osmanlı'nın adaletini ve dini serbesti sağlayan idaresini bildiklerinden ötürü fırsat buldukça heyetler göndermişler ve Venediklilerden kendilerini kurtarmalarını istemişlerdir.[28] Bu durum bazı seyyahlar tarafından da not edilmiştir. Örneğin 1508 yılında Kıbrıs'ı ziyaret eden Martin Von Baumgarten Kıbrıs halkının durumunu 1549 yılında yayınladığı kitabında şöyle anlatmaktadır:

"Tüm ada halkı Venediklilerin kölesidir; gelirlerinin üçte birini ister tarım, isterse hayvancılık veya yağ ve şaraptan sağlansın, hükümete ödemek zorundadırlar; bunun yanında herkes haftada iki gün nereye gönderilirse orada bedava olarak devlete çalışmak zorundadırlar; bunu şu veya bu nedenle yerine getiremeyenler eksik kaldıkları günler için belirli bir ceza ödemekle yükümlüdürler. Dahası, her yıl ödemek zorunda

[28] H. Vergi Bedevi, *Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerine Araştırmalar*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971, s. 24.

oldukları ağır vergi nedeniyle o denli soyulup vurguna uğruyorlardı ki, ruh ve bedenlerini bir arada tutmak gücünü kendilerinde bulamıyorlardı."[29]

Ada'nın fetih sebeplerinden bir diğeri ise Süveyş Kanalı Projesidir. Akdeniz'den Kızıldeniz'e açılmaya imkân verecek olan bu proje çalışmaları için 1568 yılında bölgeye çeşitli mimarlar ve mühendisler gönderilmiştir. Kıbrıs ele geçirilmeden böyle bir projeye girişmek oldukça zor olacağı düşünüldüğünden süreci hızlandırıcı bir etki olduğu söylenebilir. Çünkü Kıbrıs düşman elinde kaldığı sürece proje alanı tehdit altında kalacaktır. Fakat Kıbrıs fethedildikten sonra da proje hayata geçirilememiştir. Bunun sebebi olarak aynı dönemde başlanan DonVolga projesine daha çok önem verilmesi gösterilmektedir.[30]

Osmanlı donanması Lala Mustafa Paşa komutasında Kıbrıs'a çıkartma yaparak önce Lefkoşa Kalesini daha sonra Magosa Kalesini almış, böylece 1570 yılında başlayan taarruz 1571 baharında tüm Ada'nın 307 yıl sürecek Osmanlı hâkimiyetine girmesini sağlamıştır.

Kıbrıs, fethedildiğinde nüfusunun az olması ve ekonomik etkinliğin zayıflığından hareketle Güney Anadolu sahillerinde yer alan Alaiye, İçel ve Tarsus Sancakları Beylerbeyliğine bağlanmıştır. Fetihten sonra da askerlerin Ada'da kalması teşvik edilmiş ve öte yandan Anadolu'dan iskân yoluyla müslüman Türk göçmenler Ada'ya yerleştirilmiştir. Özellikle İç ve Güney Anadoludan sağlanan göçler yoluyla Ada'nın ekonomik yönden gelişmesi, askeri ve siyasi yönden güçlenmesi ve Türkleşmesi sağlanmıştır.[31]

Kıbrıs Türklerinin kökeni Anadolu'daki Türk Halkıdır. Kıbrıs'ın fethinden sonra Ada'nın gelişmesi için üretici nüfusa ve sanatkâra gereksinim olduğunu gören Padişah 2. Selim, Ada'da kalan 20 bin civarında askerin yanı sıra 10 bin civarında sanatkâr ailenin de Kıbrıs'a gönderilmesini kararlaştırır. Bu amaçla çıkarılan bir "Sürgün

---

[29] Aktaran, Ahmet Cemal Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1994, s.150.
[30] İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Büyük Osmanlı Tarihi,* Cilt:3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1988, s.47-50.
[31] Rifat Uçarol, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması,* İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978, s.13.

Hükmü" ne göre Anadolu, Karaman, Rum ve Dülkadriye Kadıları şehir ve kasabalarda oturan zanaat ve meslek sahipleri arasında seçme yapılarak, her on haneden bir hanede yaşayan aileler Kıbrıs'a gönderildiler. Bu meslek sahipleri içinde ayakkabıcılar, terziler, dokumacılar aşçılar, mumcular, semerciler, nalbantlar, bakkallar, demirciler, dericiler, taşçılar, kuyumcular, yapıcılar, kalaycılar ve kazancılar başı çekmekteydi.

Bunların yanında ise;

- Taşlı ve verimsiz toprak çalıştırıp geçimini sağlayamayanlar,
- Kötü davranış içinde olanlar,
- Kendi bölgelerinde adları kütükte kayıtlı olmayanlar ve onların oğulları,
- Başka bölgelerden göç etmiş olanlar,
- Uzun zamandan beri tarla veya bahçe almak için müracaat etmiş olanlar,
- Köyünü ve tarlasını bırakıp, şehirlere göç edenler,
- Köylerde ve şehirlerde işsiz olup, toprağı çalıştırmayanlar da Kıbrıs'a gönderileceklerdi.

21 Eylül 1571 tarihini taşıyan bu "Sürgün Hükmü" ile toplam 572 Hanenin Kıbrıs'a göç ettirilmesi öngörülmekteydi. Ada'ya gelen bu Türkler kısa sürede ekonomik yaşama büyük bir canlılık getirmiştir.[32]

Osmanlının Ada'yı fethetmesiyle birlikte artık Kıbrıs'ta adalet ve eşitliğe dayanan yerleşik bir imparatorluk düzeni hâkim olmaya başlamıştır. Ada artık Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olduğu için, 16. yüzyıldaki yükselme döneminin olanaklarından ve Osmanlı sınırları içindeki düzenli yönetimden Ada'da yaşayan halkta yararlanıyordu. Fetih tamamlandıktan sonra Ada'da önce Osmanlı idari teşkilatına bağlı bir 'beylerbeylik' oluşturulmuştur. 9 Ekim 1571'de Anadolu'dan Alaiye, Karaman'dan İçel, Zülkadir'den Sis ve Halep'ten Tarsus sancakları Ada'ya bağlandı. Daha sonra idari, askeri, mali, hukuki müesseseler burada oluşturuldu. Osmanlı İmparatorluğu içindeki bütün kurumlar Kıbrıs'ta da yerleşmeye başladı. Böylece Kıbrıs artık hukuki, ekonomik ve kültürel olarak hem daha özgür, hem de daha düzenli bir yapıya kavuşmuştu. Gayrimüslim halkın her türlü meselesine, içerdiği dini, askeri, iktisadi,

[32] İsmail, a.g.e., s.1-4.

idari ayrıcalıklarla çözüm getiren Osmanlı'nın geleneksel "Millet Sistemi" politikası da Kıbrıs'ta uygulamaya konmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun ünlü vakıflar yönetimi de Kıbrıs'a yerleştirilmişti. Bu vakıflar, arada bazı boşluklar olmasına karşın bugüne kadar süre gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ada'da suyolları, hanlar, köprüler, camiler, çeşmeler ve yeni yollar yapıldı. Halkın savunma ve güvenliği de ihmal edilmeyerek Baf ve Larnaka kaleleri yapılmıştır.[33]

Osmanlı idaresindeki Kıbrıs'ta yaşayan halka imparatorluğun diğer eyaletlerinin tabi olduğu verginin uygulandığı görülmektedir. Ayrıca kurak iklimden ötürü tarımı ve üretimi teşvik etmek adına çiftçilere çok büyük yardımlar yapılarak üzüm, şarap, buğday ve arpa gibi temel ürünlerden vergi alınmamıştır. Dini yaşam bağlamında halka hiçbir baskı yapılmamış hatta yok edilmeye çalışılan Ortodoks kilisesi tekrar güçlendirilmiştir. Eğitim alanında da hıristiyanlara özgürlük tanınmıştır. Örneğin 1870 yılında 65 adet Türk ilkokuluna karşılık 83 adet Hıristiyan İlkokulu faaliyet göstermektedir. Ayrıca Osmanlı idaresinin son dönemlerinde Ada'da kalkınmanın su kanalları, yol yapımı, tarımda haşerelerle mücadele ile birlikte hızlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Osmanlı hâkimiyeti sırasında Ada'daki Hıristiyanlara dinsel ya da kültürel hiçbir baskı yapılmadığı, halkın bu anlamda huzur ve refah içinde yaşadıkları söylenebilir.[34]

Osmanlı İmparatorluğunun genel zayıflama süreci içerisinde Ada'da kurulan idarenin de sarsılmaya başladığı görülmektedir. Kapitülasyonların Kıbrıs Adası için de geçerli olması, yabancı uyrukluların gittikçe genişleyen ayrıcalıklardan yararlanmaya başlamaları Ada'nın iktisadi düzenini bozmaya başlamıştır.[35] İdari bakımdan ise; Girit Savaşı (1645-1669) yıllarında nüfusun azalması ve ticarî hayatın bozulması Kıbrıs Beylerbeyiliği gelirlerinde düşüşe sebep oldu. Bu nedenle Ada, 1670 yılında Kaptanpaşalık'a bağlandı. Bu dönemde vergi toplamakla görevli olan ağalar arasındaki rekabet neticesinde artan huzursuzluk 1685 yılında kendini Boyacıoğlu Mehmet İsyanı seklinde dışa vurdu. 1687'de bastırılan bu isyanda Kaptanpaşalık yönetiminin yetersizliği görülerek Ada, sadrazama "has" olarak verildi. Çok geçmeden 1785 yılında ise sadrazam hassı olmaktan çıkarılarak Divân-ı Hümayûn'a bağlı bir muhassıllık haline

[33] Hakeri, a.g.e., s.243-246.
[34] Tarkan, a.g.e., s.60-64.
[35] Alasya, a.g.e., s.108.

getirilen Kıbrıs, bu statüyü 1839 yılında Tanzimat'ın ilanına kadar korudu. Tanzimat sonrasında Cezâyir-i Bahr-i Sefîd eyâletine bağlı bir sancağa dönüştürülüp idaresine *"kaymakam"* unvanıyla bir mutasarrıf tayin olundu. 1861'de Cezâir-i Bahr-i Sefîd eyâletinden ayrılarak 1878'de Ada'nın İngiltere'ye devrine kadar İstanbul'a bağlı bir mutasarrıflık olarak kalmıştır.[36]

1.3. Ada'nın Osmanlı'dan Kopma Süreci

İmparatorluğun Gerileme dönemine girmesiyle bazı dönemlerde Ada'da huzursuzluk yaratmak isteyen grupların isyan çıkardıkları da görülmektedir. Bunların içinde etkili olanlar açısından; Mehmet Boyacıoğlu isyanı (1685), Çil Osman Vakası (1764), Dizdar Halil İsyanı (1765), Mora İsyanı (1821) ve Karpaslı Papaz İsyanı (1833) sayılabilir.[37] Hatta devlet aygıtı güçten düşüp geleneksel Osmanlı düzeni çözülmeye başlayınca vergiler altında ezilmeye başlayan Müslüman halkın başlattığı isyanlara da rastlanmıştır.[38] Yunanistan ise daha Osmanlı egemenliği altında olması nedeni ile Rumları kışkırtacak durumda henüz değildir. Megali İdea fikri ortaya atılana kadar, iki halk Osmanlıların adil yönetimi altında barış içinde bir arada yaşadı. Denebilir ki Ada'daki iki halkın barış içinde bir arada yaşadığı tek dönem fiilen Osmanlı İdaresi altında yaşanan bu 307 yıllık dönemdir.[39]

Yunanlıların etkili olduğu ilk önemli isyan 1821 tarihli Mora İsyanıdır 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransız İhtilali'nin yaymış olduğu milliyetçilik ve ulus devlet kurma fikirleri Osmanlı yönetimi altında yasayan gayrimüslim halklar arasında da yayılmaya başlamış ve bu milliyetçilik hareketlerinin en önemlilerinden birisi de Yunan isyanları olmuştur. Ekim 1822 tarihinde Verona Kongresi'nde batılı devletler Yunanlılar lehine herhangi bir karar almamasına ve Avrupa devletlerinin sözde tarafsız tutumuna rağmen Avrupa kamuoyu kesinlikle Yunan tarafında yer alıyordu. Batılı devletler tarafından desteklenen Yunanlıların kendilerince milli hedefler belirleyerek Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmak için çalışmalara başlayıp ilk olarak Mora'da ayaklanmalarının ardından isyanla baş edemeyen Osmanlı yönetimi Mehmet

[36] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs. a.g.e., s. 56.
[37] Tarkan, a.g.e., s.62.
[38] Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi I (1878-1960),* Kaynak Yayınları, Ankara, 1984, s.13.
[39] İsmail, a.g.e., s.4.

Ali Paşa'dan yardım istemek zorunda kalmıştır.[40] Devlete borç vererek ve Doğu Akdeniz ticaretini yürüterek güçlenen Rum burjuvazisinin ve Ortodoks Kilisesinin önderliğindeki Yunan ulusçuluğundan güç alan bu bağımsızlık mücadelesi Kıbrıs'ta da destek bulmuştur.[41]

İsyanların daha çok yayılmasını ve hızlanmasını sağlayan esas neden ise arka planda 'Megali İdea' denilen bir fikrin yatmasıdır. Fikir, ilk kez Rigas Ferreros adlı bir Rum tarafından 1791 yılında hazırlanmaya başlanıp 1796 tarihinde Viyana'da yayınlanan bir haritaya dayanmaktadır. Büyük fikir, büyük ideal anlamına gelen kavrama göre, 1453'te Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilen İstanbul tekrar ele geçirilecek, Yunanistan, Girit, Rodos, Kıbrıs Anadolu ve İskenderiye'ye kadar olan topraklar işgal edilerek, bir Helen imparatorluğu olarak kabul edilen büyük Bizans kurulacaktır. Bu anlamda fikri yayma görevini Rum Ortodoks Kilisesi üstlenmiştir.[42]

Megali İdea, Yunanlıların Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlıklarını kazanmak amacıyla giriştikleri mücadelenin başında ortaya çıkmış bir slogandır. Bu ülkü o tarihten itibaren Yunanistan'ın bağımsızlık savasından çok "Antik Yunanistan'ı diriltmek" ya da "Bizans İmparatorluğunu yeniden kurmak" amacıyla Osmanlı Devleti'nin ve Anadolu topraklarının bir bölümüne sahip olmayı amaçlamıştır. Yunan yarımadasının bir bölümünde 1844 yılında bağımsız bir Yunan Devleti'nin kurulmasından sonra Megali İdea Ioannis Kolettis tarafından Atina meclisindeki bir konuşmada şöyle dile getirilmiştir:

"Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir. Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar sadece krallıklar içinde oturanlar değildir; aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda Yunan tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır."[43]

---

[40] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt , 3. Baskı, , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970, s.114-115.
[41] Gürel, a.g.e., s.13.
[42] İsmail, a.g.e., s.4.
[43] Etienne Copeaux ve Claire Mauss-Copeaux, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005*, Çeviren: Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.32.

Megali İdea haritası içinde yer alan bölgelerin Yunanistan'a katılması, daha sonraları kurulan bütün gizli yeraltı Rum örgütlerinin hedefi olmuştur. Örneğin, 1814 yılında Rus Çarı I. Aleksander'in yaveri olan Aleksander İpsilânti tarafından kurulan ve daha sonra Etniki Eterya adını alacak olan Filiki Eterya örgütünün programında şu hedeflerin ulaşılması öngörülmektedir:

- Yunan ulusuna bağımsız bir ülke sağlamak
- Batı ve Doğu Trakya ile Selanik'in Yunanistan'a ilhakı
- Ege Adalarının ilhakı
- Girit ve Rodos Adası'nın ilhakı
- İmroz ve Bozcaada'nın ilhakı
- Batı Anadolu'nun ilhakı
- Kıbrıs'ın ilhakı
- Karadeniz bölgesinde Pontus Rum devletinin kurulması[44]

Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra 1844 yılında Megali İdea Yunanistan'ın resmen milli stratejisi haline geldi. 1844 yılı Ocak ayında Yunan Meclisinde konuşan milletvekili Yanni Koletti şu ifadeleri kullanmıştır: "*Yunan krallığı sadece Yunanistan değildir. Belki Yunanistan'ın en küçük ve en fakir bir parçasıdır. Yunanlı, sadece krallık ülkesi halkı değildir. İyonya, Selanik, Serez, Edirne, İstanbul, Pontus, Girit, Sisam, Kıbrıs Adası, Yunan tarihine ve Yunan ırkına bağlanan tüm bölge ve yörelerde yasayan halklardır. Helenizmin iki büyük başkenti vardır. Atina, krallığın başkentidir. İstanbul ise büyük başkent, tüm Yunanlıların ümit ve hayallerinin kentidir.*"[45]

Bu zaman diliminde Helenizm uzantısı olan isyanlarla ve diğer milliyetçi ayrılık hareketleri ile baş etmeye çalışan Osmanlı İmparatorluğu artık güçlü bir imparatorluk değil, toprak kaybetmeye ve gerilemeye başlayan bir devlet olarak göze çarpmaktadır. 19. yüzyılın sonlarına doğru ise dönemin iki sömürge imparatorluğu olan İngiltere İle Rusya, Ortadoğu'daki menfaatleri bakımından birbirleriyle büyük bir çatışmanın içine

[44] *Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985, s.28-29.
[45] Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, Başak Yayınları, Ankara, 1987, s.29.

girmişlerdi. Rusya nihaî hedefi olan İstanbul'a girmek ve Boğazları almak düşüncesinin yanı sıra, Kafkasya üzerinden İskenderun ve Basra Körfezleri'ne inmeyi de tasarlamaktaydı. Rusya'nın bu politikası, Osmanlı Devleti'nin güneyini hayatî bölge olarak gören İngiltere'nin menfaatlerine uygun düşmemekteydi. 1875'de başlayan Hersek İsyanı'nın sonunda Osmanlı Ordusu basarı kazanmasına rağmen Rusya'nın 31 Ekim 1876'da verdiği ultimatom ile mütareke imzalamak zorunda bırakıldı. Bosna-Hersek ve Bulgaristan meselelerinde Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya tarafından akdedilen Londra Protokolü'nün (31 Mart 1876) Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi sonucu zaten içte ve dışta büyük sıkıntılar içinde olan Osmanlı Devleti, 1877 yılı basında Avrupa devletlerinin desteğini de tamamen kaybetmiş oldu. Bunun üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne 24 Nisan 1877'de savaş ilan etti. 1877-78 Osmanlı-Rus Savası'nda yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, büyük toprak kayıplarına sebep olan Ayastefanos Anlaşması'nı imzalamak zorunda kaldı. 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan bu anlaşma ile Rusya'nın Slavcılık politikası büyük bir zafer kazanmış, Osmanlı Devleti'nden önemli bir toprak kütlesi koparark Balkanlar'da nüfuzunu arttırmıştı.[46]

Osmanlı Devleti tarafından "Düvel-i Muazzama" adıyla ifade edilen devletler İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya idi. 19. yüzyıl sonlarında ABD de büyük devletlerden sayılmaya başlamıştı. 1870'lerden sonra dünyada yeni bir emperyalizm çağı başlamıştı. İki temel değişiklik bunda önemlidir. Birisi siyasi değişiklik ki bu da İngiltere'nin artık dünya siyasetinde tek başına gücü elinde bulunduramamsıdır. Diğeri ise ekonomiktir ki bu da kapitalizmin tekelci üretim aşamasına ulaşması ve finans kapital olgusunun oluşmaya başlamasıydı. Yeni Pazar arayışları ve kapitalizmin getirdiği sorunlara çözüm arayan uluslararası örgütler etkili olmaya başlayacaktı. 19. Yüzyılın sonlarına doğru Avustralya ve Afrika da dâhil olmak üzere dünya tümüyle sömürgeci devletler tarafından paylaşılmış durumda idi. Artık dünya üzerinde paylaşılacak yerin kalmaması 20.yüzyılda büyük güçlerin ilgisini geniş toprak varlığını sürdüren Osmanlı Devleti üzerine çekmişti. Osmanlı'nın Avrupa'ya yakınlığı ve dünya ticaret yolları üzerindeki stratejik konumu da bu ilginin başka nedenleriydi. Yarı sömürge durumundaki Çin ve İran da benzer şekilde hedef konumundaydı. Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun bu şekilde ilgi odağı haline

[46] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs, a.g.e., s.56.

gelmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki varlığına son verdikten sonra ortadan kaldırılmasını öngören ve 19. Yüzyılın ilk yarısından itibaren sistematik bir biçimde uygulanan "Doğu Sorunu" ile alakalıdır. [47]

Doğu sorunu ya da diğer söylemle Şark Meselesi, tabir olarak 19. yüzyılın başında ortaya çıkmakla beraber en geniş anlamda, Avrupa-Türk ve Hristiyan-Müslüman mücadelesini yansıtmaktadır. Terimin Avrupa'da ortaya atıldığı düşünülürse sadece kendileri açısından bir mesele teşkil ettiği ve kendi menfaatleri doğrultusunda çözmeye çalıştıkları görülmektedir. Batılı devletler bundan sonra Türk-İslam alemi ile olan bütün ilişkilerini hep bu açıdan ele almış ve ilişkilerde Hıristiyan aleminin menfaatlerini ön planda tutmuştur. Şark meselesi iki ayrı dönemde incelenebilir. İlk dönem, 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi ile başlayıp 1683 Viyana Kuşatması ile biter. Bu dönemde Türkler taarruzda, Avrupa savunmadadır. İkinci dönem ise 1699 Karlofça Antlaşması ile başlar 1918 Mondros Mütarekesi ile son bulur. Bu safhada Türkler savunmada, Avrupa saldırı halindedir. Özellikle ikinci safha ile birlikte yabancı devletler Osmanlı'yı bölme, azınlıkları Osmanlı'dan ayırma hatta Türkleri Balkanlardan atmak üzere hareket etmişlerdir.[48]

Doğu Sorunu etrafında toplanan duruma tarih sahnesine yeni çıkmış genç bir devlet olarak A.B.D de kayıtsız kalmamıştır. Amerikan kamuoyunun meseleyi öğrenmesinde misyonerlerin ve bölgede görev yapan üst düzey diplomatların etkisi büyüktür. Ancak daha çok Hac-Hilal çatışması şeklinde ele alınan sorun, daha önce Levant bölgesini sadece ticareti arttırmak için önemli gören Amerika'nın bölgeye bakış açısını da değiştirmiştir. Artık mesele Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan tebaayı nasıl ezdiği konusuna odaklanmış ve zavallı hıristiyanların kurtarılması için çeşitli faaliyetlere girişilmiştir. Konunun bilimsel boyutlarının birçok kez tartışıldığı bilinmektedir. Hatta Ocak 1869'da New York Cooper Enstitüsünde yapılacağı açıklanan "Hıristiyan Amerika'nın Doğu Sorununa Bakışı" adlı toplantı öncesinde Washington elçisi Blak Bey New York Times gazetesine şunları söylemektedir:

---

[47] Kemal H. Karpat, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004, s.203.
[48] Bayram Kodaman, *Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II.Abdulhamid'in Doğu Anadolu Politikası,* Orkun Yayınevi, İstanbul, 1983, s.162-163.

"*... Katılımcıların çoğunun İlahiyatçı olduğunu gördüğüm bu toplantıda, sorunun diplomatik değil, dini motiflerle açıklanmaya çalışılacağını ve Hıristiyanlığın Müslümanlığa olan üstünlüğünden bahsedileceğini tahmin ediyorum. Zaten Amerika'da Doğu Sorunu ne zaman tartışılsa bu yapılıyor... Her ne kadar Amerikalılar dini ve herkesçe bilinen nedenlerden ötürü Yunanlılara içten bir yakınlık duymaktalar da iseler bu konunun Hıristiyanlık ya da Müslümanlıkla ilgisi yoktur. Tamamen siyasal bir nitelik taşır... Amerikalılar'ın bu konuya karışmaları ve bazı yollarla Osmanlı Devleti'ne müdahele etmeye çalışmaları, Osmanlı Devleti'nin A.B.D.'nin güneyindeki asilere yardım etmesiyle aynı anlamı taşır...*"[49]

Ayastefanos Antlaşması'na en büyük tepki İngiltere ve Avusturya'dan geldi. Avusturya'nın Balkanlardaki çıkarlarını aralarında yaptıkları Peşte Antlaşmasına göre dikkate almayan Rusya'nın, hem Kars, Ardahan ve Batum'u işgal etmesi hem de Balkanlarda etkili olması İngiltere'nin bölgeye dönelik politikasını tehlikeye sokmuştu. Bu sebeple İngiltere ve Avusturya, Ayastefanos Barış Antlaşması'nın tekrar gözden geçirilmesi için Rusya'ya baskı yapmaya başlamıştır. Ayastefanos Antlaşması sonrasında İngiltere 1878 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasını terk ederek yıkılacak bir devlet gözüyle bakılan Osmanlı Devleti'nden pay alma yarışına katılmıştır.[50]

1.4. İngiliz İdaresinde Kıbrıs

İngiltere, Osmanlı-Rus savası başlamadan önce Osmanlı Devleti'nden Doğu Akdeniz'de bir deniz üssü kiralamayı düşünmektedir. Savaş bitiminde Rusya'nın amacının ortaya çıkması üzerine İngiltere Kıbrıs Adası'nı almaya karar vermişti. Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasından sonra ortaya çıkan durumdan memnun olmayan İngiltere, Rusya'yı engellemek için çözüm ararken bir taraftan da Akdeniz'de konumunu sağlamlaştırmak için Kıbrıs Adası'nı Osmanlı Devleti'nden alabilmenin yollarını da arıyordu.[51] İngiltere Hükümetinin Kıbrıs Adası'nı Doğu Akdeniz'de üs olarak seçmesinde dönemin istihbarat başkanı olan Albay Home'un kabineye verdiği rapor büyük önem taşımaktadır. Bu rapora göre İngiltere Hükümeti kendisine bölgede

[49] Çağrı Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s. 264-265.
[50] Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1987, s.158-159.
[51] Bayram Soy, *Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.16.

öyle bir konum sağlamalı ki, İngiliz kuvvetleri gerek Kafkas bölesinden gerekse Fırat ve Dicle nehirleri tarafından yapılabilecek saldırılara karşı derhal karşılık verebilecek konumda olsun. Akdeniz'de güvenliğini sağlayabilmesi için, Malta Adası dışında Suriye ve Anadolu bölgesine yakın olan Kıbrıs, İngiltere için artık çok daha önemlidir.[52]

Bundan dolayı İngiltere Mayıs 1878'de iki devlet arasında bir savunma anlaşması yapılmasını ve Kıbrıs'ın üs yapılmak üzere geçici olarak kendisine verilmesini resmen Osmanlı Devletinden talep etmiştir. İki maddeden oluşan ve Osmanlı topraklarına Rusya'nın saldırması halinde İngiltere'nin yardımını öngören; bunun karşılığında ise anlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirebilmesi için İngiltere'nin Kıbrıs'a asker yerleştirmesini ve Ada'yı yönetmesini isteyen hükümler içeren teklif Osmanlı yönetimince de tartışılmıştır.[53] Yaklaşan Berlin Kongresi ve buna bağlı artan İngiliz baskısı neticesinde Kıbrıs'ta yönetimin devrine ilişkin ilk anlaşma 4 Haziran 1878' de İstanbul'da imzalandı. Osmanlı Devleti imzaladığı bu gizli anlaşmayı Berlin Kongresinde İngiltere'nin açık desteğini görmeden onaylamaya yanaşmadı. Bu gelişmeler üzerine 1 Temmuz 1878'de 4 Haziran tarihli anlaşmaya ek 6 maddelik bir protokol imzalandı.

1 – Rusya, Batum, Ardahan ve Kars veya bunlardan herhangi birini elinde tutar ve ileride Asya'daki Osmanlı topraklarına karsı herhangi bir saldırıya girişirse, İngiltere, Osmanlı Devleti ile birlikte, saldırıya uğrayan Osmanlı topraklarını silâhla müdafaa etmeyi taahhüt eder. Buna karsı Padişah da Anadolu'da yasayan Hıristiyanları hüsnü idare ve himayeleri hususunda, iki devlet arasında ileride kararlaştırılacak olan ıslahatı yapmayı vaat eder. Padişah, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne karsı olan taahhütlerini yerine getirebilmesi için kendisine Kıbrıs'ı tahsis ve asker ikamesiyle Ada'yı idare etmesine muvafakat eder.

2 - Bu mukavelename en geç bir ay zarfında tasdik olunup yürürlüğe girecektir.[54]

---

[52] Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi İle İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi", *Belleten*, c. LXIII, Sayı: 236, 2003, s.175-176.
[53] Zia, a.g.e.,s.34.
[54] Uçarol, a.g.e., s.65-66.

Kıbrıs'ın İngiltere'ye geçişi tam olarak gerçekleşmeden evvel 1 Temmuz 1878'de, Kıbrıs Antlaşmasına ek olarak aşağıdaki maddeleri içeren ikinci bir ek protokol imzalandı. Buna göre:

a) Ada'da bir Şer'iye mahkemesi bulunarak, Kıbrıs'taki Müslümanların şeriata müteallik işlerine bakacak.

b) Osmanlı Evkaf Nezareti, İngiltere tarafından tayin olunacak bir memur ile birlikte Ada'daki camilere, medreselere, mezarlıklara ve sair dinî tesislere ait emlâk, arazi ve bağışları idare etmek üzere bir memur tayin edecek.

c) İngiltere, idarî masrafları çıktıktan sonra kalan gelir fazlasını, her yıl Osmanlı Devleti'ne ödeyecek. Ödenecek miktar, son beş yıllık gelirin ortalaması üzerinden hesap edilecek.

d) Osmanlı Devleti, Kıbrıs'ta bulunan mirî ve Osmanlı tahtına ait araziyi serbestçe satabilecek veya kiralayabilecek

e) İngiltere, bayındırlık işlerive diğer amme hizmetleri için lüzumlu araziyi ve ekilmemiş toprakları, uygun fiyatla zapt edebilecek,

f) Rusya; Kars ve son muharebede Ermenistan'da zaptetmiş olduğu diğer yerleri Osmanlı Devleti'ne iade edecek olursa, Kıbrıs Adası İngiltere tarafından boşaltılacak ve 4 Haziran 1878 tarihli anlaşmanın hükmü kalmayacaktır.[55]

Anlaşma maddelerine bakıldığında, Protokolün 6.maddesindeki ifadesi Ada'nın devrinin şarta bağlı olduğunu göstermektedir. Anlaşma, Padişah Abdülhamit'in hükümranlık haklarına herhangi bir zarar vermeyecek şekilde olmasını isteyerek bu ifadenin kendi el yazısı ile anlaşmaya eklenmesini istemesiyle ve İngilizler'in isteksizce kabul etmeleriyle 15 Temmuz 1878 de padişah II. Abdülhamit tarafından onaylanmıştır. Burada Padişah istediği ifadenin belgeye eklenmesiyle Osmanlı Devleti'nin hak ve yetkilerinin korunduğunu ve Ada'nın geleceğinin teminat altına alındığını sanmaktadır.[56]

[55] Tarkan, a.g.e., s.67-69.
[56] Tamçelik, a.g.e., s.207-210.

Kıbrıs Türkü açısından bu dramatik devir olayını Rauf R. Denktaş, "Karkot Deresi" adlı kitabında; 1878'de Türk bayrağının gönderden indirilerek yerine İngiliz bayrağının çekilişini yaşamış olan dedesi Şeherli Mehmet'in sözlerini aktarmaktadır:

"*Biz bayrağın gönderden indirilişini gören bahtsızlar. Ancak Osmanlı geçici olarak çıktı Kıbrıs'tan. Gelecekler, yine gelecekler. Biz göremeyeceğiz fakat siz göreceksiniz.*"[57]

Ada'nın İngilizler'e devri dış ülkelerde de tesir yaratmıştır. Örneğin İngiltere'de çeşitli görüşler hâkimdir. Eleştiriler daha çok anlaşmanın nasıl olur da İngiliz Parlamentosundan saklı olarak nasıl yürütüldüğü üzerine yoğunlaşmıştır. Çünkü anlaşma Parlamentodan izinsiz, habersiz ve onayına sunulmadan yapılmıştı. Ayrıca anlaşma Avrupa'nın da onayına sunulmamıştı. Hâlbuki İngiltere Avrupa'nın kabulüne sunulmamış ve kabul edilmemiş hiçbir anlaşmayı bağlayıcı saymayacağını daha evvelden ilan etmiştir. Bir diğer eleştiri ise İngiltere'nin bu anlaşma ile lüzumsuz yere Osmanlı topraklarını Ruslara karşı savunma zorunluluğunu ortaya çıkardığı yönündeki görüşlerdir. Parlamento'da bir yorumcu; Adeta, Kıtlık yüzünden tahrip olmuş, sıtma yuvası, limansız ve cüzamlı kalabalıkların yaşadığı bir ada kendini müdafaa edemeyen ya da etmek istemeyen bir devleti savunmak için İngiltere milyonlarca para harcamaya değer görünmektedir diyerek anlaşmayı eleştirmektedir.[58]

Anlaşmanın geçici bir devirden ibaret olduğunu açıkça belirten maddelerinin aksine İngiltere gün geçtikçe Ada'daki hükümranlık haklarını arttırdığı gibi, Türk haklarını sınırlandırmaya başlamıştır. Ada'daki konsolosluklar, padişahın malları, şeriye mahkemeleri kararları ihlal edilmiş ve Ada Britanya Dışişleri Bakanlığı'na bağlı iken 6 Aralık 1880 tarihi itibarı ile Sömürgeler Bakanlığı'na devredilmek sureti ile Kıbrıs, Malta gibi bir Taç kolonisi sayılmaya başlanmıştır. Kıbrıs'ta vuku bulan bu idari değişiklikler en çok Rumlar ile Yunanistan'ı sevindirmiştir.[59]

İngiltere Ada'nın idaresini ele aldıktan sonra Ada'da Türklerin sosyal durumları olumsuz yönde etkilenmiştir. Türkler memuriyetlerden uzaklaştırılmış yerlerine Rumlar getirilmiştir. Böylelikle Rum tarafını kendilerine siyice bağlayıp Ada'da Türk

[57] Rauf Denktaş, *Karkot Deresi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.122.
[58] Zia, a.g.e., s.49-56.
[59] Tarkan, a.g.e., s.69.

hâkimiyetini sonra erdirmektir. Bu değişiklikler sonucunda maddi olarak sıkıntıya Türkler düşmüş ve mal ve mülklerini satmak zorunda kalmışlardır. Rumlar Türklerin mallarını satın almışlar ve daha güçlü hale gelmişlerdir. Kilise de Türkleri Ada'dan atmanın en iyi yolu olarak onların mallarının satın alınması olduğunu desteklemiştir. [60]

Kıbrıs'ın 4 Haziran 1878'de İngiltere'ye geçici devri ile birlikte Ada'da yaşayan Müslüman Türk halk için yeni bir dönem başlamıştı. Esasen Osmanlı Devleti tarafından tam gönül rızası ile İngilizler'e bırakılmayan Kıbrıs'ta halk da dolaylı olarak çeşitli zorunluluklar altına girmişti. Türkler Ada'nın Yunanistan'a verilme ihtimaline karşı İngiliz idaresiyle iyi geçinmeye çalışmışlardır. Ancak İngiltere'nin ise Kıbrıs Türklerine karşı aynı şekilde muamele ettiği söylenemez. Ada'nın idaresindeki söz haklarını da çoğunlukla kaybeden Türkler ekonomik olarak da zayıflamışlardı. Türkler ekonomik sıkıntıya karşı duramadıkları için ellerindeki toprakları satıp Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bu göçlerin temel sebeplerinden bir tanesi de, Türklerin Ada'daki diğer unsur olan Rumlara karşı statülerinin İngiliz Kraliyetince 14 Eylül 1878 tarihinde çıkarılan Konsey Emirnamesi ile düşürülmesi teşkil etmiştir. Ayrıca 1882 yılında hazırlanan bir beyanname ile kurulan Kavanin Meclisi 9 Rum, 6 İngiliz ve sadece 3 Türk'ten oluşturulmuştu. Sırf bu durum bile Türklerin Ada'daki statüsünü kaybettiklerinin bir göstergesidir.[61]

Ada'da İngiliz idaresi ile birlikte çok köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu gelişmeleri gruplayarak açıklamak gerekirse;

1 - Nüfus Mübadelesi

Yunanlılar, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı, İstiklal Savaşları'nda, İngiltere ile birlikte Türklere karşı savaştıklarından dolayı İngilizlerin sempatisini kazanmışlardır. İngiliz yönetimi ise Türk nüfusunu baskı altında tutmuş ve Türkleri Ada'dan kovmak için ellerinden gelen tüm gayretleri sarf etmişlerdir. 1923'te Lozan Antlaşması'nda Kıbrıs Adası'nda yaşayan Türklere serbestçe göç etme hakkı tanınınca on binlerce Türk, Ada'yı terk etmiştir. Ada'nın yönetimi İngilizlerin eline geçtikten sonra Türk idareci ve memurları görevlerinden uzaklaştırılmış, Türklerin ellerindeki

[60] Alasya, a.g.e., s.139.
[61] Çay, a.g.e., s.17-18.

malların alınması için sinsi kampanyalar yürütülmüş, okul bitiren Türk gençleri istihdam edilmemiştir. İş bulamayan ve malları elinden alınan Türkler bir de yoğun baskılara maruz kalınca Türkiye'ye göç etmişlerdir. Öte yandan Mısır ve Yunanistan'dan binlerce Rum'un Ada'ya yerleştirilmesi sağlanmış, her köye muhteşem kiliseler yaptırılarak halk, her tepede bir azizin bulunduğuna inandırılmış, bu insanların Türklerle ticaret yapmaları da yasaklanmıştır.[62]

Bununla birlikte 1885 yılı itibarı ile görevli olan İngiliz yöneticiler raporlarında Ada'da öğretmensiz tek bir Hıristiyan okulun kalmadığını belirtip Müslüman okullardan hiç bahsetmemişlerdir. 197 Rum okuluna 2251 Sterlin, 96 Türk okuluna ise 735 Sterlin yardım yapıldığını ifade etmişlerdir. Yine bu raporlardan birinde "Genel Gözlemler" başlığı altında şunlar yazılmıştır:

" Bizim yönetimimiz, Müslüman memurlar için hemen olmasa da, giderek bir yıkıma dönüştü. Bunlar, okuma yazma sorunları yanında Rumca da bilmiyorlar… Hiç kuşku yok ki Hıristiyan Kıbrıslılar, Müslümanları yavaş yavaş Ada'dan atmaktadır. Müslümanlar, tarlada da tembeldirler ve hiç girişimcilikleri yoktur; Müslümanların malları tek tek satışa çıkarılmaktadır."[63]

1771'de yapılan bir nüfus sayımına göre: 47.000 Müslüman Türk'e karşılık, 37.000 Rum olmak üzere Ada nüfusunun 84.000 olduğu bilinmektedir.[64] Rakamlar kaynaklarda farklı gösterilse de Türk nüfusunun zamanla sayı ve oran olarak giderek düştüğü görülmektedir.

---

[62] Mustafa Haşim Altan, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, Milli Arşiv Yayınları, KKTC, 2000, s.86.
[63] Gürel, a.g.e., s.39.
[64] Ahmet Atasoy, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt:8 Sayı:15, Hatay, 2011, s. 33.

Tablo 1. Kıbrıs'ın Nüfusu (1881-1960)[65]

YILLAR	TÜRK	RUM	ÖTEKİLER	TOPLAM
1881	46389	136629	5066	186084
1891	47926	158585	2775	209286
1901	51309	182739	2974	237022
1911	46428	214489	3056	263964
1921	51339	244887	4489	300715
1931	64245	276572	7142	347959
1938	66459	310070	-	376529
1946	80548	361199	8367	450114
1960	105494	448861	-	554355

Bu dönemde İngiltere'nin İstanbul Büyükelçisi Henry Layard 1 Haziran 1878'de Kıbrıs'ın nüfusunu 144.000 olarak bildirmiştir. Ancak kısa zaman içerisinde ortaya Rumlar lehine bir nüfus farkının ortaya çıktığı ve bunun temel nedeninin, Kıbrıs'a farklı coğrafyalardan gelerek yerleşen Rum göçmenler olduğu görülmektedir. Kıbrıs nüfusunun Türklerin aleyhine devamlı olarak değişmesinin iki temel sebebi vardır. Bunlardan birincisi Kıbrıs'a farklı coğrafyalardan gelen Rumların Ada'daki Rum nüfusu artırması; diğeri ise farklı zaman ve sebeplerden dolayı Ada'dan Türk nüfusun göçüdür.[66]

Örneğin I. Dünya savaşın sonlarına doğru İngiltere, 27 Kasım 1917'de yayımladığı bir "Krallık Konseyi Emri" ile ada halkına İngiliz vatandaşlığına geçmeleri için iki yıllık bir süre tanımıştır.

Bu emirname şunları içermekteydi:

- Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs'ta oturan ve 5 Kasım 1914'de gerçekten Ada'da oturuyor olanları,
- Osmanlı uyruğunda olup da Kıbrıs'ta oturuyor olan, ama 5 Kasım 1914'de geçici bir nedenle Ada'da bulunmayanlar,

[65] Gürel, a.g.e., s.41.
[66] Zafer Çakmak, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü", *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı 36, Erzurum, 2008, s.205-206.

- Ada'da yerleşik olmayan, ama 5 Kasım 1914'de Ada'da bulunan Osmanlı vatandaşlarından savaşın bitiminden sonra iki yıl içinde Yüksek Komisere başvurarak bağlılık yemini eden ve yerleşiklik koşullarını yerine getirenler İngiliz vatandaşlığına alınacaklardı.

Bu koşullarda İngiliz Vatandaşı olmak istemeyen binlerce Türk Anadolu'ya göç etti. 1878'de, 1914'te ve 1917'de yaşanan bu göçlerden sonra Lozan Anlaşması ile Kıbrıs kesin olarak İngiltere'ye bırakılınca büyük bir göç olayı daha yaşanmıştır.[67]

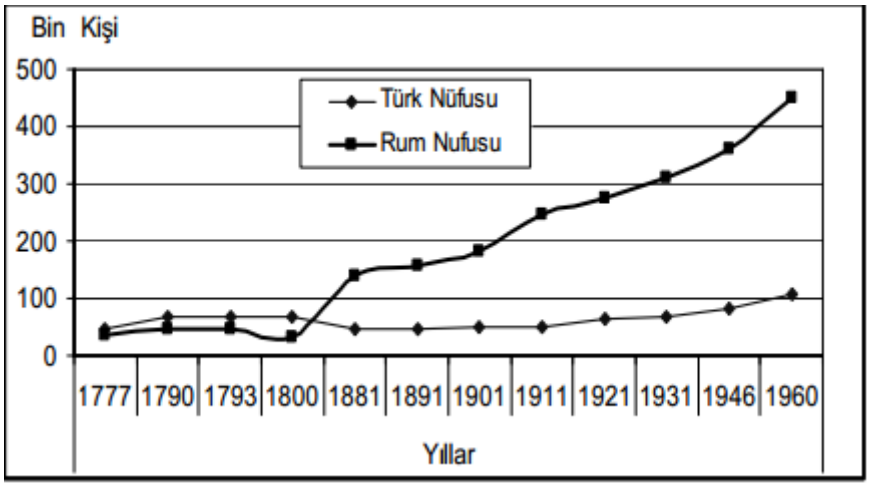

Grafik 3. 1770-1960 Yılları Arasında Kıbrıs Nüfusunun Değişimi[68]

2 - ENOSİS Fikri ve Büyük Helen Hayali

Enosis fikrinin ilk nüvelerinden birisi olarak belirtilebilecek söylem 22 Temmuz 1878 tarihinde, Kıbrıs Adası'nın İngilizlere geçmesinin ardından Ada'ya gelen İngiliz General Sir Garnet Wolseley'e, Kition[69] Piskoposu Kyprianos tarafından söylenen ifadede gizlidir:

"Kıbrıs'taki idare değişikliğini, İngiltere'nin, İyonya Adaları'nda olduğu gibi, Kıbrıs'ın doğal olarak bağlı olduğu anakara Yunanistan'a bağlanmasına yardım ettiği kadar kabul ederiz."[70]

---

[67] Gürel, a.g.e., s.65-66.
[68] Atasoy, a,g,e, s.36.
[69] Kition, Larnaka'nın Antik ismidir.
[70] George Hill, *The History of Cyprus*, Cambridge University Press, Cambridge, 1952, Volume IV s.297.

Dile getirilen bu isteğin kökeninde Enosis hayali yatmaktadır. Enosis, Megali İdea hedefi çerçevesinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını, ilhak edilmesini ifade etmektedir. Kelime anlamı ile " İlhak " demek olan Enosis ilk Megali İdea haritasının çizildiği 1791 yılından beri gündemde olan bir konudur. Bir anlamda Kıbrıs sorununun da bu tarihten itibaren var olduğu söylenebilir. Yunanistan'ın Kıbrıs'ı talep etmesi ise 30 Aralık 1918 yılında gerçekleşti. 18 Ekim 1828 tarihinde İngiltere, Rusya ve Fransa'ya bir nota veren Yunanistan, resmen ilk kez Enosis fikrini ortaya atmış ve Ada'nın kendisine bağlanmasını istemiştir. I. Dünya savaşından sonra Paris'te toplanan Barış Konferansı'na Yunanistan'ın toprak isteklerini sunan Yunan Başbakanı Venizelos, aralarında Kıbrıs'ın da bulunduğu şu bölgeleri talep ediyordu:

- Batı Anadolu(İzmir,Bursa,Çanakkale, İzmit ve civarları)
- Pontus (Trabzon, Sivas, Kastomonu ve civarları)
- Kuzey Epir (Güney Arnavutluk)
- Kıbrıs,Rodos,Meis, Girit, Bozcaada ve İmroz
- Batı ve Doğu Trakya[71]

Kuzey Kıbrıs Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın tanımı ile Enosis; sadece Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için güdülen bir siyasetin ifadesi değildir. Sözlük anlamı "Birleşme, ilhak" olan bu kelimenin altında her Türk'ün yakından bilmesi gereken korkunç bir siyaset yatmaktadır. Enosis tam anlamı ile, Mora yarımadasında kurulan küçük Yunanistan'ın yavaşça genişleyerek Büyük İskender'in imparatorluğunu kurmak siyasetini ortaya koyan bir tabirdir.[72]

Özellikle Yunan okullarında anavatan "*Yunanistan hayranlığı*" ve "*Enosis ülküsü*" temel olarak konu edilmekteydi. Kıbrıs'ın Yunan olduğu ve bir gün "*anası Yunanistan'ın kollarına geri döneceği*" Yunanistan'dan gelen öğretmenlerin ve eğitim sisteminin öne çıkardığı konuların başında geliyordu. Eski Yunan uygarlığı ve Bizans'ın görkemiyle Ortodoksluk, Kıbrıs Rum eğitim sistemin temelini oluşturuyordu.[73]

---

[71] İsmail, a.g.e., s.6.
[72] Rauf Denktaş, *Yeniden 12'ye 5 Kala*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005, s.60.
[73] Niyazi Kızılyürek, *Glafkos Klerides. Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.18.

19. yüzyılın sonlarına doğru Ada'da Hristiyanların taşkınlıkları Ortodox Kilisesinden de aldıkları destekle iyice artmıştır. Ada Türkleri bu durumdan rahatsızlıklarını çeşitli vesilelerle dile getirmişlerdir. Hatta 15 Nisan 1894 tarihli Kıbrıs Gazetesi'de bu durumlarla alakalı Hristiyanların çeşitli nümayişlerle ve taşkınlıklarla Türkleri tahrik etmeye çalıştıkları belirtilmiş Ada'daki yerel yönetiminde buna sessiz kaldığı vurgulanmış ve müslümanlar arasında birlik ve beraberlik çağrısı yapılmıştır.[74]

Rumların Enosis hayallerini güçlendiren şey hiç şüphesiz 1878'den, 1960 yılına kadar devam eden İngiliz yönetimidir. 82 yılık süre içinde iki toplum arasında Osmanlı dönemindeki eşitliğe dayanan dengelerin bozulmasına imkan verilmiştir. Adeta bir haçlı zihniyeti içinde Rumlar her yerde korunmuş ve Türklere ikinci sınıf insan muamelesi yapılmıştır. Böylece Rum toplumu Kıbrıs yönetiminde köşe başlarını ele geçirip; ekonomik ve kültürel alanlarda daha da ileri gitmiştir.

1907'de Ada'yı ziyaret eden Winston Churchill'in Kıbrıs halkının Yunan soyundan geldiğini düşündüğünü ve onların anavatanlarıyla birleşme düşüncelerine saygı duyduğunu belirterek bir anlamda Enosis'i onaylamış olsa da, bu ziyaretten 7 yıl sonra 1915 yılında İngiltere Sırbistan'a yardım etmeyi taahhüt etmesi karşılığında Yunanistan'a Kıbrıs'ı teklif etmiş; ancak bu teklif Yunan Kralı I. Constantine tarafından reddedilmiştir. Yunan Başbakanı Zaimis red cevabını verirken Kıbrıs konusunda Enosis'in tamamen reddedilmediğini şimdilik ertelendiğini belirtmiştir.[75]

1.4.1. Girit Meselesi ve Kıbrıs

İtalya'nın 1911'de başladığı Trablusgarp işgali 1912 yılına gelindiğinde Rodos ve Oniki Adalar'a yayılmıştı. Bu arada Ekim ayında Osmanlı Devleti'nin zor durumundan istifade etmek isteyen Balkan devletleri Osmanlılara savaş ilan etmiş, bunun üzerine Osmanlı Devleti İtalyanlarla anlaşarak Trablusgarp'tan ayrılmıştı. Ayrıca bu anlaşmayla Rodos ve Oniki Adalar'ı Yunanistan'ın işgalinden çekinildiği için geçici olarak İtalya'ya bırakılmıştı. Balkan savaşıyla birlikte Ege Adaları'nı işgal etmeye başlayan Yunanistan Girit'i ilhak ettiğini açıklamış ve böylece burada Enosis'i gerçekleştirmişti. Kıbrıs resmi olarak hala Osmanlı toprağıydı ancak fiili olarak İngiliz

[74] *Kıbrıs Gazetesi*, 15 Nisan 1894.
[75] Süleyman Koç, *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005 İstanbul, s.107-109.

yönetimindeydi ancak yine de Kıbrıslı Rumlar benzer bir durumun Kıbrıs'ta da gerçekleşeceği beklentisine girmişlerdi. İşte bu süreç içerisinde Trablusgarb'taki savaş nedeniyle Ada'da Kıbrıslı Rum ve Türkler arasında ciddi bir gerginlik yaşanmaya başlamıştır. Girit benzeri bir durumun Kıbrıs'ta da gerçekleşeceği yönündeki beklentinin yanında, Kıbrıslı Rumların bu saldırgan tutumunun ardında yatan bir diğer önemli nokta da, İngiltere'nin Enosis konusunda Kıbrıslı Rumlara karşı dururken Ada'nın hala Osmanlı'ya ait olduğu gerekçesini öne sürmesi olabilir.[76]

Halil İnalcık, Kıbrıs ile ilgili tespitlerinde Girit'e ayrı bir parantez açar. Osmanlı ülkesinin, Hıristiyan tebaanın bağımsız devletler kurarak parçalanması sürecini 1821 Yunan ayaklanması ile başlatan İnalcık'a göre bu tarihten günümüze kadar Yunanlılar tarihi Grek İmparatorluğu'nu ihya hayalinden vazgeçmemişlerdir. Bu amaçla Girit'te birçok kışkırtma, isyan ve Müslüman halka yapılan baskılara ön ayak olmuşlardır. Osmanlı devletinin güç durumundan her seferinde yararlanmayı politika yapan Yunanistan, Türkler'e karşı her zaman Avrupa'ya güvenmiştir. Bu anlamda Yunanlılar hem Girit'te hem başka bölgelerde Müslüman halkı görmezden gelerek tarihi geriye çevirmek amacındadır. Bugün Kıbrıs' ta da aynı sorun yaşanmaktadır.[77]

Girit, Ege'nin en büyük adası olup 8850 kilometre kara yüzölçümüne sahiptir. 1710'da Osmanlı tarafından alınmış ve 1760 yılında 200 bin Müslümana karşı 60 bin Hıristiyanın yaşadığı bilinmektedir. İlk Girit isyanı 1770 yılında çıkmış ve 140 yıl boyunca aralıklarla devam etmiştir. Özellikle Yunanistan bağımsızlığını kazanır kazanmaz Ada'daki Hıristiyanları her fırsatta kışkırtmıştır. Bu sırada Batılı devletler daha sonra Kıbrıs'taki tutumlarına benzer bir biçimde konuyu bir Avrupa sorunu haline getirmeyi amaçlamıştır. Girit'in Yunanistan'a verilmesini sağlamak için Osmanlı Devleti'ne ardı ardına protesto notaları vermiştir.[78] Batı dünyasının bu desteğinin nedenlerinden bir tanesi de Yunan isyanının içerisinde din olgusunun da bulunmasıdır. Osmanlı'nın Müslüman ayaklanan halkın ise Hristiyan oluşu meseleyi Avrupa devleleri açısından daha da önemli hale getirmiştir.[79] Yunanistan'ın bağımsızlığının ardında da

---

[76] Gürhan Yellice, "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12 Sayı:24, 2012, s.20.
[77] Halil İnalcık, *Osmanlı,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.193-200.
[78] Erçin Tekakpınar, "*Girit-Kıbrıs-Enosis", Girit Nasıl Kaybedildi*, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 1990, s.41.
[79] Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih,* Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975, s.95.

Avrupa devletleri Yunanistan'ın sınırlarını genişletmek için çaba harcamışlardır. Nitekim 1832 yılı Mayıs ayında Londra'da yapılan bir anlaşma ile Yunanistan'ın kuzey sınırları Arta-Volo olarak kabul edilmiştir.[80]

Osmanlı Devleti Girit'te diğer devletlerin destekleri ile güçlenen ayaklanmalar karşısında Ada'da birçok düzenleme yapmak zorunda kalmış ve sonuçta Ada'nın elden çıkmasını kolaylaştırılacak birçok taviz verilmiştir. Örneğin 1866'da Giritliler Islahat Fremanında yer alan ve Avrupalı devletler tarafından garanti edilen reformların yapılmasını ve Ada'nın Yunanistan'a devredilmesini istemiştir. Rusya, Fransa, İtalya ve Prusya Girit'in Yunanistan'a bırakılmasından yana tavır koymuşlardır. Ancak İngiltere'ye göre Ada Yunanistan'a verilirse bir şekilde Büyük Yunanistan gerçekleşmiş olacak ve bu devlet Rusya'nın dostu olacaktır. Bundan dolayı İngilizler ilk zamanlarda Ada'nın kendi kontrollerinde kalmasından yanadır.[81] Rumların bu ıslahatları ilhakın gerçekleştirilmesi yolunda bir aşama olarak değerlendirerek bundan sonrada isyan faaliyetlerine devam ettikleri ve Osmanlı Devleti'nin çıkan isyanları yeni tavizler vererek yatıştırma yönünde bir politika benimsediği görülmektedir.

Ancak isyan dalgası tekrarlanmakta Osmanlı Devleti isyanları bastırdıkça hesapları bozulan Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne karsı silahlanarak ve Yunanistan'daki Giritli göçmenlerin mağduriyetini Avrupalı devletlerinin gündemine taşıyarak, Girit Sorunu'nun devletlerarası politikanın gündeminden düşmemesi için çabalamaya başlamıştır. Yunanistan'ın bu politikası karsısında Osmanlı Devleti, 1868 yılı Kasım ayında Giritli göçmenlerin Ada'ya dönmelerini talep etti ve 11 Aralık 1868'de Yunan Hükümeti'ne nota vererek Ada'daki faaliyetlerine son vermesini istedi. Yunan Hükümeti'nin bu notaya olumsuz yanıt vermesi üzerine Osmanlı Devleti, Yunanistan ile olan ilişkilerini kesti ve iki taraf savaşın eşiğine geldi. Bu gelişmeler üzerine Girit İsyanı'nın basındaki politikasını değiştiren ve Doğu Sorunu'nun tekrar alevlenmesini istemeyen 3. Napolyon'un çağrısı ile 9 Ocak 1869 tarihinde Paris'te Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, İtalya, Prusya ve Osmanlı Devleti'nin katılımıyla bir konferans düzenlendi. Yunanistan, konferans davetini reddetti. Konferansta, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin lehine ağırlığını

[80] a.g.e., s.107.
[81] Hüner Tuncer, *Doğu Sorunu ve Büyük Güçler 1853-1878*, Ümit Yayıncılık Ankara 2003,s:90-92.

koyması sonucunda, Yunanistan'ın Girit'teki faaliyetlerine son vermesini isteyen bir tavsiye kararı alınmıştır.[82] 1878 yılına gelindiğine ise Osmanlı Devleti yaptığı Islahatları revize edecek ve daha da genişletecek olan "Halepa Sözleşmesi"ni yürürlüğe koymak zorunda kalmıştır. Sözleşmesinin hükümlerinin bazıları şu şekildedir:

1. Avrupa'nın onayı ile Osmanlı tarafından atanacak 5 yıllığına atanacak vali bir Hristiyan olabilecekti.

2. Bu valinin yardımcısı zorunlu olarak Müslümanlardan seçilecekti.

3. Bölge başkanları heryerde halkın nüfus oranına göre Müslüman yahut Hristiyan olacaktı.

4. Rumlar nahiye meclislerine ve mahkemelerine iştirak edebileceklerdi.

5. Hristiyanlar jandarma subaylığına alınabileceklerdi.

6. Vilâyet genel meclisi, 49 Hıristiyan ve 31 Türk olmak üzere 80 kişiden oluşacak ve bu meclis senede kırk gün toplantı yapacaktı.

7. Resmi Dil ve muamele dili olarak Rumca kabul edilmişti.[83]

Halepa Sözleşmesi Ada yönetimine siyasî, kültürel, toplumsal anlamda geniş ayrıcalıklar tanıyan bir metindir. Bu düzenleme ile Ada'da yerel yönetim güçlendirilirken politik mücadelelerin de önü açılmıştır. Osmanlı Devleti'nin 1889 yılında sözleşmeyi kısıtlaması çeşitli isyanlara sebep olmuş ve kontrol edilemeyen isyanlar 1897 yılına kadar devam etmiştir. Bütün bunlar Ada'da Osmanlı hâkimiyetinin fiilen sona ermesine yol açacak gelişmeleri başlatmıştır. 1897 yılı Şubat ayında Yunanistan, Girit'e asker çıkarması Avrupalı devletlerin de Türk-Yunan savaşının engellenmesi ve Ada'da Osmanlı hâkimiyetinin korunması gibi gerekçelerle Ada'ya asker çıkarmalarına sebep olmuştur. Bu gelişmeler Girit'in idaresinin Avrupalı devletlere geçmesine ve Osmanlı Devleti'nin de onayıyla 18 Aralık 1897 tarihinde muhtariyet yönetiminin ilan edilmesini netice vermiştir.[84]

---

[82] Ali İhsan Gencer, "Tanzimat Fermanı 1839'dan 1876'ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu", *Doğuştan Günümüze Büyük Osmanlı Tarihi,* Cilt: XI, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, s.500-501.

[83] Nicolae Yorga, *Osmanlı Tarihi,* Cilt V (1774-1912), Çev: B. Sıtkı BAYKAL, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1948, s.598.

[84] Ayşe Nükhet Adıyeke, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s.26.

Buna düzenlemeye göre, Girit Adası Osmanlı hâkimiyetinde tarafsız ve muhtar bir vilayet olacaktı. Ayrıca Ada'ya büyük devletlerin izni ile padişah tarafından Hıristiyan bir vali atanacak ve Müslümanların da temsil edileceği seçilmiş bir meclis yasama vazifesi yapacak ve onun kararlarına padişah müdahale etmeyecekti. Bunun yanısıra müslümanların emniyeti sağlandıkça Osmanlı Devleti Ada'daki askerlerini geri çekmeyi taahhüt etmişti.[85]

Büyük devletlerin Muhtariyet yönetimi ile birlikte istediği olmuş ve kendi istedikleri valiyi atamak yolu mümkün kılınmıştır. Özellikle Rus Çarı'nın Osmanlı Devleti'ne yaptığı baskılar sonucunda Girit valiliğine her ne kadar Osmanlı Devleti istemese de Prens George getirilmişti. Görev süresi 3 yıl olarak belirlenen Prens George'nin, 21 Aralık 1898'de göreve başlamasından sonra Girit'te askeri kuvveti bulunan dört devletin amirallerinden her biri 800 kişilik bir kuvvet bırakarak, Ada'dan çekildiler. Ancak, Ada'daki isyan faaliyetlerini kontrol altına almak amacıyla göreve getirilen Prens George'un asıl niyeti Ada'nın Yunanistan'a ilhakının sağlanmasıydı ve Muhtariyet Anayasası'nı uygulamaya koyduktan sonra esas niyeti ilk kez 1900 yılında Hanya'da Hükümet Konağı'na Yunan bayrağını çektirmesiyle ortaya çıkmıştır.[86]

Prens Georges'un göreve geldikten sonra ilk icraatı, 9 Ocak 1899'da yapılacak olan mebus seçimlerinde, Meclis'teki üyelik dağılımının Ada'daki nüfus oranına göre, 138 Hıristiyan ve 50 Müslüman şeklinde olacağını açıklamak oldu. Meclis'in açılmasından sonra Venizelos başkanlığında bir komisyon tarafından hazırlanan 114 maddelik Muhtariyet Anayasası, 19 Nisan 1899'da uygulamaya konuldu. Anayasa'nın 1. maddesinde, Girit Adası'nın tam bir muhtar hükümet olduğu, diğer bir maddesinde, resmi dilin Rumca olduğu ve benzeri hükümler Osmanlı hükümranlık haklarıyla açık bir şekilde çelişmekteydi.[87]

Ancak Yunanlılar'ı yeni yönetim ve geniş haklar da tatmin etmemiş olacak ki 1901'den itibaren Enosis için eylemler hız kesmeden devam etmiş ve Müslümanlar kitleler halinde göç etmeye zorlanmıştır. 1908 yılında İstanbul'da 2. Meşrutiyet ilan edilince Girit Meclisi Yunanistan ile birleşme kararı almıştır. 1. Dünya Savaşı süresinde

[85] Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1985, s.329-330.
[86] Cemal Tukin, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.91-92.
[87] Adıyeke, a.g.e.,s.212.

Ada, Kıbrıs gibi pazarlık konusu yapılmış ve 1913 yılında düzenlenen Londra Konferansı'nda Selanik ve Güney Makedonya ile birlikte Yunanistan'a verilmiştir. Girit'in Osmanlı'dan koparılışının özetinde; görmezden gelinen, hakları elinden alınan, katliamlara maruz kalan Müslüman bir halk, Avrupalı devletlerin verdiği desteklerle bağımsızlığını kazanan, bu desteklere güvenerek her türlü anlaşmayı ihlal etmekten geri durmayarak adım adım genişleyen Yunanistan ve gün geçtikçe güçlenen Megali İdea hayali görünmektedir. Girit meselesinde, Avrupa devletleri arasında sadece Almanya-Avusturya bloku Osmanlı'dan yana tavır koymuş, bunun dışında dağılma dönemindeki Osmanlı hep yalnız bırakılarak Ada üzerindeki hakları elinden alınmıştır.[88]

1.4.2. Ada'da ENOSİS Faaliyetleri

Girit Adası'ndaki gelişmeler Yunanlıları sevindirmekle beraber eş zamanlı olarak Kıbrıs'ta da ilhak faaliyetleri devam etmiştir. Ada'daki ve dünyadaki gelişmelere paralel olarak zaman zaman Enosis hayalleri güçlenmiş ve coşkuyla desteklenmiş bazen de Ada'nın idaresi konusunda Rumları ümitsizliğe düşürecek gelişmeler de yaşanmıştır. Örneğin Churchill, Kıbrıs ziyaretiyle ilgili olarak hazırladığı 10 Ekim 1907 tarihli raporunda, Ada'nın gelişmesi ve halkın memnun edilmesi için bazı önerilerde bulunmaktadır. Churchill'in raporunda şu görüşlere yer verilmiştir;

"Ada'yı tekrar Türklere veremeyiz. Gerek Avrupa, gerekse Avam Kamarası böyle bir durumu asla hoş karşılamayacaktır… Ada'yı Yunanistan'a verirsek Ada'daki Müslümanların hayatı çekilmez hale gelecektir. Ada'nın Yunanistan'a verilmesi şeklindeki bir talebi tanımıyorum ve gündeme getirilmesini de esefle karşılıyorum… Kıbrıslılar onlardan para kazandığımızın farkındadırlar. Kâr amacıyla küçük bir toplumun büyük bir güç tarafından eziyet görmesi kadar iğrenç bir manzara yoktur…"

Görüldüğü gibi, İngiltere'nin 29 yıldır Ada'da sürdürdüğü ekonomik politikayı şiddetle eleştiren Churchill raporunda, İngiltere'nin Ada'da belirsiz bir süre için kalmasının uygun olacağını savunan İngiliz hükümetine öneren Churchill, İngiltere yönetiminin Kıbrıs insanının kalbinde bir yer edinemediğine vurgu yaparak; "*İngiltere için Kıbrıs'ta başarılı olunmaya değer*'' yargısına ulaşmakta ve bunun yolunun da İngiltere'nin Kıbrıs'a diğer bölgelerindeki insanlar gibi bakmaktan geçtiğinin altını

[88] İnalcık, a.g.e., s.200-202.

çizmektedir. İngiliz yönetiminin Kıbrıs'a adaletle yaklaşmasının şart olduğunu vurgulayan Churchill, Ada'da toplanan bütün vergilerin Ada'nın kalkınması için kullanılması gerektiğini vurgulamakta ve İngiliz yönetiminin yıllardır eğitime, yollara, köprülere ve limanlara bakmadığını; tarımı geliştirmek için hiç bir faaliyette bulunmadığını, demiryolu hattının hiç gelişip büyümediğini, ağaçlandırma faaliyetine hiç girişilmediğini ve memurların da neredeyse açlık sınırında bulunduğunu raporunda belirterek ancak görünen bu hizmetlerin yapılması halinde Ada'nın canlanabileceğini dile getirmektedir. *"Başarısızlık, itibarsızlığı da peşinden getirir*" diyen Churchill, "Ada'nın 1907 yılı itibarıyla durumunun Osmanlı döneminden hiç farklı olmadığını ve İngiltere'nin Ada'da Osmanlıdan ileri gidemediğini" vurgulayarak bunun İngiltere adına bir başarısızlık olduğunu vurgulamakta ve ancak Ada'nın ekonomik ve toplumsal yapısının geliştirilmesi halinde İngiltere'nin temiz çıkacağını ifade etmektedir.[89]

Bu dönemde Kilise'nin önderliğinde Kıbrıs Rumları, verdikleri dilekçelerle İngiliz yönetiminden doğrudan doğruya Enosis'i talep etmişlerdir. Dilekçeler İngilizler tarafından Ada'nın durumuna İngiltere'nin tek başına karar veremeyeceğini olayın uluslararası hukuku ilgilendirdiğini belirterek geçiştirmeye çalışmışlardır. Ancak İngilizlerin I. Dünya Savaşına girmesi, ardından da Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında, karşı tarafta, savaşa girmesi karşısında İngiltere tutumunu değiştirmiş ve Ada, 5 Kasım 1914'de İngiltere tarafından, 1878 Antlaşması'na aykırı olarak ilhak edilmiştir. 8 Kasım'da Başpiskopos, Yüksek Komiser Hamilton Goold Adams'a, İngiltere'nin kararını son derece olumlu bulduklarını söylemiştir. Yunanistan başbakanı Venizelos da, Eleftheria Gazetesine 14 Kasım'da verdiği bir demeçte "Bu Yunan adasının anavatana katılması için son aşama olarak değerlendirilebilir. Kıbrıs'ın anavatanla birleşmesi çok yakın gelecekte gerçekleşecektir." demiştir.[90]

İngiltere'nin Ada'yı tek taraflı ilhakından itibaren iyice umutlanan Rumlar için Enosis açısından en önemli dönüm noktalarından bir tanesi 1915 yılında yaşanmıştır. Bulgaristan Sırbistan'a karşı savaşa girince İngiltere ve müttefikler için Yunanistan'ı kendi yanlarında savaşa çekmek önemli hale geldi. İngiltere ve müttefikler bu tarihten itibaren Yunanistan'a baskılarını yoğunlaştırmıştır. Ancak Yunan Kralı ve hükümeti,

[89] Turgut Turhan, "Churchill'in 106 Yıl Önce Yazdığı Kıbrıs Raporu", *Kıbrıs Gazetesi,* 14 Ekim 2013.
[90] Gürel, a.g.e., s.67-68.

ayrıca yüksek rütbeli komutanlar savaş yanlısı değillerdi. İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey, 16 Ekim 1915 Cumartesi günü savaş kabinesi üyelerine danışmaksızın Yunan Kralına, Sırbistan'a yardım için savaşa girmeleri halinde Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceği teklifinde bulunmuştur. Bu teklif Fransa ve Rusya`nın da bilgisi dışında olmuştur. Teklif 18 Ekim 1915 günü İngiltere"nin Atina Büyükelçisi Sir Francis Elliot tarafından Yunanistan hükümetine; Yunanistan Makedonya cephesinde Bulgarlara karşı Sırbistan saflarında savaşmayı kabul ettiği takdirde, İngiltere'nin Kıbrıs'ı Yunanistan'a vermeye hazır olduğunu bildirdi. Yunan Kralı ve Hükümet savaşa girmeyi çok tehlikeli bir serüven olarak gördüklerinden öneriye olumlu cevap verilmemiş; İngiltere bir hafla bekledikten sonra öneriyi geçersiz saymıştır.[91] Enosis taraftarlarına göre bu durum İngiliz yönetimine sürekli olarak yapmış oldukları başvurunun sonucunda gerçekleşmiş bir olaydı ve bu öneri 1907 yılındaki Churchill'in açıklamalarıyla birleştirildiğinde İngiltere'nin politikasının Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasını uzun bir süredir İngiltere'nin planları arasında yer aldığı anlamına geliyordu. Ancak Kıbrıslı Rumların beklentisi gerçekleşmedi. İngiltere'nin sunmuş olduğu önerilerin kendileri açısından ağır yükümlülükler getirdiğini düşünen Yunan Kralı Constantine öneriyi reddetmiş, ancak yoğun baskı üzerine teklifi kabul etmek zorunda kaldığında ise artık iş işten geçmiştir. Enosis taraftarları için bu durum büyük bir düş kırıklığı yaratmıştır.

Kongar'a göre İngilizler 1912 ve 1915 yıllarındaki Ada'yı Yunanlılar'a kendileri yanında yer almaları koşulu ile vermeye kalkışarak Enosis düşüncesinin canlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Gerçi Yunanlılar Almanlar'dan korkarak önerileri geri çevirince İngilizler olayı kapatmışlardır ancak böylelikle bir ölçüde Enosis hayalinden İngilizler sorumludur.[92]

Ancak tıpkı Girit isyanında Girit'te uygulanan Enosis eylemleri gibi, Girit'teki Rum çetecilerin Müslüman Türk halkına karşı giriştiği yıldırma ve öldürme hareketleri, Türk mal ve mülkünü yakma, yıkma, yağma etme eylemleri Kıbrıs Rumları tarafından Ada'daki Türklere uygulanacaktır. Kıbrıs'ta Türkleri yıldırma hareketleri 1894 yılından itibaren başlamış olup ve 1963–74 döneminde ihlaller, cinayet, yağma gibi olaylar had safhaya çıkacak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin Uluslararası anlaşmalardan doğan kanuni

[91] Yusuf Ziya, "Birinci Dünya Savaşında Kıbrıs (1914-1918)", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri*, Ankara, 1989, s.428-429.
[92] Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, 29. Baskı, İstanbul, 1998, s.454.

yetkiyle yapmış olduğu mecburi müdahaleyle Ada'da huzur kısmen temin edilebilecektir.

1.4.3. Kıbrıs Türkleri Arasında İlk Örgütlenmeler

Kıbrıs Rumları Yunanistan'a olan desteklerini her ortamda yüksek sesle ve gösterilerle ilan etmişlerdir. Çünkü Türkiye'nin işgal edilmesi, Enosis'in önündeki son engelin kalkması anlamına gelmekteydi. Bu umutla işgalci Yunan ordusuna destek vermek için İzmir'e gönüllü asker göndermişlerdir. Bununla birlikte Kıbrıs Türklerinin İngilizlere karşı direnişi, genelde pasif nitelikli (örgütlenme, gazete/ kitap yayımlama, sesini duyurma, kültürüne/kimliğine sahip çıkma gibi) oldu. Koşut olarak, Enosis karabasanının yaşanmaması için, her alan, ortam ve koşulda mücadele edildi. Direnişin eylemsel amaçlı ilk örneği, Birinci Dünya Savaşı yıllarında ve Kıbrıs'ın İngiltere'ye ilhakından sonra, İngilizler tarafından haber alınıp önlenen silâhlı ayaklanma girişimidir. İlk gazete, ilk roman, öykü, oyun gibi Avrupai edebi türler ilk kez bu dönemde yayımlanmakla birlikte, Kıbrıs'ın bir anda İngiliz Yönetimi'ne geçmesi ve Enosis olasılığının açıkça ortaya çıkmasının hemen sonra, Kıbrıs Türklerinde siyasal nitelikte sayılabilecek ilk örgütlenme, Kıraathane-i Osmanî adıyla 1886 yılında ortaya çıktı. Kıraathane-i Osmanî'nin belli bir tüzüğü ve kayıtlı üyeleri olmamakla birlikte, dönemin aydınlarının ve ileri gelenlerinin bir araya gelip toplum sorunlarını tartıştıkları doğal bir platform oldu. Nitekim Kıbrıs'taki ilk Türk matbaası, Kıraathane katılımcıların kendi aralarında topladıkları para ile kurulmuştur. [93]

Bugün elimizde bulunan en eski Türkçe gazete olan Zaman Gazetesinin 25 Aralık 1891 yılında örgütün uğraşları ile doğduğu söylenebilir. Gazete, başlangıçta Osmanlı Kıraathanesi'nde toplanan aydınların görüşlerine uygun olarak, Jön-Türk hareketini de benimsemiştir. Zaman gazetesinin yayın ilkeleri şunlardır:

- İngiliz sömürgeciliği ile savaşmak,
- Ulusal bilinci ayakta tutmak, Anavatana güven ve bağlılığı devam ettirmek,
- Kıbrıs sorununu yalnız Rumların bakış açısından dünyaya duyurmaya çalışan kalabalık Rum gazeteleri ile savaşmak,

[93] İsmail Bozkurt, "Kıbrıs Türk Halkı'nın Varoluş Savaşımı ve Devletleşme Süreci", *2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti,* Editör: Soyalp Tamçelik, Eko- Avrasya Yayınları, Ankara, 2012, s.27-28.

- Enosis'e karşı durmak,
- Dünya kamuoyuna Türklerin sesini duyurmak
- Türk dilini yazı dili olarak da ayakta tutmak,
- Türk toplumunu her alanda kalkındırmak, Türk esnaf ve işçilerinin haklarını korumak,
- Türk ahlak ve eğitimine hizmet etmek,
- Kişisel çıkarları değil, Ada Türklerinin çıkarlarını gözetmek,
- Kimseye kin gütmemek, kimseden yana olmamak.[94]

Kıbrıslı Türklerin gazetecilikle başlayan aydınlanma hareketleri kısa zamanda kültür, sanat ve edebiyat alanında meyvelerini verdi. İlk roman, ilk oyun, ilk öykü bu dönemde yazılıp yayınlandığı görülmektedir.

1914'te başlayan Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlıların Almanların yanında savaşa girmesini fırsat bilen İngilizler, fiili egemenlikle yetinmeyerek, 5 Kasım 1914'te Kıbrıs'ı tek yanlı olarak İngiltere'nin bir parçası ilan ettiler. Bu, Kıbrıs Türklerini sarsan yeni bir travma oldu ve yeniden Osmanlı'ya katılmayı hedefleyen ilk yeraltı Türk örgütü kuruldu. Ancak bu örgüt, İngilizler tarafından erken zamanda haber alınıp dağıtıldığı için etkili olamamıştır. Bunu izleyen yıllarda Kıbrıs Türklerinde suskunluk görünür. 1915-1919 arası dönemde, Kıbrıs'ta tek bir Türkçe kitap, gazete ya da dergi çıkmadı. Oysa aynı dönemde birçok Rumca kitap ve on beş gazete ve dergi yayımlanıyordu.[95]

1918 yılında yaşanan Meclis-i Milli olayı önemli bir hadisedir. Enosis taraftarlarından oluşan bir heyet Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını istemek amacı ile 5 Aralık 1918 günü Londra'ya hareket etmesi Adalı Türk aydınlar arasında kaygı ile karşılanmıştır. Tehlikeyi sezen Türk halkı, derhal başöğretmen Mehmet Remzi Okan ve Müftü Ziyai Efendi'nin girişimi ile 10 Aralık 1918 tarihinde Lefkoşa'da Meclis-i Milli adlı bir ulusal kongre topladılar. "1. Ulusal Lefkoşa Kongresi" olarak da adlandırabileceğimiz bu kongre, 10, 11, 12, Aralık 1918 tarihinde tüm Ada Türklerini temsil eden ve köylerle kasabalardan seçilen 200'e yakın delegenin katılımı ile üç gün

[94] İsmail, a.g.e., s.15.
[95] Soyalp, a.g.e, s.29.

boyunca sürdü. Kongre boyunca Kıbrıs Türklerinin içinde bulunduğu durumla birlikte, Kıbrıs Rumlarının Enosis yönündeki çabaları ve alınacak önlemler görüşüldü. Sonunda iki karar alındı. Kararlardan birinde şöyle deniyordu:

"Kanun-u evvel 1918'de Lefkoşa'da içtima eden Meclis-i Milli Mukarreratı:

"Her fırsat düştükçe Cezire'nin Yunanistan'a ilhakı mes'elesini meydana getirerek Cezire Ahal-i İslamiyesini rencide eden Rum vatandaşlarımızın bu kerre dahi Sulh-u Umumi-daimi kongresinin in'ikad edeceği münasebetiyle o hissiyat-ı milliyelerini tekrar izhara kıyam ettiklerinden bizi Kıbrıs müslümanları Rum vatandaşlarımızın işbu hareket ve metalibatını şiddetle protesto eder ve buna mukabil, biz ahali-i müslime dahi kendi hissiyat-ı milliye ve hamiyet-i vataniyetimiz izhar ile cezirenin mukadderatı kongrede mevzuu bahsi olduğu sırada cezirenin sahib-i meşruu olan ve hilafet-i İslamiye ile Saltanat-ı Aliye Osmaniye'yi cami bulunan Devlet-i Aliyemize terk ve iadesi yegane amal-i milliyemiz olmak suretiyle temenni ve istirham eyleriz." **"**

Görüldüğü gibi birinci kararda Türklerin Enosis'e karşı olduğu ve Ada'nın tekrar Osmanlı İmparatorluğuna devri istenmekteydi. İkinci kararda ise Türklerin bu görüşlerini Paris'te toplanacak delegelere aktarılması için Müftü Ziyai Efendi'nin temsilci seçildiği belirtiliyordu. Ne var ki İngiliz yönetimi Müftünün Ada dışına çıkışını yasaklayacaktı.[96] Meclis-i Millî'nin Ada'nın dört yanındaki aydınları biraraya getirmeye çalışarak milli birliği oluşturmaya yönelik girişimleri, Rum toplumunda şaşkınlık yarattmış, İngiliz sömürge yönetiminin ise, Türk aydınlarına ve bu harekete karşı bazı önlemler almasına neden olmuştur. Rumların şaşkınlığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöktüğü, İstanbul'un işgal altında olduğu, Anadolu'yu parçalama planları yapıldığı bir dönemde Kıbrıs Türklerinin böyle bir örgütlenme girişiminde bulunacak maddi ve manevi güçten yoksun oldukları inancından hareketle İmparatorluğun böyle bir çöküş ve dağılma döneminde, Kıbrıs Türklerinin örgütlenme ve dirilme çabası içine girmelerinin Rumlara göre inanılmaz bir eylem olarak görmelerinde yatar.[97]Ancak Meclis-i Milli toplantısı Kıbrıs Türklerinin mevcut durumlarını, İngiliz yönetimine bakış açılarını ve birlikte hareket etme arzularını belirtmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

---

[96] İsmail, a.g.e.,s.20.

[97] Ahmet C. Gazioğlu, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878–1952),* Kıbrıs Araştırmaları ve Yayın Merkezi Yayını, İstanbul, 1996, s.188.

1924 yılında, "Kıbrıs Türk Cemaat-ı İslâmiyesi" adıyla siyasal nitelikli bir örgüt kuruldu. Bu örgütün önemi, ilk kez "Türk" kimliğinin kullanılmış olmasıdır. Örgütün "Teşkilât-ı Esasiye Nizamnamesi'nde amaç, "Teşkilâtın amacı, Ada'daki Türk İslâm Cemiyeti'nin mevcudiyet ve bekasını, inkişaf ve terakkisini temine çalışmaktır" biçiminde yer almaktadır. İngiliz Yönetimi, hem devrimlerin uygulanmasını önlemeye çalıştı, hem de Türk kimliği yerine Müslüman kimliğini dayattı. 1949 yılına kadar da resmen Türk kimliğini reddedecektir.[98]

Bu dönemde Kıbrıs Türk toplumunda milli bilincin giderek yaygınlaşması ve Türkiye Cumhuriyeti'nde Atatürk önderliğinde girişilen laik reform hareketlerinin Kıbrıs Türk toplumu içinde kabul görmesi, İngiliz yönetimini rahatsız etmiştir. İngiliz yönetimi, Türk toplumunun kültürel haklarını sınırladığı gibi Türk toplumu için gerekli olan hizmetlerde de kısıtlama yapmaya başlamıştır. Posta, elektrik, yol ve belediye hizmetlerinde Rum toplumunu kayıran yönetim, devlet hizmetlerinde de daha fazla Rum istihdam etmiştir. Camilere ve okullara personel atanmadığı için zamanla bu kurumların kapanması da Türk toplumunun tepkisini çekmiştir.[99]

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Larnaka'ya atanan Asaf Bey'in seçimi konusunda yapılan tercihin inceliği de zaman içinde ortaya çıkmıştır. Kıbrıs Türk toplumu açısından önemli bir odak durumuna gelen Türk Konsolosluğu, özellikle Kemalist hareketin Ada'da güçlenmesi açısından da önemli rol oynamıştır. Cumhuriyetin kurulmasının ardından Kıbrıs Türkleri her yıl 29 Ekim Cumhuriyet bayramı kutlamalarını Türk Konsolosu ile kutlamaya devam etmişlerdir. Özellikle 1930'ların ortalarından itibaren Türk Konsolosunun Ada'da Atatürkçü olarak bilinen Necati Özkan, Remzi Okan gibi toplumun önde gelenleri ile olan ilişkisi ve onların yanında olması İngiliz yönetimini tedirgin etmiştir. Örneğin, 10 Nisan 1935'te Kıbrıs Valisi Richard Palmer, Türk toplumu içinde İngiliz yanlısı güçlere karşı önemli bir denge oluşturan Kemalistlerin Türk Konsolosluğundan güç aldıklarından yakınmaktadır. Yine aynı yıl Türk Konsolosluğunun Larnaka'dan başkent Lefkoşa'ya

[98] Bozkurt, a.g.e, s.31.
[99] Gürel, a.g.e., s.169.

taşınma isteğini belirtmesi Vali Palmer'i tedirgin etmiş ve Konsolosluğun bu isteğine uzun süre olumlu cevap vermemiştir.[100]

Buna paralel olarak Atatürk'ün ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni harflerle yayınlanmaya başlayan Söz gazetesine para yardımı yapması ve Kıbrıs'ta görevli Türk Konsolosu Asaf Bey'in Türk önderlerle kurduğu sıkı ilişkiler, İngiliz yönetimini huzursuz eden diğer bir etkendi. Türkiye, daha sonra 1935'te "Ses" ve 1942'de yayımlanan "Halkın Sesi" gazetelerine de "gizli" kaydıyla maddi ve teknik yardımda bulunmuştur.[101]

Ada'daki örgütlenmeler içinde silahlı mücadeleyi ilk başlatan örgüt ise Türk Mukavemet Teşkilatı, kısa adı ile TMT olmuştur. 1955 yılında ilk resmi eylemini gerçekleştirerek ortaya çıkan EOKA Ada'dan önce İngilizler'i sonra da tüm Türkleri atmak için kurulmuş bir terör örgütüdür. EOKA'nın kanlı ve insanlık dışı katliamları karşısında Kıbrıs Türklerinin kendilerini savunabilecekleri bir metot yoktur. İşte bu zafiyeti gidermek adına TMK, 27 Temmuz 1957'de Burhan Nalbantoğlu, Rauf Denktaş ve Kemal Tanrısevdi tarafından Lefkoşa'da kuruldu.[102] TMT'nin amaçları şöyle sıralanabilir:

- Kıbrıs Türklerinin can ve mal güvenliğini sağlamak,
- Enosis'e ve bu hedef doğrultusunda yapılan girişimlerle estirilen teröre karsı durmak,
- Türklere yapılacak saldırıları geri püskürtmek,
- Türk Toplumunun birliğini ve bütünlüğünü sağlamak, Enosis'i savunan AKEL'in Türk toplumu içinde ideolojik etkinlik kurmasını ve iç cepheyi bölmesini önlemek,
- Rumlara ve İngilizlere karşı Kıbrıs Türklerinin haklarını savunmak,
- Anavatan Türkiye ile sıcak ilişkileri ve Türk Halkının Anavatana bağlılığını sürdürmek,

---

[100] Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu İlişkileri (1923- 1938 *), International Journal of Social Science*, Volume 5 Issue 1, 2012, s.9.
[101] Ergin Birinci ve Sabahattin İsmail, *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri, (1919-1938),* Akdeniz Haber Ajansı Yayınları., Lefkoşa, 2000, s.299.
[102] İsmail, a.g.e.,s.44.

- Bu doğrultuda Kıbrıs Türk toplumunun birliğini, bütünlüğünü sağlamak, Enosis yanlısı Kıbrıs Rumlarının Türk toplumu içerisinde ideolojik etkinlik yaratmasını ve Türk cephesini bölmesini engellemek[103]

1.5. I. Dünya Savaşı Sonrası Ada'nın Durumu

I. Dünya Savaş'ı sonunda dünyayı yeniden şekillendirmek ve barış koşullarını saptamak amacıyla 1919 yılı baslarında Paris Barış Konferansı'nın toplanması kararlaştırılır. Bu esnada, Paris Barış Konferansı'nın, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması için de büyük bir fırsat olduğu düşüncesiyle Ada'daki Rum toplum liderleri derhal hareket geçmiştir. Londra'ya ve Paris'e bir heyet göndermek için hazırlıklar yapılarak Ada'nın her tarafında Enosis kararı alan halk toplantıları düzenlenmiştir. Ayrıca İngiliz Hükümetine sunulmak üzere muhtıralar hazırlandı. 1915 yılında İngilizlerin Ada'yı, savaşa girmesi koşuluyla, Yunanistan'a önermiş olması, Rumlar arasında, bu önerinin gerçekleşmesi için şimdi en büyük fırsatın doğduğu umudunu yaratmıştır. Ancak bu sırlarada Kıbrıslı Türkler'in de karşı muhtıralar hazırladıkları ve Adanın tekrar Türk tarafına verilmesini istedikleri görülmektedir. Nitekim Ada iki taraftan birine bırakılmadığı gibi İngiltere Ada'nın 1915 itibarı ile Yunanistan'a bırakılmasına dair yapılan teklifin tamamen ortadan kaldırıldığını bildirmiştir.[104]

Yunan ve Rumların aksine Kıbrıs Türkleri açısından durum iç açıcı değildir. Çünkü Osmanlı Devleti bir yandan isyanlarla baş etmeye çalışırken öte yandan 1. Dünya Savaşı vesilesi ile birçok cephede savaşmak zorunda kalmıştır. I. Dünya Savaşı günlerinde Kıbrıs Adası, Türkiye'ye karşı yıkıcı faaliyetler üssü olarak kullanıldı. Elefterios Venizelos'un Başbakanlığında Yunan hükümetinin Lübnan'daki Maronitler'e, Türkler'e karşı savaşmak için verdiği silahlar, Kıbrıs yoluyla sevk ediliyordu. Öte yandan Türkiye'ye düşman Ortodoks Kıbrıslı, Ermeni ve öteki militanlar İskenderun'a veya Çukurova'nın herhangi noktasına yapılması tasarlanan saldırılarda kullanılmak üzere Ada'da eğitiliyordu. 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk anlaşmasıyla Rusya, Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devleti'ne geri verdiği zaman, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan 1 Temmuz 1918 tarihli ek anlaşmasının 6. maddesi uyarınca İngiltere'nin Kıbrıs'ı Türkiye'ye geri vermesi

[103] Yakan Cumalıoglu, "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi", *Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi*, Editörler: İrfan Kaya Ülger ve Ertan Efegil, Ankara, 2001, s.18.
[104] Gazioğlu, a.g.e., s.156-168

gerekiyordu. Ancak İngiltere Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumdan yararlanarak buna yanaşmıyordu.[105]

Savaş sırasında İngilizler tarafından 1916 yılında Kıbrıs'ta bir esir kampı kurulmuştur. Kıbrıs'ta esir kampı, yani belgedeki adıyla "Kıbrıs Adası Türk Üserâ Karârgâhı" bugünkü Mağusa'nın Karakol (Karaol) bölgesinde kurulmuştur. Bu kampa Kanal Harekatın'da, Çanakkale'de, Cidde'de, Mekke ve Medine'de ve diğer yerlerde esir düşen binlerce Osmanlı askeri toplanmıştır. Esaretin zorlukları sonucu bu esir kampında pek çok Türk şehit olmuştur.[106]

1917 yılında A.B.D.'nin 1. Dünya Savaşı'na dahil olması savaşın seyrini tamamen değiştirmiş ve A.B.D. desteği ile İtilaf devletleri savaştan zaferle ayrılmıştır. Osmanlı Devleti için savaşı bitiren antlaşma ise çok ağır hükümler içeren Mondros Ateşkes Antlaşması olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra, savaştan zaferle çıkan devletler, uluslararası politikadaki güç ilişkilerini kendi istekleri doğrultusunda yeniden, düzene sokmak, bu ilişkilere yeni bir biçim vermek için aralarında pazarlığa oturmuş ve bu pazarlıkların sonucunu da yenik devletlere kabul ettirmeye çalışmışlardır. Savaş ertesi düzenlemeleri içinde, daha doğrusu bu düzenlemelere giden pazarlıklar içinde, Kıbrıs da söz konusu edilmiştir. İngiliz yöneticileri, savaştan edindikleri deneyimle, Kıbrıs'ın İngiliz stratejisi içindeki yerini yeniden belirleme, bu konuda görüş oluşturma çabalarına girişirken, Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan, öteki isteklerinin yanı sıra Kıbrıs'ın da kendisine verilmesi için çalışmıştır.[107]

Bu sıralarda Anadolu'da kurtuluş mücadelesi devam ederken, Batılılar açısından Doğu Sorununun çözümü olarak ortaya konulan ve 10 Ağustos 1920'de Osmanlı Devleti ile Müttefik Güçler arasında imzalanan Sevr Barış Antlaşmasında ise Kıbrıs konusu ayrı bir başlık altında IX. Kesim'deki 115-117. Maddelerle karara bağlanmaktadır:

---

[105] *Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri*, Hazırlayan: Uluslararası İlişkiler Ajansı, İnaf Yayınları, İstanbul, 1992, s.28-29.
[106] Çevikel, a.g.e, s.93-96.
[107] Gürel, a.g.e.,s.82.

"Madde 115: *Bağıtlı Yüksek Taraflar, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914'de ilan edilmiş olan Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını tanıdıklarını bildirirler."*

"Madde 116: *Türkiye, bu Ada'nın Padişaha ödenen vergiye olan hakkı da içermek üzere, Kıbrıs üzerinde ya da Kıbrıs'a ilişkin bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçer."*

"Madde 117: *Kıbrıs Adası'nda doğmuş ya da orada oturan Osmanlı uyrukları, yerel yasa koşulları içinde, Osmanlı uyrukluğundan ayrılarak, İngiliz uyrukluğunu alacaklardır."*[108]

Ancak Sevr Antlaşması onaylanmamış ve bu yüzden yürürlüğe girmemiştir. Dolayısı ile Sevr metnindeki bu üç madde diğerleri gibi geçerli olmamıştır. Çünkü 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunanistan'ın İzmir'e saldırarak Bizans'ı yeniden canlandırmak istemesi "ENOSİS" duyguları güçlenen Kıbrıs Rumları'na bir heyecan getirmiştir. Yunanlıların İzmir'de hezimete uğraması üzerine, kin duyguları daha da körüklenmiştir. 25 Mart 1921 tarihinde Omorfa'nın Filya köyünde Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhâkını istedikleri ilk plebisit ve daha sonra yaptıkları müracaatlar İngilizlerce reddedilmiştir. Böylece Kıbrıs'ın durumu Lozan'a kadar belirsiz olarak kalmıştır.

İstiklâl Savaşı kazanıldıktan sonra 23 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Anlaşması ile İtilaf Devletleri tarafından resmen tanınan Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs'ın İngiliz mülkü olduğunu kabul etti. Bu anlaşmanın 16, 20 ve 21. maddeleri Kıbrıs ile ilgilidir:

*"**Madde 16:** Türkiye işbu muâhedede açıklıkla belirtilen hususlar dışında bilcümle arazi üzerinde ve bu araziye bağlı kezâlik işbu muâhede ile üzerlerinde kendi hâkimiyet hakkı tanınmıs olan adalardan gayri cezîreler üzerinde (-ki bu arazi ve cezîrelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayinedilmiş veya edilecektir-) her ne mahiyette olursa olsun hâiz olduğu bütün hukuk ve müstenidatından feragat ettiğini beyan eyler. İşbu maddenin hükümleri komşuluk münasebetiyle Türkiye ile hem-hudud*

[108] http://www.turkhukukkurumu.org.tr/Andlasma/SevrAndlasmasi.pdf, 22.01.2014.

memleketler arasında kararlaştırılmış veya kararlaştırılacak olan özel hükümleri ihlâl etmez."

*"**Madde 20:** Türkiye Hükûmeti Kıbrıs'ın Britanya Hükûmeti tarafından 5 Kasım 1914'te ilan olunan ilhakını tanıdığını beyan eyler."*

*"**Madde 21:** 5 Kasım 1924 tarihinde Kıbrıs Adası'nda oturan Türk tebaası mahallî kanunun tayin ettiği şartlar dairesinde İngiliz tâbiiyetine sahip ve bu yüzden Türk tâbiiyetini kaybetmiş olacaklardır. Bununla beraber işbu muahedenâmenin meriyyet mevkiine girdiği günden itibaren iki yıllık bir müddet zarfında Türk tâbiiyetinde kalmakta serbest olacaklardır. Bu takdirde bu haklarını kullandıkları tarihi takib eden 12 ay zarfında Kıbrıs Adası'nı terk etmeye mecbur olacaklardır. Bu muahedenâmenin yürürlüğe girdiği tarihte Kıbrıs Adası'nda oturmakta olup da yerli kanunun tayin ettiği şartlar dairesinde yapılan müracaat üzerine belirtilen tarihte İngiliz tâbiiyetini ihrâz etmiş veya etmek üzere bulunmuş olan Türk vatandaşları da bundan dolayı Türk tâbiiyetini kaybetmiş olacaklardır. Şurası şüphesizdir ki, Kıbrıs Hükûmeti Türk Hükûmeti'nin rızası olmaksızın Türk tâbiiyetinden başka bir tâbiiyet ihraz etmiş olan kimselere İngiliz tâbiiyetini vermekten kaçınmak yetkisine hâiz olacaktır."*[109]

Lozan Antlaşmasının 16. Maddesi hakkında son şeklini alıncaya kadar büyük tartışmalar yaşanmıştır. Maddenin ilk şeklinde Türkiye'nin sınırları dışında kalan yerlerde – ki Kıbrıs da bunlardan biridir - ilhak, istiklâl veya diğer idare şekilleri hakkında ileride alınacak kararları önceden tanımasını isteyen kısımlar mevcuttu. Bu Türkiye'yi konuyla ilgili hiçbir söz hakkı olmayan bir duruma sokuyordu. Türk Heyeti de haklı olarak 16. Maddenin bu kısmına itiraz etmiş ve metinden çıkartılmasını sağlamıştır.[110]

Türkiye, İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak kararını Lozan Barış Antlaşması'nın 20. maddesi ile tanımış oldu. Türk Dışişleri Bakanı ve Türk Heyeti Baş Temsilcisi İsmet

[109] Osmanlı İdaresinde Kıbrıs. a.g.e., s.28-30.
[110] Murat Sarıca, Erdoğan Teziç ve Özer Eskiyurt, *Kıbrıs Sorunu,* Fakülteler Matbaası, Ankara, 1975, s.5-7.

İnönü, İngiliz Baş Delegesi Lord Curzon ile Kıbrıs konusunda neden uzun bir tartışma yapmadığı şeklindeki soruya verdiği cevapta;

"Asıl önemli olan ekonomik ve adli kapitülasyonlardan kurtulmak ve diğer hayati konuları kazanmak için İngiltere ile öteki müttefiklerden ayrı ve önceden özel olarak anlaşmak istedik, zaten 1878'de Kıbrıs İngiltere'ye verilmiş, 1914'de İngiltere burayı ilhak etmiştir. Kıbrıs'ı gidip İngiltere'den geri almamız o tarihte söz konusu olamazdı." demiştir.[111]

Ada'nın resmi statüsü Lozan Anlaşması ile belli olunca 10 Mart 1925'te, İngiliz Kralı V.George, Kıbrıs'ın bir "Taç Kolonisi"ne (*Crown Colony*) çevrilmesi için gerekli olan bir "Letters Patent" imza etmiştir. Bu tarihten sonra, Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiserliği kaldırılarak yerine "Valilik" konmuş ve Ada, öteki İngiliz sömürgelerinde olduğu gibi bir İngiliz toprağı olarak bir İngiliz Vali tarafından yönetilmeye başlanmıştır.[112]

Kıbrıs'ın Valilerle yönetilecek olması, Enosis olmasa bile ilk adımda bir özerklik bekleyen Kıbrıslı Rumlar üzerinde büyük bir düş kırıklığı yarattı. Enosis hayallerini bir an önce gerçekleştirmek isteyen Kıbrıslı Rumlar, 1931 yılında İngiliz yönetimine karşı isyan ettiler. İsyan sırasında Lefkoşe'deki İngiliz Vali Konağı, Kıbrıslı Rumlar tarafından yakıldı. İngiliz yönetimi, aldığı sert önlemlerle isyanı bastırabildi. Bu isyanda Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu Kyrou'nun etkin bir rol üstlendiği anlaşıldığından, İngiliz yönetimi tarafından sınır dışı edildi. [113]

Ancak İsyana katılmayan, hatta isyana karşı çıkan Kıbrıs Türkleri de sömürge yönetimi tarafından cezalandırılmış, temsilcileri Kavanin Meclisi'nden uzaklaştırılmış, konan tüm yasaklamalara muhatap olmuştu. Böylece Türk Halkı, bir kez daha sömürge yönetiminin haksız bir baskısına uğrarken, yine bir kez daha başından beri mücadele ettiği ilhak girişimlerinin kurbanı oluyor, katılmadığı eylemlerin sonuçlarına katlanmak zorunda kalıyordu. Bu isyanın en önemli sonucu, Türk Halkının başlattığı anti-

[111] Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Türk Matbaacılık Sanayi, Ankara, 1975, s. 2.
[112] Gürel, a.g.e.,s.113.
[113] Alasya, a.g.e., 162-163.

sömürgeci savaşımın ve sömürge yönetimi tarafından gasp edilen toplumsal haklarımızı elde etmek için verilen mücadelenin doğranması için, Koloni yönetimine bulunmaz bir fırsat vermiş olmasıdır. Nitekim 1942 yılında Dr. Fazıl Küçük tarafından çıkarılacak olan Halkın Sesi'nin yayın yaşamına girmesine kadar, sömürge yönetimine karşı etkili bir mücadele verme olanağı olmamıştır. [114]

Ada'nın fiilen halen sorunlu durumda oluşu karşı İngiltere'nin geliştirmeye çalışmış olduğu denge siyasetinin bir sonucudur. İngiltere bir taraftan stratejik olarak kendisi açısından Mısır hâkimiyetinden sonra çok önem arz etmese de, Ada'yı hâkimiyet altında bulundurma politikası izlemiş, diğer taraftan Kıbrıslı Rumlar tarafından dillendirilen Enosis taleplerine karşı, önce "Ada Osmanlı Devletine ait olduğu için Enosis'e izin veremeyiz politikasını" sonrasında ise "Ada'da iki toplum yaşadığı için Enosis'e izin veremeyiz" politikasını benimsemiştir. Ayrıca Ada'da yaşayan iki ayrı halkın idare ile ilgili farklı görüşlerinin olması, idarenin bir başka üçüncü devlete bağlı olması ve uluslararası siyasette yeni ve güçlü aktörlerin ön plana çıkmaları sorunu içinden çıkılmaz ve çok boyutlu bir mesele haline dönüştürmektedir.[115]

1931 yılında artan vergileri protesto için çıkan ve Kıbrıs'ın 518 köyüne de sıçrayan ayaklanmalara İngiliz Hükümeti sert bir şekilde tepki verdi. Ada'ya daha fazla asker sevkeden İngilizler ayrıca tedbir olarak anayasayı askıya alıp basına sansür uygularken siyasi partiler de lağvedildi. Kıbrıs'taki İngiliz valise ise Ada'yı bir diktatör gibi yönetmeye başladı. Belediye seçimleri ertelendi ve 1943'e kadar atama yolu ile belediye başkan ve yetkilileri göreve getirildi. Vali de atanmışlardan oluşan ve sadece iç meseleler hakkında tavsiye verebilen bir Danışma Konseyi ile desteklendi. İki piskopos ve sekiz seçkin vatandaş sürgüne gönderildi. 1933 yılında Başpiskopos III. Cyril öldüğünde Rum Kilisesi sürgünde bulunan piskoposların geri getirilmesini talep etse de bu İngiliz sömürge idaresince reddedildi. İngilizlerin bu denli sert tedbirlerle Ada'yı yönetmeye başlaması Kıbrıs'ta milliyetçi grupların oluşmasına da engel teşkil ediyordu. Bu Enosis aktivitelerinin merkezinin 1930'ların sonunda Londra'ya kaydırılmasına sebep oldu. 1937'de Kıbrıs Muhtariyet Komitesi adı altında kurulan bir komite İngiliz

[114] İsmail, a.g.e., s.30-31.
[115] Yellice, a.g.e., s.24.

Parlemantosu'nda lobi faaliyetleri yürütmeye başladı. Ancak çoğu parlementerler nezdinde detek bulamadılar. Gerek İngiliz Hükümeti gerekse de Ada'daki sömürge idaresi Enosis fikrine karşı çıkmışlardır.[116]

1930'lu yıllar Kıbrıs Türkleri açısından ise türlü mücadelelerle geçmiştir. Diğer yandan kamu görevlerinde Türkler aleyhine uygulanan ayrımcılık doruğa çıkmıştır. Tapu dairesinde yaşananlar buna güzel bir örnektir, 1915 yılında tapu dairesinde çalışan Türk memurların sayısı 71 iken bu sayı 1933'de 44'e inmiş, oysa aynı dönemde Rum memurların sayısı 77'den 106'ya çıkmıştı. İnşaat Dairesi'nde ise 106 Rum'a karşılık, sadece 6 Türk çalıştırılıyordu.[117]

Bu baskıcı dönemde Kıbrıs Türk edebiyatı kimlik kazanmaya başladı. Bu tarihlere kadar yazılan edebi eserlerin konu, mekân, karakterler ve olaylarının Kıbrıs ilgisi yoktu. Eserlerde, genellikle İstanbul, nadiren de başka Osmanlı coğrafyaları vardı. İlk defa bu dönemde Kıbrıs, Kıbrıs Türk insanı, Kıbrıs'ta geçen olaylar edebi eserlerde görülmeye başlandı. Bu edebî hareketi de, siyasal mücadelenin yasaklamasına karşı tepki ve kimlik arayışı olarak görmek mümkündür.[118]

[116] Eric Solsten, *Cyprus: A Country Study*, U.S. Government Printing Office, Washington DC, 1993, s.22.
[117] İsmail, a.g.e., s.77.
[118] Bozkurt, a.g.e., s.34.

İKİNCİ BÖLÜM

2.TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİ VE KIBRIS MESELESİ

2.1. İlişkilerin Başlaması ve Ticari İlişkilerin Gelişmesi

Her ne kadar II. Dünya Savaşı'ndan itiribaren Türk-Amerikan ilişkileri yoğunlaşsa da, ikili ilişkiler esasen iki yüz yıllık bir geçmişe sahiptir ve ilk baştan itibaren Osmanlı-Amerikan ilişkilerinin Cumhuriyet Dönemi Türk-Amerikan ilişkilerine bıraktığı bir miras söz konusudur.[1] İlk başlarda ekonomik olarak başlayan ikili ilişkiler zaman içerisinde siyasi ağırlık kazanarak devam etmiştir. Osmanlı Devleti dış politikası dönemsel olarak farklılık arz edebilmiştir. Dönemin dünya siyasetindeki değişimlere göre müttefik değiştirmiş veya yeni güç dengeleri oluşturabilmiştir.[2] Ancak Amerika ile ilişkilerin kurulmaya başladığı yıllarda ABD özellikle Levant diye tabir edilen Doğu Akdeniz civarında ticaret yapabilmek için Osmanlı Devleti ile ilişkiler kurmaya başlamıştır. Dönem ve bulunduğu konum itibari ile Osmanlı Devleti doğuya açılan bir kapı olarak ABD'nin karşısına çıkmıştır.

Osmanlı'nın doğu ticaret yolları üzerindeki kara ve deniz hâkimiyeti dolaylı olarak Amerika kıtasının keşfini netice vermiştir. Amerika kıtasının keşfi ile de Avrupa Devletleri bu kıta ile ticari ilişkilerini geliştirmişlerdir. Zaman içinde İngiltere, Fransa, İspanya gibi ülkeler Amerika kıtası üzerinde sömürge kolonileri kurarak ekonomik olarak gelir elde etmeye başlamışlardır. Fransa ile giriştiği 7 yıl savaşlarını kaybeden İngiltere (1756 – 1763) savaşın meydana getirdiği ekonomik sıkıntıları aşmak için Amerika kıtasında bulunan 13 sömürge kolonisine ek vergiler getirmiştir. Bu vergilere direnmek için birleşen 13 koloni ise 1774 yılında İngiltere ile savaşa tutulmuş ve 4 Temmuz 1776 yılında yayınladıkları "Bağımsızlık Bildirgesi"[3] ile Amerika Birleşik Devletleri adı altında bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. İngiltere ile ABD'nin savaşı 1783 yılına kadar devam etmiş ve neticede hem karada hem de denizde ABD'ye karşı kaybeden İngiltere ABD'yi tanımak zorunda kalmıştır.[4] İngiltere 3 Eylül 1783'te

---

[1] Erhan, a.g.e., s.18.
[2] Nurdan Şafak, *Osmanlı Amerikan İlişkileri,* Enes Matbaacılık, İstanbul, 2003, s.9.
[3] Bağımsızlık Demeci için Bkz. Janko Musulin, *Hürriyet Belgeleri*, Belge Yayınları, İstanbul, 1983, s.79–84.
[4] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, Alkım Yayınevi, 11. Baskı, Ankara, 2003, s.63.

yapılan Paris Antlaşması ile bu 13 koloninin bağımsızlığını kabul etmiş ve 17 Eylül 1787'de koloniler Birleşik Devlet şekline getirilmiştir.[5]

ABD'nin ilk Başkanı olan George Washington tarafından belirlenen ABD'nin ilk dış politika stratejisi, diğer ülkelerle ticari ilişkileri artırıp siyasi ilişkilere çok girmemek şeklinde olmuştur. Geoge Washington'un bu prensipleri, "infiradçılık" yani izolasyon ve Avrupa diplomasisinden uzak kalma ilkelerinin temellerini teşkil etmektedir.[6] Bunun sebebi ise ABD'nin kuruluş yıllarında uluslararası sistemde bağımsızlığını korumak için izolasyonalizme ihtiyaç duyması olmuştur.[7] Amerika Birleşik Devletleri Başkanı James Monroe 2 Aralık 1823'te kongreye bir mesaj yollamış ve Amerikanın Avrupa'nın sorunlarına karışmayacağını ve bunun karşılığında da Avrupalıların da Amerika'nın sorunlarına karışmaması gerektiğini belirtmiştir. Monroe Doktrini olarak bilinen bu yaklaşım Amerika'yı 100 yıl kadar diğer dünyadan tecrit etmiştir. Ancak bu tecrit tek taraflı olmuştur. Zira ABD dünyaya ticari ve misyonerlik faaliyetleri ile yayılırken ABD dışı dünya ABD'den tecrit edilmiştir. 1823 tarihli Monroe Doktrini ile ABD, XX. yüzyılın başına kadar, Avrupa siyasetinden uzak durarak kendisini izole etmiştir.[8] ABD bu dönemde ekonomik kalkınma için önemli adımlar atmıştır. ABD, iç savaştan (1861–1865) sonra, İspanya-ABD Savaşına kadar (1898) çok ciddi bir ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir. ABD buğday üretimini % 256, mısır üretimini %222, rafineri şeker üretimini % 460, kömür üretimini % 800, demiryolu uzunluğunu % 567 artırmıştır. Ham petrol üretimi 3.000.000 varilden 55.000.000 varile, çelik üretimi ise 20.000 long tondan 9.000.000 long tona çıkmıştır.[9] Bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkesi içinde kalkınmaya ve dünya ülkeleri ile ticaret yapmaya başlayan ABD Doğu Akdeniz'e kadar ticaretini genişleterek Osmanlı Devleti ile ilk temaslarını kurmuştur. Gayri resmi olarak başlayan ilk temaslar çok kısa süre

---

[5] H.Tahsin Fendoğlu, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı Amerikan İlişkileri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, ss.165-167.
[6] Armaoğlu, a.g.e., s.65-67.
[7] Maxime Levefbre, *Amerikan Dış Politikası*, Çev: İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, ss.14-15.
[8] Baskın Oran, *Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980*, İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2003, s.527.
[9] Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askerî Çatışmalar*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1990, s.283.

içerisinde resmi ilişkiler halini alacaktır. ABD 1823 Monroe Doktrini ile gizlendiği yalnızcılık politikasından 1914 yılında ulusal savunmasını sağlamak için çıkmıştır.[10]

Akdeniz'de Ticaret

Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunda temel teşkil eden koloniler henüz bağımsızlıklarını kazanmadan önce Akdeniz civarında küçük de olsa ticari faaliyetlerde bulunuyorlardı. ABD kurulduktan sonra bu faaliyetler artarak devam etti. ABD hızlı ve bağımsız bir biçimde kalkınmak için ticarete çok önem veriyordu. Zaten 1793 yılında George Washington'un dış politika anlayışı ve sonrasında açıklanan Monroe Doktrininin esası ABD'nin güçlenmesi üzerineydi.

ABD'nin bağımsızlığını kazanmasından sonra Akdeniz ticaretinde etkili olmak istemesinin en önemli sebebi, Akdeniz'in dünya ticareti içindeki önemli yeridir. ABD'nin ihraç ettiği buğdayın ve unun altıda birini ve tuzlanmış balığın dörtte birini Akdeniz ülkelerine satması, buradan da pirinç ve mısır satın alması Akdeniz'i ABD için özellikler önemli bir hale getiriyordu. 1200 kişi mürettebatın çalıştığı 80–100 kadar Amerikan ticaret gemisi toplam Akdeniz civarındaki limanlarla ticaret yapıyordu.[11] Akdeniz civarındaki ticaretin cazip gelmesi nedeni ile bu bölgeye yönelen ABD ilk başlarda bazı sorunlar nedeniyle bu bölgede aradığı ticaret ortamını bulamadı. Bu olumsuzlukların başında Akdeniz'de korsanlık yaparak geçinen Mağrip ülkeleri ve bölgedeki güvensizlik ortamı gelmekte idi. O dönemde korumasız durumda olan ABD gemilerinin İngiliz sigorta şirketleri tarafından iki katına sigortalanması da ayrı bir olumsuzluk kaynağı olmuştur.[12]

ABD ile Osmanlı Devleti'nin ilk temasları Osmanlı'nın en batı toprakları olan Fas, Tunus, Trablus ve Cezayir (Garp Ocakları) civarlarında gerçekleşmiştir. Bunlar Osmanlı içerisinde merkezden uzak olduklarından ötürü daha serbest bölgelerdi. Bu serbestlik Garp Ocaklarının kimi zaman bağımsız devletler gibi hareket etmelri sonucunu doğurmuştur. Mesela ABD ile ve Akdeniz'de ticaret yapan diğer devletlerle bağımsız birer ülke gibi ikili anlaşmalar yapmışlardır. Bu serbetliğin temelinde yatan

[10] Mehmet Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkerler, Kavramlar, Kurumlar,* Siyasal Kitapevi, Ankara, 2000, s.67.
[11] Mine Erol, "Amerika'nın Cezayir'le Olan İlişkileri 1776–1816", *Tarih Dergisi*, 32, Mart 1979, s. 689.
[12] Erhan, a.g.e., s.40.

sebep merkezden fiziksel olarak uzak oluşlarıdır. Bu uzaklığın olumsuz bir etkisidir. Osmanlı bu bölgeleri birbirinden ayrı müstakil olarak teşkilatlandırmış ve her 3 yılda bir değiştridiği Beylerbeyi ile yönetmişti. Ancak özelikle Osmanlı donanmasının 18.yüzyılda güç kaybetmesi bu bölgelerin serbetleşmesinin başka bir nedeni olmuştur. Bu bölgelerin yönetimi 1671 yılından itibaren yeniçeriler tarafından seçilen "dayı" lar tarafından yürütülmüştür. Osmanlı merkezden paşalar da atasa da bu paşalar sembolik olarak bulunmuşlardır.[13]

İşte ABD'nin Osmanlı Devleti ile ilk teması Osmanlı'nın Garp Ocakları ya ad Mağrib Ocakları diye bilinen bazı özerkliklere sahip Beylikler üzerinden olmuştur. ABD bu beyliklerle tıpkı diğer bağımsız devletlerle imzaladıkları gibi anlşmalar imzalamıştır. Akdeniz'de ticaret yapma ekseninde bu anlaşmalar imzalanmıştır. ABD donanmasının nispeten İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerine göre daha güçsüz olması korsanlık faaliyetlerinde de bulunan Garp Ocakları'na cazip gelmiştir. ABD'nin ilk olarak 1786 yılında Fas ile Dostluk ve Ticaret Antlaşması yapmıştır. Daha sonra Akdeniz'de Amerikan gemilerinin güvenliğini sağlamak amacıyla çeşitli antlaşmalar imzalanmıştır. Akdeniz'de o yıllarda söz sahibi olan Cezayir Beyliği'nden mğsadesiz oalrak iki Amerikan gemisinin Cezayir Beyliği tarafından alıkonmasının ardından ABD bu beylik ile 1796 yılında bir anlaşma yapmıştır. ABD daha sonra birer yıl ara ile Trablusgarb ve Tunus ile de anlaşmalar imzalanmıştır.[14] Amerikan Kongresi 1784'te Benjamin Franklin, Thomas Jefferson ve John Adams'tan oluşan bir komisyonu ticaret ve dostluk antlaşmaları yapmak üzere mağrip ülkelerine göndermiştir. Antlaşmalar sırasında hediye ve ödemelerde kullanılması için de 80.000 Amerikan Doları da ödenek olarak bu komisyona verilmiştir.[15] Ancak daha sonra Babıâli ile antlaşma yapmaktan vazgeçerek bu devletçiklerle teker teker antlaşma yoluna gitmişlerdir.[16] Cezayir ile 1795'te, Trablus ile 1796'da ve Tunus ile 1797'de "Barış ve Dostluk" antlaşmaları imzalamışlardır. Örneğin, Cezayir'e senede 21.000 Dolar vergi ödenecekti. A.B.D.

---

[13] Aziz Samih İlter, *Şimali Afrika'da Türkler*, Cilt 2, Vakit Kütüphanesi, İstanbul,1937, s.157.

[14]ABD'nin Garp Ocakları ile olan ilişkileri ile alakalı Bkz. Akdes Nimet Kurat, *Berberi Ocakları ile ABD Münasebetleri (1774–1916)*, Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi, C.2, Ankara, 1964, s.175–214.

[15]Thomas A. Bryson, *Tars. Turks and Tankers Role of the US Navy in the Middle East 1800-1979*, The Scarecrow Press, Metuchen, 1980, s.2.

[16] Orhan Köprülü, "Tarihte Türk Amerikan Münasebetleri", *Belleten*, LI, Sayı:200, 1987, s.927.

tarihinde tek örnek olan bu durum 1816 yılına kadar sürmüştür.[17] Akdeniz'de ticaret yapmak için tüm ülklerin gemileri için riskliydi. Güvenli bir şekilde ticaret yapabilmeleri için ya silahlı bir konvoy tarafından korunlmaalrı gerekiyordu ya da Garb Ocakları diye adlandırılan Beyliklerle anlaşarak vergi ödemeleri gerekiyordu.[18]

ABD – Trablusgarp Gerginliği

Trablusgarp ile ABD arasında, aralarındaki 1796 tarihli antlaşmaya rağmen Trablusgarb daha fazla vergi almak isteyince anlaşmazlık çıkmıştır. Cezayir Dayısı araya girmiş ancak bu anlaşmazlığı çözememiştir. Daha sonra da Tarblusgarb 1796 anlaşmasının reddederek Mayıs ayında ABD'ye savaş ilan etmiştir. ABD'de de hemen donanmasını Trablusgarp'a göndermiştir. [19] 1805 yılında yapılan antlaşmanın ardından gerginlik sona ermiş ancak ABD tam olarak istediği hedeflere ulaşamamıştır. ABD donanması da 1807 yılında Akdeniz'den çekilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus 4 yıl süren bu gerginliğe rağmen Osmanlı merkezi hükümetinin olaya müdahil olmamasıdır. Bu durum Garp Ocaklarının özerkliklerinin daha iyi anlaşılması ve ABD'nin neden bu beyliklerle ayrı ayrı antlaşmalar yapmasının anlaşılması bakımından önemlidir.

ABD – Cezayir Savaşı

ABD ile Cezayir arasında, eski Trablus Konsolosu James Leandre Cathcard'ın Cezayir'e konsolos tayin edilmek istenmesi ve Cezayir'e ödenen verginin malzeme değil de nakit olarak ödenmesi konusundaki anlaşmazlık ABD ile Cezayir ilişkilerini germiştir.[20] ABD'nin vergi ödemeyi istememesi üzerine çıkan anlaşmazlıklar neticesinde 1814 tarihinde ABD Ceazayir'e savaş ilan etti ve Cezayir donanmasını bozguna uğrattı. 3 Temmuz 1815 tarihinde yapılan anlaşmaya göre ABD Cezayir'e vergi ödemeyecekti. Cezayir Dayısı Ömer Paşa bu durumdan memnun olmadığı için ilişkiler yeniden savaşın eşiğine geldi. Ancak İngiltere'nin Cezayir Donanmasını

[17] Akdes Nimet Kurat, *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış 1800–1959*, Doğuş Ltd. Şirket Matbaası, Ankara, 1959, s.8.
[18] Eugene Schuyler, *American Diplomacy and the Furtherance of Trade*, Charles Scribner's Sons Print, New York, 1886, s.196.
[19] Bryson, a.g.e, s.3.
[20] Erol, a.g.e., s.717.

limanda yok etmesi sebebiyle Cezayir ABD'ye karşı savşamadı ve 1816 yılında 1815 anlaşmasının hükümlerini tekrarlayan bir anlaşma yapıldı.[21]

Akdeniz'de yaptığı antlaşmalar sonucunda Amerika hem ticaret hacmini genişletmiş hem de berberi savaşları sonucunda bazı kapitülasyonlar elde etmiştir. Amerikan gemileri özellikle İzmir, İskenderiye ve Beyrut limanlarında faaliyeti yoğunlaştırmıştır.[22] Amerikan bayrağı ile ilk gemi İzmir'e 1797 yılında gelmiştir. Osmanlı ile bir ticaret antlaşması yapılmadığı için gemi kaptanı İngiliz konsolosundan himaye yardımı istemiştir. Bunun üzerine 1797'den sonra İzmir'e gelen Amerikan Bayraklı gemilerin sayısı çoğalmıştır.[23] Fakat bu şekilde limanlardan geçerken fazla para ödeyen tacirler ABD'ye Osmanlı ile bir ticaret antlaşması yapması yönünde telkinde bulunmaya başlamışlardır.[24] Amerika'nın Osmanlı Devleti ile ticaretinde aldığı başlıca mallar arasında pamuk, yün, sünger, zamk-ı arabi, Türk Halısı ve özellikle afyon vardır.[25] Ayrıca İzmir inciri, üzümü ve tiftiği de Amerika'ya alınabilecek mallar olarak rapor edilmiştir. Bu alımlarda en önemli yeri afyon tutmaktaydı. Amerika afyonu kendisi için değil Uzak Doğuda satmak için alıyordu. Çünkü o sırada Amerikan gemileri İzmir ile Hindistan ve daha doğu limanlar arasında gidip gelmekteydi. Bu gidip gelmeler esnasında alınıp satılan afyon Amerikalılara büyük kâr sağlıyordu.[26] Bu sıralarda, Amerikan "George Washington" harp gemisi Captain Bainbridge kumandasında düzenli vergilerini ödemek üzere Cezayir'e gelmişti. Cezayir dayısı bazı kaynaklara göre vergiyi padişaha göndermek[27], bazı kaynaklara göre ise vergiyi ödedikten sonra bazı hediyeleri ve 200 kadar Türk'ü İstanbul'a göndermek üzere gemiyi İstanbul'a yönlendirmiştir. Amerikan bayrağı ile boğazı geçen bu ilk gemi 9 Kasım 1800'de İstanbul'a ulaşmıştır.[28] Amerikan gemilerinin bu ilk ziyareti sırasında Osmanlı gümrük memurları boğazdan geçenm geminin hangi ülke bandıralı olduğunu anlamamışlardır. Gemiye çıkan memurlar geminin ABD'ye ait olduğu cevabını almış ancak böyle bir ülkeyi tanımadıklarını beyan etmişlerdir. Fakat ABD'nin "Yeni Dünya"

[21] James A. Carr, "John Adams and the Barbary Problem: The Myth and The Record", *American Neptune*, XXVI, 1966, s.253.
[22] Erhan, a.g.e.,s.68.
[23] Kurat, a.g.e., s.8.
[24] Erhan, a.g.e, s.68.
[25] Köprülü, e.g.e., s.930.
[26] Kurat, a.g.e., s. 9.
[27] Erhan, a.g.e., s.105-106.
[28] Kurat, a.g.e, s.11.

denilen yer olup olmadığını sorup olumlu cevap alınca da geminin yanaşmasına müsaade etmişlerdir.[29]

Osmanlı ve Amerika Arasında Doğrudan Temas

ABD Osmanlı ile ticaret yaparken İngiltere'nin 1675 yılında elde ettiği kapitülasyonlardan faydalanmak istiyordu. Bu kapitülasyonlar kişisel, hukuki ve ekonomik olarak sınıflandırılıyordu. Kapitülasyonlar gereği bu ayrıcalıklara sahip ülke vatandaşları Osmanlı Devleti'nde başta din özgürlüğü olmak üzere, ticari faaliyetleri dışındaki vergilerden muaf olmayı da kapsayan pekçok ayrıcalık elde ediyorlardı. Hatta kendilerine gelen mektupların Osmanlı idaresince açılmaması ve hatta hukuki anlamda da özel statüde olma gibi hak ve ayrıcalıklar öngörülüyordu.[30] ABD gemileri ve tüccarları, daha önceden İngiltere tarafından Akdeniz'deki ticaretini kolaylaştırmak için kurulmuş olan Levant[31] Şirketi'nin himayesinde Osmanlı topraklarındaki ticaretlerinde çeşitli kolaylıklar ve avantajlar elde etmişlerdir.[32] Bu tacirler getirdikleri malın %l'ini ücret olarak Levant Şirketi'ne konsolos ve dragoman ücreti olarak ödüyor ve bu şekilde, Levant Şirketi'nin himayesinde % 3 gümrük vergisi ödüyorlardı. Fakat Levant Şirketi'ne verilen bu ücret ciddi rakamlara ulaşmıştı. Sadece 1799-1810 yılları arasında ödenen bu himaye ücreti 65.000 doları bulmuştu. 1802 yılında Amerikan Başkanı Jefferson ortada bir antlaşma olmamasına rağmen William Stewart'ı İzmir'e konsolos olarak tayin etmiştir. Fakat Stewart bu görevinde muhatap bulamamış ve Osmanlı Devleti tarafından tanınmamıştır. Böylece Stewart gayri resmi bir ticaret temsilcisi olarak görev yapmıştır. Stewart 25 Nisan 1802 tarihli Osmanlı ile ticaretin önemine atıfta bulunan bir rapor hazırlamıştır. Raporunda Osmanlı Devleti ile muhakkak bir ticaret antlaşması yapılması gerekliliğinden bahsetmiştir.[33]

Amerika Stewart'ın ayrılmasından sonra Robert Wilkinson'u göreve getirdi. Wilkinson görevi boyunca İzmir ile artan ticari faaliyet hakkında raporlar yazdı. Bu yıllarda birçok Amerika gemisi İzmir limanına geldi. Yine bu dönemde Amerikan

---

[29] İhsan Ilgar, "İlk Türk-Amerikan Ticaret Antlaşması", *Hayat Tarih Mecmuası*, 4–8 Temmuz 1969, s.4-7.
[30] Lucius E.Thayer, *"*The Capitulations of the Otoman Empire and the Question of Their Abrogation As It Affects the United States*",The Amrican Journal of International Law,* XVII, Nisan 1923, s.215.
[31] Doğu Akdeniz Havzasını ifade eden coğrafi terimdir.
[32] Leland James Gordon, *American Relations With Turkey 1830 – 1930: An Economic Interpretation,* University of Pennsylvania, Philadelphia, 1932, s.41.
[33] Köprülü, a.g.e, s.929-930.

gemileriyle Çin'e taşınan afyonun miktarı, dört kat arttı. Ticaretteki bu gelişmeler üzerine Amerika, Baltimorelu Slaone'u İzmif e konsolos olarak atadı ancak Osmanlı Hükümeti Stewart gibi Slaone'u da tanımadı. Böylece Amerika Osmanlı Devleti ile ticareti yine İngiliz konsolosluğu aracılığı ile yürütmek zorunda kaldı. Stewart'tan sonra göreve gelen diğer ticaret temsilcileri de çeşitli raporlar hazırlamış ve Osmanlı Amerikan ticari ilişkilerinin gelişmesi için çaba sarf etmiştir. Bu dönemde Çin'e yapılan Afyon ticaret hacmi dört kat artmıştır.[34] Ancak bu temsilcilerin resmi sıfatı bulunmadığı için ilişkiler hep İngiliz Konsoloslukları ve Levant Şirketi üzerinden yürümüştür.

1811 yılında ABD ile İngiltere arasındaki ilişkilerin gerilmesi ve savaş halinin ortaya çıkması neticesinde İngiltere ABD tüccarları üzerindeki himayesini kaldırdı. Osmanlı'ya vergi olarak %6 ödemeye başlayan tüccarların zorluğunun giderilmesi için İzmir ile Ticaret yapan ve merkezi Philadelphia'da olan "Woodman and Offley" ticaret şirketi David Offley'i İzmir'e gönderdi.[35] Offley Babıâli tarafından tanınmamasına rağmen ve resmi bir görevi olmamasına rağmen İstanbul'a giderek 3 ay süreyle Babıali'de görüşmeler yaptı ve ülkesine ticari haksızlıklar yapıldığını anlatmaya çalıştı. Ancak bu ilk görüşmelerde pek sıcak karşılanmadı. İstanbul'da kimse uzak ve zayıf bir devletin İzmir ile ticaret yapan birkaç vatandaşını mutlu etmek için İngiltere gibi bir imparatorluğu karşısına almak istemiyordu.[36] İstanbul'daki temasları sırasında Offley, Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa ile iyi ilişkiler kurarak Babıâli ile tekrar görüşmelerde bulundu ve Amerikan tüccarlarının Avusturya'ya uygulanan %2 gümrük resmi ve buna ilaveten %0,15 navlun resmi ödemelerini sağlayacak bir antlaşma yaptı.[37] Bu başarılardan ötürü Amerikan Hükümeti Offley'i İzmir'e konsolos olarak atadı. David Offley otuz yıldan fazla İzmir'de kaldı. Türk-Amerikan münasebetlerinin gelişmesinde büyük rol oynadı. Amerika Devleti bu temaslarla birlikte l8l7'den sonra da Osmanlı ile anlaşma yapmak üzere girişimlerde bulundu, ancak sonuç alamadı.[38]

1817 – 1825 yılları arasında bazı temsilci ve avukatlar yine Osmanlı'yı ticaret antlaşması yapmak ve Karadeniz'i de ABD tüccarlarına açmak için İstanbul'a gelmiştir. Ancak başarılı olamamıştır. 1817 yılında M.J. Jaussand adlı bir firma temsilcisi gelmiş

[34] Erhan, a.g.e, s.74.
[35] Kurat, a.g.e, s.9.
[36] Erhan,a.g.e.,s.80-81.
[37] Köprülü, a.g.e., s.930.
[38] Kurat, a.g.e., s.9-10.

ancak eli boş dönmüştür. 1820 yılında Quincy Adams ve Lutter Bradish isimli iki avukat gizli görevle İstanbul'a gelmiş ancak bu durumun Osmanlı istihbaratınca öğrenildiğini anlamışlardır ve 20 Aralık 1820'de Amerikan Dışişleri Bakanına yazdığı mektupta yapılması istenen antlaşmanın Amerika'ya yaklaşık 50.000 Dolara mal olacağını bildirmiştir. 1825 yılında da Komutan John Rodgers Osmanlı Devleti ile hem ticaret antlaşması yapmak hem de Amerikan tüccarlarının Karadeniz'e de girmesini sağlamak amacıyla İstanbul'a gelmiştir. Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa ile 1826 yılında bu isteklerle ilgili olarak görüşen Rodgers o sıralar devam eden Yunan isyanın da olumsuz etkileri ile ABD'ye eli boş dönmek zorunda kalmıştır.[39] 1821'de başlayan ve 1829'da Yunanlıların bağımsızlıklarını kazanması ile neticelenen Yunan İsyanı'nın ABD kamuoyunda destek görmesi ABD ile Osmanlı arasında soğukluğa sebebiyet vermiş ve böylelikle resmi temasların başlaması gecikmiştir.[40]

1827 yılında Navarin'de donanması yakılan Osmanlı Devleti hem donanmasını yeniden inşa etmek hem de karşısına aldığı Avrupa'nın dışında bir müttefik aramaya mecbur etmiştir.[41] Navarin baskınından sonra özellikle Komutan Rodgers ve Hüsrev Paşa'nın etkisi ile ABD ile bir ticaret antlaşması yapılması düşünülmeye başlanmıştı. Hatta bazı kesimler Rodgers komutasındaki filodan etkilenerek yapılacak muhtemel bir ticaret antlaşmasına gizli bir madde ile ABD'nin Osmanlı'ya savaş gemisi yapmasına olanak sağlanmasını düşünüyorlardı.[42] Yıllardır Osmanlı ile ticaret anlaşması yapmak için uğraş veren ABD'ye antlaşma teklifi Osmanlı'dan gitmiş ve Offley aracılığı ile ABD'ye ulaştırılmıştır. 1828 yılında başlayan müzakereler iki konu sebebi ile 1830 yılına kadar antlaşma olanağı vermemiştir. Bu konular ABD'nin "En Ziyade Müsaadeye Mazhar Millet" statüsü isteği ve Osmanlı'nın da gizli bir madde ile savaş gemisi sipariş isteğidir.

---

[39] Köprülü, a.g.e, s.931.
[40] Erhan, a.g.e, s.110.
[41] Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s.1.
[42] Kurat, a.g.e.,s.15.

2.2. İlk Resmi İlişkilerin Başlaması ve Ticaret Anlaşmaları

Osmanlı – ABD Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması (1830)

Yaklaşık iki yıl süren görüşmeler neticesinde varılan antlaşmaya göre ABD istemiş olduğu "En Ziyade Müsaadeye Mazhar Millet" statüsünü alıyordu. Osmanlı Devleti de belirli şartlar dâhilinde antlaşmaya ABD'nin savaş gemisi üretmesi ile ilgili olarak gizli maddeyi koyduruyordu. Osmanlı Devleti'nin ABD'de savaş gemisi inşa ettirmek istemesi halinde, istenilen geminin fiyatı ve teslim süresinin İstanbul temsilcisi tarafından Babıâli'ye bildirilmesi, uygun bulunursa görevlendirilmiş kişiler arasında sözleşme yapılarak gemilerin zamanında teslim edilmesi konusu antlaşmaya gizli madde olarak eklenmiştir.[43]

Osmanlı Devleti ile ABD arasında imzalanan "Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması" dokuz bölüm ve çeviri metinlerinden oluşmuştur. Ayrıca bir de gizli madde eklenmiştir. Antlaşmayı ABD adına imzalayan Charles Rhind, Osmanlı Devleti adına ise Muhammed Hamid Efendi'dir. Metnin orijinali Türkçedir. Fakat daha sonradan İngilizceye tercüme edilmiştir.[44] Antlaşmanın maddeleri şu şekildedir;

1. ABD'ye *En Ziyade Müsaadeye Mazhar Millet* Statüsü verilmiştir. Böylece ABD Osmanlı topraklarında ticaret yaparken diğer avantajlı devletlerin faydalandığı bütün haklardan faydalanabilecektir.

2. İki devlet arasında konsolosluklar açılmasına dair maddedir.

3. Amerikalıların Osmanlı topraklarındaki yaşam haklarını güvence altına alan maddedir.

4. İki ülkenin vatandaşları arasında görülecek davaların şekil ve esasları belirlenmiştir.

5. Amerikan gemilerinin kendi bayraklarını kullanabilme ve Amerikan konsoloslarının Osmanlı reayasını himaye altına alamaması hususlarını içermektedir.

6. Savaş gemilerinin karşılaştıkları zaman birbirlerini dostça selamlaması hususunu içermektedir.

7. Amerikan gemilerinin Karadeniz'e girişini düzenleyen maddedir.

---

[43] Erhan, a.g.e.,s.125-126.
[44] a.g.e, s.123.

8. Amerikan gemilerine sahiplerinin rızası alınmadan el koyulamayacağını hükme bağlayan maddedir.

9. Tarafların gemileri kaza yaparsa, kaza yapan gemiye yardım edilmesi ve kurtarılan malların konsolosa teslim edilmesini içeren maddedir.[45]

10. Gizli Madde: ABD'nin Osmanlı için savaş gemisi inşasını hükme bağlayan maddedir.

Antlaşmanın ABD Başkanı'na giden taslağında gizli madde bulunmadığı halde senatoda okunurken gizli maddenin açığa çıkması sorun teşkil etmiştir. ABD senatosu gizli maddeye gerek olmadan ABD'nin parasını ödeyen herkese savaş gemisi imal edebileceği gerekçesi ile gizli maddeyi onaylamadı.[46] Bu durumu Osmanlı Padişah'ına izah etmek üzere David Porter bir savaş gemisi ve o geminin mimarı ile birlikte İstanbul'a gelerek istendiği takdirde bu geminin Osmanlı'ya satılabileceğini ve bundan sonrası için de gizli maddeye gerek kalmadan gemi imal edebileceklerini bildirdi.[47] Bu şekilde antlaşma taslağı onaylanarak yürürlüğe girdi.

Antlaşmanın imzalanması iki devlet arasında 40 yıldır var olan fakat resmileşmeyen yani "*de facto*" olarak yürüyen ilişkileri resmileştirmiş ve hukuki bir temele oturtmuş oldu. Antlaşmanın hemen akabinde Türk – Amerikan ticareti hızlı bir şekilde yükselişe geçti. Bir yıl içinde Osmanlı'nın Amerika'ya ihracatı %100 artarak 414.932 Dolardan 923.629 Dolar seviyesine çıktı.[48] Resmileşen ilişkilerin gereği olarak David Porter ilk Amerikan maslahatgüzarı olarak Osmanlı Devleti'nde görevlendirildi ve 1831 yılında göreve başladı.[49] Porter'ın Büyükelçi değil de maslahatgüzar olarak gönderilmesi Osmanlı tarafından rahatsız edici bulunmuştur.[50] Porter'in rütbesi Mart 1839'da Elçi seviyesine çıkartıldı ve kendisi 1843'de ölümlüne kadar görevde kaldı.[51] Osmanlı Devleti ise ABD'ye elçi göndermemiştir.

---

[45] Armaoğlu, a.g.e., s.5-6.
[46] Kurat, a.g.e., s.17.
[47] Erhan,a.g.e.,s.131-132.
[48] Köprülü, a.g.e.,s.934.
[49] Kurat, a.g.e.,s.17.
[50] Erdal Açıkses, "Türk – Amerikan Münasebetlerinin Değerlendirilmesi", *Türkler 13. Cilt,* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.543.
[51] David Dixon Porter, *Memoir of Commodore David Porter of the United States Navy,* Albany, 1875, s.394.

Osmanlı Devleti'nin politika anlayışı diğer devletlerden olduğu gibi ABD'den de farklılık gösteriyordu. Büyük bir cihan imparatorluğu olmanın verdiği güçle kendisini diğer tüm devletlerin üstünde görerek tek taraflı bir dış politika anlayışı gütmüştür.[52] Kendisini diğer devletlerin üstünde gördüğü için de uluslararası sözleşmeleri tanımamış ve kendisini herhangi bir kayıt ile bağlı görmemiştir. Yerleşik diplomatları bu sebeple kabul etmemiştir.[53] Esasen Osmanlı'nın bu şekilde davranmasının dini bir referansı olduğu da söylenebilir. Çünkü diplomat gönderilecek gayr-i Müslim ülkeler "Dar'ul Kufr" olarak nitelendirildikleri için Müslüman diplomatların uzun süreli bu memleketlerde kalmasına sıcak bakılmamıştır.[54] Amerika'da ilk Osmanlı büyükelçisi 1867 yılında istihdam edilmiştir.

Resmi ticari ilişkilerin 1830 yılında başlamasına karşın siyasi herhangi bir ilişki kurulmamasının temelinde yatan sebep Amerika'nın kendisini diğer dünya ülkelerinden tecrit etmek için ortaya attığı Monroe Doktrinidir.[55] Monroe Doktrini temelde ABD'yi Avrupa ülkelerindeki buhranların dışında tutma ve Avrupa ülkelerinin Amerika topraklarına muhtemel müdahelerini engelleme üzerine kuruludur.[56] Amerika, kendisi dışındaki ülkelerden kendisini Monroe Doktrini ile soyutladığı, bu dönemde daha çok maddi olarak güçlenmeye önem vermiştir. 1820'li yıllarda ortaya atılan Monroe Doktrini izolasyonu öngörürken yine aynı yıllarda ABD tarafından ABD'nin kendi dini ve toplumsal değerlerini yaymak amacına hizmet eden Misyonerlik faaliyetleridir.

Osmanlı – ABD Ticaret Antlaşması (1862)

1830 yılında yapılan Ticaret ve Seyr-ü Sefain Antlaşması 25 yıllık bir antlaşmaydı ve 1855 yılında geçerliliğini yitirecekti. Bu durum 1855 yılında ABD elçisi Spence'e iletildi. Bu arada 1838 yılında Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan Baltalimanı Antlaşması ile Osmanlı ticaretinin İngiltere açısından daha kârlı

---

[52] Nurdan Şafak, *Osmanlı Amerikan İlişkileri,* Enes Matbaacılık, İstanbul, 2003, s.23.
[53] Sander, a.g.e., s.3 – 4.
[54] Ercüment Kuran, "Avrupa'da İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1812", *Türk Kültürünü Araştırma Yayınları*, Sayı:92, Ankara, 1988, s.9 – 10.
[55] Fahir Armaoğlu, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler"*, Editör:Berna Türkdoğan, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s.281.
[56] Mark T. Gilderhus, "The Monroe Doctrine: Meanings and Implications", *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 1, Presidential Doctrines, Mart 2006, s.6.

hale gelmişti.[57] Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti bağımsız dış ticaret politikası izleyebilme özgürlüğünü yitirmiştir. Antlaşmayı izleyen yıllarda ithalat artmış ve 1860 yılından sonra yabancı sermayenin demiryolu inşaatlarına girişmesi ile Osmanlı pazarı yabancı yatırımcıların boy gösterdiği bir ülke halini almıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Sanayi Devrimi sonrası büyüyen kapitalist ülkelerin etkisi altına almıştır.[58] Bu antlaşma gereğince gümrük vergileri İngiltere lehine iyileşmişti. 1855 yılı başında yabancı devletlerin de baskısıyla yeni ticaret rejimini belirlemek üzere bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon yeni gümrük tarifelerini belirleyerek sırasıyla İngiltere, Fransa, İtalya, Rusya, İsveç, Norveç, Danimarka, İspanya, Avusturya ve Prusya ile yeni ticaret antlaşmaları imzalamıştır.[59]

Amerika 1830 Antlaşması'nda kendisine tanınan "en ziyade müsaadeye mazhar millet" statüsüne dayanarak kendi tüccarlarına da bu indirimin yapılması Osmanlı'dan istemiştir. Bunun üzerine Amerika ile 13 Şubat 1862 tarihinde 28 yıl yürürlükte kalacak olan ticaret antlaşması imzalanmıştır. 1830 Antlaşmasında olduğu gibi bu antlaşmada da Amerika için "en ziyade müsaadeye mazhar ülke" olarak kabul edilmiştir. Buna göre %8 olan ihracat gümrük vergisi 1838 Baltalimanı Antlaşmasına da atfen %l'e indirilmiştir. Ayrıca bu anlaşma ile Osmanlı Devleti ile Amerika arasındaki ticari ilişkiler çok ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. Mesela 14. Madde tuz ve tütünün Osmanlı Devleti'ne ithal edilmesi istisnai haller dışında yasaklanmıştır. Bu antlaşma toplam 23 maddeden oluşmuştur. İlk on beş maddenin tamamıyla iki ülke arasındaki ilişkileri çok ayrıntılı biçimde düzenlediği söylenebilir. On dokuzuncu maddede ise Osmanlı vatandaşları Amerika'da herhangi bir ticari faaliyette bulunursa Amerika'nın ayrıcalık tanıdığı milletler statüsünden yararlanabileceği hükme bağlanmıştır. 20. madde ise antlaşmanın geçerlilik süresini düzenlemiştir.[60] Bu antlaşma 1830 antlaşması ile ABD'ye verilen imtiyazları daha da genişletmiştir.

1845 yılından itibaren Osmanlı Amerika'ya konsoloslar göndermek sureti ile ilişkileri daha canlı hale getirmek istemiştir. Bu konsoloslar aynı zamanda ABD'nin silah sanayisini ve donanmasını yakından tanımak için faaliyet göstermişlerdir ve çeşitli

[57] Erhan, a.g.e.,s.166.
[58] Ahmet Akgündüz ve Sait Öztürk, *700.Yılında Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfi Yayınları, İstanbul, 2000, s.489 – 491.
[59] Erhan, a.g.e, s.166 – 168.
[60] Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, a.g.e., s.7 – 12.

görüşmeler yapmışlardır.[61] Bu yıllarda diplomatik alandaki en önemli gelişme Washington'a ilk Osmanlı elçisinin tayin edilmesidir. Babıali'nin ABD'den 36 yıl sonra Washington'da bir elçilik açmayı düşünmesinin temelinde, askeri-siyasi kaygıların artması gösterilebilir. 1866 yılında Avrupa Birliği'ne karşı Amerikan-Rus yakınlaşması söylentileri dolaşmaya başlamıştı. Bu durum da elçi atama sürecini hızlandırmış ve 2 Nisan 1967 tarihinde ilk Osmanlı elçisi olarak Fransız kökenli Blak Bey görevlendirilmiştir. Blak Bey seçiminin muhtemel sebeplerinden biri, Blak Bey'in eşinin Avrupa'da ünlü olan ve Sultan Abdülmecit tarafından nişanla ödüllendirilmiş bir Amerikalı cerrahın kızı olmasıdır.[62] Dedesi ise yine Avrupa'nın en ünlü avukatlarından Fransız İhtilali'nden sonra XVI. Louis'i müdafaa eden Edoard Blacque'dir. İhtilal zamanı Fransa'dan kaçan oğlu Osmanlı tabiiyetine geçmiş ve yüksek rütbeli işlerde görev almıştır ve ayrıca da iyi bir gazetecidir. 28 Ağustos 1867 tarihinde Amerika Başkanı Johnson tarafından Beyaz Saray'da kabul edilmiş ve görevine başlamıştır.[63]

Diplomatik ilişkilerin karşılıklı resmiyete döküldüğü bu yıllar Osmanlı'da ilk yerel gazetelerin de ortaya çıktığı yıllardır. Amerika ile ilgili belgeler Avrupa gazetelerinden alıntı halinde yayınlanmıştır. Ancak bu ilk bilgiler daha çok Amerika'nın coğrafyası ve hayvanlarla ilgilidir. Sahibi bir İngiliz olan Ceride-i Havadis, Bab-ı Âli'nin resmi gazetesi Takvim-i Vekayi, Tercüman-ı Ahval, Tasvir-i Efkâr bu gazetelerden birkaçıdır. Ancak Amerikan politikasına ve yaşam tarzıyla ilgili en ciddi haberler 1862 yılında yayına başlayan ilk bilim dergisi Mecmua-i Fünun ile başlamıştır. Böylece Osmanlı toplumunda Amerika'ya olan ilginin artmasında gazete yayınlarının başlaması önemli rolü olmuştur.[64]

1863 yılında Misyonerlerle yakınlığı ile bilinecek olan Robert Koleji İstanbul'da eğitime başlamıştır. Amerikan tarzı kolej eğitimi veren bu okulun hedefinde azınlık öğrencileri vardı.[65]

---

[61] Erhan,a.g.e., s. 158.
[62] Orhan Koloğlu, *Türkle Amerikalının Tanışması*, Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı:163, Cilt:28, İstanbul, 1977, s.24.
[63] Kurat, *a.g.e*, s.32-33.
[64] Koloğlu, a.g.e., s.19-20.
[65] Fendoğlu, a.g.e, s.228.

Bu dönemin en önemli olaylarından birisi Amerikan İç Savaşıdır. 1861–1865 yılları arasında Amerika kendi içerisindeki bölünmeler sonucu iç savaşa sürüklenmiş, ABD'ye bağlı güney devletleri ile merkezin oluşturduğu kuzeyin savaşı Amerikan birliğini tehlikeye sokmuştur. Osmanlı Devleti ise bu savaş sırasında Amerikan Birliği'ni muhafaza etmeyi amaçlayan Kuzey bölgesine destek vermiştir. Bu desteğin temeli 1850'lerde iki ülke yönetimleri arasında başlayan karşılıklı dostluk ve yakınlıktır. Resmi vazife ile Amerika'ya gönderilen ilk Türk olan Emin Bey'in gayet dostane karşılanması ve bizzat Amerika Başkanı tarafından ödüllendirilmesi ayrıca George Washington adına 'Washington Abidesi'ne Sultan Abdülmecid'in plakasının da konulmak istemesi karşılıklı jestler olarak dikkat çekmektedir.[66] Bir süre sonra Abraham Lincoln, tahta çıkması nedeniyle Sultan Abdülaziz'e tebrik mektubu göndermiştir. Bu dostluk Amerikan İç Savaşında da görülmüş Osmanlı Devleti Amerika'ya özellikle Akdeniz'de çok önemli yardımlar yapmıştır. Kuzeyin zaferiyle sonuçlanan savaş İstanbul'da da sevince neden olmuştur.[67] Amerikan iç savaşının en önemli sonucu, ABD bu zaferden sonra dünyaya daha fazla yayılması ve uluslararası sistemde daha etkin rol üstlenmesi olmuştur.[68]

Amerikan İç Savaşının Osmanlı Devleti açısından önemi ise savaş sırasında doruğa çıkan karşılıklı güven anlayışının diplomatik ilişkilere de yansıması -Nitekim ilk Osmanlı elçisi Blak Bey hemen savaş sonu atanmıştır-, savaş sonu satış listesine konan Amerikan silahlarına ilginin artması ve silah ticaretinin 1880'lere kadar devam etmesidir.[69]

2.3. Osmanlı'da Amerikan Okulları ve Misyonerlik Faaliyetleri

ABD'nin kurucu unsuru olan Doğu Amerika'nın 13 kolonisi çoğunlukla Protestan mezhebine dâhil olan kişilerdi. Bu kişilerin zaten Amerika kıtasına gidip orada kolonileşmesinde Protestan olmaları ve katı Katolik anlayışından kaçma isteklerinin payı olduğu muhakkaktır. Dünyanın nimetlerinden uzaklaşmayı reddeden bir anlayışa sahip olan Protestan ahlâkı Amerikan kültür ve toplum yapısına etki etmiştir. Hatta ABD'nin kurulduğu ilk zamanlardan itibaren ticaretteki başarısında da

[66] Kurat,a.g.e., s.26-28.
[67] a.g.e., s.30-31.
[68] Şafak,a.g.e., s.14.
[69] Erhan, a.g.e.,s.255-256.

bu Protestan ahlâkının etkileri olduğunu söyleyebiliriz. ABD hem ticaret yaptığı ülkelerde kendisine yandaşlar edinebilmek hem de Protestan inanışını, diğer Hıristiyan Mezheplerde dâhil olmak üzere, tüm insanlığa empoze edebilmek için "misyon"lar kurarak ve "misyoner"ler göndererek Amerika dışı ülkelerde faaliyetler içinde bulunmuşlardır. ABD'li misyonerlerin en çok odaklandığı iki ülkeden birisi Çin diğeri de Osmanlı Devleti'dir. Bu iki ülkenin de hem hammadde konusundaki zenginliği, hem Hıristiyan nüfusun bu bölgelerde az oluşu hem de son yıllarda zayıf olmalarına rağmen herhangi bir Avrupa ülkesinin direkt olarak tesirinde olmamaları misyonerlerin özellikle ilgisini çekmiştir.[70]

ABD'li Protestanların misyonerlik örgütlerinden birisi olan American Board of Commissioners for Foreign Mission (ABCFM) 1810'da ABD'nin Massachussetts eyaletinin Boston kentinde, Congregational, Presbiterien ve Reformed adlı üç protestan kilisesinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Kuruluş amacı, Amerika kıtasındaki Kızılderili ve Katolikleri Protestanlaştırmak olan ABCFM, bir süre sonra "bütün dünyanın Protestanlaştırılması" sloganı ile çok geniş bir coğrafyada örgütlenmeye başladı. 1840'lara gelindiğinde, Kuzey ve Güney Amerika, Afrika, Çin, Hindistan, Pasifik Adaları ve Osmanlı Devleti'nde çok sayıda misyon açılmıştı.[71] ABCFM'nin 1818 yılındaki toplantısında Osmanlı Devleti'nde de bir misyon kurulması kararlaştırılmıştır.[72] Bu konuda ABCFM tarafından görevlendirilen Pleny Fisk ve Levi Parsons adlı iki misyoner 5 Ocak 1820'de İzmir'e gelmiş ve ilk Amerikan misyonerlik istasyonunu kurarak Amerikanın Türkiye ile en önemli kontağı olmuşlardır.[73] 10 yıl boyunca Osmanlı'nın değişik kesimlerinde (İzmir, Beyrut, Kudüs) çalışmalar yapmış ve Malta'da bir matbaa kurmuşlardır.[74] Fakat daha sonra İngilizlerin bu matbaanın faaliyetlerinden rahatsız olmasından dolayı, matbaanın bir kısmı İzmir'e bir kısmı da Arapça yayınlar da basmak üzere Beyrut'a American Board'un kararıyla taşınmıştır.[75] Bu çalışmaları neticesinde vardıkları sonuç ise ilginçtir. Çünkü Osmanlı toplumu içerisinde Protestanlaştırmaya en müsait topluluğun Ermeniler olduğuna karar

[70] Erhan, a.g.e, s:82 – 84.
[71] Kocabaşoğlu, a.g.e., s.16.
[72] a.g.e., s.29.
[73] Nasim Sousa, *The Capitulary Regime of Turkey: Its History, Origin and Nature,* Johns Hopkins Press, Baltimore, 1933, s.140.
[74] Köprülü, a.g.e., s.936.
[75] Erdal Açıkses, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003, s.39.

vermişlerdir ve çalışmalarını 1830'dan itibaren onlar üzerine yoğunlaştırmışlardır.[76] Misyonerler ayrıca Hıristiyan Araplar için de Beyrut Misyonu'nu kurmuşlardır. Ancak Ermenilere daha etkili misyonerlik yapabilmek için 1832 yılında Ermeniler için ayrı bir misyon Türkiye'de kurulmuştur.[77] Bu misyonun amacı kendi kiliselerinin baskısından bunalan Ermenileri Protestanlaştırmaktı. Başka bir bakış açısı ile de Osmanlı toplumu içerisinde Amerikan kültürel değerlerini almış ve Amerikasever bir topluluk oluşturmaktı. Bu çalışmaların bir parçası olarak Ermeniler için ilk misyoner okulu İstanbul Pera'da açıldı.[78] Misyonerliğin yayılmasının en önemli iki unsuru kilise kurulması ve misyoner okullarının açılmasıydı.[79] ABCFM misyonerleri Anadolu'ya geç geldikleri için ve mevcut Fransız etkisinin üzerinde çıkabilmek için çokça çaba sarfetmişler ve çok sayıda okul açmışlardır.[80] 1836–1844 yılları arasında 54 yeni misyoner görevli olarak Anadolu'ya gelmiştir ve 186l'de toplam 125 misyoner olmuştur.[81] 1850'de Osmanlı Devleti'nde Amerikalı misyonerlerin yönetiminde yedi kilise ve yedi okul vardı. Bu rakam 1860'da 49 kilise ve 114 okula, 1880'de 97 kilise ve 331 okula, 1913'de ise 163 kilise ve 450 okula ulaşmıştır. 1847 yılında faaliyetlerin geniş bir sahaya yayılması sonucu İstanbul merkez olmak üzere Anadolu'daki misyon şark misyonu ve merkez misyonu olarak gruplandırılmıştır. Bulgarlarla meşgul olan bir Avrupa misyonu da mevcuttu.[82] Misyonerlik Osmanlı Devleti içinde bu denli hızlı yayılırken Osmanlı toplumu da bundan rahatsızlık duymaya başlamıştı. 1840'lı yıllarda misyonerlerin faaliyetlerinden dolayı rahtsızlık duyanların sayısında da artış görülmüştür.[83] Misyonerlik faaliyetlerinin özellikle Osmanlı tebaası arasında ayrılıkçılığı empoze ettiği için tedbir alınmak istendi. Ancak alınmaya çalışılan tedbirler ya kapitülasyonlara ya da dış baskılara takıldı. Verilmiş olan tavizlerle misyonerler adeta devlet içinde devlet olmuşlardı.[84] Bu durum karşısında Osmanlı Devleti misyonerlik faaliyetlerinin önüne geçmek için Amerikan okullarını kapatmak isteyince

[76] H.Tahsin Fendoğlu, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı Amerikan İlişkileri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s.165-167.
[77] Harrison Gray Dwight, *Chiristianty Revived in the East*, Baker & Scribner, New York, 1850, s.19-21.
[78] Orhan Kılıç, *Harput'ta Ermeniler ve Misyoner Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1986, s.18 – 19.
[79] Fendoğlu, a.g.e, s. 228.
[80] Açıkses,a.g.e, s.45.
[81] Kocabaşoğlu, a.g.e, s. 44 – 45.
[82] Kılıç, a.g.e, s.21.
[83] Erhan,a.g.e., s.194.
[84] Açıkses,a.g.e., s.545.

ikili ilişkiler gerilmeye başlamış ve bu gerilim ilişkilerin kesildiği Birinci Dünya Savaşına kadar sürmüştür.[85]

Osmanlı'da Azınlık Ayaklanmaları ve Amerika

Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan Bulgarların ayaklanmalarında misyonerlerin payı olduğu muhakkaktır. Bulgar isyanının çıkışında ve ilerlemesinde Amerikan misyonerleri büyük rol oynamıştır.[86] ABCFM 1850'li yıllarla beraber Bulgarları Osmanlı'dan kurtarmak için çalışmalar yapmıştır bunun sebebi ise Misyonerlerin Bulgarları ümit veren ve bağımsızlığı hak eden bir halk olarak görmeleri idi.[87] Robert Kolejin kurulması Bulgarların ayaklanma isteklerini kurumsallaştırmıştı. Çünkü Robert Kolej'de çok sayıda Bulgar öğrenci okumakta idi. Özellikle milliyetçilik duygularının felsefi temelinin oturtulmasında Robert Koleji, dergiler ve makaleler önemli rol oynamıştır.[88]

Osmanlı'da ulusal ayaklanmaların sıkça görüldüğü dönemlerde Amerika'nın ilgisini çeken bir diğer olay Girit isyanıdır. Girit'teki ayrılık istekleri Amerikan basınında yer bulmuş ve Amerikan kamuoyunda Osmanlı karşıtı ayrı bir dalga daha yaratılmıştır. Osmanlı karşıtı düşüncelerin oluşmasında Amerikan kamuoyu üzerinde çok etkisi bulunan Rum lobisinin rolü büyüktür. Baskılar sonucu Amerikan yönetimi 1867'den itibaren müdahale yönünde adımlar atmaya başlamıştır. ABD, Ada'yı Akdeniz'de uygun bir askeri üst olarak değerlendirmeye başlamış; basında yapılan propagandaların kamuoyu üzerindeki etkisi, Kongrenin baskıları ve İstanbul'un ABD büyükelçisi Morris'in önerileriyle şekillenen dış politika vizyonu doğrultusunda, yoğunlaştırdığı diplomasi trafiği ile Ada'daki mültecilere yardım maksatlı savaş gemileri gönderme girişimlerinde bulunmaya başlamıştır. Gerekçe olarak ta kendi medeniyetinin Helen medeniyetine çok şey borçlu olduğunu öne sürmüştür.[89]

Yine Osmanlı Devleti bünyesinde yaşayan bir diğer gayri Müslim halk da Ermenilerdir. 1870'lerin sonuna dek Osmanlı Hükümeti ile Ermeni halkı arasında

---

[85] Haluk Ülman, *İkinci Cihan Harbinden Truman Doktrinine Kadar Türk Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*, AOSBF Yayınları, Ankara, 1961, s.5.
[86] Fendoğlu, a.g.e.,s.240
[87] Kocabaşoğlu, a.g.e., s.125.
[88] Fendoğlu,a.g.e, s.241.
[89] Erhan, a.g.e, s.272 – 274.

herhangi bir anlaşmazlık olmamıştır ve Ermeniler diğer devletlerin politikalarında bu tarihe kadar yer almamıştır.[90] 1877—78 Osmanlı- Rus Harbi sonuna kadar rahat içinde yaşayan Ermenilerin nüfusu o yıllarda bir milyonu bulmaktaydı. Osmanlı'da "millet-i sadıka" adıyla anılan Ermeniler Osmanlı ticaret hayatında önemli yer tutmaktaydılar. Rus Harbi sonunda Ayestefanos Antlaşması'nda Rusya büyük kazançlar ve düzenlenen maddelerle Rusya Ermeni halkı üzerinde himaye elde etmiştir. Ayestefanos Antlaşması ile birlikte Rusya'nın Osmanlı topraklarında büyük kazançlar elde etmesi Avrupa devletlerini harekete geçirmiş ve Ayestefanos'tan 4 ay sonra kendi çıkarlarını arttırdıkları Berlin Antlaşması'nı imzalamışlardır. Antlaşmanın yenilenmesinde Rusya'nın Büyük Bulgaristan hayalinin neredeyse Ayestefanos Antlaşması ile gerçekleşmiş olmasıdır. Rusya'nın Büyük Bulgaristan hayali, tarihi "sıcak denizlere inme" siyasetinin uzantısından başka bir şey değildi. Bu Antlaşmanın meşhur 61. maddesi ile Erzurum, Diyarbakır, Sivas, Harput, Van ve Bitlis gibi Ermenilerin yoğun olduğu yerlerde ıslahatlar yapılmasını öngörüyor olmasıydı.[91]

Ermeni sorununun ortaya çıkmasında Rusların bölgedeki Ermeni halkı kışkırtmasının büyük payı vardır. Bir diğer önemli etken ise isyanların fikri ve teorik altyapısını oluşturan misyoner okullarıdır.[92] Özellikle ABCFM'nin Doğu Türkiye Misyonu etkili çalışmaları ile sağlık, eğitim, din gibi alanlarda hizmet veriyor ve Ermeniler ile temas içinde oluyordu. Misyonerlerin Ermeniler için yazdıkları taraflı yazılar da Amerikan kamuoyunda yankı buluyordu.[93] Amerika'ya Ermeni göçleri bu dönemde başlamıştır. Göçün en önemli sebepleri siyasi ve ekonomik sebeplerdir.[94]

Amerikan misyoner okullarında İngilizce öğrenen Ermenilerden bazıları ABD'ye giderek orada yerleşmişlerdir.[95] Ancak bazıları orada Amerikan vatandaşlığını kazandıktan sonra tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na dönerek, Amerikan vatandaşlarına tanınan haklardan yararlanmaya çalışmışlardır.[96] Çünkü 1830 Osmanlı - Amerikan

---

[90] Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001, s.14.
[91] Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994, s.331.
[92] Şafak, a.g.e.,s.78.
[93] Kocabaşoğlu,a.g.e., s.151-153.
[94] Fendoğlu, a.g.e.,s.239.
[95] Ercüment Kuran, "Amiral Bristol Raporu ve ABD'de Türk Aleyhtarı Ermeni Propagandasının Tarihçesi"*, Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu, Editör: Hasan Celal Güzel*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000, s.112.
[96] Köprülü, a.g.e., s.938.

Ticaret Antlaşması'na göre Amerikan vatandaşları Osmanlı mahkemelerinde yargılanamazdı. 1874 yılında iki devlet arasında uyruk değiştirenlerin hukuki statülerini belirlemeye yönelik bir tabiiyet antlaşması imzalanmıştı. Amerikan vatandaşlığına geçtikten sonra ülkeye geri dönen Ermeniler yine Osmanlı tebaasından sayılacaktı. İzin almadan gidenler firari sayılacaktı. Fakat bu düzenlemeler de mevcut karışıklığı önlemeye yetmemiştir.[97]

Amerika'ya giden Ermeniler zamanla lobi faaliyetlerine ve kamuoyu oluşturmaya başladı. Türk düşmanlığı yapan Ermeniler Amerika'da gerçekle ilgisi olmayan bir Türk imajı oluşturarak Amerikan kamuoyunu etkilemişlerdir.[98] Amerika Ermeni meselesine ilk zamanlarda tarafsız yaklaşmaya çalışmıştır. Ancak hem Osmanlı Devleti ile iyi ilişkilerin devamı için uğraşırken diğer yandan da Osmanlı'yı memnun etmek için Ermeni isyanvılara karşı sert tavır takınarak Amerika'daki Ermenileri kızdırmak istememiştir ve Amerikan kamuoyunda oluşan Ermeni baskısını göğüslemeye çalışmıştır.[99] Ermeni isyanları sırasında Osmanlı-ABD ilişkilerini yakından ilgilendiren iki olay olmuştur. İlk olarak, 1893'te Ankara'da toplanan Ermeniler bildiriler dağıtarak halkı padişaha karşı ayaklanmaya çağırmışlar ve çağrıdan sonra Amasya ve Merzifon'da isyanlar başlamıştır. Bu durum karşısında Osmanlı kuvvetleri olaya müdahale etmiştir. Olaylar sırasında Merzifon Amerikan Koleji'nin iki Ermeni öğretmeni, kışkırtıcılık yaptıkları iddiasıyla tutuklanmışlardır. Kolej binası da tahrip edilmiştir. Bu olay Amerika'da büyük tepkilere yol açmış ve Washington zararın tazminini istemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Hükümeti zararı tazmin ederek öğretmenleri serbest bırakmıştır.[100] İkinci olay ise 1895 yılındaki isyan sırasında Maraş ve Harput'taki misyoner okulları ve evlerinin zarar görmesi nedeni ile ABD'nin 100 bin Dolar tazminat istemesiyle başlamıştır.[101] Osmanlı Devleti tazminat ödenmeyince ABD 1897 yılında İzmir limanına Kentucky isimli bir kruvazör göndererek gözdağı vermeye çalışmıştır. O sıralarda tahtta olan II. Abdülhamid tehlikeyi görerek 19 bin Sterlinlik meblağı 1901'de ABD elçisine ödenmesini uygun görmüştür.[102] Osmanlı hükümeti ise Amerika'da Türk aleyhtarı Ermeni propagandasına karşı tedbiren Washington elçiliğine

[97] Şafak, a.g.e.,s.87-88.
[98] Kuran, a.g.e, s.112.
[99] Erhan, a.g.e., s.317.
[100] a.g.e., s.309-311.
[101] a.g.e, s.325.
[102] a.g.e, s.335.

Ali Ferruh Bey'i tayin etmiştir. İyi derecede Fransızca ve İngilizce bilen Ali Ferruh Bey, 1898 yılında vardığı Amerika'da kısa zamanda basınla iyi ilişkiler kurarak Ermeni meselesinin gerçek yüzünü anlatmış ve bir ölçüde başarılı olmuştur.[103]

Amerika'ya Ermeni göçünün arttığı yıllarda, Türk göçünün de başladığı görülmektedir. Ancak sayı olarak Ermeni, Rum ve Suriyelilere göre çok az Türk göç etmiştir. Türk göçlerinin esas nedeni ekonomiktir.[104]

1904'te Samsun'daki Ermeni isyanları ve 1905 yılında II. Abdülhamid'e yönelik başarısız suikast girişimleri ile Ermenilerle ilgili gerginlik doruk noktasına ulaşmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı da çeşitli olayların yaşanmasına zemin hazırlamıştır. Anayasaya göre herkesin silah taşıyabileceğinin kabulü, büyük bir silahlanmaya ve kanlı olaylara yol açmıştır.[105] II. Meşrutiyet'in ilanını Ermeniler sevinçle karşılamışlardır. Örneğin; Elazığ Söğütlü Kilise Mektebi'nde düzenlenen tören ve eğlencede "Yaşasın özgürlük" şeklinde bağırılmıştır.[106] Meşrutiyet'in ilan edilmesi Amerika tarafından da heyecan ve mutlulukla karşılanmıştır. Meşrutiyet'in ilanından sonraki ilk icraatlar da ABD'yi mutlu etmiştir. Özellikle misyoner okulları ve göç eden Ermeniler konularındaki iyileştirmeler ikili ilişkilerde olumlu hava estirmiştir.

Chester Demiryolu Projesi

Chester Projesi'nin uzun ve karışık hikâyesi, 1900'lü yılların başında Amerika'nın Orta ve Yakındoğu'ya ilgisinin temellerini oluşturan bir meseledir.[107] İlişkilerde II. Meşrutiyet'in ilanıyla oluşan olumlu hava kendisini ekonomik alanda da göstermiştir. Bu gelişmelerden en önemlisi Chester Projesidir. Osmanlı'da II. Abdülhamid başa geçince demiryolu inşası hız kazanmıştı. Düyun-u Umumiye'nin kurulması ve gelişmesi de demiryolu çalışmalarında aşama kaydedilmesine yardımcı olmuştu. 1907 yılından itibaren Amerika Chester Projesi ile Osmanlı demiryolu

---

[103] Kuran, a.g.e., s.112.
[104] Veysi Akın, "Amerika'da İlk Türk Lobisi: Türk Teavün Cemiyeti", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Sayı:59, Cilt: 10, Divan Matbaası, Ankara, 2004, s.465.
[105] Nejat Göyünç, "Osmanlı Devleti'nde Ermeniler Hakkında"*, Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu,* Editör: Hasan Celal Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000, s.42.
[106] İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında*, Cilt:4, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1968, s.330.
[107] Erdal Açıkses ve Rahmi Doğanay, *Amerika'nın Yüzyıllık Ortadoğu Hayali: Chester Projesi*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2010, s.48.

pazarına girmiştir. Projenin sahibi eski bir asker olan Amiral Colby Chester görüşmeler yapmak üzere İstanbul'a geldiğinde İngilizler ve Almanlar rahatsız olmuşlardı. Bunun sebebi ise dönemde demiryollarının bu iki ülkenin himayesinde olmasıydı. İki ülkenin baskılarına rağmen II. Abdülhamid'in demiryolları ihalelerini Amerikalılara vermeye daha sıcak baktığı bilinmektedir. Görüşmelerin ardından protokol yapılmış ve gerekli teminat yatırılmıştır. Ayrıca finans konusunu çözmek için Osmanlı - Amerikan Kalkınma Şirketi de kurulmuştur. Ancak diğer devletlerin baskıları ve Osmanlı içerisindeki tartışmalar 1911'de ABD'nin projeden vazgeçmesine ve 1913'de şirket dağılmasına neden olmuştur.[108] Chester Projesinin bu şekilde sonuçlanması Amerika'da çok olumlu yankı bulmamış ve bu sonuç ABD'nin Doğu Sorunu'na müdahil olmama durumuna dönüş olmuştur.[109]

ABD I. Dünya Savaşı sonrasında her ne kadar galip Avrupa Devletleri gibi toprak talebinde bulunmasa da bölge ile olan ticari alandaki ilişkilerini sıcak tutmak istiyordu. Ortadoğu petrolleri Amerika'nın ilgisini çekiyordu ve Amerika bu nedenle Osmanlı Devleti ile 1917'de kesilen diplomatik ilişkileri yeniden başlatmak amacıyla Lewis Heck isimli diplamatı İstanbul'a gönderdi. Amerika'nın bölgedeki ticari menfaatlerden mahrum kalmak istememesi Chester Projesinin tekrar gündeme gelmesine sebebiyet vermiştir. Chester, ABD Dış İşleri ve Denizcilik Bakanlıklarından kendi projesi için destek istemiş ve bu desteğe de gerekçe olarak bölgedeki petrolleri göstermiştir. Amerikan Denizcilik Bakanlığı Dış İşleri Bakanlığına nazaran, donanmanın artan petrol ihtiyacını karşılamak maksadıyla, daha ılımlı yaklaşmıştır Chester Projesine.[110] Chester Projesi ile ilgili ikinci deneme Ankara Hükümetince olumlu karşılanmıştı. Zira Lozan Görüşmeleri sırasında ABD'nin küçük de olsa desteğini almış olmak önemli idi. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Chester projesi 9 Nisan 1923 tarihinde 185 kabul edilmiş ve artık bir demiryolu projesi olmasının yanında bir petrol projesi de olan Chester Projesi ile ilgili anlaşma 29 Nisan 1923 tarihinde resmen imzalanmıştır. Ancak imtiyaza resmi izin verilmesi Lozan Antlaşması'nın imzalanması ile eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir.[111]

---

[108] Yaşar Semiz, *Türk-Amerikan Münasebetleri Işığında Chester Demiryolu Projesi 1909–1926*, Yetkin Basımevi, Ankara, 1995, s.39-58.
[109] John A. DeNovo, "A Railroad for Turkey: The Chester Project, 1908-1913", *The Business History Review,* Vol.33, 1959, s.329.
[110] Açıkses ve Doğanay, a.g.e., s.81-87.
[111] a.g.e., s.108.

Lozan sırasında Musul'un dolayısı ile oradaki petrollerle ilgili hakların büyük kısmının kaybedilmesi ve Chester Projesinin ABD Dış İşleri Bakanlığından yeterli desteği bulamaması gibi sebepler projenin ikinci kez de gerçekleşememesine sebebiyet vermiştir. ABD'nin Chester Projesinin uygulanmasında ağır davranması ve Avrupalı devletlerin muhalefetini göğüsleyememesi, Türk tarafı istekli olmasına rağmen projenin ne 1908–1912 sürecinde, ne de 1921–1923 döneminde uygulanamamasının temel sebepleridir.[112]

ABD'nin Osmanlı'ya karşı tutumu ve özellikle 19. yüzyılın sonunda Osmanlı içişlerine özellikle Ermeni meselesinde müdahale eder bir tutum sergilemesi, ilişkilerin soğuk döneme girmesine neden olmuştur. 1912 yılında ABD Başkanı olan Woodrow Wilson, I. Dünya Savaşı sırasında Ermeni, Rum, Yunan, İngiliz gibi güçlü lobileri olan kitleler tarafından baskı altına alınmıştı. Osmanlı Devleti'nde Amerikalı vatandaşların hayatlarının tehlikede olduğunu sürekli telkin eden bu lobilerin amacı hem ABD'yi savaşa sokmak hem de Osmanlı'yı zor durumda bırakmaktı. Amerikan basınından çıkan haberlere göre Osmanlı'da birçok Amerikan vatandaşının hayatı tehlike altında idi.

Amerikan kamuoyunda oluşan baskılar neticesinde iki Amerikan savaş gemisi olası bir çatışma durumunda vatandaşlarını almak için Osmanlı karasularına girdi. Boğazdan geçmesine izin verilmeyen gemiler nedeniyle iki ülke arasında notalar verilmiştir. Gerginleşen ilişkilerin akabinde Osmanlı tüm kapitülasyonları kaldırdığını açıklayınca, tekrar katliam dedikoduları yayılmaya başlamıştır. Amerika'daki Osmanlı elçisi Ahmet Rüstem Bey kapitülasyonları eleştiren bir tavır takınınca ABD kamuoyu durumdan iyice rahatsız olmuş ve Ahmet Rüstem Bey'in ülkeden ayrılmasını istenmiştir. Tepki üzerine Ahmet Rüstem Bey görevinden ayrılmıştır. Osmanlı ile ABD arasında bu soğuk gelişmeler yaşanırken Amerika Almanya'ya karşı savaşa girmiştir. Amerika Osmanlı ile diplomatik ilişkileri kesmemeye kararlı olduğunu Babıâli'ye bildirmiş olsa da Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı 20 Nisan 1917'de ABD Büyükelçiliğine ABD Hükümeti ile diplomatik ilişkilerin kesildiğini bildiren bir nota vermiştir. Böylece 1830'den beri resmi olarak süren ilişkiler resmen bitmiştir.

[112] a.g.e., s.187.

2.4. Kıbrıs Meselesine Kadar Türk – Amerikan İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Yılları

I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti ve Almanya'nın müttefik olmaları ve ABD'nin de Almanya'ya karşı savaşa girmesi ABD ile olan diplomatik ilişkilerin kesilmesine neden olmuştur. Fakat savaş boyunca bu iki ülke birlerine savaş ilan etmemişlerdir. Diplomatik ilişkilerin kesildiği bu dönemde Türkiye'de bulunan Amerikan vatandaşlarının haklarını İsveç'in, Amerika'da bulunan Türk vatandaşlarının haklarını ise İspanya'nın gözetmesine karar verilmiştir.[113] Amerika savaş sırasında Osmanlı Devleti'ne karşı tarafsız bir politika izlemiş ve zamanın ABD Başkanı Woodrow Wilson, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılacağına kesin gözle bakmasına rağmen İstanbul Büyükelçisi Morgenthau'ya Osmanlı'ya karşı siyasal teşebbüslerde bulunmaması için sert uyarılarda bulunmuştur. Savaş sonrasında da ABD Osmanlı Devleti'nden herhangi bir toprak talebinde bulunmamıştır. Wilson'un 14 prensibi Osmanlı içindeki azınlıklara özerklik verilmesini öngörüyordu. Ayrıca savaş sonrası Boğazların Osmanlı Devleti'nde kalmaması gerektiğini düşünüyordu.[114] Tarihe "Wilson İlkeleri" olarak geçen bildiri Ocak 1918'de yayınlanmıştır. 14 ilkeden oluşan bu bildirinin 12. maddesi Osmanlı Devleti ile alakalı ve üç bölümden oluşmaktadır. İlkinde Boğazlardan serbest geçiş hususu, ikincisinde Anadolu'nun Türklere verilmesi gerekliliği ve üçüncüsünde ise Doğu bölgesinde kurulacak manda sistemi ve özellikle Ermeni meselesinden bahsedilmiştir.[115] Maddelere göre Anadolu Türklere bırakılırken, Rumların fazla olduğu yerlerde Yunan mandasının, doğuda kurulacak Ermenistan'da ise İngiliz mandasının [116] hâkim olmasını öngörmektedir.

Mondros Antlaşması'ndan sonra Amerika, 1919 yılında Lewis Heck'i komiser olarak tayin etmiştir. Daha sonra ise o sıralarda İstanbul'da görevli olarak bulunan Amiral Bristol Türkiye yüksek komiserliğine getirilmiştir ve özellikle Doğu Anadolu'nun durumu ile ilgili bir rapor hazırlaması istenmiştir. Bristol, Amerika Başkanı Wilson'a Türkiye'nin bir bütün halinde muhafaza edilmesini tavsiye etmiş ve Doğu Anadolu'da bir Ermenistan mandaterliğine karşı olduğunu belirtmiştir. [117]

---

[113] Bilal Şimşir, "Türk Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği", *Belleten*, XLI, Sayı:162, Nisan 1977, s.277.
[114] Armaoğlu, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri"…, a.g.e, s.282.
[115] Akın, a.g.e.,s.460.
[116] Armaoğlu, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri"…, a.g.e, s.283.
[117] Köprülü, a.g.e.,s.942.

Mandaterlik konusunda çeşitli araştırmalar yapması için kurulan "American Military Mission to Armenia" heyeti, gerçekleştirdikleri incelemelerin ardından hazırladığı raporun sonuç kısmında, konu ile ilgili olarak bazı olumlu ve olumsuz yönler şu şekilde sıralamışlardır:

Olumlu Yönler

1- Amerika, Milletler Cemiyeti'nin kurulmasında en önemli katkıyı yapan devletlerden birisi olarak mandaterliğin gerektirdiği sorumluluğu yüklenmelidir.

2- Tarihin başlangıcından beri savaşın odağı ve dünyanın kavşağı olan bu bölgede barışın sigortası olmak.

3- Yakın Doğu insanlık anlamında çağın fırsatıdır ki bu görev Amerika'ya Küba, Porto Rico, Hawaii, Panama ve Filipinler gibi diğer ülkelerde tanık olunduğundan daha fazla uymaktadır.

4- Amerika müdahil olan çoşkun insanlar için oybirliği ile en iyi seçimdir.

5- Amerika zaten Türkiye ve Transkafkasya'ya yardım için milyonlar harcamaktadır ve bu yardımlar kontrol altında olursa daha etkili olacaktır. Zaten her kim bu bölgelrerde mandater olursa bölgenin materyal kalkınması için finansal yatırımlar yapacaktır.

6- Amerika, Ermenilerin tek ümididir. Bir diğer ümitleri Büyük Britanyadır ancak onların milyonlarca Müslümanı kontrol etmesinden ötürü, Ermenilerin menfaatlerini feda edebileceklerinden ve yine Büyük Britanya'nın emperyal yaklaşımındna korkmaktadırlar.

7- Mandaterlik beş yılı geçmeyecek olan ilk aşamada kendi kendini destekleyen bir yapı olacaktır. Demiryolları yapımı bize maddi katkıda bulunacaktır ve mandaterlik bölgesinde ticari avantajlar olacaktır.

8- Müdahele halkımız için, liberal bir eğitim ve parlak bir örnek teşkil edecektir.

9- Mandaterlik ABD'nin yurtdışındaki gücünü ve prestijini artıracaktır.

Görevli ülkenin kim olduğu önemli değildir. Sorumluluk Amerika'dan beklenecektir.

10- Amerika'nın bölge ile doradaki okul ve misyonlarından ötürü duygusal bağları vardır.

11- Mandaterlik için harcanacak milyonlar ileride savaşlar için harcanacak milyarlardan iyidir.

Olumsuz Yönler

1- Amerika'nın daha yakın dış ve içerde sorumlu olduğu bolca problemleri vardır.

2- Bu bölge militarizmin ve emperyalizmin oyun sahası olmuştur. Pekçok ülke burayı ele geçirmek için manevra yapacaktır. Yeni kurulan Rusya ile de yüzyüze gelme ihtimali vardır. Bunlar da Amerik'yı Monroe Doktrininiden farklı olarak Eski Dünyanın işlerine bulaştırır.

3- İnsancıllık kendi evimizde başlamalıdır. Amerikan etkisini iyice kabul etmiş olan bölgelerde müdahelemizi bekleyen pekçok sorun vardır.

4- Amerika bölgedeki siyasi, ekonomik ve sosyal problemlere hiçbir şekilde katkıda bulunmamıştır ve bu hale gelmesinden sorumlu değilildir. Daveti reddetmesi tutarlı olacaktır.

5- Amerikan iyilikseverliği ve hayırseverliği dünyaca bilinmektedir. Böyle bir müdahele tükenme noktasında bunlardan vazgeçmeyi gerektirebilir.

6- İngiltere ve Rusya gibi diğer güçler sürekli olarak Ermenilerin refahı için katkıda bulunmuşlardır. İngiltere'nin tecrübesi, birikimi ve deneyimli personeli bu noktada Ermenilerin sempatisini kazanabilir ve İngiliz idaresi orada güvenlik ve adaleti garanti edebilir.

7- Amerika ordusuna ve donanmasına büyük yatırımlar yapacaktır. Pekçok Amerikan vatandaşı nahoş ve tehlikeli bir bölgede hizmet etmek zorunda kalacaktır. Demiryolları yapımı için harcanacak paranın getirisinin giderleri karşılayabileceiği sorunsaldır ve demiryolları için oraya gidecek olan sermaye devlet garantisi olmadan gitmeyecektir.

8- Ruhumuz ve enerjmiz yerelde veya yakınımızda güneyde ve batımızda olan bölgelerde alan bulabilir. Yakın Doğu'ya müdahelemiz Atlantik'teki stratejik durumumuza zarar verebilir ve olası düşmanları tetikler.

9- Barış ve adalet herhangi başka bir büyük gücün altında da sağlanabilir.

10- Müdahele gelecekte Amerika kıtaları ve Uzak Doğu için gerekecek olan gücümüzü azaltabilir ve dağıtabilir. İstanbulla olan iletişimimiz diğer büyük deniz güçlerinin, mesela Büyük Britanya, merhametine kalabilir.

11- Barış Anlaşması zaten Türk Hükümetine bir manda kabul etmesini öngörmektedir. Milletler Cemiyeti'nin bölgeyi akredite olmamış bu hükümete bırakması akıldan uzaktır.

12- Amerika'nın ilk sorumluluğu kendi insanlarına ve yakın komşularına karşıdır.[118]

Bu rapordan sonra Amerikan Senatosu'nda Ermenistan mandaterliği kurulması için oylama yapılmış ancak oy çokluğu ile reddedilmiştir. Ayrıca ABD Başkanı Woodrow Wilson, I.Dünya Savaşı sonunda toplanan Paris Konferansı'nda Türkiye hakkında '*Savaş sonunda Türkiye'nin haritadan silineceğini*' iddia etmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Clemenceau, '*Türklerin uygarlık dışı bir toplum olduğunu*', İngiliz Lord Curzon, '*Türklerin bir veba çıbanı olduğunu*', ABD Dış İlişkiler Bakanı Cabot Lodge ise, '*Türkiye'nin uygarlığın başına bela olduğunu*' iddia etmektedirler. Müttefikler bu doğrultuda '*Türkiye Avrupa'dan çıkarılmalı, Ermenistan kurulmalı, Araplar Osmanlı'dan kurtarılmalıdır*' ortak düşüncesinde buluşuyorlardı. Ancak parçalanacak olan toprakların paylaşımı konusunda karar vermekte zorlanıyorlardı.[119] Bununla birlikte Amerika Anadolu'ya gözlemciler göndermeye ve son durumları incelemeye devam etmiştir. 2 Kasım 1920'deki seçimi Wilson kaybedince yeni Başkan Harding, Ermeni siyasetini Bristol'un tavsiyelerine uygun olarak belirlemiştir.[120]

Kurtuluş Savaşı döneminde Ankara'nın Amerika politikası "Misak-ı Milli" ilkeleri çerçevesinde oluşmuştur. Mustafa Kemal 26 Şubat 1921'de Philadelphia Public Ledger muhabiri Clarence K. Streit'in sorularına verdiği cevapta Amerika'ya bakış açısını belirtmiştir. Bu konuşmada Mustafa Kemal, Amerika ile dost ilişkilerden yana olduğunu ve Misak'ı Milli dâhilinde diplomatik ilişkilerin kurulmasına sıcak baktıklarını söylemiştir. Bu politik bakışın gereği olarak Milli Mücadele döneminde Türkiye'de faaliyet gösteren misyoner ve ticari kuruluşlara dokunulmamıştır.[121] Amerikalı görevlilerin Anadolu'dan derleyerek oluşturdukları raporlar Amerika'nın Atatürk'e bakışını da belirlemiştir. Amerikan gazeteleri de konuya ilgi göstermiş ve savaş yıllarında Mustafa Kemal ile ilgili birçok haber yayınlanmıştır. Özellikle Amiral Bristol'un Türklere karşı iyi niyeti ve dürüst davranışları Türk halkının sempatisini kazanmakla kalmamış, Amerika kamuoyunda da milli mücadelenin haklı sebeplerinin

[118] James G. Harbord, *Report of the Amerikan Military Mission to Armenia*, Government Printing Office, Washington, 1920, s.25-28.
[119] Murat Çulcu, *Zito Venizelos!... Sevr'den İzmir'e*, E yayınları, İstanbul, 2009, s.26.
[120] Köprülü, a.g.e., s.942.
[121] Akın, a.g.e., s.462.

anlatılmasına yardımcı olmuştur.[122] Sivas Kongresi'nde uzun yıllardan beridir Amerikan kamuoyundaki Türk aleyhtarı propagandaları engellemek için Amerikan Senatosu'na bir telgraf çekilmiş ve bir heyet inceleme yapmak üzere davet edilmiştir.[123] Ayrıca General Harbord, Atatürk ile görüşmesinde "Ben bir Türk olsaydım kesinlikle sizin yanınızda bulunurdum" demiştir.[124]

Osmanlı'nın bir diğer sorunu olan Girit meselesine de ABD müdahil olmuştur. Ada'daki Rumların Enosis saldırıları ile Osmanlı'dan koparmaya çalıştıkları Girit zamanla ABD'nin ilgi sahasına girmiştir. ABD'nin Girit Adası'nda bir üs istedikleri 1830 Osmanlı-ABD anlaşmasından sonra yayılmıştır. Bunun muhtemel sebeplerinden birisi ABD iç savaşından sonra Dışişleri Bakanı Seward tarafından yayılmacı politikanın bir ürünü olarak gündeme sokulmasıdır. ABD'nin Akdeniz'deki ticari çıkarlarını korumak için bir filo görevlendirilmiştir. Ancak ikmal hizmetlerinin etkin bir biçimde görülebileceği bir deniz üssüne ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç bölgede görev yapan konsoloslar tarafından duyulmuş ve ABD'nin Kandiye konsolosu Stillman Dış İşleri Bakanlığı'na bir mektup yazarak mevcut ihtiyacın giderilmesi için en uygun yerin Girit olduğunu yazmıştır. Mektubun devamında Ada'da Osmanlı yönetimiyle sorunlar yaşayan Giritli Rumların ABD tarafından ilhak edilmek istedikleri belirtilmiştir. ABD'nin bu ilgisi diğer devletlerin gözünden kaçmamış Bab-ı Âli adına yayın yapan La Turquie gazetesinde 15-17 Aralık 1866'da çıkan yazılarda ABD'nin Girit'ten uzak durması gerektiği belirtilmiştir. Yazılarda ABD'nin bir yandan Monroe doktrininden söz ederken diğer yandan dünyanın başka ülkelerinin işlerine karışması birbiriyle çelişen politikalar olduğu vurgulanmıştır.[125]

1820'li yıllarda Yunanlıların Osmanlı'ya isyan etmesi gibi Girit Adası'ndaki gelişmeler ve ayrılıkçı hareketler de ABD'de duygusal coşkunluğa sebebiyet vermiştir. Özgürlük düşüncesine duyulan hayranlık, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında eşitliğe dayanmayan bir mücadeleye olan inanç, yeni dünyanın merkezinde yer alan hümanist duygular ve yeniden canlanan Helenizm Girit konsolosu Stillman'in yazdığı

---

[122] Kurat, a.g.e., s.42-44.
[123] Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, *Olaylarla Türk Dış Politikası,* Edisyon, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996, s.11.
[124] İsmail Soysal, "Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri", *Belleten* XLI, Sayı: 162, 1977, s.258.
[125] Erhan, a.g.e.,268-271.

makalelerler birleşince mesele Amerikan kamuoyunda tesir yaratmıştır. Samuel G. Howe adında Boston'lu bir bilim adamının Türk karşıtı söylemleri ve "Amerika'daki Atinalılar" isimli toplantıları ile 37000 dolar ve giyecek maddeleri topladığı bilinmektedir. Daha sonra bu yardımları bizzat Ada'ya ulaştıran Howe daha sonra kitabında anlattığı kadarıyla ABD'nin meseleye resmen girmesi için Osmanlı Devleti ile arasını bozacak bazı girişimlerde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır.[126]

ABD'nin Girit konsolosu Stillman ise Washington'a mektuplar yazarak isyan hareketinin Rumlar'ın tek çaresi olduğunu ve ancak bir müdahaleyle canlarını kurtarabileceklerini iddia etmiştir. Rumlar'ın yazdıkları mektuplardan birisi 29 Eylül 1861'de New York Times gazetesinde yayınlanmış; Jüpiter ve Minos'un ülkesi olan Girit'in çok mutsuz zamanlar geçirdiği söylenmiştir. Devamında Türk yöneticilerin keyfi uygulamaları ve ağır vergiler yüzünden Rumların yaşayamayacak hale geldiği ve dini hoşgörüsüzlüğün had safhaya ulaştığı iddia edilmiştir. Giritlilerin ABD'nin her türlü yardımını bekledikleri söylenmiştir. Bu gibi eylemler ve haberler başlarda olaya ilgisiz gibi görünen ABD yönetiminin olayla ilgilenmesine yol açmıştır. Dışişleri Bakanı'nın emri ile Ada'daki Rumların taşınmasına ilişkin bir filo görevlendirilmiş ve Osmanlı karasularına girecek olmasından ötürü Osmanlı'dan izin istemiş ancak Bab-ı Ali bu durumun muhtemel kötü sonuçlarını ABD'ye bildirmiştir.[127]

Konu Temsilciler Meclisi'ne Girit'in bağımsız ve özgür sayılmasını sağlayacak bir tasarı ile sunularak resmileşmiş ve 25 Temmuz 1868 yılında Giritliler namına Türk hükümetinden daha adil davranmasını isteyen bir karar çıkmıştır. Bu Helenistleri kızdırmış olsa da ABD tarafından aşılanan dostluk Yunanistan kralı George için ABD'ye daha fazla yaptırılabilecek bir şeyler olabileceği hissi vermiştir.[128] Girit Rumlar'ı ve Yunanlılar Ada'yı Osmanlı devletinden koparıncaya dek ABD' deki lobi faaliyetlerini sürdüreceklerdir.

Ancak 1868 yılından itibaren Girit konusunun ABD gündeminden düştüğü görülmektedir. Girit Bunalımı Türk-Amerikan ilişkileri için üç sonuç doğurmuştur:

---

[126] Arthur J. May, "Girit ve Birleşik Devletler", Çev: Tarık Demir, *Tarih Dergisi*, Sayı:52, İstanbul 2011, s.186-187.
[127] Erhan, a.g.e, s.272-275.
[128] May, a.g.e., s.192.

1. ABD'nin yayılmacı bir politika izlemeye başlamasıyla Akdeniz'de kullanabileceği bir üs istediği Bab-ı Ali tarafından anlaşılmış ve bu sayede ilk kez ABD politikalarını eleştiren yazılar basında yer almıştır.

2. Karayip Adaları ve Alaska'nın satın alınması gibi konularla uğraşan ve bu yüzden Girit'te etkin politikalar üretemeyen ABD'nin, şartlar uygun olursa yeniden Doğu Sorunu içinde bir taraf olabileceği anlaşılmıştır.

3. Uzun zamandır gündemde olan ancak açılamayan Osmanlı Devleti Washington Büyükelçiliği, Girit meselesinde ABD'nin tutumunu etkileyebilmek için 1867'de açılmıştır.[129]

Atatürk Dönemi Dış Politika ve Amerika İle İlişkiler

Mustafa Kemal Paşa, Misâk-ı Millî ilkelerini kabul ettirebilmek için uluslararası yapıyı ve dengeleri çok iyi değerlendiren başarılı bir dış politika yürütmüştür. Bu şekilde, Ulusal Mücadele hareketi dış politika açısından Misâk-ı Millî'yi gerçekleştirmeye yönelik temel hedeflerine ulaşmaya, bu yolda Türkiye'nin dış ülkelerde tanınmasını sağlamaya ve düşmanları ortak olan ülke ve topluluklarla çeşitli antlaşma ve işbirliğine girişerek maddi ve manevi yardım elde etmeye çalışırken, yöntem açısından tehdidin Batı'dan gelmesi sebebiyle Doğu'ya yönelik bir politikaya dengeler açısından önem vermiştir. Diğer taraftan Anadolu hareketi, ABD ile Avrupa arasındaki ayrılık noktalarını çok iyi fark ederek ABD'yi İngiltere ve Fransa'ya karşı kullanmıştır. Anadolu'daki Ulusal Mücadele hareketi bizzat işgalci güçler olan İtilaf devletleri arasındaki fikir ayrılıkları ve çıkar çatışmalarından da yararlanmıştır. Ustalıkla yürütülen bu diplomasi ile önce İtalya'dan, daha sonra da Fransa'dan İngiltere'ye karşı faydalanılmış, sonuçta Anadolu hareketi karşısında giderek yalnızlaşan İngiltere ile de görüşme kapısı açık tutulmuştur. Ulusal Mücadele döneminde bizzat Atatürk tarafından yönlendirilen Türk Dış Politikası ve ulusal bir devlet kurma çabası, bir anlamda Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş diplomasisini oluşturmuştur.

Bu sebeple Türk Dış Politikası ulusal mücadele döneminde olduğu gibi, Lozan'dan sonra da tehlikenin Batı'dan gelmeye devam etmesinden dolayı uluslararası güç dengesi sisteminin kuralları çerçevesinde Sovyetler Birliği'ne dayanmaya devam etmiştir. Ancak 1923-1930 yılları arasında Lozan'da çözülemeyen sorunlarını halleden

[129] Erhan, a.g.e., s.279-280.

Türkiye, Batı ülkeleri ile sağlıklı ilişkiler kurma yolunu tutmuştur. Nitekim 1930'lu yıllarda Batı ile ilişkilerini normalleştiren Türkiye, 1932 yılında Milletler Cemiyeti'ne girerek etkin bir şekilde uluslararası işbirliğine katılmaya başlamıştır. Türkiye'nin Cemiyete girişi Batılı ülkelere yaklaşmasının önemli bir işareti olmuştur. Böylece başlayan yakınlaşma, ülkenin kalkınması için dış yardıma duyulan ihtiyaç ve dünya dengelerinde meydana gelen değişmelere bağlı olarak ortaya çıkan güvenlik endişelerinin de etkisi ile giderek gelişmiştir.[130]

Bu anlamda Atatürk kurulmakta olan devletin yeni dış siyaseti ile ilgili olarak şunları söylemektedir:

"*Efendiler, bilirsiniz ki, hayat demek, uğraşma, çatışma demektir. Hayatta başarı, kesinlikle uğraşmada başarı ile olabilir. Bu da, tinsel ve nesnel kuvvete, güce dayanır bir şeydir. Bir de; insanların uğraştığı bütün sorunlar, karşılaştığı tüm tehlikeler, elde ettiği başarılar, toplumsal, genel bir uğraşmanın dalgaları içinden doğa gelmiştir. Doğu kavimlerinin, batı kavimlerine saldırı ve akınları, tarihin belli başlı bir evresidir. Doğu kavimleri arasında, Türklerin başta gelen güçlü unsur olduğu bilinir. Gerçekten Türkler, Müslümanlıktan evvel ve Müslümanlıktan sonra, Avrupa içerisine girmişler, saldırılar, akınlar yapmışlardır. Batıya saldıran ve yayılmalarını İspanya'dan Fransa sınırlarına vardıran Araplar da vardır. Fakat Efendiler, her saldırıya karşı, her zaman, karşı saldırı düşünmek gerekir. Karşı saldırı olasılığını düşünmeden ve ona karşı güvenilir önlem bulmadan saldırıya geçenlerin sonu, yenilgidir, bozgundur, yok olmaktır…*

Efendiler, dış siyasetin, en çok ilgili bulunduğu ve dayandığı şey, devletin iç örgütleridir. Dış siyasetin, iç örgütle uyarlı olmak gerekir. Batıda ve doğuda başka başka yaradılışta ve değişik kültürde değişik emelleri olan dağınık unsurları bir araya getiren devletin iç örgütü, elbette temelsiz ve çürük olur. Bu durumda dış siyaseti de köklü ve dayanıklı olamaz. Böyle bir devletin iç örgütü, özellikle ulusal olmaktan uzak olduğu gibi, siyasî yöntemi de ulusal olamaz. Buna göre, Osmanlı Devletinin siyaseti ulusal değil, fakat kişisel, belirsiz ve kararsızdı…

---

[130] Yusuf Sarınay, "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt:16 Sayı:48, s.857-861.

Bizim aydınlık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasî yöntem, ulusal siyasettir. Dünyanın bugünkü genel koşulları ve yüzyılların kafalarda ve karakterlerde yerleştirildiği gerçekler karşısında hayalci olmak kadar büyük yanılgı olamaz. Tarihin dediği budur, bilim, akıl, mantık da böyle söyler.

Milletimizin, güçlü, mutlu ve kararlı bir düzen içinde yaşayabilmesi için, devletin tümüyle ulusal bir siyaset izlemesi ve bu siyasetin, iç örgütümüzle tam uygunluk halinde olması ve buna dayanması gerekir."[131]

Atatürk'ün bu sözleri mevcut durum, yeni devletin gereklilikleri ve dış politikanın dinamikleri ile ilgili bazı ipuçları vermekle birlikte ilk olarak dünya görüşüne dair realist tahliller göze çarpmaktadır. Misak-ı Milli çerçevesinde oluşan yeni sınırlar neticesinde ortaya çıkacak yeni komşuların ve gelecekteki ikili ilişkilerin, yeni dünya düzeni içerisinde ülke içindeki dinamiklerin gerçekçi olarak farkında olan Atatürk gücünü bilen aynı zamanda hayalcilikten uzak bir dış politikanın temellerini atmaktadır. Bununla birlikte Atatürk'ün ilk hedefi sağlam bir politika oluşturmak için Milli devletin hayatiliğidir. Yapılan savaş dış devletlere karşı girişilen bir bağımsızlık savaşı olduğu gibi içerde Padişahlığa karşı girişilmiş bir Milli devlet kurma mücadelesidir. Gazi Osmanlı'nın çok milletli yapısı ile çağın gerisinde kaldığının farkındadır. Sağlam bir dış siyasetin tesisi için ulus devletin tek ve dinamik işleyişinden güç almak istediği açıktır.

Kurtuluş Savaşı devam ederken büyük devletler ile temas kurulmaya çalışılmış ve milli mücadelenin haklılığı anlatılarak ikili ilişkilerde denge gözetilmiştir. Örneğin 9 Eylül 1919 tarihinde ABD Senatosu Başkanına hitaben yazılmış olan bir mektupta Sivas Kongresinin amacı açıklanmış, Wilson Prensipleri ve yaklaşan Sevr antlaşmasının reddedileceği üstü kapalı ifade edilerek bir heyetin Türkiye'ye gelerek şartları yerinde görmesi talep edilmiştir. Ayrıca Amerikan Savaş gemisinden General Harbord ile Atatürk arasındaki mektuplaşmalar olduğu da bilinmektedir. Bu girişimler güçlü devlet konumundaki ABD'nin ilgisini çekmek anlamında yerinde bir dış siyaset girişimi olarak görünmektedir. 26 Nisan 1920 tarihinde ise Atatürk Lenin'e bir mektup yazarak Sovyetler ile düzenli ilişkiler kurma arzusunu iletmiş ve her iki ülkeyi tehdit eden

[131] Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, 31. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2014, s.309-311.

yabancı emperyalizmine karşı mücadelede yer almak isteğini belirterek milli mücadele için destek istemiştir. Sovyet devleti adına Çiçerin'den olumlu mesajlar içeren bir mektup alınmıştır.[132] Daha sonraki yıllarda görüleceği üzere İngiltere ile de ikili ilişkilerin gelişmesi üzerine adımlar atılacaktır. Atatürk bu şekilde Kurtuluş Savaşı sırasında İtilaf devletleri arasındaki anlaşmazlıkları iyi analiz ederek bu ayrılıklardan yararlanmaya çalışmıştır. Yine bu dönemde Fransa ile Atatürk'ün kapitülasyonlar ve Misak-ı Milli konularındaki net görüşleri ile şekillenen ve Ankara hükümetinin batılı bir devlet tarafından hukuken tanınması anlamına gelen Ankara Antlaşması'nın imzalanması hem önemli gelişmelerdir hem de dönemin dış siyasetinde denge unsurunun ön planda olduğu göze çarpmaktadır.

Dengeli dış politikanın temeli ise Atatürk'ün "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" formülü ile dile getirdiği barışı savaşa tercih etme ya da diplomasiye olan inancı şeklinde yorumlanabilir. Üstelik dış devletleri ustalıkla yanına çekmeyi başaran hamlelerle hem yeni devletin kurulması hem de toprak bütünlüğü ve bağımsızlığın sağlamlaştırılması Atatürk'ün dış diplomasi alanındaki önemli başarıları olarak nitelendirilebilir.

Bununla birlikte Atatürk dostlukları da ihtilafları da fazla abartmamaya özen göstermiştir. Kurtuluş Savaşı sonrası Rusya ile ilişkiler de ileriye dönük sorunlar görmüş bu yüzden dost ilişkiler karşılıklı çıkar dengesine dayalı bir biçimde yürütülmeye çalışılmıştır. Daha sonra aynı durum İngiltere ile ilişkilerde de gözlemlenmektedir. Bir yandan İngiltere ile yakın ilişkiler kurulmaya çalışılmış öte yandan bir çatışma ihtimaline karşı hazırlıklı olmaya çalışılmıştır.[133]

Doğu ile batı arasında dengeli bir politika izlemeye çalışan Türkiye Balkanlar ve Orta Doğu bölgesinde de bir barış kuşağı oluşturulması için gayret göstermiştir. Atatürk Balkan ülkeleri arasında kurulacak bir birliğin Avrupa'da belirmekte olan faşist ve kapitalist bloklar arasında bir denge rolü oynayabileceğine ve olası bir saldırı da birlik ülkelerinin topluca savunmaya geçerek ulusal varlıklarını koruyabileceklerini düşünmektedir. Bu öngörünün sonucu olarak Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve

[132] Kemal Girgin, *Hariciye Tarihimiz*, 3. Baskı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005, s.198-202.
[133] Bilal Şimşir, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri- Yedi Belge (1930-1937)", *Belleten,* Cilt: XLV/I, Sayı: 177, Ankara, 1981, s.192.

Romanya 9 Şubat 1934 yılında Balkan Antantı'nı kurmuşlardır. Bunu askeri ihtiyaçlara göre değil dostluk ve dayanışma üzerine Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında 8 Temmuz 1937'de kurulan Saadabad Paktı izleyecektir.[134]

Diplomasi alanındaki olumlu gelişmeler ve ikili anlaşmalardaki başarılara rağmen Atatürk, Avrupa'nın Türkleri yüzyıllar boyunca benimsemeyip, kıtanın dışına atmaya çalıştığını bilerek, yeni Türkiye'ye batılı bir yapı kazandırmanın, âdeta bir güvenlik gereği olduğu inancıyla hareket etmiştir. Atatürk'e göre Avrupa, ancak kendisiyle benzerlik halindeki bir Türkiye'yle bir arada yaşamaya razı olabilirdi. Kaldı ki batılılaşma, çağın da gereğiydi. Böylece Türkiye, dışarıya karşı kendi gücünü de ispat edebilecekti. Bu yüzden modernleşme**,** Atatürk Türkiye'sinin temel bir dış politika hedefini oluşturmuştur.[135]

Sonuç olarak kuruluş evresinde, Atatürk ölene kadar, Türk dış politikasında öne çıkan özellikler üç grupta toplanabilir:

İlk olarak, dış politikada hedefler ve ilişkiler hayalci değil realist esaslar üzerine kuruludur. Atatürk bu durumu " *Dünyanın bugünkü genel şartları, yüzyılların akıllarda ve karakterlerde yerleştirdiği gerçekler karşısında hayalci olmak kadar büyük yanılgı olamaz. Tarihin ifadesi budur, ilmin, aklın, mantığın ifadesi böyledir. Milletimizin güçlü, mutlu ve dengeli yaşayabilmesi için devletin bütünüyle milli bir siyaset izlemesi, bu siyasetin iç teşkilatımıza tam olarak uyması ve ona dayanması gerekir. Millî siyaset dediğim zaman, anlatmak istediğim, şudur: ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden evvel kendi kuvvetimize dayanarak varlığımızı koruyarak millet ve memleketin gerçek mutluluk ve refahına çalışmak... Genellikle uzun emeller ardında milleti uğraştırmamak ve zarara sokmamak... Uygar dünyadan, uygarca ve insanca davranışlar ve karşılıklı dostluk beklemektir...*[136] diyerek ifade etmektedir.

Medeni dünyanın bir parçası olarak özgürce yaşayabilmek için Atatürk gerçekçi bir başka tahlili şöyle yapmaktadır:

---

[134] Ali Halil, *Atatürkçü Dış Politika Nato ve Türkiye*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968, s.27.
[135] Mehmet Gönlübol ve Ömer Kürkçüoğlu, "Atatürk Dönemi Dış Politikasına Genel Bir Bakış", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s.24.
[136] Atatürk, a.g.e.,s:311.

"Memleketimizde bulunan düşmanı silah zoruyla atmadıkça, gösterebileceğimiz milli varlık ve gücümüzü fiilen ispat etmedikçe, diploması alanında ümide kapılmanın doğru olmadığı yolundaki inancımız kesin ve sürekli idi. En doğru görüşün bu olduğunu, bu olacağını doğal olarak kabul etmek gerekir. Gerçekten de, bugünün Hayat şartları içinde bir tek fert için olduğu kadar, bir millet için de güç ve yeteneğini fiili eserlerle gösterip ispatlamadıkça kendisine değer verilmesini ve saygı gösterilmesini beklemek boşunadır. Güç ve yetenekten yoksun olanlara değer verilmez. İnsanlık, adalet ve mertliğin gereklerinin yerine getirilmesini, bütün bu vasıflara sahip olduğunu gösterenler isteyebilir."[137] demektedir.

İkinci olarak, ülkenin coğrafi sınırları da hesaba katıldığında dış siyasetin temeline eski düşmanlıkları unutarak güncel ihtiyaçlara cevap verecek ikili ilişkiler tesis etmeye yönelik bir bakış açısı yerleştirmek. Bunun için ortak işbirliği ve paktlara girerek ülkenin güvenliğini uluslararası siyasette pekiştirmek. Atatürk buradaki bakış açısını *"Türkiye'nin emniyetini gaye tutan hiçbir milletin aleyhinde olmayan bir sulh istikameti bizim düsturumuz olacak*" diyerek açıklamaktadır.[138]

Son olarak, Türkiye Cumhuriyetinin nihai hedefi çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmaktır. *"Milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi bütün cihanda tam manasıyla medeni bir heyeti içtimaiye olmaktır"* diyerek Atatürk uygarlığın önemini vurgulamaktadır.[139]

Ankara Hükümeti 1921 ve 1922 yıllarında Amerika ile bağımsızlığın tanınması ve kapitülasyonların kaldırılması şartı konularak resmi münasebetleri yeniden kurmak istemiş ancak müspet yanıt alamamıştır. Bunula beraber ABD, Milli Mücadelenin zaferle sonuçlanmasından sonra düzenlenen Lozan Konferansı'na, Osmanlı İmparatorluğu ile savaşmadığından, gözlemci olarak katılmıştır. Konferans süresinde tarafsız kalacağını açıklamasına rağmen Amerika birçok konunun tartışılmasına aktif olarak katılmıştır. Bu temaslar sonucunda Lozan Antlaşmasından ayrı olarak iki ülke arasında yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Lozan'da iki ülke arasındaki ilişkileri yeniden

---

[137] a.g.e.,s:458
[138] *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, Cilt I s.388.
[139] a.g.e., Cilt II, s.187.

başlatan bir Genel Anlaşma ve suçluların iadesi ile ilgili ayrı bir anlaşma yapılmıştı. Fakat Lozan Konferansı sırasına Ankara Hükümeti ve ABD arasında bu antlaşmalar Amerikan Senatosu'nda onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir.[140] Rum ve Ermeni lobisinin gerçek amacı Lozan Konferansı'na Amerika'yı taraf olarak sokarak Şark meselesinin içine dâhil etmek ve bu yolla kendi isteklerini Türk tarafına kabul ettirmekti. Lozan'a hayır kampanyasını geliştiren lobilere karşılık olarak Türk'ün sesini Türk Teavün Cemiyeti duyurmaya çalışmıştır. Amerika'ya göç eden az sayıdaki Türkün kurduğu cemiyet, Ermeni lobisi kadar güçlü olmasa da Lozan'a Evet kampanyasının temsilcisi olmuştur.[141] Antlaşma Senatoya sunulmadan evvel Grew antlaşmanın neden onaylanması gerektiğine dair tespitlerini içeren bir dosya hazırlamıştır. Grew'e göre Türkiye ile ABD arasındaki eski anlaşmalar, bölgede çalışan tüm ABD'li diplomatların da bildiği gibi çıkarların korunması için yeterli değildir. Savaşmak dışında kapitülasyonların yeniden tesisini sağlamak olası değildir kaldı ki diğer batılı devletler de kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etmişlerdir. Türkiye'de iş çevrelerinde etkili olan ABD'liler yeni anlaşmanın onaylanmasını istemektedirler. Çünkü anlaşmanın reddedilmesi Türkiye'deki ABD vatandaşlarının etkisini sıfıra indirmekle kalmayacak Rum ve Ermenilere faydası olmayacaktır. Savaş ilan etmek dışında bir Ermeni yurdu kurmak da mümkün değildir. Ayrıca ABD bu yönde bir destek vermekle alakalı bir ahlaki yükümlülük içinde de bulunmamaktadır. Bu anlaşma ile diğer yabancı devlet vatandaşlarına sağlanan ayrıcalıklardan ABD vatandaşları da yararlanacaktır. Mustafa Kemal önderliğindeki Türkiye ile anlaşmak Abdülhamit ve Jöntürk hükümetleri ile anlaşılabilen bir ortamda daha uygunsuz değildir. Sonuçta Lozan'da yapılan antlaşma Amerikan Senatosu'nda Türk karşıtı lobilerin faaliyetleri ile altı oy farkla reddedilmiştir.[142] Ancak ileriki yıllarda ilişkiler yeniden kurulacaktır.

Woodrow Wilson'un 1921'de seçimi kaybetmesinin ardından sırasıyla Warren G. Harding, Calvin Coolidge, Heberts C. Hoover ABD Başkanı olmuşlardır. Atatürk ile ABD arasında esas yakınlaşma 1933 yılında Franklin Roosevelt'in ABD başkanı olmasıyla olmuştur. Atatürk, Mart 1933'de Los Angeles'da meydana gelen ve büyük can ve mal kaybına sebep deprem ve sonrasında Nisan 1933'de Akron adlı yolcu

[140] Armaoğlu, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri"…, a.g.e, s.286-288.
[141] Akın, a.g.e., s.514.
[142] Joseph C. Grew, *Lozan Günlüğü*, Çeviren, Kadri Mustafa Orağlı, Matbaa 70, İstanbul, 2001, s.160-162.

zeplininin düşmesi sebebiyle Roosevelt'e gönderdiği mesajlarda, kendisinin ve Türk Milletinin üzüntülerini ifade etmiştir. Zeplin kazası dolayısıyla gönderdiği mesajda Atatürk, Amerika için, "dost ve büyük millet" deyimini kullanmış, Roosevelt de, cevaben "en kıymetşinasane" teşekkürlerini sunmuştur.[143]

Yanında Amerikan Büyükelçisi Joseph John Grew bulunduğu halde görüntülere yansıyan bir konuşmasında Atatürk kameraya Amerika ile ilgili şunları söylemektedir:

"Muhterem Amerikalılar,

Türk milletiyle Amerikan milletleri ve karşılıklı olduğuna emin bulunduğum muhabbet ve samimiyetin tabii menşei hakkında birkaç söz söylemek isterim. Türk milleti zaten demokrattır. Eğer bu hakikat şimdiye kadar medeni beşeriyet tarafından tamamıyla anlaşılmamış bulunuyorsa, bunun sebeplerini muhterem sefirimiz Osmanlı İmparatorluğu'nun son devirlerini işaret ederek çok güzel ifade ettiler. Diğer taraftan Amerikan Milletinin kendini hissettiği anda istinat ettiği demokrasidir. Amerikalılar bu mevhibe ile mümtaz bir millet olarak beşeriyet dünyasında arzı mevcudiyet eyledi. Büyük bir millet birliği kurdu. İşte bu noktadandır ki Türk milleti Amerika milleti hakkında derin ve kuvvetli bir muhabbet hisseder. Ümit ederim ki bu müşahede iki millet arasındaki mevcut olan muhabbeti kökleştirecektir. Yalnız bu kadarla kalmayacak belki tüm beşeriyeti birbirini sevmeye ve bu müşterek sevgiye mani olan mazi hurafelerini silmeye, dünyayı sulh ve huzur altına sokmaya medar olacaktır. Muhterem Amerikalılar, temsil etmekle mübayi olduğum Türk milletinin, Yeni Türkiye Cumhuriyetinin insanı gayesi işte bundan ibarettir. Bu yüksek gayede zaten çok yükselmiş bulunan Amerikan milletinin, Türk milleti ile birlikte olduğundan şüphem yoktur." [144]

Cumhuriyet'in 10. Yıldönümünde ise, Roosevelt beklenmedik bir jest yapmıştır. Washington Büyükelçisi Ahmet Muhtar Bey, 19 Ekim 1933 akşamı, New York'da, "Türkiye'nin Amerikalı Dostları"nın da katıldığı büyük bir yemek vermiştir. İlginçtir, Başkan Roosevelt bu yemeğe bir mesaj yollamıştır. Mesajında özetle:

---

[143] Armaoğlu, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri"…, a.g.e, s.291.
[144] http://www.youtube.com/watch?v=Fp4zNrviY7E, Erişim Tarihi: 14.02.2014

"Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yıldönümünü birlikte tes'it etmek üzere toplanmış olan Amerikalı Türk dostlarına karşı duyduğum alâkayı belirtmek isterim. Bir milletin tarihinde on sene gibi kısa bir müddet bir dönüm noktası teşkil edebilir. Fakat bu müddet bilhassa Türk milletinin tarihinde pek hususi bir ehemmiyeti haiz bir dönüm noktasıdır. Bu nisbeten kısa müddet zarfında, Türk Milleti, hayatında ve müesseselerinde husule getirdiği ve derin akis yapan yenilikler ve değişikler sayesinde terakki yoluna büyük bir emniyetle girmiş ve bütün dünyanın dikkat ve hayranlığını üzerine celb etmeye muvaffak olmuştur.

Dünyanın istikrar, sulh ve terakki içinde millî hayat süren memleketleri arasına girmeye ve hakikaten kendisine yaraşan mevkii almağa muvaffak olan Türkiye'nin Devlet Reisi Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin bu uğur ve maksatta sarf etmekte olduğu kudretli hamleleri, Amerikan milleti sempatik bir alâka ile takip etmektedir. Derin ve mütenevvi olan Türk reformlarının muvaffakiyetindeki harikulade ehemmiyettir ki, samimi tebriklere sebep teşkil etmektedir. Bu fırsattan istifade ederek sizlere iştirak ediyorum. Türkiye Cumhuriyeti Reisine devamlı muvaffakiyeti için kalbî tebriklerimi ve Türk Milletine refah ve saadeti için dost dileklerimi sunarım."[145] demektedir.

6 Nisan 1937 tarihli bir başka mektubunda Roosevelt, bir Amerikalı tarafından çevrilen ve Atatürk devrimlerinden bahseden filmden bahsetmektedir: "*Türkiye'de Bay Julien tarafından çekilmiş olan filmi, bir kaç aksam evvel Beyaz Saray'da seyrettim. Nispeten kısa bir zamanda meydana getirdiğiniz pek çok hayret uyandıran yenilikleri görünce, hissettiğim sevk ve heyecanı size arz etmek istedim. Kıymetli şahsiyetinizin evinde ve plajda küçük kızınız ile oynarken çekilmiş olan resimleri seyretmekle, bilhassa mutlu oldum. Bu sizin ve benim, bir gün birbirimizle tanışma fırsatı bulacağımız ümidini bende bir kat daha artırdı*."

Atatürk Roosevelt'in bu övgü ve hayranlık dolu mektubuna verdiği cevapta: "*Bu fırsattan istifade ederek, Amerika Birleşik Devletleri hakkındaki hayranlığımı tekrar bildirmek isterim. Bilhassa ki, bizim iki memleketimiz, genel barış ve insanlığın mutluluğunu amaç edinmiş ve aynı ideali gütmektedir. Sizinle bir an evvel tanışmak*

[145] Armaoğlu, a.g.e, s.292-293.

benim de samimi arzum olduğundan, harikulade isler yapmış sevimli ve kudretli şahsiyetinizi Türkiye'de selâmlayacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum."[146] demektedir.

Atatürk ile Roosevelt arasındaki mektuplaşmalar uzun süre devam etmiş, Atatürk genellikle Amerika'nın dünya siyaseti için yeri ve önemi anlamında beğenisini dile getirirken Roosevelt Atatürk'ün yeni Türkiye için yaptıklarını takdir eden beyanlarda bulunmuştur. Bu mektuplaşmalar hem Türk basınında hem de Amerika basınında geniş yer tutmuştur. Ancak Atatürk ve Roosevelt hiçbir araya gelemeseler de hem kendileri hem de iki tarafın diplomatları sayesinde ilişkiler çeşitlenerek artmaktadır.

Türkiye ve ABD, aralarında diplomatik ilişkiyi tesis ettikten sonra her geçen gün ikili ilişkilerini daha da derinleştirdiler. Ancak, ikili ilişkilerdeki bu yakınlaşma diğer devletlerin de dâhil olduğu siyasî problemler ortaya çıktığında, yerini resmî bir tarafsızlık politikasına bıraktı. Bunun nedeni ABD'nin Avrupa meselelerinden uzak durmak istemesiydi. ABD çıkarlarını doğrudan ilgilendiren konular dışında siyasî meselelere karışmak istemiyordu. Bu yüzden 1928-1938 döneminde Türk-Amerikan siyasî ilişkilerinin konu başlıkları yalnızca "Bir Hakemlik ve Uzlaşma Anlaşması İmzalamak Üzere Yapılan Neticesiz Müzakereler", "Briand-Kellogg Paktı", "ABD Genelkurmay Başkanı Mac Arthur'un Türkiye Ziyareti" ve son olarak "Montrö Boğazlar Sözleşmesi"nden oluşmaktadır.[147]

Boğazlardan geçiş konusu 6 Ağustos 1923 tarihli Türk-Amerikan Lozan Antlaşması'nın X. maddesiyle şöyle hükme bağlanmıştır:

"ABD'nin ticarî gemi ve uçakları ile savaş gemisi ve savaş uçakları 24 Temmuz 1923'te Lozan'da imzalanan Boğazlar Sözleşmesi hükümlerine uygun hareket etmek kaydıyla Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve İstanbul Boğazı'ndan en ziyade

---

[146] Bilal Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 256.

[147] Semih Bulut, *Atatürk Dönemi Türkiye- ABD İlişkileri,* Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2008, s.94.

müsaadeye mazhar dünya ülkelerinin gemi ve uçakları ile eşitlik prensibi çerçevesinde serbestçe geçiş ve buralarda dolaşım özgürlüğüne sahiptirler."[148]

Sonuçta, 1. Dünya Savaşı ertesinde Avrupa merkezli dış siyasetinde "tarafsızlığı" benimseyen ve esas ilgisini yoğun çıkarları için Latin Amerika ve Uzakdoğu'ya yönelen ABD 1930'lu yıllarla birlikte Türkiye ile uzlaşma (rapproachment) üzerine kurulu bir siyaset izlemiştir. Bu anlamda ABD uyguladığı bu politika dâhilinde Türkiye'deki yeni siyasi yapılanmaya bir anlamda ilgisiz kalmış ve birçok Avrupa ülkesinin aksine büyük ağabeylik rolüne girmek istememiştir. Bu durum ABD ile askeri ilişkiler kurmak isteyen Türkiye için zaman zaman olumsuz durumlar doğurmuştur.

Atatürk Sonrası Dönem:

1940'lı yıllarla birlikte oluşan savaş atmosferinde Türkiye'yi İngiltere'nin etki sahası içinde görmeye başlayan ABD için Türkiye önemli hale gelmeye başlamıştır.[149] 4- 6 Aralık 1943'te yapılan Kahire Konferansına davet edilen Türkiye savaşa katılması yönünde ağır baskı altında kalmış ancak Türk tarafı böyle bir durumun ancak bir yardım ile söz konusu olabileceğini belirtmiştir. 6 Aralık günü İnönü ile Roosevelt arasındaki bir diyalog Türkiye'nin ABD'den yana tavır almaya başladığının açık bir göstergesidir. Bu diyalog şu şekildedir:

İnönü: *"Memnuniyetle. ABD'den gelen fikirlere karşı büyük sempatimiz vardır. Daima sizinle beraber olacağız. Siz Dünya nizamı ve sulh için bu şekilde çalışırsanız muhakkak memnuniyet verici neticeler elde edersiniz ve bütün insaniyet de size medyun olur. Bu konferansta gösterdiğiniz hüsnüniyetten dolayı da size ayrıca müteşekkirim. Maalesef hareket ediyorsunuz. Fakat tekrar görüşeceğimizi ümit ederim*."

Roosevelt: *"Ben sizin meselenizi tamamiyle anlıyorum. Ümid ederim ki 2-3 ay zarfında Almanlar çok daha az kuvvetli olacaklar ve Türkiye de savaş bitmeden önce muharebeye girecektir."*

---

[148] Erdal Açıkses. "Lozan'da Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında İmzalanan 6 Ağustos 1923 Tarihli Antlaşma", *Atatürk Yolu Dergisi*, S.21, Ankara, Mayıs 2000, s. 13.
[149] Gül İnanç Barkay, *ABD Diplomasisinde 1940-43*, Aydoğdu Matbaacılık, İstanbul, 2001, s.18-20.

İnönü: *"Çok teşekkür ederim. Yarın ne netice alacağımızı bilmiyorum. Amerika'nın ve şahsen sizin yüksek hislerinize emniyetim vardır. Bizi 2 ay içinde savaşa sokmak istiyorlar"*

Roosevelt: *"Siz hazırlığa derhal başlayınız ve bunu angaje olmadan yapınız."*

İnönü: *"Sizin şahsiyetinizin, bana ve Türk Milleti'ne telkin ettiği sevgiden ve hayranlıktan dolayıdır ki ben buraya geldim. Ümit ederim bizi bırakmazsınız."*

Roosevelt: *"Hayır, asla. Nasıl büyükbabam sözünü tutarak Yunanlılara bir harp gemisi göndererek yardım ettiyse, ben de sizi bırakmayacağım*[150]

Böylece 1940 yılından itibaren daha çok ticari alışverişler şeklinde seyreden ikili ilişkiler savaş atmosferi içine girmiş ve Türkiye iki kutuplu savaşta kendisini tarafını seçmek zorunda kalmış hissetmiştir.

ABD'nin Türkiye'ye bu süreçteki ilgisi ise, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru düzenlenen konferanslarda belirginleşmeye başlamıştır. Ancak bu konferanslarda bile ABD'nin ilgisi, doğrudan doğruya savaş sonrası Türkiye'nin güvenliği ve huzuru değil, Boğazların ve Karadeniz'in güvenliğine yönelik olmuştur. 1945 Temmuzunda düzenlenen Potsdam Konferansı öncesinde, ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından Başkan Harry Truman'a sunulmak üzere "ABD'nin Türkiye'ye Yönelik Politikası" adıyla hazırlanmış bir brifingin gizli metninde, ABD'nin Türkiye'ye bakışı ortaya konulmuştur. Bu belgede Türkiye'nin, tarihsel olarak Rusya ve Büyük Britanya arasında potansiyel diplomatik, ekonomik ve askeri anlaşmazlıkların ve rekabetin yaşandığı bir yer olageldiği belirtildikten sonra; Türkiye'nin gelecekte bir Sovyet uydusu olmaktan İngiltere'nin vereceği destek ve cesaretle kurtulabileceği söylenmektedir.[151]

Ancak Postdam Konferansı süresince de ABD'nin Türkiye'ye karşı tavrı tarafsızlık üzerinedir. Konferans süresince ABD tarafından SSCB ile İngiltere arasında stratejik bir bölge olarak söz edilen Türkiye ile ilgili olarak brifing kitapçığında şunlar söylenmektedir: *Eğer Türkiye SSCB ile ilişkilerinde kayıtsız şartsız bir İngiliz desteği sağladıklarına ikna olurlarsa SSCB'nin tahrik edici olarak yorumlayabileceği bir tavır*

[150] Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1982, s.120-121.
[151] Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, a.g.e., s.134-136.

içine girebilirler. Bu yüzden hükümetimiz BM prensiplerine uygun tarafsız ama dikkatli bir tavrı korumalıdır.[152] Konferans esnasında bu tarafsız duruşla ilgili olsa gerek ABD bir nota göndererek, Montreux'de şu değişikliklerin yapılması istemiştir:

I. Montreux Sözleşmesi'ne göre, Türkiye'nin katıldığı bir savaşta, yabancı devletlerin ticaret gemileri ancak bazı kayıt ve şartlara uyarak Türk Boğazları'ndan geçebilirler. (Madde 5) Amerikan Hükümeti'ne göre sözleşmenin bu hükmü değiştirilmeli ve bütün devletlerin ticaret gemileri, barış zamanında olduğu gibi savaş sırasında da, Süveyş ve Panama Kanalları rejimine benzer bir şekilde Türk Boğazları'ndan serbestçe geçebilmelidir.

II. Montreux Sözleşmesi'ne göre, savaşı zamanında, savaşan devletlerin harp gemileri Boğazlardan geçemez. (Madde 19) Amerikan Hükümeti'ne göre, Karadeniz'e sahildar devletlerin harp gemileri Boğazlardan her zaman serbestçe geçebilmelidir.

Yine, II. Montreux Sözleşmesi'ne göre, Karadeniz'e sahildar olmayan devletlerin harp gemileri bazı kayıt ve şartlar altında barış zamanında Boğazlardan serbestçe geçebilirler. (Madde 14 ve 18) Ancak Amerikan Hükümeti'ne göre bu hüküm de değiştirilmeli ve barış zamanında Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin açık müsaadesi olduğu hallerde Birleşmiş Milletler adına gönderilecek harp gemileri dışında, Türk Boğazları Karadeniz'e sahildar olmayan devletlerin harp gemilerine kapalı tutulmalıdır.

IV. Sözleşmedeki Milletler Cemiyeti deyimi, günün gereklerine uyularak Birleşmiş Milletler deyimi ile değiştirilmeli ve Japonya bu sözleşmeyi imzalayan devletler arasından çıkarılmalıdır.[153]

Notada yer alan Amerikan görüşleri Boğazlar ile ilgili olarak Rus görüşlerine yakın gibi durmakla birlikte aslında Boğazlara milletlerarası statü verilirse bu su yolunun iki tarafının da silahsızlandırılması zarureti ortaya çıkacağı ve bundan dolayı Türkiye'yi savunmanın güçleşeceğini hesaplayan uzmanların telkinleri ile ortaya çıktığı görüşü hâkimdir. Ancak ABD'li yetkililere durumun daha vahimleştiğini hatırlatan iki

[152] Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözümsüzlük*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.41.
[153] Haluk Ülman, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1961, s.64-65.

durum vuku bulmuştur. İlki 1945 yılı Aralık ayında iki Gürcü profesörün iddialarına dayanarak Rusya Türkiye'nin doğusundaki bazı illerin kendisine bırakılması için kampanya başlatmasıdır. İkincisi ise beraber İran'da elde etmek istediği petrol imtiyazlarından dolayı oluşan krizdir.[154]

11 Kasım 1944 tarihinde vefat eden Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Mehmet Münir Ertegün'ün naşını 16 ay sonra Türkiye'ye götürmekle görevlendirilen Missouri gemisi ve ona eşlik eden Providence zırhlısının 5 Nisan 1946 tarihinde İstanbul'a ulaşması Türkiye'de sevinçle karşılanmıştır.

Gazetelerde yer alan haber ve yorumlarda ziyaretten duyulan sevinç belirgindir. Örneğin 5 Nisan 1946 tarihli Ulus gazetesinde Falih Rıfkı Atay; *"Amerika'nın ne istediğini biliyoruz; hür, eşit ve egemen milletlerin ortaklaşa güvenliğine dayanan, harpsiz, saldırısız sadece ahlâk ve kanun bağlaşma ve antlaşmalarının hüküm sürdüğü bir dünya. Böyle bir dünyada yaşamak isteyen herkes, Amerikan bayrağında kendi talih yıldızını da görür... Missouri zırhlısı ve yanındaki harp gemileri ile gelen Amiral, Subay ve erler bu sabahtan beri Türk milletinin, aramızda bulunuşları her yuvaya sevinç ve şenlik veren misafirleridir."*[155] demektedir.

Bir başka yazıda, *"Bu korkunç harp vasıtası, II. Dünya Harbi"nin sonu ve barışın başlangıcı demek olan Amerikan-Japon mütareke anlaşmasına da sahne olmuştur. Onun içindir ki, Missouri'nin Akdeniz ve İstanbul sularına gelmesinde derin bir siyasi mana vardır. Bu siyasi manayı, devlet adamları açıklamasa da biz anlıyoruz. İkinci Cihan Harbine sebep olan azgın harp Tanrılarını yere sermekte en büyük rolü oynamış ve bundan sonra dünya barışının liderliğini üstüne almış olan Amerika, Akdeniz'de Yakın ve Orta Şark'ta barışın muhafazası, tecavüz ve tahakkümün ortadan kalkması için bütün o muazzam nüfus ve kuvvetini kullanacağını anlatmak istiyor*"[156]

ABD Büyükelçisi Wilson ise, Missouri'nin sevinç ve coşku içinde karşılanmasındaki nedeni şöyle açıklıyordu: "Türklere göre, ABD"nin artık

[154] Mehmet Gönlübol ve Haluk Ülman, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası*", Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s.201-203.
[155] Falih Rıfkı Atay, "Missouri*", Ulus Gazetesi***,** 5 Nisan 1946.
[156] "Wellcome U.S.A", *Cumhuriyet*, 5 Nisan 1946.

Ortadoğu"da BM ilkeleri çerçevesinde barış ve güvenliğin ABD çıkarlarının korunmasına yönelik bağımsız bir dış politika uygulamaya başlamasının bir sonucudur. Türkler, bu bağımsız politikayı ABD'yi gerektiğinde yanlarında görecekleri biçiminde yorumluyorlar"[157]

Ölen diplomatların cenazelerinin savaş gemileri ile gönderilmesi her zaman bir nezaket kuralı sayılmakla birlikte ABD'nin bu davranışı Sovyetler Birliği'ne karşı yapılmış bir gövde gösterisidir. Bu hamle Türkiye'de büyük memnuniyet uyandırmıştır. Sovyetler Birliği Missouri gemisinin ziyaretinden sonra Türkiye'ye ikinci bir nota vermiş ve Boğazlar ile ilgili yeni bir düzenleme yapılmasını istemiştir. Amerikan Donanma Bakanı Forrestal'in anılarında belirtildiği şekliyle 7 Ağustos 1946 tarihli bu Sovyet notası ABD'yi iki tercih arasında bırakmıştır; ya Sovyetler'e sert bir protesto verilerek dışında kalınacak ya da sonuçları ne olursa olsun Türkiye'ye destek verilecektir. Zamanın Amerikan diplomatları mevcut koşulları göz önüne alarak ikinci yolun uygulanmasına taraftar görünmektedirler. Sonuçta ABD, Sovyetler Birliği'ne 9 Ekim 1946 yılında bir nota vererek Boğazların savunmasından Türkiye'nin başlıca sorumlu devlet olarak kalması gerektiği fikrini tekrarlamış, herhangi bir saldırının BM'in harekete geçmesi sonucunu doğuracağını belirtmiştir. Bu durum Türk kamuoyunda yeninden bir ferahlama yaratmıştır.[158]

2.5. II. Dünya Savaşı Sırasında Kıbrıs'ın Durumu

1940'lu yıllara II. Dünya Savaşı ile girilmiştir. Savaş Almanya'nın 1939 yılında Polonya'ya saldırması üzerine başlamış 1945 yılında Rus ordularının Berlin'e girmesi ile son bulmuştur. Savaşta İngiltere, ABD, Rusya ve Fransa bir tarafı; Almanya, İtalya, Japonya ise karşı tarafı oluşturmuştur. İnsanlık tarihinin bilinen en kanlı savaşı olarak II. Dünya Savaşı sonucunda 50-70 milyon insanın öldüğü tahmin edilmektedir.

İngilizlerin Kıbrıs'ta uyguladığı sert tedbirlere rağmen Kıbrıslı Rumlar İngilizleri II. Dünya Savaşında doğrudan desteklemişlerdir. Özellikle Yunanistan'ın 1940 yılında işgal edilmesi üzerine, zorunlu askerlik olmamasına rağmen, 6000 Kıbrıslı Rum İngilizlerle beraber bu işgalden Yunanistan'ı kurtarmak için savaşmışlardır.

---

[157] Cüneyt Arcayürek, *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1987, s.316
[158] Gönlübol ve Ülman, a.g.e., s.203-208.

Böylece II. Dünya Savaşı boyunca 30.000 Kıbrıslı Rum İngiliz ordusunda görev yapmıştır. Ayrıca Kıbrıs deniz talim ve destek üssü olmasının yanında hava üssü olarak da kullanmıştır. Fakat ne vatanseverlik ne de ortak düşman algısı Rumlar'ın zihninden Enosis fikrini silememiş ve Rumlar propagandalarına savaş boyunca Londra merkezli olarak devam etmişlerdir. İngilizler Rumlar'dan aldıkları desteğe paralel bir Kıbrıs politikası gevşetmesi yapmamış ve anayasayı tekrar yürürlüğe koymamışlardır. Sadece Rumların desteğini kaybetmemek için, savaş kazanıldıktan sonra sorunun çözüleceğine dair Dış İşleri Bakanı Anthony Eden'in ve Başbakan Winston Churchill'in muğlak imaları ile bu destek kaybedilmemeye çalışılmıştır. Ekim 1941'den sonra ise sivil toplantılar düzenlenmesine göz yumulmuş ve siyasi partilerin yeniden kurulmasına imkân tanımıştır. Bu imkân 1930'larda yasaklanmış olan Kıbrıs Komünist Partisi'nin yerine AKEL'in (Anorthotikó Kómma Ergazómenou Laoú (Emekçi Halkın Terakki Partisi)) kurulması sonucunu vermiştir. AKEL ortodoks din adamlarını ve orta sınıf tüccarlarını alarma geçirip onların tepkisini alsa da 1943 belediye seçimlerinde Magusa ve Limasol gibi önemli yerleri kazanarak etkili olduğunu göstermiştir. AKEL ayrıca Enosis fikrini de kendi idealleri doğrultusunda desteklemiştir.[159]

İngiltere'nin bu yumuşama politikasından itibaren Ada Türkleri de faaliyetlere başlamıştır. 1942 yılında Dr.Fazıl Küçük'ün Halkın Sesi gazetesini yayın hayatına sokmuş ve İngiliz sömürge yönetimine ve Rumlara karşı mücadeleye hız vermiştir. Daha sonra 18 Nisan 1943'te KATAK'ı (Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu) oluşturulmuş ve bu örgüt etrafında bir dayanışma sağlanmıştır. KATAK hem İngiliz sömürgeciliğine, hem de Rumların Enosis isteklerine karşı direnmekte idi. Kurumun temel amacı Kıbrıs'ta Türk varlığını sürdürmek ve Türk halkının haklarını savunmaktı.[160]

KATAK'ın kurulmasına neden olan en önemli gelişme, Nisan 1943'te İngiltere Sömürgeler Bakanı Oliver Stanley'in Lordlar Kamaras'nda yaptığı konuşma olmuştur. Stanley, II. Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında yayınlanan Atlantik Demecine uygun olarak, Kıbrıs'a özerk yönetim statüsü verebileceklerini açıklamıştır. Aynı amaca yönelik olarak Ada'da 1931'den beri yapılmayan belediye seçimlerinin yapılacağını belirtmiştir.

---

[159] Solsten, a.g.e., s.23-24.
[160] Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*. 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2003, s.27.

Lordlar Kamarasında Kıbrıs ile ilgili tartışmaların yapıldığı Nisan ayında yine Sömürgeler Bakanlığı Müsteşarı Devonshire, yaptığı konuşmada, "Ada'nın kendi kendini yönetmesi yolunu hazırlamaktayız" demiştir.[161]

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası güç dengesinin temel temelini oluşturan devletler, 1945'ten sonra etkili olabilecek durumda değildir. Bunlardan Almanya, Japonya ve İtalya mağlup devletlerdir. Fransa ve İngiltere galip devletler arasında yer alsa da, savaşın bu ülkeler üzerinde yapmış olduğu tahribat oldukça büyük olmuştur. Dolayısıyla bunların eski yerlerini almaları 1970'lerin sonunda olacaktır. Bunun yaratmış olduğu boşluk ABD ve SSCB'nin iki büyük güç olarak ortaya çıkmalarına sebep olmuştur. Savaşın sonlanmasıyla birlikte Soğuk Savaş'ın başlamasının ilk işareti Almanya'nın bölünmesi olsa da Balkan coğrafyasında yönetimi devralan komünist rejimler, Avrupa açısından korkutucu bir hâl almıştır. Savaş esnasında ABD ile yapmış olduğu iş birliği ve uluslararası politik arenada meydana gelen boşluklar SSCB'ye belki daha sonra bulamayacağı komünizmi yayma fırsatı vermiştir.[162]

II. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere geri çekilmeye hareketlerini başlatmıştır. ABD uluslararası sistemde iki bloklu dünyada batının önderliğini ele alınca İngiltere eski imparatorluk topraklarını esas sahiplerine bırakmaya başlamış ancak Kıbrıs konusunda İngiltere, hem Ada üzerindeki etkisini devam ettirmek hem de askeri üsleri muhafaza etmek isteğinden dolayı ayrıca Ada'daki iki halkın farklı isteklerinden de kaynaklanan durumdan ötürü farklı arayışlara girmiştir.[163]

1946 yılının sonlarında İngiliz hükümeti, Kıbrıs sömürge idaresini liberalleştirmek amacıyla, içerisinde Kıbrıs'ta yeni bir anayasa hazırlamak üzere toplanacak olan bir Danışma Meclisi de olan bir planı uygulamaya koydu. 1931 yılındaki isyan sonrası sürgün edilen piskoposlar ve vatandaşların Kıbrıs'a dönmesine izin verildi. 1937 yılında yürürlüğe koyulan dini yasalar kaldırıldı. 1946 yılında

---

[161] Sibel Akgün, "1942-1943 Arası Dönemde Kıbrıs Türk Kimliğinin İlk Kurumsallaşma Hareketleri", *International Periodical For The Languages. Literature and History of Turkish or Turkic,* Volume 7/3, Ankara, 2012, s.136.
[162] Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Yıl:8 Say: 16, s.54.
[163] Manisalı, a.g.e.,s.31.

meydana gelen olaylarda tutuklanan solcular affedildi. Fakat bütün bu ılımlı çabalar Rumları memnun etmedi zira uygulamalarda Enosis'e dair herhangi bir atıf yoktu. Rumlar bu nedenle DAnışma Meclisine dair bu daveti reddettiler. Kıbrıs Kilisesi katılmayı reddetti ve 22 Rum üye tek politik amaçlarının Enosis olduğunu vurgulayarak Meclise katılmayı reddettiler. Danışma Meclisi itirazlara ragmen 18 üye ile açıldı. Meclis, 7 Kıbrıs Türk'ü, herhangi bir siyasi parti mensubu olmayan iki Kıbrıslı Rum, Ortodox olmayan azınlık olarak adlandırılan Marunîlerden bir kişi, sekiz kişi de genellikle "sol kanat" olarak nitelenen AKEL taraftarı olan Kıbrıslı Rum üyeden oluşuyordu. Açılan Danışma Meclisi'ndeki görüşmeler sekiz AKEL tandanslı üyenin bağımsız hükümet tartışmaları nedeniyle tıkanmış ve Mayıs 1948'e kadar dağılmıştır. Baş Yargıç Edward Jackson'un bağımsız hükümet konusunun Meclis'in alanı dışında olmasını vurgulamasına ragmen Rum üyelerin ısrarı Meclis'in dağılmasındaki en büyük sebebi teşkil etmiştir.[164] 1947 yılında Ege Türk karasularının yanı başında bulunan Oniki Ada, İtalyanlardan alınıp Yunanistan'a verilmişti. ABD'den yardım beklentileri içinde bulunan Türkiye, bu karara tepki göstermemişti. Ayrıca sürmekte olan Sovyetler Birliği tehdidi Türkiye'nin pazarlık gücünü zayıflatmıştı. Türkiye ABD desteği istiyordu.[165]

2.6. Türk – Amerikan İkili İlişkilerinde Müttefiklik Dönemi

Türkiye'nin aradığı bu destek 1947'de karşılık bulacaktır. Çünkü Amerikalılara göre, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği büyük yıkım Avrupa'da kaos yaratmış, bu nedenle komünist partiler ve dolayısıyla Sovyetler Birliği yükselişe geçmişti. Sovyet yayılması karşısında Avrupa maddi ve manevi olarak güçlendirilmeliydi. Avrupa, ekonomik olarak kendi ayakları üzerinde durabilirse, siyasal olarak da bağımsızlığını koruyabilirdi. Amerika Birleşik Devletleri bu noktada İngiltere, Almanya ve Fransa'yı ve sonra tüm Avrupa'yı artan bir biçimde siyasal ve ekonomik işbirliği içine sokmak, böylece bütünleşmiş bir Avrupa yaratarak Sovyet ilerlemesini durdurmak istiyordu. Alım gücü sıfırlanan Avrupa, ABD üretimini ve ekonomisini de olumsuz etkiliyordu. Amerikan mallarının alıcı bulabilmesi için, öncelikle Avrupa'nın ekonomik olarak kalkındırılması gerekmekteydi. Savaş sonrasında Amerikalı devlet adamları, Avrupa'nın tamirinin sınırlı iki taraflı kredilerle, IMF yoluyla uygulanacak istikrar

[164] Solsten, a.g.e., s.25.
[165] Manisalı, a.g.e., s.29.

programlarıyla ve BM ile Dünya Bankası'nca finanse edilecek Yeniden İmar Planı ile yapılabileceğini düşünmekteydiler. Ancak, giderek artan ekonomik istikrarsızlıklar bunlardan daha kapsamlı bir plan geliştirilmesi ihtiyacını doğurdu. Bunlarla birlikte, Avrupa'nın yeniden imarından en çok çıkarı olacak ülke de Amerika Birleşik Devletleri'ydi. ABD üretimi ile dünyanın diğer bölgelerindeki üretim ve ekonomiler arasında çok büyük bir bağ vardı. Amerika'nın kendi çıkarları açısından, diğer zor durumdaki Avrupa ülkelerine yardım etmesi gerekmekteydi. Dünyada istikrar sağlanmadan ve bazı dış ülkeler ekonomik olarak kendi kendilerine yeterli hale gelmeden, ABD için uzun süreli bir barış ve refah söz konusu olamazdı. Amerika acilen Avrupalıların gelir düzeyinin artmasına yardımcı olmalıydı.[166]

Bu düşüncenin bir uzantısı olsa gerek ABD Başkanı Truman Yunanistan ve Türkiye'ye 1948 yılına kadar kullanmaları için 400 Milyon dolar yardımın yapılması için Kongreye teklifte bulunmuş, yardımın başlaması için antlaşma ise, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında, 12 Temmuz 1947 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.[167] Anlaşmanın dördüncü maddesi daha sonraları önem kazanacaktır. Bu maddeye göre;

"*Türk Hükümeti yapılan yardımı tahsis edilmiş bulunduğu gayeler uğrunda kullanacaktır ve.... Türk Hükümeti Birleşik Devletler Hükümetinin onayı olmadan, bu türden hiçbir madde ve malumatın mülkiyetini devretmeyeceği gibi, aynı onay olmadan Türk Devleti'nin subay, memur veya ajanı sıfatına haiz bulunmayan bir kimseye açıklanmasına ve bu maddeler ve malumatın verildikleri gayeden başka bir gayede kullanılmasına müsaade etmeyecektir.''*[168]

Amerika Birleşik Devletleri'nin Truman Doktrini ile Türkiye'ye neden yardım ettiği sorusuna cevap, Amerikan Askeri Yardım Kurulu Başkanı Tümgeneral H.L. Mc. Bridge tarafından şu şekilde açıklanmıştır:

---

[166] Oran, a.g.e., s.538.
[167] Robert MacMahon, *The Cold War: A Very Short Introduction*, Oxford University Press. New York, 2003, s.41.
[168] Oral Sander, *Türk – Amerikan İlişkileri (1947-1964)*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1979, s.26-27.

"…Türkiye bugün Avrasya'da istisnai bir durum gösterir. Stratejik olarak Ortadoğu ve Arap dünyasının kilit noktasında, Sovyet yayılmasına karşı cephe teşkil eden tek ülkedir. Türkiye'ye yapılan yardımın amacı şudur; Birincisi, Türklerin Sovyet baskılarına karşı sağlam bir milli cephe halinde mukavemet azim ve kabiliyetlerini pekiştirmek. İkincisi, herhangi bir savaş halinde Türklerin Sovyet tecavüzüne karşı, kuvvetle karşı koymasını sağlayarak Türk askeri potansiyelini ıslah etmektir. Türk ordusu genellikle geçmiş ve hurda olarak nitelendirilebilecek silah ve teçhizatla donanmıştır. Bütün ülkelerin silah ve teçhizatıyla donanmış bir koleksiyona sahiptirler diyebiliriz. 1947 tarihli kanunla verilen 100 milyon dolarlık yardım programı Türklerin savunma imkanlarını ıslah etmek üzere malzeme yardımı mahiyetinde yapılmaktadır. Bugün dünyada bu kadar az bir masrafla tecavüze karşı koyma kararlılığını etkili bir şekilde gösteren bir başka ülke bulmak güçtür."[169]

Truman ve Marshall yardımlarından faydalanması, Türkiye'nin dış politikasında belirleyici rol oynamıştır. Türkiye bu birlikteliğe uyum sağlamak ve yeni müttefiklerle ilişkilerini geliştirilmek için çeşitli liberal adımlar atmıştır. Bu adımlar devletin siyasi, toplumsal ve ekonomi politikalarında etkili olmuştur. Bu durum dış politikaya da yansımıştır. O dönemde bu durumun en kaydadeğer örneğini Filistin Meselesi oluşturmuştur. 12 Aralık 1948 tarihinde BM nezdinde Filistin Uzlaştırma Komisyonu kurulmuş ve bu görüşmelere Fransa, ABD ve Türkiye iştirak etmiştir. Görüşmeler sırasında Türkiye'nin Filistin'den yana tavır sergileyeceği düşünülmüş ancak Türkiye aksine batıdan yana tavır almıştır.[170]

Marshall Yardımı ile ekonomisi savaş nedeniyle bozulmuş olan Türkiye rahat bir nefes almış ve ordusunu kısmen de olsa modernize etme imkânına kavuşmuştur. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye sağlanan yardımlar ABD'nin ve Batı'nın Türkiye'ye önem verdiği anlamına gelmişse de; Türkiye'nin Sovyetler Birliği'nden duyduğu derin endişeyi sona erdirecek nitelikte değildir. Sovyetlerin, 1925 Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Paktı'nı feshettiklerini açıklayıp 1945 ve 1946 yıllarında Doğu Anadolu'dan toprak taleplerini ve Boğazlara yerleşme isteklerini resmen nota ile bildirmesi üzerine Türkiye Cumhuriyeti, mili mücadeleden beri ilk defa bu çapta birlik

[169] Sezai Orkunt, *Türkiye-ABD Askeri İlişkileri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978, s.144-145.
[170] Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası 1945-1970*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1972, s.29-30.

ve bütünlüğüne yönelik açık bir tehdide maruz kalmıştır. Bu durumda Türkiye'nin istediği, daha çok siyasal ve askeri destek olmuştur. Bu nedenle Türkiye, ABD ile doğrudan askeri ittifak bağı kurmanın yollarını aramıştır. O dönemde böyle bir ittifak için en uygun zemin ise NATO olarak görünmektedir.[171]

Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye olmuştur. NATO'ya üye olmak suretiyle Türkiye, hem "Kuzey Atlantik Anlaşması"na hem de "Kuzey Atlantik Anlaşmasına Katılan Devletler Arasında Kuvvetler Statüsüne İlişkin Sözleşme - Statute of Forces Agreement (SOFA)"ye taraf olmuştur Bu iki anlaşma, Türk topraklarının NATO amaçlı kullanılması için hukuki bir zemin hazırlamıştır. Hemen iki yıl sonra, ABD ile Türkiye arasında 23 Haziran 1954 tarihinde "Askerî Tesisler Anlaşması (Military Facilities Agreement)" imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye kendi topraklarında Amerikalıların uygun görecekleri yerlere üs kurma yetkisi vermiştir.[172]

Üyeliğin hemen ardından NATO Başkomutanı sıfatıyla General Eisenhower, Türkiye ve Yunanistan'ın 13. ve 14. üye ülke olarak NATO'ya katılması çerçevesinde düzenlenen etkinlikler kapsamında, Avrupa Müttefik Kuvvetleri Genel Karargâhı'nda yapılan bayrak çekme törenine 1 Mart 1952 günü bizzat iştirak etti. Bu merasime General Eisenhower'ın yanı sıra Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu ve Yunanistan'ın NATO Konseyi'ndeki temsilcisi Büyükelçi Pipinellis de katıldı. General Eisenhower'a göre; "NATO, sadece barışı korumak amacıyla kurulmuş bir teşkilattı. Bu teşekkülün gayesi taarruz değildi. Stratejik açıdan önemli konumda olan iki ülkenin NATO'nun savunma sistemine katılmış olması memnuniyet vericiydi." Türkiye'nin Paris Büyükelçisi Numan Menemencioğlu ise "NATO'nun Türk milletinin müşterek müdafaa gayretini destekleyeceğini" söylemiştir.[173]

General Eisenhower'ın Ankara ve İstanbul temasları neticesinde, Türk ordusuna daha fazla modern malzeme verilmesi kararlaştırıldı. Eisenhower, Türkiye'nin batı müdafaasına askerî yönden iştiraki hususunda 36 saat süren tetkik ve teftişten memnun olarak ayrıldı ve Yunanistan'a hareket etti. Ankara'daki askeri kaynaklar,

---

[171] Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, a.g.e., s.188-189.
[172] İkili anlaşmaların ayrıntıları için bkz. Haydar Tunçkanat, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, Dördüncü Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.
[173] *Milliyet*, 2 Mart 1952.

Eisenhower'ın Türk yetkilileriyle yaptığı görüşmelerde Türkiye'ye daha fazla modern malzeme verilmesini kabul ettiğini, malzeme ve teçhizatın çeşidi ve miktarı hakkında da NATO kurmay subayları arasında yakında müzakerelerin başlayacağını bildirmekteydi.[174]

Türkiye'nin NATO'ya dâhil olması ve ABD den bu süreçte açık destek almasının nedeni, Türkiye'nin soğuk savaş sürecinde üsleneceği rolden kaynaklanmaktaydı. Bu rol Amerikan Kongresinde 1952–56 döneminde açıklanan biçimiyle şöyle sıralanacaktır;

i. Yardım verilen ülkelerdeki Amerikan üslerinin korunması

ii. Yardım verilen ülke ile kolektif güvenlik anlaşmalarının korunması ve yürütülmesi

iii. Stratejik hammaddelerinin korunması

iv. Müttefik devletlerin askeri gücünün arttırılması"[175]

2.7. İki NATO Müttefiki Olarak Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs Politikaları

İngilizler'in 1947'de Kıbrıs'a muhtariyet getirecek bir anayasa hazırlamak maksadıyla, Türk ve Rumlar meslek kuruluşlarından oluşacak bir Danışma Meclisi kurma istek ve çabaları Rumların itirazları sonucunda akim kalmıştı. Buna rağmen, İngiltere Mayıs 1948'de Kıbrıs'ta özerklik anayasası teklif etmiş ancak bu teklif ne Türkler ne de Rumlar tarafından hüsn-ü kabul görmemiştir.[176]

İngiliz Sömürge Yönetimi Ada'da egemenliğini devam ettirmeye çalışırken Rumlar doğrudan Enosis kampanyalarına hız verdiler. 1947'de yapılan Başpiskoposluk seçimini fanatik Enosisçi Girne piskoposu II. Makarios kazandı. 15 Ocak 1950'de kilise Plebisit (halk oylaması) yaptı. Kilise denetiminde ve papazların gözü önünde yapılan oylamaya sadece Rumlar katıldı. Oy pusulaları Enosis'e "Evet" ve "Hayır" seklinde düzenlenmişti. Kıbrıs Türk Toplumunun protesto ettiği Plebisit'in sonucu %96 oranında

[174] *Milliyet*, 6 Mart 1952.
[175] Sander, a.g.e., s.94.
[176] Çay, a.g.e., s.35-36; Ayrıca Bkz. Solsten, a.g.e., s.24-26.

evet çıktı. Başpiskopos Makarios'un daha önce itiraf ettiği "Neticesi önceden malûm" Plebisit'in kabul edilmeyeceği daha önce İngiliz Yönetimi tarafından açıklanmıştır.[177]

Ada'nın herhangi bir tarafa tamamen devri yerine İngiliz Sömürge Yönetimi'nin varlığını ve otoritesini devam ettirmeye dayalı peş peşe plânlar hazırlanmıştır. Bu plânlar şunlardır:

- 1947 Lord Winster Plânı
- 1948 Jackson Plânı
- 1955 Birinci Mac Millian Plânı
- 1955 II. Harding Plânı (Kasım 1955- Ocak 1956)
- 1956 Radcliff Plânı
- 1958 II. Mac Millian Plânı
- 1958 Spaak (Nato Genel Sekreteri) Plânı

Bahsi geçen planların hepsi İngiltere tarafından hazırlanmıştır ve Enosis fikrine aykırı oldukları gerekçeleri ile Rumlar tarafından reddedilmişlerdir.

1945 sonrası dönemde Türkiye, Kıbrıs Rum topluluğu ve Yunanistan'ın aksine Ada'ya ilişkin sorunlara uzak kalmayı tercih etmiştir. Türkiye bu dönemde müttefiki olan İngiltere'nin İçişlerine karışmamayı ve sorunu Lozan çerçevesinde görmeyi tercih etmiştir. Türkiye'de kamuoyunun Kıbrıs konusuna ilgisi 1948 yılından sonra başlamıştır. Kamuoyunun ilgisine rağmen Türk hükümetinin 1951 yılı ve sonrasında temel politikası NATO'ya girmek ve ittifak içerisinde sorun çıkarmamaktır.[178]

Türk Hükümeti ise Kıbrıs konusunda sessizliğini muhafaza ederken ender demeçlerden bir tanesi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak tarafından 17 Aralık 1949'da İstanbul'da verilmiştir:

"Kıbrıs Adası etrafında koparılmak istenen yaygaralara karşı Yunan devlet adamlarının âkilâne ihtarları çok yerindedir. İngiltere'nin Kıbrıs'ı başka bir devlete

[177] Tarkan, a.g.e., s.74.
[178] Faruk Sönmezoğlu, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri*, Der Yayınları, İstanbul, 2000, s.20.

vermek istediği hakkında hiçbir sezinti yoktur. Kıbrıs'ı isteyenlerin en hafif suçları, İngiltere dostluğuna aykırı hareket etmeleridir. Yunan Milletinin bu hakikatleri bildiğine şüphe yoktur."[179]

Kıbrıs Kilisesi ise Kıbrıs Rum toplumu üzerindeki kontrolünü pekiştirmişti. Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla daha yoğun faaliyetler içerisine giren Kilise AKEL'in yükselişinin ardından ise komunizme karşı duruş göstermişti. 1950'de Başpiskopos II. Makarios'un ölümünün ardından yerini III. Makarios adıyla Larnaka Piskoposu Mihail Hristodolu Muskos almıştı. 13 Haziran 1948 tarihinde Larnaka Katedralinde takdis edilen III. Makarios 37 yaşındaydı ve Kıbrıs Kilisesi tarihinde bu göreve gelen en genç kişi olmuştu. Enosis'in sıkı bir destekçisi olan III.Makarios'un göreve gelmesi Kilise'nin siyasete etkisini ve müdahelesini artırmıştır. III. Makarios göreve başlama töreninde "Anavatan Yunanistan" ile Enosis gerçekleşinceye kadar dinlenmeyeceğine dair yemin etmiştir..[180]

Türkiye'nin ılımlı tavrı ise buna rağmen devam etmiştir. Yunanistan'ın katı tavrı karşısında Türk Hükümeti de sessizliğini bozmak zorunda kalmış ve demeçler vererek konuya açıklık getirmek istemişlerdir. Fuat Köprülü'nün Hürriyet Gazetesine vermiş olduğu demeç bunu kanıtlar niteliktedir:

"Ülkemize nispetle coğrafi ehemmiyeti, oradaki soydaşlarımızın mühim bir kitle teşkil eylemesi ve tarihi bağlarımız dolayısıyla Kıbrıs'ın durumunun bizi çok yakından alakadar etmesi gayet tabiidir. Ada'nın bugünkü hukuki vaziyetinin değişmesi için bir sebep görmemekteyiz. Fakat bu vaziyette herhangi bir değişiklik ciddi surette bahis mevzuu olacak olursa, bunun bizsiz ve haklarımıza aykırı bir şekilde yapılmasına imkan bırakamayız. Bu bakımdan Ada'daki soydaşlarımızın müsterih olmaları lazımdır. Sözlerimin herhangi bir şekilde polemiklere vesile vermesini arzu etmediğim için meselenin esası hakkında daha fazla mütalaa beyanından içtinap edeceğim. Bu sebepledir ki, hükümetimizin bu mevzuu hakkındaki durumunu gereken taraflara açık ve dostane şekilde anlatmakla beraber ortada çalkalanan münakaşa ve gösterilerden

[179] *Ulus Gazetesi*, 18 Aralık 1949.
[180] Solsten, a.g.e., s.26-27.

ihtiyat ve temkinle uzak durmuştur. Biz, Yunanistan'la aramızdaki dostluğun en sıkı ve samimi mahiyette olmasına büyük ehemmiyet vermekteyiz."[181]

Ancak Yunan tarafı saldırgan davranışlarına devam etmiştir. Konu, daha sonra 1954'de Yunanistan tarafından Birleşmiş Milletler'e götürülmüş ve BM'in konuyu reddetmesi üzerine de 1955 yılında EOKA kurularak, silahlı eyleme geçilmiştir. Amaç, politik anlamda plebisit sonuçlarını heyetler vasıtası ile tüm dünyaya duyururken, bu sonuçlara saygı duyulmaması halinde Kıbrıs'ın bir kan gölüne dönüştürüleceğini dünyaya göstermektir.[182] EOKA, dağıttığı ilk bildirilerde;

"İki düşmanımız vardır. Birincisi İngilizler, ikincisi Türklerdir. İngilizleri Ada'dan kovacağız sonra da Türkleri imha edeceğiz. Gayemiz Enosis'tir. Her ne pahasına olursa olsun vazifemiz bu gayenin gerçekleşmesidir" demektedir.[183] Nitekim bir süre sonra Kıbrıs gerçekten bir kan gölüne dönecektir.

İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower'e gönderdiği mesajda, BM'in Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kıbrıs'ta bağımsız bölge ile ilgili anlaşmazlık konusuna müdahil olmaması yönündeki İngiltere'nin önerisini desteklemesini istemiştir. İngiltere, Kıbrıs sorununun İngiliz-Yunan ve Yunan-Türk ilişkilerine yeterince zarar verdiğini ve BM'in bu konuya müdahil olmasının bu ilişkilere daha fazla zarar vereceğini dolayısıyla bu durumun komünistlerin lehine fayda sağlayacağını düşünmektedir. Bu nedenle İngiltere, ABD'nin karşı yönde oy kullanarak BM'nin konuya dâhil olmamasını istemektedir. [184]

İngiltere, Kıbrıs meselesine çözüm bulabilmek için Yunanistan ile Türkiye'yi 30 Haziran 1955'te Londra'da bir konferansa davet etti. 29 Ağustos 1955'te başlayan Londra Konferansı'nda Yunanistan "Enosis", Türkiye ise "statükonun devamı veya Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi" tezini savunurlarken İngiltere "Self-Government" (Özerk bir yönetim tarzı) tezini öne sürdü. Taraflar arasında herhangi bir yakınlaşma sağlanamadan konferans 7 Eylül 1955'de dağıldı. Londra Konferansı'nın en önemli

[181] *Hürriyet*, 21 Nisan 1951.
[182] İsmail, a.g.e., s.39.
[183] Alasya, a.g.e.., s.175.
[184] Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) Arşivleri, Eylül 20, 1954, CK2349500944.

sonucu, Türkiye'nin Kıbrıs meselesinde birinci derecede ilgili bir devlet olduğu ve onun onayı olmadan Kıbrıs'ın statüsünde bir değişiklik yapılamayacağı gerçeğinin ortaya çıkmasıydı. Londra Konferansı'nda "statükonun devamı veya Kıbrıs'ın Türkiye'ye verilmesi" tezini savunan Türkiye, kısa bir süre sonra "Kıbrıs'ın taksim edilmesi" tezini milli bir tez olarak savunmaya başladı.[185] Rauf Denktaş bir mülakatında "Kıbrıs Milleti diye bir millet yoktur ve olmamıştır. Sadece Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ve Yunanlılar vardır." diyerek Kıbrıs konusundaki Türk Tezini bir anlamda özetlemiştir.[186]

[185] Erim, a.g.e., s.9
[186] Andrew, Borowiec, *Cyprus : A Troubled Island*, Greenwood Publishing Group, London, 2000, s.44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. TÜRK – AMERİKAN İLİŞKİLERİNDE KIBRIS'IN SORUN HALİNE GELMESİ VE KRİZLER DÖNEMİ

3.1. ABD'nin Kıbrıs Konusuna Dâhil Oluşu

Yunanistan ve Kıbrıs'ta Türkiye ve Türklere karşı girişilen tahrik gösterileri Türk kamuoyunda büyük bir tepkinin ortaya çıkmasına sebep oldu. Kıbrıs krizinin zirvede olduğu bir zamanda, Türkiye'nin Selanik Başkonsolosluk binasının bombalandığı haberinin yayılması üzerine 6 Eylül 1955'te bir anda İstanbul, İzmir ve Ankara'da Rumlar aleyhine gösterilerin yapılmasına sebep oldu.[1] Bu gösteriler taşkınlıklara ve Rum asıllı vatandaşların mallarının tahrip edilmesine yol açtı. Türk Hükümeti bu olaylar üzerine sıkıyönetim ilân etti. Sıkıyönetimin onaylanması için TBMM'de yapılan görüşmeler esnasında Başbakan Adnan Menderes, olayların gösteriden taşkınlıklara dönmesinin sorumluluğunu komünistlere atfederek sorumluların tutuklanması ve haklarında soruşturma açılmasını istedi. Bu arada Kıbrıs Türktür Derneği'nin yöneticileri hakkında da takibata gidileceğini bildirdi. Tatsız olayların önüne geçmek amacıyla Türk hükümetin sunduğu 6 aylık sıkıyönetim kararını TBMM onayladı. Türkiye, 6–7 Eylül olayları ile ilgili olarak Yunanistan'a taziye vererek zarar gören Rum vatandaşların zararlarının tazmin edileceği ve ilerde başka benzer olayların önleneceğine dair teminat verdi.[2]

Olaylar üzerine Yunanistan ve Türkiye'deki olayların bu iki ülke ilişkilerini bozması ve bu sebeple NATO ortak askeri tatbikatlarının yapılamaması ABD'yi her iki ülke yönetimine başvurmaya yöneltti. ABD Dışişleri Bakanı J.F. Dulles, Başbakan Adnan Menderes'e bir mesaj gönderdi. Bu mesajda NATO'ya üye ülkelerin dayanışmasından, komünist akımların yayılmasından ve bu yayılmanın önlenmesi için Türkiye ve Yunanistan'a yapılan yardımdan bahsedildikten sonra "Hâlihazır anlaşmazlıkların, işbirliğimizin Yunanistan ile müessiriyetine halel getirmemesini temin

---

[1] "The Netherlands Scientific Council for Government Policy", *The European Union, Turkey and Islam,* Amsterdam University Press. Amsterdam, 2004, s.45.

[2] Suat Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri", Olaylarla Türk Dış Politikası(1919–1995*)*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996, s.347.

zımnında her türlü gayreti sarf etmenizi ehemmiyet ve ısrarla rica ederim" demiştir.[3] Daha sonra ABD Dışişleri Bakanı Dulles ve Başkanı Eisenhower arasında geçen 17 Eylül 1955 tarihli telefon görüşmesine ilişkin bir belgede, Yunanistan'ın sorunla ilgili BM'e yeni bir dilekçe sunmasından hareketle Kıbrıs sorununun BM'in gündemine alınmaması yönündeki İngiltere'nin girişimi hakkında konuştukları anlaşılmaktadır.[4]

ABD'nin esas isteği, Kıbrıs sorununun üç NATO müttefiki -İngiltere, Türkiye ve Yunanistan- arasında bir krize dönüşmemesine yönelikti. NATO'nun güneydoğu kanadının istikrarı çok önemli olduğu için, ABD, çözüm yolu olarak ne Yunanistan'ın Enosis talebine ne de Türkiye'nin taksim talebine itiraz ediyordu. Bu üç ülke tarafından üzerinde uzlaşılması durumunda çözüm yolunun ne olduğu ABD için çok da önemli değildi.[5]

Armaoğlu'na göre gerçekte, Birleşmiş Milletler müzakerelerinde Türkiye'nin de meseleye karışması kendi haklarını açık ve kesin bir şekilde belirtmek ve savunmak için değil, fakat meselenin bir an önce kapanması ve büyümemesi içindir. Türk Hükümetine göre, Ada'nın statükosunun korunması, Doğu Akdeniz'deki genel barış düzeni için olduğu kadar, ilgili tarafların menfaatleri bakımından da faydalı ve gerekliydi. Türkiye Ada'nın İngiltere'nin elinde kalması taraftarıydı.[6]

Britanya'nın Yunanistan'a Ada'yı vereceği beklentisi ile oluşan minnet duygusu uzun süre canlı kalmıştır. Ancak İngiltere'nin stratejik önemi nedeniyle Ada'yı iki taraftan herhangi birine vermeye yanaşmayacağı Başbakan Sir Anthony Eden tarafından birçok defa dile getirilmiştir. Örneğin bir konuşmasında "*Kıbrıs yoksa petrol kaynaklarımızı koruyacak imkânlarımız da yok demektir. Petrolün olmaması ise İngiltere için işsizlik ve açlık demektir. Bu kadar basit…*"' demektedir.[7]

---

[3] *Hürriyet*, 10 Eylül 1955.
[4] NSC Arşivleri, Eylül 17, 1955, CK2349309747.
[5] Süha Bölükbaşı, *The Superpowers and the Third World: Turkish – American Relations and Cyprus.* Lanham-New York-London, University Press of America, 1988, s.37.
[6] Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi……*, a.g.e., s.530.
[7] Breandan O'Malley ve Ian Craig, *Kıbrıs Kompolsu*, Çeviren: Nalan Çeper, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012, s.7.

Beklentilerinin gerçek olmayacağı anlaşıldığında ise silahlı şiddet dâhil her türlü yöntemle Rumlar tarafından İngiltere'ye cephe alındı. İngiltere Ada'daki şiddeti kontrol altına alabilmek amacıyla 1956' da EOKA ile ilişkisi ve desteği nedeniyle Başpiskopos Makarios'u Seyşellere sürgüne gönderdi. 1956 yılı Ada dışında da İngiltere için sıkıntılı bir yıldır. O yıl İngiltere, Fransa ve İsrail'in Ortadoğu'da ABD'nin onayını almadan Mısır'a karşı gerçekleştirdikleri ortak harekât fiyasko ile sonuçlanmış, Sterlin çökmüş ve İngiltere'nin döviz rezervleri 2,4 milyar dolardan 1,3 milyar dolara inmiştir. İngiltere ABD'den aldığı 2 milyar dolarlık yardımla ekonomisini toparlamaya çalışırken Kıbrıs sorunu, geçmişteki olumsuz BM kararına rağmen, 1957'de Yunanistan tarafından Ada Enosis isteğiyle yeniden BM gündemine taşınmak istenmiştir. Buna karşılık olarak ise İngiltere Yunanistan'ı Ada'daki terörü desteklediği için BM'ye Genel Kuruluna şikâyet edecektir. Bu başvurular sonunda 26 Şubat 1957 BM Genel Kurulu tarafları barış çözüm yönünde görüşmeye çağırmak dışında bir karar almamıştır.[8] İngiltere'nin bu tutumunda 1930'larda Faşist İtalya'nın Akdeniz'deki emelleri ve Hitler Almanya'sının güneydoğu Avrupa'daki hücumları ile güç dengesinin değişmesinin İngiltere'yi Kıbrıs, Süveyş, Filistin, Trans-Ürdün, Aden ve Basra Körfezi'ndeki kontrol noktaları konusunda daha hassas hale getirmesi de önemlidir.[9]

İngiltere, Kıbrıs için kendi geleceğini tayin etme ilkesine dayanan bir anayasa modelini önermektedir. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında Kıbrıs'ın uluslararası statüsünü değiştirmek için bir anlaşma imzalanmasını istemiştir. Bunun için NATO'nun 2/3 oranında olumlu oyu gerekmektedir, eğer bu şart sağlanamaz ise halk oylaması yapılması öngörülmüştür. [10]

Ancak İngiltere sadece Rumlar'ı memnun edecek bir çözümden yana değildir. Sir Anthony Eden bir başka konuşmasında, "*Türkiye kuzey hattı savunmasında kilit role sahiptir ve Kıbrıs sorununa ilişkin düzenlemelerde bu faktör akıldan çıkarılmamalıdır"*[11] diyerek Taksim tezine güvenlik nedeniyle karşı olmalarına rağmen Türk tarafını önemsediklerini belli etmiştir.

---

[8] Koç, a.g.e., s.150.
[9] John A. DeNovo, *American Interests And Policies In The Middle East 1900-1939*, The University of Minnesota Press. Minneapolis, 1968, s.321.
[10] NSC Arşivleri, Haziran 19, 1956, CK2349067711.
[11] Malley ve Craig, a.g.e., s.23

Diplomasi anlamında zor ve girift bir duruma gelen Kıbrıs meselesi için İngiltere ABD'den konuya dahil olmasını ve çözüm için yardım etmesini birçok kez istemiştir. ABD bu konuda İngiltere'ye ancak 1957'den sonra açık şekilde destek vermiştir. Buna göre ABD, Kıbrıs konusunda BM'de yapılan tartışmaların NATO'ya zarar verdiği gerçeğinin farkındadır ancak yine de bu konuda BM'deki tartışmalar ve oylamalar sırasında tarafsız bir tutum sergileme arzusundadır. Çünkü Kongre'de Yunan lobisinin baskıları, Birleşmiş Milletler'deki Amerikan temsilcilerinin kişisel duyguları, ABD'nin sömürgecilik karşıtı uygulamalarının kalıntıları gibi etkenler Eisenhower yönetiminin elini kolunu bağlıyordu. Mart 1957'de Bermuda'da ABD Başkanı Eisenhower ile İngiliz Başbakanı Mc Millan arasında yapılan görüşmede, iki ülkenin BM'de Kıbrıs sorununda birlikte hareket etmesi konusunda anlaşmaya varıldı. Ayrıca Süveyş Krizi, İngiliz - Amerikan ilişkilerini yeterince kısıtlamıştı ve ABD, Avrupa'daki en yakın müttefiki ile arasını daha fazla açacak bir gelişmenin ortaya çıkmasını istemiyordu. Bu nedenlerle 1957'den sonra ABD, BM'de İngiltere'nin lehine olacak şekilde daha etkin hareket etmeye başladı.[12] Görüşmede ayrıca İngiltere için Kıbrıs'ın geçmişe nazaran daha az önemli hale geldiğini, stratejik değeri konusunda İngiltere'nin kuşkuları ve olası bir Türk-Yunan savaşının önlenmesi ile ilgili umutlar dikkat çekicidir .[13]

Bu sıralarda İngiltere Kıbrıs meselesi üzerine Türkiye ve Yunanistan'ın da katılımı ile üç taraflı bir konferans düzenlemeye çalışmaktadır. İngiltere, Amerika ve NATO Genel Sekreter'i Spaak'ın gizli olarak düzenlenecek bu konferansa gözlemci olarak katılmasını istemektedir. Konferans içinde ikili görüşmelerde yapılabilirdi ve Kıbrıs tarafıyla ilk görüşmeleri başlatan bir nitelikteydi. Yunan ve Türk resmi makamlarının ilk tepkisi olumlu yöndeydi. Yunan Dışişleri Bakanı Averoff Yunanistan'ın daveti ancak Amerika'nın da katılımı ve kendisine Yunanistan'ın pozisyonuna ilişkin üç konudan birinde destek vermesi şartıyla kabul edeceğini belirtmiştir. Yunanistan'ın pozisyonuna ilişkin konular ise, 20 yıl garanti edilmiş bağımsızlık; bağımsızlığın BM Genel Kurulu oyuyla dönem sonunda değişikliğe tabi olması ve halk oylamasının ardından 10 yıllık egemenlik statüsü. Makarios'un karşı çıkması nedeniyle, İngiltere'den sızan bilgiler ışığında planlanan konferans Yunanistan'ın planı bozmasına neden olabilirdi. Bu anlamda Üç taraflı görüşme şimdi

[12] Edward Johnson, "Keeping Cyprus off the Agenda: British and American Relations at the United Nations. 1954-58," *Diplomacy & Statecraft*, Vol. 11, No. 3 (Nov. 2000), s.244-245.
[13] NSC Arşivleri, Mart 20, 1957, CK2349100769.

mümkün görünmemektedir, ancak ikili görüşmeler gelecekte üç taraflı bir toplantıya zemin hazırlayabilirdi. [14]

1958 yılından itibaren EOKA terörist eylemlerini yoğunlaştırmış ve olaylar sonucunda sadece temmuz ayında 48 Türk ölmüştür. ABD Başkanı Eisenhower Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'e son zamanlarda Kıbrıs konusundaki gelişmelerle ilgili olarak kaygısını dile getirerek Amerika Türkiye'ye ve Yunanistan'a ayrı ayrı NATO'nun önerilerini dinlemesini ve herhangi bir ülkenin ya da halkın güvenliği ve barışı için tehlike oluşturabilecek herhangi bir harekette bulunmaktan kaçınmasını önermiştir. [15]

Bunun üzerine İngiltere Başbakanı Mc Millan "15 Ağustos Planı" olarak bilinen ve Türklere geniş haklar tanıyan bir plan hazırlamıştır. Söz konusu plana göre Yürütme Konseyi'ne dört Rum temsilciye karşı iki Türk temsilci eklenmesi, çift uyruk sisteminin kaldırılması gibi konular vardır. Türk tarafı plana olumlu yaklaşmış ancak Rumlar planı kabul etmemişlerdir. Türk tarafının olumlu yaklaşımındaki etken planın taksim tezinin gerçekleşmesine yol açabileceği umududur.[16] Mc Millan planı NATO Sekreteri Paul S. Spaak tarafından revize edilerek tekrar Yunanistan'a teklif edilmiş ve Yunanistan bu teklifi de reddetmiştir. Bu olumsuz tavır karşısında 1 Ekim 1958 tarihinde Mc Millan planını resmen yürürlüğe koyulmuştur. Plan gereğince bir Türk resmi temsilci fiilen göreve başlamıştır. Bu durum Kıbrıs mücadelesinde önemli bir dönüm noktasıdır. Zira artık fiilen Türkiye Kıbrıs idaresinde resmen söz sahibi olmuştur. Yunanistan bu durumu tekrar BM gündemine taşımak istemiş ancak bir yandan önlenemeyen saldırılar diğer yandan özellikle ABD'nin baskıları sonucu Londra ve Zürih anlaşmalarının yolu açılmıştır.[17] Eisenhower, Başkan Mc Millan'a Kıbrıs Konferansının düzenlenmesine ilişkin gösterdiği çabaya teşekkür etmekte ve Yunan Hükümetinin kararının onu hayal kırıklığına uğrattığını ifade etmektedir. Ancak yine de NATO'nun herhangi bir harekette bulunmaktan kaçınması görüşündedir.[18]

---

[14] NSC Arşivleri, Ağustos 9, 1957, CK2349413619.
[15] NSC Arşivleri, Haziran 13, 1958, CK2349210529; NSC Arşivleri, Haziran 13, 1958, CK2349231430.
[16] Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991, s.17.
[17] Çay, a.g.e.,s:42-43.
[18] NSC Arşivleri, Ekim 31, 1958, CK2349215933 .

Tüm kozları elinden alınan Yunanistan ise NATO'dan çıkmak gibi tehditlere başlamış ve ABD'nin Atina Büyükelçisi Riddleberger Washington'a bir telgraf göndererek İngiltere nezdinde girişimlerde bulunulmasını ve bu suretle Ada'daki Türk temsilcisine geniş yetkiler verilmeyeceği konusunda Yunanistan'a teminat verilmesi gerektiğini zira ABD'nin tarafsız tutumunun Yunanistan tarafından eleştirildiğini ve böyle giderse bu tutumun savunulamayacak hale gelebileceğini iletmiştir. Mesaj ABD tarafından ciddiye alınmış olmalı ki Eisenhower 19 Eylül 1958 yılında yaptığı bir konuşmada:

"Yunanistan, Perikles zamanından beri, yani yüzyıllardan beri, dünyada insan hürriyetinin ve demokrasinin lideri olmuştur. Kıbrıs gibi, nispeten küçük bir sorundan dolayı dışlanacak (yani NATO'dan) olması, NATO'nun yıkılması demek olacaktır ki, bu da doğru bir şey olmaz." [19] diyerek Yunanistan'ın gönlünü almaya yönelik bir davranış sergilemiştir.

Bu süreçte ABD iki tarafı uzlaşmaya mecbur kılacak ultimatomlar vermekten de geri durmamıştır. Sonuçta Yunanistan Enosis fikrinden vazgeçerek masaya oturacak Türkiye ise İngiliz diplomasisinin kandırıcı çağrılarına kulak asmak yerine gerçekçi çözümler üretecektir. Türkiye eğer uyumlu davranmaz ise yardımlar kesilecektir. [20] Genel olarak 1950'li yıllarda Atina Hükümeti tarafından körü körüne, Kıbrıs'ın kolonel sahibi İngiltere ve bölgenin gelişen gücü Türkiye'ye karşı yürüttüğü tek taraflı politikaların Amerika'nın bölgedeki öncelik ve çıkarlarıyla uyumlu olmadığı değerlendirmesi önemlidir. Kıbrıs sorununun gitgide büyüyerek bir krize dönüşmesinin nüvelerini bu tek taraflı politikalarda aramak çok da yanlış olmayacaktır.[21] Türkiye'nin bu süreçteki güvenlik politikasının temel bileşenlerinden bir tanesi Ege Adaları ki Ege Adaları iki temel liman olan İstanbul ve İzmir şehirlerinin ve Boğazların güvenliği açısından önemlidir, bir diğeri ise Kıbrıs'tır. Çünkü Kıbrıs'ın Enosis senaryosu ile

---

[19] Fahir Armaoğlu, "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958-1959", *Belleten,* Cilt:LX Sayı: 229, 1996, s. 23.
[20] Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985, s.153-154.
[21] Evanthis Hatzivassiliou, *Greece And The Cold War Front-line State 1952-1967,* Routledge Press. New York, 2006, s.13.

Türkiye'nin kontrolünden çıkması, Türkiye'nin açık denizlerle olan bağını keseceği için, Kıbrıs meselesi 1950'lerden başlayarak Türkiye için bir direnç konusu olmuştur.[22]

3.1.1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve ABD

Rumların savunduğu Enosis ile Türk tarafının savunduğu Taksim düşüncesi Ada'nın bağımsızlığı fikrinin doğmasına neden olmuştur. Bu fikrin ABD, Yunanistan, Türkiye, İngiltere tarafından kabul edilmesi sonucu 11 Şubat 1959'de Zürih Antlaşması, 19 Şubat 1959'da da Londra Antlaşması imzalanmıştır.[23]

Londra Konferansında imzalanan kararlar başlıca dört konudaki antlaşmaları kapsamaktadır. Bunlardan ilki; "Kıbrıs Cumhuryeti'nin Temel Yapısı" başlığını taşımakta ve gelecekteki devlet anayasasının temelini oluşturacak 27 maddelik bir belgeyi oluşturmaktadır. İkinci belgede, Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir Garanti Antlaşması bulunmaktadır. Üçüncü belge, bu devletler arasında imzalanan bir İttifak Antlaşmasıdır. Dördüncü ve son belge ise, tarafların iyi niyetini ortaya koyan bir "Centilmenler Antlaşması"dır.

Mc Millan, Karamanlis ve Adnan Menderes imzalı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temel yapısını açıklayan Kuruluş Antlaşması'na göre;

1- Kıbrıs Başkanlık Sistemine dayanan bağımsız bir cumhuriyettir. Cumhurbaşkanı Rum, Yardımcısı ise Türk olup kendi toplumları tarafından seçilirler.

2- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmi dili Rumca ve Türkçedir. Tüm resmi belgeler her iki dilde yazılıp yayınlanır.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın birlikte seçecekleri tarafsız bir desen ve renkte olacaktır. İki toplum, bayramlarda Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bayrağı yanında Yunan ve Türk bayraklarını çekebilecekler ve Yunan ve Türk milli bayramlarını kutlayabileceklerdir.

4- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı 5 yıl için seçilecektir. Bu makamların boşalması durumunda Temsilciler Meclisi Başkanı, Cumhurbaşkanı'nın ve Temsilciler Meclisi Başkanı Yardımcısı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın görevlerini

[22] Gerd Nonneman, *Analyzing Middle East Foreign Policies And The Relationship With Europe,* Routledge Press, New York, 2005, s.206
[23] İsmail, a.g.e.,s.52

üstleneceklerdir. Cumhurbaşkanı ve yardımcısının seçimi koltuğun boşalmasını izleyen 45 gün içinde yapılır.

5- Yürütme yetkisi, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nda toplanır. Bu amaçla 7 Rum ve 3 Türk'ten oluşan bir Bakanlar Kurulu oluşturulacaktır. Rum Bakanları Cumhurbaşkanı, Türk Bakanları ise Yardımcısı atayacaktır. Bakanlar, Temsilciler Meclisi dışından seçilebilirler. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın Temsilciler Meclisi ve Bakanlar Kurulu kararlarını iade ve veto etme hakkı bulunacaktır.

6- Temsilciler Meclisi, 5 yıl için ve kendi toplumları tarafından ayrı ayrı seçilecek olan % 70 Rum ve % 30 Türk'ten oluşacaktır. Temsilciler Meclisinin, Toplum Meclislerine açıkça ayrılmış olan konular dışında, tüm hususlarda kanun yapma yetkisi vardır, kanunlarla ilgili bi sorunda Cumhurbaşkanı ve yardımcısının atayacağı tarafsız bir Rum ve bir Türk hakimle oluşacak Anayasa Yüksek Mahkemesi'nce karara bağlanacaktır.

7- Temsilciler Meclisi'nin kanun ve kararları hazır olan üyelerin basit çoğunluğu ile kabul edilecektir. Anayasa'nın temel maddeleri dışındaki maddeleri, Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı üçte iki çoğunluğu ile değiştirilir. Seçim kanunundaki herhangi bir değişiklik, belediyeler ve vergiler ile ilgili kanunlar için Temsilciler Meclisi'nin Rum ve Türk üyelerinin ayrı ayrı oy vermeleri gerekecektir.

8- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın Dışişleri ile ilgili kanun ve kararlara karşı veto hakkı olacaktır.

9- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın 15 gün içinde, Temsilciler Meclisi'nin çıkardığı kanun ve kararları Temsilciler Meclisi'ne iade etme hakları vardır. Temsilciler Meclisi, kararında ısrar ederse, kanun ve kararlar kabul edilir.

10- Her iki toplumun, üye sayısını kendilerinin saptayacağı Toplum Meclisi olacaktır. Bu meclisler, toplumlarının iç meseleleri üzerinde kanun yapma yetkisiyle donatılacaktır. Ayrıca, kendi toplum bireylerinden vergi toplama hakkına sahip olacaklardır.

11- Yönetim organlarında(Kamu hizmetlerinde) % 70 Rum ve % 30 Türk bulunur.

12- Cumhuriyet Başsavcısı, Genel Müfettiş, Baş Sayman ve Merkez Bankası Genel Müdürü'nün Yardımcıları, şeflerinin mensup olduğu toplumdan olmayacaktır.

13- Kıbrıs ordusunun, jandarma ve polis kuvvetlerinin kumandan ve yardımcılarını Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı birlikte atarlar. Kumandanlar ile yardımcıları aynı toplumdan olmayacaklardır.

14- Zorunlu askerlik, ancak Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın ortak kararıyla başlatılabilir. Kıbrıs'ın % 60'ı Rum ve % 40 Türk'ten oluşan 2.000 kişilik bir ordusu olacaktır. Emniyet (Polis ve Jandarma) kuvvetlerinin, Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın müşterek kararı ile eksiltilip arttırılabilecek 2.000 kişilik bir birliği olacaktır. Emniyet kuvvetleri, % 70 Rum ve %30 Türk'ten oluşacaktır.

15- Yalnız bir toplum fertlerinin yüzde yüze yaklaşan bir nispetinin oturduğu bölgelerde bulunan kuvvetler bu topluma mensup olacaklardır.

16- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın atayacağı iki Rum, bir Türk ve bir tarafsızdan oluşacak Anayasa Yüksek Mahkemesi kurulacaktır. Tarafsız yargıç, Anayasa Yüksek Mahkemesi'nin başkanı olacak ve iki oya sahip bulunacaktır.

17- Davacı ve davalı aynı toplumdan ise, yargıçlar da aynı toplumdan olacaktır.

18- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın, ayrı ayrı kendi toplumlarına mensup ölüm cezası alan mahkûmları affetme yetkisi bulunacaktır. Af halinde ölüm cezası müebbet hapse çevrilecektir.

19- Zirai reformlarda, topraklar ancak arazisi istimlak edilmiş kişinin mensup olduğu topluma dağıtılacaktır.

20- Kıbrıs'ın en büyük beş şehrinde ayrı belediyeler kurulacaktır.

21- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü ve anayasasını güvence altına alacak bir Garanti Antlaşması imzalanacaktır. Ayrıca Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında, bir İttifak Antlaşması imzalanacaktır. Bu iki antlaşma Anayasa hükmünde olacaktır.

22- Kıbrıs'ın herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen birleşmesi veya taksim edilmesi yasaklanacaktır.

23- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye her konuda en fazla müsaadeye sahip olma yetkisi tanıyacaktır.

24- Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs'taki kendi toplumlarına eğitim, kültür ve spor kuruluşlarına ve hayır işlerine mali yardımda bulunma hakkına sahip olacaklardır.

25- Dışişleri, Savunma veya Maliye Bakanlarından birisi Türk olacaktır.

26- Kıbrıs Cumhuriyeti, mümkün olan süratle ve üç ayı aşmayan bir süre içinde kurulacaktır.

27- Yukarıda belirtilen bütün hususlar Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın esas maddeleri kabul edilecektir.[24]

Kuruluş Antlaşması'na ek olan Garanti Antlaşması'na göre ise;

1- Kıbrıs Cumhuriyeti, bağımsızlığını, ülke bütünlüğünü, güvenliğini devam ettirmeyi ve Anayasasına saygı göstermeyi taahhüt eder. Kıbrıs Cumhuriyeti, herhangi bir devletle hiçbir siyasi veya ekonomik birleşmeye tamamen veya kısmen iştirak etmemeyi garanti eder.

2- Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü, güvenliğini ve Anayasa maddeleri ile meydana getirilen durumu tanıyıp ve garanti ederler. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir devlet ile birleşmesini veya taksimini doğrudan doğruya veya dolayısıyla teşvik etmek gayesi güden herhangi bir hareketi önlemeyi garanti ettiler.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan, İngiltere egemenliğine bırakılmış olan bölgelerin bütünlüğüne saygı göstermeyi kabul eder. Ortaklaşa veya anlaşmayla harekete geçmek mümkün olmuyorsa, garanti eden devletlerden her birisi, bu antlaşma ile yaratılan düzeni yeniden kurmak amacıyla hareket etme hakkını saklı tutar.

4- Bu antlaşma imza edildiği tarihten itibaren yürürlüğe girer. [25]

Kuruluş Antlaşması'na ek olan İttifak Antlaşması'na göreyse;

1- Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan, ortak savunmaları için aralarında işbirliği yapmayı ve bu antlaşma ile savunmanın ortaya çıkardığı sorunlar hakkında birbirleriyle görüşmeyi kabul ederler.

2- Türkiye, Yunanistan ve İngiltere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne karşı doğrudan veya dolaylı yöneltilen herhangi bir taarruz ve tecavüze karşı koymayı kabul ederler.

3- Bu ittifakın ruhuna uygun olarak ve yukarıda zikredilen gayenin yerine getirilmesi maksadı ile Kıbrıs Cumhuriyeti ülkesinde üçlü genel karargâh kurulacaktır.

---

[24] A. Baha Özler, *Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluş Anlaşmaları*,Tan Matbaası, İstanbul, 1959, s.55-61.
[25] Çeçen, a.g.e.,s.234-235.

4- Bu karargâha Yunanistan 950 kişilik, Türkiye'de 650 kişilik bir subay, astsubay ve er birliği ile iştirak edeceklerdir.

5- Yukarıda bahsi geçen Yunan ve Türk subaylar, Kıbrıs Cumhuriyeti ordusunun talim ve terbiyesini üstleneceklerdir.

6-Üçlü Genel Karargâh kumandanlığı, Yunanistan ve Türkiye Hükümetlerinin ve Kıbrıs Cumhuriyetinin Cumhurbaşkanı ve yardımcısının tayin edeceği Kıbrıslı, Yunan ve Türk bir general tarafından bir sene süreyle ve sırayla yönetilecektir.[26]

ABD Başkanı Eisenhower, Menderes ve Karamanlis'e Kıbrıs durumuna ilişkin uzlaşma sağlanmasına yönelik birer tebrik mesajı göndermiştir.[27] Ada'da tesis edilmeye çalışılan yeni durumla ilgili olarak ABD'nin endişeleri de yok değildir. İstikrarlı bir Kıbrıs hükümetinin kurulması açısından iki tarafın anlaşmazlığa düşmesi ihtimalinden ötürü uzun zaman alma riski taşımaktadır. Ayrıca Kıbrıs Komünist Partisinin varlığı ve İşçi hareketi içinde güçlenmesi de dikkatten kaçmamaktadır.[28] Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında Kıbrıs'ın yeni gelişen bağımsız ya da yarı-bağımsız ulus devletlerin diğer bir örneği olduğu görüşü dile getirilmiş ve ABD'nin Ada'daki haberleşme üslerine dair çıkarlarından bahsedilmiştir.[29]

Bununla birlikte ABD'de Şubat 1959'da Londra'da imzalanan bir dizi uluslararası anlaşmanın pek çok gözlemcinin nazarında İngiliz sömürgesi Kıbrıs'ın geleceği üzerinde uzun süredir devam eden anlaşmazlığı kesin olarak çözüme kavuşturacağı yönünde bir kanaat hâkimdir. Ancak 19 Şubat 1960 tarihinde ilan edilmesi gereken Kıbrıs'ın bağımsızlığı rafa kaldırılmıştır. İngilizler Ada'daki İngiliz üssü için 150 milkare yer talebinde bulunmalarına rağmen daha sonra bunu 120 milkare'ye düşürseler de Makarios, İngilizlerin bu teklifini büyük ölçüde ekonomik nedenlerle geri çevirmiştir ancak asıl neden Kıbrıs konusunda İngilizlere verilecek tavizler nedeniyle politik desteğini kaybedeceği ve bunun prestijini sarsacağı yönündeki abartılı korkusundan kaynaklanmaktadır. Türkler ise 80 milkare yerin uygun olduğunu

[26] Özler, a.g.e.,s.65
[27] NSC Arşivleri, Şubat 20, 1959, CK2349215937.
[28] NSC Arşivleri, Nisan 16, 1959, CK2349539946; NSC Arşivleri, Ekim 12, 1959, CK2349332764.
[29] NSC Arşivleri, Kasım 30, 1959, CK2349332772.

düşünmüş ve bu söylem Makarios tarafından da benimsenmiştir. Ancak bunu da İngilizler reddetmişlerdir.[30]

Kıbrıs Devletinin kuruluş sürecine ışık tutması açısından 9 Şubat 1960 tarihinde başkan Eisenhower tarafından onaylanan Amerika Birleşik Devletleri'nin Kıbrıs Politikası isimli raporunun bazı önemli kısımları şöyledir:

1. Kıbrıs, Türk-Yunan ve İngiliz-Yunan münasebetlerinin tehlikeli bir şekilde bozulmasına ve Doğu Akdeniz'deki NATO işbirliğinin sarsılmasına sebep olması dolayısıyla, Amerika için önemli bir konu olmuştur. Kıbrıs'ta varılan uzlaşma, çökecek olursa, bu, hem Yunanistan'daki Batı taraftarı hükümet için felâketli sonuçlar doğurabilir ve hem de Türk Hükümeti için ciddi sonuçlar doğurarak, Türk-Yunan münasebetlerine zarar verebilir. İş bu kadarla da kalmaz, yeni bir karışıklık ve şiddet dönemi, Kıbrıs Rumlarının "Enosis" istekleri ile Türklerin "taksim" isteklerini yeniden uyandırabilir.

2. Kıbrıs'ın temel stratejik önemi, Ada'daki İngiliz üsleri ve bunların Orta Doğu ve Akdeniz'deki askerî harekât bakımından haiz oldukları önem dolayısıyladır. Kıbrıs'taki İngiliz üsleri, Amerika'nın muhtemel Orta Doğu harekâtının dayanağı olacağı gibi, Türkiye'deki Adana Üssü için de bir destek görevi yapacaktır.

3. Kıbrıs'ın bir başka bakımdan önemi de, Amerika'nın Ada'da sahip olduğu telekomünikasyon tesisleri dolayısıyladır. Çünkü bu komünikasyon tesisleri, yabancı yayınların dinlenmesi ve bizim de istihbarat bilgileri toplamamıza yaramaktadır. Bu tesislerin başka bir yere nakli, paraya ve zamana malolacağı gibi, bölgede bu tesisler için Ada'dan daha uygun bir yer yoktur.

4. Asya-Afrika grubu devletlerinin Birleşmiş Milletler'de Kıbrıs için self-determinasyon ilkesini destekledikleri göz önüne alınırsa, Kıbrıs Cumhuriyeti NATO ile bu Blok arasında bir köprü olabilir ve Kıbrıs bağımsız bir dış politika izleyebilir. Şüphesiz Sovyet Bloku da, hem askerî tesisleri ve hem de telekomünikasyon tesislerini yakından gözetleyebilmek için, hemen elçilik açacaklardır.

[30] NSC Arşivleri, Mar 31, 1960, CK2349215155.

5. Kıbrıs halkının tarihte Amerika ile öyle yakın bağları olmamıştır. Kaldı ki, Amerika'nın, Kıbrıs halkının self-determinasyon isteklerini desteklememesi de bu halkın kızgınlığına sebep olmuştur. Fakat şimdi bu tutum yavaş yavaş kaybolmaktadır ve bu sebeple de Kıbrıs hükümeti Amerika ile yakın münasebetler arayacaktır. Bu suretle Amerika, İngiltere'ye karşı bir denge unsuru olacaktır. Bununla beraber, gerek Türk, gerek Rum toplumları, Amerika'nın diğer tarafı tuttuğu duygusuna kapılmaktan geri kalmayacaklardır.

6. Zürich ve Londra Anlaşmaları, nüfusun beşte dördünü teşkil eden Rum çoğunluğu ile beşte birini teşkil eden Türk azınlığı arasındaki tarihî ayrılığı, nâzik ve karmaşık bir şekilde dengelenmiş bir hükümet yapısı içinde de "müesseseleştirmiş" bulunmaktadır. Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir "Kıbrıs Milliyetçiliği" yaratabileceğine dair hiç bir işaret yoktur. Son yılların devamlı gerginliği, ılımlı Kıbrıslıları dahi, aşırıcı liderlerin kontrolü altına sokmuştur.

7. Kıbrıs Türk Toplumu, siyasal bakımdan, Rumlardan daha homojen ve disiplinlidir ve bu sebepten de Türk hükümetinin liderliğine tâbi olması beklenir. Buna karşılık, Rum toplumu, kendi içinde bölünmüş durumdadır ve özellikle Kıbrıs komünistleri dolayısıyla, Makarios'un birleştirici ve bir istikrar faktörü olması çok güçtür.

8. EOKA'nın eski lideri Grivas, şu anda Yunanistan'a dönmüş bulunmakla beraber, Yunanistan'ın Kıbrıs politikasını karıştırıcı bir rol oynayabilir. Kendisini, esas itibariyle, Girne Piskoposu etrafında toplanmış küçük bir grup destekliyorsa da, bağımsızlık mücadelesinin efsanevî kahramanı olarak ilân edilmesini ve bağımsızlığı *Enosis* için sadece bir adım olarak gören Kıbrıs Rumlarının çoğunluğunun bu havasını Grivas kullanabilir.

9. Kıbrıs sorununun bugünkü çözümüne Karamanlis sıkı sıkıya bağlanmış görünüyor ve şimdiye kadar Karamanlis'in Grivas'a olan etkin muhalefeti başarılı olmuştur. Fakat Karamanlis Hükümeti düşer ve yerine, bugünkü çözümü

kabullenmeyen ve çözüme karşı olan unsurlar gelecek olursa, Ada'da istikrar imkânları iyice zayıflar ve durum süratle kötüye gider.[31]

16 Ağustos 1960 tarihli Lefkoşa Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen kurulmuştur. Tüm Anlaşmalar göz önüne alındığında evvela Rumlar Türklerin, Türkler de Rumların üzerinde bir "baskı ve üstünlük" sağlayamayacakları görülmektedir. Cumhuriyet dış ilişkilerinde bağımsız değildir. Türkiye ve Yunanistan'ın, birlikte içinde bulunmadıkları bir birliğe, topluluğa katılamayacaktır. Türk ve Rum toplumları kendi iç işlerini bağımsız olarak yürüteceklerdir. Bu bağımsızlık vergiden harcamaya, polisten eğitime kadar düzenlenmiştir. Türk Cumhurbaşkanı yardımcısının veto hakkı vardır. Savunma, üç ülkenin güvencesi altındadır. Cumhuriyet sınırlar içinde Türkiye'nin ve Yunanistan'ın birlikleri bulunacaktır. Zürih ve Londra Antlaşmalarının ve Anayasa'nın işlerliği konusunda Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin "garantörlük" hakları konulmuştur. Örneğin Türkiye, anlaşmaların hükümlerinin "ihlâl" edildiği kanısına varırsa, tek başına "müdahale etme hakkına" sahipti. Başlıcaları bu şekilde olan hükümler de göstermektedir ki bu Cumhuriyet ne üniter, ne de bağımsız bir Cumhuriyettir. Üç devletin ve iki halkın egemenliği paylaştığı söylenebilir.[32] Sonuçta Türkiye'nin Taksim Tezi gerçekleşmemiştir. Ancak kurucu anlaşmalar genel anlamda Türkiye için yinede büyük zaferdir. Lozan Antlaşmasıyla birlikte Kıbrıs üzerinde hiçbir hak iddia edemeyen Türkiye bu antlaşmalarla birlikte söz sahibi olmuştur.[33]

NATO Genel Sekreteri Paul Henri Spaak bir beyanatında meselenin çözülmüş olmasından duyduğu memnuniyeti şöyle dile getirmektedir:

"...akl-ı selime dayanan bu çareyi imkânlı hale getirenleri tebrik ederim. Bütün siyasal hayatım boyunca herhangi bir meselede tamamıyla haklı veya tamamıyla haksız bir tarafa hiç rastlamadım. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere anlayış gösterdiler. Bu olay, Kıbrıs meselesi bir hırs konusu yapılmaz ve gerçekten bir çözüme ulaşmak istenirse bu işin başarılabileceğine önemli bir örnek olmuştur...".[34]

---

[31] Armaoğlu, a.g.e.,s.32-33.
[32] Manisalı, a.g.e., s.38-39.
[33] Çeçen, a.g.e., s.60.
[34] Özler, a.g.e., s.80.

Amerikan Başkanı Eisenhower anlaşmaları açık bir biçimde övmüş ve süreci sağduyunun zaferi, iyi planlanmış yaratıcı ve cesur devlet adamlığının sonucu olarak müthiş bir başarı olarak adlandırmıştır. Dışişleri bakan yardımcılarından Murphy ise, *"Bütün Amerikalılar, Kıbrıs halkına değişik etnik grupların işbirliğine dayanan ve Yunanistan, Türkiye ve İngiltere'nin karşılıklı anlayış ve dostluğu neticesinde ortaya çıkan yeni bir devlet oluşturma çabalarında başarılar dilemektedir"* diyerek Amerika'nın hoşnutluğunu ifade etmektedir. [35]

Amerikan basınında da olumlu görüşler ve haberler mevcuttur. Bir haberde Kıbrıs Antlaşması'nın bütün dünyada diplomasinin parlak bir başarısı olarak karşılandığını, birkaç ay öncesine kadar imkânsız görülen anlaşma Ada'da zıt görüşlere sahip iki tarafın uzlaşmasının öneminden daha da öte Doğu Akdeniz savunması için hayati olduğunu ve böylece NATO'nun güney cephesinin güçlendiğini ve Balkan İttifakı için güzel bir örnek teşkil edeceğini belirtmektedir.[36]

ABD, Kıbrıs Cumhuriyetini 16 Ağustos 1960 tarihinde resmen tanımıştır. Kıbrıs devleti kurulduktan sonra ise ABD'nin Kıbrıs konusunda ulaşmaya çalışacağı temel amaçlar şunlar olacaktır: 1- Kıbrıs'ın siyasi istikrarı sağlanmalı ve Ada komünizme karşı siper oluşturmada İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'ye katılmalıdır. 2- Kıbrıs ekonomik olarak kalkındırılmalı ve serbest piyasa ekonomisi kurularak batı yanlısı politika üretmesi teşvik edilmelidir. 3- ABD Kıbrıs'ta bulunan iletişim ve istihbarat imkanlarından sınırlama olmaksızın yararlanabilmelidir. 4- İngiltere Ada'daki askeri üsleri üzerindeki egemenliğini devam ettirmelidir.[37]

Türk tarafının bu diplomatik zaferinin Yunanistan da farkındadır. Yunanistan Dışişleri Bakanı Averof Kıbrıs sorununun çözümünü kulamak için buluştukları bir yemekte sonuç için, Zorlu'yu şu sözlerle kutlayacaktır:

"Büyük bir diplomatik savaş sonunda Kıbrıs"a Türk askerinin çıkmasının barışçı yollarla ve uluslararası bir antlaşma çerçevesinde sağlamayı başaran Türkiye

[35] Nasuh Uslu, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s.36.
[36] *New York Times*, 20 Şubat 1959.
[37] Uslu, a.g.e.,s.36-37.

Dışişleri Bakanı Zorlu'yu içten selamlıyorum. İleride her şey olabilir, fakat bizler daima ülkelerimizin eski Dışişleri Bakanları olarak anılacağız." [38]

Türkiye'de ise anlaşmalara ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Antlaşmalar esnasında Menderes hükümeti görevdeyken CHP muhalafettedir. Kıbrıs Cumhuriyeti ilan edilirken İnönü Doğu Akdeniz'de barışın tekrar sağlanmasından memnuniyet duymuş Türk-Yunan geriliminin bir an evvel bitirlmesi gerekliliğinden bahsetmiştir. Bununla birlikte CHP yöneticileri iktidarın kendilerine anlaşmalar ile ilgili yeterli bilgileri sağlamadığını iddia etmiştir. İnönü hükümetten Taksim tezinden neden vazgeçtiklerini açıklamalarını istemektedir. Çünkü İnönü'ye göre anlaşmalar Enosis'in önünü açmıştır. Oysa Başbakan Menderes ve Dış İşleri Bakanı Zorlu anlaşmalarla birlikte Enosis tehlikesinin tamamen bittiğini düşünmektedir. İktidar ve Muhalefet farklı düşünceler içerisinde olsalar da anlaşmalar sonucunda Türkiye-Yunanistan barışı konusunda bazı ilerlemeler kaydedilmiştir.[39]

Kıbrıs Türk toplumu, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunu Kıbrıs meselesinin nihai çözümü olarak gördü ve kendisine düşen görevi samimiyetle yerine getirdi. Buna mukabil Kıbrıs Rum toplumu, hiçbir zaman dürüst hareket etmedi. Kıbrıs Türk toplumunun anayasa ve antlaşmalarla sahip bulunduğu haklardan istifade etmesini önlemek için elinden gelen her şeyi yaptı. En önemlisi başta Cumhurbaşkanı Makarios olmak üzere, Rum toplumunun ileri gelenleri, Enosis için mücadeleye devam edeceklerini, bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'ni Enosis için bir sıçrama tahtası olarak kullanacaklarını, nihai hedefin Enosis olduğunu yaptıkları çeşitli açıklamalarla ifade etmişlerdir.[40]

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu ile ilgili Makarios, 1 Nisan 1960 tarihinde EOKA eylemlerinin başlangıcının 5. Yıldönümünde:

"*Zürih ve Londra Antlaşmaları umut ve isteklerimizi tam olarak gerçekleştirmemiştir. Bugün ellinci yıldönümünü kutladığımız şanlı özgürlük*

[38] Semih Günver, *Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü,* Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s.7-8.
[39] Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 50'li Yıllar*, 2. Baskı, Metu Press, Ankara, 2001, s.127-128.
[40] Pierre Oberling, *Kıbrıs Faciası*, Çev: Fahir Armaoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990, s.5.

mücadelemiz, bize bağımsızlığımız için gerekli en ileri ve yıkılmaz mevkileri sağlamıştır. Kesin zaferi kazanmak üzere bu kalelerden başlayarak mücadelemiz sürecektir" demektedir.[41]

New York Times gazetesinde yer alan bir başka yorumunda ise sadece o anki şartlar gerektirdiği için Kıbrıs Cumhuriyetinin kurulmasına razı olduğunu ifade etmiştir.[42] 1960 yılında kurulan ve bağımsızlığı Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından garanti edilen ve bir Türk-Rum ortaklık düzenlemesi ile yönetilen Kıbrıs bir zamanlar eli silahlı ve şedid bir terörist olduğu için İngiltere tarafından sürgün edilen papaz Makarios'un kurulan bu cumhuriyete Kıbrıslı Rumların sözcüsü olarak başkanlık etmesi son derece ilginçtir.[43]

3.1.2. 1964 Krizi ve Johnson Mektubu

Cumhuriyet kurulmasına rağmen Makarios tarafından canlı tutulan Enosis faaliyetleri Kıbrıs Cumhuriyeti'nin uzun ömürlü olmayacağının habercisidir. 1962 yılında Türklerin anayasaya uygun olarak kuracakları beş belediyeye karşı çıkarak anayasayı açıkça ihmal etmiş bununla yetinmeyerek Türklerin anayasal haklarını ellerinden almak üzere Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 13 maddesinde değişiklik istediğini ilan etmiştir. Bu değişiklikler:

1- Cumhurbaşkanı ve Yardımcısı'nın veto hakkının kaldırılması,

2- Cumhurbaşkanı hariçte iken ona Cumhurbaşkanı Yardımcısının vekâlet edebilmesi,

3- Temciler Meclisi Başkan ve Yardımcısı, toplumlar tarafından ayrı ayrı değil, Temsilciler Meclisi tarafından bütün milletvekillerinin katılması ile seçilebilmesi,

4- Temsilciler Meclisi Başkanı'na Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısı'nın vekalet edebilmesi,

5- Bazı kanunların yapılması için Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nda öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması,

6- Belediyelerin birleştirilmesi,

---

[41] Çay, a.g.e., s.48.
[42] "Makarios- The Man In the Crossfire", *New York Times*, 12 Mart 1972.
[43] Tony Judt, *Postwar: A History of Europe Since 1945*, The Penguin Press. New York, 2005, s. 508-509.

7- Adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi,

8- Polis ve Jandarma teşkilatının birleştirilmesi,

9- Ordunun miktarının Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na bağlı olarak değil, özel bir kanuna göre tayin edilmesi,

10- Memurların nüfus oranlarına göre toplumlar arasından alınması,

11- Kamu Hizmetleri Komisyonu'nun 10(7 Rum ve 3 Türk)'dan 5(4 Rum ve 1 Türk)'e indirilmesi,

12- Kamu Hizmetleri Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması ve

13- Rum Cemaat Meclisi'nin lağvedilmesi.[44]

Makarios'un bu cesur isteklerinin arkasında belki de ABD'ye yaptığı ve Başkan Kennedy ile görüştüğü üçüncü ziyaret yatmaktadır. Çünkü ABD o günlerde Komünistler için büyük bir muhalif olacağını düşündüğü Makarios'un seçimleri kazanmasını istemektedir. Aynı zamanda ABD'in yardımı, Kıbrıs'ın politik durumu, Batının Kıbrıs'a yaklaşımı ve bağlantısızlarla değil Avrupa Ortak Pazarıyla birleşmesi konuları görüşülmüştür.[45]

Değişiklik tekliflerinin Türk tarafınca reddedilmesi EOKA'nın insanlık ve haysiyet dışı birçok saldırısının tetikleyicisi olmuştur. Meseleyi silahla halletmek için çok önceden hazıladıkları imha planını tatbik etmeye başlamışlardır. Adını eski bir Bizans destanından alan ''Akritas'' planı EOKA vasıtasıyla 1963 Aralık ayından itibaren uygulamaya konulmuştur. Örneğin, 20 Aralık günü Lefkoşa'da evlerine gitmekte olan bir grup Türk araçlarına ateş edilmek suretiyle öldürülmüştür. Saldırıyı kınamam için toplanan Türkler öğrenciler de EOKA tarafından kurşunlanmıştır. Yine Lefkoşa'da 5000 Türk'ün başka bölgelere gitmelerini zorunlu kılacak vahşi katliamlara girişen EOKA rum çeteleri ile birleşerek birçok Türk yerleşiminde cinayet, tecavüz, işkence gibi insanlık dışı birçok olaya karışmışlardır. Örneğin 24 Aralık günü Kumsal bölgesine saldıran çeteler Kıbrıs'taki Türk alayında doktorluk yapan Binbaşı Nihat İlhan'ın eşi ile üç çocuğunu vahşice katletmişlerdir. Ayvasıl'da savunmasız Türkler

[44] İsmail, a.g.e.,s.69.
[45] NSC Arşivleri, Haziran 1, 1962, CK2349480171.

topluca katledilerek çukurlara doldurulmuştur. Sadece iki ay içerisinde Camilerin dahi bombalandığı eylemlerde yüzlerce Türk katledilmiştir.[46]

Sayılan bu olaylar Rum Mezaliminin en soyut ve en genel hatlarıdır. Sayılan ve sayısız vahşi cinayetler tüm dünya tarafından bilinen ancak kabul etmemekte direnilen gerçeklerdir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı George W. Ball 1964 yılında Kıbrıs'ı ziyaret ettiğinde gördükleri karşısında aptallaşmıştır. Makarios'u Kıbrıs'ı özel mezbahasına çevirmekle itham eden Ball Kıbrıs Rumlarının, Kıbrıs Türklerini öldürmek için ellerinin serbest kalmasını istedikleri sonucuna varmıştır.[47] Makarios'a sorunun çözümü için evvela bu katliamların durdurulması gerektiğini belirten Ball'a cevaben Makarios; İki bin yıldır birlikte yaşayan iki halk arasında bu tip olayların zaman zaman yaşandığını iddia etmiştir.[48]

Kıbrıs'ta yaşanan olayları anlatmak ve ABD'nin ne tür girişimlerde bulunacağını öğrenmek için Şubat-Mart 1963'te ABD'de bulunan Denktaş'a, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Kıbrıs Masası'nda görevli olan bir bayan diplomat şöyle demiştir:

"Bana bakınız, dünyanın dört bir yerinde hükümet olduğunu iddia eden liderler kendi insanlarından on binlercesini, hatta yüz binlercesini kesip yok etmektedir. Bunlara kimse bir şey diyemez. Dememektedir de! Kıbrıs'ta iki NATO ülkesinin savaşma tehlikesi olmasaydı biz de ilgilenmezdik. Tümünüzü yok etseler birkaç protestodan başka bir şey yapılmazdı. Dolayısı ile bizim ilgimiz Kıbrıs meselesinin iki NATO ülkesi arasında bir savaşa dönüşmesini önlemekten ibarettir. Biz Makarios Türkleri öldürmesin diye aranıza girecek değiliz."[49]

Amerikan Dışişleri Bakanlığı 27 Aralık 1963 yılında yayınladığı yönergede BM'ye Kıbrıs konusu ile ilgili bazı tavsiyelerde bulunmaktadır:

"*ABD tartışmalar sırasında arka planda kalmalı fakat gerektiğinde tartışmaları yönetmeli bunu da ılımlı bir düzeyde tutmak için çaba göstermelidir. Biz tartışmanın*

[46] Çay, a.g.e.,s.57-76.
[47] Oberling, a.g.e.,s.8.
[48] George Ball, *Lyndon Johnson Sends George Ball to Cyprus*, http://www.cyprus-conflict.net, Erişim Tarihi: 22.01.2014.
[49] Rauf R. Denktaş, *Hatıralar,* İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2000, s.187-188.

yapıcı bir biçimde yürütülmesi için öncülüğü İngiltere'den beklemekteyiz. Amerikan Hükümeti Kıbrıslı Rumların anlaşmaları devre dışı bırakma çabalarına ortak olma şeklinde algılanacak hiçbir girişimde bulunmak istememektedir."[50]

Amerikan kamuoyunda da olayın çözümü için İngiltere ön plana çıkarılmaktadır. New York Times gazetesinin yorumu şöyledir:

"*Anayasayı işleyebilir hale getirmek için 1960 Anayasa'sına imza koyan üç devlet haricinde bir müdahale yapılmasından başka çıkar yol görünmemektedir. Kıbrıslılar her fırsatta bu devletlerin yardımına başvurmuşlardır. Kendi halklarının birliğine asla dayandıramadıkları bir bağımsızlığı sağlayan böyle bir müdahaleye haklı olarak itiraz edemezler. Şimdi teklif edilen 3 devletin arabuluculuğuna katılan İngiltere, hoş karşılanmayan bir role zorlanmaktadır. Böyle bir rol batı ittifakı adına kabul edilmelidir."* [51]

1963 yılı sonlarında Türkiye Garanti Antlaşması hükümleri gereğince garantör devletleri görüşmeye çağırmıştır. Nihayet 1964 Ocak ayı sonunda taraflar Londra'da toplanmıştır. Rum tarafı Garanti ve İttifak Antlaşmalarının derhal sona erdirilmesini ve Kıbrıs devletinin tek yöneticisi olmasını önermiştir. Rumlar Kıbrıs'ı Türk toplumuna azınlık haklarıyla yetinecekleri bir Rum ulus devlete dönüştürme isteğindedir. Kıbrıs Türk tarafı ise iki toplumun birbirinden tamamen ayrılacağı, coğrafi ayrım temelinde federal bir devlet modelinden yanadır.[52] Görüşmeler tıkandığında ABD girişimleri ile taraflara yeni bir plan önerilmiştir. Bu plana göre 1200 Amerikan askerinin de içinde bulunacağı 10 bin kişilik bir BM Barış Gücünün Ada'da konuşlandırılmasını öngörmektedir. Türkiye tarafı bu öneriyi kabul etmiştir.[53] Ancak Makarios diğerleri gibi bu planı da reddetmiştir. 1930 yılında Yunanistan ile yapılan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması, Yunanlıların ve Rumların Kıbrıs Adası'ndaki Türklere karşı yürüttükleri mezalim ve katliamlar sebebiyle, Aralık 1963'te İsmet İnönü tarafından iptal edilmiştir.[54]

---

[50] Bölükbaşı, a.g.e.,s.61.
[51] "The Cyprus Problem", *New York Times*, 18 Ocak 1864.
[52] Niyazi Kızılyürek, *Daha Önce Neredeydiniz*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009, s.21-22.
[53] *New York Times*, 1 Şubat 1964.
[54] George W. Liebmann, *Diplomacy Between The Wars*, I.B. Tauris, New York, 2008, s.190.

Bu gelişmeler ABD tarafında endişe yaratmış olacak ki Dışişleri Bakanı George Ball hatırlarında süreçle ilgili düşüncelerini aktarmıştır:

"İngiliz Büyükelçisi beni 25 Ocak 1964 tarihinde telefonla arayarak İngiltere'nin bu sorunu tek başına çözemeyeceğini ve Ada'da uluslararası bir gücün konuşlanması gerektiğini ayrıca ABD'ye hem diplomatik hem de askeri yönden ihtiyaç duyduğunu söyledi. Bu benim için şaşırtıcı değildi. Ben ABD'nin kesinlikle bu işte yer almak istemediğini belirttim. Biz dünyada birçok sorunla uğraşmaktaydık (Vietnam, Panama, Kongo…). Ancak İngiltere bu yükü daha fazla taşıyamazdı üstelik Türkler saldırılar karşısında Ada'ya müdahele etme arzusundaydı. BM ürkekti ve iki NATO müttefikinin savaşması riski vardı. Saat beşte Mc Namara ile buluştum ve olayı tüm karmaşıklıkları ile tartıştık. O da sorumluluklarımızın artması konusunda benim kadar mutsuzdu ve sorunun sadece Doğu Akdeniz stratejimizi değil NATO'nun tüm güney kanadını zayıflatacağının farkındaydı. Daha sonra konuyu akşam Başkan Johnson ile konuştuk. İsteksizliği çok netti ancak olayın ciddiyetini çabucak kavrayarak bana kabul edilebilir bir çözümle halletmemi emretti." [55]

Ada'nın anayasasını değiştirerek Türklerin özerkliklerini kısıtlamaya gitmeye çalışan ve çok sonraları bu davranışları ile uluslararası siyasette büyük krizlere yol açacak olan Makarios,[56] bu sıralarda Yunanistan'ın desteği ile cesareti artan ve uzlaşmaz tutumu ile cani hareketlerine devam eden ve bu tavırlarından ötürü George Ball bile çileden çıkaran birisidir. Ball, Makarios'u daha fazla ileri gitmesi halinde Amerika'nın Türkiye tarafından yapılacak bir işgale dur demeyeceklerini bildirmiştir. Ancak Makarios barış gücü istememektedir. Çünkü bunun Türklerin ayrılık isteklerine uygun düşeceğini düşünmektedir. Bir barış gücü olacaksa batılı devletlere değil doğrudan BM'ye bağlı olmalıdır. Bu durumda Makarios Sovyetler Birliği desteğini alabilecektir. Ball, Başkan Johnson'a gönderdiği bir mesajında Kıbrıslı Elenlerin barış istemediklerini Türkleri öldürmek için rahat bırakılmak istediklerini belirtmiştir. Bu yorum Kıbrıs'a dair Amerikan-İngiliz siyasetinde önemli bir değişikliğe yol açacaktır.

[55] Ball, a.g.e, http://www.cyprus-conflict.net, Erişim Tarihi: 22.01.2014.
[56] Erik J. Zurcher, *Turkey: A Modern History*, I.B. Taruris. New York, 2003, s.275.

O andan itibaren Ada'daki İngilizler dahi iki toplumun ayrılmasına yönelik bir politika ile görevlendirilecektir.[57]

İngiltere ise Rumlar ve Türkler arasında olası bir savaşta Kıbrıs'ı yalnız başına savunmayacağını belirtmiştir. Bir müttefik gücünün oluşturulmasını teklif etmiş ve Amerika'nın bu kararı destekleyip desteklemediğini öğrenmek istemiştir. ABD ise ilk başta Türkiye'nin barışı bozmak üzere olduğunu ve bu nedenle sorunu tarafların kendi başlarına çözmeleri gerektiği görüşündedir.[58] Ancak Türkler bölünmeyi isterken Rumlar tüm Ada'yı istemekte, Makarios bu konuda kendi bildiğini okumak niyetindedir. Bir diğer problem ise Kıbrıs'ta yasal olarak kurulmuş bir hükümet olup olmadığıdır. ABD, Bu karmaşık sorunu İngiltere'nin tek başına çözebileceğine inanmamaktadır.[59] Ball, ABD'nin Kıbrıs'taki çatışmaların durmaması halinde Güvenlik Konseyi ile görüşerek bir önlem alması gerektiği görüşündedir. İngiltere, Türk, Rum ve belki Kıbrıs temsilcilerini Londra'ya görüşmek için davet etmeyi planlamaktadır. ABD, İngiltere ile aynı görüştedir. Ana problem durumun daha da kötüleşmesi halinde Türkiye'yi sakinleştirmektir.[60] İçinde Rum ve Türk grupların bulunmadığı, ABD ve Birleşik Krallığın askeri barış gücü birlikleri kurulması da gündeme gelmiştir. Bakan Rusk, Makarios'un NATO ülkelerinin askeri güçleri hariç İngiltere ülkeleri ve İsveç gibi ülkelerden gönderilecek barışı koruma güçlerine rıza göstereceğini düşünmektedir.[61] Bir başka görüşe göre ise Makarios Ada'da barış gücünün konuşlandırılmasına karşıdır zira olayların gidişatından memnundur. Bu durumda ya Türkiye'nin Kıbrıs'a saldırmasını önlemek için, ABD Makarios'a barış koruma güçlerini kabul etmesi için baskı yapmalıdır ya da Türk askeri birliklerinin Rum güçleri ile karşılaşmasını önleyecek bir kontrol bölgesi oluşturma yönünde arayışa girilmelidir.[62] Rumların bir kısmı ise soruna doğrudan ABD'nin dahil olması ve çözüme ulaştırmasını istemektedir. ABD kendisini şimdilik böyle bir hazırlığının olmadığını söyleyerek işin içinden çıkarmayı ummuştur. Bunun yerine ABDin içinde bulunmadığı Almanya, İtalya, Fransa'yı kapsayan bir Avrupa müttefikliğini engellemeyi teklif

[57] O'malley ve Craig, a.g.e.,s.162.
[58] NSC Arşivleri, Ocak 26, 1964, CK2349512509; NSC Arşivleri, Ocak 18, 1964, CK2349160764.
[59] NSC Arşivleri, Ocak 27, 1964, CK2349500951
[60] NSC Arşivleri, Şubat 13, 1964, CK2349505167
[61] NSC Arşivleri, Şubat 13, 1964, CK2349154211
[62] NSC Arşivleri, Şubat 15, 1964, CK2349160797; NSC Arşivleri, Aralık 28, 1963, CK2349414828.

etmektedir. Aynı zamanda Ada'daki Rum, Türk ve İngiliz askeri birliklerinin sayısı hakkında da görüşülmektedir.[63]

Üstelik İstihbarat birimlerine göre Rumlar ve Türkler arasındaki problem giderek ciddileşmektedir hatta Makarios ABD ve Birleşik Krallığın barışı koruma tekliflerini reddedecek olması halinde durum daha da ciddi boyutlara ulaşacaktır. 12-13 Şubat'ta Limassol bölgesinde 50 kişinin öldüğü 100 kişinin yaralandığı yeni bir olay meydana gelmiştir.[64] Amerika bir diğer ihtimal olarak ABD Ada'ya müdahale etmesi karşılığında Birleşik Krallığa tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde yardım etmeyi düşünmekle birlikte, bir askeri eylemin Makarios tarafından BM'ye şikayet edilmesinden dolayısıyla Rusya'nın da konuya dahil olmasından korkmaktadır.[65] Makarios'un siyasi olarak ne yapacağı belli olmayan bir portre çizmesinden dolayı olsa gerek BM Amerika temsilcisi Adlai Stevenson tarafından ilk kez kendisi ve George Ball'in Makariosu şahsen ziyaret etmeleri gerektiğinden bahsetmektedir. Adlai Stevenson ayrıca durumun İngiliz, Amerikan, Fransızlar için yeterince rahatsız edici olduğunu ve askeri birliklerini Avrupa'nın dışına göndermenin ve dünyanın kalanı için durumu ağırlaştırmanın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Güvenlik Konseyine başvurarak NATO'nun müdahalesini kınama yönünde cesaretlendireceği görüşündedir.[66] Ball Stevenson'un söylediklerini Ankara Büyükelçisi Bob Kamer'e söylediğinde en iyi yollardan birinin yine ilk kez dile getirilen ABD Başkanı'nın direk mesaj göndermesi ya da bir elçi göndermesi olarak belirlenmiştir.[67] Eğer tarafları sakinleştirmek için geç kalınırsa kriz kaçınılmaz olacaktır. ABD, Türkiye'nin olası bir müdahalesinden sonra yapılacak bir müdahalenin en kötüsü olacağını düşünmektedir.[68] Çözüm arayışlarını içeren birçok raporda ABD'lilerin ısrarla kendi askerlerinin olmadığı bir gücün Ada'ya gönderilmesini istediği görülmektedir. Bunun nedeni hem Türk hem Rum tarafı ile sorun yaşamama isteğidir. Buna karşılık ABD diplomatları arasında Ada'ya bir aracı gönderilebileceği yoğun olarak tartışılmaktadır. İngiltere ise kendi başına herhangi bir anlaşmazlığı ya da çatışmayı önleyemeyeceğini ileri sürerek

[63] NSC Arşivleri, Ocak 25, 1964, CK2349160774; NSC Arşivleri, Ocak 23, 1964, :CK2349160767.
[64] NSC Arşivleri, Şubat 13, 1964, CK2349493792.
[65] NSC Arşivleri, Ocak 25, 1964, CK2349270068.
[66] NSC Arşivleri, Ocak 25, 1964, CK2349057720.
[67] NSC Arşivleri, Ocak 25, 1964, CK2349057723; NSC Arşivleri, Ocak, 27, 1964 CK23490576
[68] NSC Arşivleri, Ocak 26, 1964, CK2349057730.

ABD'nin olaya dâhil olmasını savunmaktadır. Makarios NATO ve barış gücünü istememekte mevcut durumdan hoşnut olmakla birlikte BM kozunu saklı tutmaktadır.[69]

13 Şubat itibarı ile Limasol bölgesinde Rum güvenlik güçlerinin Türk yerleşim bölgesine saldırıda bulunması durumu daha zor bir hale getirmiştir. George Ball, Kıbrıs'ta bozulan durumu bir iç savaşa dönüşmeden engellemek için ve Türkiye'yi Ada Rumlar'ının provakasyonlarından uzak tutmaya yönelik bir hareket planının gerekliliğinden bahsetmektedir.[70] Bu arada Rum saldırılarını durdurmak isteyen Türkiye ise, 15 Şubat 1964'te Kıbrıs'a müdahalede bulunmayı düşündü. Bu durum karşısında İngiltere, Amerika ile istişareden sonra Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni toplantıya çağırdı. ABD'ye göre Hem Yunanistan halkı ve hükümeti hem de Türkiye halkı ve hükümeti barış istemektedirler. Etkili bir uluslararası güç oluşturulana ve politik bir uzlaşı sağlanıp uygulanabilirliği belgelere dökülene kadar Kıbrıs'ta konuşlanacak bir güç oluşturulabilirdi. Kıbrıs'lı Rumların Ada'da konuşlanacak birleşik bir gücü reddetme girişimi bir tehlike olarak addedilebilir ancak daha büyük bir tehlike olarak Rum ve Türk güçleri arasında silahlı çatışma başlayabilir. Ball, barış gücünün Makarios hükümetinin rızası olmaksızın da oluşturulabileceğini düşünmektedir. Ada'daki her iki toplumun da rızasını almayı engelleyecek bir istikrarsızlık bulunduğundan, bu rızanın alınmasını gerektirmeyecek bir hareket planı geliştirilmesi zorunludur. Müdahale hakkını kullanmak için üç garantör gücün ortak hareket edeceği geçici bir barış gücü oluşturulması gerekmektedir. [71]

Kıbrıs meselesi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyince 18 Şubat 1964'te incenlemeye başlandı. Zor geçen görüşmelerin ardından Bolivya, Brezilya, Fildişi, Fas ve Norveç 2 Mart 1964'te bir karar tasarısı sunmuştur. Bu tasarı 4 Mart 1964'te oybirliği ile kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 186 no'lu 4 Mart 1964 tarihli kararı şu şekildedir;

---

[69] NSC Arşivleri, Ocak 27, 1964,CK2349149543; NSC Arşivleri, Ocak 28, 1964, CK2349057703; NSC Arşivleri, Ocak 28, 1964, CK2349057695; NSC Arşivleri, Ocak 28, 1964, CK2349057697; NSC Arşivleri, Ocak 28, 1964,CK2349057699; NSC Arşivleri, Ocak 28, 1964, CK2349057693; NSC Arşivleri, Ocak 29, 1964, CK2349160783; NSC Arşivleri, Ocak 30,1964, CK2349509806; NSC Arşivleri, Şubat 10, 1964, CK2349160788.

[70] NSC Arşivleri, Şubat 13, 1964, CK2349400991 .

[71] NSC Arşivleri, Şubat 16, 1964, CK2349160810; NSC Arşivleri, Şubat 16, 1964 CK2349400996

1- Bütün devletlere, Kıbrıs'ta durumu tehlikeye atıp ve milletlerarası barışı tehlikeye düşürecek davranışlardan kaçınmalarının hatırlatılması,

2- Kıbrıs Hükümetinin şiddet ve kan dökme hareketlerini engelleyici tedbirler alması istenmesi,

3- Kıbrıs'ta yaşayan toplumlara itidalli ve temkinli davranmaları çağrısında bulunulması,

4- Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne karşı sorumlu olacak ve Komutanının Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kuzey İrlanda hükümetlerine danışarak atanacak olan bir barış gücünün kurulması,

5- Barış gücünün Kıbrıs'ta barış ve huzuru sağlayabilmek için elinden gelenin eniyisini yapması ve Ada'da hukuk ve düzenin temini sağlaması,

6- Barış Gücünün üç ay süre ile Kıbrıs'ta kalışı süresince masraflarının birliği temin edecek devletlerce ve Kıbrıs Hükümetince karşılanması, gerekirse Genel Sekreter'in gönüllü katkıları kabul etmesi,

7- Kıbrıs meselesine bir çözüm bulunmasını sağlamak amacıyla bir arabulucunun Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan ve İngiltereye danışarak seçilmesi ve bu arabulucunun barışçıl çözüm için yapacağı girişimler hakkında Genel Sekreter'e düzenli rapor sunması,

8- Arabulucu ve ekibinin masraflarının Birleşmiş Milletler ödeneklerinden sağlanması hükümleri yer almaktadır.[72]

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararı, en çok Kıbrıslı Rumları memnun etmiştir. Çünkü 5 Mart 1964 itibarı ile Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki ortağı vardır. Kıbrıslı Rumlar, diğer ortak Kıbrıslı Türklerin haklarını 20/21 Aralık 1963 gecesi başlatmış oldukları silahlı saldırılar ile gasp etmiş ve iki ortaklı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni fiilen yıkmış bulunmaktaydılar. Türkiye'nin tamamen barışçı amaçlarla olumlu karşıladığı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararı Kıbrıs Rum yönetimini "Kıbrıs Hükümeti" olarak tanımakta idi.[73] Yunanistan Başkanı Georgios Papandreou'dan Başkan Lyndon B. johnson'a gönderilen mesajın içeriğinde bu hoşnutluk göze çarpmaktadır, Mektupta Papandreu, kan

---

[72] Sarıca, Teziç ve Eskiyurt, a.g.e., s.62-63; İlgili BM kararı için ayrıca bkz. http://publicinternationallawandpolicygroup.org/wp-content/uploads/2011/10/United-Nations-Security-Council-Resolution-186-1964.pdf

[73] Çay, a.g.e.,s.77.

dökmenin önüne geçebilmek için, uluslararası askeri güçlerin Ada'ya sevkedilmesini onayladığını, barışı sağlamayı garantileyecek ve Ada'nın Türk ya da Rum istilasına karşı bütünlüğünü koruyacağı yönünde BM'in çözüm olarak öne sürdüğü planı olumlu bulduğunu söylemektedir.[74] Türk tarafı da Türkiye'nin müdahale hakkının ortadan kaldırılmaması nedeniyle BM kararından hoşnut görünmektedir. Ayrıca barış ve güvenliği tesis etmeyi amaçladığı manada karardan yana olduklarını belirtmişlerdir. Amerika ise BM kararının kurucu antlaşmalardaki müdahale haklarından farklı maddeler barındırmasına rağmen herhangi bir memnuniyetsizliği yoktur. George Ball'a göre Amerika'nın nihai amacı en hızlı biçimde Kıbrıs'a BM gücü yerleşmesini sağlamak ve garantör devletlerin müdahale haklarının devamını sağlamaktır. Çünkü bu hakların kaldırılması daha büyük tehlikedir.[75] Sonuçta üç tarafta kararlardan memnun görünmektedir. Türk tarafı müdahaleye gerek duyulmaksızın Ada'da barışın tesis edileceğini ummuştur. Rum tarafı ise kararlarla birlikte Kıbrıs'ın sahibiymiş gibi muamele göreceklerini düşünmüştür. Amerika ise iki NATO müttefikinin savaşa sürüklenmesini önleyerek iki tarafında gönlünü alarak Ada'daki durumun iyileştiğini düşünmektedir.

Ancak Amerikan istihbaratları Kıbrıs'lı Rumların olası bir Türk saldırısına karşılık askeri örgütlenme hazırlığı içinde olduğunu rapor etmektedir. Ada'da yeni bir askeri organizasyon kurulmaktadır. Belgeler örgüt yapısını, bu askeri yapıya kimin liderlik edeceğini, kaç kişiden oluştuğunu, kullanılacak silahları ve askeri birliklerin nerede konuşlanacağını göstermektedir. Düzenli Rum askeri makamları Kıbrıs Rum Askeri Teşkilatının faaliyetlerine katılmaktadır.[76]

BM'nin ilgili kararına rağmen Rum saldırılarının devam etmesi üzerine Türk Hükümeti 16 Mart 1964'te TBMM'den Kıbrıs'a müdahale etme yetkisi aldı. Buna karşılık Makarios 4 Nisanda Zürich ve Londra anlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olan ittifak antlaşmasını feshettiğini ilan etti. Makarios, bu hamle ile Türkiye'nin Kıbrıs' la olan bağlarını koparmak istemiştir. Fakat bu olayın arkasından, Yunan Başbakanı

[74] NSC Arşivleri, Mart 6, 1964, CK2349156119.
[75] Uslu, a.g.e., s.80-82.
[76] NSC Arşivleri, Mart 7, 1964, CK234949443.

Yorgo Papendreou[77] yayımladığı bir bildiride, Yunanistan'ın, Helenizmin Kıbrıs' taki halk mücadelesini kayıtsız-şartsız desteklediğini, Zürich ve Londra anlaşmalarının yürümediğini, bu anlaşmaların Ada'da durumu çıkmaza sürüklediğini söylemiş ve Makarios'un ittifak antlaşmasını feshetmesini desteklemiştir.[78]

BM barış gücü görevi mart ayı sonunda almış ancak görev değişimi yavaş olmuştur. BM gücü Ada'ya geldiğinde komutanlık görevini yürüten Carver, İngiliz komuta yapısını devam ettirmektedir. Ayrıca yasak olmasına rağmen istihbarat çalışmaları için kendisine bağlı olarak çalışan istihbarat şefi tarafından bilgilendiriliyordu. Carver'ın yardımcısı olan Packard'a göre o dönemde olayın çözümü için iki yol vardı: İlki ılımlı Kıbrıslılar ve BM tarafından savunulan uzlaşmaya dayalı üniter devlet yolu diğeri ise bazı ayrılıkçı Türkler ile Amerikalı ve İngiliz planlamacılar tarafından savunulan bölünmeye dayalı federalizm yolu. Carver'ın orduyu komuta ediş biçimi Packard'e göre 1974 müdahalesinin yolunu açmıştır. Carver'ın kendisi de sonraları barış gücünün Elenler ve Türkler arasındaki çatışmanın körüklediği ayrışmayı sürdürmek ve iki toplumun bir arada yaşayamadığını göstermek için kullanıldığını iddia etmiştir.[79]

Türkiye olaylardan duyduğu rahatsızlığı Başkan Lyndon B. Johnson'a yazdığı bir mektupla dile getirmiştir; Mektupta Türkiye, 4 Mart BM Güvenlik Konseyinin çözümünün istenildiği gibi yerine getirilmediğini ve daha ilk günden hayal kırıklığı yaşandığını belirtmektedir. Ada'da konuşlanmış BM barış gücü, çözüm sürecinin benimsenmesinin ardından 10 gün geçmesine rağmen gecikmiş ve yavaş hareket etmektedir. Kıbrıs'ta barış sağlanamamıştır. Ada'daki terörist gruplar BM barış gücünü lehlerinde ve infaz enstrümanı olarak kullanmayı başarmış ve gerek Kıbrıs içinde gerek dış çevrelerde durumu bu şekilde empoze etmiştir.[80]

---

[77] 5 Mart 1964 tarihli Yunanistan Başbakanı Georgios Papandreou'ya ilişkin istihbarat raporunda "*Papandreou'nun stratejisi, sorunu Ada'da barışı sağlayarak çözmek üzerindedir. Ada'daki Rumlar üzerinde kontrolü sağlamak ve daha sonra Türkiye ile son bir çözüm için masaya oturmak ve düzensiz askeri birlikleri birleştirerek hükümetin bu güçler üzerinde kontrolü sağlamasıyla birlikte Kıbrıs Rum tarafının doğru bir tavır içinde olacağını garanti etmeyi ummaktadır. Bir kez daha barışı getirecek planlar için diplomatik görüşmeler başlamıştır. Papandreou baskılara rağmen Makarios'u kontrol etmesi gerektiğine inanmaktadır*." denilmektedir. NSC Arşivleri, Mart 5, 1964, CK2349494450

[78] Çay, a.g.e., s.77-78.

[79] O'Malley ve Craig, a.g.e.,s.172.

[80] NSC Arşivleri, Nisan 19, 1964, CK2349160150.

Daha sonraları "Kıbrıs, Büyük İskender'in Doğu'daki rüyalarının bir atlama taşı olmak zorundadır" diyen Yorgo Papandreu BM'nin Kıbrıs meselesindeki uyuşukluğundan da cesaret alarak Yunan ordusunda Korgeneral olan Grivas'ı Kıbrıs Türkleri'ne karşı girişilecek askeri operasyon için Kıbrıs'a göndermiştir. Ayrıca Savunma Bakanı Garoufalias'a talimat vermiş ve yaz ortalarına kadar en az 20 bin tam teçhizatlı subay ve asker Kıbrıs'a gönderilmiştir. Bununla birlikte sadece 1963-64 katliamlarında resmi kayıtlara göre 364 Kıbrıs Türkü öldürülmüş çok daha fazlası kaybolmuş ve 25 bin Türk evlerinden iltica ettirilmiştir.[81]

ABD'nin ve BM'nin Kıbrıs politikalarındaki sonuçsuz girişimlerinden ve Ada'daki mezalimden rahatsız olan İnönü bir demecinde *"Dünya yeniden kurulur ve gerekirse Türkiye o dünyadaki yerini alır."* demektedir.[82]

13 Mayıs 1964'te Senatör J. W. Fullbright, Atina ve Ankara'yı ziyaret etmiş ve Başkan Johnson'a izlenimlerini bir mektupla iletmiştir. Senatörün görüşü, bağımsız bir ülke olarak Kıbrıs'ın sorun yaratmaya devam edeceği yönündedir. Kıbrıs Türkiye ve Yunanistan ile birleşmelidir ancak Türklerin bunu kabul etmesi için bir yol bulunmalıdır. Ada'da düzenin yeniden tesis edilebilmesi için bu şarttır. [83]

Bir başka belgede Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü'nün Kıbrıs ile ilgili değerlendirmelerine yer verilmiştir. İnönü ve Erkin arasında geçen görüşmenin içeriğinde, Yunanistan'ın Kıbrıs anlaşmalarının bittiğini onaylaması yönünde Türkiye'yi zorlamak dışında herhangi bir şey yapmayı reddetmesi, kriz başladığından beri Türkiye'nin ABD'nin çıkarları doğrultusunda hareket ettiği, sonuç olarak Kıbrıs'ta pek çok Türk'ün öldürüldüğü, Türkiye'nin müttefiklerinin yalnız bir çıkış dışında Türkiye'yi yalnız bıraktıklarını, Makarios'u tatmin eden bir çözümü kabul ettirmeye çalıştıklarını, İnönü'nün tek umudunun ABD'nin Türkiye'nin Ada'ya girişinin gerekliliğini anlamaları olunduğunu, bu nedenle Türkiye'nin ciddiye alınması gerektiği, ve Türkiye'nin tek planının Ada'nın bir bölümünü işgal etmek olduğu bulunmaktadır. Başkan'a müttefiklerine danışmasının gerekliliği belirtildiğinde, İnönü yapılabilecek en yapıcı görüşmenin ancak Türklerin Ada'ya müdahalesinden sonra gerçekleşebileceği

[81] Oberling, a.g.e., s.8-9.
[82] *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1964.
[83] NSC Arşivleri, Mayıs 13, 1964,CK2349118952.

cevabını vermiştir. Türk Hükümetinin aklındaki senaryo ise Ada'nın bir bölümünü işgal etmek ve orada kalmaktır. Fakat bu durumda Rumlar da Ada'nın bir bölümünü işgal edebilir ve barış gücü iki halkın arasında kalabilirdi. [84]

ABD Generali Lemnitzer ve Türk General Sunay arasında Türkiye'nin askeri müdahalesine ilişkin olasılıklar tartışılmıştır. ABD, Türklerin Ada'ya müdahalesi halinde Birleşmiş Devletler güçleri ile direk çatışmaya gireceğine dikkat çekmektedir. Türkiye ise ABD'nin Ada'da şiddetin sona ermesi için Rumlara baskı yapmasını istemektedir. Lemnitzer, Ada'ya olası bir Türk müdahalesinin makul bir hareket olmayacağını açıklamaya çalışmaktadır. Özellikle Türk güçleri ve BM güçleri arasında gerçekleşebilecek çatışmalara dikkat çekmşitir. General Sunay Ada'daki tüm iyi şeylerin Türkiye'nin askeri müdahale için hazırlıklarının ardından geldiğini belirtmektedir. Kıbrıslılar ABD'nin Rumları değil yalnızca Türkleri durdurduğu görüşündedir. General Lemnitzer diğer ülkelerin Rumlar üzerinde daha fazla baskı yapabileceğini ve yapması gerektiğini düşünmektedir. Türkler çatışmaların bitmesini istemektedir. Lemnitzer ABD'ye daha iyi iş çıkarması için baskı yapmayı planlamaktadır. [85]

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İnönü, General Sunay ve ABD Generali Lemnitzer arasında geçen bir başka görüşmede ise Cumhurbaşkanı İnönü Ada'da kanun ve düzeni yeniden tesis edebilmek için BM güçlerinin Ada'da geçici bir hükümet oluşturması gerektiğini ifade etmiştir. General Lemnitzer Başkan Johnson'un Türkiye'ye konunun detaylarının açık, net ve dürüst bir şekilde tartışılmasına karşılık askeri müdahaleyi ertelemesi yönündeki talebini iletmiştir. İnönü konuya ilişkin temel bir hata yapıldığı kanısındadır. Yasal sistemi çöken Kıbrıs'ta hukuki düzenin uluslararası destek ile yeniden tesis edilebilmesi mümkündür. Ancak BM güçleri Ada'da kanun ve düzeni bozan taraflara yardım eder bir nitelikte hareket etmektedir. General Lemnitzer Makarios'un silah alımı ile ilgili İnönü'nün endişesini Başkan'a ileteceğini belirtmektedir.[86] Bu arada, Ada'daki anlaşmazlık nedeniyle ABD deniz kuvvetlerini hem bir güç gösterisi hem de olası bir askeri müdahalede vatandaşlarını Ada'dan tahliye etmek için bölgeye göndermiştir. Kıbrıs'taki durum, bir güç gösterisi

[84] NSC Arşivleri, Haziran 4, 1964, CK2349414839.
[85] NSC Arşivleri, Haziran 5, 1964, CK2349096486.
[86] NSC Arşivleri, Haziran 5, 1964, CK2349096497.

hazırlığında olan ABD deniz kuvvetleri, Rum ve Türk hükümetlerinin Ada'daki etnik gruplar adına harekete geçmesi halinde oluşacak tehlikeye karşı vatandaşlarını korumak ve tahliye etmek için konumlanmıştır.[87]

ABD, Türkiye ile görüş alışverişinin Yunanistan'a sunulması üzerine görüşlerinin yer aldığı bir belgede Erkin, Türkiye'nin Ada'da güvenlik ve düzeni temin etmek ve Türk grupları korumak için uğraşan tek taraf olduğu görüşünde olduğu görülmektdir. Türkiye garantör güçlerden oluşan üç taraflı bir komisyon kurulması ya da BM barış gücünün daha yüksek bir otorite getirmesi gerektiğini ve Türkiye'nin müdahale etme gereği görmesinin nedeninin Ada'yı bölmek olmadığını belirtmiştir. İnönü, Makarios'un isteklerine uygun hem makul hem kabul edilebilir bir çözüm önerisi getirilemediğinden Türklerin Ada'da huzur ve güvenin yeniden tesisi için tek yolun askeri bir müdahale olduğunu düşündüklerini belirtmektedir. Şimdiye kadar sadece Makarios'un güç kullanımını destekleyen önlemler alınmış ve bu çizgi ihlalinin Ada'daki Türklerin hakları tamamen yok edilinceye dek son bulmayacağı görülmüştür. İnönü müdahale konusunu Başkan Johnson ile görüşünceye dek erteleme kararı almıştır ancak basın açıklamasında müdahalenin ABD'nin teşviki ile ertelendiği ve ABD'nin müttefikler arasındaki farklılıkları dengelenmesiyle harekete geçirileceği yönünde ifadeler yer almıştır.[88]Türkiye artık Yunanistanın tamamen Makarios'un kuklası olduğunu ve bunun aksini düşünmek için görünür kanıtlara ihtiyaçları olduğunu düşünmektedir. ABD'ye göre Türkleri güç kullanımı ve radikal tepkiler vermekten başka çare bırakmayacak bir konuma getirmemeleri konusunda Rumların oldukça dikkatli davranmaları gerekmektedir.[89] Çözüm önerisi olarak ise Türkiye başlıca dört şartı öne sürmektedir. Bu özel şartlar ise; sorun Yunanistan ve Türkiye arasında çözümlenmeli, Kıbrıs sorumlu ellere bırakılmalıdır, her iki taraf da küçümsenmemeli, her iki tarafta galip gelmemelidir.[90] Rusk'a göre ise Ada'nın Türkler ve Rumlar arasında bölünmesi Türklerin Kabul edebileceği bir seçenekken Rumların şiddetle karşı çıktıkları bir alternatiftir. SSCB ve Kıbrıs Rum Komünist organizasyonları çifte Enosis'e

[87] NSC Arşivleri, Haziran 5, 1964, CK2349515652.
[88] NSC Arşivleri, Haziran 6, 1964, CK2349414846.
[89] NSC Arşivleri, Haziran 6, 1964, CK2349414844.
[90] NSC Arşivleri, Haziran 17, 1964, CK2349414858.

tamamen karşıdır. Aynı zamanda Makarios bunu Kabul edemezdi. Bu durumda ise Hem Rum hem de Türk tarafı için tatmin edici bir çözüm bulunmamaktadır.[91]

ABD Başkanı ile Yunan Büyükelçisi Matsas arasında geçen bir görüşmede Başkan, Kıbrıs probleminin Ada dışındaki taraflarca çözülemeyeceğini, Türkiye ve Yunanistan'ın direk temaslarda bulunarak çözüm arayışına girmesi gerektiğini, bu konuda Yunanistan'ın herhangi bir girişimde bulunmamasının ABD için hayal kırıklığı yarattığını ve çözümün kalıcı ve her iki tarafın da haklarını koruyacak düzeyde bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Matsas esas problemin yayılma tehdidi olduğunu dile getirmiştir. Başkan ise laf arasında Makarios'a verilen Yunan desteğinin bir problem teşkil ettiğini belirtmiştir. Matsas, Yunanistan'ın Makarios'a bu desteği izole edildiğini hissetmemesi için verdiğini, Yunanistan'ın düşmanlığı dizginlemeye çalışırken Türkiye'nin anlaşmazlığın yayılması için her şeyi yaptığını ifade etmiştir. Başkan ise şimdiye dek yalnızca Türkiye'nin isteklerini barışçıl yollarla dile getirdiğini ve tek isteğinin Yunanistan ile masaya oturup konuyu görüşmek olduğunu belirtmiştir. Matsas Kıbrıs'ın bağımsız ve kendi kaderini tayin edecek bir yönetime kavuşması ve Ada'daki azınlıkların haklarını garanti altına alacakları programı ve bu programın Enosis olmadığına ilişkin uzlaşı zeminini Başkana sunmuştur. Başkan Makarios ile anlaşmaya varmanın imkânsız olduğunu ve Makarios'un Batının güvenliğini hiç düşünmediğini gözlemlemiştir. Matsas, Yunanistanın içinde Makarios'u barındırmayan görüşmelere taraf olmayacağını belirtmiştir. Başkan Kıbrıs'a bazı konularda danışmanlık yapılması gerektiğini düşünmektedir.[92]

Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar Kıbrıs meselesini Türk Hükümeti için kriz durumuna getirmişti. Bu meyanda 4 Haziran 1964 tarihinde gerçekleşen görüşmede ABD'nin Ankara Büyükelçisi Raymond Hare, Türk Dışişleri Bakanı Erkin ile Kıbrıs meselesini masaya yatırmıştır. Kıbrıs'taki durumun Türk Bakanlar Kurulunda da görüşüldüğünü beyan eden Erkin, ABD Büyükelçisi'nin sorusu üzerine müdahale ihtimalinin de olduğunu belirtmiştir. Görüşmede ayrıca Erkin çok net bir şekilde nüfus mübadelesinin veya Türklere "küçük bir ada" verilmesi gibi seçeneklerin söz konusu olmadığını dile getirmiştir. Büyükelçi, Erkin'in kesin tavırlarından ötürü ABD Dış İşleri

[91] NSC Arşivleri, Haziran 18, 1964, CK2349157307; NSC Arşivleri, Haziran 19, 1964, CK2349149754.
[92] NSC Arşivleri, Haziran 11, 1964, CK2349414853.

Bakanlığı'nın veya Atina'nın, Erkin'i yani Türkleri, bir müdaheleden caydıracak "birşeyler" vermesi gerektiğini telgrafında belirtmiştir.[93]

Meşhur Johnson Mektubunun altında Başkan Lyndon B. Johnson'ın adı yazmasına rağmen yazarı kendisi değildi. "Johnson Mektubu" adıyla Türk - Amerikan ilişkilerinde bir dönüm noktası olarak kabul edilecek olan bu ünlü mektup, ABD Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Dışişleri Bakanı Yardımcısı Harlan Cleveland ve Cleveland'ın yardımcısı Joseph Sisco'nun ortak çalışmalarının sonucuydu. Diğer bir Dışişleri Bakanı Yardımcısı George Ball da mektubun müsvedde hâlini görenler arasındaydı. Başkan'a sadece mektubu alelacele okuyarak imzalamak düşmüştü.[94]

George Ball'da hatıralarında bu hususta bahsetmiştir: "*4 Haziran 1964 sabahı Sekreter Rusk ile buluştum. Başkandan İnönü'ye iletilmek bir mesaj yazmayı üstlenmişti. Ben havaalanına gitmeden evvel bana bir taslağını gösterdi. Gördüğüm en acımasız diplomatik not dedim. Gerçekten de Dışişleri Bakanı Yardımcısı Harlan Cleveland ve Cleveland'ın yardımcısı Joseph Sisco atom bombasının diplomatik bir eşdeğerini oluşturmuşlardı. Bu İnönü'yü müdahaleden vazgeçirebilir ama bundan sonra ona nasıl söz dinletebiliriz bilmiyorum dedim. Sekreter tatlı bir gülümsemeyle bana baktı. O da sizin probleminiz dedi"*[95] Türk Amerikan ilişkilerinde büyük bir kırılma yaratacak olan Johnson Mektubu şöyledir:

"Sayın Başbakan

Türkiye Hükümetinin, Kıbrıs'ın bir kısmının askeri kuvvetle işgal etmek üzere müdahalede bulunmaya karar vermeyi tasarladığı hakkında Büyükelçi Hare vasıtasıyla sizden ve Dışişleri Bakanınızdan aldığım haber beni ciddi surette endişeye sevk etmektedir. En dostane ve açık şekilde belirtmek isterim ki geniş çapta neticeler doğulanabilecek böyle bir hareketin Türkiye tarafından takip edilmesini, Hükümetinizin bizimle evvelden tam bir istişarede bulunmak hususundaki taahhüdü ile uyuşur

[93] FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1964–1968, VOLUME XVI, CYPRUS; GREECE; TURKEY, "Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, Haziran 4, 1964, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d50, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

[94] Haluk Şahin, *Johnson Mektubu: Türk-ABD İlişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası*, İstanbul, Gendaş Predikat, 2002, s.15-16.

[95] Ball, a.g.e, http://www.cyprus-conflict.net, Erişim Tarihi: 22.01.2014.

saymıyorum. Büyükelçi Hare, görüşlerimi öğrenmek üzere birkaç saat geciktirmiş olduğunuzu bana bildirdi.

Yıllar boyu Türkiye'yi en sağlam şekilde desteklediğini ispat etmiş olan Amerika gibi bir müttefikin, bu şekilde neticeleri olan tek taraflı bir kararla karşı karşıya bırakılmasının, Hükümetiniz bakımından doğru olduğuna hakikaten inanıp inanmadığınızı sizden sorarım. Bundan ötürü, böyle bir harekete girişmeden önce Birleşik Amerika Devletleri ile tam istişarede bulunmak mesuliyetini kabul etmenizi hassaten rica etmek mecburiyetindeyim.

1960 tarihli Garanti Antlaşması hükümleri gereğince böyle bir müdahalenin caiz olduğu kanaatinde bulunduğunuz intibaındayım. Bununla beraber Türkiye'nin düşündüğü müdahalesinin, Garanti Antlaşması tarafından açıkça yasaklanan bir çözüm olan takvimi gerçekleştirme gayesine matuf olacağı yolundaki anlayışımıza dikkatinizi çekmek zorundayım. Ayrıca, söz konusu Antlaşma teminatçı Devletler arasında istişareyi gerektirmektedir. Birleşik Amerika bu durumda bilcümle istişare olanaklarının hiçbir şekilde tüketilmediği ve dolayısıyla tek taraflı harekete geçine hakkının henüz kullanılamayacağı inancındarır. Diğer taraftan, Bay Başbakan, NATO vecibelerine de dikkatinizi çekmek mecburiyetindeyim. Kıbrıs'a vaki bir Türk müdahalesinin Türk-Yunan kuvvetleri arasında askeri bir çatışmaya müncer olacağı hususunda zihninizde en ufak bir tereddüt olmamalıdır. Dışişleri Bakanı Rusk, Lahey'de yapılan son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbin "kelimenin tam manasıyla düşünülemez" olarak kabul edilmesi gerektiğini beyan etmişti. NATO'ya iltihak esası icabı olarak, NATO memleketlerinin birbirleriyle savaşmayacakları kabul etmek demektir. Almanya ve Fransa NATO'da müttefik olmakla yüzyıllık husumet ve düşmanlıklarını gömmüşlerdir; aynı şeyin Yunanistan ve Türkiye'den de beklenmesi gerekir. Ayrıca, Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahale Sovyetler Birliği'nin meseleye doğrudan doğruya karışmasına yol açabilir. NATO müttefiklerinizin tam rıza ve muvafakatleri olmadan Türkiye'nin girişeceği bir hareket neticesinde ortaya çıkacak bir Sovyet müdahalesine karşı Türkiye'yi müdafaa etmek mükellefiyetleri olup olmadığını müzakere etmek fırsatını bulmamış olduklarını takdir buyuracağınız kanaatindeyim.

Diğer taraftan Bay Başbakan, bir Birleşmiş Milletler üyesi olarak Türkiye'nin vecibeleri dolayısıyla da endişe duymaktayım. Birleşmiş Milletler Ada'da barışı korumak için kuvvet temin etmiştir. Bu kuvvetlerin vazifesi zor olmuştur, fakat geçen son birkaç hafta zarfında, Ada'daki şiddet hareketlerinin azaltılmasına tedrici bir şekilde muvaffak olmuşlardır. Birleşmiş Milletler Arabulucusu henüz işini bitirmemiştir; Hiç şüphem yok ki, Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğu, Birleşmiş Milletler gayretlerini baltalayacak olan ve bu zor meseleye Birleşmiş Milletler tarafından makbul ve barışçı bir hal tarzı bulunmasına yardım edebilecek herhangi bir ümidi yıkacak olan Türkiye'nin tek taraflı hareketine en sert şekilde tepki gösterecektir.

Aynı zamanda, Bay Başkan, askeri yardım alanında Türkiye ve Birleşik Devletler arasında mevcut iki taraflı Anlaşma'ya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile aramızda mevcut Temmuz 1947 Anlaşmasının 4'üncü maddesi mucibince, askeri yardımın veriliş maksatlarından gayrı gayelerde kullanılması için Hükümetinizin, Birleşik Devletlerin onayını alması icap etmektedir. Hükümetiniz, bu şartı tamamen anlamış bulunduğunu muhtelif vesilelerle Birleşik Devletlere bildirmiştir. Mevcut şartlar tahtında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Birleşik devletlerin muvafakat edemeyeceğini samimiyetimle ifade etmek isterim.

Düşünülen Türk hareketinin fiili neticelerine gelince, böyle bir hareketin Kıbrıs Adası üzerinde on binlerce Kıbrıslı Türk'ün öldürülmesine yol açabileceği keyfiyetine en dostane bir şekilde dikkatinizi çekmek mecburiyetini hissediyorum. Tarafınızdan böyle bir harekete tevessül edilmesi, infiali mucip olacak ve girişeceğiniz askeri hareketin himaye etmeye çalıştığınız kimselerin pek çoğunun imhasını önlemeye yeter derecede müessir olması olanaksızlaşır. Birleşmiş Milletler kuvvetlerinin mevcudiyeti böyle bir faciayı önleyemez. Sözlerimi pek fazla sert bulabilir ve bizim Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin ilgisine karşı ilgisiz olduğumuzu düşünebilirsiniz. Durumun böyle olmadığını size temin ederim. Gerek alenen gerek özel olarak, Kıbrıs Türklerinin emniyetini sağlamakta ve Kıbrıs meselesinin kesin çözümün konuyla doğrudan doğruya ilgili tarafların rızasına dayanması hususu üzerinde ısrar etmekte gayret gösterdik. Amerika Birleşik Devletleri'nin sizin lehinize yeter derecede faaliyet sarf etmediği hissini taşımanız mümkündür.

Fakat herhalde bilirsiniz ki politikamız Atina'da en sert şekilde kızgınlığa yol açmış (bizim aleyhimize orada nümayişler yapılmış) ve Amerika Birleşik Devletleri ile Başpiskopos Makarios arasında esaslı bir uzaklaşma doğurmuştur. Daha birkaç hafta önce yaptığımız görüşme sırasında Dışişleri Bakanınıza da söylediğim gibi, Türkiye ile olan ilişkilerimize çok büyük değer veriyoruz. Sizi kendisiyle temel ortak menfaatlerimiz olan büyük bir müttefik saymışızdır. Sizin güvenlik ve refahınız Amerika halkı için ciddi bir ilgi konusu olagelmiş ve bu alakamız en pratik şekillerde ifadesini bulmuştur. Siz ve biz, komünist dünyasının ihtiraslarına karşı koymak üzere birlikte dövüştük. Bu dayanışmanın bizim için büyük bir anlam ifade etmektedir. Hükümetiniz ve halkınız için de aynı derecede bir mana taşıdığını ümit ederim. Kıbrıs'la ilgili olarak Türk toplumunu tehlikeye maruz bırakacak herhangi bir çözümünü desteklemeyi düşünmüyoruz. Nihai çözüm yolu bulmaya muvaffak olamadık, zira bunun dünyadaki en karışık meselelerden biri olduğu açıktır. Fakat Türkiye ve Kıbrıslı Türklerin menfaatleri konusunda ciddi şekilde ilgilendiğimizi ve ilgili kalacağımızı hususunda sizi güvendirmek isterim.

Nihayet Bay Başbakan, en ciddi meseleyi, savaş mı, barış mı meselesini vazetmiş bulunuyorsunuz. Bu meseleler Türkiye ve Birleşik Devletlerarasındaki iki taraflı münasebetlerin çok ötesinde giden meselelerdir. Bunlar, sadece Türkiye ve Yunanistan arasında bir harbi kesin olarak doğurmakla kalmayacak fakat Kıbrıs'a tek taraflı bir müdahalenin doğuracağı, önceden kestirilemeyen neticeler sebebiyle, daha geniş çapta çarpışmalara yol açabilecektir. Sizin Türkiye Hükümeti'nin Başbakanı olarak sorumluluğuuz var, benim de Birleşik Amerika Başkanı olarak sorumluluğum mevcuttur. Bu sebeple, en dostane şekilde size şunu bildirmek isterim ki, bizimle yeniden ve en geniş ölçüde danışmaksızın böyle bir harekete girişmeyeceğinize dair bana teminat vermediğiniz takdirde, meselenin gizli utulması hususunda Büyükelçi Hare'e vaki talebinizi kabul edemeyecek ve NATO Konseyi ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin acilen toplantıya çağrılmasını istemek mecburiyetinde kalacağım.

Bu mesele hakkında sizinle şahsen görüşebilmemizin mümkün olmasını isterdim. Ne yazık ki, mevcut Anayasa hükümlerimizin icabı dolayısıyla, Birleşik Amerika'dan ayrılamamaktayım.

Ayrıntılı müzakereler için siz buraya gelebilirseniz, bunu memnuniyetle karşılarım. Genel barış ve Kıbrıs meselesinin sağduyuyla ve barış yoluyla halli hususunda sizinle benim çok ağır sorumluluk taşımakta olduğumuzu hissediyorum. Bu nedenle aramızda en geniş ve en içten danışmalarda bulununcaya kadar sizin ve meslektaşlarınızın tasarladığınız kararı geri bırakmanızı rica ederim.

Saygılarımla

Lyndon B. Jonhnson"[96]

Meşhur Johnson mektubunun Türk tarafını çok memnun etmediği aşikardır. Özellikle mektubu Büyükelçi Hare'nin yanında okuyan İnönü'nün, mektubu okuduktan sonra verdiği tepkiler aslında o dönemde Türkiye'nin pozisyonu ile ilgili bilgi vermektedir. Büyükelçi Hare'nin ABD Dış İşleri Bakanlığı'na gönderdiği telgrafta, İnönü'nün, sebeplerini daha sonra açıklamak üzere, belirli noktalarda Başkan Johnson ile uyuşmadığı dile getirilmiştir. Ancak son söz olarak, Kıbrıs'ta ABD'nin de isteği olan ve mektuıpta da dile getirilen, müdahelenin ertelenmesi ve barışçı çözüm konusunda ise İnönü'nün fikir birliği içinde olduğu yine telgrafta beyan edilmiştir. İnönü'nün kamuoyuna Türk tarafının ABD'nin isteği doğrultusunda müdaheleden vazgeçtiğini duyurma isteği ise, Büyükelçi tarafından *carte blanche*[97] veremeyeceğini ancak Washington ile konuyu görüşeceğini belirtmiştir. Telgrafta ayrıca Hare'nin hemen ardından General Lemnitzer'in de İnönü ile görüştüğü kayıtlara geçirilmiştir.[98]

Yunan Başbakanı'nın yokluğunda Yunanistan Dışişleri Bakanı Stavros Costopoulos ile 8 Haziran 1964 tarihinde görüşen ABD'nin Atina Büyükelçisi Henry Labouisse, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda ABD'nin daha aktif rol üstlenmesini istediğini belirterek bunun BM çerçevesinde yapılabileceğini söylemiştir. Ayrıca ABD'nin yardım etmek istediğini ancak tarafların da bunu istemesi gerektiğini dile getirmiştir. Dışişleri Bakanı Stavros Costopoulos, bunun Makaraios'u rahatsız

---

[96] Haluk Şahin, *Johnson Mektubu*, Gendaş Predikat, İstanbul, 2002, s.121-125. Mektubun orjinali için Ayrıca Bkz. F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From Department of State to the Embassy in Turkey", Washington, Haziran 5, 1964,http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d54, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

[97] "Açık kart" anlamında kullanılmakla beraber, "tam yetki" manasına da gelmektedir.

[98] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, Haziran 5, 1964, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d55, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

edebileceğini ve dolayısı ile Makarios'un Sovyetlere daha fazla yakınlaşacağını dile getirmiştir. Bu şekilde ABD vasıtasıyla da olsa Türkiye ile görüşme hususunda pek de istekli olmadıklarını, Makarios üzerinden dolaylı olarak dile getirmiştir. Ayrıca Yunan Dış İşleri Bakanı Türklerin durumu daha da zorlaştırdığını iddia ederek, Türk tehtidinin de Makarios'un endişelerini meşrulaştırdığını belirtmiştir.[99]

Bu dönemde dikkate değer bir başka görüşme de Amerikan Başkanı Johnson'un Yunanistan'ın Washington Büyükelçisi Alexander Matsas ile olan görüşmesidir. Görüşmede Başkan Johnson Büyükelçi'ye Türk tarafının müdahelesinin şimdilik durdurulduğunu fakat bunun uzun sürmeyeceğini söylemiştir. Doalyısı ile Yunan tarafından da adım atılması ve Türkiye ile müzakerelere girişilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Başkan "dış güçler bu sorunu çözemez" diyerek Amerika'nn Kıbrıs konusundaki pozisyonunu net bir biçimde ortaya koymuştur. Yunanlıların Türkler ile görüşmemesini de "hayalkırıklığı" olarak nitelemiştir. Bir araya gelmenin gelmemekten daha az tehlikeli olduğunu vurgulamış ve bulunacak çözümün kalıcı olması ve taraflardan herhangi bir tanesini küçük düşürücü olmaması gereğinin üzerinde durmuştur. "Eğer Türklerle konuşmazsanız, onları hareketten daha fazla alıkoyamam" ifadeleri ile Yunanistan'ı inisiyatif almaya çağırmıştır. Büyükelçi'nin, Makarios'un konuyla ilgili itirazını dile getirmesi ve Türklerle görüşme girişiminin Makarios'u yalnızlaştırarak diğer tarafa (Sovyetler kastedilmiştir) geçeceğini söylemesi üzerine Başkan Johnson, Makarios'un anlaşılması imkânsız olduğunu ve Batı'nın güvenliği ile ilgilenmediğini açıkça ifade etmiştir. Büyükelçi sorunun Türklerin Ada'yı işgal tehtidinden kaynaklandığını söylediği sırada, Başkan araya girerek sorunun belki de Yunanistan'ın Makarios'a, özellikle silah ithalatı konusundaki desteğinden kaynakladığını söylemiştir.[100]

Türkiye Başbakanı İsmet İnönü Johnson'un mektubuna 13 Haziranda cevap vermiştir. Mektup İnönü'nün direktifleri doğrultusunda Dışişleri diplomatları tarafından kaleme alınmış ve bizzat İnönü tarafından tekrar tekrar dikkatlice okunarak hazırlanmıştır. İnönü mektubunda özetle şunlardan bahsetmektedir:

---

[99] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State", Athens. Haziran 8, 1964, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d57, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

[100] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Memorandum of Conversation", Washington, Haziran 11, 1964, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d62, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

1) Mektubun gerek yazılış tarzı, gerek muhtevası, Amerika'nın Türkiye gibi bir müttefiki için hayal kırıcı olmuştur.

2) Bu son teşebbüs ile birlikte, 1963 sonundan beri Kıbrıs'a askeri müdahale ihtiyacı görülmüştür. Ve Türkiye bu işin başından beri Amerika ile danışma halinde bulunmuştur.

3) Kıbrıs Rum hükümeti açıkça silahlanmaya başlamış, Anayasa dışı faaliyetlere girişmiş, Türklere karşı "zulmünü" arttırmış ve bütün bunlar Yunanistan tarafından, kendisinin imzaladığı milletlerarası antlaşmalara aykırı olduğu halde, desteklenmiş, lakin Türkiye'nin bütün uyarmalarına rağmen Amerika bir şey yapmamıştır. Baskı uygulanacaksa onlara uygulanmalıydı.

4) Mektup Türk -Amerikan ilişkileri konusunda bazı sorulara yol açmıştır.

5) Mektup NATO'nun durumu konusunda bazı sorulara yol açmıştır. Eğer NATO mektupta anlatıldığı gibi işleyecekse tedaviye muhtaç demekti.

6) Washington davetinizi kabul ediyorum.[101]

George Ball yürüttüğü arabuluculuk sırasında, Türkiye ve Yunanistan başbakanları ile yaptığı görüşmenin ardından Başkan Johnson'a verdiği bilgi notunda Yunan tarafının ilk defa muhtemel bir Türk – Yunan savaşından ötürü korktuğunu ve bir ABD müdahelesini şiddetle istediğini belirtmiştir. Türk tarafının ise bir çözüm için çok istekli olduğunu ve ABD'den çözüm konusunda destek aradığını dile getirmiştir. Bununla beraber BM Genel Sekreteri U-Thant'ın bile çözüm konusunda BM'nin etkili olamayacağının farkında olduğunu not etmiştir. Ball bir çözüm önerisi olarak ise, ABD'nin sakin bir yerde, mesela Komo Gölü kıyısındaki Villa Bellagio'da, her iki tarafın temsilcileri ile (muhtemelen büyükelçi seviyesinde) bir toplantı düzenleyip ABD'yi de, gereğinde sakin bir şekilde ABD'nin baskısını hissettirebilecek, Dean Acheson gibi birisinin temsil etmesi teklifini sunmuştur.[102]

Bununla birlikte ABD, Johnson mektubu ile işgali veto etmesine karşın Türk tarafı gibi Ada'nın tekrar birleşmesini ya da 1960 anlaşmalarının sürdürülmesini istememektedir. Çünkü iki toplum arasındaki kanlı çatışmalar garanti altına alınmış

[101] Şahin, a.g.e., s.78-79.
[102] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Memorandum From the Under Secretary of State (Ball) to President Johnson", Washington, Haziran 11,1964,http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d64, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

bağımsızlık için büyük bir tehdittir. Olası bir iç savaş Ada'daki üslerin kullanımını kısıtlayabilir ve iki müttefik arasındaki bir savaşı çıkarabilirdi. Ayrıca Amerikalılar Makarios'un onların çıkarlarına tehdit oluşturduğunu düşünmektedir. Makarios'un Komünist ülkelerle olan yakın ilişkileri ve komünist parti AKEL'in faaliyetlerinin önüne geçmeyişi tam bağımsız Kıbrıs fikrinin ABD çıkarlarına engel olacağı konusunda kuşkular vardır. Ayrıca bağımsız devlet kurulursa 1960 anayasası ile engellenen Makarios-Doğu Bloğu işbirliğinin tesisi tehlikesi mevcuttur. Nitekim mektuptan iki gün sonra Rusk, Atina'ya Makarios ile ilgili ciddi bir şeyler yapmaları konusunda uyaran bir mesaj göndermiştir. Makairos bir an evvel dizginlenmelidir. Zira müdahaleden vazgeçen Türkiye'yi bir dahaki sefere engel olunmayabileceği tehdidinde bulunulmuştur. [103]

ABD Başkanı Johnson'un mektubundan sonra hem Türkiye Başbakanı İnönü hem de Yunan Başbakanı Papandreou Washington'u ziyaret ederek temaslarda bulunmuşlardır. Johnson'un özel temsilci olarak görevlendirdiği eski bakanlardan Dean Acheson çalışmalara başlamış ve böylece Amerika Kıbrıs sorununda ilk defa doğrudan müdahil olmuştur. Görüşmeler 10 Temmuz 1964'te fiilen Cenevre'de başlamıştır. George Ball anılarında BM Genel Sekreteri U-Thant'a tarafların Acheson arabuluculuğunda toplanmalarının iyi olacağını söylediğini U-Thant'ın ise böyle bir girişimin diplomatik insiyatifin ABD'ye geçtiği gibi bir algı oluşturacağını belirterek karşı çıktığını ancak böyle bir girişim olacaksa bile kesinlikle ABD dışında bir yerde olmasını gerektiği şeklinde karşılık verdiğini belirtmektedir. Hatta U-Thant tarafların Acheson ile değil BM arabulucusu ile toplanması gerektiğinde ısrar etmiş ancak Ball, Acheson olmadan yani olayda ABD otoritesi dışında çözümün imkânsızlaşacağını belirtmiştir. BM tarafı ise Rusya'nın dizginlerin ABD'ye geçtiği şeklinde yorumlamasından korkmaktadır.[104] BM Görüşmeleri sonunda Acheson taraflara önerilerini sunmuştur:

1. Acheson planına göre Kıbrıs Yunanistan'la birleşecek (Enosis) ve karşılığında Yunanistan Meis Adasını Türkiye'ye verecektir. Ayrıca Ada'da Türklerin çoğunlukta olduğu iki ya da üç bölgeye kantonal bir sistem getirilmesi ve bu otonom bölgelerin dışında kalan Türklerinde Lozan'da belirlenen tüm azınlık haklarından yaralanılmasının

[103] O'Malley ve Craig, a.g.e.,s.179.
[104] Şahin, a.g.e.,s.97-98.

sağlanması öngörülmektedir. Plan Türk tarafınca kabul edilmiş, Yunanistan bazı değişiklikler talep etmiş Rum tarafı ise 12 Ağustos itibarı ile planı reddetmiştir.[105] Başkan Johnson Yunanistan'ın uzlaşma konusundaki tavırlarından ötürü Yunanistan Başbakanı'na 1 Temmuz 1964 tarihli bir mektup göndermiştir. Başkan Johnson aslında 11 Haziran 1964 tarihinde Yunanistan'ın Washington Büyükelçisi ile yaptığı görüşmede dile getirdiği görüşlerini[106] bu mektuba da yansıtmıştır. Türklerin Ada'ya haklı sayılabilecek müdahelesi için zeminin devam ettiğini ve daha bir ay önce bizzat engellediği bir müdahaleyi, aynı şartlar altında engelleyemeceğini belirtmiştir. ABD'nin konuyu "bir arkadaşlarının başka bir arkadaşları ile sorun yaşaması" olarak gördüğünün altını çizmiştir.[107] Mektup Başkan Johnson'ın Ulusal Güvenlik konularında özel danışmanlarından olan McGeorge Bundy tarafından taslaklandırılmıştır, Daha sonradan Yunanistan Büyükelçisi olarak görev alacak olan Philips Talbot tarafından düzeltilmiş ve George Ball tarafından onaylanmıştır. Danışman Bundy Başkan Johnson'a mektupla ilgili, tıpkı İnönü'nün 5 Haziran 1964 tarihlli mektuptan hoşlanmaması gibi, Papandreou'nun da bu mektuptan hoşlanmayacağı yorumunu yapmıştır.[108]

Acheson planı gündemdeyken Amerika Makarios'un yerine alternatifler düşünmeye başlamıştır. Aralarındaki antipati raporlara yansıyan Grivas-Makarios ikilisinden hırslı bir Enosis yanlısı olmasına rağmen Grivas'ın Makarios'a nazaran daha çalışılabilir birisi olduğu düşünülmektedir.[109] Birleşik Devletler Başkanı, Yunanlılar'ın Ada'nın komünist kontrolü altına girmesine izin vermesi halinde hayal kırıklığı yaşayacaklarını ifade etmiştir. Artık Yunan'ların daha fazla görüşme için Cenevre'ye dönecek zamanı yoktur. Kral acilen ulusal bir karar alınması gerektiğinin farkına varmalıdır. Yunanistan hükümeti Makarios'u devre dışı bırakmak için önlem almalı, ABD hükümeti Yunan'ların bu teklifi kabul etmemesine anlayış gösteremeyecektir.

---

[105] Sönmezoğlu, a.g.e., s.18.
[106] Bkz. F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Department of State to the Embassy in Greece", Washington, Temmuz 1, 1964, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d62, Erişim Tarihi: 14.02.2014.
[107] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Department of State to the Embassy in Greece", Washington, Temmuz 1, 1964, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d80, Erişim Tarihi: 14.02.2014.
[108] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State", Athens. Temmuz 2, 1964, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d81, Erişim Tarihi: 14.02.2014.
[109] Ball, a.g.e, http://www.cyprus-conflict.net, Erişim Tarihi: 22.01.2014.

Yunanistan ABD'nin teklifini kabul edecek gibi değildir ancak onlar da Makarios'u devre dışı bırakmak istemektedirler. [110]

Cenevre görüşmeleri devam ederken Kıbrıs'taki durum yeni bir krize girdi. 3 Temmuz 1964'te Atina'ya giderek Yunan komutanları ile görüşen Albay Georgios Grivas, 6 Ağustos 1964'te Lefkoşe'ye döndü ve Rum Milli Muhafız kuvvetlerine Erenköy'e saldırı emri verdi. Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü bu saldırı karşısında sessiz kalınca, Türk Hava Kuvvetlerine bağlı savaş uçakları 8 Ağustos 1964'te Rum mevzilerini bombaladı. Ertesi gün 9 Ağustos 1964'te Rum Milli Muhafız kuvvetlerinin saldırıya devam etmesi üzerine bu kez Türk savaş uçakları, Rum mevzilerini tekrar bombalayınca Rum Milli Muhafız kuvvetleri, saldırıyı durdurmak zorunda kalmışlardır. Türk savaş uçaklarının 9 Ağustos 1964'te üslerine dönmelerinden sonra, Yunan Hava Kuvvetlerine bağlı uçaklar, kısa bir süre, Erenköy'ü bombaladı. Bunun üzerine Türkiye, bir daha böyle bir saldırı girişiminde bulunmaması yönünde Yunanistan'ı uyardı ve bundan sonra yapılacak her hangi bir saldırının Türkiye'ye yapılmış sayacağını Yunanistan'a bildirdi. Ayrıca bu girişiminden Birleşmiş Milletleri haberdar eden Türkiye, gerekli tedbirlerin alınması için Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin acele toplanmasını talep etti. Bunun üzerine 9 Ağustos 1964'te toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, taraflara ateşkes çağrısında bulundu ve 10 Ağustos 1964'te taraflar ateşkesi kabul etti. Sonuçta Erenköy saldırıları Rumlar 53 ölü 125 yaralı verirken Türkler'in kaybı 12 şehit 32 yaralı ve 4 kayıp olmuştur.[111]

Ateşkes çağrısından sonra Acheson, Yunan ve Türk tezlerini uzlaştırma çabasının bir ürünü olan "2. Acheson Planını" önerdi. Buna göre Rum tarafı lehine bazı değişiklikler önerilmiştir. Örneğin Türkiye'ye Karpaz yarımadasının ucunda 50 yıllığına bir üs önerilmiştir. Bu Plan Türk tarafınca reddedilmiştir.[112] BM tarafından hazırlanan bir raporda, Türklerin her bakımdan büyük ölçüde Rumlardan daha büyük askeri güçlere sahip olduğu ve Türklerin Ada'ya çıkarma yapmaları ve kıyı mevziinde yer almaları halinde Sovyetlerin müdahalede bulunmayacağı şeklinde görüş özetlenmiştir.

[110] NSC Arşivleri, Ağustos 21, 1964, CK2349563631; NSC Arşivleri, Ağustos 21, 1964 CK2349563610.
[111] Çay,a.g.e., s.78-81; İsmail, a.g.e. s, 90-93.
[112] Sönmezoğlu, a.g.e.,s.19, James Ker-Lindsay, *Crisis And Conflict: A Year of Rapproachment Between Greece and Turkey*, I.B. Tauris. Lonodn, 2007, s.17.

Burada cevaplanması gereken soru: bir sonraki adımın ne olacağıdır.[113] ABD Büyükelçilerinden David Bruce'un, Türklere karşı olası bir Amerikan askeri güç kullanımına ilişkin derin endişeleri bulunmaktadır. Türklerin Acil Enosis'e karşı askeri bir tepki göstermesi halinde Amerikalılar Türklere karşı ateş açma riskini nasıl üstlenebileceği bir soru işaretidir ve Bruce'a göre böyle bir karar ancak NATO ortaklarına danışıldıktan sonra ardından verilmelidir.[114]

ABD yönetimi arabuluculuk çabalarındaki başarısızlıktan rahatsız olmuştu ve suçlu olarak Makarios'u görüyordu. Acheson görüşmeler devam ederken Nihat Erim ve Turgut Sunalp'e şöyle demiştir: *"Özel olarak dostça söylüyorum, fazla kan dökmeden size ayrılan bölgeyi gidip askeri kuvvetle işgal edebilir misiniz? Eğer bunu yapabilecekseniz gidip alın. Amerikan 6. Filosu karşınıza çıkmaz aksine sizi korur."* Durum kendisine bildirildiğinde İnönü ise, "*Özel dost sözüdür gibi laflarla iş görmem. Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi gelir resmen söylerse, o zaman ciddiye alır, durumu incelerim."* demektedir.[115]

8 Eylül tarihinde yapılan toplantıya Başkan Johnson, Dış İşleri Bakanı Rusk, Savunma Bakanı McNamara, Müsteşar Ball, Dean Acheson ve McGeorge Bundy katılmışlardır. Plan üzerinde yapılan müzakerelerde, Başkan Johnson yaklaşan seçimleri de göz önünde bulundurarak, planın risklerinden kaçınmıştır ve uygun zaman olmadığını belirtmiştir. Ayrıca Müsteşar Ball da, Ada'ya Türklerin müdahelesini öngören bir planın, Kıbrıs statü olarak İngiliz Milletler Topluluğu'nun (*British Commonwealth*) bir parçası olduğu için, İngiltere açısından da sorun teşkil edebileceğini belirtmiştir.[116]

ABD'de Makarios'a karşı uzlaşmaz tavrı nedeniyle bıkkınlık oluştuğu Acheson'un sözlerinden de anlaşılmaktadır. Ancak öte yandan 1964 yılı boyunca ABD'deki Rum dernekleri, Rum Ortodoks kilisesi ve birçok Amerikalı Kıbrıs'ta Rum egemenliğinde üniter bir devlet kurulması için Kongreye baskı yapmaya çalışmışlardır. Örneğin 1964 Haziranında Beyaz Saray'a Rum asıllı Amerikalılar tarafından 2598 adet

[113] NSC Arşivleri, Temmuz 7, 1964, CK2349490389; NSC Arşivleri, Temmuz 7, 1964, CK2349317069
[114] NSC Arşivleri, Ağustos 24, 1964, CK2349575650.
[115] Kızılyürek, a.g.e.,s.25.
[116] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Memorandum for the Record", Washington, Eylül 8, 1964, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d155, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

telgraf ve mektup yollanmıştır. Bu mektupları gönderen bazı dernekler Amerikan Helen Eğitim ve İlerleme Derneği, Rum Asıllı Amerika Birleşik Örgütleri, Amerika Kıbrıs Komitesidir. Bu dönemde Türk yanlısı gönderilen tek telgrafın sahibi ise Colorado Türk Derneğidir. Rum lobisi özellikle 8-9 Ağustos Türk hava saldırılarından sonra harekete geçmiş ve BM binası önünde binden fazla Rum yanlısı Amerikalı Başkan Johnson'a Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardım yapılmasının durdurulmasını istediklerini iletmişlerdir. Bu isteklerine Kongre üyelerinin bazıları da destek vermiştir. Ancak destekleyen Kongre üyeleri dahi hava saldırısının kanunlara aykırı olduğunu kabul etmekle birlikte Türkiye'ye yardımların kesilmesi konusunda destekten kaçınmış ve Türkiye'den ABD'nin dostu olarak bahsetmişlerdir. Bu durum Kongre'nin olayı hala soğuk savaş bağlamında ele aldığının göstergesidir. Bu gelişmeler ABD'de başkanlık seçimlerini de etkilemiş adaylar Rum oylarını toplamak adına Kıbrıs meselesini hesaba katmışlardır.[117]

Taraflar bir yandan temaslarını sürdürürken 1964 sonbaharından itibaren Makarios, Lefkoşa, Magusa, Limasol, Larnaka ve Lefke gibi Türklerin bir araya toplanmış olduğu yerlerde Türkler'e yönelik ambargo kararı almıştır. Bu boykot nedeniyle Türkler açlık tehlikesiyle karşı karşıya bırakmıştır. Uygulanan ekonomik ambargolarda, Makarios'un hedefi Kıbrıslı Türlerin Rum toplumundan tam olarak kopmasını sağlamak ve Türkleri Ada'dan göçe zorlamaktır. Bu dönemde 4000 Türk işsiz kalmış, toplamda 25000 mülteci ile 7500 dolayında kayıp ve mâlul yakını bulunmaktadır. Türk nüfusu perişan hale getirilmiş ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant'ın Makarios'a gönderdiği ağır nota üzerine Makarios Kıbrıs Türklerini açlığa ve sefalete mahkûm etme politikasından kısmen vazgeçmiştir. Kıbrıs Türklerine askeri imkânlarla gıda maddelerinin gönderilmesine izin verildi. Ancak inşaat malzemesi, radyo, televizyon, kamyon, traktör gibi birçok maddeye yasak uygulanmaya devam etmiştir.[118] ABD ve İngiliz resmi makamları Kıbrıs'taki Rum-Türk durumunu değerlendirmiş. Büyük Britanya'dan, Yunanistan'ı Kıbrıs'ta bir Türk köyü olan Kokkina'ya gıda gönderilmesine izin vermesi konusunda ikna etmesi istenmiştir.[119]

---

[117] Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözümsüzlük*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001, s.142-146.
[118] Oberling, a.g.e.,s.11.
[119] NSC Arşivleri, Eylül 18, 1964, CK2349559676.

Rumların ablukasından ötürü oluşan durumu araştırmak için BM adına görevlendirilen Galo Plaza, 1963'ten beri Ada'da yaşanılan çatışmalardan ötürü artık 1959 Londra anlaşmalarının uygulanmasının mümkün olamayacağını ve tüm halkların haklarını tam olarak koruyacak biçimde tam bağımsız bir devlet kurulması gerektiğini rapor etmiştir. Bu devlet self-determinasyon hakkına sahip olacaktır ancak bir başka devletle birleşme gibi bir tasarrufu bulunmayacaktır. Rapor 16 Aralık 1965 tarihli Kıbrıs konulu BM toplantısında ele alınmış ve toplantı sonucunda 2077 sayılı karar 5 olumsuz 54 çekimser 47 kabul oyuyla alınmıştır. Karara göre:

1- 10 Ekim 1964 Kahire Konferansı kararları ve Galo Plaza raporlarının göz önünde tutulduğu

2- Kıbrıs Cumhuriyetinin BM'nin eşit bir üyesi olarak herhangi bir yabancı müdahale olmaksızın tam egemenlik ve bağımsızlık hakkı olduğu

3- Tüm üye devletlerin Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermek ve herhangi bir müdahaleden kaçınmak durumunda bulundukları belirtilmiştir.

Böylece BM Kıbrıs'ı bağımsız bir devlet olarak görmüş ve müdahaleye karşı çıkmıştır. Bu durum Makarios görüşlerini destekleyen bir karar olduğunu göstermektedir. Karara Türkiye ile birlikte olumsuz oy veren diğer devletler ABD, İran, Arnavutluk ve Pakistan'dır. ABD'nin olumsuz oy vermesi hem iki müttefikin karşı karşıya gelme riskini göze alamaması hem de Yunanistan'ın uzlaşmaz tutumuna bir mesaj vermek istemesi şeklinde yorumlanabilir.[120] Türkiye'nin Galo Plaza'nın raporunu reddetmesi ile birlikte Kıbrıs Meselesi, Türkiye ile Yunanistan arasında yapılan ikili görüşmelerin konusu olmuş ancak bu ikili görüşmeler 1966 yılı sonuna kadar bir takım kesintilerle yapılabilmiştir. Bunun iki muhtemel sebebi, Galo Plaza'nın raporundan cesaret alan Cumhurbaşkanı Makarios ve Kıbrıslı Rumların, Türk-Yunan görüşmelerine karşı çıkıp meseleyi Birleşmiş Milletler çerçevesinde yürütmek istemeleri ve Yunanistan'daki hükümet sorunlarıdır.[121] Türkiye tarafında ise siyasal dalgalanmalar dönemi yaşanmaktadır. 27 Mayıs ihtilali döneminde hazırlanan yeni anayasa ile sağdan sola kadar geniş yelpazede siyasi fikirler yaşama şansı bulmuş ve NATO' ya girme

[120] Oran, a.g.e., s.733-734.
[121] Çay, a.g.e., s. 83.

sürecinden beri dış politika ilk kez özeleştiri sürecine girmiştir. Özellikle sol düşüncenin gelişmesi ile Amerikan karşıtı söylemlerin yaygınlaştığı ve SSCB ile yakın ilişkiler kurma eğilimleri gözlemlenmiştir. 1965 yılında tek başına iktidar olan AP ekonomik kalkınmaya öncelik tanımış ve Amerikan kredileri dışında özellikle Rusya ile ekonomik ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Bu dönemde ekonomik kalkınmaya öncelik tanındığından ötürü siyasi anlamda Kıbrıs konusunda sertlik doğuracak tutumlardan kaçınılmıştır.[122] Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. F. Küçük Başkan Johnson'a sert bir mektup yazarak Kıbrıs'ın Rum ilhakını destekleyen BM kararını ve kararla birlikte tırmanan Irkçılık ve Yunanlıların Türk bölgesindeki Türklere yapmış oldukları insanlık dışı muameleyi protesto etmiştir. Eskimiş yayılmacılık ve tahakküm politikalarının peşinde olan kişiler tarafından istismar edilen karar kabul edilmiş ve BM sanki bu kararın bütün Türk toplumunu feda etmeye hazırmış gibi görünmesine destek vermiştir. Bu durum Kıbrıs'ta Türklere karşı Yunanlıların insani olmayan yöntemlerini desteklemek anlamına gelmektedir.[123]

Kıbrıs Meselesi'nde hem Türk hem de Yunan tarafı mevcut cumhuriyet anayasasından memnun değildi. Dolayısı ile Yunanistan için seçenek ilhak olarak ön plana çıkıyordu. Türkiye için ise bu kesinlikle kabul edilemez bir durumdu.[124] BM tarafından da çözüme kavuşturulma ihtimallerinin azalması Türkiye için müdahale hazırlıklarının hızlanması demekti. Makarios ise Kıbrıs Hükümeti ile Türk Hükümetini, Yunan Hükümetini devre dışı bırakmak suretiyle, direk görüşmelere başlatmaya çalışması Türk – Yunan ikili görüşmelerini sabote etmek niyetinde olduğunu göstermekte idi. Fakat ABD Makarios'un bu hareketine yardım etmeyi dönemin şartları içerisinde doğru bulmuyordu.[125]

Johnson mektubu Türk Dış Politikasında ve Türk-Amerikan ilişkilerinde uzun yıllar etkili olmuştur. O dönemde çeşitli tartışmalar yapılmış, Türkiye'nin NATO üyeliğinin yararları sorgulanmaya başlanmış, zor zamanlarda destek görülmeyen bir

---

[122] Melek Fırat, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri", *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, Editör: İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Dizi: Sayı:188, Ankara, 1999, s.558-559.
[123] NSC Arşivleri, Şubat 7, 1966, CK2349076879.
[124] Parker T. Hart, *Two NATO Allies at the Threshold of War: Cyprus: A Firsthand Account of Crisis Management*, 1965-1968, London, Duke University Press, 1990, s.10.
[125] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Department of State to the Embassy in Cyprus", Washington, Mayıs 28, 1965, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d191, Erişim Tarihi; 14.02.2014, Ayrıca Bkz. NSC Arşivleri, Ekim, 24, 1964, CK2349559682.

ittifak içinde bulunmanın akılcı olup olmadığı tartışılmış, hatta NATO üyeliğinden çıkılması gerektiğini savunan görüşlerde artış meydana gelmiştir. Mektubun önemli bir diğer etkisi Türkiye'nin SSCB ve üçüncü dünya ülkeleri ile olan sınırlı ilişkilerini geliştirmeye çalışmaya başlaması olmuştur ki bu da Türk Dış Politikasında çok yönlülüğe geçişte etkili olmuştur. Türk kamuoyunda ABD'nin askeri varlığına karşı çıkan çevreler güçlenmiş, ABD'ye duyulan sempati azalmıştır. Kore gazilerinden aldıkları madalyaları geri iade etmeye başlayanlar bile olmuştur. Türk Ordusunun kullandığı silahların çoğunun ABD kökenli olmasının huzursuzluğu dillendirilmeye başlanmıştır. Türkiye başka ülkelerden de silah almaya çalışmış ve yerli silah sanayisini de güçlendirmeye gayret etmiştir. Türk Donanması çıkarma yapabilecek kabiliyete bu vesile ile erişmiştir.[126]

Türkiye'nin o dönemde Sovyetler ile olan yakınlaşması da ABD tarafından yakinen takip ediliyordu. 19 Mart 1965 tarihinde, ABD Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Organizasyon İşleri yetkilisi John Jernegan'ın Başbakan Suat Hayri Ürgüplü ile yaptığı toplantıda bu konu gündeme gelmiş ve ABD Türk tarafını Sovyetlerin verdiği sözler konusunda dikkatli olmaya çağırmıştı. Ürgüplü ise Türkiye'nin, ABD'den, tıpkı bir yıl önceki krizde meseleye müdahil olduğu gibi, bu yıl da müdahele etmesini beklediğini belirtirken eğer gerekli müdahele olmazsa, Türkler her ne kadar sabırlı olasalar da, bir noktadan sonra olayların "anne, baba, kardeş ve oğul" üzerindeki etkisini düşünmeden hareket edeceklerini ve olayların "doğal seyri" içinde cereyan edeceğini dile getirmiştir.[127]

3.1.3. 1967 Krizi

21 Nisan 1967'de Yunanistan'da bir askeri darbe yapılmıştır. Atina'daki CIA görevlileri Yorgo Papandreu'nun Mayıs genel seçimlerini kazanabileceğinden endişe etmektedir. Çünkü Papandreu Yunanistan'daki ABD üslerini ve haberleşme tesislerini kapayabilir ve Yunanistan ile Türkiye gerilimini tırmandırabilirdi. Acheson planlarının reddedilmesini sağlayan Andreas'ı hükümette etkili bir konuma getirebilirdi. Bu durumda batı yanlısı biri tercih edilmeliydi. Sonuçta askeri cunta Papadopulos

[126] Oran, a.g.e., s.689-690.
[127] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, Mart 19,1965, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d182, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

önderliğinde iktidarı ele geçirdi. İlginç bir biçimde Amerika büyükelçiler nezdinde Papadopulos'un darbesini desteklemediğini ancak komünist desteğini engellemesi şartıyla cuntaya göz yumulacağını belirtmiştir. [128]

Yunanistan tarafında bunlar olurken aynı günlerde Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Washington'u ziyaret etmiş ve görüşmelerde Amerikan Başkanı Johnson, Kıbrıs'ta iki ayrı toplum bulunduğunu kabul ettiğine dair açıklamalar yapmıştır. Ziyaret sonucunda yayınlanan ortak bildiride her iki başkan, bu görüşmelerinde, mevcut antlaşmaların bağlayıcı vasfı olduğu fikrinden hareketle, bu antlaşmaların böyle bir hal tarzı aranmasında esaslı bir unsur olmaya devam edeceği konusunda anlaşmışlardır denilerek antlaşmaların bağlayıcı niteliklerinden bahisle Türk tarafını destekler bir tavır takınılmıştır.[129] Yunanistan'da başa gelen darbe hükümeti ABD ve NATO ile bağları sıkı tutmaya özen göstermiş ve ABD'nin desteğini almak istemişlerdir. 21 Nisan 1967 tarihli, ABD'nin Atina Büyükelçisi Philips Talbot, darbe hükümetinin Başbakanı Konstantinos Kollias ile bir görüşme yapmış ve özellikle darbe sırasında Amerikan menşeli silahların kullanılmasından duydukları rahatsızlığı dile getirmiştir. Başbakan NATO'ya olan bağlılıklarını ısrarla dile getirirken, Amerikan arşiv belgeleri arasında olan Büyükelçi Talbot'un, ABD Dış İşleri Bakanlığı'na gönderdiği görüşme ile ilgili telgrafta, Başbakan Kollias'ın sadece önde duran bir figür olduğu ve esas gücün askerde olduğu yorumuna yer vermiştir.[130]

Atinada'ki cunta Kıbrıs sorununa ABD'ye yaklaştığı gibi derin sevgi ve inançla değil saldırganca yaklaşmıştır. Papadapulos'un Kıbrıs konusundaki görüşleri Makarios'tan ziyade Grivas'a daha yakındı. Temmuz 1967'de cuntanın Ada'da bir darbe planladığına dair istihbaratlar alınmış ve İngilizler duruma hâkim olmayı başarmışlardır. Yunanistan darbeyi başaramasa da başka bir pazarlığı denemeye çalışmıştır. Meriç nehri kıyısında (Keşan-Dedeağaç) bir görüşme düzenlenmiş, Türk tarafına Ada'da bir üs verilmesi karşılığında Ada'nın geri kalanının Yunanistan'a bırakılması istenmiştir. Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel iki üs ve yüzde on toprak istemiş ABD bunu kabul etmiş ancak Yunanlılar kabul etmemiştir. İşlerin kördüğüm

[128] O'Malley ve Craig, a.g.e.,s.203-204.
[129] Uslu, a.g.e.,s.235.
[130] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State", Athens. Nisan 21, 1967,http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d276.

olduğunu düşünen Grivas 15 Kasım1967 tarihinde Lefkoşa ve Limasol yollarında stratejik bir konumda bulunan Geçitkale Boğaziçi köylerine saldırı başlatmıştır.[131] Çatışmalarda 28 Türk ve 2 Rum ölmüştür. Olaylar üzerine Milli Güvenlik Kurulu toplanmış ve 16 Kasım1967 sabah 6'ya kadar Kıbrıs Rum Kuvvetleri iki köyden çıkmazlarsa hava harekâtına başlanacağını bildirmiştir. Rumlar köyleri saat 4'te boşaltınca hava harekâtından bir süreliğine vazgeçilmiştir.

Kıbrıs'ta meydana gelen olaylar artık Türk tarafının sabrını iyice taşırmıştı. 18 Kasım 1967 tarihinde Türk Dış İşleri Bakanlığı'nda Bakanlık yetkilisi İlter Türkmen'in simultane çevirisi ile yapılan, ABD Büyükelçisi Hart ile Dış İşleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil görüşmesinde, Çağlayangil Kıbrıs'ta yaşanan olaylardan örnekler vererek, 24 soydaşımızın katledildiğinden ve binlercesinin de evinden ayrılmak zorunda kaldığından bahsederek, 80 yaşında bir ihtiyarın BM Barış Gücüne rağmen yakılarak öldürülmesinin artık olayları sabredilemez noktaya ve Türk müdahelesini de kaçınılmaz hale getirdiğini bilirmiştir. İyi niyet zamanının ise artık geçtiğini vurgulamıştır. Büyükelçi Hart'ın çıkması muhtemel bir Türk - Yunan savaşını bir "kâbus" olarak nitelendirmesi üzerine, Çağlayangil "bu kâbusa girmenin her gece kâbus görmeye tercih edileceğini" belirterek tabiri caizseartık bıçağın kemiğe dayandığını açıkça belirtmiştir.[132]

Bu olaylar üzerine, Amerikan istihbaratçılar artık savaş senaryoları üzerinde çalışmaya başlamışlardı. Hatta CIA kaynaklı bir raporda Türkiye ve Yunanistan'ın askeri kapasiteleri karşılaştırılmıştır. Bu raporda olası bir çatışma halinde avantajın Türk tarafında olduğu belirtilmiştir. Güçlü bir silahlı kuvvetlere sahip olan Türkiye'nin, kendine ait toprakları ve hava sahasını savunabileceği, iyi disiplin, ahlak ve mükemmel savaş kalitesini Türk ordusunun avantajları olarak sayıldığı rapor da Yunanistan'ın ise ülkesi dışında ancak çok sınırlı saldırı operasyonları yürütebileceğinden bahsedilmiştir.[133]

---

[131] O'Malley ve Craig, a.g.e.,s.205-206.
[132]F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Turkey to the Department of State", Ankara, Kasım 18, 1967,http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d311, Erişim Tarihi: 14.02.2014.
[133] NSC Arşivleri, Nisan 3, 1967, CK2349569969.

Krizin aşılmasında ABD'nin görevlendirdiği özel temsilci Cyrus Vance yoluyla yürüttüğü diplomasinin etkisi büyüktür. Cyrus Vance Ankara'ya 23 Kasım'da gelmiştir. Aynı gün ABD Dış İşleri Bakanı Dean Rusk tarafından Kıbrıs krizi ile alakalı Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs'taki ABD Büyükelçilerine gönderdiği telgraf meselenin ciddiyetini daha da gözler önüne sermektedir. Rusk, mesajında şunları söylüyordu:

"Kıbrıs konusunun felakete dönüşmesine engel olmak için gösterdiğiniz tam gün mesaiyi derinden takdir ediyorum. Türkiye ile Yunanistan arasındaki muhtemel savaşın bizim ve NATO için meydana getireceği felaketin boyutlarını vurgulamama gerek yok. Şunu aklımızda tutmalıyız ki, böyle bir olayla 'bu iki ülkeyle olan ikili ilişkilerimizin görünür gelecekte sıfıra yaklaşacağı' anlamına geleceğidir. Bu yüzden çalıştığınız ülkeyle bu konulara dair görüşürken, ilgili ülkenin savaşı engellemek için ne yapabileceğine odaklanmalısınız ve ikili ilişkilerin nihayetinde beklediğimiz kadar iyi olup olmayacağı konusununda da fazla endişelenmemelisiniz. Görevli bulunduğunuz ülkenin hükümetini, barışı korumak için azami çaba göstermesi için nasıl ikna edebileceğiniz konusuna yoğunlaşmalısınız. Riske edilen şudur ki, ikili ilişkilerimizin geleceği, Türkiye ile Yunanistan arasındaki düşmanlıkların önlenmesi konusuna göre ikinci sıradadır. ……. ABD ulusal çıkarları açısından, Kıbrıs'taki olayların bizzat Yunanistan ile Türkiye arasındaki barışa nazaran daha önemli değildir. Sorumluluğumuz, merkezi ABD ulusal çıkarını savunmaktır."[134]

Özel temsilci Vance olayla ilgili olarak Ankara'ya gelerek Başkan Johnson'un NATO tarafından Türkiye'ye verilen silahların Kıbrıs'ta kullanımına izin verilemeyeceği hususunu içeren mektubu iletmiştir. Türkiye, başkan Lyndon B. Johnson'un mesajına yanıt vermiştir. Mektupta çok trajik olaylara sebep veren Boğaziçi'ndeki Yunan mezaliminden bahsedilmiş; bu trajik olaylardan bir tanesinin diri diri yakılan 80 yaşındaki bir adam olduğunu belirtilmiştir. Yine de Türklerin Amerikalılara sevgi beslediğini, çünkü aynı dünya görüşünü, demokratik ilkeleri paylaştığını ve bundan hareketle Türk hükümetinin, Kıbrıs Adası üzerinde Türkiye ve

[134] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Department of State to the Embassies in Turkey, Greece, and Cyprus.", Washington, Kasım 23, 1967, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d318, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

Yunanistan arasındaki düşmanlıkların sona ermesi için Johnson'ın düşüncesini dikkate alacağından bahsetmiştir.[135]

Vance daha sonra Yunanistan'a giderek cuntayı askeri birlikleri geri çekmeleri için ikna etmiş ancak Makarios Kıbrıs'taki Milli Muhafız Alayının Ada'dan çıkarılmasına karşı çıkmıştır. Bu arada Vance tarafından yapılan ziyaret kamuoyunda Türkiye'nin Kıbrıs'a haklı müdahalesini engellemek için ABD'nin attığı bir başka adım olarak görülmektedir.[136] Cyrus Vance ise mekik diplomasisi ve sık görüşmeler yoluyla belli mesafelerin aşılmasında önemli rol oynamıştır. Görüşmelere ilişkin ilk değerlendirmelerini içeren bir telgrafta Vance, Türklerin çok katı durduğunu çünkü Kıbrıs'ta çok zarar gördüklerini ve artık bu zararların devam etmesini istemediklerini belirtmiştir. Türklerin bu duruşunun kararlaştırılmış bir Kabine duruşunu gösterdiğini vurgulamıştır. Vance, arabulucuğu devam ettiği sürece Türkiye'nin müdahale konusunda geri duracaklarını düşünmekteydi. Dolayısı ile savaşın başlamadığı bu noktada Yunan askerlerinin çekilmesi barış için bir fırsat doğurabileceği kanaatindeydi.[137]

Türkiye'de ise Vance'in aksine iktidar, Kıbrıs konusunda pasif bir tutum sergilemekle ve haklı bir müdahale şansını kaçırmakla eleştirilmektedir. Gerçekten Demirel, Kıbrıs konusunda doğrudan değil daha sabırlı ve dolaylı politika üretmekten yanadır. Demirel gelişmenin, toprak genişlemesi ile değil ekonomik büyüme yoluyla mümkün olacağını düşünmekte bu anlamda olası bir Kıbrıs müdahalesine ekonomik külfet ve kalkınma hamlesinde kesinti olarak görmektedir. Ayrıca 6. Filonun Akdeniz'de demirleyip gelişmeleri takip etmesi, Amerikan Kongresinde olası Türkiye karşıtı lobi faaliyetleri dolayısıyla Demirel hükümeti daha ılımlı bir diplomasi yürütmüştür.[138] Amerika ise Muhalefet partilerini, Kıbrıs başarısızlığında, henüz beş haftalık olan Demirel hükümetinden daha fazla sorumlu olarak görmektedir.[139]

---

[135] NSC Arşivleri, Kasım 18, 1967, CK2349135802.
[136] Bölükbaşı, a.g.e.,s.185.
[137] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State", Athens. Kasım 23, 1967, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d317, Erişim Tarihi: 14.02.2014.
[138] Bölükbaşı, a.g.e.,s.187-188.
[139] NSC Arşivleri, Aralık 29, 1965, CK2349276616.

Arabuluculuk girişimleri esnasındaki çetin görüşmeler esnasında Vance; "Kıbrıs'ın bütün sorunlarını çözmek değil, savaş çıkmasını önlemek" olduğunu belirtmiştir. Yunanistan ile yaptığı görüşmede sunduğu teklifi "teklifi kabul edin ya da savaşı kabul edin" temelinde sunmuştur. 27 Kasım'da Ankara'ya gelen Vance Türk yetkililerle de görüşmüştür. Türk yetkililer Vance'e dört maddeden mürekkep yeni ve son bir teklif sunmuştur. Teklifin maddeleri genel olarak şu şekildedir:

"1- BM Genel Sekreteri, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Hükümetleri'ne bir çağrıda bulunmalıdır. Bu çağrı şu şekilde olmalıdır:

"Türk ve Yunan Hükümetlerinden, birbirlerinin ve Kıbrıs'ın güvenliğine yönelik bütün tehditlerin bertaraf edilmesi için bir an önce harekete geçmelerini isteyen ve ilk olarak da Ada'daki Türk ve Yunan birliklerinin fazla olan kısımlarının ivedi bir şekilde geri çekilmelerini içeren daha önceki çağrısına paralel yeni bir çağrıda bulunacaktır".

2- Türkiye ve Yunanistan Hükümetleri, Genel Sekreter'in çağrısına derhal uymaya hazır olduklarını ilan edecekler.

3- Yunan Hükümeti'nin bunun üzerine askeri güçlerini, personelini ve ekipmanlarını derhal Kıbrıs'tan çekmesi ile beraber, Türk Hükümeti de krizin ortadan kaldırılması için gerekli tüm tedbirleri alacak.

4- Genel Sekreter'in çağrısına cevap olarak, Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'ne Ada'yı huzura kavuşturma görevini yapması genişletilmiş ve geliştirilmiş bir yetki verilerek, bu yetki ile Kıbrıs'ta 1963 yılından sonrasındaki bütün güçlerin silahsızlandırılmasının denetlenmesi rolünü içerecek ve bütün vatandaşların güvenlikleri için yeni düzenlemeler yapılması sağlanacaktır."[140]

Dışişleri Bakanı Pipinelis, 28 Kasım'da toplanan Yunan Hükümeti'nin teklifleri kabul ettiğini, Başkan Johnson'a Vance'i gönderdiği için, Vance'e ise gayretleri için teşekkür ederek, Vance'e iletmiştir. Vance Türk – Yunan anlaşması ile ilgili Makarios ile görüşmek amacıyla Kıbrıs'a geçerken, Dış İşleri Bakanı Rusk da Vance'e, Makarios'u barışa katkıda bulunmadığı takdirde, muhtemel bir Türk askeri müdahelesi

[140]F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State", Athens. Kasım 28, 1967, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d328, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

ve dünya çapında barışın tesisine engel olan kişi olma riski ile karşı karşıya kalacağı hususlarında uyarmak suretiyle ve barışa katkı sağlaması durumunda ise tam tersi tüm dünyada sempati toplayacağı şeklinde teşvik etme şeklinde bir ikna taktiği izlemesine dair bir mesaj göndermiştir. Vance'e ayrıca, Türklerin blöf yapmadığı ve Yunan Hükümetinin de aldığı bu zor kararda Makarios'a ihtiyaç duyduğu hususlarının da Makarios'a hatırlatılabileceği ve hatta korkutulabileceği konusunda tavsiye edilmiştir[141]

Vance'in Makarios ile 29 Kasım tarihli 75 dakikalık görüşmesi sırasında, Makarios, ABD'ye gayretleri için minnettarlığını dile getirmesine ve Vance övgü dolu sözlerle, O Ankara'da görüşme yaptığı sırada kendisinin Kıbrıs'ta rahat uyuduğunu söylemesine rağmen, uzlaşmaz tavrını sürdürmüştür. Vance anlaşmanın kabul edilmemesinin Türkler tarafından hoş karşılanmayacağını bunun ise savaş anlamına geleceğini ve eğer Kıbrıs Hükümetinin bir çekincesi varsa bunu anlaşmayı kabul ettikten sonra ayrıca belirtebileceğini söylemesine rağmen Makarios, Bakanlar Kurulu ile görüşmeden bir karar veremeyeceğini söyleyerek görüşmeyi kesmiştir.[142]

Makarios, tüm uluslararası baskılara inatla direnmesine rağmen başarılı mekik diplomasisi neticesinde Türkiye ve Yunanistan arasında 29 Kasım 1967'de anlaşmaya varıldı ve bu anlaşma Kıbrıs Rum hükümeti tarafından da kabul edildi. Bu anlaşmanın basına yansıyan hususlarına göre;

1- Türkiye ve Yunanistan 16 Ağustos 1960'ta Lefkoşe'de imzalanan antlaşmaları teyit ettiler. Taraflar Kıbrıs'ın bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü kabul ettiler.

2- Kıbrıs'ta İttifak Antlaşması'na aykırı olarak bulunan yabancı askerler 1,5 ay içinde kademeli olarak geri çekilecek.

3- Çekilen yabancı askerlerin geri çekilmesi işi takviye edilmiş ve yetkilendirilmiş Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün kontrolü altında yapılacak.

---

[141] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Department of State to the Embassy in Cyprus", Washington, Kasım 29,1967, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d331, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

[142] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State", Nicosia, Kasım 29, 1967, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d333, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

4- Anlaşmaya varıldığını, ilk olarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant bir çağrı ile dünya kamuoyuna açıklayacak.

5- Bu çağrıya ilk önce Yunanistan ve dört saat sonra Türkiye uyduklarını bildirecek.

6- Bu işlemler gerçekleştirildikten sonra Türkiye almış olduğu savaş tedbirlerini kaldıracak. Ancak, Türkiye bu şartı Yunan askerleri Kıbrıs'tan çekilmeye başladıktan sonra uygulamaya başlayacak.

7- Geçitkale ve Boğaziçi köylerindeki tahribat tazmin edilecek ve ölenlerin ailelerine gerekli ödemeler yapılacak.

8- Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün kontrolü altında ve taraflarında katıldığı bir komite, Kıbrıs'taki kanun dışı silahlara el koyacak.

9- Albay Georgios Grivas herhangi bir sebeple Kıbrıs'a dönmeyecek.

10- Ve Kıbrıs'ta toplumların kurdukları milli kuvvetler de kademeli olarak dağıtılacaktı.[143]

Geçitkale ve Boğaziçi olayları sonrasında Kıbrıs Türk toplumu ikili antlaşmanın maddelerini fırsat bilerek, 29 Aralık 1967'de kendi işlerini kendileri görmek üzere ve 16 Ağustos 1960'da yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın bütün kuralları uygulanıncaya kadar Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni kurdular. Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi bir süre devam ettikten sonra, ismindeki "Geçici" ifadesi düşürülerek adı "Kıbrıs Türk Yönetimi" ne dönüştürüldü. Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a dönmesinden sonra toplumlararası görüşmeler de başladı.[144]

ABD yönetimi 1967'de Kıbrıs'ta meydana gelen şiddet olaylarının sona ermesinin ardından Ada'da barışçı çözüm için diplomatik çözüm arayışlarını durdurarak bunun yerine toplumlararası görüşmeleri destekledi. Bu dönemde Rum lider Glafkos Klerides ve Türk lider Rauf Denktaş arasında Birleşmiş Milletlerin gözetimi altında 24 Haziran 1968'te ilk defa görüşmeler başladı ve taraflar bir nebze olsun Kıbrıs'ta tansiyonunun düşmesini sağladı. Bu ABD yönetiminin Ada'da istediği en önemli gelişmeydi.

---

[143] NSC Arşivleri, Kasım 29, 1967, CK2349128879; Ayrıca bkz. NSC Arşivleri, Kasım 29, 1967, CK2349540585; NSC Arşivleri, Kasım 29, 1967, CK2349490395; NSC Arşivleri, Kasım 29, 1967, CK2349003370; NSC Arşivleri, Kasım 29, 1967, CK2349505191; NSC Arşivleri, Kasım 29, 1967, CK234122514.

[144] İsmail, a.g.e.,s.115.

ABD, Kıbrıs Hükümeti tarafından "aşikâr bir şekilde hukuksuz" olarak tanımlanan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni resmi olarak tanımamış ve bu durumun Ada'da krizi gerginleştirebileceğini düşünmüştür. ABD'nin Kıbrıs Büyükelçisi Belscher ise Makarios ile görüşmeler yaparak Makarios'un keskin tavırlarını yumuşatmaya çalışmıştır. Belsher, Kuzey Geçici Türk Yönetimi'nin kurulmasını bir süredir devam etmekte olan *de facto* durumun "kurumsallaştırılması" olduğunu belirtmiştir. Makarios'u Türk yetkililerle görüşmeyi kesmemesi gerektiğini ve yapılan görüşmelerin daha önce olumlu sonuçlar verdiğini hatırlatmıştır. Makarios ise Türk Yönetimi'ne resmi ziyaretler için verilecek onayın Türkleri bir ileri adım olan ayrılma noktasına götüreceğini vurgulamıştır.[145]

1967 krizinin şiddetini azalttığı dönemde Kanada müttefik güçlerden birisi olarak Türkiye Yunanistan ve Kıbrıs Rumları ve Kıbrıs Türkleri arasında dörtlü görüşmelere ön ayak olmaya çalışmış ve sorunun NATO ittifakı ve amaçları etrafında çözümü için uğraşmıştır. Kanadalıların izlenimlerine göre Makarios olayın uluslararası bir boyut kazanmasından korkmakta ve bundan dolayı müzakere çağrılarına cevap vermemektedir. Yunan tarafı ise Kanadan'nın girişimini takdir etmekle birlikte ihtiyatlı davranmaktadır. Türk tarafı ise durumu BM ve Denktaş-Klerides görüşmeleri dışında görüşmek istememektedir.[146]

Bazılarına göre Makarios'un ABD'deki imajını değiştirerek olumlu bir lider şekline dönüştürdüğü söylenebilir, bu süreçte genel ABD politikası, Kıbrıs'ın bağımsızlığının devamından yana görünüyordu ve Makarios bu dönemde Bağlantısızlar hareketi içinde Amerikan çıkarları açısından idare edilebilir bir lider haline geldi, bunun karşılığında ise Makarios, Ada'daki İngiliz üslerinin Amerikalılar ve İngilizler tarafından espiyonaj uçuşları, istihbarat toplama ve diğer haberleşme faaliyetleri için kullanılmasına izin verdi.[147]

---

[145] F.R.U.S., VOLUME XVI, "Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State", Nicosia, Aralık 30, 1967, http://history.state.gov/historicaldocuments/frus1964-68v16/d351, Erişim Tarihi: 14.02.2014.

[146] NSC Arşivleri, Ocak 23, 1968, CK2349317612; Ayrıca Bkz. NSC Arşivleri, Şubat 9,1968, CK2349135073; NSC Arşivleri, Şubat 23, 1968, CK2349154228; NSC Arşivleri, Şubat 24, 1968, CK2349131925; NSC Arşivleri, Mart 1, 1968, CK2349131931; NSC Arşivleri, Mart 1, 1968, CK2349131934.

[147] Uslu, a.g.e.,s. 234-235.

Bununla birlikte 1968 ve 1969 yılları Makarios'un Rum tezine uluslararası alanda yeni destekler aradığı yoğun faaliyet yılları olmuştur. Makarios Afrika ülkeleri ile bağlantısızları kendi yönüne çekmek için yoğun çabalar harcamış özellikle Ortodoks halkının desteğini almaya çalışmıştır. Ancak Makarios bütün çabalarına rağmen uluslararası alanda bir başarı elde edememiştir. Bu durum Rum toplumu içinde geniş tepkilere yol açmış ve Makarios'un demokrasiden gittikçe uzaklaşarak diktatörlüğe dönüşen idare tarzı başta din adamları olmak üzere halkın kendi aleyhine dönmesine sebep olmuştur.[148]

3.2. 1967 – 1974 Müzakereler Dönemi

Geçitkale ve Boğaziçi olayları sonrasında Kıbrıs Türk toplumu, 29 Aralık 1967'de kendi işlerini kendileri görmek üzere ve 16 Ağustos 1960'da yürürlüğe giren Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın bütün kuralları uygulanıncaya kadar devam etmek üzere kurulan ve daha sonradan ismindeki "Geçici" ifadesi düşürülerek adı "Kıbrıs Türk Yönetimi" ne dönüştürülen Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni kurmuşlardı. Kıbrıs Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş'ın 13 Nisan 1968'de Kıbrıs'a dönmesinden sonra toplumlararası görüşmeler de başladı. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant'ın aracılığıyla Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides, 2 Haziran 1968'de Lefkoşe'de ilk görüşmeyi yaptıktan sonra, 5 Haziran 1968'de Beyrut'ta tekrar buluştular ve bunu 24 Haziran 1968'de Lefkoşe'de Ledra Palas otelindeki buluşma takip etti. Bu görüşmelerin başarısını sağlamak amacı ile Türkiye ve Yunanistan, görüşmelerin kamuoyunun tesir ve baskısı altında kalmaması için, bunların gizli yapılmasını ve basına herhangi bir açıklama yapılmamasını kararlaştırdılar.[149]

1971 yılı Eylül ayında, Albay Georgios Grivas tekrar Kıbrıs'a dönmüştür. Grivas'ın hedefi artık kendisine göre Enosis önündeki en büyük engel olan Makarios'tur. Gerçekten de Makarios politikasında önemli değişiklikler yapmıştır. Artık Enosis'in Türkiye'nin engel olduğu bir ortamda sadece Yunanlılar ve Rumlar tarafından gerçekleştirilemeyeceğini ve uluslararası destek sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca kendisi seçilmiş bir Cumhurbaşkanıdır ve Enosis gerçekleşirse Yunanistan'ın

[148] Olgun, a.g.e., s.31.
[149] İsmail, a.g.e, s.115.

Kıbrıs'ta görev verdiği bir vali konumuna düşmekten yana korkuları vardır. Grivas Ada'ya çıkar çıkmaz EOKA örgütünü tekrar hazır hale getirmiş ve böylece yeni teşkilat olarak EOKA-B ortaya çıkmıştır.[150] Bu arada Grivas'ın EOKA-B örgütünü kurmasından hemen önce 8 Mart 1970 günü Makarios'u taşıyan helikoptere yaylım ateşi açılarak Makarios öldürülmek istenmiştir. Suikast girişiminden Makrios yara almadan kurtulmuştur. Bu olayda Makarios'un Enosis'in hemen gerçekleştirilemeyeceğine dair düşüncelerindeki değişikliği kavrayamayan ve *çifte Enosis* fikrine karşı olan milliyetçi Rumlar Makarios'u ihanetle suçlamaları ve 1969 yılında *Ethnikon Metopon* isimli bir Ulusal Cephe kurmuş olmalarının da etkisinin olduğu düşünülmektedir.[151] Olaydan sonra daha önce cunta lideri Papadopulos'a suikast düzenlemekle suçlanan eski İçişleri Bakanı Yorgacis bu kez de Makarios'a suikast düzenlemekle suçlanmış ve daha sonra başından vurulmuş olarak bulunmuştur. Grivas bir süre sonra yayımladığı bir bildiride Enosis için çağrı yapmaktadır.

Bildiride *"Size rehber olacağız ve sizinle birlikte Yunanistan'ı büyük Ada'ya getireceğiz. Ne Yunanistan'ın şerefinin ayaklar altına alınmasına ne de Kıbrıs'ın ulusal gövdeden koparılmasına izin vermeyeceğiz. Asırlardan beri süren emellerimizi Anavatan Yunanistan ile ilhakı gerçekleştirmek için geldim. Yılmaz ve sarsılmaz bir şekilde mücadelenin başına geçiyorum. Dürüst Helenlerle, Enosis'in mezar kazıcılarını Helenizm ile inkâr edilmez tarihin değerlendirmesine bırakalım…"* demektedir.

Bunun üzerine Makarios olası bir Yunan darbesine ve EOKA-B'ye karşı Çekoslovakya'dan silah satın almıştır. O günlerde Kıbrıs polis örgütünün Makarios ve EOKA-B yanlıları olarak ayrıştıkları görülmektedir.[152] Türk tarafı Çekoslovakya'dan ithal edilen ve saklanan silahlardan haberdar olunca Kıbrıs Rum Yönetimini bu silahları Kıbrıs Türkleri'ne karşı kullanacağı endişesiyle protesto etmiştir.[153] Yunan cuntası da kendisine danışılmadan yapılan bu ithalata kızmış ve silahların derhal Kıbrıs Rum Milli Muhafaza Ordusuna teslim edilmesini talep etmiş ancak talep Makarios tarafından reddedilmiştir.[154]

---

[150] Çay, a.g.e., s.92.
[151] Jan Asmussen, *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict During The 1974 Crisis*, I.B. Tauris, London, 2008, s.16.
[152] Hakkı Akalın, *İnfaz Yeri Kıbrıs Tarih 19 Ağustos 1974*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002, s.66-67.
[153] Çay, a.g.e., s.92.
[154] NSC Arşivleri, Şubat 10, 1972, CK2349546739.

Makarios, Rum toplumunun iki karşıt kampa bölünmesini ulusal dava adını verdikleri Enosis için zararlı olduğunu ileri sürerek 21 Şubat 1971'de Grivas'a bir mektup göndermiştir. Makarios mektubunda, "*Halkımız bugün Makariosçular ve Grivasçılar olmak üzere ikiye bölünmüştür. Yani biz bir bölünmenin sembolleri haline geldik. Oysaki halkın birlik ve beraberliğinin sembolleri olmalıyız. Ben şuna inanıyorum ki ulusal davamızın yararına olmak üzere çok güçlü bir cephe yaratmak için anlaşabilir ve işbirliği yapabiliriz…*" demektedir.[155]

Mektuptan sonra iki lider arasında bir görüşme sağlanmış ancak görüşmede bir anlaşmaya varılamamıştır. Grivas görüşmeden sonra Kıbrıs Sinod'undan ihraç edilen üç psikoposun EOKA-B himayesinde görevlerine devam edeceklerini ilan edip EOKA-B eylemlerini başlatmıştır.[156]

Grivas'ın EOKA örgütünü yeniden organize ederek sahneye çıkardığı EOKA-B örgütü üyeleri, Makarios yanlılarına karşı silahlı saldırılar düzenlemeye başladılar. Hatta 26 Temmuz 1973 tarihinde Limasol polis karakolunu yakıp oradaki Makarios yanlısı polisleri kaçırmışlardır. Grivas'ın ve ölümünden sonra Eoka-B'nin başına geçen Georgios Karusos'un Yunanistan tarafından desteklenmesinden ötürü Makarios ile Atina'daki Cunta hükümetinin arası iyice açıldı.[157] Makarios bu dönemde ABD destekli Yunan Cuntası'na karşı, Doğu Bloku lideri olan SSCB ile iyi ilişkilerde bulunarak Rusya'nın desteğini sağlamaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği ve doğu bloku ülkeleri ile olan bu yakınlaşması Kıbrıs Adası'nı "*Akdeniz'in Kübası*" olma yoluna sokmuştur.[158] Hatta Makarios için de "*Akdeniz'in Fidel Kastrosu*" yorumları bile yapılmıştır.[159]

Kıbrıs meselesi ile ilgili NATO ülkeleri 1971 yılı Mayıs ayı içinde Lizbon ve daha sonra Paris'te gizli görüşmelerde bulunmuşlardır. Görüşmeler 1958 yılında ABD'nin NATO' da Kıbrıs için bir tür garantili bağımsızlık modelini kabul ettirmek adına Yunanistan ve Türkiye'ye yapmış olduğu baskıyla başlatılan teamülü takip etmektedir. Amerikan istihbaratçılarına göre her iki taraf da "çifte Enosis" fikrine sıcak bakmaktadır. Bu durumda Makarios ancak Yunanistan tarafından devre dışı

[155] Akalın, a.g.e., s.68.
[156] Çay, a.g.e., s.93.
[157] Çay, a.g.e., s.92-93.
[158] a.g.e., s.105.
[159] Paul Hamilos, "Cyprus", *The Guardian,* 16 Ocak 2002.

bırakılmalıdır. Çünkü Türkiye'nin olası bir hareketi Rusya'yı müdahaleye tahrik edebilirdi. Evvela ABD Yunanistan'a Enosis için izin verecek daha sonra ise NATO ile uzlaşılacak sınırlar dâhilinde Ada'nın Türkiye ile bölüşümü görüşülecekti. Bu plan daha önceki Ball ve Acheson tanzimlerine yakın bir plandı. Makarios batının kendisine karşı tezgâhladığı koalisyonu, yardım talebiyle gittiği Moskova ziyaretiyle kurnazca atlatmıştır. Ziyaret sırasında Sovyetler, Kıbrıs'ın bağımsız birleşik bir devlet olarak devam etmesini desteklediklerini, askeri güç kullanma tehditlerine ve müdahalelere karşı olduklarını belirtmişleridir. Batılıları en çok endişelendiren şey ise Sovyetler'in tüm yabancı askeri birliklerin Ada'dan çıkması ve yabancı üslerin lağvedilmesine ilişkin istekleridir. Makarios'ta Sovyetler'in bu tutumunu desteklemektedir.[160]

Denktaş anılarında ikili görüşmelerin sonuca varamamasına ilişkin Makarios'u sorumlu tutmaktadır:

"*...Benim hedefim kurucu ortaklık statümüzü ve Türk garantisini korumak suretiyle 1960'taki eşitliğe dayalı ortaklığın toprağa yansımasını sağlayarak halka elle tutulur bir güven sistemi getirmekti. Bunu elde edebilmek için gereken tavizleri vermeye hazırdım. Öyle de yaptım. Yıllar süren müzakereler sonunda, Klerides ve Yunanistan, Makarios'a vardığımız sonucu kabule etmesi yönünde öneride bulundurlar. Ancak Makarios Enosis'i yasaklayan yeni bir anlaşma imzalamayacağını bildirdi. Ben ise Enosis'in yasaklanmasında ısrarlıydım. Garanti anlaşmasının devamını istiyordum. Sonuçta Makarios, Azınlık haklarını kabul etmediğim ve Garanti anlaşmasında ısrar ettiğim için 1968'ten 1973'e kadar devam eden görüşmeleri 'Hayır' diyerek noktalamış oldu.*"[161]

İkili görüşmelerin geçen zaman rağmen somut bir çözüme dönüşmeyince 1973 yılından itibaren ABD'nin iki tarafa da baskı uyguladığına dair söylentiler vardır. Amerikalılar geçen zamanın sorunu kötüleştirmesinden ve bir anda patlayarak batı ittifakını kötüleştirmesinden korkmaktadırlar. Bu yüzden kısa süre içinde anlaşmamaları

[160] O'Malley ve Craig, a.g.e.,s.216-217.
[161] Rauf Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, 2 . Baskı, İstanbul, 2004, s.46-47.

halinde olası bir çatışmaya müdahale etmeyeceklerini belirterek tarafları korkutmaya ve çözüm üretmelerini hızlandırmaya çalışmaktadır.[162]

Türk- Amerikan ilişkilerinde bu sıralarda bir başka sorun önem arz etmektedir. Ancak uyuşturucu sorununu sona erdirme sözüyle iktidara gelen Nixon yönetimi bu konuda kamuoyunu tatmin edebilmek için somut bir şeyler yapma gereği duymuştur. Ülkelerine giren uyuşturucunun kaynağının kendilerinin yarattığı Uzak Doğudaki Altın Üçgen bölgesi olduğunu bilmekle birlikte, Burma, Laos ve Tayland hükümetlerine söz geçiremeyeceğini bilen Nixon Vietnam başarısızlığına benzer bir durum yaşamamak için ekonomik açıdan kendilerine bağımlı olduğu için isteklerini daha kolay kabul ettirebileceklerini düşündükleri Türkiye'yi suçlamışlardır.

Nixon yönetimi, hiçbir araştırma yapılmaksızın, Türkiye'yi ABD'ye giren kaçak uyuşturucunun temel kaynağı olarak ilan etmiş ve Türkiye'den derhal haşhaş üretimini tamamen durdurmasını istemiştir. Yapılan hesaplamalara göre, Türkiye'de üretilen haşhaşın tamamı uyuşturucu olarak ABD'ye kaçırılsa bile, ABD'deki sayıları 500.000'in üzerinde olduğu tahmin edilen eroin bağımlılarının ancak bir aylık ihtiyacını karşılayabilecektir. Buna rağmen ABD yönetimi, ABD'ye giren uyuşturucunun %80'inin Türkiye kaynaklı olduğunu iddia ederek, üretimin durdurulmaması halinde Türkiye'ye yapılan yardımın askıya alınabileceğini duyurmuştur. Kongre'de afyon sorunu ve Türkiye'ye yapılan yardımların durdurulması konusu, gündemin ana konularından biri haline gelmiştir. ABD'den gelen baskılar sonucu, 1970 Ekim'inde Türkiye'de haşhaş ekim alanlarının sınırlandırılması da ABD'yi tatmin etmemiş, sonunda 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden sonra iktidara gelen ve iktidarını güçlendirmek için ABD'nin desteğini alması gerektiğini düşünen Nihat Erim'in ara rejim hükümeti, Haziran 1971'de haşhaş ekimini ve afyon üretimini tamamen durdurmuştur. Olayın zamanlaması itibarı ile Türkiye hakkında Kıbrıs sorunundan ötürü aleyhte propaganda yapan Rum ve Ermeni lobilerinin elini güçlendirmiştir.[163]

---

[162] Uslu, a.g.e.,s.236.

[163] Çağrı Erhan, *Beyaz Savaş Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996, s.159-162.

1960'larda Türkiye'ye Sovyet yayılmacılığına karşı bir müttefik olarak bakan Kongre bile Türkiye'nin artık yararlı olup olmadığını tartışmaktadır. Örneğin Senatörlerden Walter F. Mondale Şubat 1974'te ki bir konuşmasında; *"Türk haşhaşının her yıl ABD'ye verdiği zararın Türkiye'nin güvenliğimize yapabileceği muhtemel bir katkıdan çok daha fazla olmadığını söylemek çok zordur."* demektedir.[164]

Amerikalılar'ın 1970'lerin başında kanalize olduğu bir başka konu Arap- İsrail savaşıydı. 1967'den beri süren gerilim 6 Ekim 1973 tarihinde tekrar alevlenmiş; Araplar İsrail işgalindeki bölgelere hücum başlatmıştır. Savaş Süveyş kanalından Suriye topraklarına kadar genişlemiş ve bölgede Sovyetler'in elinde bulunan güçlü silahlardan dolayı nükleer silah tehdidi belirmiştir. Bu olay, Orta Doğu'daki bir çatışmanın, petrolün stratejik önemi nedeniyle bütün dünya güvenliğini nasıl tehlikeye sokabileceğini göstermiştir. Bu durumda Özellikle Kıbrıs'ta bulunan lojistik ve istihbarat ağının ne denli önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak Kıbrıs ve Yunanistan'daki istikrarsızlık nükleer savaş tehdidinin bulunduğu Soğuk Savaş'ın en gerilimli safhasında ortaya çıkmıştır. İngiltere'nin Kıbrıs'taki casusluk ve stratejik hava üsleri ile ilgili taahhütlerini Batı savunması için sürdürebilmesi konusunda kuşkular vardır. Ayrıca Yunanistan'da ne yapacağı belli olmayan yeni cunta Türkiye ile savaşı tahrik edecek biçimde davranmaktadır. Bununla birlikte tesislerin geleceği sorunu, ABD için Ada'da Türk varlığı düşüncesini cazip hale getirmektedir.

Atina'da Yuannidis iktidara geldiğinde Yunanistan'daki tesisleri kullanabilmesi için ABD'den yardım talep etmektedir. Bu durum Yunanistan'ın ABD ile ufak hesaplar içine girmesi şeklinde bir aptallık olarak yorumlandı. Büyükelçi Tasca durumla ilgili olarak, *"İyi bir ilişki değildi. Çok güçsüz bir hükümet, son derece yetersiz ve etkisiz bir dış politika ile işe koyulmuştu; olayları değerlendirmesi son derece acemiceydi ve bu da sadece bir felakete yol açabilirdi."*[165] Tasca'ya göre Yunanistan Türkiye ile muhtemel bir savaştan çekinmekte, ancak Kıbrıs ve Ege Adaları konularını da tehlikeye atmak istememekte ve bunun için de ABD'den beklentisinin muhtemel Türk – Yunan savaşını engellemesidir. Burada Yunanistan'ın ABD'den talebi net bir şekilde ortaya koyulmuştur. Ayrıca ABD'nin Yunanistan'a silah satışını sürdürmesinin Türkiye'yi

[164] Bölükbaşı, a.g.e., s. 214.
[165] O'Malley ve Craig, a.g.e.,s.221-234.

caydırıcı bir unsur olacağı dönemin Atina büyükelçisi Henry Tasca tarafından dile getirilmiştir.[166]

3.3. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı ve ABD

1974 yılı başlarında ABD istihbarat birimlerine Yunan cuntasının Makarios'a karşı bir suikast planı içerisinde olduğu bilgisi gelmiş ve ABD'den, Büyükelçisi Tasca yoluyla Yuannidis'i vazgeçirmek için görüşmede bulunması istenmiştir. Ancak Kissinger Yuannidis rejimini engellediği takdirde ordu içerisindeki genç subaylar arasında Amerikan karşıtlığının güçlenmesinden korktuğu ve yanlış ata oynayarak ABD'nin Yunanistan ve Kıbrıs'taki çıkarlarını tehlikeye atmak istemediği anlaşılmaktadır.[167]

1974 yılında Makarios, ABD Başkanı olan Gerald Rudolph Ford'a hitaben bir tebrik mesajı yollamıştır. Mesajında ABD Başkanı olmanın zor bir görev olduğunu belirterek sıcak dileklerini ve tebriklerini iletmiş ve kendi ifadesiyle Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve egemenliğine Türkiye'nin yaptığı ihlallere bir an evvel son vermesini istemiştir.[168] O sıralarda Amerika olası bir çatışma ihtimali üzerinde çalışmaktadır. Ulusal Güvenlik Konseyi Yakın Doğu ve Güney Asya birimi tarafından hazırlanan bir raporda Kıbrıslı Rum ve Kıbrıslı Türkler arasındaki Kıbrıs krizi ve bunun Amerika için neden bir sorun teşkil ettiğinin özetini içermektedir. ABD için sürmekte olan sorun Kıbrıs meselesinde kendisi işin içinde çok olmadan çözme zorunluluğunun devam etmesidir. Olup bitenler ve Sovyet etkisi ve ABD çıkarları açısından önemi değerlendirilmiştir. Öngörülmüş durumdaki senaryolardan birisi beklenmedik bir anda gerçekleşirse hızlı gelişen sorunun doğru analizi son derece önemli hale gelecektir. Bununla birlikte ABD açısından temel müdahale opsiyonları mevcuttur. Bu opsiyonlarla ilgili olarak ek bölümde anlaşma ve sözleşmelerin ilgili bölümleri, Kıbrıs hakkında bilgili kişilerin listesinin bulunması dikkat çekicidir.[169]

---

[166] FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1973–1976, VOLUME XXX, GREECE; CYPRUS; TURKEY, 1973–1976, Editor: Lauire Van Hook, United States Government Printing Office, Washington, 2007, DOCUMENT 14, Telegram From the Embassy in Greece to the Department of State, Athens. Haziran 14, 1974, s.69.

[167] Pierre Oberling, *Bellapaise Giden Yol*, Çeviren: Mehmet Erdoğan, Askeri Tarih Strateji Etüt Başkanlığı, Ankara, 1987, s.130.

[168] NSC Arşivleri, Mart 9,1974, CK2349273091.

[169] NSC Arşivleri, Nisan 1, 1974, CK2349549726.

1968 yılında başlayan ve 1974'e kadar süren toplumlararası görüşmeler Rumların inadı yüzünden bir sonuca ulaşamadı. Türkiye, 1960 Kıbrıs Anayasasına dayalı hakları geliştirmeye ve federal bir yapı oluşturmaya çalışıyordu. Zaman içinde Türkiye üniter devlet içinde bölge muhtariyeti sistemini ileri sürdü. 1973 seçimleriyle Türkiye'de CHP-MSP koalisyonu kuruldu. Türkiye tarafından, Kıbrıs'la ilgili olarak tek bir devlet içinde görev ve yetkilerin iki toplum arasında paylaşıldığı fonksiyonel federatif sistemin kurulması tezi savunulmaya devam edilmiştir.[170] Bu politika değişikliği dönemin gazetelerine de yansımıştır. Hürriyet gazetesinin bir haberinde durum;

"*Türkiye, Yunanistan, Kıbrıs Rumları ve Türkleri ile BM arasında 1968'den beri devam eden ve bir türlü bitmek bilmeyen 5'li görüşmeler bu hafta Paskalya'dan sonra gene kesintiye uğradı. Fakat Başbakan Ecevit'in bir basın toplantısında Ada'da federatif bir yönetim sistemi kurulmasını düşündüğünü söylemesi üzerine Rumlar yeniden ayağa kalktı.*"[171] şeklinde geçmektedir.

Makarios ise siyasi manevralarına devam etmektedir. Her ne kadar ABD tarafından defteri dürülmüş bir lider gibi görünse de birçok suikasttan kurtulmayı bilmiş EOKA-B ile Makarios taraftarları arasındaki mücadele tırmanışa geçmişken Grivas'ın 27 Ocak 1974'te ölmesinden cesaret alan Makarios EOKA-B örgütünü kanun dışı bir teşkilat olarak ilan etmekte ve Kıbrıs konusunda söz sahibi olmaya devam etmektedir.

Yunan cuntası ile derin bir çatışmaya giren Makarios Ulusal Muhafız Ordusu'na komuta eden Yunan subayların Ada'dan derhal çekilmesini istemiş[172] ve kendisinin seçilmiş bir Cumhurbaşkanı olduğunu Yunanistan'ın atadığı bir memur olmadığını söyleyerek EOKA-B örgütünün kendisini öldürme planları içinde olduğunu halka ifşa etmesi beklenmedik bir durumdur. İki karşıt grup çatışmaya devam etmiş 15 Temmuz 1974'te başkanlık sarayının bombalanması ve Makarios yerine Nikos Sampson'un

---

[170] Faruk Sönmezoğlu, "Kıbrıs Sorununda Tarafların Tutum ve Tezleri", *Türk Dış Politikasında Sorunlar,* Der Yayınları, İstanbul, 1989, s.109.

[171] *Hürriyet*, 6 Nisan 1974.

[172] Ayrıca Bkz. F.R.U.S., VOLUME XXX, DOCUMENT 78, Telegram From the Embassy in Cyprus to the Department of State, Nicosia, Temmuz 9, 1974, s.273. (Amerika'nın Kıbrıs Büyükelçiliğinden Amerikan Dış İşleri Bakanlığı'na gönderilen 9 Temmuz 1974 tarihli Amerikan arşiv belgesinde, Kıbrıs'taki Yunan Büyükelçiliği'nin, Atina'ya Makarios'un taleplerini kabul etmesi ve Yunanlı personelin geri çekilmesi konusunda tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. Ancak yine elçiliğin, Kıbrıs'taki savunmanın daha iyi olabilmesi için 100 adet personelin, yeni kurulan Rum Milli Muhafız Ordusu'nu yetiştirmek üzere, temin edilmesini tavsiye ettiği belgeden anlaşılmaktadır.)

Cumhurbaşkanı olduğunun ilan edilmesi Yunanistan tarafından bir iç ilişki olarak değerlendirilmiş, Türkiye durumdan rahatsız olmuştur. ABD ise olayı bir oldu-bitti olarak görüp Sovyetlerin olaya dâhil olmasının önüne geçmek adına ortamı yatıştırmaya uğraşmaktadır. Nixon yönetimi Makarios'tan çok Sampson'u destekler görünmektedir. İngiltere ise Makarios'u hala Kıbrıs'ın Cumhurbaşkanı olarak gördüğünü içeren bir bildiri yayınlamıştır. Sovyetler Birliği ise NATO'yu BM müdahalesini engellemekle suçlamaktadır. Bu anlamda Türkiye'nin antlaşmalardan doğan haklarını kullanmak amacıyla müdahale etmesini destekler nitelikte bir politika izlemektedir. Diğer batı ülkelerinin ve üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğu da Yunanistan ve Sampson karşıtı bir tutum takınmıştır. Bu durumda ABD kendisini Yunan cuntasının tek destekçisi olarak değil uluslararası politikada Kıbrıs sorununun kaybedeni olarak bulmuştur.[173]

Kıbrıs'ta Makarios'a karşı Yunanistan destekli darbe gerçekleşir gerçekleşmez, Kıbrıs Darbe Hükümeti'nin yaptığı ilk açıklamalar arasında, Kıbrıs'ın dış politikada "bağlantısız" konumunu koruyacağı olmuştur. Kıbrıs'ta komünist partinin kurulmasını sağlayan Makarios'un sadık bir destekçisi olan Sovyetlerin, Kıbrıs'ta meydana gelen bu darbeyi yakından izlediği düşünüldüğünde bu açıklamanın önemi daha da ortaya çıkmaktadır. [174]

Aslında 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleşen bu olaydan birkaç hafta önce Amerikan Dış İşleri Bakanlığı'ndan Amerika'nın Kıbrıs ve Yunanistan Büyükelçiliklerine gönderilen telgrafta, Makarious'un devrilmesinin gerek bölge gerekse de bölgedeki ABD çıkarları için bir felaket olacağı vurgulanmıştır. Makarious'un zor kullanılarak görevden uzaklaştırılmasının kabul edilemez derecede risk içerdiği ve şu muhtemel sonuçlara hizmet edeceği belirtilmiştir:

- Türkiye ve Yunanistan'ın karşı karşıya gelmesi
- Sovyetlerin Kıbrıs meselesine müdahil olması
- ABD – SSCB *détente*'ini (yakınlaşmasını) karmaşıklaştırması

[173] Karpat, a.g.e.,s.304-306.
[174] F.R.U.S., VOLUME XXX, DOCUMENT 79, Memorandum From Rosemary Niehuss of the National Security Council Staff to Secretary of State Kissinger, Washington, Temmuz 15, 1974, s.275.

ABD açısından Kıbrıs Barış Harekâtının gerçekleşmesine zemin hazırlayan ve Kıbrıs'ta Rumların Türklere karşı yürüttükleri politikanın iyice şiddetlenmesine sebebiyet veren olay, Makarious'un, Yunan Cuntacıların desteğini alan darbe ile alaşağı edilmesi olmuştur.[175]

İşleri daha karmaşık hale getiren bir haberi 15 Temmuz sabahı Ulusal Güvenlik Konseyi'nden Rosemary Niehuss Kissinger'a gizli bir not ile göndermiş ve bilgilerin Lefkoşa'dan alındığını ve cunta darbesi sonucunda hükümetin düştüğünü Makarios'un ise öldürüldüğünü bildirmiştir. Ayrıca raporda; *"Türkiye ve Atina darbe ile ilgili resmi açıklama yapmamıştır. Kıbrıslı Türkler'in hayatı tehlikeye girerse Türkiye askeri müdahaleye girişecek ve iki taraf karşı karşıya gelecektir. Ya da Kıbrıs Türkleri darbeden etkilenmez ve ihtiyaçları yeni hükümet tarafından yerine getirilirse Ankara tüm gelişmelere göz yumar. Darbecilerin yeni kurulan hükümetin uluslar arası görüşmelere devam edileceğini ve bu darbenin Enosis olmadığını belirtmeleri nedeniyle Türkiye ikinci yolu seçecek gibi görünmektedir. Sovyetler olayı dikkatle izlemektedir. Komunist partinin gelişmesini sağlayan Makarios'u Ruslar hep desteklemişlerdir. Sovyetler NATO'nun bir parçası olmasını istememektedir"* gibi ifadeler bulunmaktadır. [176] Ancak Makarios sağ olduğunu dünyaya radyodan seslenerek duyurmuştur. Bunun üzerine ABD Ulusal Güvenlik müsteşarı Richard Kennedy ile Rosemary Niehuss tarafından Kissinger'a Özel Harekât Merkezi toplantısı öncesi sağlanan bilgiler eşliğinde Kıbrıs'ta evrim geçirmekte olan bu durum ve Türk-Yunan anlaşmazlığı ile ilgili görüşler ele alınınmış ve Makarios hayattayken ABD'nin Yunan tarafında olmasının çıkarlar açısından ne gibi bir yararının olduğu ve Makarios ölürse geliştirilen stratejiden farklı ne yapılabileceği gibi kilit sorulara cevap aranmıştır.[177] Türkiye'nin Ada'daki vatandaşlarını korumak için bazı eylemlere girmesi ve Türk hükümetinin ABD Başkanı'ndan meclisi acil toplantıya çağırmasını istemeye karar vermesi[178] önemli manevralar olarak görülmekte ve duruma çareler aranmaktadır. 17 Temmuz'da Ulusal Güvenlik Konseyi'nden Harold Saunders Kıbrıs Nereye Gidiyor başlıklı Kissinger'a gizli bir not göndermiştir. Notta yer alan önemli bazı noktalar şunlarıdır:

---

[175] F.R.U.S., VOLUME XXX, DOCUMENT 77, Telegram From the Department of State to the Embassies in Greece and Cyprus. Washington, Haziran 29, 1974, s.272..
[176] Akalın,a.g.e.,s.98-99.
[177] NSC Arşivleri, Temmuz 16, 1974, CK2349542450.
[178] NSC Arşivleri, Temmuz, 16, 1974, CK2349552464.

"*Sisco'nun Londra'da Türkiye'ye müdahale durumunda neler olacağını anlatması ve Türkiye müdahalesini önlemesi gerekir. Uluslararası bir sorun haline gelmeden olayı çözümlemeliyiz. BM'nin Makarios'un başkanlığını tekrar onaylamasına karşı hazırlıklı olmalıyız. İngiltere ile işbirliği yapabiliriz. Sovyetleri ise uzak tutmalıyız. Türkiye'ye ne istediklerini sormalı Yunanistan'a işbirliği önermeliyiz. Kıbrıs'ta ise ilk sorunumuz Makarios'tur. Çünkü hala iktidardan uzaklaştırılmış bir lider olarak hakları var. Yunanistan onu kesinlikle yok etmek istemektedir. Türkler de onu istememektedir. Ancak Sampson'a karşı onu tercih etmektedir. Eğer Kıbrıs'ta göreve geri gelirse sol daha da güçlenecektir. Onun hesabını görmeden evvel tüm olasılıkları düşünmeliyiz. Mantıklı anayasal seçime göre Klerides başkan olmalıdır. Yunanistan Sampson rejiminin ortadan kaldırılmasına razı olmaz ise ABD Yunanistan'ı ikna edebilir baskı altına alabilir. Başarısız olunursa gizli bir onay ile Türk müdahalesi gerçekleşebilir. Ancak bu durumda Türkler'in Ada'da uzun süre kalması endişesi doğacaktır. Türk askeri müdahalesi iki sonuca yol açar, Ya Kıbrıs bölünür ya da toplumlar arası görüşmeler ile çözüme ulaşma pazarlığı başlar. Kısacası şu iki hususu çözmeliyiz. Makarios'un dönüp dönmeyeceğine karar vermeliyiz ve Türkler ve İngilizler ile olasılıkları tartışmalıyız. Makarios üzerindeki opsiyonlarımızı açık bırakmalı ve Yunanistan tarafından lanetlenmemizi önlemeliyiz. BM'nin seçilmiş bir başkanı atamak gibi bir görevinin olmadığını, barışa katkı sağlayacak söylemlerde bulunmasının daha uygun olacağını belirtmeliyiz. Tüm bu bilgileri genel bir öneri olarak sunuyorum.*"[179]

Muhtemel Türk – Yunan gerilimi hakkında verilen 21 Haziran 1974 istihbarat bilgilendirilmesinde ise Türkiye ile Yunanistan arasında 50 yıldan fazladır süren güvensizlik ve uyuşmazlığın, Kıbrıs ve Ege Adaları konusundaki anlaşmazlıkların, NATO'ya ortak üyelikle bile çözüme kavuşmadığı dile getirilmiştir. Aynı istihbarat belgesinde ne Türkiye'nin ne de Yunanistan'ın Kıbrıs meselesi üzerinden NATO ve Birleşmiş Milletlerle olan ilişkilerini bozmak istemediği ve dolayısı ile gerilim olsa da ki tarafın da çatışmayı tetiklemekten kaçındığı dile getirilmiştir. Türkiye'nin Yunanistan ile beraber NATO üyeliğinin ABD'nin Sovyetlere karşı bölgedeki çıkarları açısından ne

[179] Akalın, a.g.e.,s.101-103.

kadar önemli olduğu aşikârdır. Dolayısı ile ABD'nin, bu harmoninin bozulmaması için uğraş vermesi bu durumda doğaldır.[180]

Olası bir çatışmayı engelleme zorunluluğunun ABD için bu kadar hayati olması o ana kadar akla gelmemiş birçok ihtimalin de düşünülmesine neden olmuştur. 4 Temmuz 1974 tarihli, Amerika'nın NATO Büyükelçisi Donald Rumsfeld tarafından Amerikan Dış İşleri Bakanlığı'na gönderdiği telgraf niteliğindeki Amerikan arşiv belgesinde, NATO'nun o dönemdeki Genel Sekreteri olan Joseph Luns'un Türk – Yunan gerginliğini engellemek için çeşitli arayışlar içinde olduğu görünmektedir. Luns, Amerikan, İngiliz, Fransız, Federal Alman, İtalyan ve Belçikalı Büyükelçileri odasına davet ederek Türkiye ile Yunanistan arasındaki muhtemel gerginliği giderebilmek için görüş alışverişinde bulunmuştur. Luns, gerginliğin azaltılması için Ege Denizi'ndeki Petrol ve Mineral varlıklar üzerine yoğunlaşılması gerektiğini dile getirmiştir. Bunun için de Türk ve Yunan tarafına Ege Denizi'ndeki petrol ve mineral kaynaklarını kullanmak üzere ortak şirket kurmalarını teklif etmeyi düşünmüştür. Şirketlerdeki hisse paylaşımı ve diğer detayların ise sonradan karara bağlanmasını vurgulamıştır.[181]

Türkiye tarafında ise müdahalenin ayak sesleri duyulmaktadır. Evvela Başbakan Bülent Ecevit, 16 Temmuz 1974'de muhalefet partilerinin başkanlarıyla bir toplantı yapmış, Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli, Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim ve Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek Başbakan Bülent Ecevit'in Ada'ya ilişkin verdiği güncel bilgiler ışığında görüşlerini belirtmişlerdir. Bülent Ecevit toplantıdan sonra yaptığı açıklamada; Türkiye'nin bir milli meselesi olan Kıbrıs meselesi konusunda bütün parlamentonun tam bir birlik ve beraberlik içinde davranacağı yolundaki umudun pekişmiş ve güçlenmiş olduğunu belirtmiştir.[182] Toplantıda Türkiye'nin meseleyi barışçı yollarla çözemeyeceği görüşü kuvvetlenmiş olmalı ki Başbakan Bülent Ecevit 18 Temmuz 1974'te Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco ile Londra'da yaptığı görüşmelerde, Yunanistan'a iletilmek üzere Türkiye'nin silahlı müdahale kararından dönmek için bazı

[180]F.R.U.S., VOLUME XXX, DOCUMENT 15, Interagency Intelligence Memorandum, Washington, Haziran 21, 1974, s.70.
[181]F.R.U.S., VOLUME XXX, DOCUMENT 16, Telegram From the Mission to the North Atlantic Treaty Organization to the Department of State, Brussels. Temmuz 4, 1974, s.77.
[182] *Hürriyet*, 17 Temmuz 1974

şartlar öne sürmüştür; Nikos Sampson değiştirilmeli, Milli Muhafız Teşkilatı içinde bulunan 650 subay geri çekilmeli ve Ada'nın bağımsızlığı taahhüt edilmelidir.[183]

Kıbrıs'ta meydana gelen darbeden hemen birkaç saat sonra, ABD'de yapılan kritik toplantıda Kissinger'ın başkanlığında toplanan Washington Özel Harekât Grubu, Amerikan Dış İşleri ve Savunma Bakanlıklarından yetkililer, CIA yetkilileri, Ulusal Güvenlik Konseyi ve Amerikan Ordusundan yetkililerin katılımı ile Kıbrıs Darbesi konusunu ve ABD'nin politikalarını masaya yatırmışlardır. Toplantıda en öne çıkan kararlardan bir tanesi, dönemin Amerikan Hava Kuvvetleri Komutanı General George S. Brown tarafından yapılan ve Kissinger tarafından kabul gören öneridir. General Brown, o sırada standart rotası üzerinde Amerika'ya dönüş yolunda, İspanya sularında bulunan Amerikan Uçak Gemisi'nin en az 24 saat daha doğu veya batıya hareket etmeden yerinde beklemesi ve muhtemel müdahale durumları için hazırda beklemesini önermiş ve bu öneri Kissinger tarafından kabul edilmiştir.[184]

Atina'daki görüşmelerini tamamlayıp Ankara'ya döndüğünde Sisco, Yunanistan'daki görüşmeleri hakkında bilgiler verdi. Yunanlıların darbeci subayları değiştireceklerini, ileride Sampson yerine başka birinin geçmesine razı olacaklarını açıkladı. Bunların Türkiye'nin isteklerini tam olarak karşılamadığını kendisinin de bildiğini, fakat ABD Başkanı Nixon ve Dışişleri Bakanı Kissinger'in, Yunanistan üzerindeki girişimlerini sürdürdüklerini, NATO'nun da Yunanlıları sıkıştırmakta olduğunu ekledi. Sisko, bu arada Ecevit'e Kissinger'in bir de mesajını iletti. Kissinger mesajında:

"Sizi çok seviyorum ve sempatim var. Ulusunuzun da sizi çok sevdiğini biliyorum ve geleceğin parlak bir devlet adamı olacağınıza inancım tamdır. Ancak Kıbrıs'a yapılacak bir askeri müdahale tehlikeli gelişmelere yol açabilir, hatta Nikos Sampson'u komünistlerin kucağına atabilir. Onun için bu işten vazgeçmenizi rica ediyorum" demektedir. [185]

---

[183] Oberling, *Kıbrıs Faciası*, a.g.e., s.18-19.
[184] F.R.U.S., VOLUME XXX, DOCUMENT 80, Minutes of Meeting of the Washington Special Actions Group, Washington, Temmuz 15, 1974, s.276.
[185] Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984, s.145.

Ecevit, Sisco'ya cevabında:

"*Bundan 10 yıl önce, yine böyle bir gece yarısı, bir Amerikalı diplomat gelerek Kıbrıs'a müdahale edilmemesini istemişti. Tarih tekerrür eder, ama hatalar tekerrür etmez. O zaman, siz, müdahaleyi önlemekle hata ettiniz. Biz de bu isteğinizi kabul etmekle aynı hatayı işledik. Bu sefer aynı hatayı işlemeyeceğiz*"[186] diyerek geri dönüşün olmadığı mesajını net biçimde vermiştir.

Yunanlılar ve Rumlar Türkiye'nin blöf yaptığına inanmaktadır. Bunun muhtemel sebeplerinden bir tanesi ABD'nin olayı sürekli arabulucular göndererek çözmeye çalışması bunun dışında herhangi bir hamlede bulunmamasıdır. Sahiden Amerikalılar olayı hep NATO açısından değerlendirerek çatışma riskini azaltmaya çalışmaktadırlar Özellikle Türkiye'nin müdahale süreci ABD'nin kendi içerisindeki yoğun siyasi ihtilaf dönemi olan Watergate skandalının en hararetli zamanında ortaya çıkmasından ötürü bir ABD'li diplomat tarafından dile getirildiği gibi Kissinger "yapıcı belirsizlik" (Constructive Ambiguity) politikasını seçmiş[187] ve iki tarafı görüşme safhasında tutmayı yeğlemiştir. Rum ve Yunan tarafının Türkiye'nin Ada'ya müdahalesini blöf olarak nitelemesinin bir başka nedeni arabulucu Sisco'nun tarafların birbirlerine gönderdikleri mesajları tam olarak iletmediğine ilişkin oluşan kanıdır. Örneğin Sisco'nun arabuluculuk girişimleri sürerken müdahaleden önceki gece Yunanistan Dışişleri Bakanı hala Türkiye'nin Sampson'un iktidarı ele geçirmesini Ada'daki Kıbrıs'lı Elenler arasındaki bir iç mesele olarak göreceklerine ve işgale kalkışmayacaklarına inanmaktadır.[188] 14 Temmuz 1974 tarihinde Amerika'nın Atina Büyükelçisi Hernry J. Tasca'ya Kıbrıs'ın ya sola kayarak "Akdeniz'in Kübası" olacağını ya da Enosis'in gerçekleşerek Yunanistan'a bağlanacağını ve Türkiye bağlanma gibi bir durumun söz konusu olamayacağını iddia eden General Yuannides[189] kaygılarını belirten arkadaşlarına *"Neden çekiniyorsunuz? Göreceksiniz müdahale edemeyecekler ve biz karlı çıkacağız*" demektedir. Az sonra Londra'daki Yunan Askeri Ateşesi'nden telefonla Türk donanmasının ve çıkarma gemilerinin hareket ettiğini öğrenen Yuannides yine istifini bozmayarak "*Mehmet böyle bir harekete cesaret*

[186] *Cumhuriyet*, 21 Temmuz 1974.
[187] Oberling, a.g.e.,s.18.
[188] O'Malley ve Craig, a.g.e.,s.285.
[189] Asmussen, a.g.e.,s. 28.

edemez. Blöf yapıyorlar." demektedir. Türk gemilerinin denize açıldığını BBC muhabiri David Tonge'nin telefonundan öğrenen üst düzey bir Yunan yetkilisi de şunları söylemiştir: "*Merak edecek bir şey yok. Türkler birkaç yılda bir böyle denize açılırlar ve Akdeniz havası alıp geri dönerler"*[190]

Sonuçta 20 Temmuz 1974'te sabaha karşı Türk Silahlı Kuvvetleri denizden ve havadan Ada'ya çıkarma yapmış, Başbakan Ecevit durumu radyodan açıklamıştır. Ecevit demecinde:

"*Kıbrıs'ta bulunan Yunan alayı ile yasadışı bir kuruluş olan Rum Ulusal Muhafız Ordusunu kontrol altında bulunduran Yunanlı subayların yönetiminde Kıbrıs'ta bir 'hükümet darbesi' yapılmıştır. Darbeyi gerçekleştiren kuvvetler doğrudan doğruya Yunanistan'a bağlı askeri güçlerdir. Yapılan darbe ile Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı ve ülke bütünlüğü tehlikeye düşmüştür. Ada'da meydana gelen olaylardan sonra 1960 Garanti Antlaşmasının öngördüğü şekilde Türkiye garantör devletlerden biri olarak sorunun barışçı yollardan çözümü için sarf ettiği çabalardan bir sonuç alamadığından, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak yasamasını sağlamak ve ülkenin bütünlüğü ile Türk Toplumunun can ve mal güvenliğini korumak için, Garanti Antlaşmasından doğan yükümlülüklerini yerine getirmeye karar vermiştir. Bu barış harekâtının amacı Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığına ve tüm Kıbrıs halkının haklarına yönelik tehlikeyi ortadan kaldırmak ve anayasal düzeni yeniden kurmaktır.*"[191]

Kıbrıs Barış Harekâtı, Konya'daki II. Ordu Komutanı Orgeneral Suat Aktulga'nın sorumluluğuna verilmiş ve Kıbrıs'a II. Ordu Komutanlığına bağlı VI. Kolordu'nun gönderilmesi kararlaştırılmıştır. VI. Kolordu Komutanı Nurettin Ersin'in emrine verilen birlikler; Çakmak Özel Görev Kuvveti, Komando Tugayı, Hava İndirme Tugayı, 39. Piyade Tümeni, 28. Piyade Tümeni, Kıbrıs Türk Alayı ve Bayraktarlık emrindeki tüm Kıbrıs Mücahitleridir.[192]

20 Temmuz 1974 sabahı saat 6'da Girne'nin batısından denizden yapılan harekâtla karaya çıkarma sağlanmış, 21 Temmuz 1974 öğle üzeri Beşparmak Dağları

[190] Birand, a.g.e.,s.145.
[191] *Milliyet*, 20 Temmuz 1974.
[192] Erol Mütercimler, *Bilinmeyen Yönleri İle Kıbrıs Barış Harekâtı*, Arba Yayınları, İstanbul, 1990, s.150.

aşılarak, boğaz temizlenerek ve hâkim tepeler ele geçirilerek kuzeydeki ve güneydeki birliklerimiz hazırlanan plana uygun olarak harekâtı gerçekleştirmiştir. Birinci Barış Harekâtının özelliği, iyi plan olması ve ani bir baskınla tam bir başarıya ulaşılmış olmasıdır. Bu harekâtta kara, deniz ve hava kuvvetleri işbirliği içinde bulunmuştur. Kıbrıs'ta ki askeri basarımız Emekli Korgeneral Faruk Güventürk tarafından söyle anlatılmıştır:

"Kıbrıs çıbanına kesin bir bıçak atarak tedavi etmek, orada yasayan soydaşlarımızı işkence, zulüm ve ölümden kurtarmak için yapılan müdahale, kahraman Türk Silahlı Kuvvetlerinin zaferi ile sonuçlanmıştır. Muharebe şekillerinin en zoru, uygulanması çok uzun bir eğitimle mümkün olabilen Anfibik Harekâttır. Bu operasyonda kara, deniz ve hava kuvvetlerinin işbirligiyle ancak başarıya ulaşabilir. 50 yıldan beri harp etmemiş olan Türk Silahlı Kuvvetlerinin muharebenin en zor hareketi telakki edilen denizaşırı bir adaya indirme ve çıkarmayı bu kadar kısa bir zamanda ve tam bir zaferle sonuçlandırması dünyanın önce hayretini mucip olmuş, sonra da hayranlığını kazanmıştır."[193]

Harekât başladığı zaman Kissinger etrafındaki diplomatları ile yaptığı görüşmelerde Türkler toprak hedeflerini sağlama alıncaya kadar müdahale etmeyeceğini söylediği bilinmektedir. Kissinger'a göre taraflardan birinin çıkmaza düşmesi halinde sorun çok daha rahat çözülebilirdi. Özellikle Sisco'nun başarısız girişimlerinden sonra savaşın sonuna kadar beklemenin en iyi strateji olduğunu düşünmekteydi. Bu pasifliğinin bir başka nedeni de Türkiye'nin müdahalesini mevcut şartlar dâhilinde haklı bulmasıydı.[194]

Diğer taraftan Kıbrıs'ta meydana gelen darbe üzerine pek bir şey yapmayan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, harekâtın başlaması üzerine birden bire hareketlendi. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, aldığı 353 sayılı kararla tarafları ateşkese davet etti. Oysa Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, hiç bu kadar çabuk ateşkes kararı çıkartmaz ve gelişmeleri beklerdi. Bu kadar çabuk ateşkes kararı alınmasının sebebi Amerika ve Sovyetler Birliği'nin anlaşmasıydı. Amerika, bir Türk-

[193] Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Kıbrıs Barış Harekâtı,* Yenigün Matbaacılık Ankara, 1975, s.58-59.
[194] Bölükbaşı, a.g.e.,s.246.

Yunan savaşını engellemek istemekteydi. Sovyetler Birliği ise, Türkiye'nin genişlemesini durdurmak çabasındaydı. Bu iki etken kararı çabuklaştırdı. Bu karar, her iki devletin aynı yönde oy verdikleri nadir kararlardan biridir.[195]

ABD raporlarında Kıbrıs'ta meydana gelen darbenin Yunanistan'da siyasi çalkantılara sebebiyet verildiği öne sürülmekte, sürgündeki lider Konstantine Karamanlis'in Kıbrıs Barış Harekâtından birkaç gün önce yaptığı manidar açıklama da aktarılmaktadır. ABD'nin Yunan büyükelçiliği tarafından gönderilen 4561 no'lu telgrafta, Karamanlis'in "*Kıbrıs'taki dramatik olayların ulusal felaket meydana getirdiği ve Yunan Milleti için içte ve dışta sancılı sonuçları olacağı…*" hususlarında Yunan Cunta rejimini uyardığı ve demokrasi çağrısı yaptığı not edilmiştir.[196]

Ateşkesin ardından Yunan ordusu komutanlarının isteğine uyarak Devlet Başkanı Gizikis Yunan cunta liderlerini görevden alarak Konstatntinos Karamanlis'e hükümet kurma görevi vermiştir. Yunanistan böylece birden bire demokrasiye tekrar geçiş yapmıştır. Bu değişimin hemen ardından Kıbrıs'ta Sampson yönetimi de yıkılmıştır. Kıbrıs Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides cumhurbaşkanlığı görevini üstlenmiştir. Klerides sakinleştirici bir politika izlemesi, geniş oy kapasitesi, Enosis'e ılımlı yaklaşımı ve Sovyetlerin onu kabullenme şansının yüksek olması gibi nedenlerle ABD Büyükelçisi Davies tarafından da desteklenmekteydi. Kissinger'a gönderdiği gizli mesajda Davies, Klerides hükümetinin acilen tanınması gerektiğini ve Ada'da BM güvencesinde seçimler yapılmasını isteyerek böylece Klerides'in ABD tarafından tanınmış olacağını batının da bu durumda onu tanıyacağını bu durumun ise Makarios'un Klerides'e karşı çıkmasının önüne geçeceğini bildirmekteydi. 24 Temmuz'da Davies Kissinger'a gizli ibareli bir mesaj daha göndererek Makarios'un Ada'ya dönmek istediğini ve böyle bir durumda Ada'da tekrar kan akacağını söylemekte Ada için bir felakete yol açacak böyle bir girişimin en az iki üç ay ertelenmesi gerektiğini iletmiştir. Bunun üzerine Kissinger'ın yardımcılarından Hartman Atina'ya giderek Kıbrıs sorununun çözülebilmesi için Makarios'un Ada'ya dönmemesi gerektiğini bildirmiştir.[197] Bununla birlikte Kissinger'ın kendi ifadelerinden anlaşılacağı üzere ABD'nin temel kaygısı Türkiye ve Yunanistan'ı batı ittifakı içinde

[195] Birand, a.g.e.,s.169.
[196] F.R.U.S., VOLUME XXX, DOCUMENT 17, EdItorIal Note, s.78.
[197] Akalın, a.g.e.,s.121-122.

tutabilmektir. Bundan dolayı iki tarafa da zorlayıcı tedbir uygulanmasını isteyenlere karşı çıkmaktadır. Yunanistan'a karşı çıkılmasına ne kadar karşıysa askeri müdahale de bulundu diye Türkiye'ye karşı cephe alınmasına da o derece karşıdır. Türkiye müdahaleyi gerçekleştirdikten ve Yunanistan'da sivil iktidar kurulduktan sonra kendi ifadesi ile daha evvel Yunanistan'a saldırmadı diye ABD'yi eleştirenler şimdi de Türkiye'nin üzerine gidilmesinden yanaydılar. Anlaşmazlıkta tek taraflı bir konum alınmasını istemek ABD çıkarları ile uyuşmamakta idi.[198]

Amerika'nın temelde Kıbrıs Barış Hareketi sırasında ve sonrasında istediği şey ateşkesin ötesinde Ada'nın silahsızlandırılması idi. Amerika bunu gerekli görmekteydi. Ecevit ve Karamanlis bunu kabul ederken Mavros ise bunu desteklemiyordu ve ateşkesi yeterli olarak görüyordu.[199] Birinci Cenevre Konferansı, 30 Temmuz 1974 akşamı Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş, Yunanistan Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros ve İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan tarafından imzalanan Cenevre Antlaşması ile sona erdi. Cenevre Antlaşması ile Türkiye'nin isteklerinin büyük kısmı taraflarca kabul edilmekteydi. Türkiye, Birinci Barış Harekâtı'nın hukuki temellerini bu antlaşmayla daha da pekiştirdi ve Kıbrıs'ın yeni statüsünün kurulmasına doğru bir adım daha atıldı. Cenevre Antlaşması'na göre;

1- Kıbrıs'taki karşıt kuvvetler durumu istikrara kavuşturmak adına 30 Temmuz 1974'te Cenevre saati ile saat 22:00'de kontrollerinde bulundurdukları yerlerde kalacaklar ve genişlemeyeceklerdi.

2- Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta ele geçirdiği bölgenin etrafında BM ile istişare edilmek suretiyle oluşturulacak güvenlik bölgelerine Birleşmiş Milletler Barış Gücü hariç hiçbir kuvvet girmeyecektir. Kıbrıs'da Yunan ve Rum kuvvetlerince işgal edilen Türk yerleşim bölgeleri derhal tahliye edilecekti. Bu bölgeler Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından korunmaya devam edilecektir. Kıbrıs'ın karma köylerindeki güvenlik ve polis görevleri Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından yürütülecektir. Bütün esirler değiştirilecek veya Kızıl Haç Komitesi nezaretinde serbest bırakılacaktır.

---

[198] Uslu, a.g.e.,s.286.
[199] Asmussen, a.g.e.,s.182.

3- BM 353 sayılı kararına uyulmak suretiyle Kıbrıs'taki silahlı kuvvetlerin mühimmatın ve diğer harp materyalinin zamanlı ve kademeli olarak indirimi için ve sürekli çözüm çerçevesinde Kıbrıs Cumhuriyeti'nde barış, güvenlik ve karşılıklı itimat tesis edildiği ölçüde ayrıntılı tedbirler alınacaktır.

4- Bölgede barışın sağlanması ve Kıbrıs'ta anayasal düzenin yeniden tesisi için görüşmelere 8 Ağustos 1974'te başlanacak ve bu görüşmelere Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri de katılacaklardır. Kıbrıs'ta anayasal düzen yeniden tesis edilinceye kadar Bakanlar fiiliyatta Türk ve Rum olmak üzere iki muhtar idarenin olduğunu not etmişlerdir.

5-Üç Dışişleri Bakanı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türk ve Rum olmak üzere iki otonom idarenin mevcut olduğunu kabul ettiler ve bundan doğan sorunları gelecek görüşmelerde görüşmek için anlaşmışlardır.[200]

Sonraki günler Türk birlikleriyle Rum Muhafızları arasında ateşkes hattını belirlemekle geçmiştir. Ancak süre zarfında Rumlar, Maogosa'da Rum bölgesiyle çevrili Türk yerleşimlerini bombalayıp yaklaşık 6000 Türkü Limasol'de bir stadyuma toplamış bu eylemlere Türk birliklerinden karşılık gelmiş ve bazı yeni topraklar Türk birliklerince ele geçirilmiştir. Rumlar tarafından mezalimler basına yansımakta ve gerilim düşmemektedir.[201]

İki tarafın temsilcilerinin katılımıyla başlayan 2. Cenevre Görüşmelerinde Türk tarafı coğrafi esaslara dayalı federal çözüm şeklini esas alan iki ayrı öneri sunmuştur. Bunlar; Rauf Denktaş'ın Glafkos Klerides'e verdiği Kıbrıs Türkleri'ne bırakılacak ve toprak oranının %34 olarak belirlendiği iki-uluslu federal devlet şeklini öngören önerinin yanı sıra adını Türk Dışişleri Bakanı Turan Güneş'ten alan ama aslında Kissinger tarafından önerilen Çok-kantonlu federasyon tezini içeren Güneş Planıdır. Bu planda biri büyük beşi küçük olmak üzere Kıbrıslı Türklerin idaresinde kalacak altı kantonun toplam alan oranı yine % 34 olarak belirlenmiştir.[202] Cenevre konferansındaki görüşmelerde sonuç çıkmayınca İngiliz Dışişleri bakanı Türkiye tarafından ortaya atılan

[200] İsmail, a.g.e.,s.130-132.
[201] Karpat, a.g.e.,s.310-311.
[202] Kızılyürek, a.g.e.,s.37.

kantonal çözüm önerisini gündeme getirmiştir. Fakat Rumlar oyalama taktiği güderek Türk tarafından hükümetlerine danışmak için 36 saat süre talep etmişlerdir. Asıl amaçları ise Yunan takviye kuvvetlerinin Kıbrıs'a erişimi için zaman kazanmaktır.[203] Fakat Türk heyeti bunu kabul etmemiştir. Türkiye zaten 2. Harekât için hazırlık yapmaktadır. Başbakan ile Güneş görüşmesinde Ecevit Rumların Ada'yı mayınlamaya başladığını bu yüzden aylar sürecek bir konferanslar tuzağına düşmemeleri gerektiğini Güneş'e iletmiş ve acil bir durumda harekâta tekrar başlama zorunluluğundan bahsetmiştir. Bu durumda telefonların dinlenme riskinin olduğu bir ortamda nasıl haberleşecekleri konusunu tartışırken Ecevit, Güneş'in kızının tatile çıkmak istediğini bilmektedir. Turan Güneş bu noktada kritik bir kararla konferansın Türk tarafı açısından bittiğini Ankara'ya "Ayşe tatile çıkabilir" mesajını ileterek vermiştir.[204]

Bu şifreli mesajın altyapısı 2. Cenevre Görüşmeleri öncesi saptanmıştır. Ankara yaşanılan bu gelişmelerden sonra ikinci bir harekâtın gerekliliği konusunda karar aldı. 14 Ağustos'ta İkinci Kıbrıs harekâtı başladı. Duruma hâkim olmaya başlayan Türk Ordusu, Ulusal Muhafız Ordusunun direnişini kırarak hızla doğuda Magosa'yı batıda Omorfo ve Baf'ı ele geçirmiştir. Ada'nın kuzeyini ele geçiren Türk birlikleri güneye ilerlemek için hazır beklemektedir. Yunanistan ise savaşa hazır olmadığını ileri sürerek NATO içindeki birliklerini geri çekti. Bu hareket Türkiye'nin birliklerini Kıbrıs'tan çekmesi için Amerikalılar üzerinde baskı yapmak için yapıldığı şeklinde yorumlanmıştır. Kissinger Kıbrıs'taki duruma göz yummakla suçlanmaktadır. Yunan ve Rumlar arasında kışkırtmaların da etkisiyle Amerika karşıtı eylemler düzenlenmeye başladı.[205] Bu arada Kıbrıs Cumhurbaşkanı, ABD Başkanı Ford'a Türk Harekâtını haber vermektedir:

"İki yüz tank, iki tümen ve Türk Hava Kuvvetleri ile desteklenmiş biçimde Türkiye Kıbrıs Adası Cumhuriyeti'ne bir saldırı gerçekleştirmiştir. Hastane yatakları tıp ve her türlü ilaç konusunda büyük bir sıkıntısı varken, hastaneler ve özel klinikler

---

[203] Halil Fikret Alasya, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1987, s.49-50.

[204] Glafkos Klerides yıllar sonra yaptığı bir değerlendirmede Cenevre'de çok kantonlu federasyon önerisinin reddedilmesiyle hata edildiğinin, kabul edilseydi İkinci harekatın önlenebileceğini, bunun asıl sorumlularının ise Makarios ile Yunan Dışişleri Bakanı Mavros olduğunu ileri sürmüştür. Bkz, Kızılyürek, a.g.e.,s.38.

[205] Karpat, a.g.e.,s.311-312.

doludur. Herhangi bir provakasyon ve işgale haklı bir hukuki gerekçe olmadan, Türkler küstahça Girne'ye kadar ilerlediler ve Kıbrıs'ın %40'ını ele geçirmiş bulunmaktadırlar.[206]

İkinci Barış Harekâtı'nın başlamasından altı saat sonra bir basın toplantısı düzenleyen Başbakan Bülent Ecevit ise, Kıbrıs'ın meselelerine müzakere yoluyla çözüm aranabilmesi için durdurulan harekâtın, bu arayışlardan sonuç alınamayacağı belli olunca, tekrardan başlatıldığını açıkladı. Başbakan Bülent Ecevit'e göre; İkinci Barış Harekâtı'nın amacı Kıbrıs'ı kurtarmak ve bağımsızlığını korumaktı. Bu harekât amacına ulaştığında, Kıbrıs'ın Türk halkıyla birlikte Rum halkı da güvenliğe ve sürekli barışa ulaşmış olacaktı. Bu harekât Yunanistan'a ve Kıbrıslı Rumlara karşı değildi. Amaç, Kıbrıs'ta kurulacak dengeyi tekrar Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlarla eşit şartlar altında işbirliği yaparak beraberce sürdürmek, güçlendirmektir.[207]

ABD ise harekâtın ilk günlerinde Türklerin daha fazla özerklik isteyen tezlerini destekler açıklamalarda bulunmaktadır. Bu durum Karamanlis ve Makarios tarafından öfkeyle karşılanmıştır. Tepki olarak NATO birliklerini geri çeken Yunanistan Kissinger ve NATO müttefiklerinin Kıbrıs'ta dalaverelere giriştiklerini ve ABD'nin 1967'den beri Kıbrıs'ın bölünmesini bunun içinde cuntayı kullandıklarını ileri sürmekteydi. Harekâtın ilk günlerinde Ecevit ve ABD Büyükelçisi Macomber görüşmelerinin ardından iki ülkenin Kıbrıs sorunu ile ilgili görüşlerinin uyuştuğunu ve her iki ülkenin de bölünmüş ve coğrafi olarak özerk yönetimlerden yana olduklarını ancak ABD için bunun askeri yöntemlerle değil görüşmeler yolu ile gerçekleştirilmesi gerektiğini düşündüğünü söylemektedir. Kissinger ve Washington Özel Harekât Grubu açısından önemli olan Ada'daki Türk işgali değil, Türkiye ile Yunanistan arasında çıkabilecek bir savaşı engellemektir.[208] Bu durum olası savaş senaryoları ve yapılması gerekenlere ilişkin hazırlanan raporlara yansımıştır. ABD Yönetimi gelişmelerin Türkiye – Yunanistan arasında bir savaşa sebep olmaması için uygulayabileceği bir takım askeri ve politik yaptırımları ve caydırıcı önlemleri masaya yatırmış görünüyordu. Bu caydırıcı önlemler arasında:

---

[206] NSC Arşivleri, Ağustos 18, 1974, CK 2349273092.
[207] *Cumhuriyet*, 15 ağustos 1974.
[208] O'Malley ve Craig, a.g.e.,s.338-339.

1) **Askeri yardımların askıya alınması**: Türkiye ve Yunanistan'a yönelik ya bir taraf için ya da her iki ülkenin askeri yardımlardan muaf tutulması ayrıca MAAG (Military Assistance Advisory Group)'ın geri çekilmesi duruma göre düşünülebilir.

2) **Her İki Tarafa Güç Gösterimi**: Makul düzeyde Amerikan askeri gücünün İngiliz üslerine ve Amerikan elçiliğine konuşlandırılması bu sayede taraflara gözdağı vermek.

3) **Kıbrıs'ın Amerikan donanması tarafından kuşatılması:** Hem Yunanistan hem de Türkiye'den gelecek askeri yardımların engellenmesi bunun için Amerikan 6. Filosunun Ada'nın çevresinde konuşlandırılması (6. Filo hem Yunanistan'ın hem de Türkiye'nin müdahalesi sırasında Akdenizde bulunmuyordu) Bu hareket Sovyetleri tedirgin edip bir anda Akdenizdeki NATO varlığını tehlike olarak algılayabilirdi.

4**) Amerikan'ın taraflara karşı güç kullanımı**: Hem Türkleri hem de Yunanlıları caydırmak için güç kullanımı bunun için Vicenza'da (İtalya) konuşlu TF 61/62 de bulunan 2.011 askerin 17 saat içinde Ada'ya intikali ve ayrıca 1 hafta içindede Almanya ve Vicenza da konuşlu 3 tabur askerin Ada'ya intikali düşünebilir böylelikle bir hafta içinde 19.000 asker Kıbrıs'ta konuşlanabilirdi. Fakat bu durumda Sovyetler bu durumu bir tehdit olarak algılayabilir bunun sonucunda Balkanlarla birlikte Akdeniz de tansiyon yükselebilirdi.

5) **Yapılabilecek Askeri Müdahaleler:** Bu müdahaleler iki şey için yapılabilir. Birincisi her iki tarafa baskı uygulayarak savaşmalarını durdurmak ve bölgedeki Sovyet tehdidini engellemektir. Siyasi uzantılar anlamında yapılabilecek eylemler arasında ise şu hususlar göze çarpmaktadır. Diplomatik olarak tarafları Londra'da barış müzakereleri yapmaya zorlamak gereklidir. Çifte Enosis yerine Londra – Zurih anlaşmaları çerçevesinde 1960 anlaşmasını yeniden yapılandırmak. BM nezdinde tarafları ateşkese ikna etme yoluna gidilebilir. Bu adım Sovyetlerin olaya müdahil olmasına neden olabilir ayrıca BM'nin devreye girmesi Makarios'un elini güçlendirebilir. Üçüncü Ülkelerin olaya müdahalesini engellemek önemlidir. Eğer çatışan tarafların birine ya da her ikisine birden silah ambargosu uygulanırsa bu durumda taraflar silahlarını başka ülkelerden temin etme yoluna gideceklerdir. Bu

durumda Sovyetler en büyük kaynak durumunda bulunmaktadır bu durumun engellenmesi büyük önem arz etmektedir. NATO'da daha aktif duruma getirilmelidir. NATO kullanılarak Ada'nın olağan halinden çıkarılması Sovyetleri endişelendirse bile Türk – Yunan savaşını engelleyebileceği için kabul edilebilir bir durumdur.[209] Harekâtın ilk günlerinde Kissinger yardımcısı vasıtası ile Kıbrıs'ta bir savaşa göz yummayacaklarını belirtse de açıklama yapılıncaya kadar Türkiye Ada'nın kuzey kısmını tamamen kontrol etmiş durumdadır.

BM ise 16 Ağustos 1974 tarihinde aldığı 360 sayılı kararla, yapılan saldırıları kınamış, bütün yabancı silahlı kuvvetlerin Kıbrıs'tan derhal çekilmesini talep etmiş, 353 sayılı kararda öngörülen görüşmelere bir an önce başlanmasının çağrısını yapmıştır. Kararda ayrıca Güvenlik Konseyi'nin Doğu Akdeniz'de barış ve güvenliğe çok ciddi tehdit oluşturan yeni askeri operasyonlar sonucunda Kıbrıs'taki durumun kötüleşmesinden ciddi şekilde kaygı duyulduğundan bahsedilmiştir. Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı tek taraflı operasyonlar gerçekleştirilmesini tasvip etmediğini belirterek tarafları Güvenlik Konseyi'nin daha önce aldığı tüm kararlara uymaya davet etmiştir.

19 Ağustos itibarı ile Rumlar Ada'da gösteriler düzenlemekte ve Kissinger'ın maketlerini yakmaktadır. Gösterilerin dehşeti artmış ve kontrolden çıkmıştır. Olayların doruk noktası Amerikan Büyükelçisi Davies'in Rumlar tarafından büyükelçlik binasında katledilmesi olmuştur. Klerides bu cinayeti alçakça bir cinayet olarak nitelemiş, Yunanistan Başbakanı Karamanlis ise cinayetin hiçbir haklı gerekçeye dayanmadığını belirtmektedir. Türkiye Başbakanı Ecevit ise;

"*Büyük üzüntü duydum. Rumlar aksini düşünseler bile benim görüşüme göre Amerika Kıbrıs konusunda çok tarafsız ve yapıcı bir şekilde hareket etmiştir. Rumlar kendi hatalarının bedelini başkalarına ödetmekle büyük hata işliyorlar ve insanlığa olduğu kadar kendilerine de zarar veriyorlar. Bu son derece acı olay yıllardır Ada'da her gün karşılaştıkları olayların bir benzeri idi. Esasen Ada'da bu çeşit olaylara,*

[209] F.R.U.S., VOLUME XXX, DOCUMENT NO: 112, Briefing Memorandum From the Assistant Secretary of Statefor European Affairs (Hartman) to Secretary of State Kissinger, Washington, Temmuz 22, 1974, s.367-368.

tedhişçiliğe ve katliamlara son verebilmek bizi harekâta sevk eden ve harekâtımıza barış harekâtı adı vermemize sebep olan başlıca etkenlerden biriydi."[210] ifadelerini kullanmıştır.

Kıbrıs'ta gerçekleştirilen ikinci harekâtın ardından yoğun bir biçimde gündeme gelmeye başlayan, Türkiye'ye yapılmakta olan askeri yardımın durdurulması ve ayrıca silah ambargosu uygulanması yönündeki baskılar Yönetim tarafından her ne kadar hep ihtiyatla karşılanmış olsa da, Türkiye'nin, daha önce Haziran 1971'de Nihat Erim hükümetince alınan haşhaş ekimi yasağını 1 Temmuz 1974'den itibaren kaldırması, ABD'de büyük tepkiyle karşılandı. Her ne kadar Türk hükümeti, gerekli kontrol tedbirlerinin alınacağı hususunda ABD'ye teminat vermişse de, daha o zaman Amerikan Kongresi'ndeki eğilim, Türkiye'nin haşhaş ekimini serbest bırakmasına karşılık olarak, silah ambargosu uygulanması yönündedir.[211]

1 Kasım 1974 tarihli BM Genel Kurul toplantısında, 117 oyla kabul edilmiş olan 3212 (XXIX) sayılı karara göre; Genel Kurul, Kıbrıs meselesini inceledikten sonra, Milletlerarası barış ve güvenlik için Kıbrıs buhranının devam etmesinden ötürü cidden kaygılanarak, bu sorunun Birleşmiş Milletlerin amaç ve prensipleri uyarınca gecikmeksizin barışçı yollarla çözümü gereğini göz önünde bulundurarak;

1- Bütün devletleri, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin egemenliğine, bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve bağlantısızlık siyasetine saygı göstermeye ve bu devlete karşı bütün eylem ve müdahalelerden kaçınmaya çağırmaktadır.

2- Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bütün yabancı askeri kuvvetlerin ve yabancı askeri varlığın ve personelin süratle geri çekilmesi ve bu devlet işlerine bütün yabancı müdahalelerin durdurulmasında ısrar etmektedir.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasa sisteminin Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarını ilgilendiren bir sorun olduğunu düşünmektedir.

4- Genel Sekreter'in iyi mesaisiyle, iki toplum temsilcileri arasında eşitlik esası uyarınca ilişkilerin ve görüşmelerin başlamasını uygun bulmakta ve bu ilişki ve

[210] Akalın, a.g.e., s.161-163.
[211] Gönlübol ve Kürkçüoğlu, a.g.e., s.589.

görüşmelerin, bunların temel ve meşru haklarına dayalı karşılıklı olarak kabul edilebilir bir siyasi çözüme serbestçe ulaşılması amacıyla devam etmesini dilemektedir

5- Bütün göçmenlerin güvenlik içinde evlerine dönmeleri gerektiğini düşünmekte ve ilgili tarafları bu amaca yönelik acil tedbirler almaya çağırmaktadır.

6- Bu kararın uygulanması ve böylece Kıbrıs Cumhuriyeti'ne temel hakkı olan bağımsızlık, egemenlik ve ülke bütünlüğünün sağlanması amacıyla, gerekli olduğunda, görüşmeler de dâhil olmak üzere diğer çabaların Birleşmiş Milletler çerçevesinde gerçekleştirilmesi umudunu açıklamaktadır.

7- Genel Sekreter'den, Kıbrıs halkının her kesimine Birleşmiş Milletler insancıl yardımını sağlamaya devam etmesini rica etmekte ve bütün devletleri bu çabaya katkıda bulunmaya çağırmaktadır.

8- Bütün tarafların, gerekli olduğunda güçlendirilebilecek olan Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü ile tam olarak işbirliği yapmaya devam etmelerini istemektedir.

9- Genel Sekreter'den ilgili taraflara iyi mesaisini sunmaya devam etmesini rica etmektedir.

10- Genel Sekreter'den bu kararı Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunmasını rica etmektedir.

3212 sayılı Genel Kurul kararı bir noktada Türkiye'nin lehine unsurlar taşımaktaydı. Bu unsurlar; Kıbrıs Türk toplumunun Rum toplumu ile eşit seviyeye getirilmesi ve bulunacak siyasi çözüm içinde Türk toplumunun da kabulünün temel şart yapılmasıydı. Bunun dışında, Garanti Antlaşması'ndan söz etmediği gibi, Türkiye dâhil olmak üzere bütün devletleri Kıbrıs Cumhuriyeti'ne müdahale etmemeye davet etmekteydi. Hatta o kadar ki, anayasa düzeni işi, toplumların kendi işidir, başka devletler, yani Türkiye karışmasın denmekteydi. Nihayet, 3212 sayılı Genel Kurulu kararının, aynen 23 Ağustos 1974 tarihli Sovyet Deklarasyonunda olduğu gibi, Kıbrıs'tan daima Kıbrıs Cumhuriyeti diye söz etmek suretiyle, Kıbrıs'ın bağımsızlığının vurgulanması da esasında Türkiye'ye yöneltilmiş bir husustur.[212] Bu arada Türkiye BM Genel Kurul kararını silah ambargosu uygulanması yönünde yoğun baskı altında kalan Amerikan yönetiminin durumunu kolaylaştırmak için evet oyu kullandı. Karar bütün devletleri Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı

[212] İsmail, a.g.e., s.147-148.

göstermeye çağırmaktadır. Türkiye'de koalisyon ortağı Necmettin Erbakan olumlu oy kullanılmasından hoşnut olmamıştır. 5 Kasım itibarıyla Türkiye Milli Güvenlik Kurulu Kıbrıs'ta bazı toprak tavizleri ve askerlerin bir kısmının geri çekilmesine ilişkin bazı kararlar alınca Erbakan eleştirilerine devam etmiş ve nitekim yoğun itirazlar sonucu Ecevit 7 Kasım 1974'te başbakanlıktan istifa etmiştir. Belki de tek başına iktidar olarak Kıbrıs sorununu istediği gibi çözmeyi düşünmüştür. Ancak bu beklenmedik istifa sebebiyle Kissinger'ın Kasım ayı içerisinde Türkiye'ye yapmayı planladığı ziyaret muhatap bulunamayacağı için iptal edilmiş, Türkiye Kıbrıs ile ilgili çok kritik kararlar alabileceği bu zaman dilimini hükümetsiz geçirmektedir.[213]

Bu verimsiz dönemde Türk Dışişleri Bakanlığı, Yunan tarafı ile Brüksel'de yapılan görüşmelerde da, müzakerelere Rauf Denktaş ve Glafkos Klerides arasında derhal devam edilmesi gerektiği düşüncesine katılmıştır.[214] ABD Büyükelçileri William Crawford (Kıbrıs), William Macomber (Türkiye), ve Jack Kubisch (Yunanistan) ile Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in Rum ve Kıbrıslı Türkler arasındaki müzakere notlarında Yunanlıların erken müzakereleri ve hızlı bir çözümü istediklerini öte yandan Türk yardımlarının kesilmesini engellemek konusunda ilgisiz davrandıkları Buna karşılık Türk Hükümeti, zayıf ve yaratıcılıktan yoksun olduğunu, nispeten önemsiz noktalarda risk almaktan kaçınan bir sabit pozisyonunu koruduğu yer almaktadır.[215]

3.3.1. Amerikan Silah Ambargosu

17 Aralık 1974'te Senato'nun ve 18 Aralık 1974'te de Temsilciler Meclisi'nin kabul ettiği 93-559 sayılı kanunla, 5 Şubat 1975 tarihinden itibaren Türkiye'ye silah ambargosu uygulanmasına karar verildi. Bu kanuna göre, 5 Şubat 1975'e kadar Türkiye ateşkese riayet eder ve Kıbrıs'a yeni asker ve Amerikan silahı sevk etmez ise, ambargo uygulanmayacak; aksi takdirde tatbik edilecekti. Türkiye'nin buna uyması mümkün olmadığından, silah ambargosu da 5 Şubat 1975'de yürürlüğe girdi. Ambargo kararının alınmasında etkili olan isimlerden birisi de John Brademas oldu. Yunan asıllı olan Brademas; ambargo lobisinin başını çeken bir kongre üyesiydi.[216] Yunan lobisi o kadar etkilidir ki Amerikan Helenik İlerici Eğitim Derneği (AHEPA) liderleri ile Başkan Ford

[213] Uslu, a.g.e., s.312-313.
[214] NSC Arşivleri, Aralık 26, 1974, CK2349126216.
[215] NSC Arşivleri, Ocak 7, 1975, CK2349480174, Ayrıca Bkz. Şubat 3, 1975, CK2349509360.
[216] Gönlübol ve Kürkçüoğlu, a.g.e., s.589.

Nisan ayında bir toplantı yapmış, Yunan-Amerikan toplumunun üyeleri için Yunanistan, Kıbrıs ve Türkiye'ye yönelik ABD politikasının kilit unsurlarını tartışılmış, Türk yardımı ve Kıbrıs süreci arasındaki bağlantı gündeme gelmiştir.[217]

Bir bakıma Amerikan Kongresi'nin o dönemde Türkiye'ye yönelik almış olduğu ambargo kararı, ABD'nin her zaman kanunlarını uygulayamama ve saldırgan amaçlar için Amerikan yapımı silahları kullanan devletlere silah ambargosu koyamama başarısızlığı, Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu, kanuna uyma olarak değil Kongre'nin o günlerde Başkana ve Türkiye'ye tavır alma ihtiyacını hissetmesi sonucu olduğu söylenebilir. Zira Yunan askerleri Makarios'u askeri darbeyle devirirken yine Amerikan yapımı silahları kullanmışlardır.[218] Nitekim silah ambargosunun ABD için özellikle Akdeniz'de çeşitli olumsuz etkileri olmuştur. Her şeyden önce bu karar Amerika'nın Türkiye'yi mevcut uluslararası ortamda her zaman savunmayacağının bir göstergesidir. Bir diğer etki ABD'nin Türkiye topraklarındaki üslerini kullanmasında boşluklar meydana gelmiş[219] ve bu durum büyük çoğunlukla ABD silahlarına ve teçhizatına bağımlı olarak çalışan Türk askeri gücünü zayıflatmıştır.[220] Kissinger ambargoya karşı olsa dahi kararı engelleyememiştir. Karar alındıktan sonra Kıbrıs ve Türkiye'ye ambargo konularını Amerikan Kongre üyeleri ile tartışan Kissinger Kıbrıs konusunda Türkiye ile Yunanistan arasında bir çözüme varılacaksa bunun için Türk yönetimi ile ilişkilerin devamı gerekliliğini vurgulamaktadır.[221]

Bu sırada Türkiye'nin ambargoya esas tepkisi ise ikili ilişkilerde yalnız kaldığı fikrinden hareketle tek taraflı olarak Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin ilan edilmesinin nedenleriyle amaçlarını belirten ve Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş tarafından açıklanan 13 Şubat 1975'tarihli bildiridir. Buna göre;

---

[217] NSC Arşivleri, Nisan 25, 1975, CK2349293916.
[218] Bölükbaşı, a.g.e., s.273.
[219] Türk hükümeti silah ambargosuna tepki olarak ABD'nin Türkiye topraklarında bulunan 26 üssünde faaliyetlerin durdurulmasına karar vermiştir.
[220] Sönmezoğlu, ABD'nin Türkiye Politikası, a.g.e., s. 108-109.
[221] NSC Arşivleri, Mart 21, 1975, CK2349126725; Ayrıca Bkz. NSC Arşivleri, Mart 21, 1975, CK2349089107.

Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi'nin Bakanlar Kurulu ve Yasama Meclisi, 13 Şubat 1975'te Lefkoşe'de ortak bir toplantı yapmış ve aşağıdaki gerçekleri göz önünde tutarak,

- Kıbrıs Türk Toplumu, Kıbrıslı Rumlar tarafından Anayasa uyarınca haiz olduğu hakları kullanmaktan alıkonulmuştur.
- Kıbrıs Türk Toplumu, varlığını korumak ve can ve mal güvenliğini sağlamak amacıyla toplanmış olduğu bölgelerde uzun yıllar bütün iktisadi haklarından ve olanaklarından mahrum edilerek tehdit ve baskı altında tahammül edilemez şartlar içinde yaşamak zorunda bırakılmıştır.
- Kıbrıslı Rumların 1963, 1967 ve 1974 yıllarında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına son vermek girişim ve tehditleri karşısında, Cumhuriyet'in kurucularından birisi olan Kıbrıs Türk toplumu, ağır fedakârlıklar pahasına bu girişimlere karşı koymak zorunda bırakılmıştır.
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurucularından olan Kıbrıslı Rumlar ile bir arada yaşamak olanağının bulunmadığı sonucuna vararak,
- Ada'ya sükûnet, güvenlik, devamlı bir barışın getirilmesi için iki toplumun, her birisi kendi bölgesinde kendi içyapısını düzenleyerek, yan yana yaşamaları gerektiği sonucuna vararak,
- Kıbrıs Rum toplumunun, yukarıdaki esaslar uyarınca bağımsız bir Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin kurulması yolunda herhangi bir yapıcı tutum içine girmediğini dikkate alarak,
- Kıbrıs Türk toplumunun sosyal ve iktisadi hayatının yeni ve sağlıklı bir düzene tabi kılınması gereğini göz önünde tutarak,
- Kıbrıs'ın bağımsızlığına karşı olan ve bölünmesi veya herhangi bir başka devletle birleşmesi yolundaki her girişime kesinlikle karşı koymak inanç ve kararını teyit ederek,
- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağlantısızlık statüsünün gerekliliğine inanarak ve Ada'nın yabancı çıkarlara hizmet etmesine izin vermemek kararını beyan ederek,
- Kendi bölgelerinde gelecekteki bağımsız Federal Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına yol açacak düzenin hukuki esasını yaratmak gereğini göz önünde bulundurarak,

- Nihai amacın iki bölgeli bir federasyon çerçevesinde Kıbrıs Rum toplumuyla birleşmek olduğunu teyit ederek,
- Temel maddeleri milletlerarası hukuka uygun olarak milletlerarası antlaşmalarla saptanmış olan Cumhuriyet'in 1960 Anayasasının, aynı usulle Kıbrıs Federal Cumhuriyeti'nin Anayasası olarak değiştirilmesine ve Federal Cumhuriyet'in kurulmasına kadar, Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi'nin yeniden düzenlenmesi ve teşkilatlanmasının gerekli olduğunu kararlaştırmıştır.
- Kıbrıs Otonom Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş'ın bu bildiriyi açıklamasından sonra Yasama Meclisi Başkanı Dr. Necdet Ünel, karar tasarısını oylamaya sundu. Salonda bulunan Bakanlar ve Milletvekilleri topluca ayağa kalkarak büyük bir heyecan içerisinde ve gözyaşları arasında kararı oy birliği ile dakikalarca alkışlayarak kabul ettiler. Kararın oylanmasından sonra, Kıbrıs Türk Federe Devlet Başkanlığına seçilen Rauf Denktaş ant içerek göreve başlamıştır.[222]

Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin kuruluşu, Türkiye'nin uluslararası ortamda yalnızlaştığı bir ortamda ilan edilmiştir. Kıbrıs Türk Federe Devleti ile Türkiye Ada'da iki ayrı yönetimin bulunduğu bir modele dönmektedir. Ancak dünya ülkelerinin aynı görüşte olduğunu söylemek olası değildir. Yeni devletin ilanından sonra BM'ye başvuran Kıbrıs Rum tarafının şikâyeti üzerine; ile Güvenlik Konseyi 12 Mart 1975 tarih ve 367 sayılı kararı ile bütün devletleri Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına, ülke bütünlüğüne saygı göstermeye çağırdıktan sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bir kısmının Türk Federe Devleti olmasını öngören 13 Şubat 1975 kararını tek taraflı olarak ilan etmiş Türk tezlerine tamamen ters görüşler ileri sürmüştür.[223] Makarios ise bu noktada bir manevra daha yapıp Kıbrıs konusunda BM'nin 3212 numaralı kararının yürürlüğe girmesi için, ABD Başkanı Ford'un yardımını istemektedir. Çünkü Makarios'a göre BM'nin 3212 numaralı kararında yer alan çözümlere ilişkin hiçbir gelişme yaşanmamıştır.[224] ABD ise Türk-Federe devletine temkinli yaklaşmıştır. Rauf

[222] Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı*, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, s. 18-21.
[223] Soyalp Tamçelik, "BM Güvenlik Konseyinin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi, *Turkish Studies*, Volume 8/12 Fall 2013, s. 1249-1250.
[224] NSC Arşivleri, Şubat 27, 1975, CK2349273095.

Denktaş'ın Amerikan Başkanı'na yazdığı mektup için Amerikan Dışişleri Bakanlığı cevap verilmemesi gerekir yönünde görüş bildirmiştir. Bakanlığa göre Ford'un cevap vermesi halinde Kıbrıs'ta kurulan yarı bağımsız federe devleti tanımış olacaktır. Federe devleti meşrulaştırmaya yarayacak böylesi bir girişim Kıbrıs konusunu çok daha zor bir hale sokabilir.[225]

1974'ten sonra BM Genel sekreteri gözetiminde iki toplum arasında yoğun bir toplumlararası görüşmeler süreci yaşandı. 28 Nisan 1975 ile 21 Şubat 1976 tarihleri arasında Viyana Görüşmeleri olarak adlandırılan beş turlu görümseler yapıldı. Görüşmeleri Denktaş ve Klerides sürdürdü. Yapılan görüşmelerde merkezi hükümetin yetkileri, hava alanının yeniden hizmete açılması ve göçmen sorunları ele alındı. Rum tarafı daha çok kendilerine ne kadar toprak tavizi verileceği konularıyla ilgilenerek uzlaşmaz tavırlar sergiledi. Buna rağmen üçüncü turda ahali değişimi (Nüfus Mübadelesi) konusunda bir anlaşmaya varılabildi. Görüşmelerde kaydedilen ilerlemelere rağmen Klerides, dördüncü turda Türk tarafının toprak haritası vermemekte ısrar ettiği gerekçesiyle toplantıdan çekildi. Kesintiye uğrayan bu görüşmelerin ardından, Türk ve Yunan Dışişleri bakanları Brüksel'de bir araya gelerek, kolaylaştırıcı bir mutabakat sonucunda, görüşmelerin 17 Şubat 1976'da tekrar başlamasını sağladılar. Fakat bu turdan da olumlu bir sonuç çıkmamıştır.[226] 1 Temmuz- 2 Ağustos 1975 tarihleri arasında imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması ile Türkler Kuzeye Rumlar da Güneye geçmesi kabul edilmiş ve bu görevde BM'ye verilmiştir. Yapılan görüşmelerden sonra Kıbrıs Adası taksim edilmiş ve 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti kurulmuştur. 50 üyeli bir Kurucu Meclis oluşturulup anayasa hazırlanmış ve 8 Haziran 1975'te halkoyuna sunulmuştur. 17 Haziran 1975'te Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe konulmuştur.

Rauf Denktaş ile Glafkos Klerides tarafından 2 Ağustos 1975'te Viyana'da imzalanan Nüfus Mübadelesi Antlaşması'na göre;

[225] NSC Arşivleri, Ağustos 26, 1975, CK2349499047.
[226] Bozkurt ve Demirel, a.g.e.,s.204.

1. Halen Kıbrıs'ın güneyinde bulunan Kıbrıslı Türkler istedikleri takdirde, acil gereksinimleri ile birlikte olmak üzere, organize edilmiş bir program uyarınca ve Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü'nün himayesinde Kuzeye geçebileceklerdi.

2. Halen Kıbrıs'ın Kuzeyinde bulunan Kıbrıslı Rumların kuzeyde kalmalarının kendi isteklerine bağlı olacağı ve kalma arzusunda olanların, eğitim ve dini görevlerini yerine getirme, kendi doktorları tarafından tedavi edilme ve kuzeyde hareket serbestisine sahip olma konularına ilişkin kolaylıklar dâhil olmak üzere, normal hayatlarını sürdürebilmek için, her türlü yardımın yapılması kabul edildi.

3. Halen Kıbrıs'ın Kuzeyinde bulunan ve hiçbir baskıya tabi tutulmadan kendi istekleriyle güneye geçmek isteyen Kıbrıslı Rumlara izin verilecekti.

4. Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Barış Gücü, kuzeydeki Rum köy ve yerleşim yerlerine serbest ve normal giriş hakkına sahip olacaktı.

5. Antlaşmanın uygulanmasında, ailelerin birleştirilmesine öncelik verilecek ve bu, halen güneyde bulunan birkaç Kıbrıslı Rum'un kuzeye geçmesini gerektirebilecekti.[227]

İki toplumlu, iki kesimli bir federasyonu ortak amaç olarak ilan eden 12 Şubat 1977 tarihli Zirve Antlaşması'na göre ise;

1. İki toplum başkanı, bağımsız, bağlantısız, iki topluma dayalı federal bir cumhuriyet istemekteydi.

2. İki topluma ait idarelerin elinde bulunduracağı toprak (bölge); ekonomik yeterlilik, verimlilik ve toprak mülkiyeti esasları ışığında değerlendirilecekti.

3. Hareket ve yerleşim ilkeleri, mülkiyet hakkı ve diğer prensip meseleleri müzakereye açıktı. Bunların görüşülmesinde iki toplumlu federal sistem temel esası ile Kıbrıs Türk toplumu için ortaya çıkabilecek bazı güçlükler dikkate alınacaktı.

4. Merkezi hükümetin yetki ve görevleri, devletin iki toplumlu niteliğine halel getirmemek kaydıyla, ülkenin birliğini koruyacak düzende olacaktı.[228]

Amerika anlaşma ile sonuçlanan görüşmelerde Rum tarafının girişimlerini Türk tarafına göre daha ustaca bulmuş olsa da[229] Yunanistan'ın kara sularını genişletmek için son derece tehditkâr iddialar öne sürmesinden dolayı Ege'de aptalca davranmamaları

[227] İsmail, a.g.e.,s.159.
[228] İsmail, a.g.e., s.164.
[229] NSC Arşivleri, Nisan 12, 1977, CK2349535844.

konusunda uyarmıştır.[230] Zirve görüşmesinden sonra beklenmedik bir biçimde her iki liderin düşünceleri arasında bir uyum oluşmuştur. Rum ve Türk taraflarının ayrı birer toprak parçasını yönetecekleri bağlantısız iki toplumlu federal cumhuriyet fikrinin kabul edilmesi Makarios'un politikasında da büyük bir değişikliği ifade etmektedir. Makarios Danimarkalı bir gazeteciye verdiği röportajda " *Söylemek zorundayım ki geriye baktığımda bazı durumları yapmış olmaktan mutlu değilim… Kıbrıs Enosis için tahrip edildi… Birçok şeye en fazla da Enosis için üzüntü duyuyorum…*" Makarios, hayatının son birkaç gününe kadar gerçekle yüz yüze gelmekten kaçınan bir hayalperest olarak 3 Ağustos 1977'de kalp krizinden ölmüştür.[231] Bir din adamı olmasına rağmen merhametsiz ve zalim davranışlarıyla birçok cinayetin, katliamın ve savaş suçlarının baş faili olarak ikili görüşmeler ve geniş diplomasi yoluyla çok daha barışçı yollardan çözülebilecek bir sorunu uluslararası bir krize dönüştürmüştür.[232]

Gelen gideni aratır misali Ada'nın yeni Cumhurbaşkanı Kyprianou her ne kadar Amerikalılar için; Kıbrıs sorununun için her iki tarafın insiyatif alacağı ve kendi toplumlarına yapıcı adımlar atmak adına sahip olmaları gerektiğini düşündüğüne dair bir izlenim bırakmış olsa da[233] göreve gelir gelmez "*Her alanda büyük liderimizin politikasını takip edeceğim*" demektedir. Kıbrıs Rumlarının 1963-1974 yılları arasında Ada'ya egemen oldukları dönemi altın çağ ve Rumların "*en mutlu günleri"* olarak niteleyen Kyprianou Ada'da iki ayrı yönetimin varlığını kabullenememiş ve Kıbrıs Türklerinin ikinci sınıf vatandaş sayılacağı Rum egemenliğine dayalı bir devlet modelini ekonomik ve siyasi baskılarla tesis etmeye çalışacaktır. Türk Federe Devleti'ne karşı aldığı ekonomik boykot kararı ile agresif politikasını başlatmıştır.[234] Amerikalılar Türkiye'den Kıbrıs'taki toprak bölüşümü ile ilgili ciddi düzenlemeler beklemektedir. Bu düzenlemelerde Türk tarafının attığı adımların ABD'de memnuniyet uyandırdığı ve Yunanistan'a karşılıklı müzakere yapıcı davranması konusunda tavsiye verildiği söylenebilir.[235]

---

[230] NSC Arşivleri, Mayıs 17, 1977, CK2349535898.
[231] Oberling, Kıbrıs Faciası, a.g.e.,s.27.
[232] Olgun, a.g.e., s.65.
[233] NSC Arşivleri, Ekim15, 1977, CK2349151472.
[234] Oberling, a.g.e.,s.28.
[235] NSC Arşivleri, Kasım 18, 1977, CK2349504747 ve Ayrıca Bkz. NSC Arşivleri, Kasım 18, 1977, CK2349147910.

Rauf Denktaş'ın anlattığına göre Kyprianou, Zirve görüşmesinden sonra iki yıl boyunca Türk tarafının görüşme çağrılarını reddetmiştir. 13 Nisan 1978'de Viyana'da BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a Türk heyeti tarafından sunulan Kıbrıs Sorununun çözümüne ilişkin -Federal Anayasa, Federe devletlerin toprakları ortak su projesine ilişkin bir öneri ve ekonomik önemi ve yerleşim kapasitesi nedeniyle rapora dâhil edilen Maraş konuları- teklifler Kyprianou tarafından kabul görmemiştir. [236]

Girişimlerin başarısız olması üzerine Batılı devletler yeni arayışlara girmiştir. Özellikle silah ambargosu yüzünden Türkiye-ABD ilişkilerinde yaşanan gerginlik ve NATO içerisindeki huzursuzluk ABD Başkanı Jimmy Carter'ı ambargoyu kaldırması yönünde zorlamaktadır. Bu ortamda ABD'li diplomatlardan Mathew Nemitz tarafından hazırlanan Nemitz Planı tarafların onayına sunulmuştur. Planın temel ilkeleri şunlardır: Kıbrıs iki toplumlu federe bir devlet olacak ve birinde ağırlıkla Rumların diğerinde ağırlıkla Türklerin oturacağı iki bölgesi bulunacaktır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü garanti altına alınacak ve isteğe baplı olarak bağlantısızlık politikası izleyebilecektir. Cumhuriyetin bir parçasının veya bütününün başka bir devletle birleşmesi kesin olarak yasaklanacaktır. Ayrıca plan Türkler'in Rum tarafı lehine toprak tavizi vermesini, dolaşım, yerleşim ve mülk edinme haklarının federal anayasaya konulması, çözümle birlikte Ada'nın askersizleştirilmesi ve iyi niyet jesti olarak Maraş bölgesinin BM gözetiminde Rum yerleşimcilere açılmasını öngörmektedir. Türk tarafı hoşnut olmamasına rağmen planı kabul etmiş ancak Sovyetler Birliği'nin araya girmesiyle AKEL Rum tarafının planı kabul etmemesini sağlamıştır.[237]

1978 yılı Türkiye açısından ekonomik sorunların zirveye çıktığı bir yıl olup bu durum Amerikalıların birçok raporunda yer almış ve ABD Kıbrıs sorununu da içerecek biçimde Türkiye'nin sorunlarını bitirmenin ambargonun kaldırılmasından geçtiğinde hem fikirdir. Yunanistan ise seçimlerde yeni bir Ecevit hükümeti kurulmasından rahatsızdır. Ecevit'in aksine Ege ve Kıbrıs sorunlarının birbirlerinden ayrılarak çözülmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu görüşe ABD Başkanı Carter da katılmış ve Demirel'in tutumunu Ecevit'e nazaran daha olumlu bulmuştur. Silah ambargosunun

[236] Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, 2.Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s.50-52.
[237] Kızılyürek, a.g.e.,s.65-66.

kaldırılması fikri Kypriaonu'yu korkutmuş gözükmektedir. Bu sıralarda ABD ve NATO yanlısı Tahsin Şahinkaya'nın, Türk Hava Kuvvetleri'nin yeni komutanı olarak ilan edilmesi, Türk askeri liderliğinin ABD ile iyi bir ilişki istediğini gösteren olumlu bir gelişme olarak görülmüş ABD'nin Türkiye'nin ekonomisinin düzeltilmesi için NATO müttefiklerinden yardım ayarlanması ve uluslararası iktisadi kuruluşların kredi yapılandırmalarına teşvik edilmeleri düşüncesi daha da kuvvetlenmiştir.[238] Daha sonra 26 Eylül 1978 tarihinde, uygulanan silah ambargosu kaldırılmıştır.

Dışişleri Bakanı Vance, ABD Başkanı Jimmy Carter'e verdiği bir raporun detaylarında, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in Rumlar ve Türklerin Kıbrıs konusundaki ihtilafına ilişkin görüşmeleri destekleme çabaları yer alırken[239] Ecevit'ten Cyrus Vance'a gönderilen bir sözlü mesajda Ecevit, Batı'nın Kıbrıs sorununa aşırı ilgi göstermekten kaçınması gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü Ecevit'e göre Kıbrıslı Rumlar ve Yunanlılar Kıbrıs konusunda bir gelişme kaydetmeyi istememekte bu durumu da Türkiye'ye ekonomik destek verilmesini önlemek için Türkiye'yi sürece katkısının yetersizliği konusunda suçlama konusunda kullanmaktadır.[240]

Nemitz Planının reddedilmesinden sonra taraflar Lefkoşa'da BM Genel Sekreteri öncülüğünde tekrar buluşmuş; bu görüşme Rum tarafı lideri Klerides ile Türk tarafı lideri Rauf Denktaş arasında imzalanan 10 maddelik bir antlaşmayla sonuçlanmıştır.

12 Şubat 1977 tarihli Zirve Antlaşmasının da teyit edildiği 18-19 Mayıs 1979 tarihli Doruk Antlaşmasına göre;

1. Toplumlararası görüşmeler 15 Haziran 1979'da başlayacaktır.

2. Toplumlararası görüşmelerin temelini 12 Şubat 1977 tarihli Zirve Antlaşması ve Kıbrıs meselesine ilişkin Birleşmiş Milletler kararları oluşturacaktı.

---

[238] NSC Arşivleri, Ocak 27, 1978, CK2349501980. Ayrıca Bkz. NSC Arşivleri, Haziran 6, 1978, CK2349144102; NSC Arşivleri, Haziran 9, 1978, CK2349470059; NSC Arşivleri, Temmuz 20, 1978, CK2349162384; NSC Arşivleri, Eylül 5, 1978, CK2349517007; NSC Arşivleri, Eylül 7, 1978, CK2349522469; NSC Arşivleri, Eylül 29, 1978, CK2349525248; NSC Arşivleri, Ekim 25, 1978, CK2349483139.

[239] NSC Arşivleri, Aralık 16, 1978, CK2349503220.

[240] NSC Arşivleri, Ocak 25,1979, CK2349498744.

3. Cumhuriyetin tüm yurttaşlarının insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı gösterilecekti.

4. Toplumlararası görüşmeler tüm toprak ve anayasa konularını kapsayacaktı.

5. Birleşmiş Milletler himayesinde Maraş'ın yeniden yerleşime açılmasına öncelik verilecek ve bu konudaki çalışmalar, görüşmecilerin etraflı bir çözüm yolunda anayasa ve toprak konularını ele almalarıyla bağıntılı olarak düşünülecekti. Maraş üzerinde antlaşmaya varıldıktan sonra, Kıbrıs meselesinin diğer yönleri konusundaki tartışmaların sona ermesi beklenmeden, antlaşma uygulamaya konacaktır.

6. Taraflar, toplumlararası görüşmeleri tehlikeye sokacak her türlü hareketlerden kaçınacaklar ve iyi niyet, karşılıklı güven ve normal şartlara dönüş için her türlü tedbiri alacaklardır.

7. Toplumlararası görüşmelerde, Kıbrıs'ın askerden arındırılması meselesi de tartışılacaktır.

8. Kıbrıs'ın tümünün veya bir bölümünün başka bir ülke ile birleştirilmemesi, herhangi bir biçimde bölünmemesi ve ayrılmaması için cumhuriyetin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü, bağlantısızlığı ve egemenliği garanti altına alınacaktır.

9. Toplumlararası görüşmeler sürekli olarak devam ettirilecek, herhangi bir gecikmeye izin verilmeyecektir.

10. Toplumlararası görüşmeler Lefkoşe'de sürdürülecektir.[241]

İki toplum arasındaki görüşmeler 15 Haziran 1979'da başlamıştır. Ancak bir anlaşma sağlanamayınca görüşmeler kesilmiştir. Bunun üzerine kesilen ikili görüşmelerin tekrar canlandırılması için BM ve diğer bazı ülkeler yeni arayışlara girmişlerdir.

3.3.2. Doruk Anlaşmaları ve Kriz Diplomasisinden Çıkış

Bu yıllardaki Türk dış politikasında gözlenen yeni gelişmelerden birisi de Türkiye'nin Sovyetler Birliği ve Arap ülkeleriyle, genel olarak da İslam ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmesiydi. Mademki ABD her durumda Türkiye'nin yanında olamayabilecekti ve mademki ABD Türkiye'nin ulusal gücüne büyük ölçüde zarar veren bir ambargoyu sürdürüyordu, Türkiye de kendi üzerindeki rakip ülke baskılarını azaltmak için doğrudan bu rakip ülkeler ile yakınlaşmaya yönelebilir, kısacası Sovyetler

[241] Alasya, a.g.e., s.62-63.

Birliği ile ilişkilerini geliştirebilirdi. Aslında 1964 Kıbrıs krizi sonrasında başlayan Türk-Sovyet yakınlaşması, 1975 Ambargosu sonrasında daha da süratle gelişti. Sovyetler Birliği, özellikle Akdeniz'deki askeri varlığını süratle güçlendirdiği bu yıllarda, Türkiye ile olan ilişkilerine oldukça önem veriyordu. Sovyet diplomatlarına göre, ülkeleri için tarafsız bir Türkiye komünist yanlısı bir Yunanistan'dan daha önemli idi. 1960'ların sonlarından itibaren, çeşitli nedenlerle Türkiye'deki ABD askeri varlığında ortaya çıkan nispi azalma da bu yöndeki gelişmelere katkıda bulunuyordu. Aralık 1975 tarihinde Sovyetler Birliği Başbakanı Aleksi Kosigin'in Ankara ziyareti, 1977'de Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Moskova ziyareti ve ardından Başbakan Bülent Ecevit'in Haziran 1978'deki Moskova ziyareti, bu yakınlaşmanın göstergeleriydiler. Bu süreç aynı zamanda, taraflar arasında 1975'te bir "İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği İlkelerine Dayalı Siyasal Belgesi"nin hazırlanmasına ve 1978'de imzalanmasına kadar uzanıyordu. Ekonomik bir boyutu da olan bu yakınlaşmanın ABD'nin de dikkatle izlediği sonuçları arasında, 1973'teki Arap – İsrail savaşı sırasında İsrail'e yardım eden ABD uçaklarının İncirlik üssünü kullanmaları konusunda kolaylık göstermeyen Türkiye'nin, Suriye ve Mısır'a mühimmat götüren Sovyetler Birliği gemi ve uçaklarının ve de Montreux'ye göre Boğazlar'dan geçmesi bir hayli tartışmalı olan Kiev uçak gemisinin geçişine izin vermesi de yer almaktadır.[242] ABD açısından Türkiye'nin mevcut müttefik konumunu devam ettirmek önem arz edip dönem içinde ikili görüşmelerin yoğunlaştığı görülmektedir. Kissinger, Demirel, Ford Türk Büyükelçi Melih Esendil, Karamanlis arasında raporlara yansıyan görüşmelerde Türk tarafının yardımların kesilmesinden nasıl etkilendiği, ambargonun kaldırılmasına ilişkin istekler Yunanistan'daki seçimler ve Karamanlis'in bakış açısı, Sovyetlerin NATO etki alanlarına yaklaşımına dair birçok konuşma ve belge dikkat çekmektedir.[243] Bu arada İslam ülkeleri ile ilişkiler kapsamında da İslam Konferansı Örgütü içerisinde aktif bir biçimde yer almaya başlayan Türkiye, 1976 yılında bu örgütün Dışişleri Bakanları toplantısının İstanbul'da yapılmasını sağlıyor ve yine aynı yıl Filistin Kurtuluş Örgütü'nü resmen tanıyordu. Buna paralel olarak da İsrail ile olan ilişkilerde 1967 Arap-İsrail Savaşı sırasında ortaya çıkan soğukluk daha da belirginleşiyordu. Aynı dönemlerde Amerikan yönetimi konuya ilişkin çabalarından vazgeçmedi. Çünkü ambargonun kalkması ile Türkiye'nin ABD'ye

[242] Sönmezoğlu, a.g.e, s.105-111.
[243] NSC Arşivleri, Mayıs 16, 1975, CK2349509415; NSC Arşivleri, Mayıs 29, 1975, CK2349126735; NSC Arşivleri, Mayıs 29, 1975, CK2349126253.

karşı izlemekte olduğu "soğuk politikanın" değişeceğini, faaliyetleri durdurulmuş olan üs/tesislerin yeniden açılacağını umuyordu. 31 Mayıs 1978 tarihindeki bir NATO toplantısında dönemin Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit ile görüşen Carter, 14 Haziran'da yaptığı bir basın toplantısında Türkiye'ye uygulanmakta olan ambargonun kaldırılması çağrısını yeniliyor ve ambargonun, ABD'nin Kıbrıs sorununu çözmek açısından sahip olabileceği hareket yeteneğini ortadan kaldırdığına işaret etmektedir.[244]

Yetmişlerin sonu itibarı ile Kıbrıs'ın bölünmesi ambargo uygulaması nedeniyle Türkiye'nin neden olduğu zarar verici bir ayrışma olarak gözükse dahi aslında ABD'nin lehine bir müdahale niteliğindedir. Çünkü NATO'nun güney kanadı tekrar birleştirilmiş, Sovyetler bölgenin dışında tutulmuş ve Doğu Akdeniz'deki güç dengesi Amerika'nın stratejik açıdan en önemli müttefiki lehine değişmiştir. Ayrıca Ada'nın fiilen bölünmesi İngiltere'nin Ada'dan çekilmesine karşı NATO için tutunacak bir yer güvencesi sağlamış ve iktidarın güçlü komünist hareket tarafından ele geçirilmesi endişesini ortadan kaldırmıştır.[245] Dolayısıyla ambargonun ABD adına hangi pragmatik stratejiye hizmet ettiğini anlamak güçtür. Batılılarca en çok rağbet gören taksim tezinin Ada'ya müdahale ile fiilen gerçekleşmesinden sonra Türk tarafınca revize edilerek Türk haklarının rahatça savunulabileceği iki toplumlu ve iki bölgeli bir Kıbrıs Cumhuriyeti fikrine dönüşmüş olsa bile her iki hal de ABD ve Batı'nın genel çıkarları ile çatışan bir durum yoktur. Anlaşmazlığa neden olan şey Türkiye'nin müdahale sonucunda elde ettiği alanın büyüklüğüdür. Türkiye'nin de bu konuda çok ısrarlı davranışları gözlemlenmemiştir. Sonuçta ABD silahlarının kullanılması ve Ada'dan çekilmemesi bahanesiyle uygulanan ambargo için ABD'li komutanlardan Lyman Lemnitzer Türkiye'nin hakkı ve görevi doğrultusunda Ada'ya müdahale ederek çıktığını ayrıca Kıbrıslı Rumlar Ada'da yasa dışı bir diktatörlük kurma girişimlerinde ABD silahlarını kullandıklarını ancak ambargoya tabi tutulmadığını ifade etmektedir.[246]

İki ülke arasında Kıbrıs odaklı ilişkiler 1979'lu yıllarda uluslararası siyasetteki hareketliliğin artması ile ABD için siyasal önceliğin alt sıralarına inmiştir. SSCB ile sertleşerek süreceği anlaşılan ilişkiler nedeniyle Türkiye, ABD için çok daha önemli

[244] Sönmezoğlu, a.g.e.,s.110-113.
[245] O'Malley ve Craig, a.g.e., s.353.
[246] Sönmezoğlu, a.g.e., s.460.

hale gelmiştir. Demirel azınlık hükümetine 1980 yılında yapılan SEIA yardımları bu bağlamda değerlendirilebilir.[247]

Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusu nedeniyle yükselen tansiyonu yumuşatma konusu yine de önemli görülmekle birlikte ABD olayların beklenmedik yönde gelişmesi nedeniyle Yunanistan'ın NATO'ya yeniden entegrasyonu konusunda ön plana almıştır. Karamanlis son beş yıldan ders aldığını göstermektedir. Kıbrıs ne Türkiye'de ne de Yunanistan'da odak noktasında bir konu değildir. Demirel uzun süredir devam eden ve kin oluşmasına neden olan bir konuyu geride bırakmanın Türkiye'nin varabileceği en makul nokta olduğunu bilmektedir.[248] Zaten ABD iki taraftan birinin yanında yer almanın kendi çıkarları açısından tehlikeli olduğunu bilmekte ve iki taraf için de kin doğurabilecek olan bu sorunun önemsizleştirilmelidir. Çünkü ABD açısından bu konuda yapılabilecek daha fazla bir şey kalmamıştır. Bu konu ile daha fazla özdeşleşmek demek iki tarafın yetersizliklerini gösterir. ABD'ye göre Kıbrıs konusunu önemsizleştirmenin esas nedeni Yunan tarafının lehte ve aleyhte isteklerini karşılamak değil, çözümsüz bir sorundan kaçma konusundaki erdemdir.[249]

Ayrıca Ege konusunda ABD, Türkiye ve Yunanistan arasında bir anlaşma noktası yakalamıştır. Türkiye'nin 1974 Barış Harekâtı sonrasında NATO'nun askeri kanadından ayrılmış olan Yunanistan'ın örgüte tekrar geri dönmesi için bazı sorunlar söz konusudur. Yunanistan NATO'nun askeri kanadına geri dönerken eskiden olduğu gibi egedeki komuta ve kontrolün kendisinde önemli olması gerektiğini ileri sürmekte Türkiye ise buna itiraz etmektedir.[250] Ayrıca Yunanlılar ve Türkler Ege'de 1975'ten beri başka bir kriz aşamasındadır. Yunanlılar hava sahasında uçuş hakları konusunu inkâr etmekte ve Türkiye bunu görmezden gelmektedir. Bu sıkıntılı durum için Kissinger onlardan her iki tarafa da sert notalar göndermeyi düşünmüştür.[251] Bu anlaşmazlığı çözmek için uzun süre uğraşan Amerika 1980 yılında iki ülkenin hava sahası ile ilgili birbirine karşı uyguladığı kararları kaldırdıklarını açıklamaları ile Türkiye ve Yunanistan arasında NATO'ya ilişkin konuların ele alınması kolaylaşmıştır.

---

[247] Burcu Bostanoğlu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası,* İmge Kitabevi, Ankara, 1999, s.466.
[248] NSC Arşivleri, Aralık 20, 1979, CK2349487090.
[249] NSC Arşivleri, August 1, 1979, CK2349506933; Ayrıca Bkz. NSC Arşivleri, Ocak 16, 1979 CK2349504696.
[250] Sönmezoğlu, a.g.e., s.131.
[251] NSC Arşivleri, Nisan 3, 1975, CK2349509257.

1980 yılına girilirken Amerikan raporlarında halen ABD'nin Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye ile ilişkilerini sağlamlaştırmak için planlar içinde olduğu görülmektedir. Rapora göre Yunanistan-Türkiye-Kıbrıs üçgeninde hala en önemli konu Yunanistan'ın NATO'ya yeniden entegrasyonu ve Rum-Türk gerginliğinde anlaşmaya doğru gelişme kaydedilmesi ve Kıbrıs sorununun anlaşmaya bağlanmasıdır.[252]

1970-1980 arasında Kıbrıs konusu NATO için son derece önem arz eden ihtilaflara ve çatışmalara yol açmış, ancak Amerika bu sorunu kendi çıkarlarını çok fazla zedelemeden atlatmayı başarmıştır. Kissinger'ın anılarında yazdığı bir bölüm bunun çok açık göstergesidir:

"Ford yönetimi en önemli hedefine ulaştı. NATO'nun doğu kanadı biraz gerilmiş olsa da sağlam kaldı… Kıbrıs'taki Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Elen toplumları arasındaki çatışmalar yüzyıllar boyu yola getirilemeyeceklerini kanıtlamışlardır. Fakat genel huzuru ve barışın dayanağı olan Batı ittifakının yapısını korumak başlı başına önemli hedeflerdi."[253]

Kıbrıs Meselesi ise gerek başlangıcından beri net bir şekilde problemlerin ortaya koyulamama özelliğiyle olsun, gerek Soğuk Savaş döneminden günümüze aktarılmış olan bir sorun olmaz özelliğiyle olsun gerekse de uluslararası arenada ülkelerin birbirine karşı koz olarak kullandığı bir sorun olma özelliğiyle olsun uluslararası ilişkiler literatüründe *intractable conflict* (inatçı anlaşmazlık) olarak tanımlanan duruma çok güzel bir örnek teşkil etmeye devam etmektedir.[254]

[252] NSC Arşivleri, Nisan 29, 1980, CK2349162240.
[253] O'Malley ve Craig, a.g.e., s.366.
[254] Thomas Diez, Albert Mathias ve Stetter Stephan, *The EU and the Border Conflicts*, Cambridge University Pres, New York, 2008, s.64.

SONUÇ

Türk-Amerikan ilişkileri her açıdan eşitsizliğe dayanan güç dengeleri etrafında şekillenmektedir. 2. Dünya Savaşı ertesinde dünyada "süper güç" olarak adlandırılan ABD bu gücü dünyanın herhangi bir alanında çok köklü siyasi değişiklikler yapabilecek bir mekanizmaya sahiptir. Öyle ki kendi söylemlerine bakılırsa 2. Dünya Savaşı ertesinde kendisini tüm bir Avrupa'nın değişimine ve yeniden inşasına adayan ABD, Soğuk Savaş ertesinde gözünü tüm bir Orta Doğuyu istediği şekle sokma işine çevirmiştir.[1] 1923'te kurtuluş mücadelesini bitirip devletler arenasında yerini alan Türkiye Cumhuriyeti ise yüz yıla yaklaşan tarihinde gelişmekte olan ülke olarak adlandırılmaktadır. Dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip Orta Doğu ve Hazar Havzası, önemli deniz ulaştırma yollarının kavşağı durumunda bulunan Akdeniz Havzası, tarihte her zaman önemini sürdürmüş olan Karadeniz Havzası ve Türk Boğazları, SSCB ve Yugoslavya'nın dağılması sonucu yapısal değişikliklere uğrayan Balkanlar, etnik çatışmalar yanında, zengin tabiî kaynaklara sahip Kafkasya ve bunun daha ötesinde Orta Asya'nın oluşturduğu coğrafyanın merkezinde etkili bir konumda bulunmaktadır. Bundan dolayı bölgedeki çıkarların kontrol edilmesinde önemli bir yere sahip olmasından dolayı tüm dünyanın gözünde bölgesel bir güç olarak ele alınmaktadır.

ABD'nin kurulup geliştiği zaman diliminde Anadolu topraklarında ise karmaşa ve isyanlar hâkim durumdadır. Kendi iç dinamikleri bozulan Osmanlı dört kıtada hüküm süren bir imparatorluktan hem toprak hem de itibar kaybetmeye başlayan sorunlu bir devlet haline gelmiştir. Devlet bir yandan isyanlar ile mücadele ederken antlaşmalar sonucunda tavizler vermekte ve kendi toplumu içerisinde devleti yeniden kurma düşüncesinden doğan reformların bünyeye alışmaması sebebiyle uluslararası sistemde Osmanlı için '' hasta adam'' tabiri kullanılır olmuştur.

Türk-Amerikan ilişkileri dünyanın kalbinin attığı bölgede başlamıştır. Daha çok ticari çıkarlar üzerine kurulan ilk temaslar esnasında ABD kendi kıtasında cereyan eden problemlere odaklanmış ve diğer batı ülkeleri gibi Osmanlı Devleti'ni parçalamaya yönelik olan "Doğu Sorunu"na Monroe Doktrini ile uygulamaya başladığı politikadan

[1] Condoleezza Rice, "Transforming the Middle East", *Washington Post*, 7 Ağustos 2003.

ötürü uzun süre tarafsız kalmıştır. Ancak bu dönemde Amerikan Kongresini etkileyebilecek güçte olan lobilerin varlığı sebebiyle Anadolu topraklarındaki misyonerlik faaliyetleri esnasında zaman zaman ikili ilişkilerin tansiyonunun arttığı ve ABD basınının da iç isyanlara ve Osmanlı toplum yapısına ilgi gösterdiği görülmektedir. Kurtuluş mücadelesi boyunca uluslararası siyasette haklılığını ispat etmek için destek arayan Türk diplomasisi Atatürk ile yeni boyutlar kazanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Atatürk ilkeleri doğrultusunda batıcı ve modern yüzünü dış siyasetine de yansıtmıştır. Atatürk'e göre bir millet kendisine uluslararası ilişkilerde saygı gösterilmesini sağlayacak atılımda bulunmadıkça muhatap alınmaz. Yeni bir devletin tanınması ve kabul görmesi ancak bu şekilde mümkündür. Kurtuluş Savaşı sayesinde kendisine saygı duyulmasını sağlayan Türkiye, gayet gerçekçi bir çizgide kendi güvenliğine saygı gösterildikçe barışçıl bir politika yürütecektir. Nitekim Milletler Meclisi üyeliği ve diğer devletler ile çeşitlenen ilişkiler Atatürk'ün maceracı ve romantik değil sert bir realist politika izlediğini göstermektedir. Atatürk döneminde ABD ile de 1917 yıllarında biten ilişkilerin tekrar kurulmasını sağlayacak adımlar atılmıştır. Atatürk döneminde, 1938 yılına kadar, Roosevelt ile kurduğu dostluk ve kayda değer birkaç gelişme dışında bir gelişme yaşanmamıştır. ABD'nin bu zaman diliminde kendi içerisindeki Ermeni-Rum lobilerinden çok etkilendiği görülmektedir. ABD'nin Türkiye ile esas ilgilenmeye başladığı zaman Türkiye'nin içinde bulunduğu Ortadoğu bölgesindeki çıkarları etrafında şekillenmiştir. Türkiye'nin dış politikası da batının bir parçası olmak üzerine kurmuştur. Bu sayede Amerika ile olan ilişkilerde 1950'li yıllara kadar hemen hemen hiçbir siyasi sorun yaşanmamış ve iki ülke dünyanın yeni oluşumlarında ittifak ilişkilerini geliştirmişlerdir. Bu ittifakların başlıca oluşum nedeni Sovyetlerin yayılma politikalarının etki sahasında olan Türkiye'nin askeri ve ekonomik anlamda güçsüz olmasından ötürü ABD tarafından yapılan yardımlardır. Bu yardımlara erişme adına Türkiye Kore'ye asker göndermiş ayrıca hem Rusya'dan hem de bağlantısız ülkelerden uzak bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Türk siyasi çevrelerinde ve kamuoyunda memnuniyet yaratan yardımlar ile Türkiye hem ekonomisini belli bir düzeyde tutma şansına sahip olmuş hem de kendisini güvende hissedecek bir batı ittifakının içerisine girmiştir. Amerika tarafından benzer yardımlarla batı ittifakının içinde tutulmaya çalışılan Yunanistan ile Türkiye böylece birer müttefik haline gelmişlerdir.

2. Dünya Savaşı uluslararası siyaseti ve güç olgusunu dönüştüren sonuçlar doğurmuştur. Bu dönemde dünyada iki savaş arasında yer alan düzenlemelere ve liberalizme karşı bir tepki olarak gelişen Realizm önemli bir yaklaşım halini almıştır. Devletlerarası ilişkileri karşılıklı idealize edilmiş bir süreç olarak değil devletlerarası bir güç gösterisi/savaşı olarak gören realizm anlayış ve hukuktan daha çok güvenlik ve çıkar odaklıdır. İnsanı doğuştan açgözlü ve hırslı bir varlık olarak değerlendiren Realizm uluslararası politikayı da insan doğasına paralel olarak bir güç ve savaş sahası olarak ele almaktadır. Bu anlamda özellikle dünya üzerinde yönetme ve hegamon güç olma savında olan büyük ülkelerin uluslararası siyaseti, ahlaki standartlar üzerinde işleyen bir program olarak değil daha çok güvenlik merkezli ve ulusal çıkarların elde edilmesine yönelik bir süreç olarak ele aldıkları görülmektedir.[2]

Kurulduğu zamandan itibaren evvela iç dinamiklerini oturtmaya çalışan bir siyaset izleyen ve güçlenmek adına bunun için uluslararası siyasette yorulmaktansa ticaret üzerine yoğunlaşan, 1823 yılında ilan ettiği Monroe doktrini ile açık bir biçimde Avrupa ve dünya meselelerine uzak kalmayı politika edinen ve bu tecrit politikasını 20. Yüzyılın başına kadar uygulayan, genel itibarı ile daha idealist çizgiler taşıyan dönemin politikası dünya barışı üzerine yaptığı vurgularla dikkat çeken ABD ise her ne kadar Wilson döneminde dünya ülkelerini ve savaşın kaderini etkileyebilecek prensipler açıklanmış ve ABD dünya siyasetini etkilemeye başlamış ise de kendisinin de dâhil olduğu uzlaşmacı bir sistem öngörmüştür. Dünya barışını düstur edinen bu görüş uzun süre çatışmaya dönüşmeden gündemde kalmış ancak 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile ABD çok keskin bir dönüşle realist politikaya dönüş yapmış ve dünya barışının ancak ve ancak askeri müdahaleler ve güç dengesinin hiyerarşik bir biçimde kurgulanacağı bir sistem inşa etmeye çalışmıştır. Bu dönüşüm realizmin yüksek politika olarak gördüğü ulusal güvenlik ve uluslararası güç teorilerinin yine realizm içinde alçak politika olarak bilinen ticaret, para, sağlık gibi kavramlarla sert bir biçimde yer değiştirmesi şeklinde vuku bulmuştur. 2. Dünya Savaşı ertesinde kurulan örgütler sayesinde biz ve ötekiler düzleminde küçük devletlere müdahale hakkı bırakmayan bir kamplaşma ortamı yaratan ABD dünyada rakipsiz tek emperyalist güç olarak diğer tüm ulusların kaderlerini tayin etme hakkını etkileme gücüne sahip olmuştur.

---

[2] Uluslararası ilişkiler teorilerine ilişkin bkz. Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri,* Alfa Yayınları, İstanbul 2004.

1960'lı yıllarda ABD-Türkiye ilişkilerinde daha çok Soğuk Savaşın uzantıları sayılabilecek sorunlar yaşanmış ve bunların içinde Kıbrıs krizi ikili ilişkileri en derinden etkileyeni olmuştur. Kıbrıs konumu nedeniyle tarih boyunca değişik kültür ve medeniyetin etki alanında yer almış bundan dolayı Ada'da zamanın güç dengesine bağlı olarak birçok farklı devlet hüküm sürmüştür. Osmanlı Devletinin uzun süren hâkimiyetinde Kıbrıs'ta alt yapı ve kent hizmetlerinin arttığı ve nispeten Ada'nın geliştiği görülmektedir. Günümüzdeki Kıbrıs sorununun temeli ise İngilizlerin Ada'yı bir koloni olarak yönetmeye başlamasıyla olmuştur. İngilizler ile dini ve kültürel ortak noktalarını iyi kullanan Rumlar Ada'da Türk nüfusunu görmezden gelmeye başlamış ve Enosis fikrini türeterek geri dönüşü olmayan ve hala çözülemeyen bir sorunun temelleri atılmıştır. Kıbrıs'ı Ortadoğu bölgesindeki çıkarları açısından Ada'yı bir askeri üs olarak gören İngilizler Rumların Türkler'e karşı uyguladığı baskı, şiddet ve zaman zaman cinayetleri uzun yıllar görmezden gelmiştir. İngilizlerin istediği şey sadece Ada'da mevcut durumun devamını sağlamaktır. Rumların Enosis fikrine zaman zaman göz kırpan İngiltere hiçbir zaman bu hayalin gerçekleşmesine izin vermemiş ancak uyguladığı politikalardan ötürü Türkler azınlıkta kalmıştır. 1950'li yıllarda Rumlar konuyu Birleşmiş Milletler gündemine taşıyarak Ada'da kendi istedikleri yönetimin oluşturulması için zemin aramaya başlamıştır. 1958 Zürih ve 1959 Londra Antlaşmaları ile Ada'nın durumu her iki topluma da haklar tanıyan bir hale getirilmişse de Rum tarafının şımarık ve uzlaşmaz davranışlarından dolayı sorunla baş edemediğini anlayan İngiltere, sorunu uluslararası bir konuma sokarak öncelikle ABD'nin sonra da ilgili tüm tarafların soruna dâhil olmasını sağlayarak kendisini geri çekmiştir. Bu yıllarda Türkiye sorunu sahiplenerek Ada'da iki toplumlu ve iki bölgeli bir sistem kurulmasına yönelik bir politika izlemeye başlamıştır. Yunanistan ve Rum tarafının isteği ise Rum çoğunluğa dayalı üniter bir devlettir. Batılı ülkelerin birçoğu Kıbrıs Rum yönetimini "meşru hükümet" olarak görmektedirler. Bu durumun bilincinde olan Rumlar bir din adamı olmaktan çok sinsi bir fırsatçı olarak görünen Makarios önderliğinde birçok gayri ahlaki olaya karışmış ve Ada'yı Türklerden arındırmak gibi bir hayalin peşinden gitmişlerdir. Konu ile ilgili ABD politikası ise soruna iki NATO müttefikinin son derece önemli olan doğu sınırı savunmasında karşı karşıya gelip Sovyet yayılmasını tetiklemesini önlemek üzerine kurulmuştur.

ABD Türkiye'nin 1964'te Ada'ya müdahale etme girişimini Johnson Mektubu sert bir diplomatik metin ile durdurmuş ve Soğuk Savaş sürecinde acımasız ve şansa yer vermeyen bir politika izlediğini göstermiştir. İşin ilginç yanı ise Türkiye'nin mevcut askeri ve ekonomik durumu ile gerçekten Ada'ya bir askeri müdahale yapmak konusundaki isteksizliği ve kararsızlığıdır. Böyle düşünüldüğünde Johnson Mektubunun çok sert ve acımasız olarak algılanmasında iki olası durum ortaya çıkmaktadır. Birincisi Amerika tarafından Türkiye'nin muhtemel müdahalesinin Soğuk Savaşta Sovyetler lehine kayıplara neden olacağı endişesi Amerika'yı bu denli sert bir tepki vermeye itmiştir. Nitekim ünlü mektubun hazırlayıcılarından birisi olarak bilinen Joseph Sisco bir röportaj esnasında bu korkunun ipuçlarını vermiştir: *" Mektup şok yarattı biliyorum. Doğrusunu söylemek gerekirse zaten şok yaratsın diye yazılmıştı. O zamana kadar anlatamadığımız bir şeyi Türkiye ile Yunanistan arasında bir çatışmanın ne bu iki ülkenin ne de Amerika'nın yararına olacağını anlatmak için… Beklenen amacı da gerçekleştirdi. Peki, etkileri ne oldu? Hem uzun dönemde özellikle de kısa dönemde kırgınlık yarattığını söyleyebiliriz. Sizin en yakın dostunuz olan bir büyük devlet gücünü sizin üzerinizde kullanıyor ve siz bunu görmezden gelemiyorsunuz…"*[3]

Madalyonun öbür yüzünde, mektubun Türkiye üzerinde bıraktığı ağır etkinin ikinci sebebi ise Türkiye'nin o dönemdeki mevcut durumu ile zaten Kıbrıs'a böyle bir müdahale yapamayacak olmasında gizli olabilir. Türkiye harekât konusunda çok hazırlıklı ve istekli olmadığı için ABD'nin kendi açısından durumu ciddileştiren sebeplerden ötürü verdiği bu sert tepkiyi sindirmekte zorluk çekmiştir. Belgelerde en dikkati çeken şey ABD'nin sürekli bir biçimde iki müttefik arasındaki çatışma ihtimalini ortadan kaldırmak için çareler aradığıdır. Sorunun taraflarına sürekli bir biçimde kendi aralarında görüşüp çözmelerini tavsiye ederek kendisi sorunun içinde aktif olarak olmak istememektedir. Bunun olası sebeplerinden birisi ABD'nin tüm dikkatini Sovyet blokuna çevirdiğinden gücünü böyle bir sorun için zayıflatmak istememesi bir diğeri de iki müttefikin savaşma riskini düşürme gayesidir. 1967 krizi sırasında da ABD yine 1964 stratejisini sürdürmüştür. Belgelere yansıyan görüşlerde sürekli bir biçimde iki tarafı sakinleştirmeye ve müzakere masasına geri döndürme girişimleri göze çarpmaktadır. Öyle anlaşılıyor ki Amerika tarafların sıcak temastan uzak bir biçimde görüşme masasında kalmasından yanadır. Çünkü Kissinger'ın dediği

[3] Şahin, a.g.e., s.55.

gibi iki tarafın ne istediği herkesin malumudur ve yıllardır değişmemektedir. Bu durumda iki tarafın anlaşma olasılığının bulunmadığı bilinmektedir. Amerika bu dönemde çok açık bir biçimde görüldüğü gibi müzakere masasında yıllarca sürecek bir çözümsüzlüğü mevcut durumu ve soğuk savaş dengelerini riske atabilecek bir çözüm olasılığına tercih etmektedir. Zaman zaman Sovyetler ile dirsek temasına giren, bağlantısız ülkelerden destek arayan ve Ada'yı karmakarışık bir duruma sokan şımarık ve uzlaşmasız Makarios'a yıllarca tahammül etmesinin altında belki de böyle bir neden yatmaktadır. Cunta tarafından darbeyle uzaklaştırıldığında memnun gibi görünen ABD ölüm haberleri geldiği sırada tedirginleşmiş ve ondan sonrası için nasıl bir taktik izlenmesi gerektiği konusunda kararsız kalmıştır.

1974 müdahalesinde ABD ilk başta 1964 ve 1967 krizlerindeki gibi davranmamış Türkiye'nin müdahale yapacağına emin olmasına rağmen onu durdurmak için cılız birkaç girişim dışında bir şey yapmamıştır. Bunun en önemli nedeni ABD'nin, Johnson Mektubu ile on yıl evvel engellediği harekâtın, aradan çok zaman geçmesine rağmen halen düzeltilememiş olmasından dolayı tekrar Türk tarafına yaptırımda bulunacak olmanın yalnışlığını anlamış olmasındadır. Nitekim Türk tarafının Ada'daki korkunç katliamlardan kendisine ülke olarak pay çıkardığı bir anda Yunan cuntasının Makarios yerine Simpson'u getirmesi, Amerikalılar tarafından, Garanti antlaşmalarının statükoyu koruma maddesini ihlal ettiği ve Türkiye'nin olası müdahalesini hukuken de meşrulaştırdığı için aptalca bulunmuştur. Dolayısı ile Amerika müdahaleyi engellemek yerine belgelerde de görüldüğü gibi olası savaş senaryoları üzerinde durmuştur. Türk ordusun Yunan ordusu karşısındaki gücünden hareketle Ada'nın kuzey hattını eline geçireceğine kesin gözüyle bakılmış ve Ada'nın yüzde kırkı Türkiye tarafından ele geçirilince düğmeye basılmıştır. Bu politikanın izlenmesinde Amerikan yasama organının büyük payı vardır. Türkiye'nin Ada'daki gelişimi uluslararası ikna çabaları ve Birleşmiş Milletler müzakereleri ile engellenmişse de Kıbrıs konusunda ilerleme sağlanamamıştır. Amerikan Kongresi, Kıbrıs konusundaki iki toplum arası görüşmelerin federal, konfederal veya üniter bir devlet kurma yönünde gelişip gelişmediği ile ilgilenmemiştir. Kongre ile birlikte ilgili Kongre Komisyonlarının kararlarında Kıbrıs ile ilgili temel vurgu her zaman Türk Askerinin Kıbrıs'tan çekilmesi üzerine yapılmıştır. Kongre, Türk askerinin Kıbrıs Adasına neden geldiğini kolayca unutarak, Yunan ve Rum lobisinin propagandasını Kıbrıs sorununun kesin çözümü olarak kabullenme

yönünde tercihini ortaya koymuştur. Neticede Amerikan Kongresi'nin aldığı ambargo kararının yarattığı kriz ikili ilişkilerde yıllarca etkisini sürdürmüştür. Ambargo kararının etkilerini hafifletmek ve Ada'da bir çözümden yana olduğunu göstermek adına ikili müzakereler yeniden teşvik edilmişse de Zirve ve Doruk anlaşmalarında uzlaşmaya varılan kararların bir türlü uygulanamaması sonucu Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumu kendi çarelerini aramaya başlamış ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti bu ikili yalnızlık ortamında kurulmuştur. Kısacası süreç boyunca Amerika sorunların taraflarından herhangi birine –genelde Türkiye'ye- ambargo uygulayarak onu yalnızlığa itme riskini kendi içindeki lobilerle çatışmaya girme riskine yeğlemiştir. Joseph Sisco aynı röportajında Türkiye için muğlak ve anlaşılmaz gibi görünen ABD politikasının aslında ne kadar realist ve içinde bulundukları ortamdan ne kadar etkilendiklerini çok güzel özetlemektedir:

"Mektup amacını gerçekleştirdi. Ama bir faturası oldu. Psikolojik bir fatura… Hala sık sık söz ediliyor, hakkında yazılar yazılıyor. Buna rağmen Türk-Amerikan ilişkileri zamanın sınamasından başarıyla geçti. Bunun nedeni de nesnel siyasal, iktisadi ve stratejik gerçekler. Bazı inişli çıkışlara, dalgalanmalara ve zorluk dönemlerine rağmen aramızdaki ilişki hala ortak çıkarlara dayanan bir ilişki olarak varlığını sürdürüyor. Aradan 25 yıl geçtikten sonra, bizim Türkiye'ye bağlılığımızda hiçbir değişme yok. Koşullar ise çok değişti tabii. Sovyetler küresel bir güç haline geldi. Amerikan nükleer üstünlüğünden, nükleer dengeye geçildi. Bu bağlam içinde işler, İkinci Dünya Savaşı ertesinde olduğundan çok daha zor. Kıbrıs bunalımından bu yana Kongrede Yunan lobisi siyasi bir nitelik kazandı. Kongre'yi Türkiye'ye karşı yaptırımlar uygulamak için baskı altına aldı. Bu bence hataydı. Türkiye'ye silah yardımı, nice on yıllarca çözümsüz kalmış bir soruna bağlanamaz. Biz o silahları aynı zamanda NATO'nun ve bizim ortak çıkarımız için veriyoruz. Kongre'nin ambargo uygulaması yanlıştı..." [4]

Sonuç olarak ikili ilişkilerde 80'li yıllara kadar birçok kriz yaşanmasına rağmen Kıbrıs konusu ABD'nin ve Türkiye'nin başını fazlasıyla ağrıtmıştır. Belgelerden de anlaşıldığı üzere Kıbrıs sorunu boyunca Amerika Ada'da yaşanan olaylar ile beklenildiği gibi ilgilenmemiş bütün dikkatini iki NATO müttefikinin bu sorundan

[4] Şahin, a.g.e., s.59.

ötürü savaşmalarından uzak tutmaya harcamıştır. Bu durum ABD'nin o dönemde sert bir biçimde realist bir politika izleyerek hak ve hümanizma kavramlarından çok hedefe kilitlenmiş bir istikrarın devamına odaklandığının göstergesidir. ABD'nin kendi çıkarlarını ve algılanan Sovyet tehtidine karşı NATO'nun bekasının sağlanasını daha ön planda tutulduğu bir politikanın izlediği açıktır. ABD'nin reel politiğin bir gereği olarak bu şekilde politika ürettiği muhakkaktır.

Kıbrıs meselesinin çözümü doğrultusunda Türk tarafının geçmişte ve günümüzde attığı adımlar tarafsız gözlerce çok net olarak görülebilecektir. Ne Ada'yı Türklerden temizleyip tarihi emelleri olan Megali İdea ve Enosis'i gerçekleştirebilmek için türlü katliamlara girişen ve Kıbrıs meselesini her anlamda çıkmaza sokan Yunan ve Rum tarafı ne de Kıbrıs meselesini sadece NATO'nun bütünlüğünün ve selametinin korunması çerçevesinde ele alan ABD'nin politikalarının Kıbrıs meselesinin çözümüne dair somut adımlar içermediği görülmektedir. Buna karşılık Türk tarafının meseleyi iyi anlayıp çözümün iki toplumun herbirinin kendi bölgesinde huzur içinde yaşamasına dayalı önerdiği Taksim tezi ve sonrasında attığı adımlar hep Ada'daki durumu iyi okuyup çözümün ancak bu şekilde olabileceği temeline dayanmaktadır. Türk tarafı Ada'da tehdit altında bulunan haklarını korurken aslında Ada'da kalıcı barış için de olumlu adımlar atmış oluyordu. Bu bağlamda Kıbrıs Meselesinin Türk – Amerikan ilişkilerine yansıması NATO ve Soğuk Savaş eksenli olmuştur ve ilişkileri etkileme şekli ve düzeyi de bu eksende farklılaşmıştır. Türk tarafı, ABD ile müttefiklik ve hakkaniyet prensipleri çerçevesinde ABD'den beklediği desteği tam olarak görememiş, kimi zaman sert metinlerle kimi zamanda silah ambargosu ile karşılaşmıştır. ABD ise meselenin özellikle Rum ve Yunan tarafınca çözümsüzlüğe itildiğini görmesine rağmen kendi çıkarları doğrultusunda, konuya tabiri caizse neşter atarak çözme yoluna gitmemiştir. Çünkü iki tarafı da memnun edecek bir çözümün mevcut olmadığı sonucunu çıkararak herhangi bir tarafı memnun edecek çözümün de NATO birliğine zarar verebileceği düşüncesiyle ABD konunun masada çözümsüz dahi olsa kalmasını kendince doğru bulmuştur.

KAYNAKÇA

A. ARŞİVLER

1. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ULUSAL GÜVELİK KONSEYİ (NSC) ARŞİVLERİ

Kullanılan Arşiv Belgeleri

CK2349500944, CK2349309747, CK2349067711, CK2349100769, CK2349413619, CK2349210529, CK2349231430, CK2349215933, CK2349215937, CK2349539946, CK2349332764, CK2349332772, CK2349215155, CK2349480171, CK2349512509, CK2349160764, CK2349500951, CK2349505167, CK2349154211, CK2349160797, CK2349414828, CK2349160774, CK2349160767, CK2349493792, CK2349270068, CK2349057720, CK2349057723, CK2349057685, CK2349057730, CK2349149543, CK2349057703, CK2349057695, CK2349057697, CK2349057699, CK2349057693, CK2349160783, CK2349509806, CK2349160788, CK2349400991, CK2349160810, CK2349400996, CK2349156119, CK2349494431, CK2349494450, CK2349160150, CK2349118952, CK2349118952, CK2349414839, CK2349096486, CK2349096497, CK2349515652, CK2349414846, CK2349414844, CK2349414858, CK2349157307, CK2349149754, CK2349414853, CK2349563631, CK2349563610, CK2349490389, CK2349317069, CK2349575650, CK2349559676, CK2349076879, CK2349559682, CK2349569969, CK2349135802, CK2349276616, CK2349128879, CK2349540585, CK2349490395, CK2349003370, CK2349505191, CK234122514, CK2349317612, CK2349135073, CK2349154228, CK2349131925, CK2349131931, CK2349131934, CK2349273091, CK2349549726, CK2349542450, CK2349552464, CK 2349273092, CK2349480174, CK2349509360, CK2349293916, CK2349126725, CK2349089107, CK2349273095, CK2349499047, CK2349535844, CK2349535898, CK2349151472, CK2349504747, CK2349147910, CK2349501980, CK2349144102, CK2349470059, CK2349162384, CK2349517007, CK2349522469, CK2349525248, CK2349483139, CK2349503220, CK2349498744, CK2349509415, CK2349126735, CK2349126253, CK2349487090, CK2349506933, CK2349504696, CK2349509257, CK2349162240

2. AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ DIŞ İŞLERİ BAKANLIĞI ARŞİVİ

I. FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1964–1968, VOLUME XVI, CYPRUS; GREECE; TURKEY.

Kullanılan Arşiv Belgeleri

Document 50, Document 54, Document 55, Document 57, Document 62, Document 64, Document 80, Document 81, Document 155, Document 182, Document 191, Document 276, Document 311, Document 317, Document 318, Document 328, Document 331, Document 333, Document 351.

II. FOREIGN RELATIONS OF THE UNITED STATES, 1973–1976 VOLUME XXX, GREECE; CYPRUS; TURKEY

Kullanılan Arşiv Belgeleri

Document 14, Document 15, Document 16, Document 17, Document 77, Document 78, Document 79, Document 80, Document 112.

B. KİTAPLAR

AÇIKSES, Erdal, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2003.

AÇIKSES, Erdal ve DOĞANAY, Rahmi, *Amerika'nın Yüzyıllık Ortadoğu Hayali: Chester Projesi*, Fırat Üniversitesi Yayınları, Elazığ, 2010.

ADIYEKE, Ayşe Nükhet, *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

AKALIN**,** Hakkı, *İnfaz Yeri Kıbrıs Tarih 19 Ağustos 1974*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2002.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, ÖZTÜRK, Sait*, 700.Yılında Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

ALASYA, Halil Fikret, *Kıbrıs Tarihi*, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.

_____, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Tarihi,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1987.

ALTAN, Mustafa Haşim, *Kıbrıs'ta Rumlaştırma Hareketleri*, Milli Arşiv Yayınları, KKTC, 2000.

ARCAYÜREK**,** Cüneyt**,** *Şeytan Üçgeninde Türkiye*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1987.

ARI**,** Tayyar, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu*, 3. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2007.

ARMAOĞLU, Fahir, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi,* Türk Tarik Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

_____, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 14.Baskı, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2003.

_____,*Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

_____,*Siyasi Tarih (1789-1960),* Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975.

ASMUSSEN, Jan, *Cyprus at War: Diplomacy and Conflict During The 1974 Crisis*, I.B. Tauris. London, 2008.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2006.

ATUN, Ata*, Milattan Günümüze Kıbrıs Tarihi Üzerine Belgeler Cilt:3*, Samtay Vakfı Yayınları, Magusa, 2007.

BAĞCI, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 50'li Yıllar*, 2. Baskı, Metu Press, Ankara, 2001.

BALL, George, *Lyndon Johnson Sends George Ball to Cyprus*,
http://www.cyprus-conflict.net, Erişim Tarihi: 22.01.2014.

BARKAY, Gül İnanç, *ABD Diplomasisinde 1940-43*, Aydoğdu Matbaacılık, İstanbul, 2001.

BEDEVİ, Hüseyin Vergi, *Kıbrıs Şer'i Mahkeme Sicilleri Üzerine Araştırmalar*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1971.

BİRAND, Mehmet Ali, *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984.

BİRİNCİ, Ergin, İSMAİL, Sabahattin, *Atatürk Döneminde Türkiye-Kıbrıs İlişkileri, (1919-1938)*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşe, 2000.

BOROWIEC, Andrew, *Cyprus: A Troubled Island*, Greenwood Publishing Group, London, 2000.

BOSTANOĞLU, Burcu, *Türkiye ABD İlişkilerinin Politikası, İmge Kitabevi*, Ankara, 1999.

BOZKURT, Enver, DEMİREL, Havva, *Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği Kapsamında Kıbrıs Sorunu,* Nobel Yayınevi, Ankara, 2004.

BÖLÜKBAŞI, Süha, *Barışçı Çözümsüzlük*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

_____, *The Superpowers and the Third World: Turkish – American Relations and Cyprus***,** Lanham-New York-London, University Press of America, 1988.

BROWN, A. C. ve CATLING H.W., *Ancient Cyprus, British Museum Publicitaions*, Oxford, 1986.

BRYSON, Thomas, *Tars, Turks and Tankers Role of the US Navy in the Middle East 1800-1979*, The Scarecrow Press, Metuchen, 1980.

BULLOCH, John, DARWISH, Adel, *Su Savaşları***,** Çev: Mehmet Harmancı, Altın Kitaplar, İstanbul, 1994.

BULUT, Semih, *Atatürk Dönemi Türkiye- ABD İlişkileri*, Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, 2008.

COPEAUX, Etienne, MAUSS-COPEAUX, Claire, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs, 1964-2000,*

Çeviren: Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

ÇAY**,** Abdulhaluk**,** *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1979.

ÇEÇEN, Anıl, *Kıbrıs Çıkmazı,* Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005.

ÇULCU, Murat, *Zito Venizelos!... Sevr'den İzmir'e*, E yayınları, İstanbul, 2009.

DAVUTOĞLU, Ahmet**,** *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2004.

DeNOVO, John A., *American Interests And Policies In The Middle East 1900-1939*, The University of Minnesota Press, Minneapolis, 1968.

DENKTAŞ, Rauf Raif, *Hatıralar***,** İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2000.

_____, *Kıbrıs Girit Olmasın*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2004.

_____, *Karkot Deresi***,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

_____, *Yeniden 12'ye 5 Kala*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.

DIEZ, Thomas-MATHIAS, Albert, STETTER, Stephan, *The EU and the Border Conflicts*, Cambridge University Pres, New York, 2008.

DWIGHT, Harrisoon Gray, *Chiristianty Revived in the East*, Baker &Scribner, New York, 1850.

ERHAN, Çağrı, *Beyaz Savaş Türk Amerikan İlişkilerinde Afyon Sorunu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1996.

_____, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

ERİM, Nihat**,** *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs,* Türk Matbaacılık Sanayi Yayını, Ankara, 1975.

EROĞLU, Hamza**,** *Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin Kuruluşu, Anayasası ve Bağımsızlığı*, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.

_____, *Kıbrıs Uyuşmazlığı Ve Kıbrıs Barış Harekatı*, Emel Matbaacılık, Ankara, 1975.

FENDOĞLU, H. Tahsin, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı Amerikan İlişkileri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002.

GAZİOĞLU, Ahmet Cemal, *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878–1952)***,** Kıbrıs Araştırmaları ve Yayın Merkezi Yayını, İstanbul, 1996.

_____, *Kıbrıs'ta Türkler*, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, Lefkoşa, 1994.

GİRGİN, Kemal, *Hariciye Tarihimiz*, 3. Baskı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005.

GORDON, Leland James, *American Relations With Turkey 1830 – 1930: An Economic Interpretation,* University of Pennsylvania, Philadelphia, 1932.

GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, *Olaylarla Türk Dış Politikası,* Edisyon, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.

GÖNLÜBOL, Mehmet, *Uluslararası Politika: İlkerler, Kavramlar, Kurumlar,* Siyasal Kitapevi, Ankara, 2000.

GREW**,** Joseph C., *Lozan Günlüğü,* Çeviren, Kadri Mustafa Orağlı, Matbaa 70, İstanbul, 2001.

GÜNVER, Semih, *Fatin Rüştü Zorlunun Öyküsü*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1985.

GÜREL**,** Şükrü Sina, *Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 1*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.

_____, *Kıbrıs Tarihi 1878-1960 Kolonyalizm Ulusçuluk ve Uluslararası Politika 2*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1985.

GÜRÜN, Kamuran, *Ermeni Dosyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

_____, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1982.

GÜVENÇ, Nazım, *Kıbrıs Sorunu Yunanistan ve Türkiye*, Çağdaş Politika Yayınları, İstanbul, 1984.

HAKERİ, Bener Hakkı, *Başlangıcından 1878'e Kadar Kıbrıs Tarihi*, Keçiören Ceza Evi Matbaası, Ankara, 1993.

HALİL, Ali**,** *Atatürkçü Dış Politika Nato ve Türkiye*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1968.

HARBORD, James G., *Report of the Amerikan Military Mission to Armenia*, Government Printing Office, Washington, 1920.

HATZIVASSILIOU, Evanthis, Greece And The Cold War Front-line State 1952-1967, Routledge Press. New York, 2006.

HILL, George, *The History of Cyprus***,** Cambridge University Press, Cambridge, 1952.

İLTER, Aziz Samih, *Şimali Afrika'da Türkler*, Vakit Kütüphanesi, İstanbul, 1937.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

İSMAİL, Sabahattin**,** *150 Soruda Kıbrıs Sorunu***,** Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998.

JUDT, Tony, *Postwar: A History of Europe Since 1945*, The Penguin Press, New York, 2005.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, V. Cilt, 3. Baskı, , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1970.

KARPAT, Kemal, *Balkanlarda Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk*, İmge Kitabevi, Ankara, 2004.

KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri 1500'den 2000'e Ekonomik Değişme ve Askerî Çatışmalar*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1990.

KER-LINDSAY, James. *Crisis And Conflict: A Year of Rapproachment Between Greece and Turkey*, I.B. Tauris. London, 2007.

Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, Hazırlayan: Uluslararası İlişkiler Ajansı, İnaf Yayınları, İstanbul, 1992.

KILIÇ, Orhan, *Harput'ta Ermeniler ve Misyoner Faaliyetleri*, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Lisans Tezi, Elazığ, 1986.

KIZILYÜREK, Niyazi, *Glafkos Klerides. Tarihten Güncelliği Bir Kıbrıs Yolculuğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

_____, *Daha Önce Neredeydiniz*, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Kendi Belgeleriyle Anadolu'daki Amerika. 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Misyoner Okulları*, Arba, İstanbul, 1989.

KOÇ, Süleyman**,** *Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2005.

KODAMAN, Bayram, *Şark Meselesi Işığı Altında Sultan II.Abdulhamid'in Doğu Anadolu Politikası,* Orkun Yayınevi, İstanbul, 1983.

KONGAR, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, 29. Baskı, İstanbul, 1998.

KURAT, Akdes Nimet, *Türk-Amerikan Münasebetlerine Kısa Bir Bakış 1800–1959*, Doğuş Ltd. Şirket Matbaası, Ankara, 1959.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, *Türkiye'nin Arap Orta Doğusuna Karşı Politikası 1945-1970,* A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1972.

LEVEFBRE, Maxime, *Amerikan Dış Politikası*, Çeviren: İsmail Yerguz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

LIEBMANN, George W., *Diplomacy Between The Wars***.** I.B. Tauris. New York, 2008.

MacMAHON, Robert, *The Cold War: A Very Short Introduction,* Oxford University Press. New York, 2003.

MANİSALI, Erol, *Dünden Bugüne Kıbrıs***,** 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara, 2003.

MANSEL, A. Müfit, *Ege ve Yunan Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

MUSULIN, Janko, *Hürriyet Belgeleri*, Belge Yayınları, İstanbul, 1983.

MÜTERCİMLER, Erol, *Bilinmeyen Yönleri İle Kıbrıs Barış Harekâtı*, Arba Yayınları, İstanbul, 1990.

NONNEMAN, Gert, *Analyzing Middle East Foreign Policies And The Relationship With Europe,* Routledge Press. New York, 2005,

OBERLING, Pierre, *Kıbrıs Faciası*, Çev: Fahir Armaoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları , Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

_____, *Bellapaise Giden Yol*, Çeviren: Mehmet Erdoğan, Askeri Tarih Strateji Etüt Başkanlığı, Ankara, 1987.

OLGUN, Aydın**,** *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991.

O' MALLEY, Breandan ve CRAIG, Ian, *Kıbrıs Kompolsu***,** Çeviren: Nalan Çeper, Kalkedon Yayınları**,** İstanbul, 2012.

ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası Cilt I: 1919-1980,* İletişim Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 2003.

ORKUNT, Sezai, *Türkiye-ABD Askeri İlişkileri*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1978. *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs***,** Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000.

ÖZEY, Ramazan, *Dünya Denkleminde Ortadoğu Coğrafyası*, 3. Baskı, Aktif Yayınevi, İstanbul, 2004.

ÖZLER, Baha, *Kıbrıs Cumhuriyetinin Kuruluş Anlaşmaları*, Tan Matbaası, İstanbul, 1959.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994.

PORTER, David Dixon, *Memoir of Commodore David Porter of the United State Navy,* Albany, 1875.

PURCELL, Hugh Dominic, *Cyprus,* Praeger Press. New York, 1969.

SANDER, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1987.

_____, *Türk – Amerikan İlişkileri (1947-1964),* Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1979.

SARICA, Murat, Erdoğan Teziç ve Özer Eskiyurt, *Kıbrıs Sorunu*, Fakülteler Matbaası, Ankara, 1975.

SCHUYLER, Eugene, *American Diplomacy and the Furtherance of Trade,* Charles Scribner's Sons Print, New York, 1886.

SEMİZ, Yaşar, *Türk-Amerikan Münasebetleri Işığında Chester Demiryolu Projesi 1909–1926*, Yetkin Basımevi, Ankara, 1995.

SOLSTEN**,** Eric, *Cyprus A Country Study,* U.S. Government Printing Office, Washington DC, 1993.

SOUSA, Nasim, *The Capitulary Regime of Turkey: Its History, Origin, and Nature,* Johns Hopkins Press, Baltimore, 1933.

SOY, Bayram, *Almanya'nın Osmanlı Devleti Üzerinde İngiltere ile Nüfuz Mücadelesi (1890-1914)*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, *Türkiye-Yunanistan İlişkileri,* DER Yayınları, İstanbul, 2000.

SUNGUROĞLU, İshak, *Harput Yollarında,* Cilt:4, Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, İstanbul, 1968.

ŞAFAK, Nurdan, *Osmanlı Amerikan İlişkileri,* Enes Matbaacılık, İstanbul, 2003.

ŞAHİN, Haluk, *Johnson Mektubu: Türk-ABD İlişkilerini Değiştiren Olayın Perde Arkası*, İstanbul, Gendaş Predikat, 2002.

ŞEN, Zekai, *Ortadoğu'da Su,* Su Vakfı Yayınları, Cidde, 2006.

ŞİMŞİR, Bilal, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

TARKAN, Tevfik, *Kıbrıs,* Sevinç Matbaası, Ankara, 1975.

The Netherlands Scientific Council for Government Policy, *The European Union, Turkey and Islam*, Amsterdam University Press. Amsterdam, 2004.

Türk-Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

TOKER, Metin, *Türkiye Üzerinde 1945 Kabusu*, Akis Yayınları, Ankara, 1971.

TUKİN, Cemal, "Girit", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: XIV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

TUNÇKANAT, Haydar, *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, Dördüncü Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

TÜRSAN, Nurettin, *Yunan Sorunu***,** Başak Yayınları, Ankara, 1987.

UÇAROL, Rifat, *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı İngiliz Anlaşması*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1978.

_____, *Siyasi Tarih*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1985.

USLU, Nasuh, *Türk Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs***,** 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000.

UZUNÇARŞILI, İ.Hakkı, *Büyük Osmanlı Tarihi*, Cilt:3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

ÜLMAN, Haluk, *İkinci Cihan Harbinden Truman Doktrinine Kadar Türk Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1961.

_____, *Türk-Amerikan Diplomatik Münasebetleri*, AÜSBF Yayınları, Ankara, 1961.

YILDIZ, Dursun, *Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2008.

YORGA, Nicolae, *Osmanlı Tarihi*, Cilt V (1774-1912), Çev: B. Sıtkı BAYKAL, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1948.

ZİA, Nasım, *Kıbrıs'ın İngiltere'ye Geçişi ve Ada'da Kurulan İngiliz İdaresi,* Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1975.

ZURCHER, Erik J., *Turkey: A Modern History*, I.B. Taruris. New York, 2003.

C. MAKALELER

AÇIKSES, Erdal, "Türk – Amerikan Münasebetlerinin Değerlendirilmesi*", Türkler 13. Cilt,* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

_____, "Lozan'da Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında İmzalanan 6 Ağustos 1923 Tarihli Antlaşma", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 21, Ankara, Mayıs 2000.

AKGÜN**,** Sibel, "1942-1943 Arası Dönemde Kıbrıs Türk Kimliğinin İlk Kurumsallaşma Hareketleri", *International Periodical For The Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/3, Ankara, 2012.

_____, "Atatürk Dönemi Türkiye ve Kıbrıs Türk Toplumu İlişkileri (1923-1938)", *International Journal of Social Science*, Volume 5 Issue 1, p. 1-14, February 2012.

AKIN**,** Veysi, *"Amerika'da İlk Türk Lobisi: Türk Teavün Cemiyeti", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Sayı:59, Cilt: 10, Divan Matbaası, Ankara, 2004.

ARMAOĞLU, Fahir, "Atatürk Döneminde Türk-Amerikan İlişkileri", *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası-Makaleler*, Editör: Berna Türkdoğan, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2000.

_____, "Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu 1958-1959", *Belleten,* Cilt: LX, Sayı: 229, 1996.

ATASOY, Ahmet, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Nüfus Coğrafyası", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt.8 Sayı.15, Hatay, 2011.

BİLGE, Suat, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye-Sovyetler Birliği Münasebetleri", *Olaylarla Türk Dış Politikası(1919–1995)***,** Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.

BOZKURT, İsmail, "Kıbrıs Türk Halkı'nın Varoluş Savaşımı ve Devletleşme Süreci", *2011'de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti*, Editör: Soyalp Tamçelik, Eko-Avrasya Yayınları, Ankara, 2012.

CARR, James A., "John Adams and the Barbary Problem: The Myth and The Record", *American Neptune* , XXVI, 1966.

CUMALIOĞLU, Yakan "Kıbrıs Türklerinin Bağımsızlık ve Özgürlük Mücadelesi", *Avrupa Birliği Kıskacında Kıbrıs Meselesi*, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayını, Kısım 3, Ankara, 2001.

ÇAKMAK, Zafer, "Kıbrıs'tan Anadolu'ya Türk Göçü", *A.Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* Sayı 36, Erzurum, 2008.

DeNOVO, John A., "A Railroad for Turkey: The Chester Project, 1908-1913", *The Business History Review,* Vol.33, 1959.

DURSUN, Davut, "Ortadoğu Neresi? Sübjektif Bir Kavramın Anlam Çerçevesi ve Tarihi", *Birinci Ortadoğu Semineri*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayını, Elazığ, 2004.

EROL, Mine, "Amerika'nın Cezayir'le Olan İlişkileri 1776–1816", *Tarih Dergisi*, 32, Mart 1979.

ERZEN, Afif, "İlkçag Tarihinde Kıbrıs" , ***Belleten, XL***, 157, 1976.

FIRAT, Melek, "Kıbrıs Sorununun Türk Dış Politikasına Etkileri", *Çağdaş Türk Diplomasisi 200 Yıllık Süreç*, Editör: İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 7. Dizi: Sayı:188, Ankara, 1999.

GENCER, Ali İhsan, "Tanzimat Fermanı 1839'dan 1876'ya Kadar Osmanlı İmparatorluğu", *Doğuştan Günümüze Büyük Osmanlı Tarihi,* Cilt: XI, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989.

GILDERHUS, Mark T., "The Monroe Doctrine: Meanings and Implications", *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 36, No. 1, Presidential Doctrines, Mart 2006.

GÖNLÜBOL ,Mehmet, KÜRKÇÜOĞLU, Ömer, "Atatürk Dönemi Dış Politikasına Genel Bir Bakış*", Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

GÖNLÜBOL, Mehmet, ÜLMAN, Haluk, "İkinci Dünya Savaşından Sonra Türk Dış Politikası"*, Olaylarla Türk Dış Politikası*, 9. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.

GÖYÜNÇ, Nejat, "Osmanlı Devleti'nde Ermeniler Hakkında*", Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu, Editör: Hasan Celal Güzel,* Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000.

HART, Parker T., *Two NATO Allies at the Threshold of War: Cyprus: A Firsthand Account of Crisis Management, 1965-1968*, London, Duke University Press, 1990.

ILGAR, Ihsan, İlk Türk-Amerikan Ticaret Antlaşması, *Hayat Tarih Mecmuası*, 4–8 Temmuz 1969.

JOHNSON, Edward, "Keeping Cyprus off the Agenda: British and American Relations at the United Nations. 1954-58," *Diplomacy & Statecraft,* Vol. 11, No. 3, November 2000.

KANTARCI, Şenol, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?", *Güvenlik Stratejileri Dergisi,* Yıl:8 Say: 16.

KOLOĞLU, Orhan, "Türkle Amerikalının Tanışması", *Tarih ve Toplum Dergisi,* Sayı:163, Cilt:28, İstanbul, 1977.

KÖPRÜLÜ, Orhan, "Tarihte Türk Amerikan Münasebetleri", *Belleten*, LI, Sayı:200, 1987.

KURAN, Ercüment, "Amiral Bristol Raporu ve ABD'de Türk Aleyhtarı Ermeni Propagandasının Tarihçesi"*, Osmanlı'dan Günümüze Ermeni Sorunu,* Editör:Hasan Celal Güzel, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2000.

KURAT, Akdes Nimet, "Berberi Ocakları ile ABD Münasebetleri (1774–1916)", *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi,* C.2, Ankara, 1964.

MAY, Arthur J., "Girit ve Birleşik Devletler", Çeviren: Tarık Demir, *Tarih Dergisi,* Sayı:52, İstanbul, 2011.

SARINAY, Yusuf "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi***,** Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Cilt:16 Sayı:48.

SOYSAL, İsmail, "Türk-Amerikan Siyasal İlişkilerinin Ana Çizgileri", *Belleten XLI,* Sayı: 162, 1977.

ŞİMŞİR, Bilal, "Türk Amerikan İlişkilerinin Yeniden Kurulması ve Ahmet Muhtar Bey'in Vaşington Büyükelçiliği", *Belleten XL1*, Sayı:162, Nisan 1977.

_____, "Atatürk'ün Yabancı Devlet Adamlarıyla Görüşmeleri-Yedi Belge (1930-1937)", *Belleten,* Cilt:16/1, Sayı: 177, Ankara, 1981.

TAMÇELİK, Soyalp "Kıbrıs'ın Siyasi Tarihi İle İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi", *Belleten,* c. LXIII, 2003.

_____, "BM Güvenlik Konseyinin Kıbrıs'la İlgili Aldığı Bazı Kararların Özellikleri ve Analitik Değerlendirilmesi", *Turkish Studies,* Volume 8/12 Fall 2013

TEKAKPINAR, Erçin "Girit-Kıbrıs-Enosis", *Girit Nasıl Kaybedildi*, Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi Yayınları, Lefkoşa, 1990.

THAYER, Lucius E., "The Capitulations of the Otoman Empire and the Question of Their Abrogation As It Affects the United States*",The Amrican Journal of International Law,* XVII, Nisan 1923.

YELLİCE, Gürhan "1878'den 1931'e Kıbrıs'ta Enosis Talepleri ve İngiltere'nin Yaklaşımı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt.12 Sayı 24, 2012.

ZİYA, Yusuf, 'Birinci Dünya Savaşında Kıbrıs (1914-1918)", *Dördüncü Askeri Tarih Semineri Bildirileri,* Ankara, 1989.

D. GAZETELER

*"*Wellcome U.S.A", *Cumhuriyet,* 5 Nisan 1946.

Cumhuriyet, 17 Nisan 1964

Cumhuriyet, 15 ağustos 1974

Cumhuriyet, 21 Temmuz 1974

Hürriyet, 10 Eylül 1955

Kıbrıs Gazetesi, 15 Nisan 1894

Turgut Turhan, "Churchill'in 106 Yıl Önce Yazdığı Kıbrıs Raporu", *Kıbrıs Gazetesi*, 14 Ekim 2013.

Milliyet, 2 Mart 1952

Milliyet, 6 Mart 1952

Milliyet, 20 Temmuz 1974

New York Times, 20 February 1959

New York Times, 1 February 1964

"The Cyprus Problem", *New York Times*, 18 January 1864.

"Makarios- The Man In the Crossfire", *New York Times* ,12 March 1972.

Paul Hamilos, "Cyprus", *The Guardian,* 16 Ocak 2002.

Falih Rıfkı Atay, "Missouri*", Ulus Gazetesi***,** 5 Nisan 1946.

Ulus Gazetesi, 18 Aralık 1949

Condoleezza Rice, "Transforming the Middle East", *Washington Post,* 7 Ağustos 2003.

E. WEB KAYNAKLARI

http://www.tpao.org.tr/2011_sektor_raporu.html, s. 4. Erişim Tarihi: 14.02.2014.

http://www.tpao.org.tr/2011_sektor_raporu.html, s. 4. Erişim Tarihi: 14.02.2014.

http://www.tpao.org.tr/2011_sektor_raporu.html, s.7, Erişim Tarihi: 14.02.2014

http://www.turkhukukkurumu.org.tr/Andlasma/SevrAndlasmasi.pdf, 22.01.2014

http://publicinternationallawandpolicygroup.org/wp-content/uploads/2011/10/United-Nations-Security-Council-Resolution-186-1964.pdf

http://www.youtube.com/watch?v=Fp4zNrviY7E, 21.01.2014

EKLER

EK 1

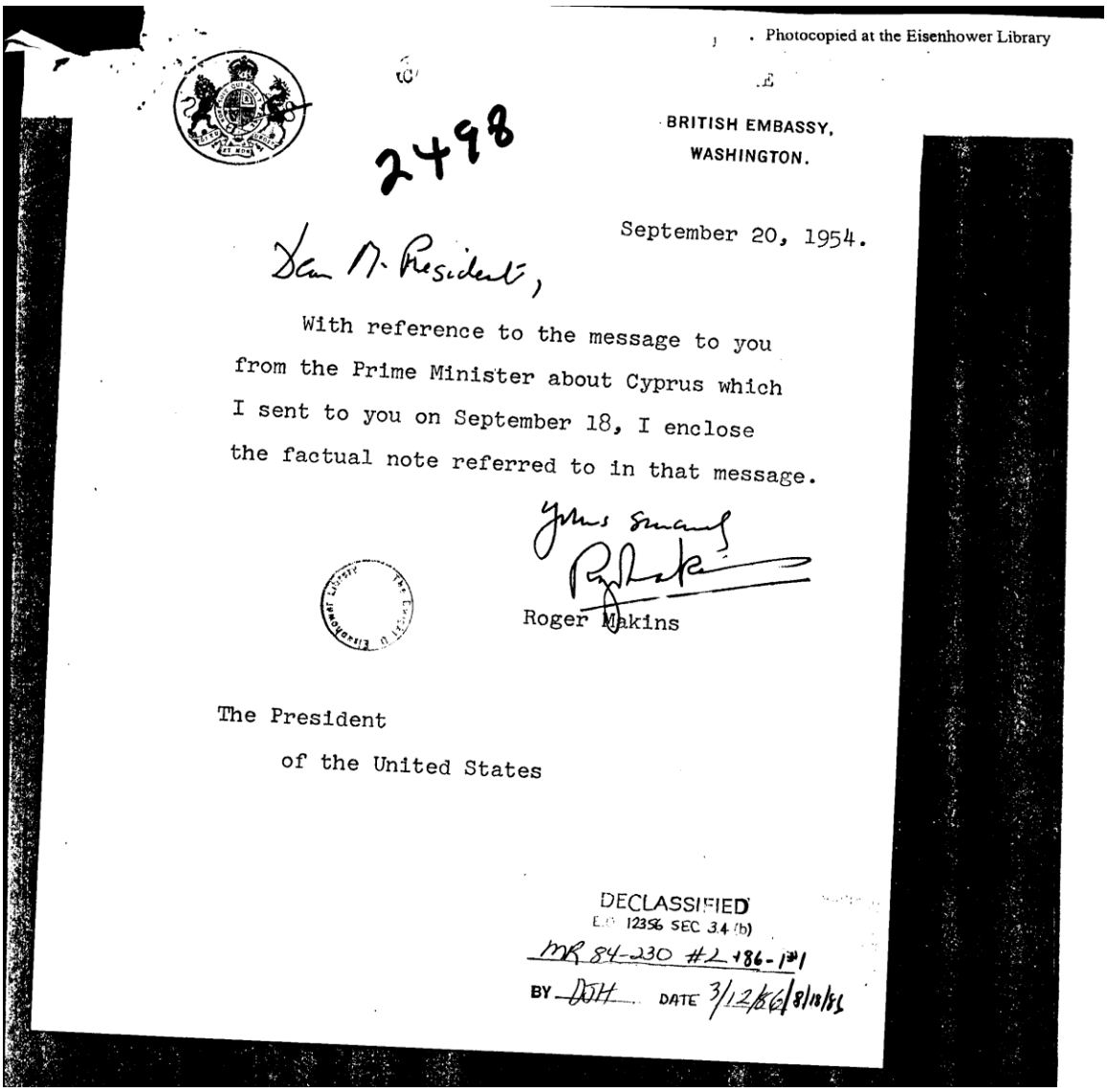

Photocopied at the Eisenhower Library

2498

BRITISH EMBASSY,
WASHINGTON.

September 20, 1954.

Dear Mr. President,

With reference to the message to you from the Prime Minister about Cyprus which I sent to you on September 18, I enclose the factual note referred to in that message.

Yours sincerely,
Roger Makins

The President
of the United States

DECLASSIFIED
E.O. 12356 SEC 3.4 (b)
NR 84-230 #2 186-1#1
BY DOH DATE 3/12/86 8/11/86

Belge Tarihi: Eylül 20, 1954, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 18, 1986, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349500944, Belge Gizlilik Seviyesi: TASNİF DIŞI

İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in ABD Başkanı Dwight D. Eisenhower'e gönderdiği mesajda, BM'nin, Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kıbrıs'ta bağımsız bölge ile ilgili anlaşmazlık konusuna, müdahil olmaması yönündeki İngiliz önerisini desteklemesini istemiştir.

EK 2

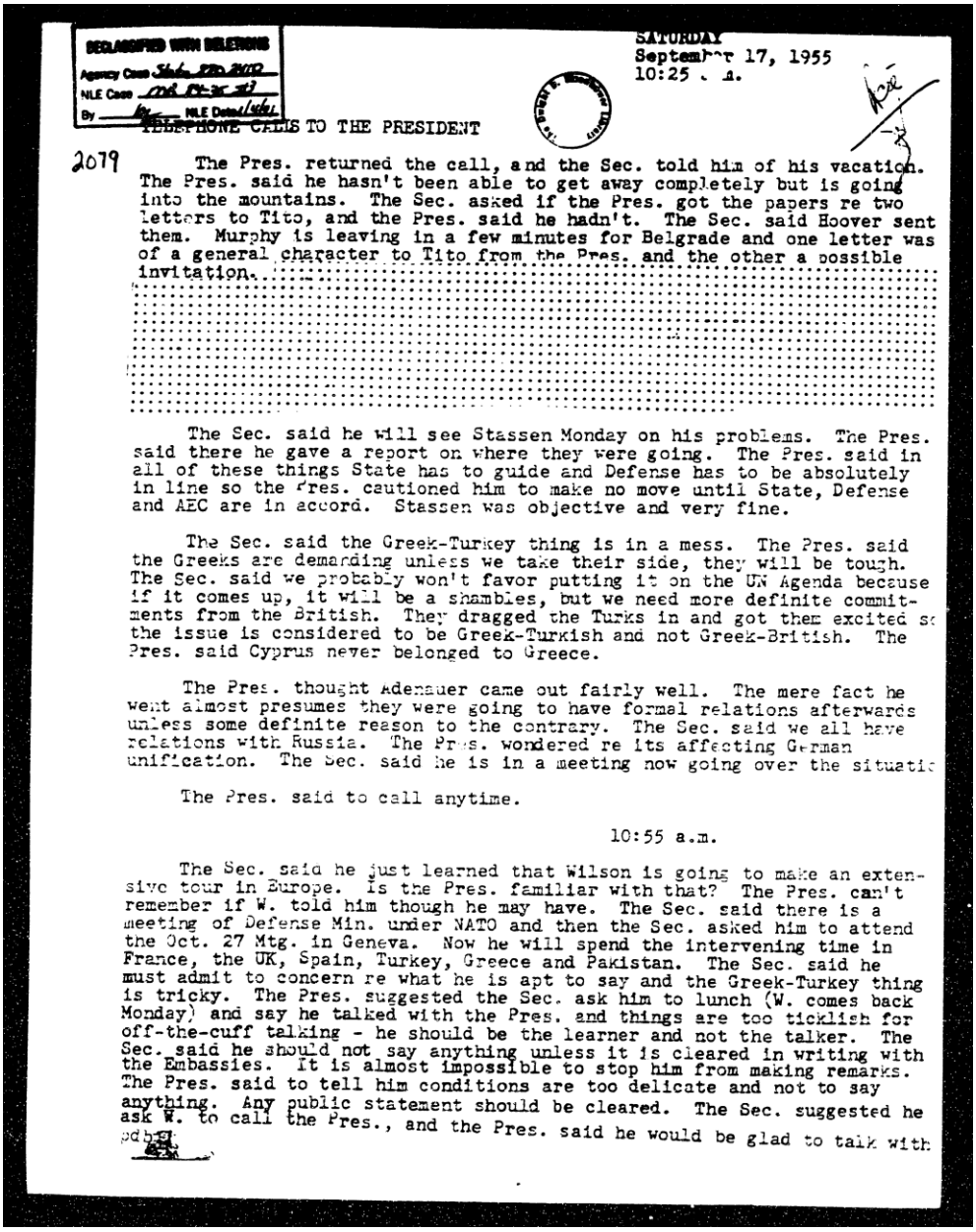

DECLASSIFIED WITH DELETIONS
Agency Case State E80 2002
NLE Case 2006 04-30 #3
By MR NLE Date 4/06

SATURDAY
September 17, 1955
10:25 a.m.

TELEPHONE CALLS TO THE PRESIDENT

2079 The Pres. returned the call, and the Sec. told him of his vacation. The Pres. said he hasn't been able to get away completely but is going into the mountains. The Sec. asked if the Pres. got the papers re two letters to Tito, and the Pres. said he hadn't. The Sec. said Hoover sent them. Murphy is leaving in a few minutes for Belgrade and one letter was of a general character to Tito from the Pres. and the other a possible invitation.

The Sec. said he will see Stassen Monday on his problems. The Pres. said there he gave a report on where they were going. The Pres. said in all of these things State has to guide and Defense has to be absolutely in line so the Pres. cautioned him to make no move until State, Defense and AEC are in accord. Stassen was objective and very fine.

The Sec. said the Greek-Turkey thing is in a mess. The Pres. said the Greeks are demanding unless we take their side, they will be tough. The Sec. said we probably won't favor putting it on the UN Agenda because if it comes up, it will be a shambles, but we need more definite commitments from the British. They dragged the Turks in and got them excited so the issue is considered to be Greek-Turkish and not Greek-British. The Pres. said Cyprus never belonged to Greece.

The Pres. thought Adenauer came out fairly well. The mere fact he went almost presumes they were going to have formal relations afterwards unless some definite reason to the contrary. The Sec. said we all have relations with Russia. The Pres. wondered re its affecting German unification. The Sec. said he is in a meeting now going over the situatio

The Pres. said to call anytime.

10:55 a.m.

The Sec. said he just learned that Wilson is going to make an extensive tour in Europe. Is the Pres. familiar with that? The Pres. can't remember if W. told him though he may have. The Sec. said there is a meeting of Defense Min. under NATO and then the Sec. asked him to attend the Oct. 27 Mtg. in Geneva. Now he will spend the intervening time in France, the UK, Spain, Turkey, Greece and Pakistan. The Sec. said he must admit to concern re what he is apt to say and the Greek-Turkey thing is tricky. The Pres. suggested the Sec. ask him to lunch (W. comes back Monday) and say he talked with the Pres. and things are too ticklish for off-the-cuff talking - he should be the learner and not the talker. The Sec. said he should not say anything unless it is cleared in writing with the Embassies. It is almost impossible to stop him from making remarks. The Pres. said to tell him conditions are too delicate and not to say anything. Any public statement should be cleared. The Sec. suggested he ask W. to call the Pres., and the Pres. said he would be glad to talk with

pdb

Belge Tarihi: Eylül 17, 1955, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 04, 1991, Belge Kurum: Beyaz SarayBelge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/1, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349309747, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

ABD Dışişleri Bakanı Dulles ve Başkanı Eisenhower arasında geçen görüşmesine ilişkin belgede, Kıbrıs'ın durumu, Yugoslavya Cumhurbaşkanı Tito'ya yapılacak olası bir davet, Almanya'nın birleşme sorunu ve Savunma Bakanı Wilson'un Avrupa Turu önerisi bulunmaktadır. Kıbrıs sorununun BM'nin ajandasına alınmaması yönündeki İngiltere'nin müdahalesi hakkında görüşmek üzere Yugoslavya Cumhurbaşkanı Tito'ya yapılacak olası bir davet hakkında görüşülmüştür.

EK 3

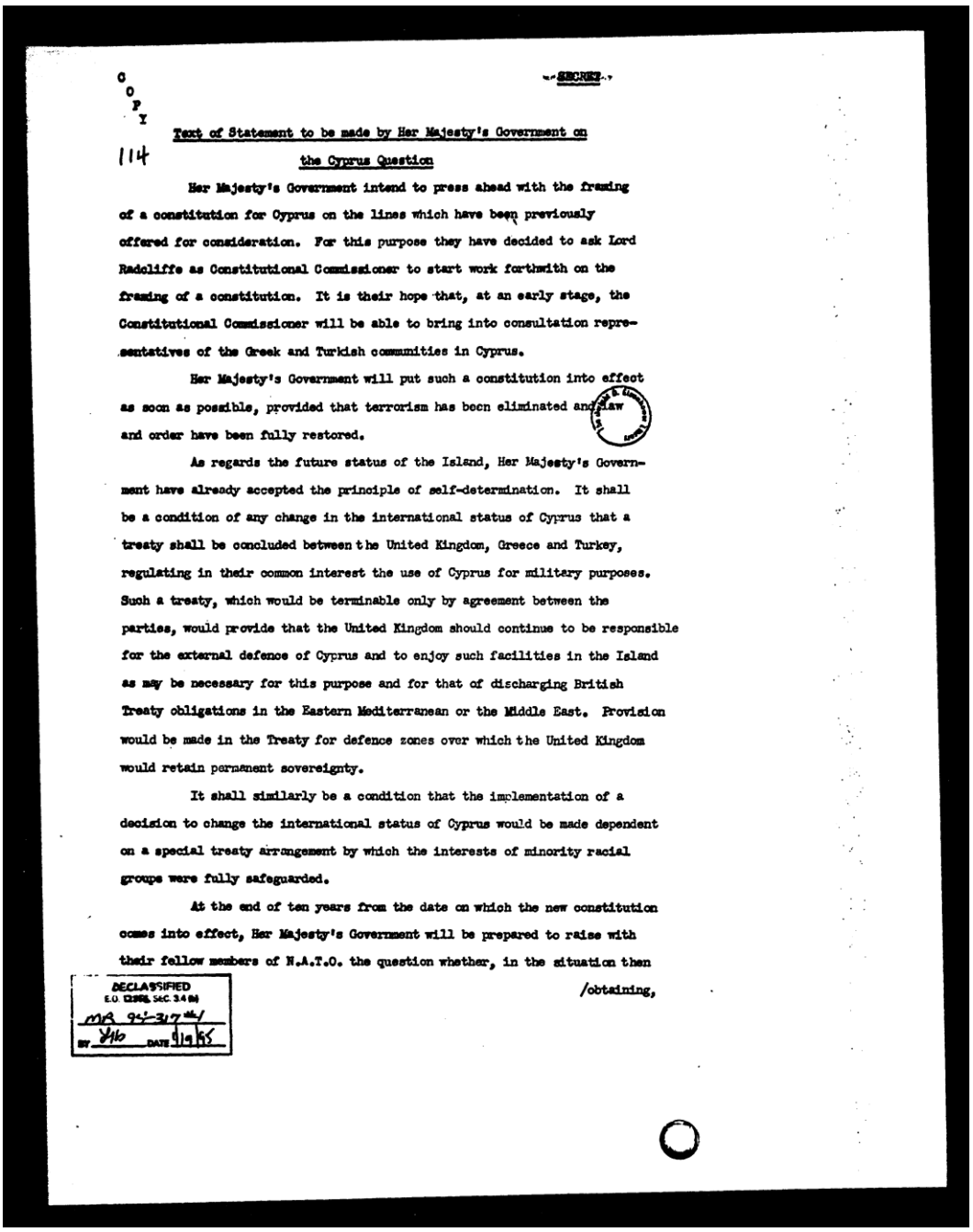

C
O
P
Y

SECRET

Text of Statement to be made by Her Majesty's Government on the Cyprus Question

114

Her Majesty's Government intend to press ahead with the framing of a constitution for Cyprus on the lines which have been previously offered for consideration. For this purpose they have decided to ask Lord Radcliffe as Constitutional Commissioner to start work forthwith on the framing of a constitution. It is their hope that, at an early stage, the Constitutional Commissioner will be able to bring into consultation representatives of the Greek and Turkish communities in Cyprus.

Her Majesty's Government will put such a constitution into effect as soon as possible, provided that terrorism has been eliminated and law and order have been fully restored.

As regards the future status of the Island, Her Majesty's Government have already accepted the principle of self-determination. It shall be a condition of any change in the international status of Cyprus that a treaty shall be concluded between the United Kingdom, Greece and Turkey, regulating in their common interest the use of Cyprus for military purposes. Such a treaty, which would be terminable only by agreement between the parties, would provide that the United Kingdom should continue to be responsible for the external defence of Cyprus and to enjoy such facilities in the Island as may be necessary for this purpose and for that of discharging British Treaty obligations in the Eastern Mediterranean or the Middle East. Provision would be made in the Treaty for defence zones over which the United Kingdom would retain permanent sovereignty.

It shall similarly be a condition that the implementation of a decision to change the international status of Cyprus would be made dependent on a special treaty arrangement by which the interests of minority racial groups were fully safeguarded.

At the end of ten years from the date on which the new constitution comes into effect, Her Majesty's Government will be prepared to raise with their fellow members of N.A.T.O. the question whether, in the situation then /obtaining,

DECLASSIFIED
E.O. 12958, SEC. 3.4 (b)
NR 94-317 #4
BY DATE 1995

Belge Tarihi: Haziran 19, 1956, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 19, 1995, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349067711, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, Kıbrıs sorunu ile ilgili İngiltere tarafından açıklanan bildirinin içeriğinde Birleşik Krallığın Kıbrıs anayasası için çerçece oluşturması, kendi geleceğini tayin etme hakkı ilkesi ile İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılacak anlaşma ve NATO'nun uluslararası status ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

EK 4

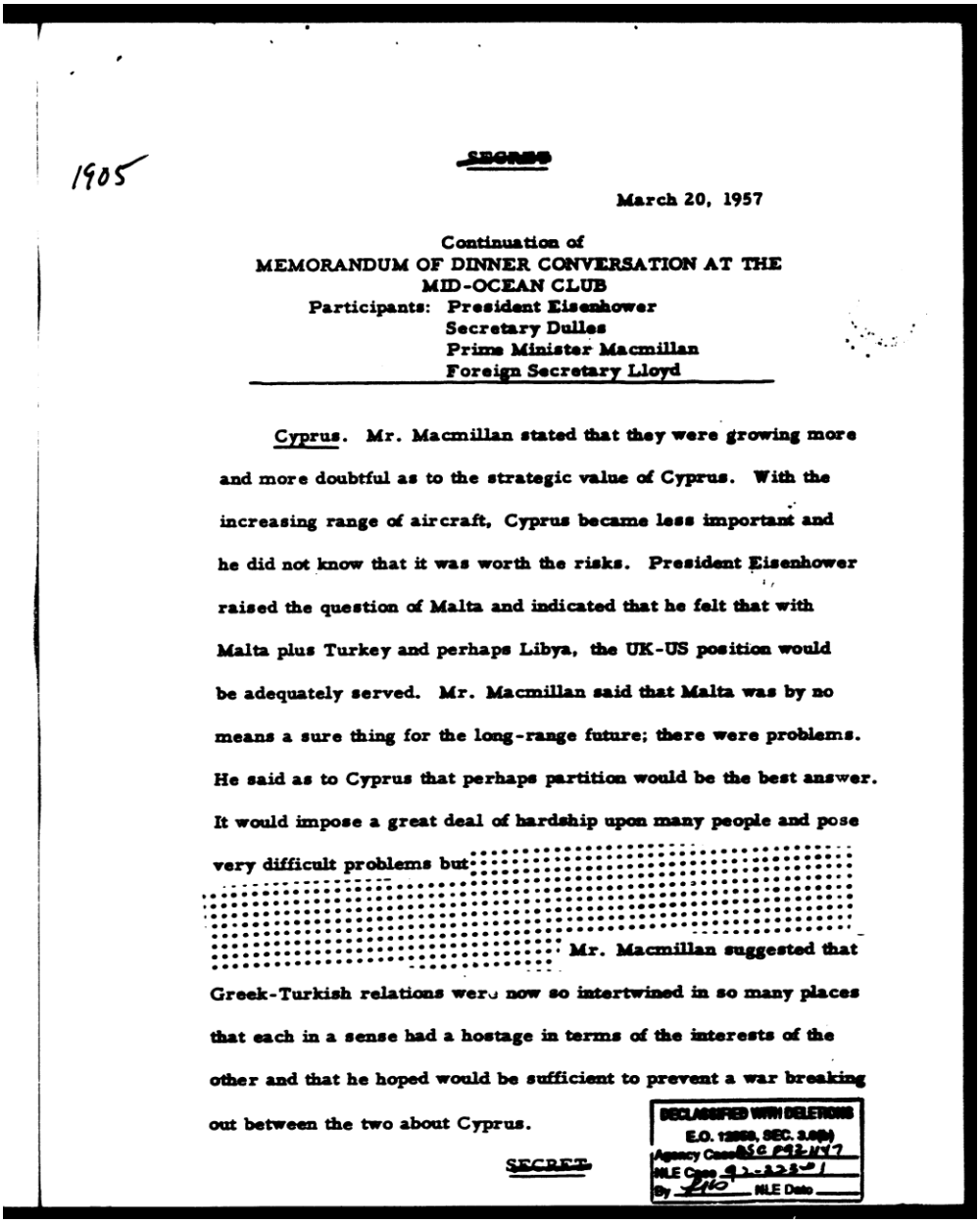

1905

~~SECRET~~

March 20, 1957

Continuation of
MEMORANDUM OF DINNER CONVERSATION AT THE
MID-OCEAN CLUB
Participants: President Eisenhower
Secretary Dulles
Prime Minister Macmillan
Foreign Secretary Lloyd

Cyprus. Mr. Macmillan stated that they were growing more and more doubtful as to the strategic value of Cyprus. With the increasing range of aircraft, Cyprus became less important and he did not know that it was worth the risks. President Eisenhower raised the question of Malta and indicated that he felt that with Malta plus Turkey and perhaps Libya, the UK-US position would be adequately served. Mr. Macmillan said that Malta was by no means a sure thing for the long-range future; there were problems. He said as to Cyprus that perhaps partition would be the best answer. It would impose a great deal of hardship upon many people and pose very difficult problems but [redacted] Mr. Macmillan suggested that Greek-Turkish relations were now so intertwined in so many places that each in a sense had a hostage in terms of the interests of the other and that he hoped would be sufficient to prevent a war breaking out between the two about Cyprus.

~~SECRET~~

DECLASSIFIED WITH DELETIONS
E.O. 12958, SEC. 3.6(b)
Agency Case DSC 092-NY7
NLE Case 92-328-1
By LNO NLE Date

Belge Tarihi: Mart 20, 1957, Belge Açıklanma Tarihi: Belirtilmemiş, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349100769, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

ABD Başkanı Dwigth D. Eisenhower, Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, İngiltere Başbakanı Harold Macmillan ve Dışişleri Bakanı Lloyd arasında geçen konuşmanın notlarını içeren belgede, Kıbrısın stratejik değeri konusundaki İngiliz şüphesi, Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan arasında olası bir savaşın önlenmesi umudu, ABD'ye karşı Fransız ve İngiliz baskısının azaltılması ve Lord Home'un Güneydoğu Asya Anlaşması Teşkilatı (SEATO) toplantısında komünizme karşı konuşmasına ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

EK 5

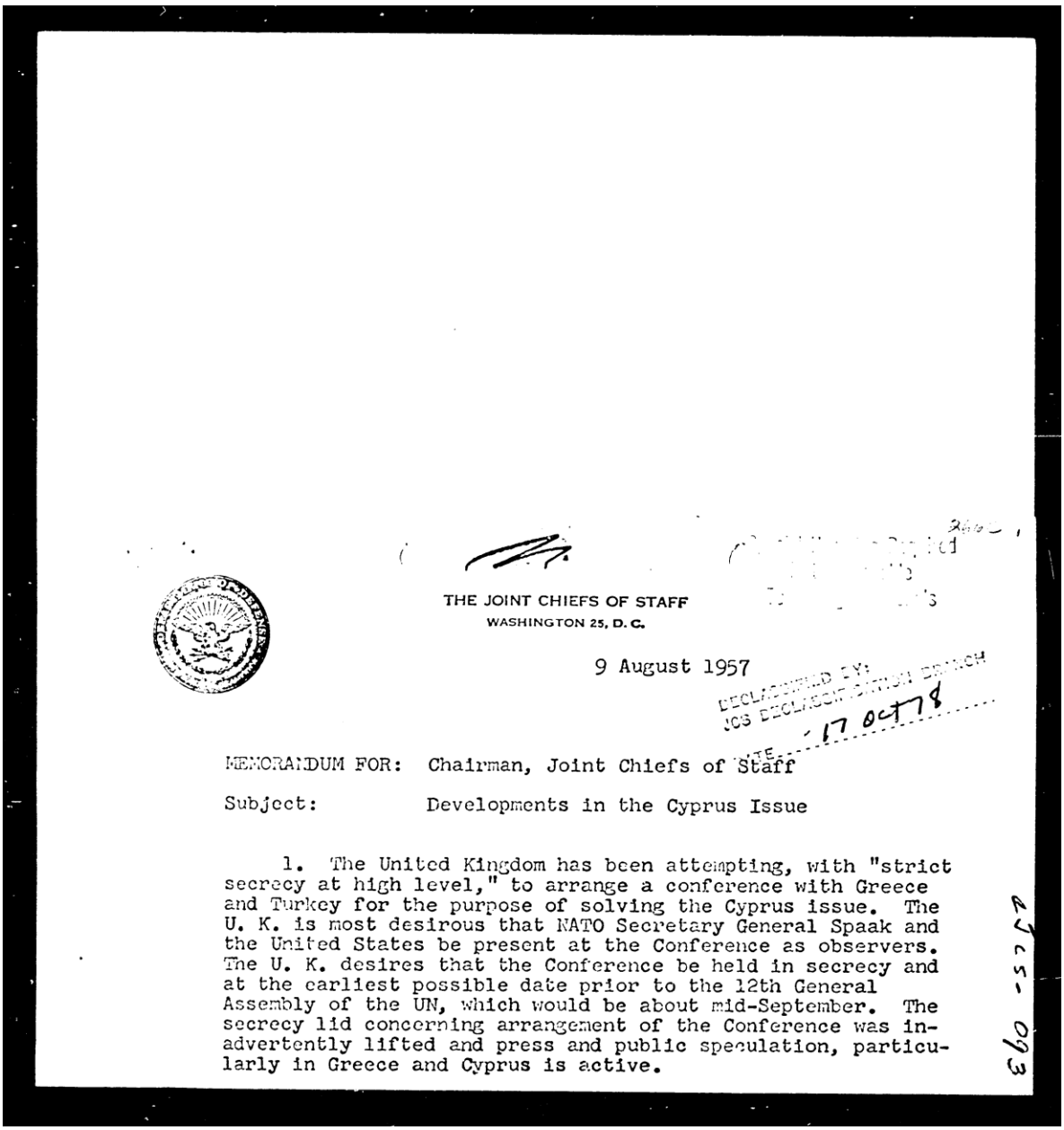

THE JOINT CHIEFS OF STAFF
WASHINGTON 25, D. C.

9 August 1957

DECLASSIFIED BY: JCS DECLASSIFICATION BRANCH
DATE 17 Oct 78

MEMORANDUM FOR: Chairman, Joint Chiefs of Staff

Subject: Developments in the Cyprus Issue

1. The United Kingdom has been attempting, with "strict secrecy at high level," to arrange a conference with Greece and Turkey for the purpose of solving the Cyprus issue. The U. K. is most desirous that NATO Secretary General Spaak and the United States be present at the Conference as observers. The U. K. desires that the Conference be held in secrecy and at the earliest possible date prior to the 12th General Assembly of the UN, which would be about mid-September. The secrecy lid concerning arrangement of the Conference was inadvertently lifted and press and public speculation, particularly in Greece and Cyprus is active.

Belge Tarihi: Ağustos. 9, 1957, Belge Açıklanma Tarihi: Ekim. 17, 1978, Belge Kurum: ABD Savunma Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349413619, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, İngiltere'nin Kıbrıs Meselesi üzerine, Türkiye ve Yunanistan'ın da katılımı ile üç taraflı bir konferans düzenlemeye çalışmasına dair bilgiler ile İngiltere'nin, gizli olarak düzenlenecek bu konferansa, ABD'nin ve NATO Genel Sekreter'i Spaak'ın gözlemci olarak katılmasını istediği bu konferansa ilişkin detayları içermektedir.

EK 6

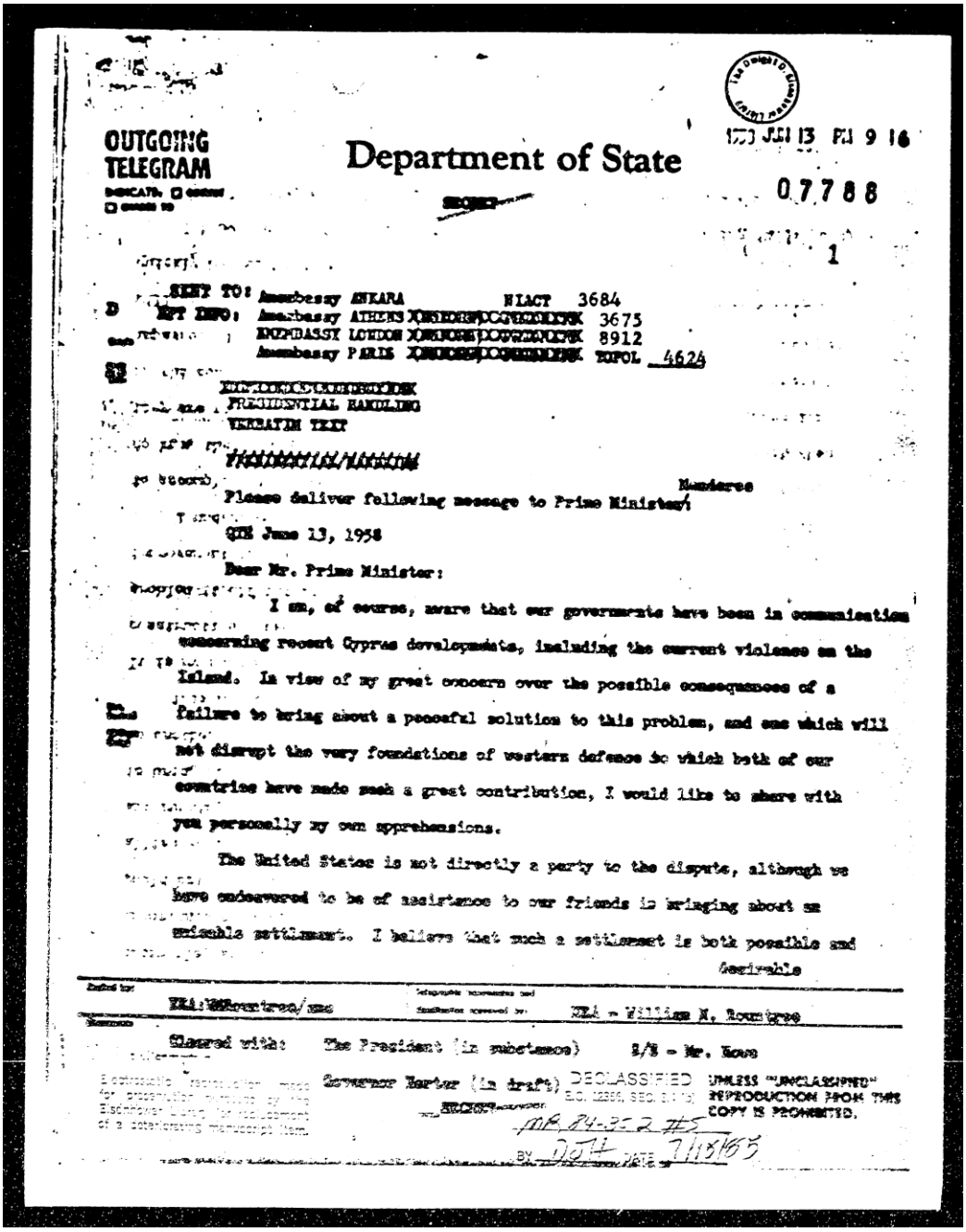

OUTGOING TELEGRAM

Department of State

SECRET

1773 JUN 13 PM 9 16

07788

1

SENT TO: Amembassy ANKARA NIACT 3684
INFO: Amembassy ATHENS 3675
AMEMBASSY LONDON 8912
Amembassy PARIS USIFOL 4624

PRESIDENTIAL HANDLING
VERBATIM TEXT

Menderes

Please deliver following message to Prime Minister:

QUX June 13, 1958

Dear Mr. Prime Minister:

I am, of course, aware that our governments have been in communication concerning recent Cyprus developments, including the current violence on the Island. In view of my great concern over the possible consequences of a failure to bring about a peaceful solution to this problem, and one which will not disrupt the very foundations of western defense to which both of our countries have made such a great contribution, I would like to share with you personally my own apprehensions.

The United States is not directly a party to the dispute, although we have endeavored to be of assistance to our friends in bringing about an amicable settlement. I believe that such a settlement is both possible and desirable

WRA:WMRountree/mmc

WRA - William M. Rountree

Cleared with: The President (in substance) S/S - Mr. Rowe

Governor Harter (in draft)

DECLASSIFIED E.O. 12356, SEC. 3.3(b)

UNLESS "UNCLASSIFIED" REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED.

NLE 84-352 #5

BY DJH DATE 7/18/85

Electrostatic reproduction made for preservation purposes by the Eisenhower Library for inclusion of a deteriorating manuscript item.

Belge Tarihi: Haziran 13, 1958, Belge Açıklanma Tarihi: Belirtilmemiş, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349210529
Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, ABD Başkanı Eisenhower, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes'e son zamanlarda Kıbrıs konusundaki gelişmelerle ilgili olarak kaygısını dile getirmiştir.

EK 7

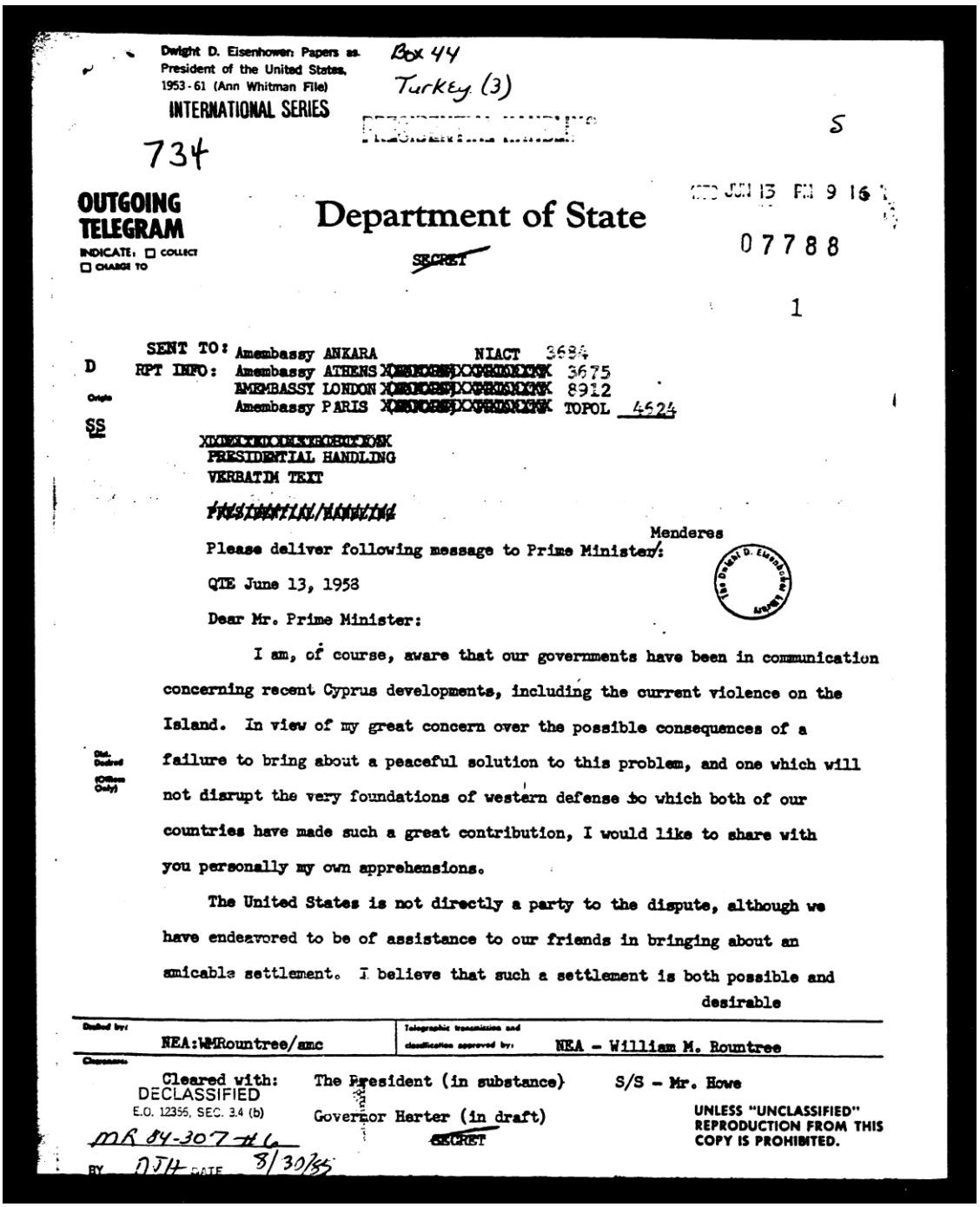

Dwight D. Eisenhower Papers as President of the United States, 1953-61 (Ann Whitman File)
INTERNATIONAL SERIES
Box 44
Turkey (3)
734

OUTGOING TELEGRAM
INDICATE: ☐ COLLECT ☐ CHARGE TO

Department of State

SECRET

07788

1

SENT TO: Amembassy ANKARA NIACT 3684
D RPT INFO: Amembassy ATHENS [redacted] 3675
AMEMBASSY LONDON [redacted] 8912
Amembassy PARIS [redacted] TOPOL 4624

SS

[redacted]
PRESIDENTIAL HANDLING
VERBATIM TEXT

[redacted]

Menderes

Please deliver following message to Prime Minister:

QTE June 13, 1958

Dear Mr. Prime Minister:

I am, of course, aware that our governments have been in communication concerning recent Cyprus developments, including the current violence on the Island. In view of my great concern over the possible consequences of a failure to bring about a peaceful solution to this problem, and one which will not disrupt the very foundations of western defense to which both of our countries have made such a great contribution, I would like to share with you personally my own apprehensions.

The United States is not directly a party to the dispute, although we have endeavored to be of assistance to our friends in bringing about an amicable settlement. I believe that such a settlement is both possible and desirable

Drafted by: NEA:WMRountree/amc
Telegraphic transmission and classification approved by: NEA - William M. Rountree

Cleared with: The President (in substance) S/S - Mr. Howe
Governor Harter (in draft)

DECLASSIFIED
E.O. 12356, SEC. 3.4 (b)
NR 84-307 #6
BY NJH DATE 8/30/85

SECRET

UNLESS "UNCLASSIFIED" REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED.

Belge Tarihi: Haziran 13, 1958, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 30, 1985, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349231430, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, ABD Başkanı Eisenhower'ın Kıbrıs'taki son gelişmelere ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Adnan Menderes ile görüşmesine dair detayları içermektedir.

EK 8

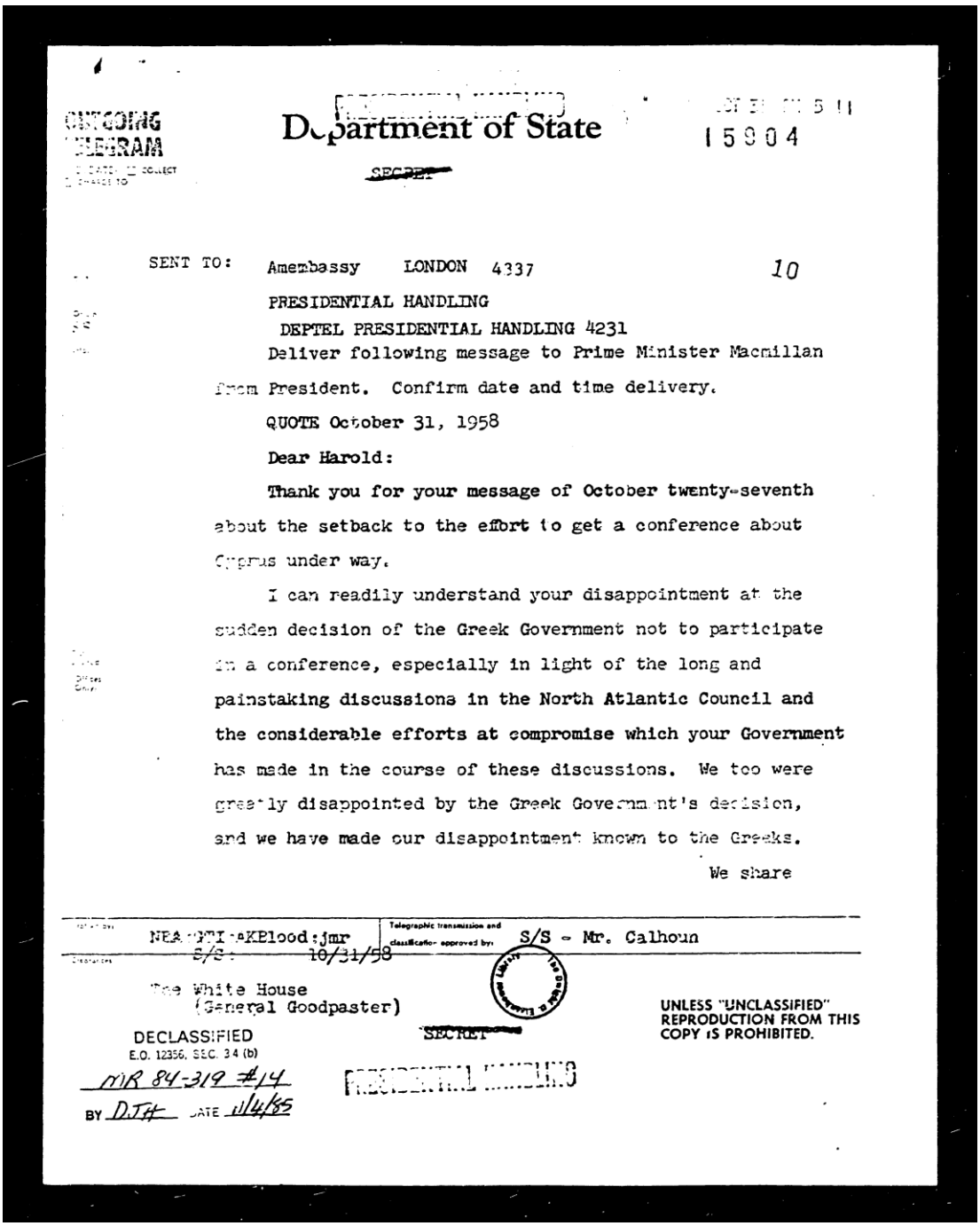

OUTGOING TELEGRAM

Department of State

SECRET

15904

SENT TO: Amembassy LONDON 4337 10

PRESIDENTIAL HANDLING

DEPTEL PRESIDENTIAL HANDLING 4231

Deliver following message to Prime Minister Macmillan from President. Confirm date and time delivery.

QUOTE October 31, 1958

Dear Harold:

Thank you for your message of October twenty-seventh about the setback to the effort to get a conference about Cyprus under way.

I can readily understand your disappointment at the sudden decision of the Greek Government not to participate in a conference, especially in light of the long and painstaking discussions in the North Atlantic Council and the considerable efforts at compromise which your Government has made in the course of these discussions. We too were greatly disappointed by the Greek Government's decision, and we have made our disappointment known to the Greeks.

We share

NEA:GTI:eKBlood:jmr 10/31/58 S/S:

Telegraphic transmission and classification approved by: S/S - Mr. Calhoun

The White House (General Goodpaster)

SECRET

UNLESS "UNCLASSIFIED" REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED.

DECLASSIFIED E.O. 12356, SEC. 3.4 (b) NR 84-319 #14 BY DJH DATE 11/4/85

PRESIDENTIAL HANDLING

Belge Tarihi: Ekim 31, 1958, Belge Açıklanma Tarihi: Kasım 04, 1985, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349215933, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD Başkanı Eisenhower'ın, İngiltere Başkanı Macmillan'ın gönderdiği 27 Ekim 1958 tarihli, planlanan Kıbrıs Konferansına ilişkin çabaların başarısızlığıyla ilgili mesaja cevabıdır.

EK 9

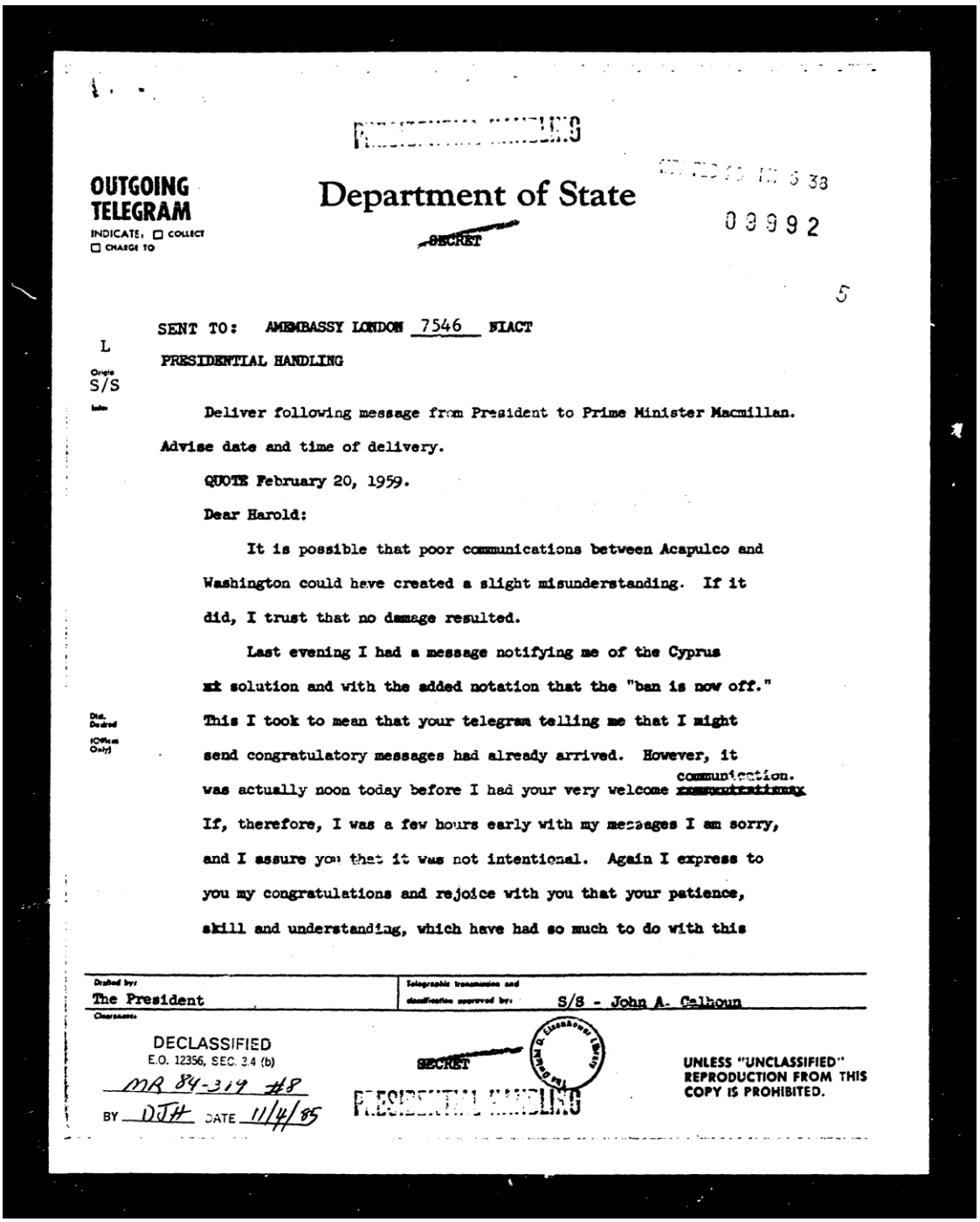

PRESIDENTIAL HANDLING

OUTGOING TELEGRAM
INDICATE: ☐ COLLECT ☐ CHARGE TO

Department of State

SECRET

03992

5

SENT TO: AMEMBASSY LONDON 7546 NIACT

L

PRESIDENTIAL HANDLING

Origin S/S

Deliver following message from President to Prime Minister Macmillan. Advise date and time of delivery.

QUOTE February 20, 1959.

Dear Harold:

It is possible that poor communications between Acapulco and Washington could have created a slight misunderstanding. If it did, I trust that no damage resulted.

Last evening I had a message notifying me of the Cyprus ~~mt~~ solution and with the added notation that the "ban is now off." This I took to mean that your telegram telling me that I might send congratulatory messages had already arrived. However, it was actually noon today before I had your very welcome communication. If, therefore, I was a few hours early with my messages I am sorry, and I assure you that it was not intentional. Again I express to you my congratulations and rejoice with you that your patience, skill and understanding, which have had so much to do with this

Drafted by: The President

Telegraphic transmission and classification approved by: S/S - John A. Calhoun

Clearances:

DECLASSIFIED
E.O. 12356, SEC. 3.4 (b)
MR 84-319 #8
BY DJH DATE 11/4/85

SECRET

PRESIDENTIAL HANDLING

UNLESS "UNCLASSIFIED" REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED.

Belge Tarihi: Şubat 20, 1959, Belge Açıklanma Tarihi: Kasım 04, 1985, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349215937, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD Başkanı Eisenhower'ın, Menderes ve Karamanlis'e gönderdiği telgrafta Kıbrıs durumuna ilişkin uzlaşma sağlanmasına yönelik tebrik mesajına ilişkindir.

EK 10

~~TOP SECRET~~

TOP SECRET
EIDER

1272

April 16, 1959 material

Synopsis of Intelligence material reported to the President

TURKEY-GREECE-CYPRUS

b

[redacted] While Greece and Turkey continue to try to avoid controversy over Cyprus, antagonistic tendencies shown by Greek and Turkish Cypriots, and Marios' recent concessions to EOKA, will increase the difficulty of working out the details of a viable independent Cyprus government.

John S. Dulles

DECLASSIFIED
with deletions
Authority NND 2000-26#2
By KF NLE Date 5/30/03

~~TOP SECRET~~
EIDER

~~TOP SECRET~~

Belge Tarihi: Nisan 16, 1959, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 30, 2003, Belge Kurum: ABD Savunma Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/1, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349539946, Belge Gizlilik Seviyesi: ÇOK GİZLİ

Belgede, John S.Dulles, Başkan Eisenhower'a gönderdiği istihbarat raporu özetinde adadaki Rum ve Türkler'in Kıbrıs'la ilgili anlaşmazlık konusunda ihtilafa düşmekten kaçındıklarını bildirmiştir.

EK 11

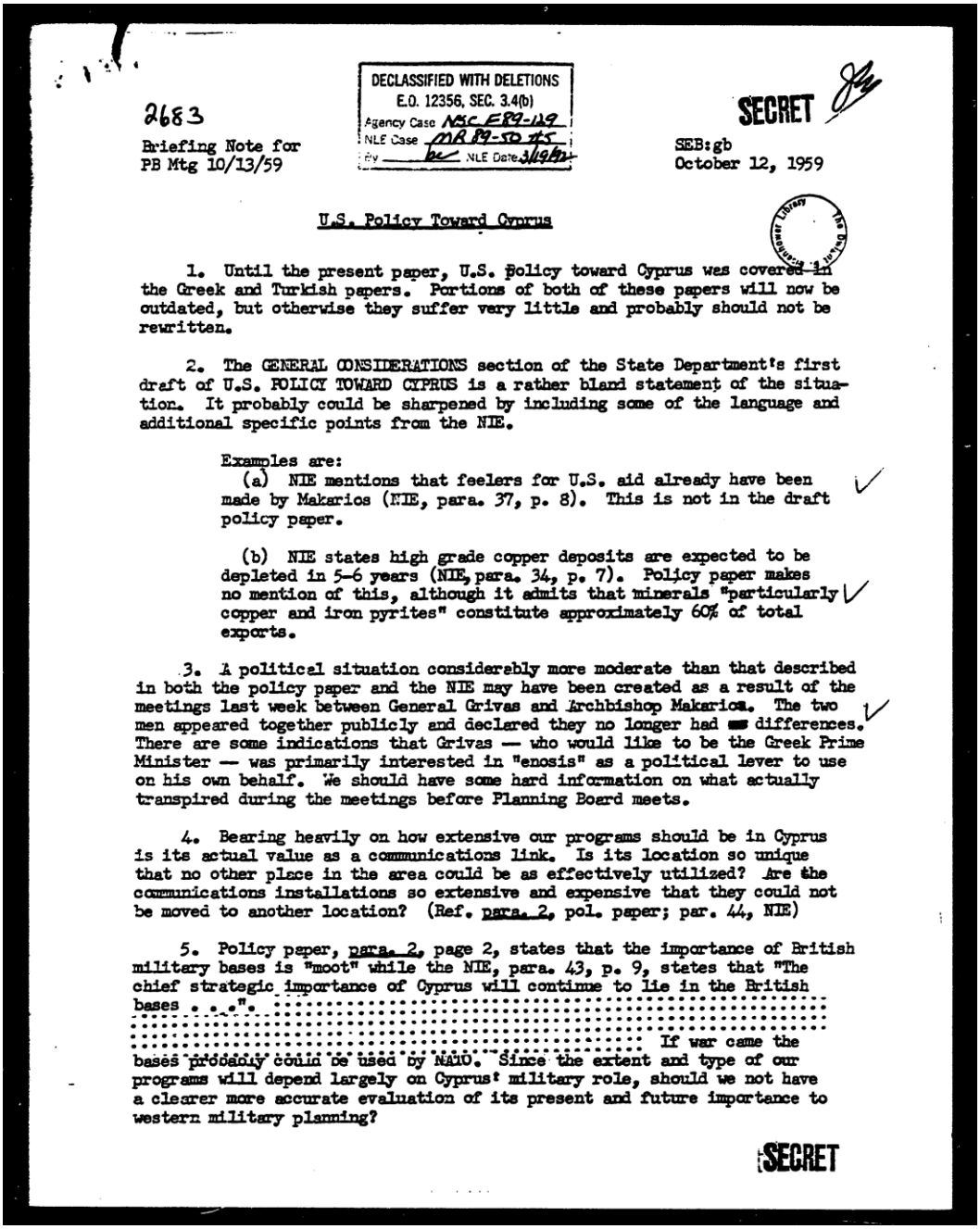

DECLASSIFIED WITH DELETIONS
E.O. 12356, SEC. 3.4(b)
Agency Case NSC E89-129
NLE Case MR 89-50 #5
By bc NLE Date 3/19/92

2683

SECRET

Briefing Note for
PB Mtg 10/13/59

SEB:gb
October 12, 1959

U.S. Policy Toward Cyprus

1. Until the present paper, U.S. policy toward Cyprus was covered in the Greek and Turkish papers. Portions of both of these papers will now be outdated, but otherwise they suffer very little and probably should not be rewritten.

2. The GENERAL CONSIDERATIONS section of the State Department's first draft of U.S. POLICY TOWARD CYPRUS is a rather bland statement of the situation. It probably could be sharpened by including some of the language and additional specific points from the NIE.

Examples are:

(a) NIE mentions that feelers for U.S. aid already have been made by Makarios (NIE, para. 37, p. 8). This is not in the draft policy paper.

(b) NIE states high grade copper deposits are expected to be depleted in 5-6 years (NIE, para. 34, p. 7). Policy paper makes no mention of this, although it admits that minerals "particularly copper and iron pyrites" constitute approximately 60% of total exports.

3. A political situation considerably more moderate than that described in both the policy paper and the NIE may have been created as a result of the meetings last week between General Grivas and Archbishop Makarios. The two men appeared together publicly and declared they no longer had [redacted] differences. There are some indications that Grivas — who would like to be the Greek Prime Minister — was primarily interested in "enosis" as a political lever to use on his own behalf. We should have some hard information on what actually transpired during the meetings before Planning Board meets.

4. Bearing heavily on how extensive our programs should be in Cyprus is its actual value as a communications link. Is its location so unique that no other place in the area could be as effectively utilized? Are the communications installations so extensive and expensive that they could not be moved to another location? (Ref. para. 2, pol. paper; par. 44, NIE)

5. Policy paper, para. 2, page 2, states that the importance of British military bases is "moot" while the NIE, para. 43, p. 9, states that "The chief strategic importance of Cyprus will continue to lie in the British bases . . .". [redacted] If war came the bases probably could be used by NATO. Since the extent and type of our programs will depend largely on Cyprus' military role, should we not have a clearer more accurate evaluation of its present and future importance to western military planning?

SECRET

Belge Tarihi: Ekim 12, 1959, Belge Açıklanma Tarihi: Mart 19, 1992, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349332764, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Ulusal Güvenlik Konseyi Planlama Kurulu toplantısının, Kıbrıs konusuna ilişkin ABD'in politikasına yönelik brifing notlarını içermektedir.

EK 12

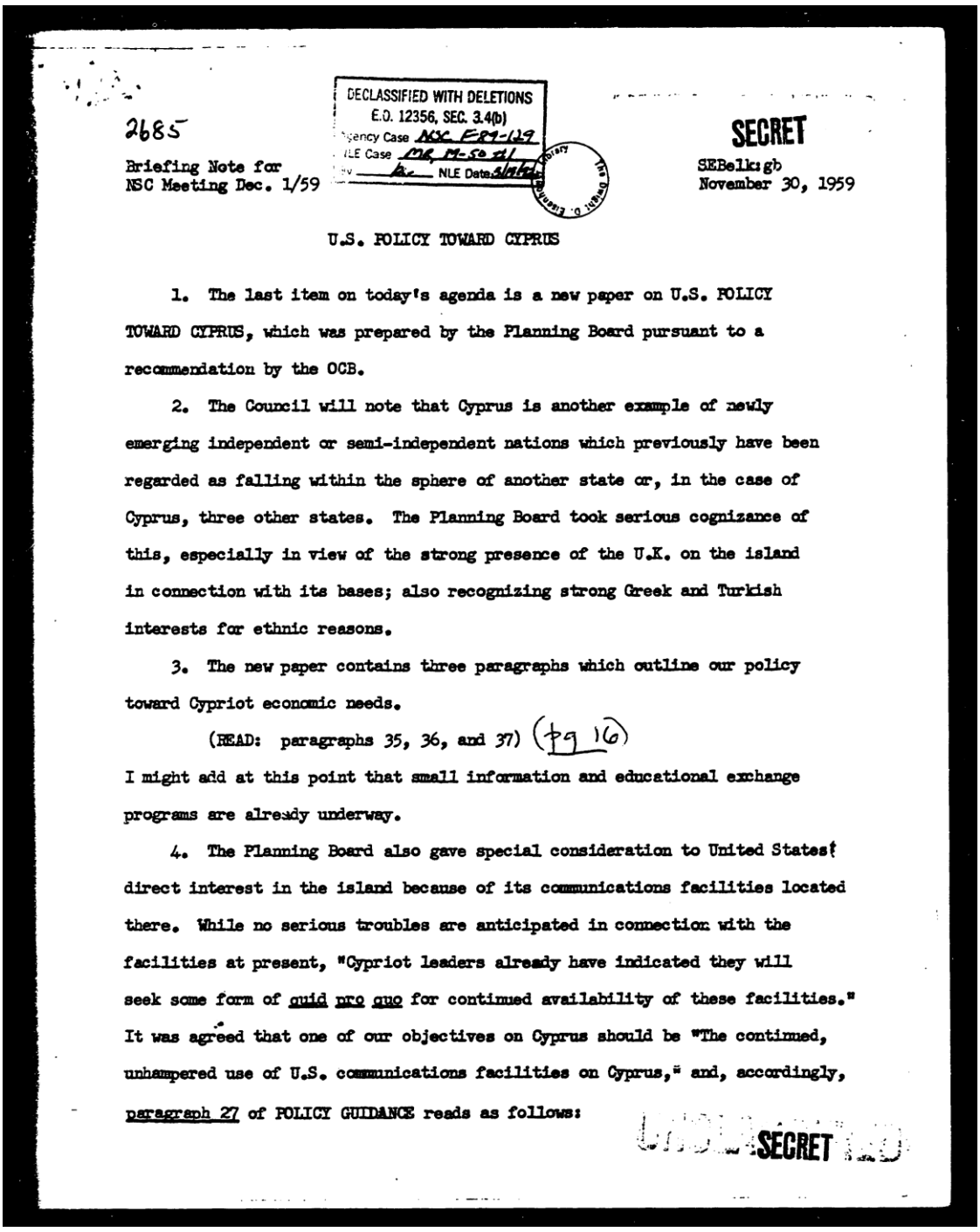

2685

DECLASSIFIED WITH DELETIONS
E.O. 12356, SEC. 3.4(b)
Agency Case NSC F89-129
NLE Case M6, M-50 #1
By ka NLE Date 5/19/92

SECRET

Briefing Note for
NSC Meeting Dec. 1/59

SEBelk:gb
November 30, 1959

U.S. POLICY TOWARD CYPRUS

1. The last item on today's agenda is a new paper on U.S. POLICY TOWARD CYPRUS, which was prepared by the Planning Board pursuant to a recommendation by the OCB.

2. The Council will note that Cyprus is another example of newly emerging independent or semi-independent nations which previously have been regarded as falling within the sphere of another state or, in the case of Cyprus, three other states. The Planning Board took serious cognizance of this, especially in view of the strong presence of the U.K. on the island in connection with its bases; also recognizing strong Greek and Turkish interests for ethnic reasons.

3. The new paper contains three paragraphs which outline our policy toward Cypriot economic needs.

(READ: paragraphs 35, 36, and 37) (pg 16)

I might add at this point that small information and educational exchange programs are already underway.

4. The Planning Board also gave special consideration to United States' direct interest in the island because of its communications facilities located there. While no serious troubles are anticipated in connection with the facilities at present, "Cypriot leaders already have indicated they will seek some form of quid pro quo for continued availability of these facilities." It was agreed that one of our objectives on Cyprus should be "The continued, unhampered use of U.S. communications facilities on Cyprus," and, accordingly, paragraph 27 of POLICY GUIDANCE reads as follows:

SECRET

Belge Tarihi: Kasım 30, 1959, Belge Açıklanma Tarihi: Belirtilmemiş, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349332772, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD'nin o dönemki Kıbrıs politikasına ilişkin detayları içermektedir.

EK 13

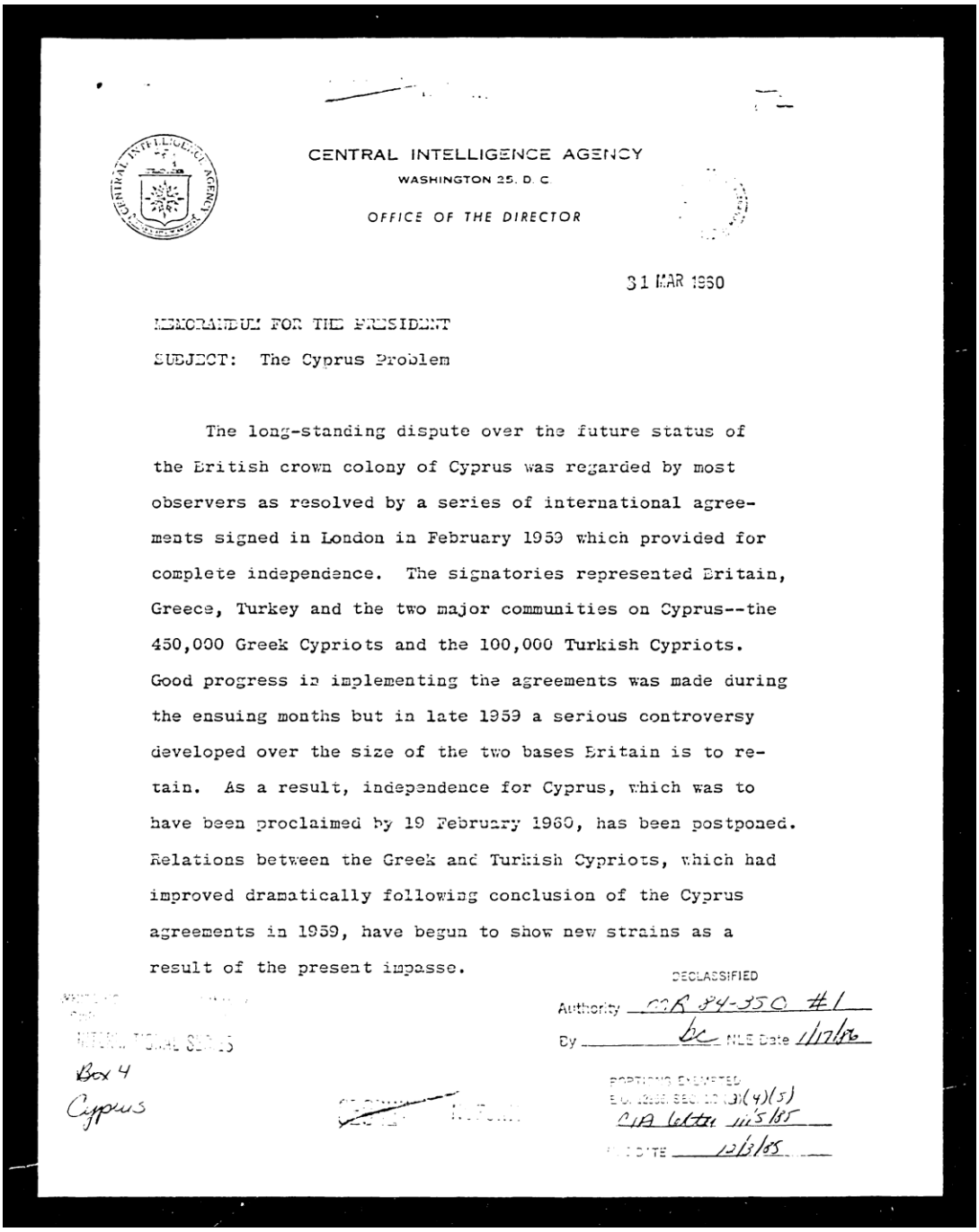

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY
WASHINGTON 25, D. C.
OFFICE OF THE DIRECTOR

31 MAR 1960

MEMORANDUM FOR THE PRESIDENT

SUBJECT: The Cyprus Problem

The long-standing dispute over the future status of the British crown colony of Cyprus was regarded by most observers as resolved by a series of international agreements signed in London in February 1959 which provided for complete independence. The signatories represented Britain, Greece, Turkey and the two major communities on Cyprus--the 450,000 Greek Cypriots and the 100,000 Turkish Cypriots. Good progress in implementing the agreements was made during the ensuing months but in late 1959 a serious controversy developed over the size of the two bases Britain is to retain. As a result, independence for Cyprus, which was to have been proclaimed by 19 February 1960, has been postponed. Relations between the Greek and Turkish Cypriots, which had improved dramatically following conclusion of the Cyprus agreements in 1959, have begun to show new strains as a result of the present impasse.

DECLASSIFIED
Authority CIA 84-350 #1
By bc NLE Date 1/17/86

Box 4
Cyprus

PORTIONS EXEMPTED
E.O. 12356, SEC. 3.3 (b)(4)(5)
CIA letter 11/5/85
NLE DATE 12/3/85

Belge Tarihi: Mart 31, 1960, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 17, 1986, Belge Kurum: Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349215155, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Merkezi İstihbarat Ajansı'nın (CIA), İngiliz sömürgesi Kıbrıs üzerinde uzun bir süredir devam eden anlaşmazlığın arka planını ortaya koyduğu istihbarat bilgilerini ve raporlarını içermektedir.

EK 14

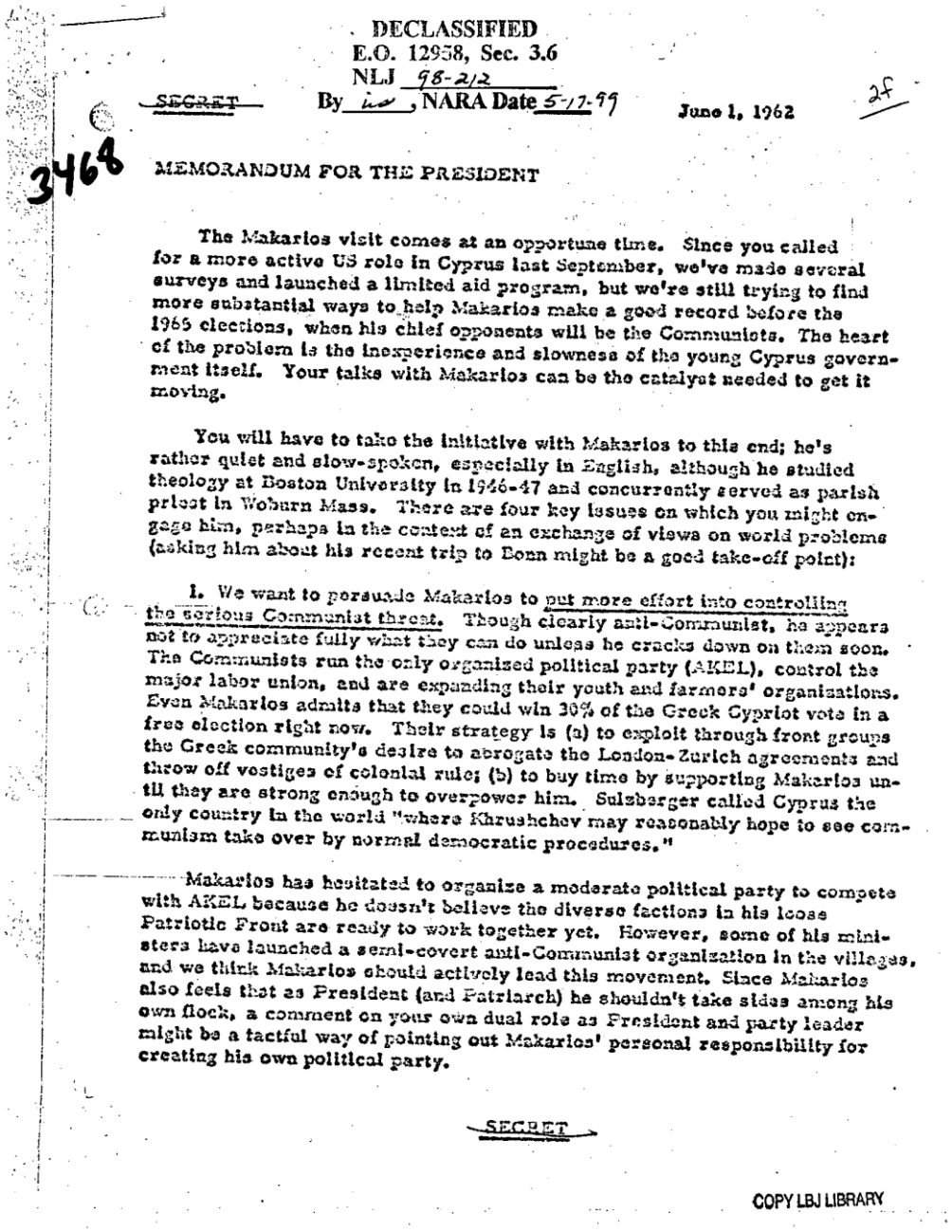

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-212
By LW, NARA Date 5-17-99

~~SECRET~~

June 1, 1962

3468

MEMORANDUM FOR THE PRESIDENT

The Makarios visit comes at an opportune time. Since you called for a more active US role in Cyprus last September, we've made several surveys and launched a limited aid program, but we're still trying to find more substantial ways to help Makarios make a good record before the 1965 elections, when his chief opponents will be the Communists. The heart of the problem is the inexperience and slowness of the young Cyprus government itself. Your talks with Makarios can be the catalyst needed to get it moving.

You will have to take the initiative with Makarios to this end; he's rather quiet and slow-spoken, especially in English, although he studied theology at Boston University in 1946-47 and concurrently served as parish priest in Woburn Mass. There are four key issues on which you might engage him, perhaps in the context of an exchange of views on world problems (asking him about his recent trip to Bonn might be a good take-off point):

1. We want to persuade Makarios to put more effort into controlling the serious Communist threat. Though clearly anti-Communist, he appears not to appreciate fully what they can do unless he cracks down on them soon. The Communists run the only organized political party (AKEL), control the major labor union, and are expanding their youth and farmers' organizations. Even Makarios admits that they could win 30% of the Greek Cypriot vote in a free election right now. Their strategy is (a) to exploit through front groups the Greek community's desire to abrogate the London-Zurich agreements and throw off vestiges of colonial rule; (b) to buy time by supporting Makarios until they are strong enough to overpower him. Sulzberger called Cyprus the only country in the world "where Khrushchev may reasonably hope to see communism take over by normal democratic procedures."

Makarios has hesitated to organize a moderate political party to compete with AKEL because he doesn't believe the diverse factions in his loose Patriotic Front are ready to work together yet. However, some of his ministers have launched a semi-covert anti-Communist organization in the villages, and we think Makarios should actively lead this movement. Since Makarios also feels that as President (and Patriarch) he shouldn't take sides among his own flock, a comment on your own dual role as President and party leader might be a tactful way of pointing out Makarios' personal responsibility for creating his own political party.

~~SECRET~~

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Haziran 1, 1962, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 17, 1999, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349480171, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Robert Komer'in, Başkan John F. Kennedy'e, Kıbrıs Başbakanı Başpiskopos III. Makarios'un ABD ziyaretine ilişkin, ABD - Kıbrıs ilişkileri, Kıbrısta Komünist Parti tehdidi, Kıbrıs'taki politik durum, ABD'in Kıbrıs'a ekonomik yardımı, Yunanistan ve Türkiye arasındaki ilişkiler, Kıbrısla bağlantılı olarak Avrupa ortak pazarı başlıklarını içeren notları özetlediği belgedir.

EK 15

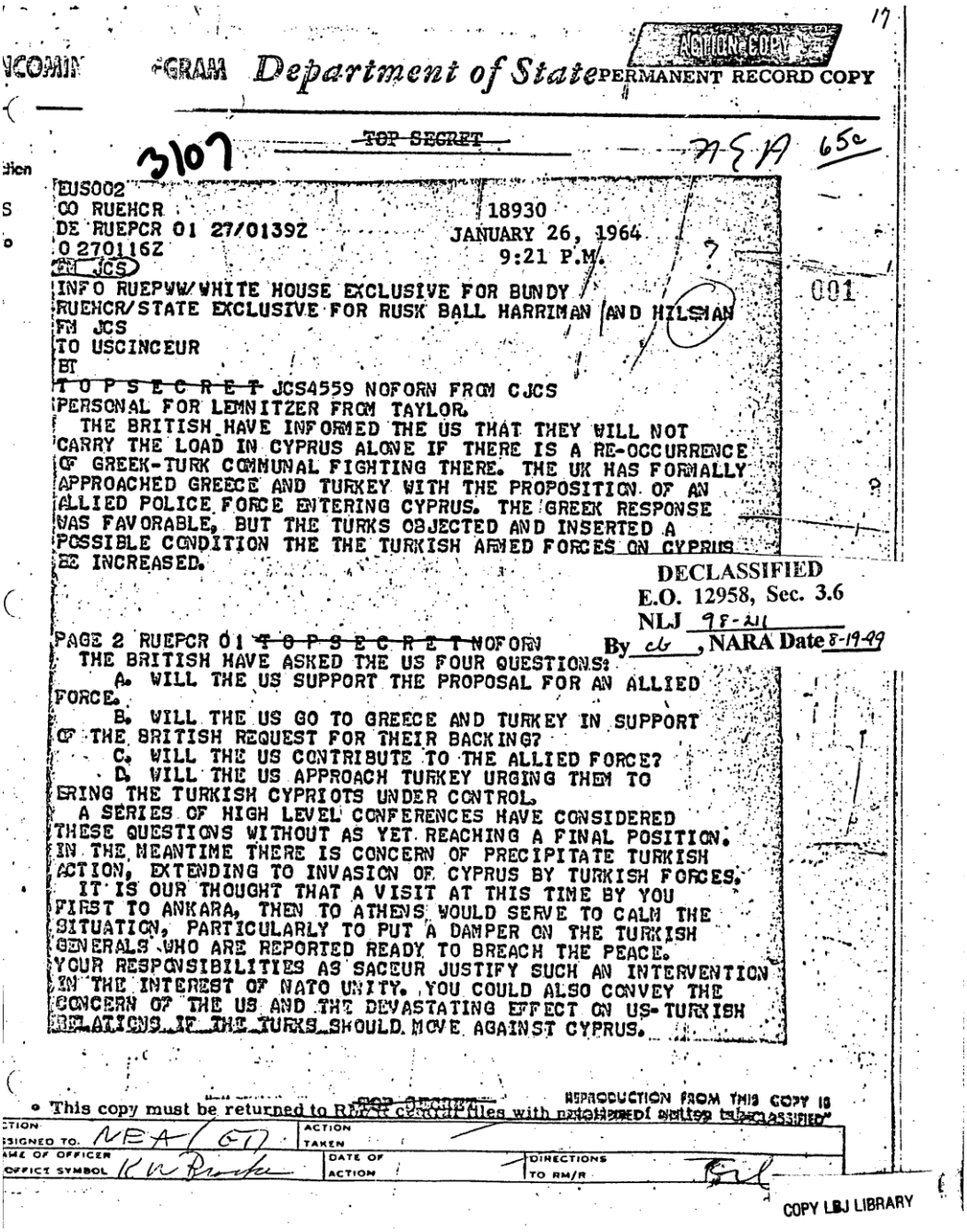

INCOMING TELEGRAM Department of State PERMANENT RECORD COPY

TOP SECRET

3107

EUS002
CO RUEHCR 18930
DE RUEPCR 01 27/0139Z JANUARY 26, 1964
0 270116Z 9:21 P.M.
FM JCS
INFO RUEPWW/WHITE HOUSE EXCLUSIVE FOR BUNDY
RUEHCR/STATE EXCLUSIVE FOR RUSK BALL HARRIMAN AND HILSMAN
FM JCS
TO USCINCEUR
BT
T O P S E C R E T JCS4559 NOFORN FROM CJCS
PERSONAL FOR LEMNITZER FROM TAYLOR.
THE BRITISH HAVE INFORMED THE US THAT THEY WILL NOT CARRY THE LOAD IN CYPRUS ALONE IF THERE IS A RE-OCCURRENCE OF GREEK-TURK COMMUNAL FIGHTING THERE. THE UK HAS FORMALLY APPROACHED GREECE AND TURKEY WITH THE PROPOSITION OF AN ALLIED POLICE FORCE ENTERING CYPRUS. THE GREEK RESPONSE WAS FAVORABLE, BUT THE TURKS OBJECTED AND INSERTED A POSSIBLE CONDITION THE THE TURKISH ARMED FORCES ON CYPRUS BE INCREASED.

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-211
By cb , NARA Date 8-19-99

PAGE 2 RUEPCR 01 T O P S E C R E T NOFORN
THE BRITISH HAVE ASKED THE US FOUR QUESTIONS:
A. WILL THE US SUPPORT THE PROPOSAL FOR AN ALLIED FORCE.
B. WILL THE US GO TO GREECE AND TURKEY IN SUPPORT OF THE BRITISH REQUEST FOR THEIR BACKING?
C. WILL THE US CONTRIBUTE TO THE ALLIED FORCE?
D. WILL THE US APPROACH TURKEY URGING THEM TO BRING THE TURKISH CYPRIOTS UNDER CONTROL.
A SERIES OF HIGH LEVEL CONFERENCES HAVE CONSIDERED THESE QUESTIONS WITHOUT AS YET REACHING A FINAL POSITION. IN THE MEANTIME THERE IS CONCERN OF PRECIPITATE TURKISH ACTION, EXTENDING TO INVASION OF CYPRUS BY TURKISH FORCES.
IT IS OUR THOUGHT THAT A VISIT AT THIS TIME BY YOU FIRST TO ANKARA, THEN TO ATHENS WOULD SERVE TO CALM THE SITUATION, PARTICULARLY TO PUT A DAMPER ON THE TURKISH GENERALS WHO ARE REPORTED READY TO BREACH THE PEACE. YOUR RESPONSIBILITIES AS SACEUR JUSTIFY SUCH AN INTERVENTION IN THE INTEREST OF NATO UNITY. YOU COULD ALSO CONVEY THE CONCERN OF THE US AND THE DEVASTATING EFFECT ON US-TURKISH RELATIONS IF THE TURKS SHOULD MOVE AGAINST CYPRUS.

TOP SECRET

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS CLASSIFIED

This copy must be returned to RUEPCR central files with no notation

ACTION SIGNED TO: NEA/GT
NAME OF OFFICER / OFFICE SYMBOL: KW Brooks
ACTION TAKEN
DATE OF ACTION
DIRECTIONS TO RM/R

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 26, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349512509, Belge Gizlilik Seviyesi: ÇOK GİZLİ

Belge, İngiltere'nin adadaki Rumlar ve Türkler arasında toplumsal bir savaşın yeniden meydana gelmesi halinde, Kıbrıs'ı yalnız başına savunmayacağına ilişkin kararını belirttiği, yine İngiltere'nin Yunanistan ve Türkiye'ye, müttefik polis güçlerinin Ada'da konumlandırılması ile ilgili resmi olarak teklifte bulunmaya teşebbüs ettiğine dair detayların yer aldığı telgraftır.

EK 16

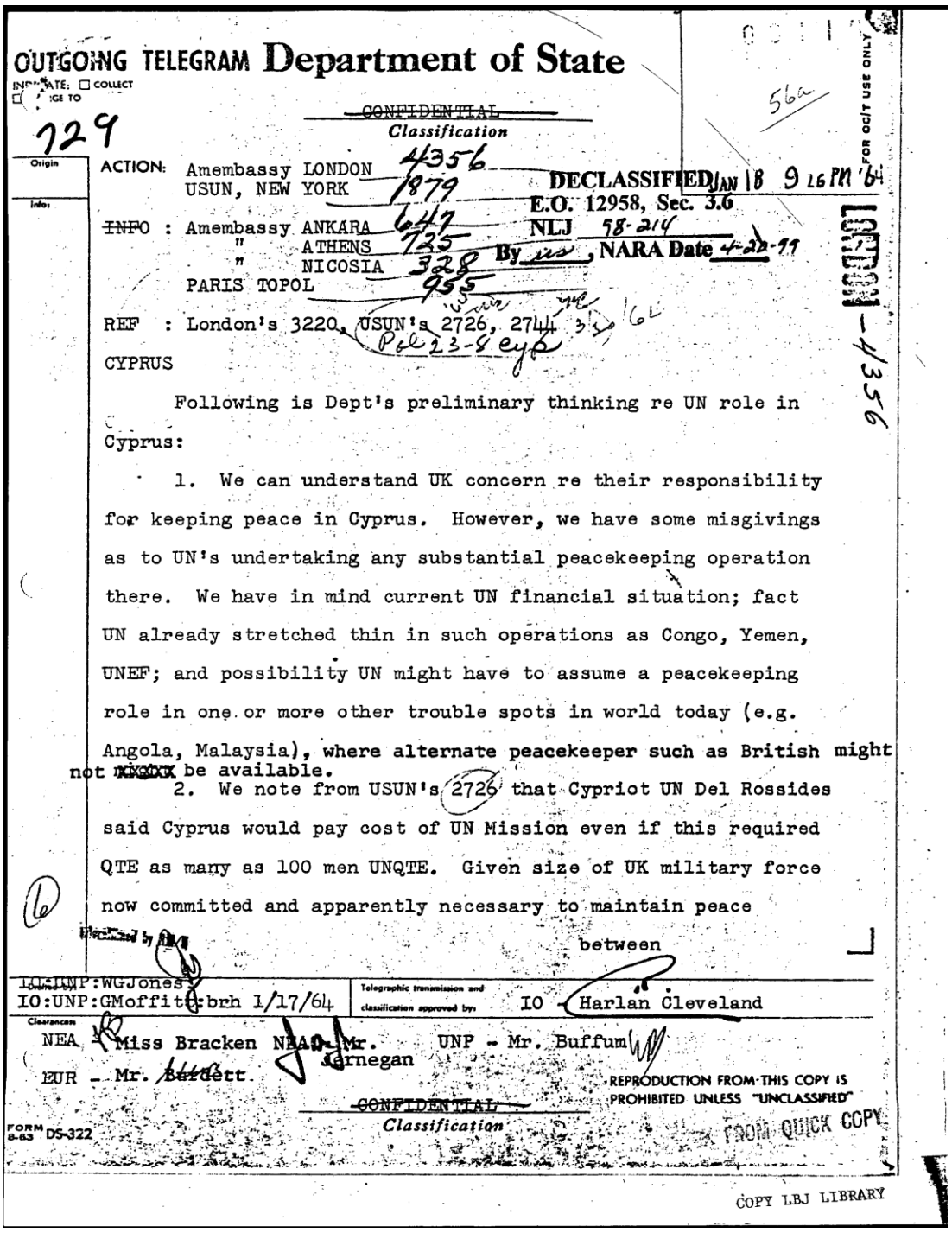

OUTGOING TELEGRAM Department of State

INDICATE: ☐ COLLECT
☐ CHARGE TO

729

~~CONFIDENTIAL~~
Classification

Origin

ACTION: Amembassy LONDON 4356
USUN, NEW YORK 1879

Info:

~~INFO~~ : Amembassy ANKARA 647
" ATHENS 725
" NICOSIA 328
PARIS TOPOL 955

DECLASSIFIED JAN 18 9 16 PM '96
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-214
By us, NARA Date 4-22-99

REF : London's 3220, USUN's 2726, 2744

Pol 23-8 eyb

CYPRUS

Following is Dept's preliminary thinking re UN role in Cyprus:

1. We can understand UK concern re their responsibility for keeping peace in Cyprus. However, we have some misgivings as to UN's undertaking any substantial peacekeeping operation there. We have in mind current UN financial situation; fact UN already stretched thin in such operations as Congo, Yemen, UNEF; and possibility UN might have to assume a peacekeeping role in one or more other trouble spots in world today (e.g. Angola, Malaysia), where alternate peacekeeper such as British might not ~~XXXXX~~ be available.

2. We note from USUN's 2726 that Cypriot UN Del Rossides said Cyprus would pay cost of UN Mission even if this required QTE as many as 100 men UNQTE. Given size of UK military force now committed and apparently necessary to maintain peace between

Drafted by IO:UNP:WGJones
IO:UNP:GMoffitt:brh 1/17/64

Telegraphic transmission and classification approved by: IO - Harlan Cleveland

Clearances
NEA - Miss Bracken NEA - Mr. Jernegan
UNP - Mr. Buffum
EUR - Mr. Burdett

~~CONFIDENTIAL~~
Classification

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

FORM DS-322 8-63

FROM QUICK COPY

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 18, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Nisan 20, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349160764, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belgede ABD, BM'nin Kıbrıs adasındaki Rum ve Türkler'i kontrol etmek amaçlı barışı koruma operasyonunun parasal ve fiziksel uygulanabilirliği hakkında görüşlerini dile getirmiştir.

EK 17

Robinson/
1/27/64

Copy for: The White House

Approved in U 1/27/64
Approved in M 1/28/64

~~SECRET~~ --LIMITED DISTRIBUTION

2500

MEMORANDUM FOR THE RECORD

MEETING ON CYPRUS HELD IN ACTING SECRETARY BALL'S CONFERENCE ROOM
5:00 p.m., January 25

PARTICIPANTS

STATE

Acting Secretary Ball
Deputy Under Secretary Harriman
Assistant Secretary Talbot
Deputy Assistant Secretary Burdett
Deputy Assistant Secretary Jernegan
Colonel Robinson (G/PM)

DEFENSE

Secretary McNamara
General Maxwell Taylor
Assistant Secretary Bundy
Deputy Assistant Secretary Sloan
Rear Admiral Chew (Deputy J-3)

DECLASSIFIED
Authority NLJ 98-212
By ss/ks NARA, Date 4/13/00

WHITE HOUSE

Mr. Komer

COPIES TO: SEE PAGE 8 FOR DISTRIBUTION LIST

Acting Secretary Ball opened the meeting with a summation of his discussion this morning with Ambassador David Ormsby Gore. He noted that the Ambassador had referred to the failure of the London talks on Cyprus to get off the ground, the lack of a responsible attitude on the part of Greek and Turkish forces on Cyprus, etc. The Ambassador had then stated that for predominately political reasons the British could no longer assume responsibility for the maintenance of law and order on Cyprus without outside assistance if fighting broke out.

~~SECRET~~ --LIMITED DISTRIBUTION

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 27, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Nisan 13, 2000, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/8, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349500951, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Rum ve Türk resmi makamlarının sorumlu bir tutum sergileyememesinden kaynaklı Londra'nın başarısızlığının gözden geçirilmesine ilişkin yapılan bir toplantının özeti niteliğindedir.

EK 18

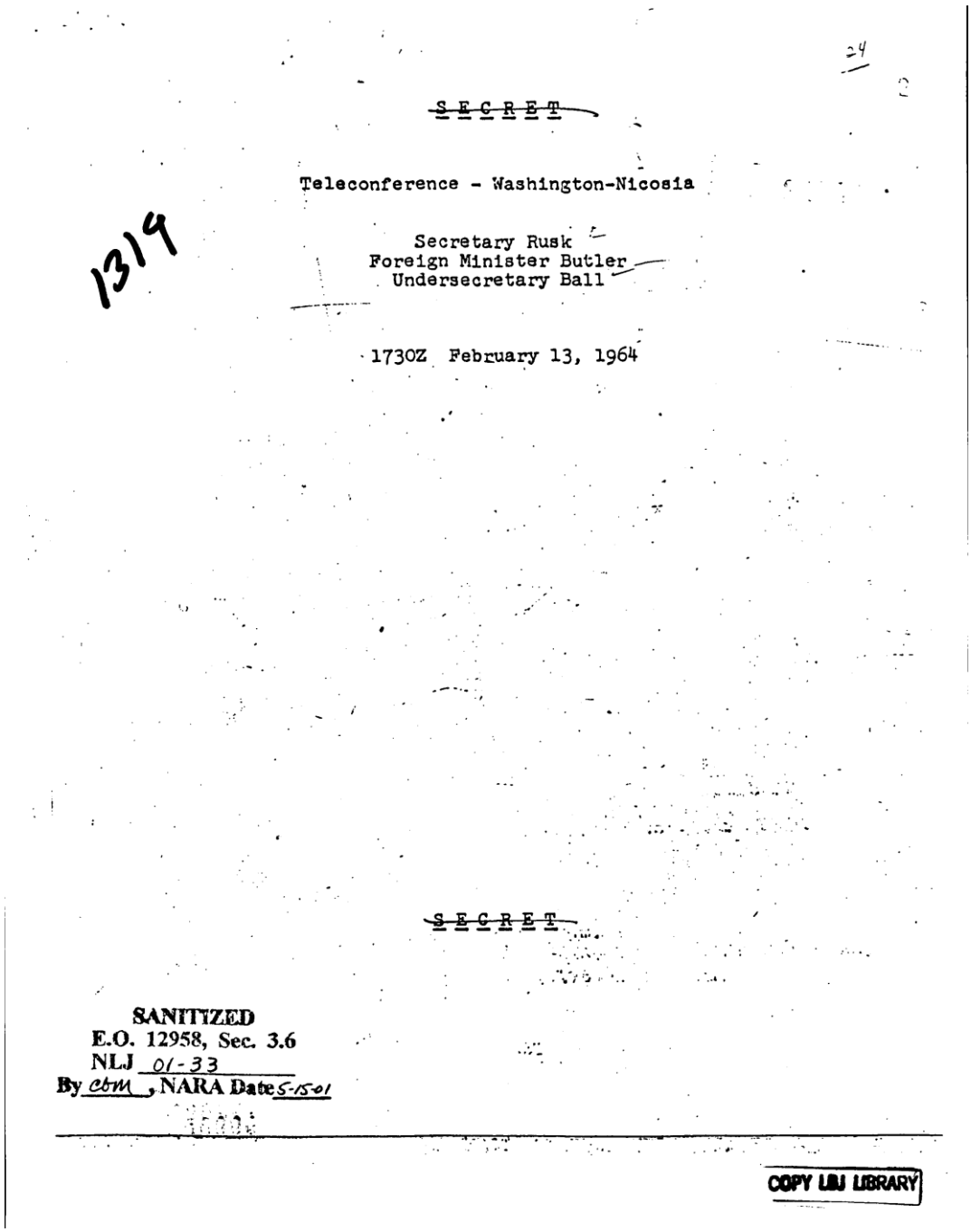

~~SECRET~~

Teleconference - Washington-Nicosia

1319

Secretary Rusk
Foreign Minister Butler
Undersecretary Ball

1730Z February 13, 1964

~~SECRET~~

SANITIZED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 01-33
By com, NARA Date 5-15-01

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 13, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 15, 2001, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/12, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349505167, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Dış İşleri Bakanı, Dış İşleri Bakanlık Müsteşarı George Ball ve İngiliz Dışişleri Bakanı Richard Butler arasında geçen telekonferans görüşmesinde BM uluslararası barış gücünün Ada'da görevlendirilmesine ilişkin müzakereleri içermektedir.

EK 19

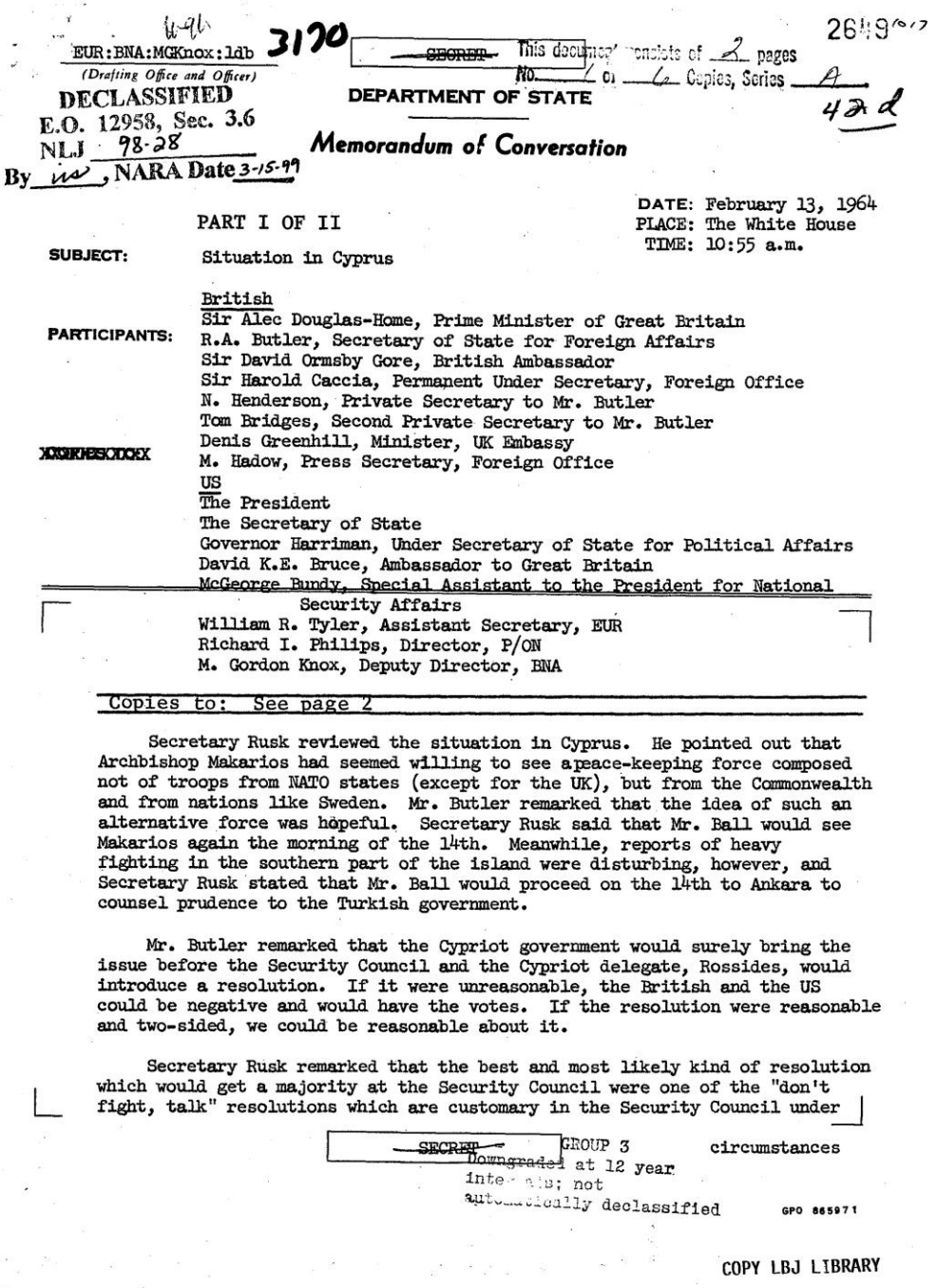

EUR:BNA:MGKnox:ldb 3120
(Drafting Office and Officer)
DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-28
By ma, NARA Date 3-15-99

~~SECRET~~ This document consists of 2 pages
No. 1 of 6 Copies, Series A

DEPARTMENT OF STATE

Memorandum of Conversation

DATE: February 13, 1964
PLACE: The White House
TIME: 10:55 a.m.

PART I OF II

SUBJECT: Situation in Cyprus

PARTICIPANTS:
British
Sir Alec Douglas-Home, Prime Minister of Great Britain
R.A. Butler, Secretary of State for Foreign Affairs
Sir David Ormsby Gore, British Ambassador
Sir Harold Caccia, Permanent Under Secretary, Foreign Office
N. Henderson, Private Secretary to Mr. Butler
Tom Bridges, Second Private Secretary to Mr. Butler
Denis Greenhill, Minister, UK Embassy
M. Hadow, Press Secretary, Foreign Office
US
The President
The Secretary of State
Governor Harriman, Under Secretary of State for Political Affairs
David K.E. Bruce, Ambassador to Great Britain
McGeorge Bundy, Special Assistant to the President for National Security Affairs
William R. Tyler, Assistant Secretary, EUR
Richard I. Philips, Director, P/ON
M. Gordon Knox, Deputy Director, BNA

Copies to: See page 2

Secretary Rusk reviewed the situation in Cyprus. He pointed out that Archbishop Makarios had seemed willing to see a peace-keeping force composed not of troops from NATO states (except for the UK), but from the Commonwealth and from nations like Sweden. Mr. Butler remarked that the idea of such an alternative force was hopeful. Secretary Rusk said that Mr. Ball would see Makarios again the morning of the 14th. Meanwhile, reports of heavy fighting in the southern part of the island were disturbing, however, and Secretary Rusk stated that Mr. Ball would proceed on the 14th to Ankara to counsel prudence to the Turkish government.

Mr. Butler remarked that the Cypriot government would surely bring the issue before the Security Council and the Cypriot delegate, Rossides, would introduce a resolution. If it were unreasonable, the British and the US could be negative and would have the votes. If the resolution were reasonable and two-sided, we could be reasonable about it.

Secretary Rusk remarked that the best and most likely kind of resolution which would get a majority at the Security Council were one of the "don't fight, talk" resolutions which are customary in the Security Council under circumstances

~~SECRET~~ GROUP 3
Downgraded at 12 year intervals; not automatically declassified

GPO 865971

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 13, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mart 15, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı : Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349154211, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD ve İngiltere yetkililerinin, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos III. Makarios'un, İngiltere ve İsveç'den barış güçlerinin Ada'ya gönderecekleri barış gücüne olumlu bakması hakkında yaptıkları görüşmeye ilşkindir.

EK 20

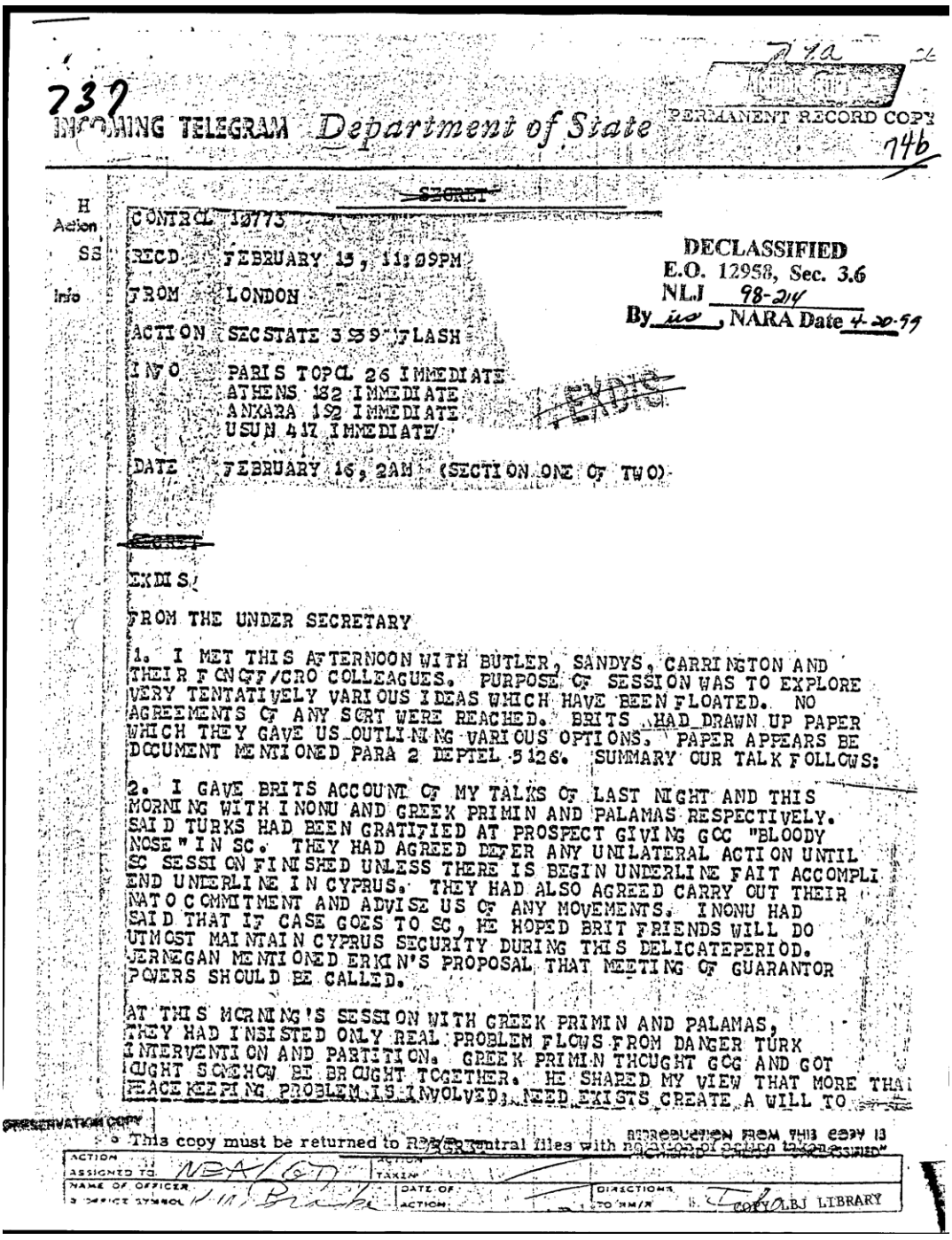

737

INCOMING TELEGRAM Department of State

PERMANENT RECORD COPY

SECRET

H
Action
SS
Info

CONTROL 10773
RECD FEBRUARY 15, 11:09PM
FROM LONDON

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-214
By ltr, NARA Date 4-20-99

ACTION SECSTATE 3599 FLASH

INFO PARIS TOPOL 26 IMMEDIATE
ATHENS 182 IMMEDIATE
ANKARA 192 IMMEDIATE
USUN 417 IMMEDIATE

EXDIS

DATE FEBRUARY 16, 2AM (SECTION ONE OF TWO)

SECRET

EXDIS.

FROM THE UNDER SECRETARY

1. I MET THIS AFTERNOON WITH BUTLER, SANDYS, CARRINGTON AND THEIR FONOFF/CRO COLLEAGUES. PURPOSE OF SESSION WAS TO EXPLORE VERY TENTATIVELY VARIOUS IDEAS WHICH HAVE BEEN FLOATED. NO AGREEMENTS OF ANY SORT WERE REACHED. BRITS HAD DRAWN UP PAPER WHICH THEY GAVE US OUTLINING VARIOUS OPTIONS. PAPER APPEARS BE DOCUMENT MENTIONED PARA 2 DEPTEL 5126. SUMMARY OUR TALK FOLLOWS:

2. I GAVE BRITS ACCOUNT OF MY TALKS OF LAST NIGHT AND THIS MORNING WITH INONU AND GREEK PRIMIN AND PALAMAS RESPECTIVELY. SAID TURKS HAD BEEN GRATIFIED AT PROSPECT GIVING GOC "BLOODY NOSE" IN SC. THEY HAD AGREED DEFER ANY UNILATERAL ACTION UNTIL SC SESSION FINISHED UNLESS THERE IS BEGIN UNDERLINE FAIT ACCOMPLI END UNDERLINE IN CYPRUS. THEY HAD ALSO AGREED CARRY OUT THEIR NATO COMMITMENT AND ADVISE US OF ANY MOVEMENTS. INONU HAD SAID THAT IF CASE GOES TO SC, HE HOPED BRIT FRIENDS WILL DO UTMOST MAINTAIN CYPRUS SECURITY DURING THIS DELICATEPERIOD. ERNEGAN MENTIONED ERKIN'S PROPOSAL THAT MEETING OF GUARANTOR POWERS SHOULD BE CALLED.

AT THIS MORNING'S SESSION WITH GREEK PRIMIN AND PALAMAS, THEY HAD INSISTED ONLY REAL PROBLEM FLOWS FROM DANGER TURK INTERVENTION AND PARTITION. GREEK PRIMIN THOUGHT GOG AND GOT OUGHT SOMEHOW BE BROUGHT TOGETHER. HE SHARED MY VIEW THAT MORE THAN PEACEKEEPING PROBLEM IS INVOLVED; NEED EXISTS CREATE A WILL TO

PRESERVATION COPY

This copy must be returned to RG 59 Central files with no action or notice indicated

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS UNCLASSIFIED

ACTION ASSIGNED TO NEA/GT | TAKEN | NAME OF OFFICER | OFFICE SYMBOL | DATE OF ACTION | DIRECTIONS TO NM/N | COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 15, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Nisan 20, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349160797, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, İngiliz ve Amerikan yetkililerin, Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kıbrıs anlaşmazlığının çözümü için alternatif planlar üzerine yapılan görüşmelere dairdir.

EK 21

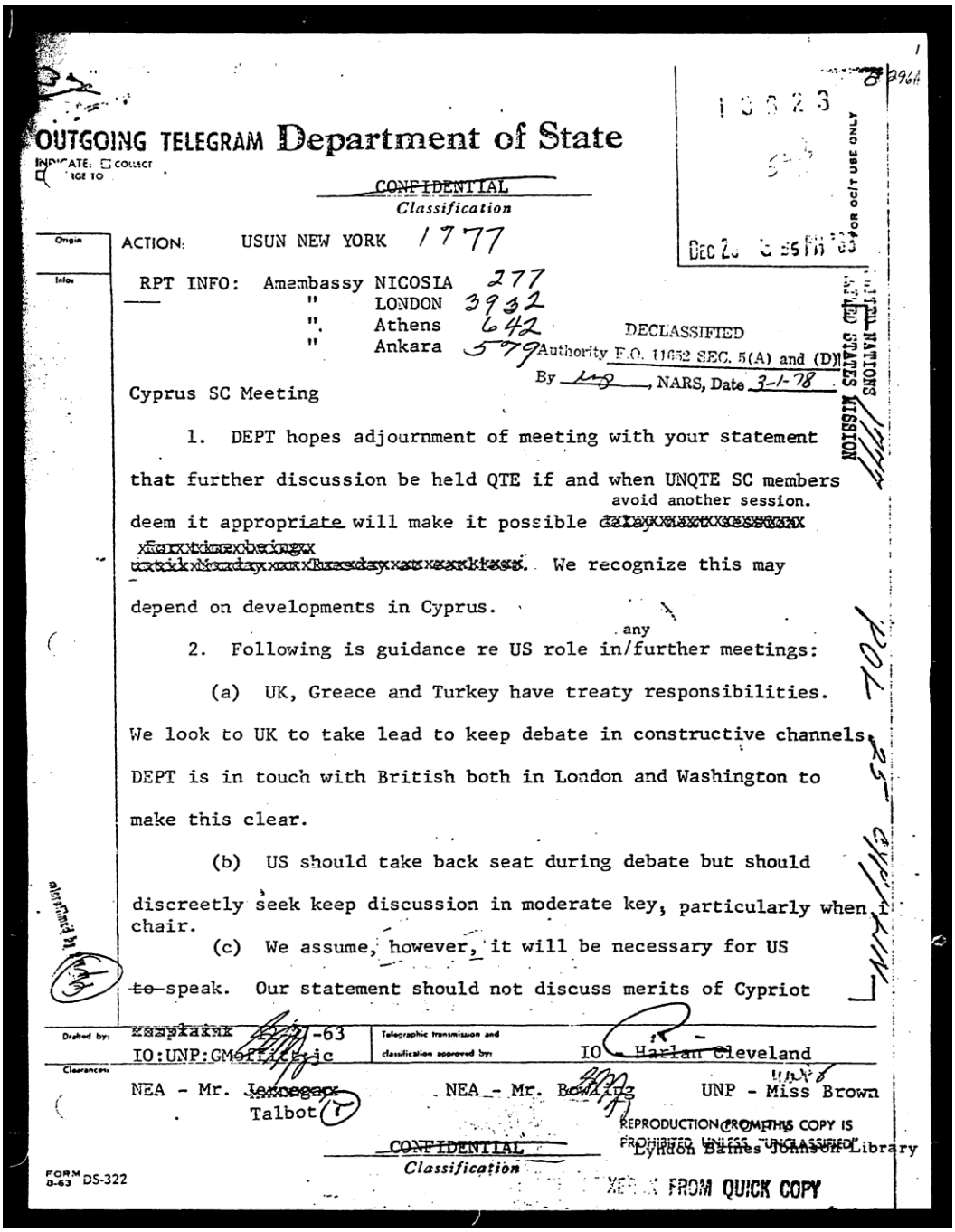

OUTGOING TELEGRAM Department of State

INDICATE: ☐ COLLECT ☐ CHARGE TO

CONFIDENTIAL
Classification

Origin

ACTION: USUN NEW YORK 1777

Info

RPT INFO: Amembassy NICOSIA 277
" LONDON 3932
" Athens 642
" Ankara 579

DECLASSIFIED
Authority E.O. 11652 SEC. 5(A) and (D)
By ___, NARS, Date 3-1-78

Cyprus SC Meeting

1. DEPT hopes adjournment of meeting with your statement that further discussion be held QTE if and when UNQTE SC members avoid another session. deem it appropriate will make it possible ~~[illegible]~~. We recognize this may depend on developments in Cyprus.

2. Following is guidance re US role in/further any meetings:

(a) UK, Greece and Turkey have treaty responsibilities. We look to UK to take lead to keep debate in constructive channels. DEPT is in touch with British both in London and Washington to make this clear.

(b) US should take back seat during debate but should discreetly seek keep discussion in moderate key, particularly when I chair.

(c) We assume, however, it will be necessary for US ~~to~~ speak. Our statement should not discuss merits of Cypriot

Drafted by: ~~[illegible]~~ -63
IO:UNP:GMcPhee:ejc

Telegraphic transmission and classification approved by: IO - Harlan Cleveland

Clearances:
NEA - Mr. ~~Jernegan~~ Talbot
NEA - Mr. Bowling
UNP - Miss Brown

CONFIDENTIAL
Classification

FORM 9-63 DS-322

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS UNCLASSIFIED
Lyndon Baines Johnson Library
FROM QUICK COPY

Belge Tarihi: Aralık 28, 1963, Belge Açıklanma Tarihi: Mart 01, 1978, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349414828, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belge, Amerika Birleşik Devletleri'nin Bİrleşmiş Milletler nezdindeki temsilciliğine gönderilen 1777 nolu telgraf mesajıdır. Telgraf'ta ABD'nin Kıbrıs meselesine karşı pozisyonu belirtilmiş, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin garantörlük haklarından ve İngiltere'nin konuyu tavsiye niteliğindeki girişimlerle ele alması gerektiğine dair detaylardan bahsedilmiştir.

EK 22

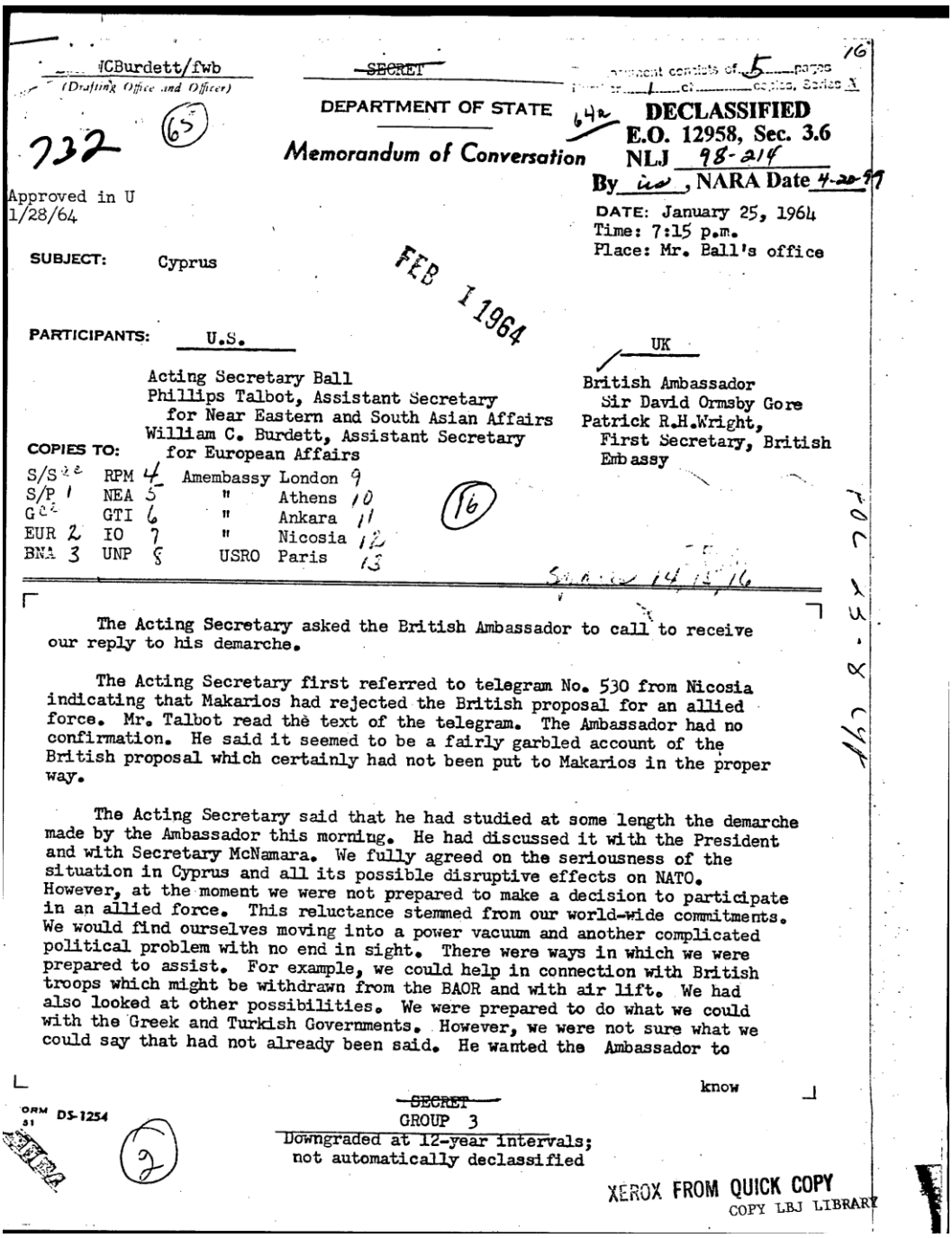

WCBurdett/fwb
(Drafting Office and Officer)

SECRET

DEPARTMENT OF STATE

Memorandum of Conversation

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-214
By ieo, NARA Date 4-20-99

732

Approved in U
1/28/64

DATE: January 25, 1964
Time: 7:15 p.m.
Place: Mr. Ball's office

SUBJECT: Cyprus

FEB 1 1964

PARTICIPANTS:

U.S.
Acting Secretary Ball
Phillips Talbot, Assistant Secretary for Near Eastern and South Asian Affairs
William C. Burdett, Assistant Secretary for European Affairs

UK
British Ambassador Sir David Ormsby Gore
Patrick R.H.Wright, First Secretary, British Embassy

COPIES TO:

S/S	RPM 4	Amembassy	London	9
S/P 1	NEA 5	"	Athens	10
G	GTI 6	"	Ankara	11
EUR 2	IO 7	"	Nicosia	12
BNA 3	UNP 8	USRO	Paris	13

The Acting Secretary asked the British Ambassador to call to receive our reply to his demarche.

The Acting Secretary first referred to telegram No. 530 from Nicosia indicating that Makarios had rejected the British proposal for an allied force. Mr. Talbot read the text of the telegram. The Ambassador had no confirmation. He said it seemed to be a fairly garbled account of the British proposal which certainly had not been put to Makarios in the proper way.

The Acting Secretary said that he had studied at some length the demarche made by the Ambassador this morning. He had discussed it with the President and with Secretary McNamara. We fully agreed on the seriousness of the situation in Cyprus and all its possible disruptive effects on NATO. However, at the moment we were not prepared to make a decision to participate in an allied force. This reluctance stemmed from our world-wide commitments. We would find ourselves moving into a power vacuum and another complicated political problem with no end in sight. There were ways in which we were prepared to assist. For example, we could help in connection with British troops which might be withdrawn from the BAOR and with air lift. We had also looked at other possibilities. We were prepared to do what we could with the Greek and Turkish Governments. However, we were not sure what we could say that had not already been said. He wanted the Ambassador to know

SECRET
GROUP 3
Downgraded at 12-year intervals;
not automatically declassified

XEROX FROM QUICK COPY
COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 25, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Nisan 20, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/5, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349160774, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede ABD ve İngiliz resmi makamlarının, Kıbrıs'ta Rum ve Türkler arasındaki ilişkileri gözlemlemek üzere, müttefik güç gönderilmesine ilişkin önerisi ile ilgili İngiltere'nin yaptığı görüşmenin detayları yer almaktadır.

EK 23

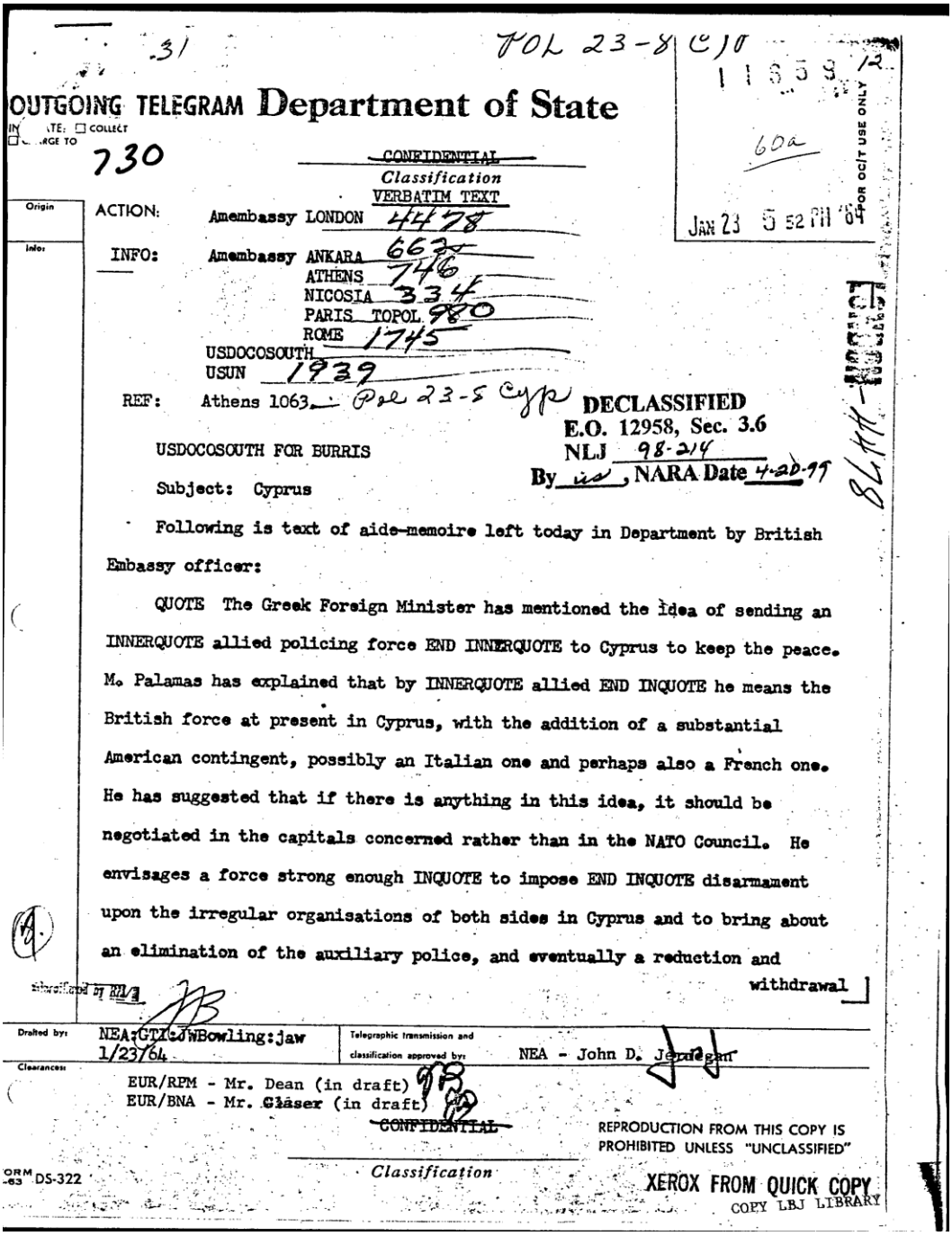

OUTGOING TELEGRAM Department of State

730

CONFIDENTIAL
Classification
VERBATIM TEXT

Origin

ACTION: Amembassy LONDON 4478

Info

INFO: Amembassy ANKARA 663
ATHENS 746
NICOSIA 334
PARIS TOPOL 980
ROME 1745
USDOCOSOUTH
USUN 1939

REF: Athens 1063

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-214
By ira, NARA Date 4-20-99

USDOCOSOUTH FOR BURRIS

Subject: Cyprus

Following is text of aide-memoire left today in Department by British Embassy officer:

QUOTE The Greek Foreign Minister has mentioned the idea of sending an INNERQUOTE allied policing force END INNERQUOTE to Cyprus to keep the peace. M. Palamas has explained that by INNERQUOTE allied END INQUOTE he means the British force at present in Cyprus, with the addition of a substantial American contingent, possibly an Italian one and perhaps also a French one. He has suggested that if there is anything in this idea, it should be negotiated in the capitals concerned rather than in the NATO Council. He envisages a force strong enough INQUOTE to impose END INQUOTE disarmament upon the irregular organisations of both sides in Cyprus and to bring about an elimination of the auxiliary police, and eventually a reduction and withdrawal

Drafted by: NEA:GTI:JWBowling:jaw 1/23/64

Telegraphic transmission and classification approved by: NEA - John D. Jernegan

Clearances: EUR/RPM - Mr. Dean (in draft)
EUR/BNA - Mr. Glaser (in draft)

CONFIDENTIAL
Classification

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

FORM DS-322

XEROX FROM QUICK COPY
COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 23, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Nisan 20, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349160767, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belgede, Kıbrıs'ta Rum ve Türkler arasındaki barışın korunması için, Kıbrıs'a müttefik güvenlik güçlerinin gönderilmesini teklif eden Rum Dışişleri Bakanının önerisine ilişkin telgraf metni yer almaktadır.

EK 24

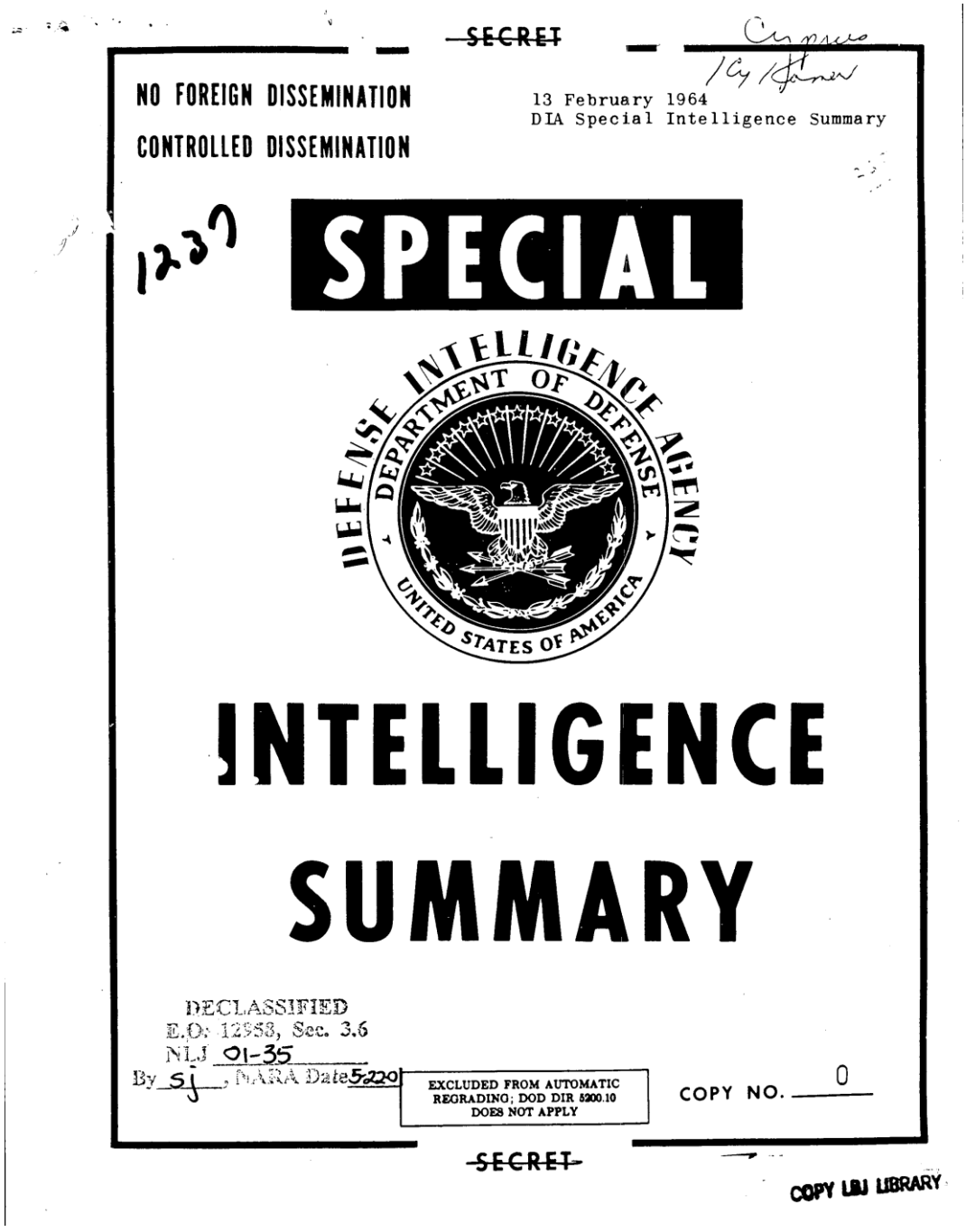

SECRET

NO FOREIGN DISSEMINATION

CONTROLLED DISSEMINATION

13 February 1964
DIA Special Intelligence Summary

1237

SPECIAL

DEFENSE INTELLIGENCE AGENCY
DEPARTMENT OF DEFENSE
UNITED STATES OF AMERICA

INTELLIGENCE

SUMMARY

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 01-35
By SJ, NARA Date 5-22-01

EXCLUDED FROM AUTOMATIC REGRADING; DOD DIR 5200.10 DOES NOT APPLY

COPY NO. 0

SECRET

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 13, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 22, 2001, Belge Kurum: ABD Savunma Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349493792, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, özellikle Limassol bölgesindeki Rumlar ve Türkler arasındaki çatışmalarının artması üzerine ABD SAvunma Bakanlığı tarafından, konunun ciddiyetini dile getiren bir Savunma istihbarat belgesidir.

EK 25

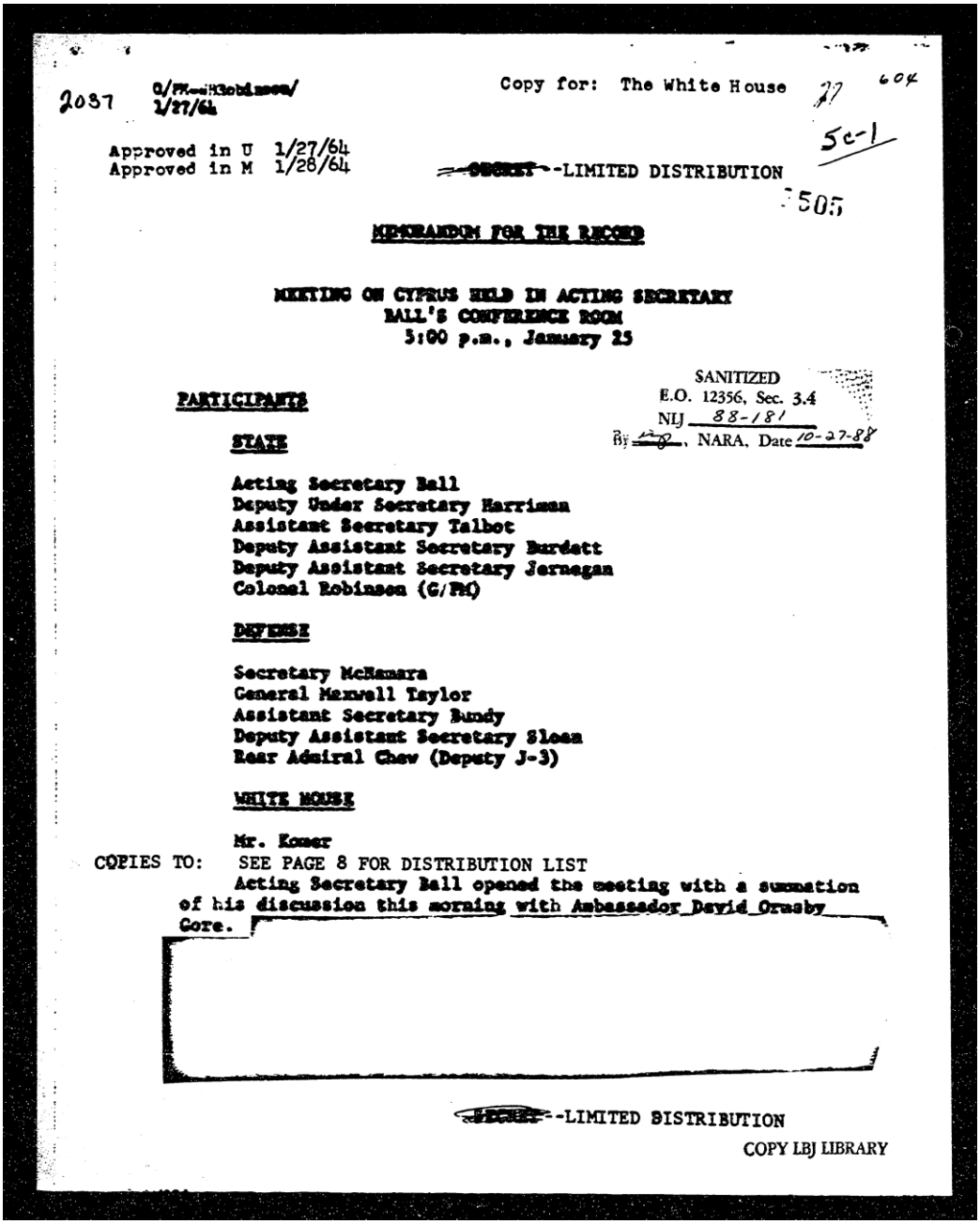

2087 G/PM-Mr.Robinson/ 1/27/64

Copy for: The White House

Approved in U 1/27/64
Approved in M 1/28/64

SECRET--LIMITED DISTRIBUTION

5c-1

505

MEMORANDUM FOR THE RECORD

MEETING ON CYPRUS HELD IN ACTING SECRETARY BALL'S CONFERENCE ROOM 5:00 p.m., January 25

SANITIZED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 88-181
By [illegible], NARA, Date 10-27-88

PARTICIPANTS:

STATE

Acting Secretary Ball
Deputy Under Secretary Harriman
Assistant Secretary Talbot
Deputy Assistant Secretary Burdett
Deputy Assistant Secretary Jernegan
Colonel Robinson (G/PM)

DEFENSE

Secretary McNamara
General Maxwell Taylor
Assistant Secretary Bundy
Deputy Assistant Secretary Sloan
Rear Admiral Chew (Deputy J-3)

WHITE HOUSE

Mr. Komer

COPIES TO: SEE PAGE 8 FOR DISTRIBUTION LIST

Acting Secretary Ball opened the meeting with a summation of his discussion this morning with Ambassador David Ormsby Gore.

[redacted]

SECRET--LIMITED DISTRIBUTION

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 25, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ekim 27, 1988, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/8, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349270068, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Kıbrıs konusunda Dış İşleri Bakanlık Müsteşarı Ball'un toplantı salonunda 25 Ocak 1964 tarihinde düzenlenen toplantıya ilişkin notları içermektedir. Toplantı, İngiltere'nin, bu ülkelerin yasal olarak herzaman askeri güç kullanma hakkına sahip olduklarını söyleyerek, Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kıbrıs sorununu çözmek için gösterdiği çaba hakkındadır.

EK 26

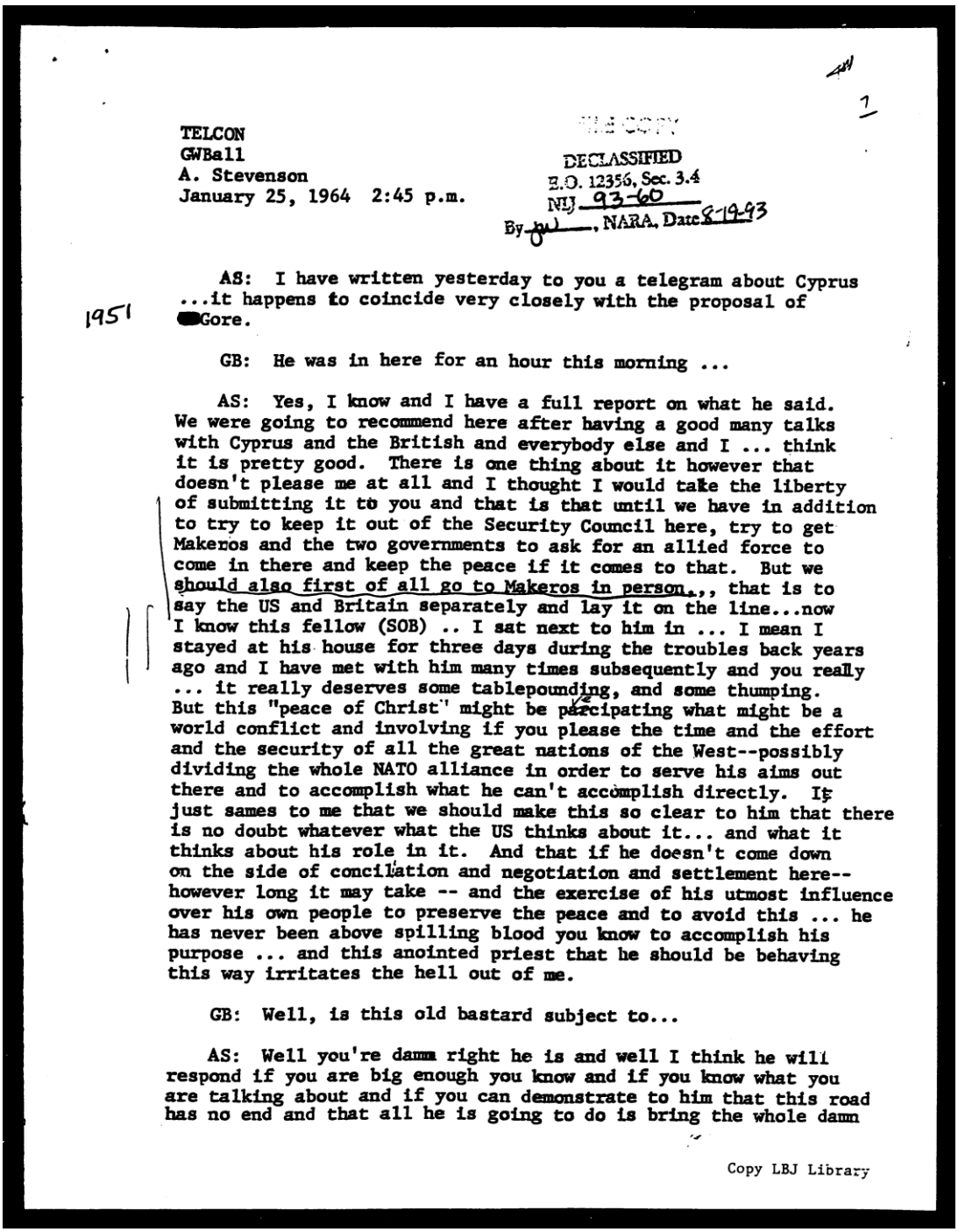

TELCON
GWBall
A. Stevenson
January 25, 1964 2:45 p.m.

FILE COPY
DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By ju, NARA, Date 8-19-93

AS: I have written yesterday to you a telegram about Cyprus ...it happens to coincide very closely with the proposal of [redacted] Gore.

1951

GB: He was in here for an hour this morning ...

AS: Yes, I know and I have a full report on what he said. We were going to recommend here after having a good many talks with Cyprus and the British and everybody else and I ... think it is pretty good. There is one thing about it however that doesn't please me at all and I thought I would take the liberty of submitting it to you and that is that until we have in addition to try to keep it out of the Security Council here, try to get Makeros and the two governments to ask for an allied force to come in there and keep the peace if it comes to that. But we should also first of all go to Makeros in person.,, that is to say the US and Britain separately and lay it on the line...now I know this fellow (SOB) .. I sat next to him in ... I mean I stayed at his house for three days during the troubles back years ago and I have met with him many times subsequently and you really ... it really deserves some tablepounding, and some thumping. But this "peace of Christ" might be parcipating what might be a world conflict and involving if you please the time and the effort and the security of all the great nations of the West--possibly dividing the whole NATO alliance in order to serve his aims out there and to accomplish what he can't accomplish directly. It just sames to me that we should make this so clear to him that there is no doubt whatever what the US thinks about it... and what it thinks about his role in it. And that if he doesn't come down on the side of conciliation and negotiation and settlement here-- however long it may take -- and the exercise of his utmost influence over his own people to preserve the peace and to avoid this ... he has never been above spilling blood you know to accomplish his purpose ... and this anointed priest that he should be behaving this way irritates the hell out of me.

GB: Well, is this old bastard subject to...

AS: Well you're damn right he is and well I think he will respond if you are big enough you know and if you know what you are talking about and if you can demonstrate to him that this road has no end and that all he is going to do is bring the whole damn

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 25, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057720, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belgeler, George Ball ile Adlai Stevenson arasında Kıbrıs durumuna ilişkin telefon görüşmesinde Makarios, NATO müdahalesi ve ABD'in konuyla ilgili tepkisi gibi konular yer almaktadır.

EK 27

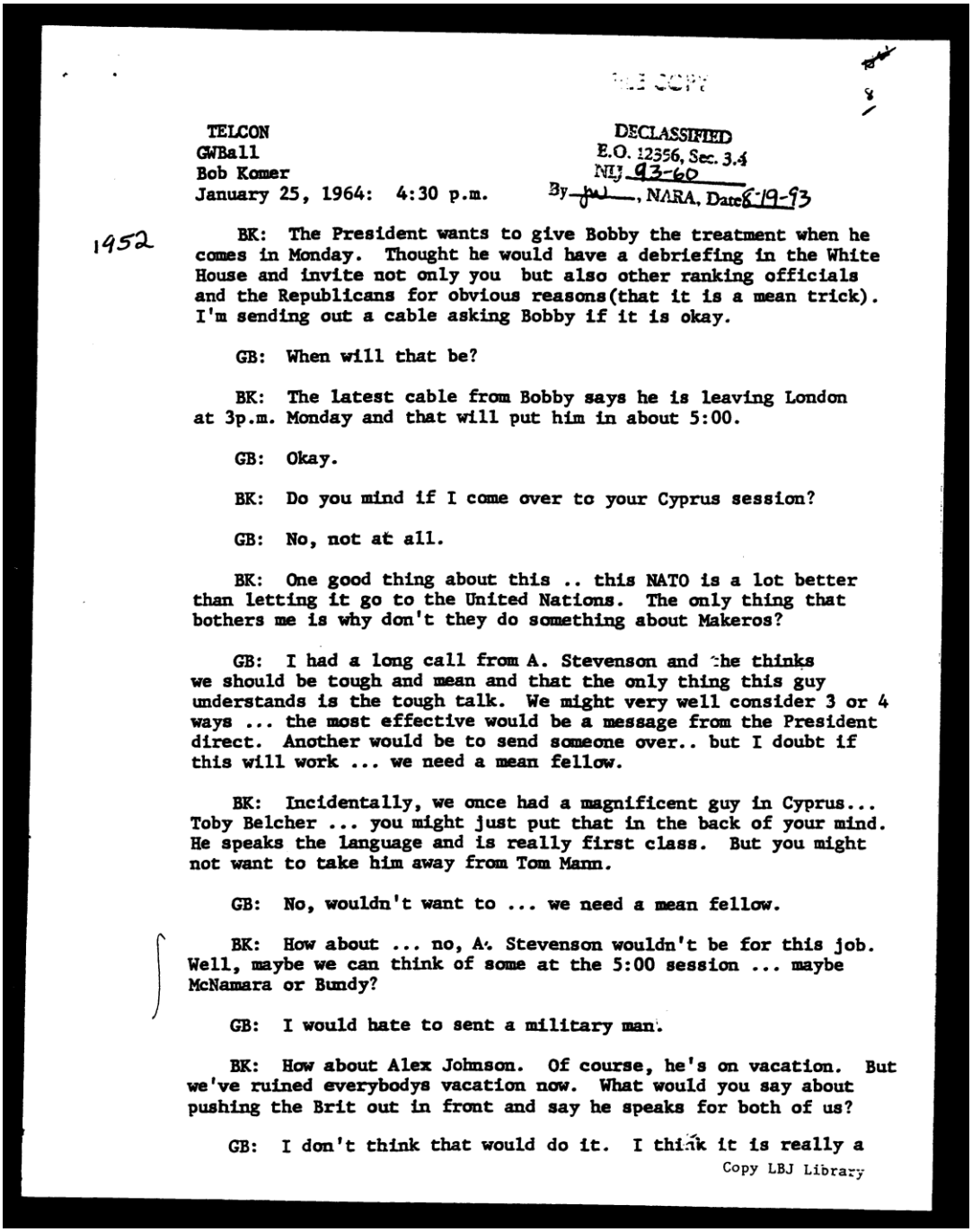

FILE COPY

TELCON
GWBall
Bob Komer
January 25, 1964: 4:30 p.m.

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By jw, NARA, Date 8-19-93

1952

BK: The President wants to give Bobby the treatment when he comes in Monday. Thought he would have a debriefing in the White House and invite not only you but also other ranking officials and the Republicans for obvious reasons(that it is a mean trick). I'm sending out a cable asking Bobby if it is okay.

GB: When will that be?

BK: The latest cable from Bobby says he is leaving London at 3p.m. Monday and that will put him in about 5:00.

GB: Okay.

BK: Do you mind if I come over to your Cyprus session?

GB: No, not at all.

BK: One good thing about this .. this NATO is a lot better than letting it go to the United Nations. The only thing that bothers me is why don't they do something about Makeros?

GB: I had a long call from A. Stevenson and he thinks we should be tough and mean and that the only thing this guy understands is the tough talk. We might very well consider 3 or 4 ways ... the most effective would be a message from the President direct. Another would be to send someone over.. but I doubt if this will work ... we need a mean fellow.

BK: Incidentally, we once had a magnificent guy in Cyprus... Toby Belcher ... you might just put that in the back of your mind. He speaks the language and is really first class. But you might not want to take him away from Tom Mann.

GB: No, wouldn't want to ... we need a mean fellow.

BK: How about ... no, A. Stevenson wouldn't be for this job. Well, maybe we can think of some at the 5:00 session ... maybe McNamara or Bundy?

GB: I would hate to sent a military man.

BK: How about Alex Johnson. Of course, he's on vacation. But we've ruined everybodys vacation now. What would you say about pushing the Brit out in front and say he speaks for both of us?

GB: I don't think that would do it. I think it is really a

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 25, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057723 ,
Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, Dış İşleri Bakanlık müsteşarı George Ball ile Robert Komer arasında Kıbrıs'ın durumu ile ilgili olarak ABDin tutumunu konu alan telefon görüşmesinin özetidir.

EK 28

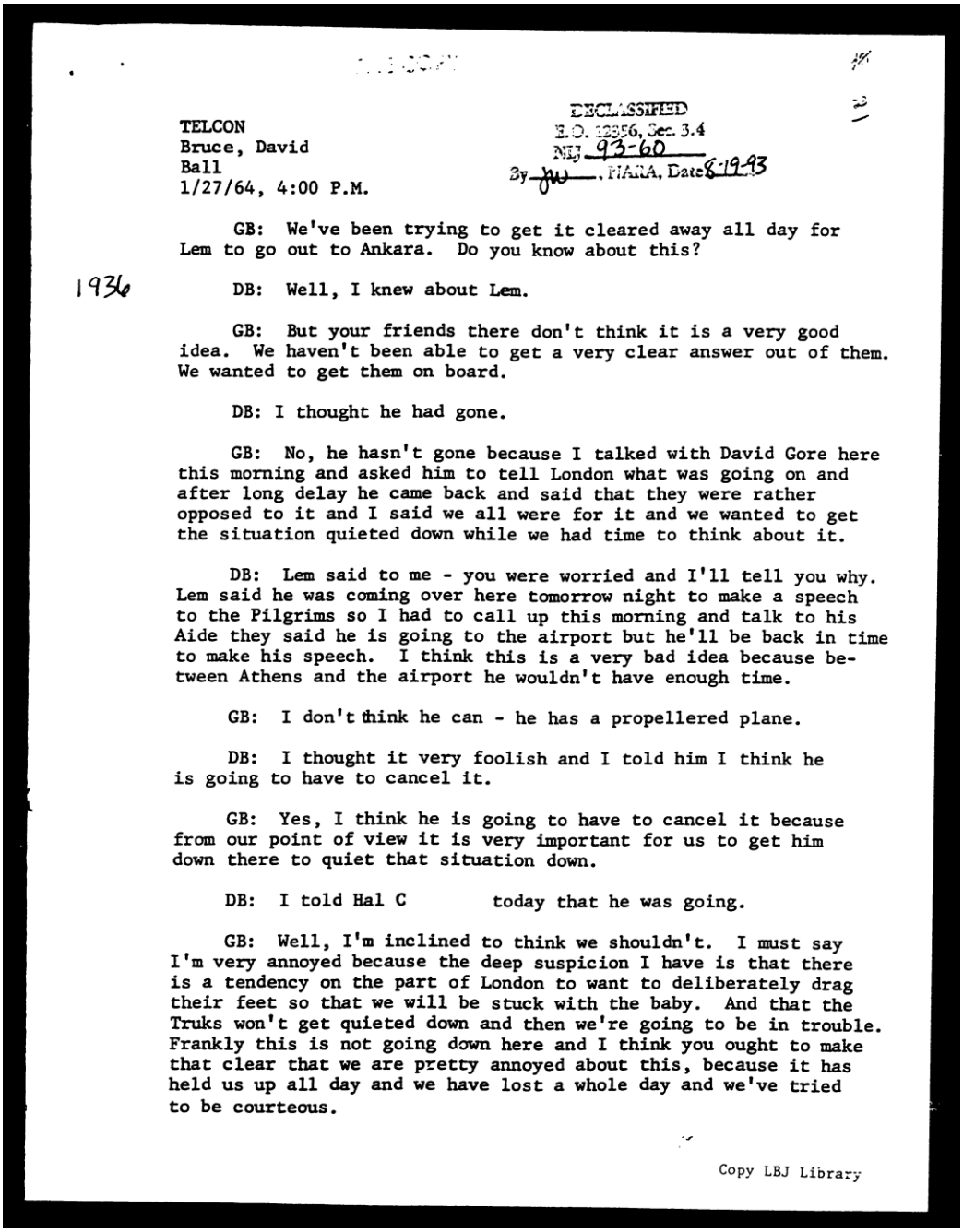

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By JW, NARA, Date 8-19-93

TELCON
Bruce, David
Ball
1/27/64, 4:00 P.M.

GB: We've been trying to get it cleared away all day for Lem to go out to Ankara. Do you know about this?

1936 DB: Well, I knew about Lem.

GB: But your friends there don't think it is a very good idea. We haven't been able to get a very clear answer out of them. We wanted to get them on board.

DB: I thought he had gone.

GB: No, he hasn't gone because I talked with David Gore here this morning and asked him to tell London what was going on and after long delay he came back and said that they were rather opposed to it and I said we all were for it and we wanted to get the situation quieted down while we had time to think about it.

DB: Lem said to me - you were worried and I'll tell you why. Lem said he was coming over here tomorrow night to make a speech to the Pilgrims so I had to call up this morning and talk to his Aide they said he is going to the airport but he'll be back in time to make his speech. I think this is a very bad idea because between Athens and the airport he wouldn't have enough time.

GB: I don't think he can - he has a propellered plane.

DB: I thought it very foolish and I told him I think he is going to have to cancel it.

GB: Yes, I think he is going to have to cancel it because from our point of view it is very important for us to get him down there to quiet that situation down.

DB: I told Hal C today that he was going.

GB: Well, I'm inclined to think we shouldn't. I must say I'm very annoyed because the deep suspicion I have is that there is a tendency on the part of London to want to deliberately drag their feet so that we will be stuck with the baby. And that the Truks won't get quieted down and then we're going to be in trouble. Frankly this is not going down here and I think you ought to make that clear that we are pretty annoyed about this, because it has held us up all day and we have lost a whole day and we've tried to be courteous.

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 27, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/7, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057685 ,
Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, George Ball ve David Bruce arasındaki telefon konuşmasına dairdir. İngiltere, ABD'in Kıbrıs'taki durumla ilgili olarak Ankara'ya temsilci göndermesine karşı olduğuna ilişkin detaylar belgede yer almaktadır.

EK 29

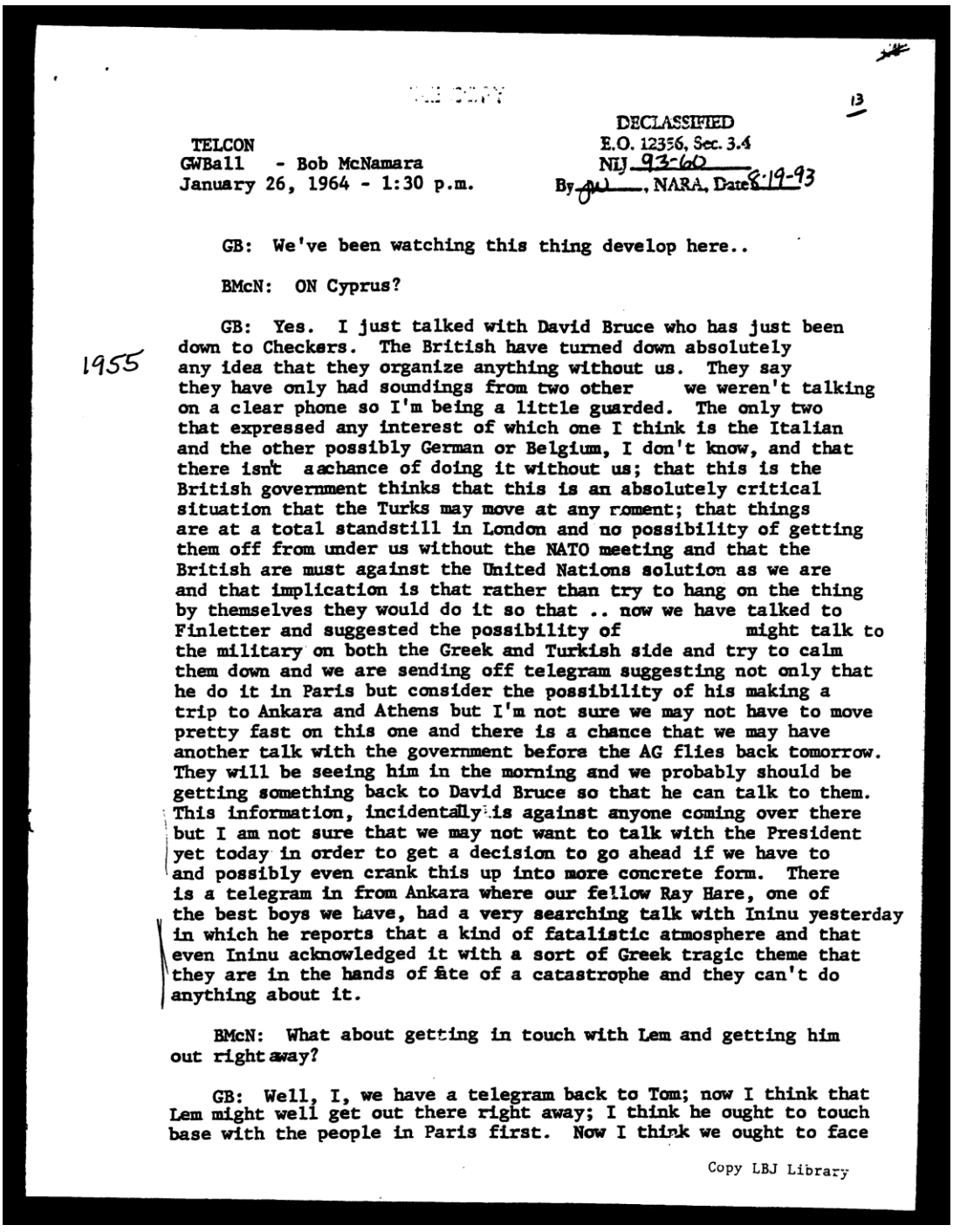

13

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By gw, NARA, Date 8-19-93

TELCON
GWBall - Bob McNamara
January 26, 1964 - 1:30 p.m.

GB: We've been watching this thing develop here..

BMcN: ON Cyprus?

GB: Yes. I just talked with David Bruce who has just been down to Checkers. The British have turned down absolutely any idea that they organize anything without us. They say they have only had soundings from two other we weren't talking on a clear phone so I'm being a little guarded. The only two that expressed any interest of which one I think is the Italian and the other possibly German or Belgium, I don't know, and that there isn't a chance of doing it without us; that this is the British government thinks that this is an absolutely critical situation that the Turks may move at any moment; that things are at a total standstill in London and no possibility of getting them off from under us without the NATO meeting and that the British are must against the United Nations solution as we are and that implication is that rather than try to hang on the thing by themselves they would do it so that .. now we have talked to Finletter and suggested the possibility of might talk to the military on both the Greek and Turkish side and try to calm them down and we are sending off telegram suggesting not only that he do it in Paris but consider the possibility of his making a trip to Ankara and Athens but I'm not sure we may not have to move pretty fast on this one and there is a chance that we may have another talk with the government before the AG flies back tomorrow. They will be seeing him in the morning and we probably should be getting something back to David Bruce so that he can talk to them. This information, incidentally is against anyone coming over there but I am not sure that we may not want to talk with the President yet today in order to get a decision to go ahead if we have to and possibly even crank this up into more concrete form. There is a telegram in from Ankara where our fellow Ray Hare, one of the best boys we have, had a very searching talk with Ininu yesterday in which he reports that a kind of fatalistic atmosphere and that even Ininu acknowledged it with a sort of Greek tragic theme that they are in the hands of fate of a catastrophe and they can't do anything about it.

1955

BMcN: What about getting in touch with Lem and getting him out right away?

GB: Well, I, we have a telegram back to Tom; now I think that Lem might well get out there right away; I think he ought to touch base with the people in Paris first. Now I think we ought to face

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 26, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057730, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, George Ball ve Savunma Bakanı Robert McNamara arasında geçen telefon görüşmesine dairdir.

EK 30

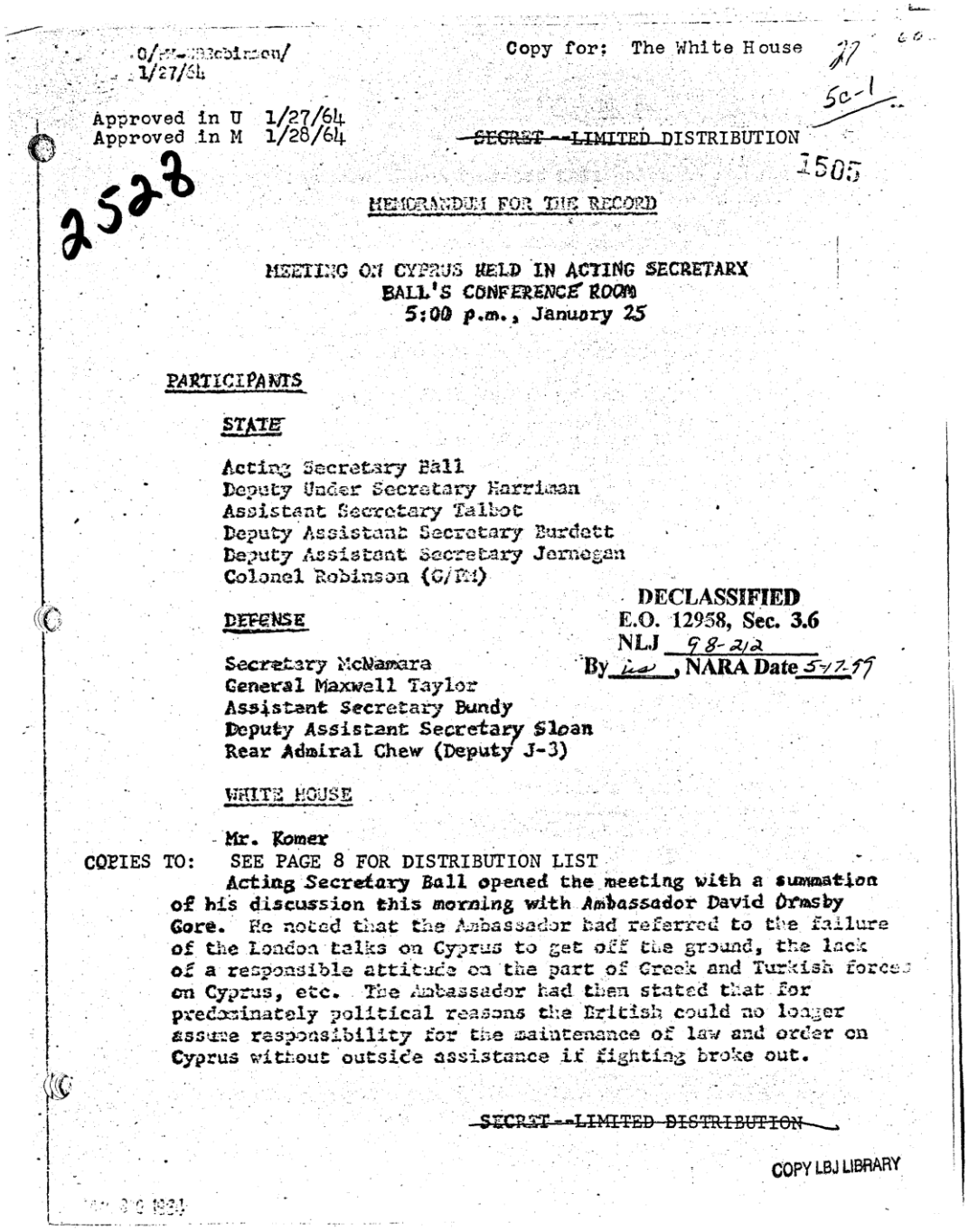

C/[illegible]Robinson/
1/27/64

Copy for: The White House

Approved in U 1/27/64
Approved in M 1/28/64

~~SECRET--LIMITED~~ DISTRIBUTION

2528

1505

MEMORANDUM FOR THE RECORD

MEETING ON CYPRUS HELD IN ACTING SECRETARY BALL'S CONFERENCE ROOM
5:00 p.m., January 25

PARTICIPANTS

STATE

Acting Secretary Ball
Deputy Under Secretary Harriman
Assistant Secretary Talbot
Deputy Assistant Secretary Burdett
Deputy Assistant Secretary Jernegan
Colonel Robinson (C/PM)

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-212
By [illegible], NARA Date 5-17-99

DEFENSE

Secretary McNamara
General Maxwell Taylor
Assistant Secretary Bundy
Deputy Assistant Secretary Sloan
Rear Admiral Chew (Deputy J-3)

WHITE HOUSE

Mr. Komer

COPIES TO: SEE PAGE 8 FOR DISTRIBUTION LIST

Acting Secretary Ball opened the meeting with a summation of his discussion this morning with Ambassador David Ormsby Gore. He noted that the Ambassador had referred to the failure of the London talks on Cyprus to get off the ground, the lack of a responsible attitude on the part of Greek and Turkish forces on Cyprus, etc. The Ambassador had then stated that for predominately political reasons the British could no longer assume responsibility for the maintenance of law and order on Cyprus without outside assistance if fighting broke out.

~~SECRET--LIMITED DISTRIBUTION~~

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 27, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 17, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/7, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349149543, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD Dış İşleri Bakanlık Müsteşarı George Ball'un, İngiliz Büyükelçisi David Ormsby Gore ile yaptığı görüşmeye dairdir. Görüşmenin temelini, Rum ve Türk askeri birlikleri arasındaki duruma ilişkin Londra Görüşmelerinin başarısızlığı oluşturmaktadır.

EK 31

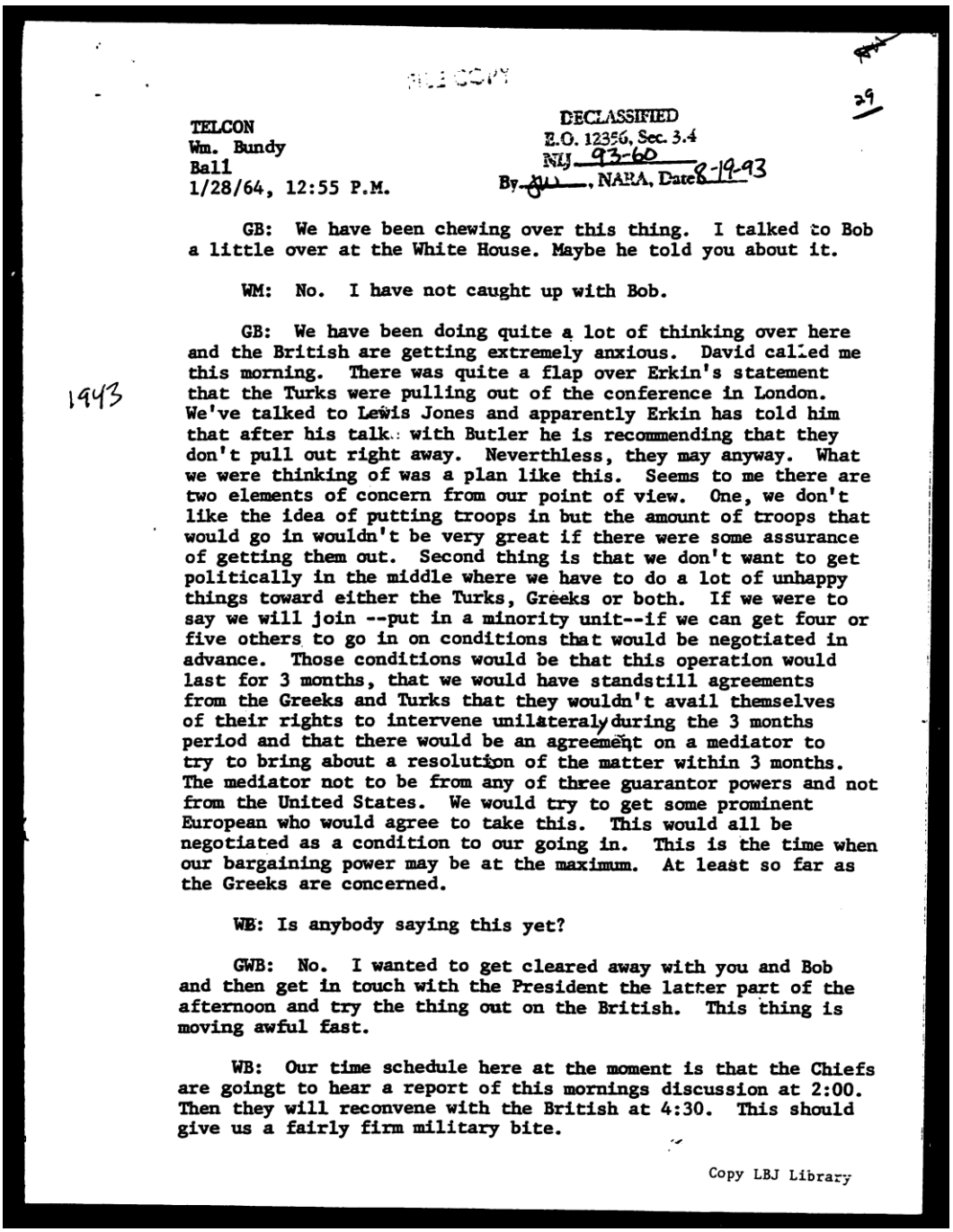

FILE COPY

29

TELCON
Wm. Bundy
Ball
1/28/64, 12:55 P.M.

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By [illegible], NARA, Date 8-19-93

GB: We have been chewing over this thing. I talked to Bob a little over at the White House. Maybe he told you about it.

WM: No. I have not caught up with Bob.

GB: We have been doing quite a lot of thinking over here and the British are getting extremely anxious. David called me this morning. There was quite a flap over Erkin's statement that the Turks were pulling out of the conference in London. We've talked to Lewis Jones and apparently Erkin has told him that after his talk with Butler he is recommending that they don't pull out right away. Neverthless, they may anyway. What we were thinking of was a plan like this. Seems to me there are two elements of concern from our point of view. One, we don't like the idea of putting troops in but the amount of troops that would go in wouldn't be very great if there were some assurance of getting them out. Second thing is that we don't want to get politically in the middle where we have to do a lot of unhappy things toward either the Turks, Greeks or both. If we were to say we will join --put in a minority unit--if we can get four or five others to go in on conditions that would be negotiated in advance. Those conditions would be that this operation would last for 3 months, that we would have standstill agreements from the Greeks and Turks that they wouldn't avail themselves of their rights to intervene unilateraly during the 3 months period and that there would be an agreement on a mediator to try to bring about a resolution of the matter within 3 months. The mediator not to be from any of three guarantor powers and not from the United States. We would try to get some prominent European who would agree to take this. This would all be negotiated as a condition to our going in. This is the time when our bargaining power may be at the maximum. At least so far as the Greeks are concerned.

1943

WB: Is anybody saying this yet?

GWB: No. I wanted to get cleared away with you and Bob and then get in touch with the President the latter part of the afternoon and try the thing out on the British. This thing is moving awful fast.

WB: Our time schedule here at the moment is that the Chiefs are goingt to hear a report of this mornings discussion at 2:00. Then they will reconvene with the British at 4:30. This should give us a fairly firm military bite.

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 28, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057703, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, William Bundy ve George Ball arasında geçen, Kıbrıs'la ilgili, Türklerin Londra Konferansı'ndan çekilmesi, ABD'nin Askeri Birlikleri, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan ile ilişkileri ve Avupalı bir aracı üzerinde mutabakata varılması, konularının ele alındığı telefon görüşmesine dairdir.

EK 32

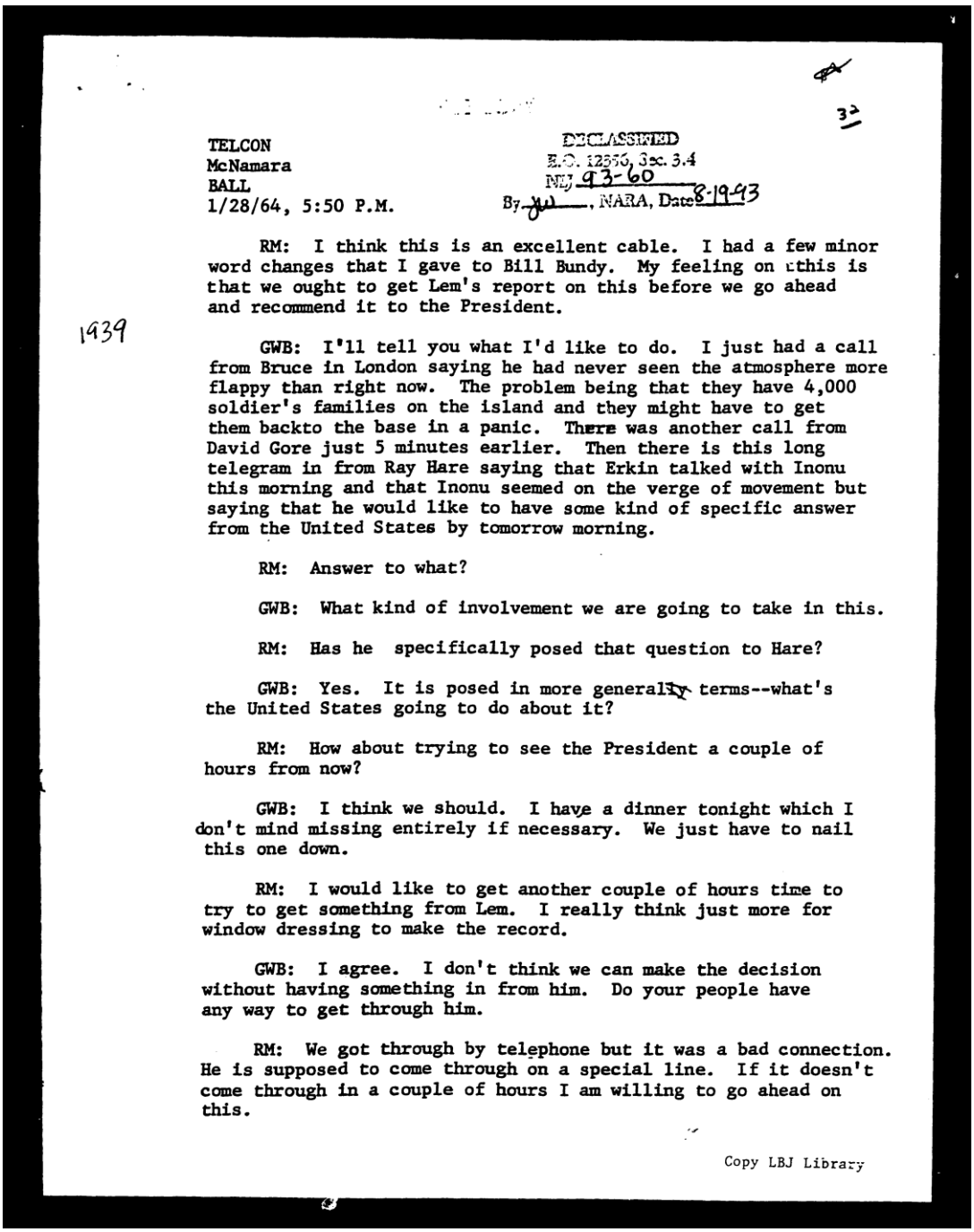

32

TELCON
McNamara
BALL
1/28/64, 5:50 P.M.

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By JH, NARA, Date 8-19-93

1939

RM: I think this is an excellent cable. I had a few minor word changes that I gave to Bill Bundy. My feeling on this is that we ought to get Lem's report on this before we go ahead and recommend it to the President.

GWB: I'll tell you what I'd like to do. I just had a call from Bruce in London saying he had never seen the atmosphere more flappy than right now. The problem being that they have 4,000 soldier's families on the island and they might have to get them backto the base in a panic. There was another call from David Gore just 5 minutes earlier. Then there is this long telegram in from Ray Hare saying that Erkin talked with Inonu this morning and that Inonu seemed on the verge of movement but saying that he would like to have some kind of specific answer from the United States by tomorrow morning.

RM: Answer to what?

GWB: What kind of involvement we are going to take in this.

RM: Has he specifically posed that question to Hare?

GWB: Yes. It is posed in more generalty terms--what's the United States going to do about it?

RM: How about trying to see the President a couple of hours from now?

GWB: I think we should. I have a dinner tonight which I don't mind missing entirely if necessary. We just have to nail this one down.

RM: I would like to get another couple of hours time to try to get something from Lem. I really think just more for window dressing to make the record.

GWB: I agree. I don't think we can make the decision without having something in from him. Do your people have any way to get through him.

RM: We got through by telephone but it was a bad connection. He is supposed to come through on a special line. If it doesn't come through in a couple of hours I am willing to go ahead on this.

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 28, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057695 ,
Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, Robert McNamara ve George Ball arasında geçen telefon görüşmesindeki, Kıbrıs'la ilgili olarak, Londra'daki durum, İnönü'nün pozisyonu, ABD'nin konuyla ilgisi ve General Lemnitzer'in konuyla ilgili değerlendirmesi ile ilgilidir.

EK 33

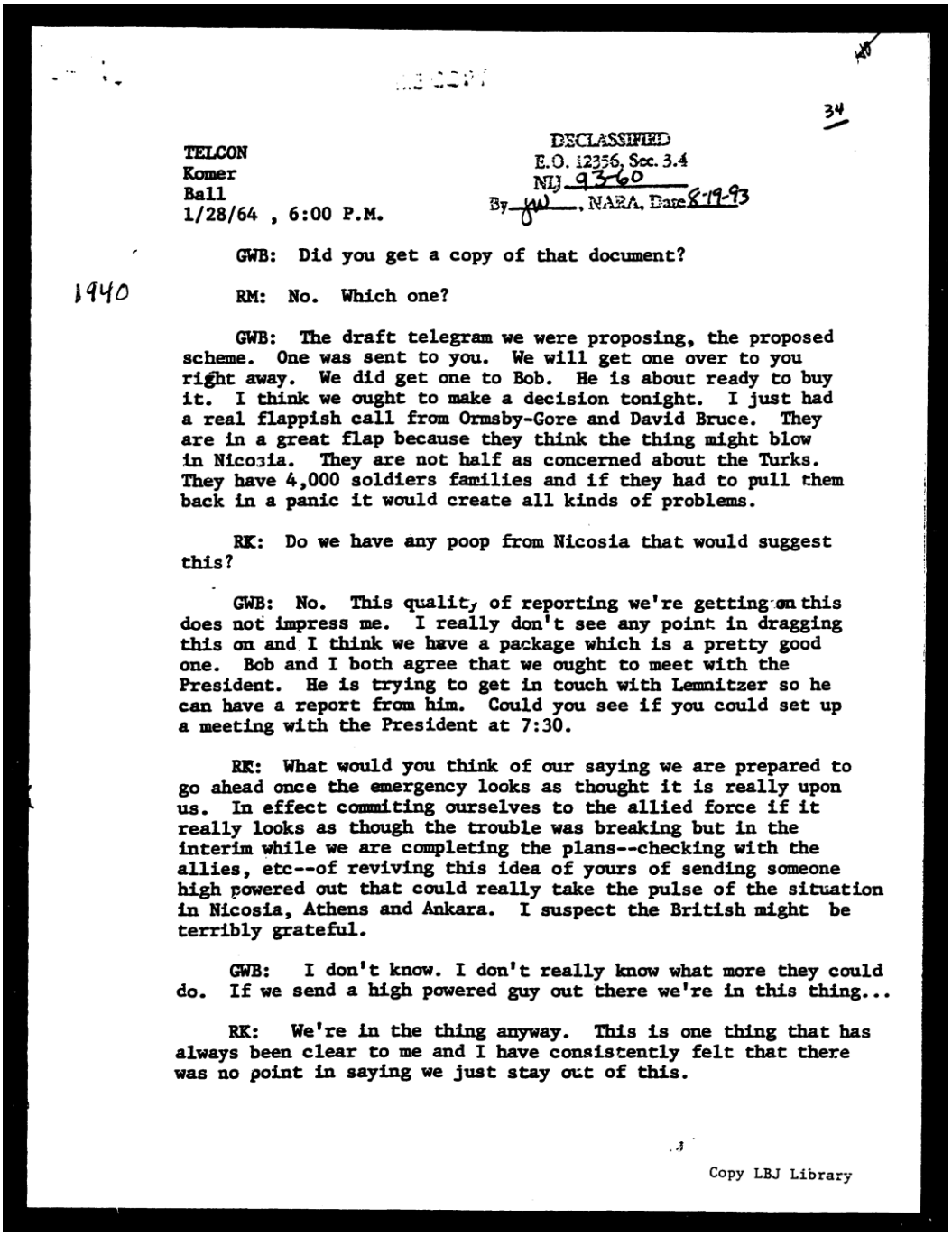

34

TELCON
Komer
Ball
1/28/64 , 6:00 P.M.

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By JW, NARA, Date 8-19-93

1940

GWB: Did you get a copy of that document?

RM: No. Which one?

GWB: The draft telegram we were proposing, the proposed scheme. One was sent to you. We will get one over to you right away. We did get one to Bob. He is about ready to buy it. I think we ought to make a decision tonight. I just had a real flappish call from Ormsby-Gore and David Bruce. They are in a great flap because they think the thing might blow in Nicosia. They are not half as concerned about the Turks. They have 4,000 soldiers families and if they had to pull them back in a panic it would create all kinds of problems.

RK: Do we have any poop from Nicosia that would suggest this?

GWB: No. This quality of reporting we're getting on this does not impress me. I really don't see any point in dragging this on and I think we have a package which is a pretty good one. Bob and I both agree that we ought to meet with the President. He is trying to get in touch with Lemnitzer so he can have a report from him. Could you see if you could set up a meeting with the President at 7:30.

RK: What would you think of our saying we are prepared to go ahead once the emergency looks as thought it is really upon us. In effect commiting ourselves to the allied force if it really looks as though the trouble was breaking but in the interim while we are completing the plans--checking with the allies, etc--of reviving this idea of yours of sending someone high powered out that could really take the pulse of the situation in Nicosia, Athens and Ankara. I suspect the British might be terribly grateful.

GWB: I don't know. I don't really know what more they could do. If we send a high powered guy out there we're in this thing...

RK: We're in the thing anyway. This is one thing that has always been clear to me and I have consistently felt that there was no point in saying we just stay out of this.

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 28, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057697, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, Robert Komer ile George Ball arasındaki telefon görüşmesinde Kıbrıs Krizi ile ilgili telgraf taslakları, Lefkoşe'de ki soruna İngiltere'nin ilgisi, Başkan Johnson ile bir toplantı programı, ABD'nin askeri birlik konusundaki taahhüdü yer almaktadır.

EK 34

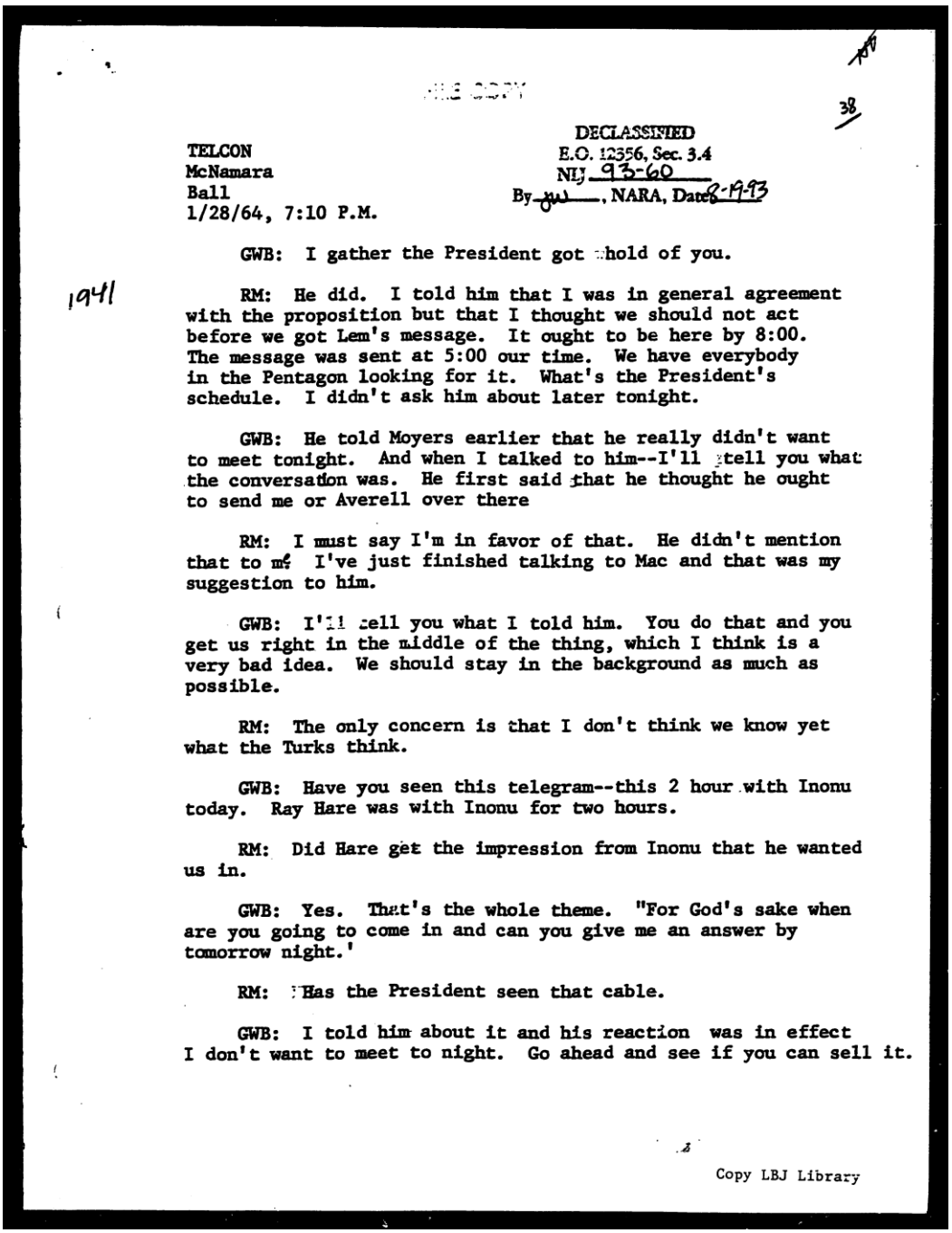

FILE COPY

38

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By gw, NARA, Date 8-19-93

TELCON
McNamara
Ball
1/28/64, 7:10 P.M.

GWB: I gather the President got hold of you.

1941

RM: He did. I told him that I was in general agreement with the proposition but that I thought we should not act before we got Lem's message. It ought to be here by 8:00. The message was sent at 5:00 our time. We have everybody in the Pentagon looking for it. What's the President's schedule. I didn't ask him about later tonight.

GWB: He told Moyers earlier that he really didn't want to meet tonight. And when I talked to him--I'll tell you what the conversation was. He first said that he thought he ought to send me or Averell over there

RM: I must say I'm in favor of that. He didn't mention that to me. I've just finished talking to Mac and that was my suggestion to him.

GWB: I'll tell you what I told him. You do that and you get us right in the middle of the thing, which I think is a very bad idea. We should stay in the background as much as possible.

RM: The only concern is that I don't think we know yet what the Turks think.

GWB: Have you seen this telegram--this 2 hour with Inonu today. Ray Hare was with Inonu for two hours.

RM: Did Hare get the impression from Inonu that he wanted us in.

GWB: Yes. That's the whole theme. "For God's sake when are you going to come in and can you give me an answer by tomorrow night.'

RM: Has the President seen that cable.

GWB: I told him about it and his reaction was in effect I don't want to meet to night. Go ahead and see if you can sell it.

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 28, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057699, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, Kıbrıs uyuşmazlığıyla ABD'nin ilgisi üzerine olasılıkların tartışıldığı McNamara ile Ball arasında geçen telefon konuşmasının içeriğine aittir. Belgede, George Ball ya da Averell Harriman'ın Kıbrıs'a gönderilmesi, Türkiyenin pozisyonu ve Ray Hare'nin İnönü ile iki saatlik görüşmesi ile ilgili detaylar yer almaktadır.

EK 35

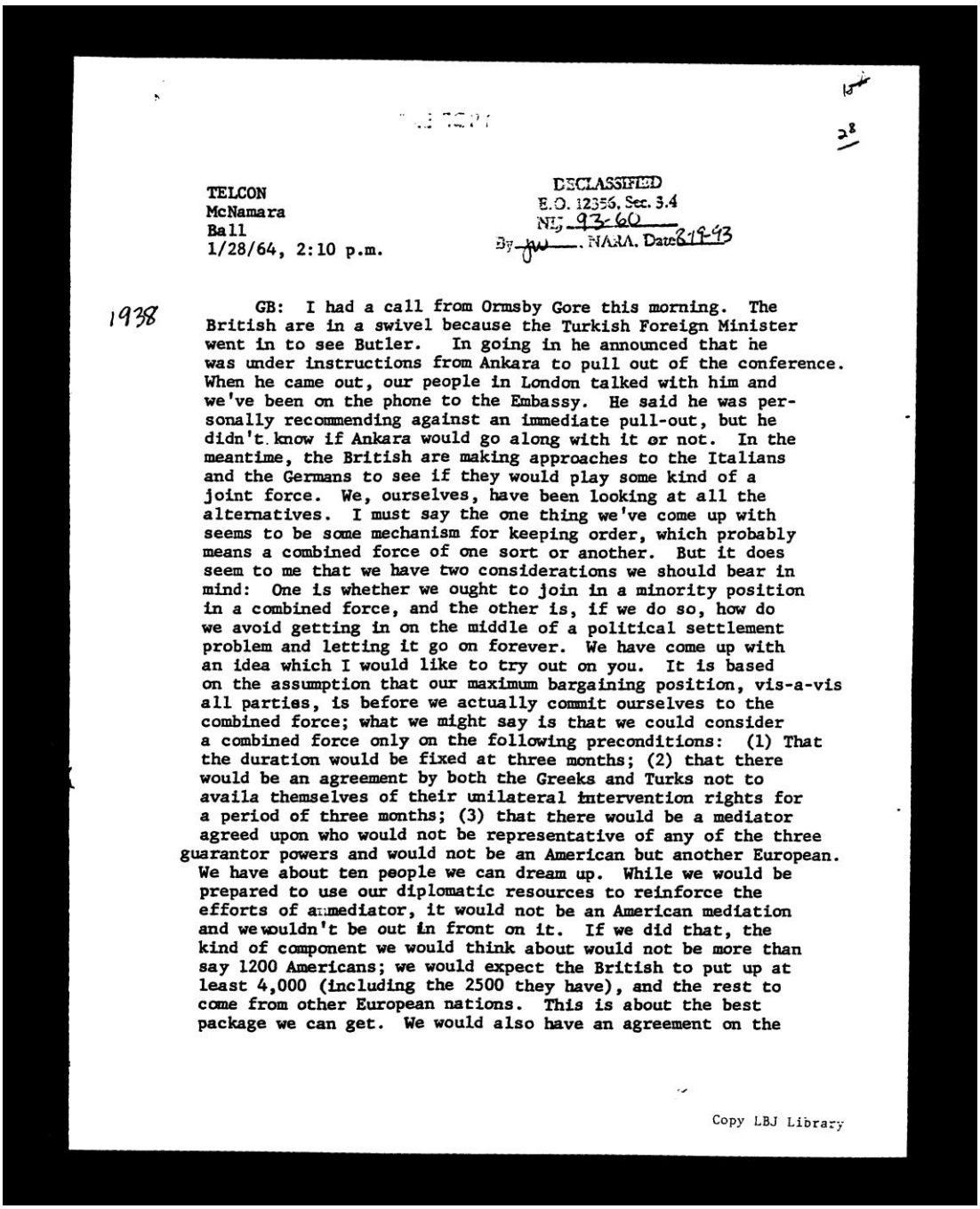

TELCON
McNamara
Ball
1/28/64, 2:10 p.m.

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 93-60
By jw NARA, Date 8-19-93

1938

GB: I had a call from Ormsby Gore this morning. The British are in a swivel because the Turkish Foreign Minister went in to see Butler. In going in he announced that he was under instructions from Ankara to pull out of the conference. When he came out, our people in London talked with him and we've been on the phone to the Embassy. He said he was personally recommending against an immediate pull-out, but he didn't know if Ankara would go along with it or not. In the meantime, the British are making approaches to the Italians and the Germans to see if they would play some kind of a joint force. We, ourselves, have been looking at all the alternatives. I must say the one thing we've come up with seems to be some mechanism for keeping order, which probably means a combined force of one sort or another. But it does seem to me that we have two considerations we should bear in mind: One is whether we ought to join in a minority position in a combined force, and the other is, if we do so, how do we avoid getting in on the middle of a political settlement problem and letting it go on forever. We have come up with an idea which I would like to try out on you. It is based on the assumption that our maximum bargaining position, vis-a-vis all parties, is before we actually commit ourselves to the combined force; what we might say is that we could consider a combined force only on the following preconditions: (1) That the duration would be fixed at three months; (2) that there would be an agreement by both the Greeks and Turks not to availa themselves of their unilateral intervention rights for a period of three months; (3) that there would be a mediator agreed upon who would not be representative of any of the three guarantor powers and would not be an American but another European. We have about ten people we can dream up. While we would be prepared to use our diplomatic resources to reinforce the efforts of a mediator, it would not be an American mediation and we wouldn't be out in front on it. If we did that, the kind of component we would think about would not be more than say 1200 Americans; we would expect the British to put up at least 4,000 (including the 2500 they have), and the rest to come from other European nations. This is about the best package we can get. We would also have an agreement on the

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Ocak 28, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1993, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349057693,
Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, Mc Bamara ve Ball arasındaki telefon görüşmesine konu olan, Kıbrıs'taki Rum-Türk anlaşmazlığı ile ilgili olarak atılacak bir adımda İngiltere'nin pozisyonunun ne olacağı ve ABD'nin muhtemel pazarlık taktikleri ile ilgilidir.

EK 36

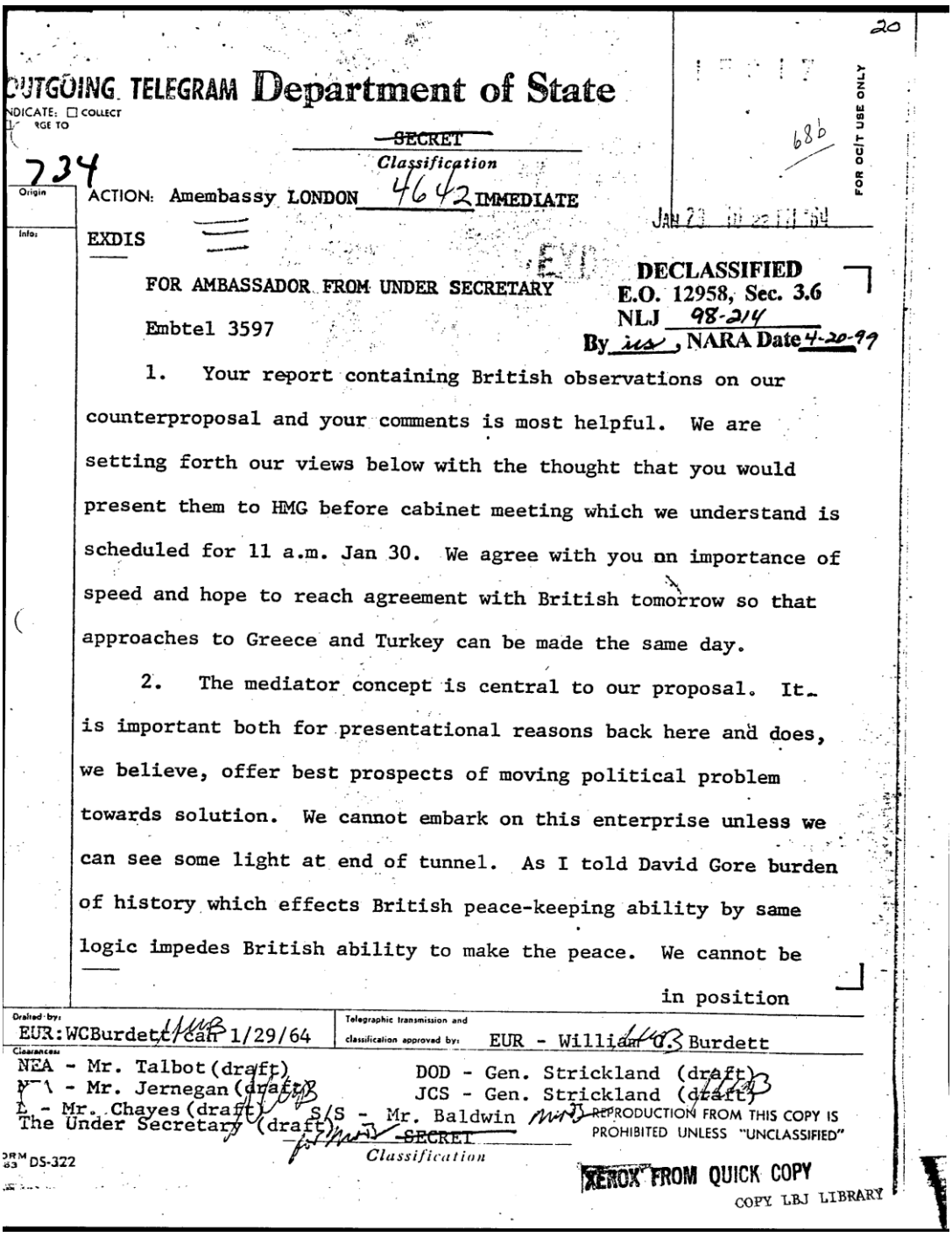

OUTGOING TELEGRAM Department of State

INDICATE: ☐ COLLECT
CHARGE TO

SECRET
Classification

734

Origin

ACTION: Amembassy LONDON 4642 IMMEDIATE

Info:

EXDIS

FOR AMBASSADOR FROM UNDER SECRETARY

Embtel 3597

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-214
By ius, NARA Date 4-20-99

1. Your report containing British observations on our counterproposal and your comments is most helpful. We are setting forth our views below with the thought that you would present them to HMG before cabinet meeting which we understand is scheduled for 11 a.m. Jan 30. We agree with you on importance of speed and hope to reach agreement with British tomorrow so that approaches to Greece and Turkey can be made the same day.

2. The mediator concept is central to our proposal. It is important both for presentational reasons back here and does, we believe, offer best prospects of moving political problem towards solution. We cannot embark on this enterprise unless we can see some light at end of tunnel. As I told David Gore burden of history which effects British peace-keeping ability by same logic impedes British ability to make the peace. We cannot be in position

Drafted by: EUR:WCBurdett:can 1/29/64

Telegraphic transmission and classification approved by: EUR - William C. Burdett

Clearances:
NEA - Mr. Talbot (draft)
[illegible] - Mr. Jernegan (draft)
L - Mr. Chayes (draft)
The Under Secretary (draft)
DOD - Gen. Strickland (draft)
JCS - Gen. Strickland (draft)
S/S - Mr. Baldwin

SECRET
Classification

FORM DS-322

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

XEROX FROM QUICK COPY
COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 29, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Nisan 20, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349160783, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Kıbrıs anlaşmazlığı üzerinde Türkiye ve Yunanistan arasında bir barış anlaşması için İngilizlerin arabulucuk çabalarına ilişkin belgedir.

EK 37

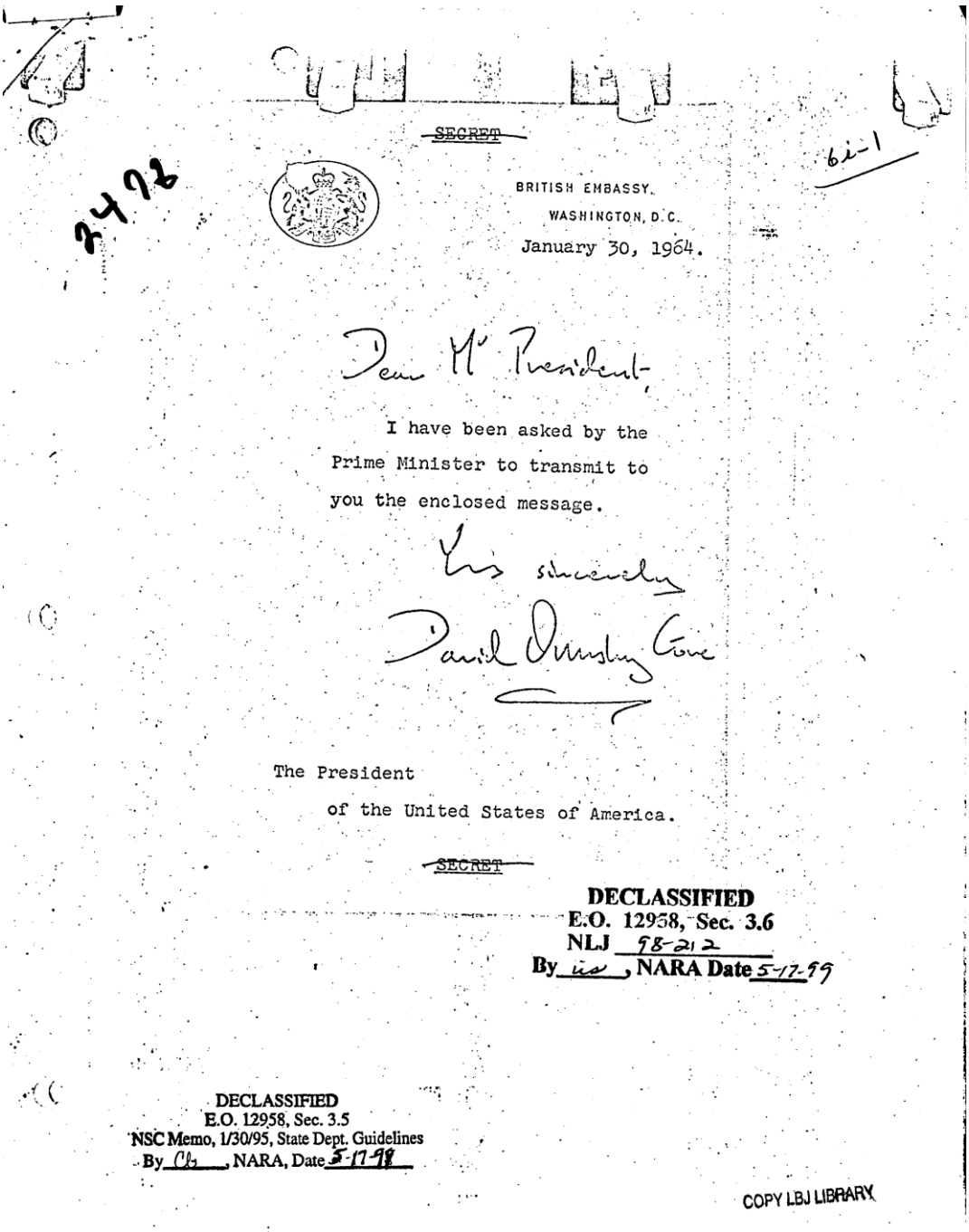

SECRET

3492

6i-1

BRITISH EMBASSY,
WASHINGTON, D.C.
January 30, 1964.

Dear Mr President-

I have been asked by the Prime Minister to transmit to you the enclosed message.

Yours sincerely,
David Ormsby Gore

The President
of the United States of America.

SECRET

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-212
By LBJ, NARA Date 5-17-99

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.5
NSC Memo, 1/30/95, State Dept. Guidelines
By CL, NARA, Date 5-17-99

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 30, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 17, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349509806, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, İngiltere Başbakanı Sir Alec Douglas-Home'un, Başkan Lyndon B. Johnson'a gönderdiği, Kıbrıs'lı Rum ve Türkler arasındaki barışı korumak için bölgede konuçlanmış üç taraflı barış gücüne ek olarak, NATO üyesi ülkelerden oluşturulan kuvvetlere ABD'nin katıımı ile ilgili mesaj metnini içermektedir.

EK 38

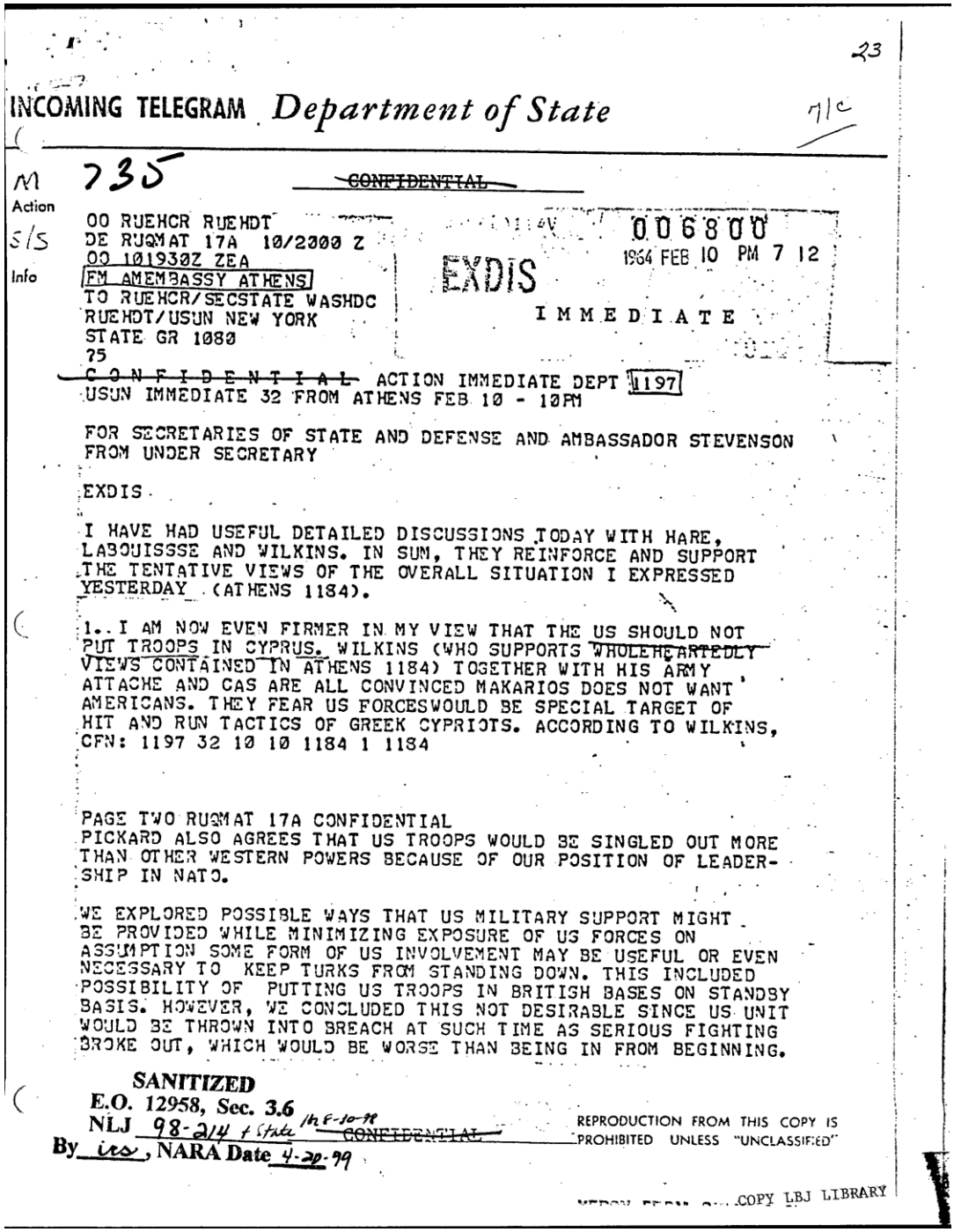

INCOMING TELEGRAM Department of State

M 735 ~~CONFIDENTIAL~~

Action S/S

Info

00 RUEHCR RUEHDT
DE RUQMAT 17A 10/2000 Z
00 101930Z ZEA
FM AMEMBASSY ATHENS
TO RUEHCR/SECSTATE WASHDC
RUEHDT/USUN NEW YORK
STATE GR 1080
75

EXDIS

006800
1964 FEB 10 PM 7 12

IMMEDIATE

~~C O N F I D E N T I A L~~ ACTION IMMEDIATE DEPT 1197
USUN IMMEDIATE 32 FROM ATHENS FEB 10 - 10PM

FOR SECRETARIES OF STATE AND DEFENSE AND AMBASSADOR STEVENSON
FROM UNDER SECRETARY

EXDIS

I HAVE HAD USEFUL DETAILED DISCUSSIONS TODAY WITH HARE, LABOUISSSE AND WILKINS. IN SUM, THEY REINFORCE AND SUPPORT THE TENTATIVE VIEWS OF THE OVERALL SITUATION I EXPRESSED YESTERDAY (ATHENS 1184).

1. I AM NOW EVEN FIRMER IN MY VIEW THAT THE US SHOULD NOT PUT TROOPS IN CYPRUS. WILKINS (WHO SUPPORTS WHOLEHEARTEDLY VIEWS CONTAINED IN ATHENS 1184) TOGETHER WITH HIS ARMY ATTACHE AND CAS ARE ALL CONVINCED MAKARIOS DOES NOT WANT AMERICANS. THEY FEAR US FORCESWOULD BE SPECIAL TARGET OF HIT AND RUN TACTICS OF GREEK CYPRIOTS. ACCORDING TO WILKINS, CFN: 1197 32 10 10 1184 1 1184

PAGE TWO RUQMAT 17A CONFIDENTIAL
PICKARD ALSO AGREES THAT US TROOPS WOULD BE SINGLED OUT MORE THAN OTHER WESTERN POWERS BECAUSE OF OUR POSITION OF LEADERSHIP IN NATO.

WE EXPLORED POSSIBLE WAYS THAT US MILITARY SUPPORT MIGHT BE PROVIDED WHILE MINIMIZING EXPOSURE OF US FORCES ON ASSUMPTION SOME FORM OF US INVOLVEMENT MAY BE USEFUL OR EVEN NECESSARY TO KEEP TURKS FROM STANDING DOWN. THIS INCLUDED POSSIBILITY OF PUTTING US TROOPS IN BRITISH BASES ON STANDBY BASIS. HOWEVER, WE CONCLUDED THIS NOT DESIRABLE SINCE US UNIT WOULD BE THROWN INTO BREACH AT SUCH TIME AS SERIOUS FIGHTING BROKE OUT, WHICH WOULD BE WORSE THAN BEING IN FROM BEGINNING.

SANITIZED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-214 # State 10.6-10-98
By ics, NARA Date 4-20-99

~~CONFIDENTIAL~~

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 10, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Nisan 20, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, elge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349160788, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belge, ABD askeri birliklerinin Kıbrıs'taki BM barış gücüne katılmaması gerektiğinin sebeplerini açıklamaktadır.

EK 39

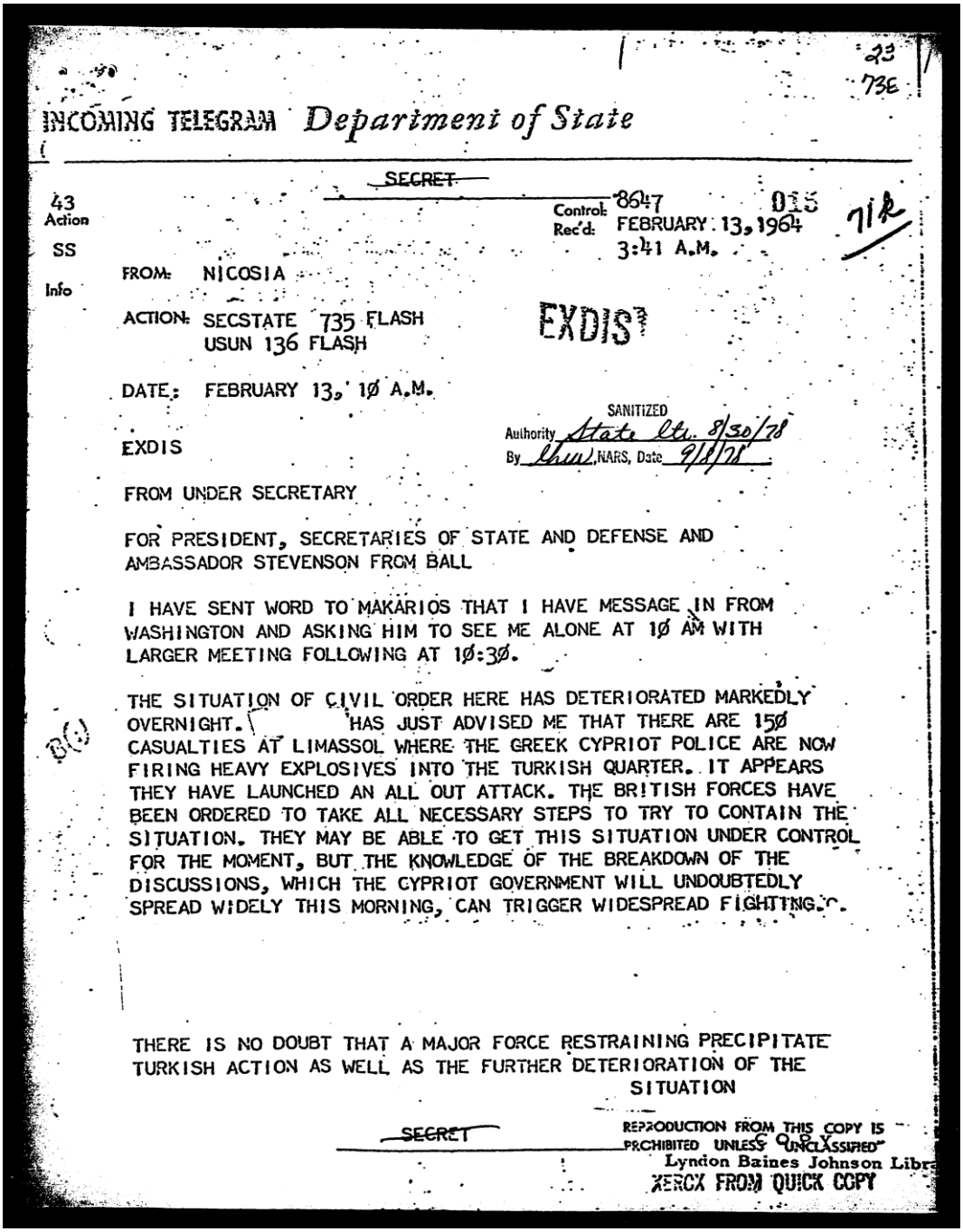

INCOMING TELEGRAM Department of State

SECRET

43
Action
SS

Info

Control: 8647 015
Rec'd: FEBRUARY 13, 1964
3:41 A.M.

FROM: NICOSIA

ACTION: SECSTATE 735 FLASH
USUN 136 FLASH

EXDIS

DATE: FEBRUARY 13, 10 A.M.

SANITIZED
Authority State Ltr. 8/30/78
By lhw, NARS, Date 9/8/78

EXDIS

FROM UNDER SECRETARY

FOR PRESIDENT, SECRETARIES OF STATE AND DEFENSE AND AMBASSADOR STEVENSON FROM BALL

I HAVE SENT WORD TO MAKARIOS THAT I HAVE MESSAGE IN FROM WASHINGTON AND ASKING HIM TO SEE ME ALONE AT 10 AM WITH LARGER MEETING FOLLOWING AT 10:30.

THE SITUATION OF CIVIL ORDER HERE HAS DETERIORATED MARKEDLY OVERNIGHT. HAS JUST ADVISED ME THAT THERE ARE 150 CASUALTIES AT LIMASSOL WHERE THE GREEK CYPRIOT POLICE ARE NOW FIRING HEAVY EXPLOSIVES INTO THE TURKISH QUARTER. IT APPEARS THEY HAVE LAUNCHED AN ALL OUT ATTACK. THE BRITISH FORCES HAVE BEEN ORDERED TO TAKE ALL NECESSARY STEPS TO TRY TO CONTAIN THE SITUATION. THEY MAY BE ABLE TO GET THIS SITUATION UNDER CONTROL FOR THE MOMENT, BUT THE KNOWLEDGE OF THE BREAKDOWN OF THE DISCUSSIONS, WHICH THE CYPRIOT GOVERNMENT WILL UNDOUBTEDLY SPREAD WIDELY THIS MORNING, CAN TRIGGER WIDESPREAD FIGHTING.

THERE IS NO DOUBT THAT A MAJOR FORCE RESTRAINING PRECIPITATE TURKISH ACTION AS WELL AS THE FURTHER DETERIORATION OF THE SITUATION

SECRET

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS CLASSIFIED
Lyndon Baines Johnson Libr
XEROX FROM QUICK COPY

Belge Tarihi: Şubat. 13, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Eylül 08, 1978, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı,Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349400991, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, George Ball, Kıbrıs'ta bozulan durumu bir iç savaşa dönüşmeden engellemek için ve Türkiye'yi, Kıbrıslı Rumların provokasyonlarından uzak tutmaya yönelik planının detaylarını açıklanmaktadır.

EK 40

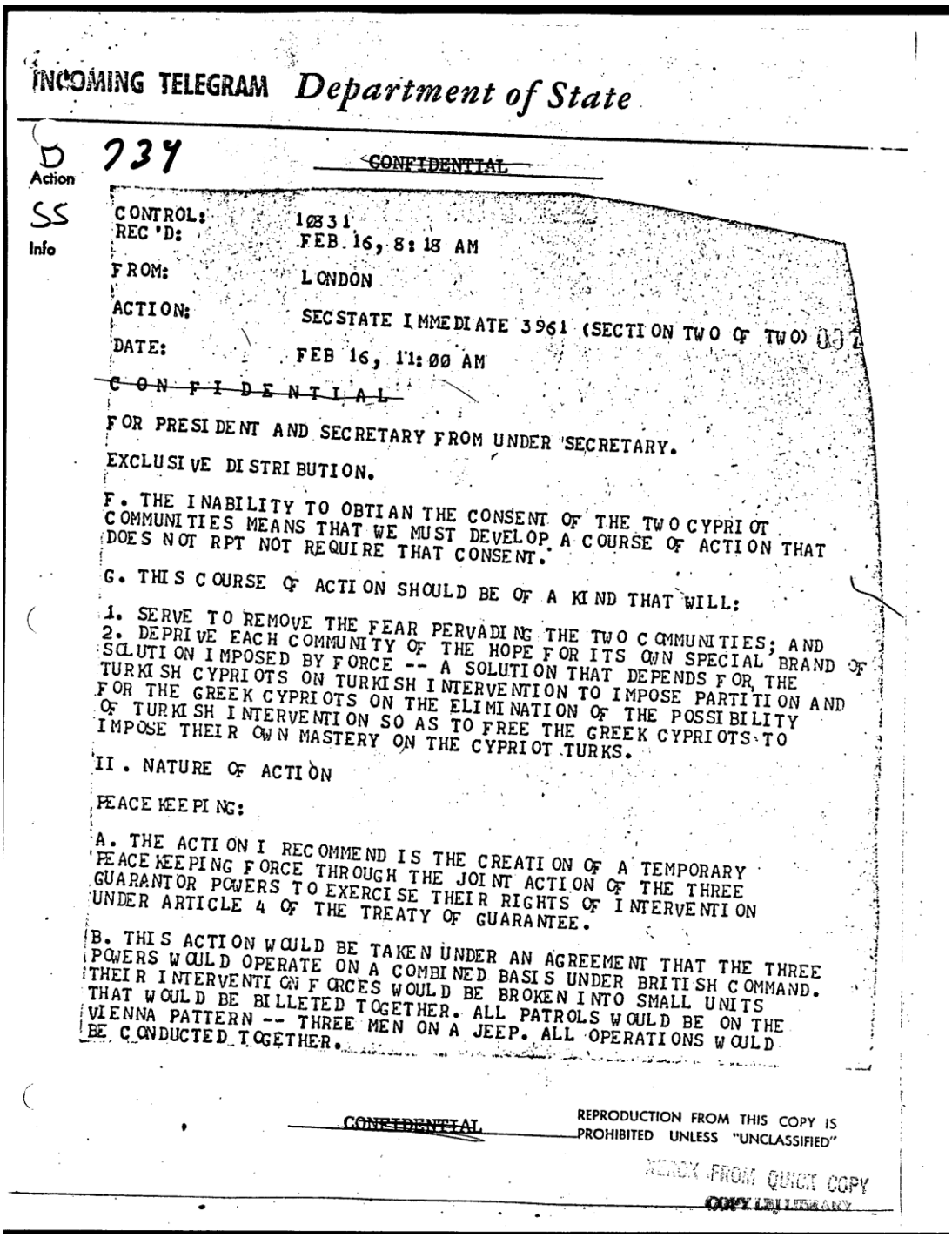

INCOMING TELEGRAM *Department of State*

D 739 CONFIDENTIAL

Action SS

Info

CONTROL: 10831
REC'D: FEB 16, 8:18 AM

FROM: LONDON

ACTION: SECSTATE IMMEDIATE 3961 (SECTION TWO OF TWO)

DATE: FEB 16, 11:00 AM

~~C O N F I D E N T I A L~~

FOR PRESIDENT AND SECRETARY FROM UNDER SECRETARY.

EXCLUSIVE DISTRIBUTION.

F. THE INABILITY TO OBTIAN THE CONSENT OF THE TWO CYPRIOT COMMUNITIES MEANS THAT WE MUST DEVELOP A COURSE OF ACTION THAT DOES NOT RPT NOT REQUIRE THAT CONSENT.

G. THIS COURSE OF ACTION SHOULD BE OF A KIND THAT WILL:

1. SERVE TO REMOVE THE FEAR PERVADING THE TWO COMMUNITIES; AND
2. DEPRIVE EACH COMMUNITY OF THE HOPE FOR ITS OWN SPECIAL BRAND OF SOLUTION IMPOSED BY FORCE -- A SOLUTION THAT DEPENDS FOR THE TURKISH CYPRIOTS ON TURKISH INTERVENTION TO IMPOSE PARTITION AND FOR THE GREEK CYPRIOTS ON THE ELIMINATION OF THE POSSIBILITY OF TURKISH INTERVENTION SO AS TO FREE THE GREEK CYPRIOTS TO IMPOSE THEIR OWN MASTERY ON THE CYPRIOT TURKS.

II. NATURE OF ACTION

PEACEKEEPING:

A. THE ACTION I RECOMMEND IS THE CREATION OF A TEMPORARY PEACEKEEPING FORCE THROUGH THE JOINT ACTION OF THE THREE GUARANTOR POWERS TO EXERCISE THEIR RIGHTS OF INTERVENTION UNDER ARTICLE 4 OF THE TREATY OF GUARANTEE.

B. THIS ACTION WOULD BE TAKEN UNDER AN AGREEMENT THAT THE THREE POWERS WOULD OPERATE ON A COMBINED BASIS UNDER BRITISH COMMAND. THEIR INTERVENTION FORCES WOULD BE BROKEN INTO SMALL UNITS THAT WOULD BE BILLETED TOGETHER. ALL PATROLS WOULD BE ON THE VIENNA PATTERN -- THREE MEN ON A JEEP. ALL OPERATIONS WOULD BE CONDUCTED TOGETHER.

~~CONFIDENTIAL~~

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

XEROX FROM QUICK COPY

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 16, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Belirtilmemiş, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349160810, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belge, Kıbrıs'ta, Yunanistan ve Türkiye arasında bir savaş tehlikesini azaltmak için adaya BM barış gücü gönderilmesine yönelik plana ilişkin belgedir.

EK 41

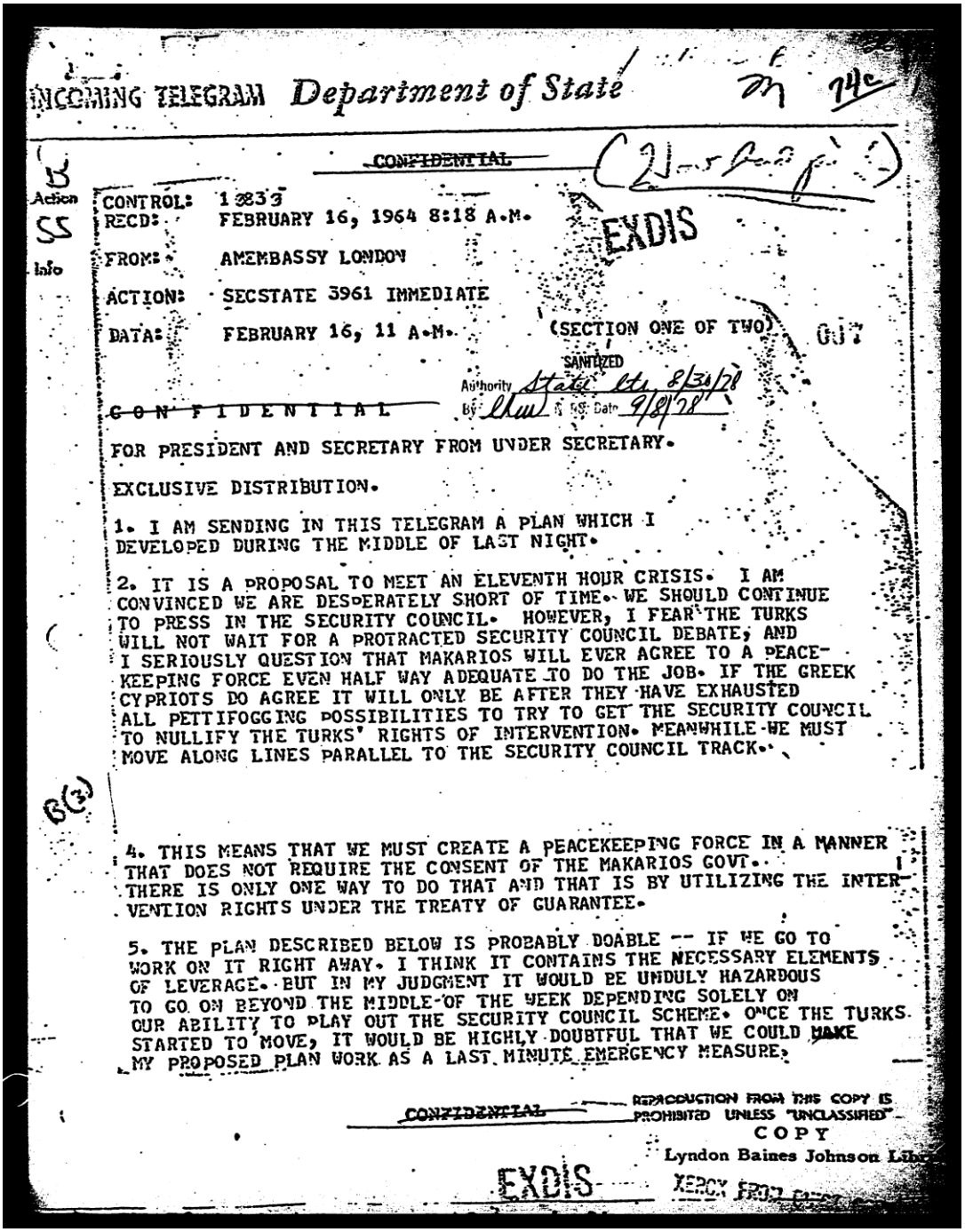

INCOMING TELEGRAM Department of State

CONFIDENTIAL

Action SS

Info

CONTROL: 12833
RECD: FEBRUARY 16, 1964 8:18 A.M.

EXDIS

FROM: AMEMBASSY LONDON

ACTION: SECSTATE 3961 IMMEDIATE

DATA: FEBRUARY 16, 11 A.M. (SECTION ONE OF TWO)

SANITIZED
Authority State ltr 8/30/78
By lhw NARS Date 9/8/78

CONFIDENTIAL

FOR PRESIDENT AND SECRETARY FROM UNDER SECRETARY.

EXCLUSIVE DISTRIBUTION.

1. I AM SENDING IN THIS TELEGRAM A PLAN WHICH I DEVELOPED DURING THE MIDDLE OF LAST NIGHT.

2. IT IS A PROPOSAL TO MEET AN ELEVENTH HOUR CRISIS. I AM CONVINCED WE ARE DESPERATELY SHORT OF TIME. WE SHOULD CONTINUE TO PRESS IN THE SECURITY COUNCIL. HOWEVER, I FEAR THE TURKS WILL NOT WAIT FOR A PROTRACTED SECURITY COUNCIL DEBATE; AND I SERIOUSLY QUESTION THAT MAKARIOS WILL EVER AGREE TO A PEACE-KEEPING FORCE EVEN HALF WAY ADEQUATE TO DO THE JOB. IF THE GREEK CYPRIOTS DO AGREE IT WILL ONLY BE AFTER THEY HAVE EXHAUSTED ALL PETTIFOGGING POSSIBILITIES TO TRY TO GET THE SECURITY COUNCIL TO NULLIFY THE TURKS' RIGHTS OF INTERVENTION. MEANWHILE WE MUST MOVE ALONG LINES PARALLEL TO THE SECURITY COUNCIL TRACK.

B(3)

4. THIS MEANS THAT WE MUST CREATE A PEACEKEEPING FORCE IN A MANNER THAT DOES NOT REQUIRE THE CONSENT OF THE MAKARIOS GOVT. THERE IS ONLY ONE WAY TO DO THAT AND THAT IS BY UTILIZING THE INTERVENTION RIGHTS UNDER THE TREATY OF GUARANTEE.

5. THE PLAN DESCRIBED BELOW IS PROBABLY DOABLE -- IF WE GO TO WORK ON IT RIGHT AWAY. I THINK IT CONTAINS THE NECESSARY ELEMENTS OF LEVERAGE. BUT IN MY JUDGMENT IT WOULD BE UNDULY HAZARDOUS TO GO ON BEYOND THE MIDDLE OF THE WEEK DEPENDING SOLELY ON OUR ABILITY TO PLAY OUT THE SECURITY COUNCIL SCHEME. ONCE THE TURKS STARTED TO MOVE, IT WOULD BE HIGHLY DOUBTFUL THAT WE COULD MAKE MY PROPOSED PLAN WORK AS A LAST MINUTE EMERGENCY MEASURE.

CONFIDENTIAL

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

COPY

Lyndon Baines Johnson Lib

EXDIS

XEROX FROM

Belge Tarihi: Şubat 16, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Eylül 08, 1978, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/7, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349400996, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belge, Londra'daki Amerikan Büyükelçiliğinin, Başkan'a da iletilmek üzere gönderdiği 3961 numaralı telgraf mesajıdır. Belgede, oluşturulmak istenen barış gücünün Makarios'un rızası alınmadan da oluşturulabileceği gibi hususlar üzerinde durulmuştur.

EK 42

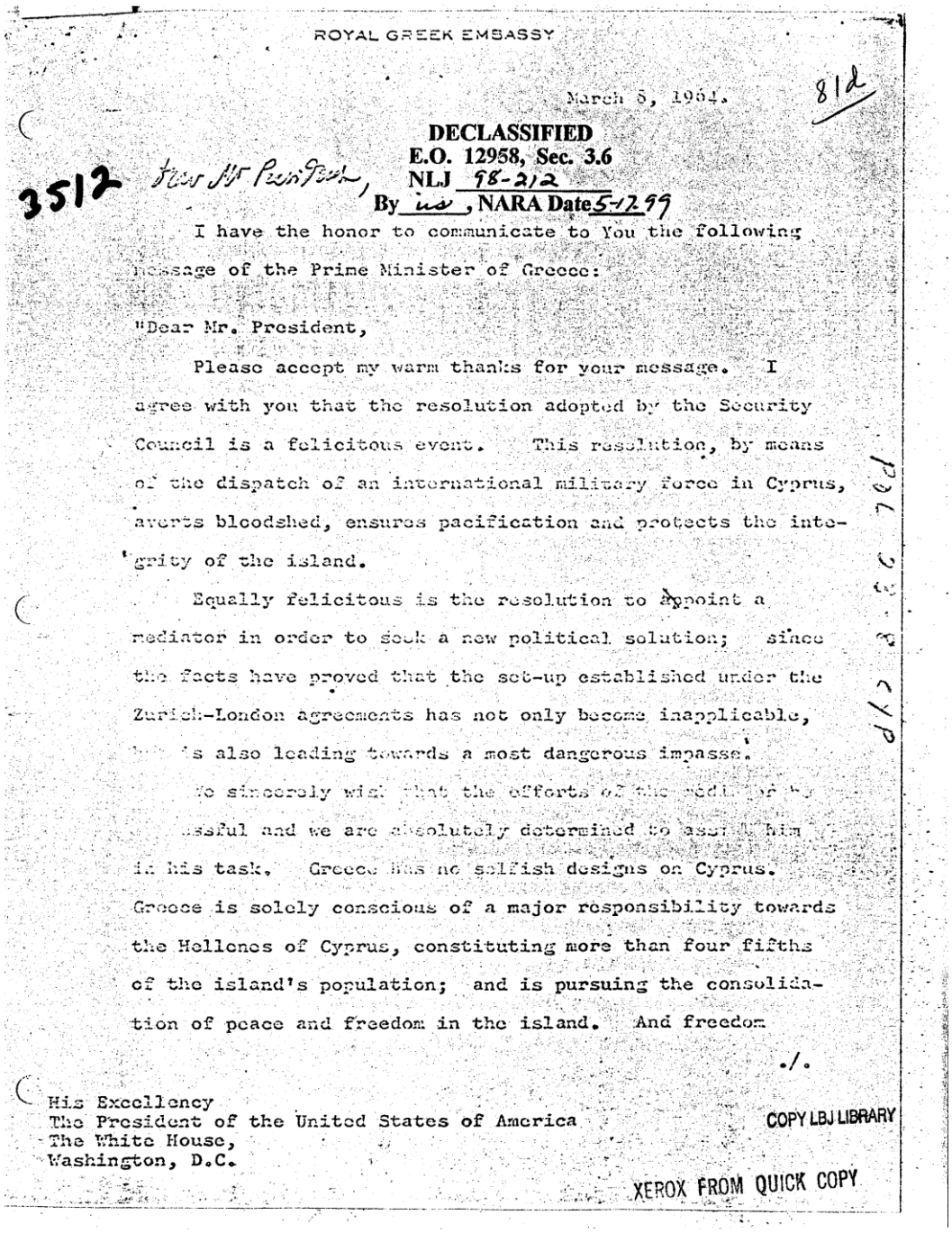

ROYAL GREEK EMBASSY

March 5, 1964.

812

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-212
By ws, NARA Date 5-12-99

3512 For the President,

I have the honor to communicate to You the following message of the Prime Minister of Greece:

"Dear Mr. President,

Please accept my warm thanks for your message. I agree with you that the resolution adopted by the Security Council is a felicitous event. This resolution, by means of the dispatch of an international military force in Cyprus, averts bloodshed, ensures pacification and protects the integrity of the island.

Equally felicitous is the resolution to appoint a mediator in order to seek a new political solution; since the facts have proved that the set-up established under the Zurich-London agreements has not only become inapplicable, but is also leading towards a most dangerous impasse.

We sincerely wish that the efforts of the mediator be successful and we are absolutely determined to assist him in his task. Greece has no selfish designs on Cyprus. Greece is solely conscious of a major responsibility towards the Hellenes of Cyprus, constituting more than four fifths of the island's population; and is pursuing the consolidation of peace and freedom in the island. And freedom

./.

His Excellency
The President of the United States of America
The White House,
Washington, D.C.

COPY LBJ LIBRARY

XEROX FROM QUICK COPY

Belge Tarihi: Mart 6, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 17, 1999, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349156119, Belge Gizlilik Seviyesi : TASNİF DIŞI

Belgede, Yunanistan Başkanı Georgios Papandreou'dan Başkan Lyndon B. johnson'a Kıbrıs'a gönderilmesi planlanan uluslararası güç ile ilgili gönderdiği mesajın içeriği yer almaktadır.

EK 43

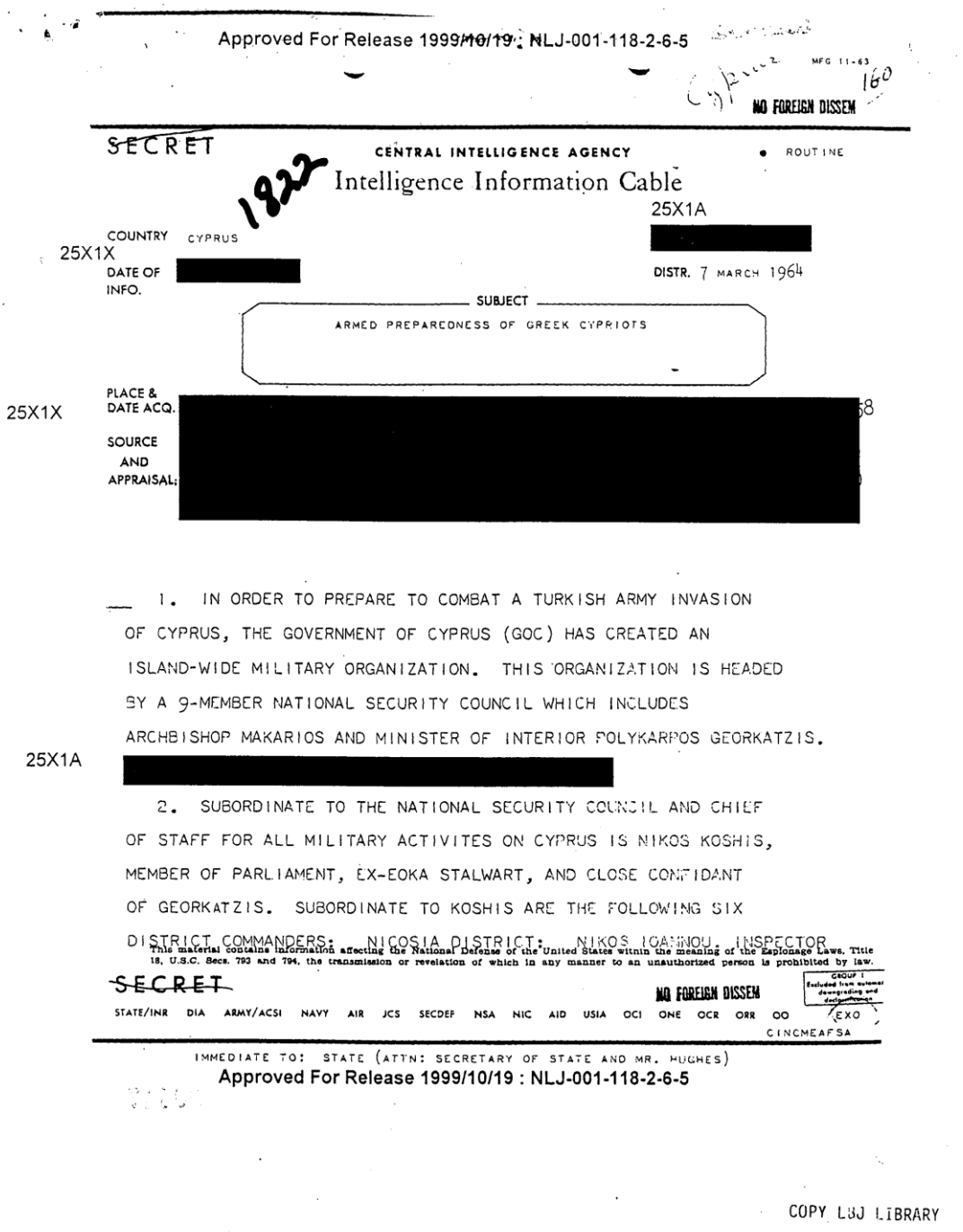

Approved For Release 1999/10/19 : NLJ-001-118-2-6-5

MFG 11-63

160

NO FOREIGN DISSEM

SECRET

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY • ROUTINE

1822

Intelligence Information Cable

25X1A [redacted]

COUNTRY CYPRUS

25X1X

DATE OF INFO. [redacted]

DISTR. 7 MARCH 1964

SUBJECT

ARMED PREPAREDNESS OF GREEK CYPRIOTS

25X1X

PLACE & DATE ACQ. [redacted]

SOURCE AND APPRAISAL: [redacted]

1. IN ORDER TO PREPARE TO COMBAT A TURKISH ARMY INVASION OF CYPRUS, THE GOVERNMENT OF CYPRUS (GOC) HAS CREATED AN ISLAND-WIDE MILITARY ORGANIZATION. THIS ORGANIZATION IS HEADED BY A 9-MEMBER NATIONAL SECURITY COUNCIL WHICH INCLUDES ARCHBISHOP MAKARIOS AND MINISTER OF INTERIOR POLYKARPOS GEORKATZIS.

25X1A [redacted]

2. SUBORDINATE TO THE NATIONAL SECURITY COUNCIL AND CHIEF OF STAFF FOR ALL MILITARY ACTIVITES ON CYPRUS IS NIKOS KOSHIS, MEMBER OF PARLIAMENT, EX-EOKA STALWART, AND CLOSE CONFIDANT OF GEORKATZIS. SUBORDINATE TO KOSHIS ARE THE FOLLOWING SIX DISTRICT COMMANDERS: NICOSIA DISTRICT: NIKOS IOANNOU, INSPECTOR

This material contains information affecting the National Defense of the United States within the meaning of the Espionage Laws, Title 18, U.S.C. Secs. 793 and 794, the transmission or revelation of which in any manner to an unauthorized person is prohibited by law.

SECRET

NO FOREIGN DISSEM

GROUP 1 Excluded from automatic downgrading and declassification

STATE/INR DIA ARMY/ACSI NAVY AIR JCS SECDEF NSA NIC AID USIA OCI ONE OCR ORR OO EXO CINCMEAFSA

IMMEDIATE TO: STATE (ATTN: SECRETARY OF STATE AND MR. HUGHES)

Approved For Release 1999/10/19 : NLJ-001-118-2-6-5

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Mart 7, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ekim 19, 1999, Belge Kurum: Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/9, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349494431, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

İstihbarat telgrafında, Kıbrıs'lı Rumların olası bir Türk saldırısına karşılık askeri örgütlenme hazırlığı ile ilgili detaylar yer almaktadır.

EK 44

Approved For Release 1999/10/19 : NLJ-001-118-2-7-4

NO FOREIGN DISSEM

SECRET

CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY

Intelligence Information Cable

1824

161

25X1A

[redacted]

25X1X

COUNTRY GREECE / CYPRUS / TURKEY

DATE OF INFO. [redacted]

DISTR. 5 MARCH 1964

SUBJECT

VIEWS AND PLANS OF PAPANDREOU ON THE CYPRUS PROBLEM

25X1X

PLACE & DATE ACQ. [redacted]

SOURCE AND APPRAISAL [redacted]

25X1X

1. [redacted] COMMENT: AS OF 28 FEBRUARY 64 PRESTIGE OF GREEK PRIME MINISTER GEORGIOS PAPANDREOU HAD DECLINED BECAUSE OF HIS GOVERNMENT'S APPARENT INACTIVITY ABOUT CYPRUS. ON 28 FEBRUARY 64 PAPANDREOU TOOK PERSONAL CHARGE OF THE GREEK EFFORTS TO SOLVE THE CYPRUS CRISIS. PAPANDREOU SEES AN OPPORTUNITY TO WIN A POLITICAL VICTORY AND HIS INITIAL MOVES HAVE ALREADY DISARMED OPPOSITION HE HAD WITHIN HIS OWN PARTY. PAPANDREOU NOW FOLLOWS CYPRUS DEVELOPMENTS IN DETAIL, READING ALL CABLES AND EXPLOITING RESEARCH STUDIES ON THE PROBLEM. FOLLOWING

25X1X REPORT REFLECTS PAPANDREOU'S VIEWS [redacted]

25X1X IN [redacted] TALKS BETWEEN 28 FEBRUARY AND 3 MARCH 1964.)

This material contains information affecting the National Defense of the United States within the meaning of the Espionage Laws, Title 18, U.S.C. Secs. 793 and 794, the transmission or revelation of which in any manner to an unauthorized person is prohibited by law.

SECRET

NO FOREIGN DISSEM

GROUP 1 Excluded from automatic downgrading and declassification

STATE/INR DIA ARMY/ACSI NAVY AIR JCS SECDEF NSA NIC AID USIA OCI ONE OCR ORR OO

FBIS (3)

EXO

Approved For Release 1999/10/19 : NLJ-001-118-2-7-4

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Mart 5, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ekim 19, 1999, Belge Kurum: Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/6, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349494450, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Yunanistan Başbakanı Georgios Papandreou'nun, Kıbrıs üzerindeki Rum ve Türkler arasında cereyan eden anlaşmazlığı çözüme kavuşturmak için yaptığı girişimlerine ilişkin istihbarat telgrafıdır.

EK 45

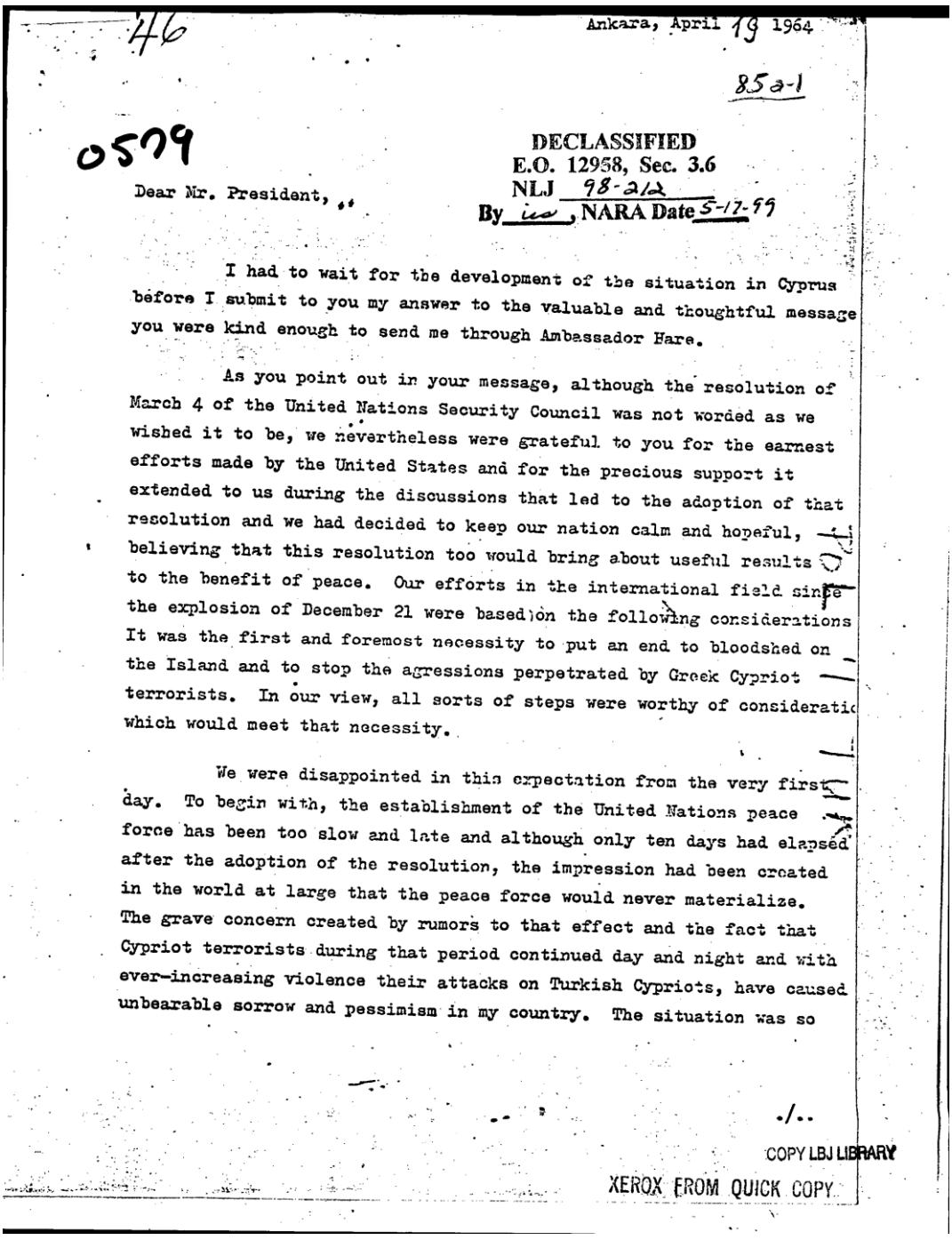

46

Ankara, April 19 1964

852-1

0529

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-212
By ia, NARA Date 5-17-99

Dear Mr. President,

I had to wait for the development of the situation in Cyprus before I submit to you my answer to the valuable and thoughtful message you were kind enough to send me through Ambassador Hare.

As you point out in your message, although the resolution of March 4 of the United Nations Security Council was not worded as we wished it to be, we nevertheless were grateful to you for the earnest efforts made by the United States and for the precious support it extended to us during the discussions that led to the adoption of that resolution and we had decided to keep our nation calm and hopeful, believing that this resolution too would bring about useful results to the benefit of peace. Our efforts in the international field since the explosion of December 21 were based on the following considerations It was the first and foremost necessity to put an end to bloodshed on the Island and to stop the agressions perpetrated by Greek Cypriot terrorists. In our view, all sorts of steps were worthy of consideratio which would meet that necessity.

We were disappointed in this expectation from the very first day. To begin with, the establishment of the United Nations peace force has been too slow and late and although only ten days had elapsed after the adoption of the resolution, the impression had been created in the world at large that the peace force would never materialize. The grave concern created by rumors to that effect and the fact that Cypriot terrorists during that period continued day and night and with ever-increasing violence their attacks on Turkish Cypriots, have caused unbearable sorrow and pessimism in my country. The situation was so

./..

COPY LBJ LIBRARY

XEROX FROM QUICK COPY

Belge Tarihi: Nisan 19, 1964, belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 17, 1999, belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Mektup/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349160150, Belge Gizlilik Seviyesi: TASNİF DIŞI

Belge, Türk hükümetinden Başkan Lyndon B. Johnson'a gelen mektuptur. Belgede, Türk hükümeti, BM Barış Gücünün Ada'da Rumların Türklere saldırısını durduramamasından duyduğu rahatsızlığı dile getirilmiştir.

EK 46

Cong
8200
Cyprus
1262

86c-2
Cyprus

SECRET

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 97-57
By ius, NARA Date 8-22-97

MEMORANDUM FOR THE PRESIDENT

FROM SENATOR J. W. FULBRIGHT

May 13, 1964

+ +

At your request, I visited Athens on May 6 and Ankara on May 7 for talks with the highest officials of the Greek and Turkish Governments. I also had such talks with British officials in London on May 5.

In both Athens and Ankara, I expressed the deep concern of the American Congress over the situation in Cyprus. I pointed out that since World War II, the United States has accepted a leading role in the world and has played that role in good faith to the best of its ability. This has been a great burden on the American people, psychologically as well as economically; and I have expressed the fear that if the American Congress continues to be confronted with a series of frustrations such as Cyprus, Viet-Nam, Cuba, and de Gaulle, it might revert to isolationism to the detriment of all concerned, including Greece and Turkey.

I made it clear to everyone that I had not come to make proposals, but rather to hear the views of the officials with whom I was talking. Specifically, I did not suggest a transfer of Turks from Cyprus, as reported by the Associated Press from Istanbul May 8.

On the basis of these talks, and following reflection on the problem, I have formed certain conclusions, as follows:

Cyprus as an independent state is likely to continue to be a source of trouble and instability. Makarios

COPY LBJ LIBRARY

PRESERVATION COPY

Belge Tarihi: Mayıs 13, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 22, 1997, Belge Kurum: ABD Parlemantosu, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349118952, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Senatör J.W. Fullbright'ın Başkan Johnson'a gönderdiği, Kıbrıs'taki durumu tartışmak üzere Türk Rum resmi makamları ile yaptığı toplantıya ilişkin değerlendirmeleri içermektedir.

EK 47

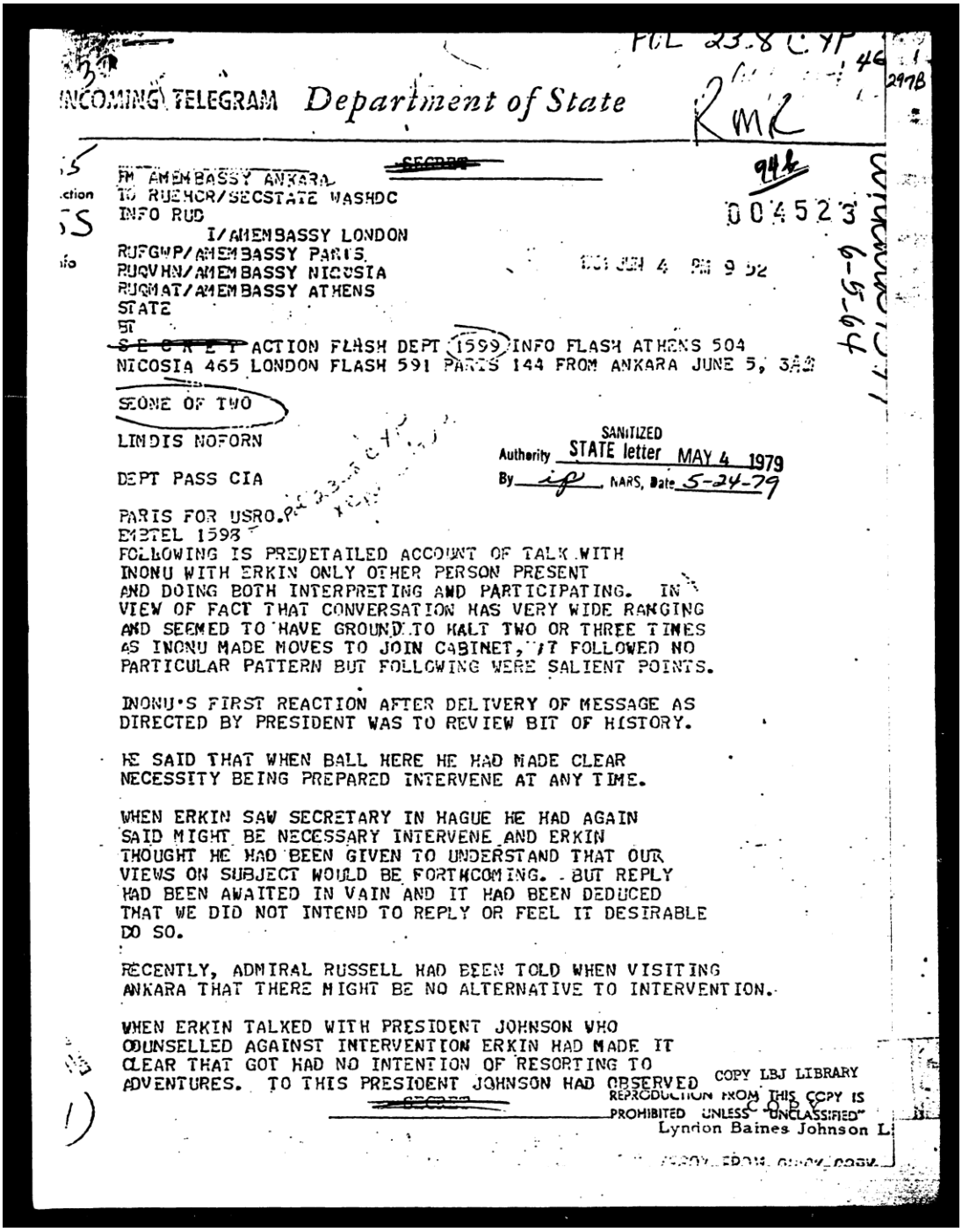

INCOMING TELEGRAM Department of State

SECRET

FM AMEMBASSY ANKARA
TO RUEHCR/SECSTATE WASHDC
INFO RUD
I/AMEMBASSY LONDON
RUFGWP/AMEMBASSY PARIS
RUQVHN/AMEMBASSY NICOSIA
RUQMAT/AMEMBASSY ATHENS
STATE
ST

SECRET ACTION FLASH DEPT 1599 INFO FLASH ATHENS 504
NICOSIA 465 LONDON FLASH 591 PARIS 144 FROM ANKARA JUNE 5, 3A2

SEONE OF TWO

LIMDIS NOFORN

DEPT PASS CIA

SANITIZED
Authority STATE letter MAY 4 1979
By ip NARS, Date 5-24-79

PARIS FOR USRO.
EMBTEL 1598
FOLLOWING IS PREDETAILED ACCOUNT OF TALK WITH INONU WITH ERKIN ONLY OTHER PERSON PRESENT AND DOING BOTH INTERPRETING AND PARTICIPATING. IN VIEW OF FACT THAT CONVERSATION HAS VERY WIDE RANGING AND SEEMED TO HAVE GROUND TO HALT TWO OR THREE TIMES AS INONU MADE MOVES TO JOIN CABINET, IT FOLLOWED NO PARTICULAR PATTERN BUT FOLLOWING WERE SALIENT POINTS.

INONU'S FIRST REACTION AFTER DELIVERY OF MESSAGE AS DIRECTED BY PRESIDENT WAS TO REVIEW BIT OF HISTORY.

HE SAID THAT WHEN BALL HERE HE HAD MADE CLEAR NECESSITY BEING PREPARED INTERVENE AT ANY TIME.

WHEN ERKIN SAW SECRETARY IN HAGUE HE HAD AGAIN SAID MIGHT BE NECESSARY INTERVENE AND ERKIN THOUGHT HE HAD BEEN GIVEN TO UNDERSTAND THAT OUR VIEWS ON SUBJECT WOULD BE FORTHCOMING. BUT REPLY HAD BEEN AWAITED IN VAIN AND IT HAD BEEN DEDUCED THAT WE DID NOT INTEND TO REPLY OR FEEL IT DESIRABLE DO SO.

RECENTLY, ADMIRAL RUSSELL HAD BEEN TOLD WHEN VISITING ANKARA THAT THERE MIGHT BE NO ALTERNATIVE TO INTERVENTION.

WHEN ERKIN TALKED WITH PRESIDENT JOHNSON WHO COUNSELLED AGAINST INTERVENTION ERKIN HAD MADE IT CLEAR THAT GOT HAD NO INTENTION OF RESORTING TO ADVENTURES. TO THIS PRESIDENT JOHNSON HAD OBSERVED

SECRET

COPY LBJ LIBRARY
REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"
Lyndon Baines Johnson L

Belge Tarihi: Haziran 4, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 24, 1979, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349414839, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Amerika'nın Ankara Büyükelçiliği'nin Türk Başbakanı İsmet İnönü ve dönemin Dış İşleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ile Kıbrıs konusunda yaptığı görüşmeye dair rapordur.

EK 48

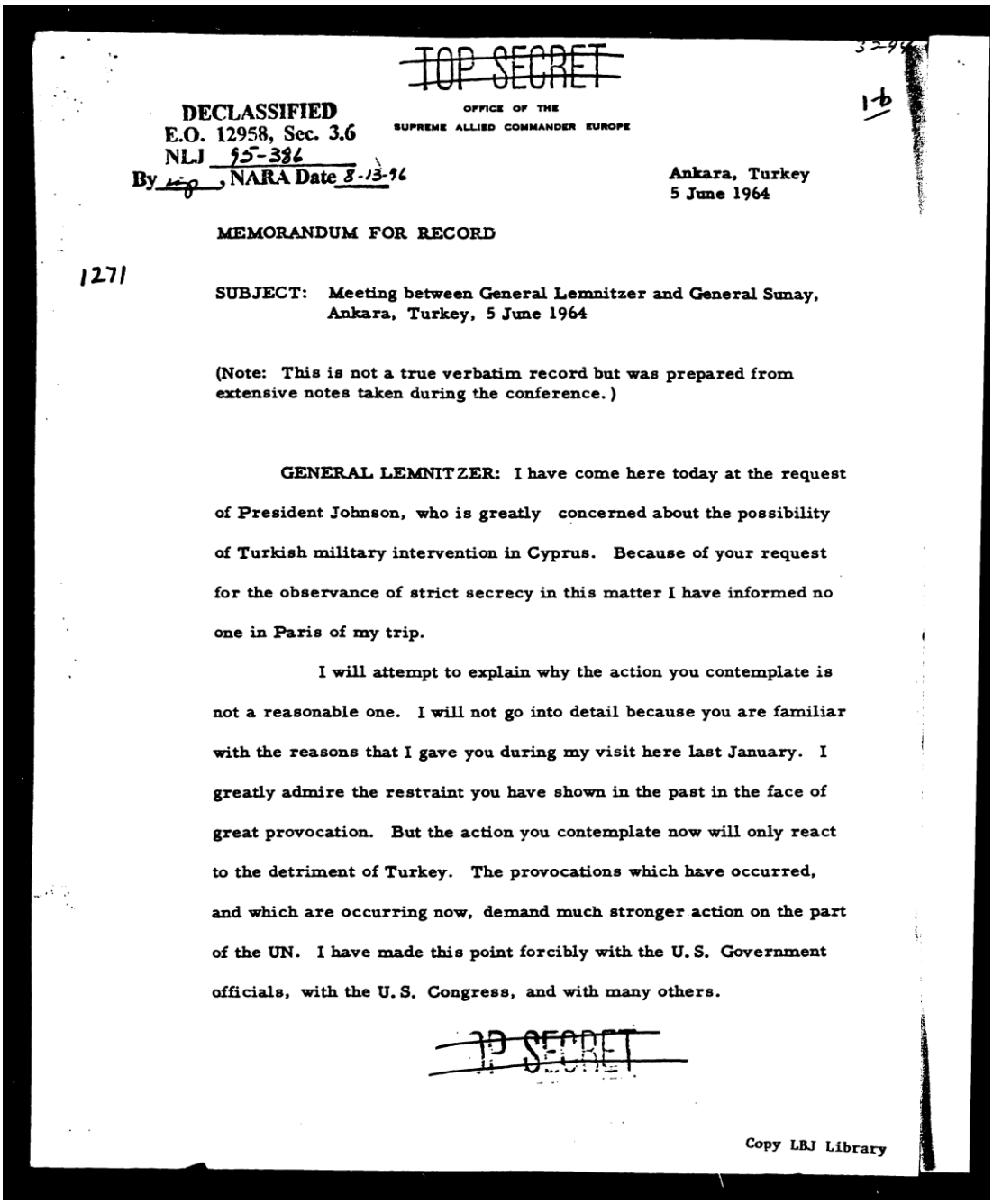

TOP SECRET

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 95-386
By ___, NARA Date 8-13-96

OFFICE OF THE
SUPREME ALLIED COMMANDER EUROPE

Ankara, Turkey
5 June 1964

MEMORANDUM FOR RECORD

1271

SUBJECT: Meeting between General Lemnitzer and General Sunay, Ankara, Turkey, 5 June 1964

(Note: This is not a true verbatim record but was prepared from extensive notes taken during the conference.)

GENERAL LEMNITZER: I have come here today at the request of President Johnson, who is greatly concerned about the possibility of Turkish military intervention in Cyprus. Because of your request for the observance of strict secrecy in this matter I have informed no one in Paris of my trip.

I will attempt to explain why the action you contemplate is not a reasonable one. I will not go into detail because you are familiar with the reasons that I gave you during my visit here last January. I greatly admire the restraint you have shown in the past in the face of great provocation. But the action you contemplate now will only react to the detriment of Turkey. The provocations which have occurred, and which are occurring now, demand much stronger action on the part of the UN. I have made this point forcibly with the U.S. Government officials, with the U.S. Congress, and with many others.

TOP SECRET

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Haziran 5, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 13, 1996, Belge Kurum: ABD Savunma Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/11, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349096486, Belge Gizlilik Seviyesi: ÇOK GİZLİ

Belgede, Amerikan General Lemnitzer ve Türk Genel Kurmay Başkanı Cevdet Sunay arasında, Türkiye'nin muhtemel askeri müdahalesine ilişkin olasılıklar tartışılmıştır.

EK 49

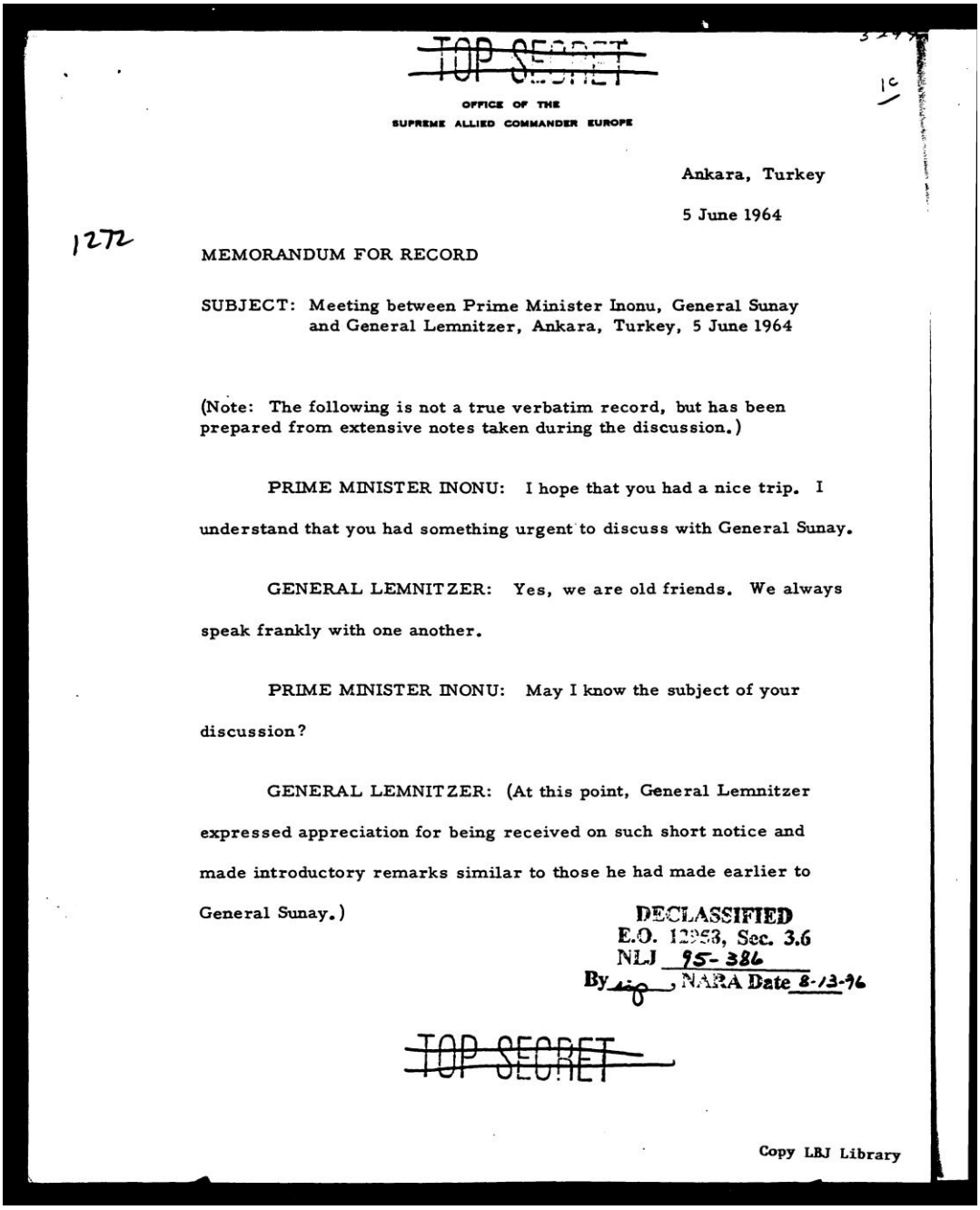

~~TOP SECRET~~

OFFICE OF THE
SUPREME ALLIED COMMANDER EUROPE

Ankara, Turkey

5 June 1964

1272

MEMORANDUM FOR RECORD

SUBJECT: Meeting between Prime Minister Inonu, General Sunay and General Lemnitzer, Ankara, Turkey, 5 June 1964

(Note: The following is not a true verbatim record, but has been prepared from extensive notes taken during the discussion.)

PRIME MINISTER INONU: I hope that you had a nice trip. I understand that you had something urgent to discuss with General Sunay.

GENERAL LEMNITZER: Yes, we are old friends. We always speak frankly with one another.

PRIME MINISTER INONU: May I know the subject of your discussion?

GENERAL LEMNITZER: (At this point, General Lemnitzer expressed appreciation for being received on such short notice and made introductory remarks similar to those he had made earlier to General Sunay.)

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 95-386
By ___, NARA Date 8-13-96

~~TOP SECRET~~

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Haziran 5, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 13, 1996, Belge Kurum: ABD Savunma Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/7, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349096497, Belge Gizlilik Seviyesi: ÇOK GİZLİ

Belge, Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü, General Sunay ve ABD Generali Lemnitzer arasında geçen görüşme kayıtlarıdır.

EK 50

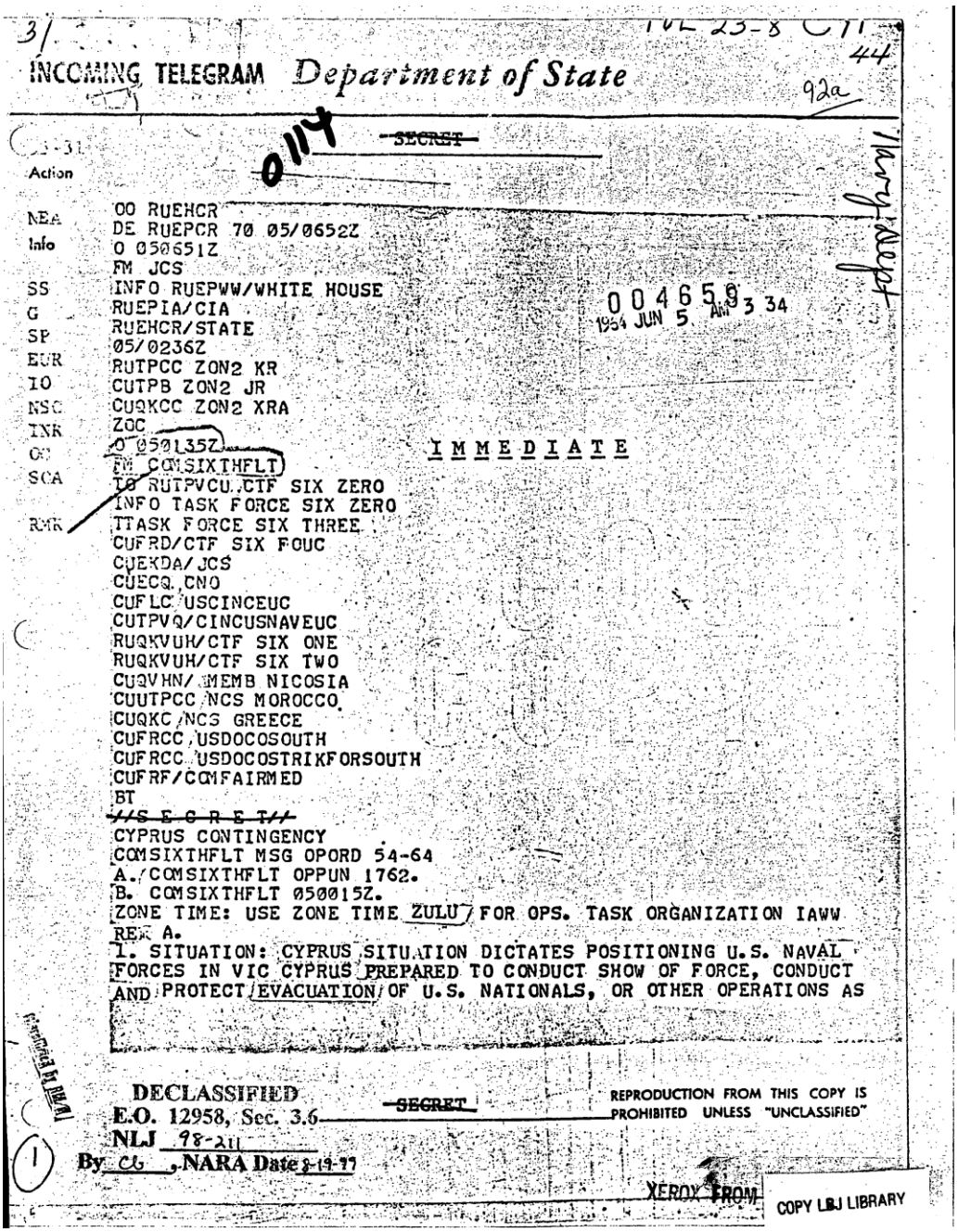

INCOMING TELEGRAM Department of State

SECRET

Action

NEA
Info
SS
G
SP
EUR
IO
NSC
INR
CIA
SCA
RMK

00 RUEHCR
DE RUEPCR 70 05/0652Z
O 050651Z
FM JCS
INFO RUEPWW/WHITE HOUSE
RUEPIA/CIA
RUEHCR/STATE
05/0236Z
RUTPCC ZON2 KR
CUTPB ZON2 JR
CUQKCC ZON2 XRA
ZOC
O 050135Z
FM COMSIXTHFLT
TO RUTPVCU/CTF SIX ZERO
INFO TASK FORCE SIX ZERO
TTASK FORCE SIX THREE
CUFRD/CTF SIX FOUC
CUEKDA/JCS
CUECQ/CNO
CUFLC/USCINCEUC
CUTPVQ/CINCUSNAVEUC
RUQKVUH/CTF SIX ONE
RUQKVUH/CTF SIX TWO
CUQVHN/MEMB NICOSIA
CUUTPCC/NCS MOROCCO
CUQKC/NCS GREECE
CUFRCC/USDOCOSOUTH
CUFRCC/USDOCOSTRIKFORSOUTH
CUFRF/COMFAIRMED
BT
//S E C R E T//
CYPRUS CONTINGENCY
COMSIXTHFLT MSG OPORD 54-64
A./COMSIXTHFLT OPPUN 1762.
B. COMSIXTHFLT 050015Z.
ZONE TIME: USE ZONE TIME ZULU FOR OPS. TASK ORGANIZATION IAWW
REF A.
1. SITUATION: CYPRUS SITUATION DICTATES POSITIONING U.S. NAVAL
FORCES IN VIC CYPRUS PREPARED TO CONDUCT SHOW OF FORCE, CONDUCT
AND PROTECT/EVACUATION/OF U.S. NATIONALS, OR OTHER OPERATIONS AS

IMMEDIATE

1954 JUN 5 AM 3 34

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-211
By CG , NARA Date 8-19-99

SECRET

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

XEROX FROM COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Haziran 5, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 19, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349515652, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Kıbrıs'daki gerginlik nedeniyle, ABD deniz kuvvetlerinin, hem bir güç gösterisi olarak hem de olası bir askeri müdahalede vatandaşlarını Ada'dan tahliye edebilmek için bölgeye gönderilmesine dair alınan kararla ilgilidir.

EK 51

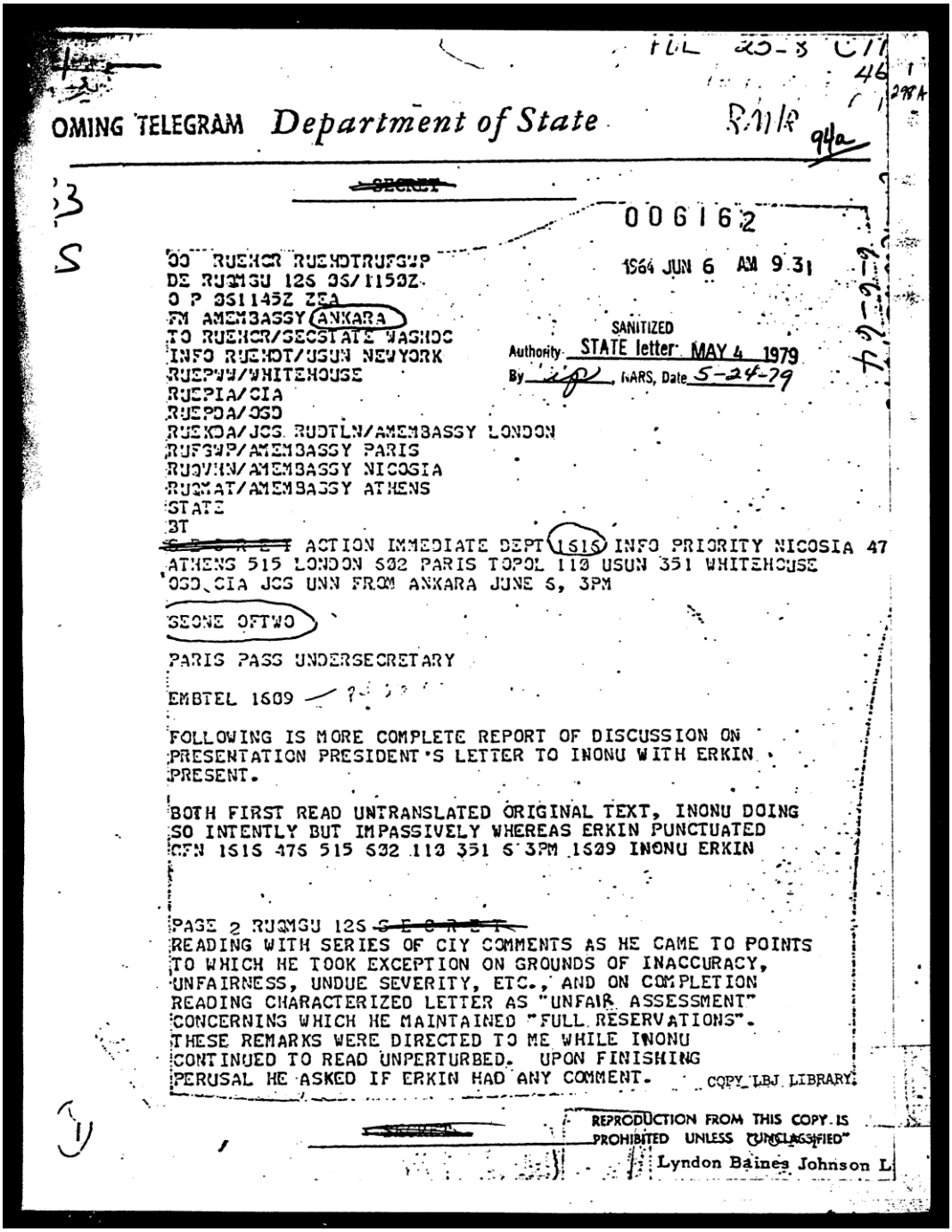

OMING TELEGRAM *Department of State*

~~SECRET~~

006162

DO RUEHCR RUEHDTRUFGWP
DE RUSMSU 1285 06/1150Z
O P 061145Z ZEA
FM AMEMBASSY ANKARA
TO RUEHCR/SECSTATE WASHDC
INFO RUEHDT/USUN NEW YORK
RUEPWH/WHITEHOUSE
RUEPIA/CIA
RUEPDA/OSD
RUEKDA/JCS RUDTLN/AMEMBASSY LONDON
RUFGWP/AMEMBASSY PARIS
RUQVKN/AMEMBASSY NICOSIA
RUQMAT/AMEMBASSY ATHENS
STATE
BT

1964 JUN 6 AM 9 31

SANITIZED
Authority STATE letter MAY 4 1979
By ..., NARS, Date 5-24-79

~~S E C R E T~~ ACTION IMMEDIATE DEPT 1515 INFO PRIORITY NICOSIA 47 ATHENS 515 LONDON 602 PARIS TOPOL 110 USUN 351 WHITEHOUSE OSD CIA JCS UNN FROM ANKARA JUNE 6, 3PM

SECNE OFTWO

PARIS PASS UNDERSECRETARY

EMBTEL 1609

FOLLOWING IS MORE COMPLETE REPORT OF DISCUSSION ON PRESENTATION PRESIDENT'S LETTER TO INONU WITH ERKIN PRESENT.

BOTH FIRST READ UNTRANSLATED ORIGINAL TEXT, INONU DOING SO INTENTLY BUT IMPASSIVELY WHEREAS ERKIN PUNCTUATED

CFN 1515 476 515 602 110 351 6 3PM 1609 INONU ERKIN

PAGE 2 RUSMSU 1285 ~~S E C R E T~~
READING WITH SERIES OF CIY COMMENTS AS HE CAME TO POINTS TO WHICH HE TOOK EXCEPTION ON GROUNDS OF INACCURACY, UNFAIRNESS, UNDUE SEVERITY, ETC., AND ON COMPLETION READING CHARACTERIZED LETTER AS "UNFAIR ASSESSMENT" CONCERNING WHICH HE MAINTAINED "FULL RESERVATIONS". THESE REMARKS WERE DIRECTED TO ME WHILE INONU CONTINUED TO READ UNPERTURBED. UPON FINISHING PERUSAL HE ASKED IF ERKIN HAD ANY COMMENT.

COPY LBJ LIBRARY

~~SECRET~~

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

Lyndon Baines Johnson L

Belge Tarihi: Haziran 6, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 24, 1979, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/7, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349414846, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, özellikle Türkiye'nin Ada'da güvenlik ve düzeni temin etmek ve Ada'daki Türkleri korumak için uğraşan tek taraf olduğu görüşünü vurgulayan bir belgedir.

EK 52

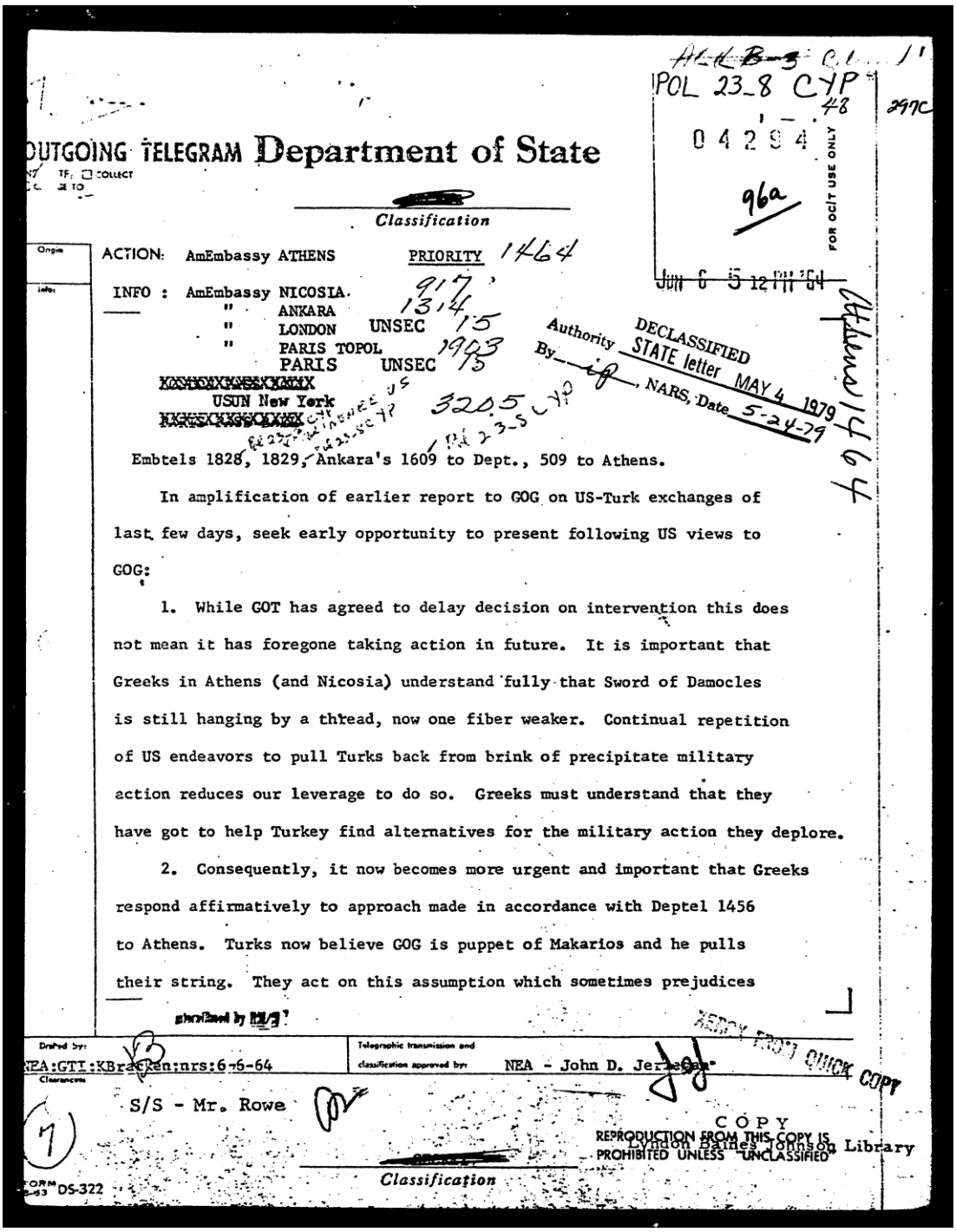

OUTGOING TELEGRAM Department of State

Classification

POL 23-8 CYP

ACTION: AmEmbassy ATHENS PRIORITY 1464

INFO: AmEmbassy NICOSIA
" ANKARA
" LONDON UNSEC
" PARIS TOPOL
PARIS UNSEC
USUN New York

DECLASSIFIED Authority STATE letter MAY 4 1979 By NARS, Date 5-24-79

Embtels 1828, 1829, Ankara's 1609 to Dept., 509 to Athens.

In amplification of earlier report to GOG on US-Turk exchanges of last few days, seek early opportunity to present following US views to GOG:

1. While GOT has agreed to delay decision on intervention this does not mean it has foregone taking action in future. It is important that Greeks in Athens (and Nicosia) understand fully that Sword of Damocles is still hanging by a thread, now one fiber weaker. Continual repetition of US endeavors to pull Turks back from brink of precipitate military action reduces our leverage to do so. Greeks must understand that they have got to help Turkey find alternatives for the military action they deplore.

2. Consequently, it now becomes more urgent and important that Greeks respond affirmatively to approach made in accordance with Deptel 1456 to Athens. Turks now believe GOG is puppet of Makarios and he pulls their string. They act on this assumption which sometimes prejudices

Drafted by: NEA:GTI:KBraxen:nrs:6-6-64
Telegraphic transmission and classification approved by: NEA - John D. Jernegan
Clearances: S/S - Mr. Rowe

COPY
REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS UNCLASSIFIED
Lyndon Baines Johnson Library

Classification

FORM DS-322

Belge Tarihi: Haziran 6, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 24, 1979, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349414844, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Türkiye'nin askeri müdahalenin ertelenmesi yönünde görüş birliğinde olmasının, gelecekte bu müdahalenin yapılmayacağı anlamına gelmeyeceğinin Türk tarafı tarafından dile getirildiği belgedir.

EK 53

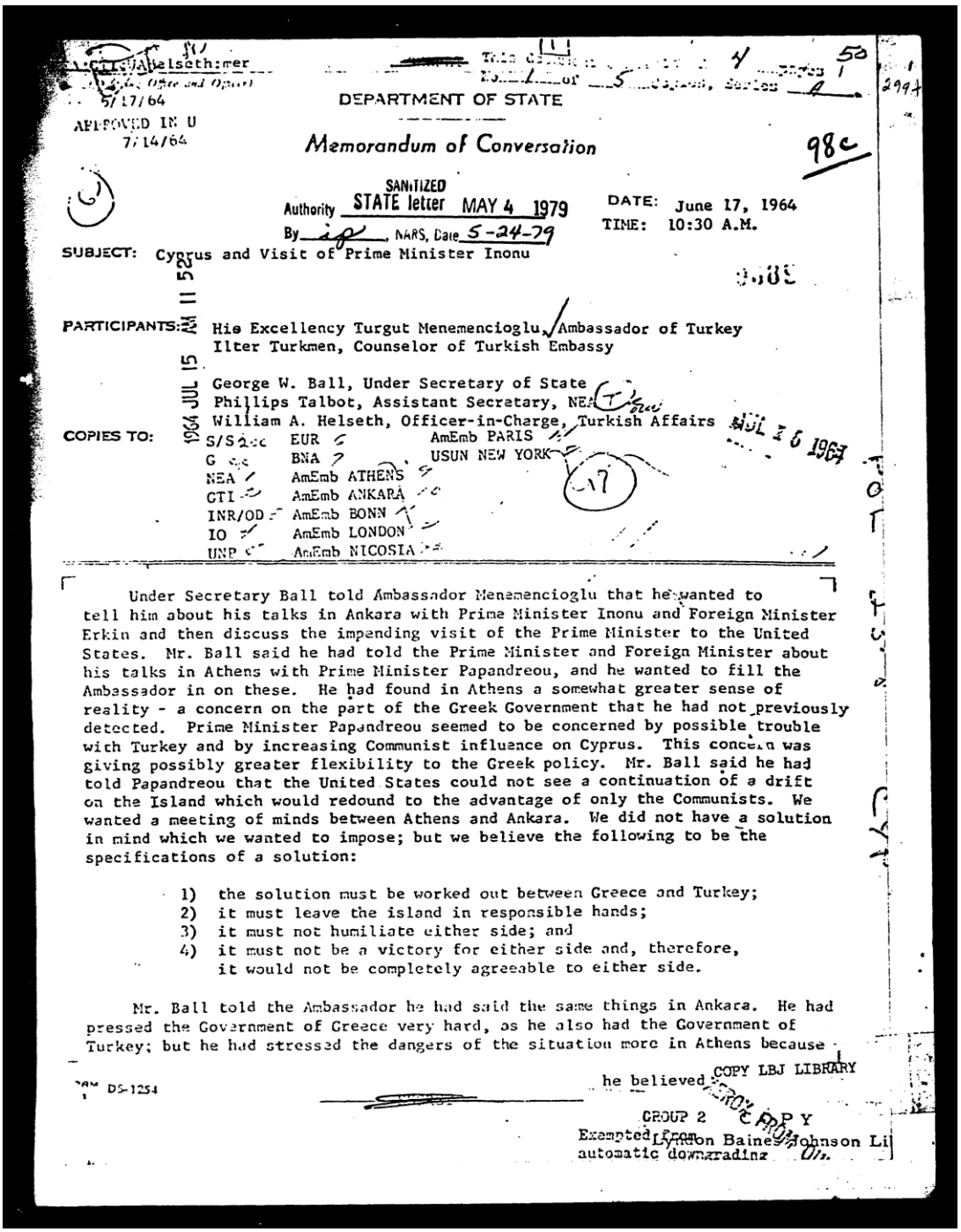

DEPARTMENT OF STATE

Memorandum of Conversation

SANITIZED
Authority STATE letter MAY 4 1979
By ip NARS, Date 5-24-79

DATE: June 17, 1964
TIME: 10:30 A.M.

SUBJECT: Cyprus and Visit of Prime Minister Inonu

PARTICIPANTS: His Excellency Turgut Menemencioglu, Ambassador of Turkey
Ilter Turkmen, Counselor of Turkish Embassy

George W. Ball, Under Secretary of State
Phillips Talbot, Assistant Secretary, NEA
William A. Helseth, Officer-in-Charge, Turkish Affairs

COPIES TO: S/S EUR AmEmb PARIS
G BNA USUN NEW YORK
NEA AmEmb ATHENS
CTI AmEmb ANKARA
INR/OD AmEmb BONN
IO AmEmb LONDON
UNP AmEmb NICOSIA

Under Secretary Ball told Ambassador Menemencioglu that he wanted to tell him about his talks in Ankara with Prime Minister Inonu and Foreign Minister Erkin and then discuss the impending visit of the Prime Minister to the United States. Mr. Ball said he had told the Prime Minister and Foreign Minister about his talks in Athens with Prime Minister Papandreou, and he wanted to fill the Ambassador in on these. He had found in Athens a somewhat greater sense of reality - a concern on the part of the Greek Government that he had not previously detected. Prime Minister Papandreou seemed to be concerned by possible trouble with Turkey and by increasing Communist influence on Cyprus. This concern was giving possibly greater flexibility to the Greek policy. Mr. Ball said he had told Papandreou that the United States could not see a continuation of a drift on the Island which would redound to the advantage of only the Communists. We wanted a meeting of minds between Athens and Ankara. We did not have a solution in mind which we wanted to impose; but we believe the following to be the specifications of a solution:

1) the solution must be worked out between Greece and Turkey;
2) it must leave the island in responsible hands;
3) it must not humiliate either side; and
4) it must not be a victory for either side and, therefore, it would not be completely agreeable to either side.

Mr. Ball told the Ambassador he had said the same things in Ankara. He had pressed the Government of Greece very hard, as he also had the Government of Turkey; but he had stressed the dangers of the situation more in Athens because he believed

COPY LBJ LIBRARY

GROUP 2 COPY
Exempted from automatic downgrading

Belge Tarihi: Haziran 17, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 24, 1979, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349414858, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Kıbrıs ve İnönü'nün zityareti ile ilgili Başkan'a sunulan bilgi notudur.

EK 54

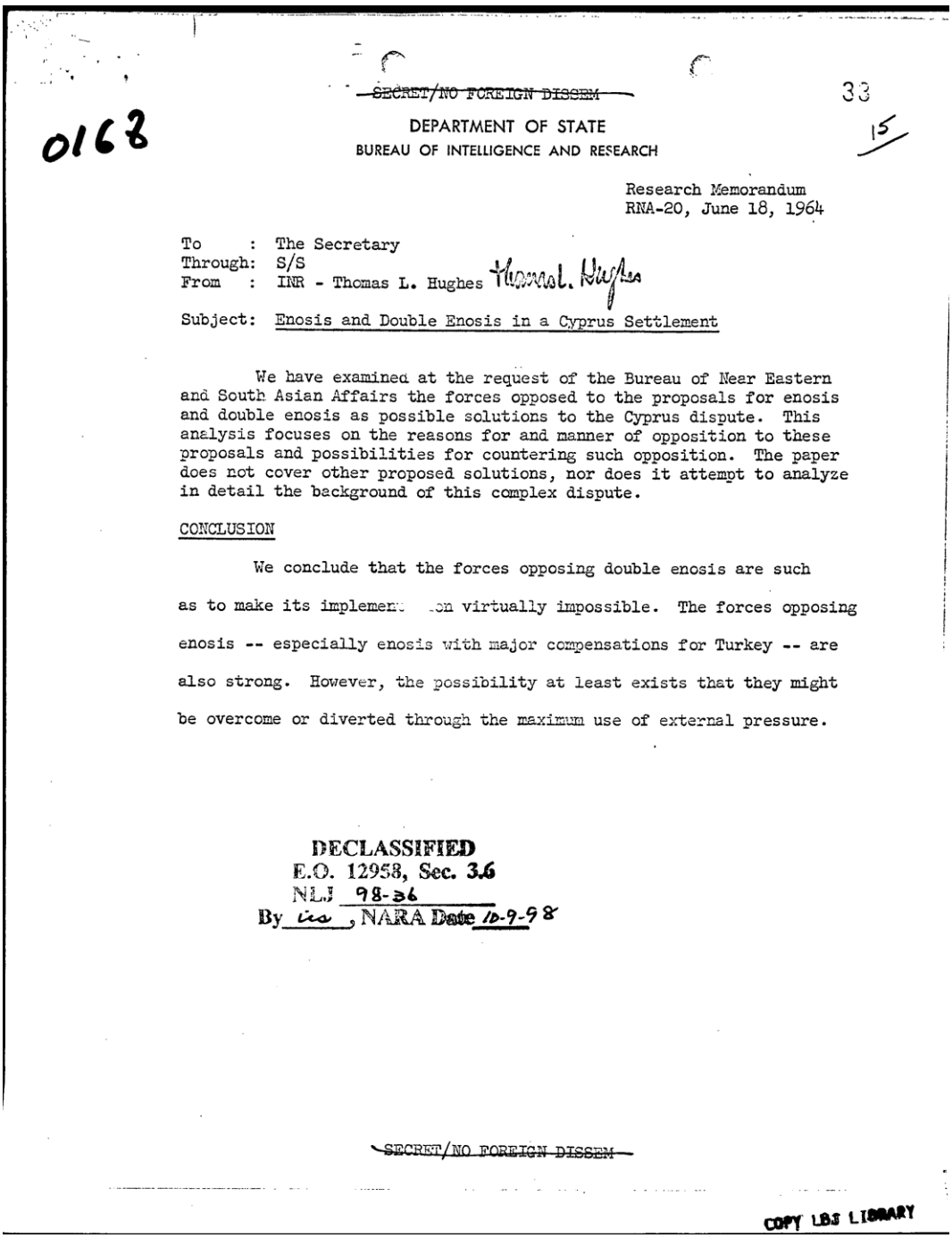

SECRET/NO FOREIGN DISSEM

0168

33

15

DEPARTMENT OF STATE
BUREAU OF INTELLIGENCE AND RESEARCH

Research Memorandum
RNA-20, June 18, 1964

To : The Secretary
Through: S/S
From : INR - Thomas L. Hughes Thomas L. Hughes

Subject: Enosis and Double Enosis in a Cyprus Settlement

We have examined at the request of the Bureau of Near Eastern and South Asian Affairs the forces opposed to the proposals for enosis and double enosis as possible solutions to the Cyprus dispute. This analysis focuses on the reasons for and manner of opposition to these proposals and possibilities for countering such opposition. The paper does not cover other proposed solutions, nor does it attempt to analyze in detail the background of this complex dispute.

CONCLUSION

We conclude that the forces opposing double enosis are such as to make its implementation virtually impossible. The forces opposing enosis -- especially enosis with major compensations for Turkey -- are also strong. However, the possibility at least exists that they might be overcome or diverted through the maximum use of external pressure.

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-36
By lea , NARA Date 10-9-98

SECRET/NO FOREIGN DISSEM

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Haziran 18, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ekim 09, 1998, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349157307, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD Dış İşleri Bakanı Dean Rusk'a Thomas L. Hugges tarafından sunulan, Kıbrıs'ın Yunanistan ve Türkiye arasında bölünmesine ilişkin bilgi notudur.

EK 55

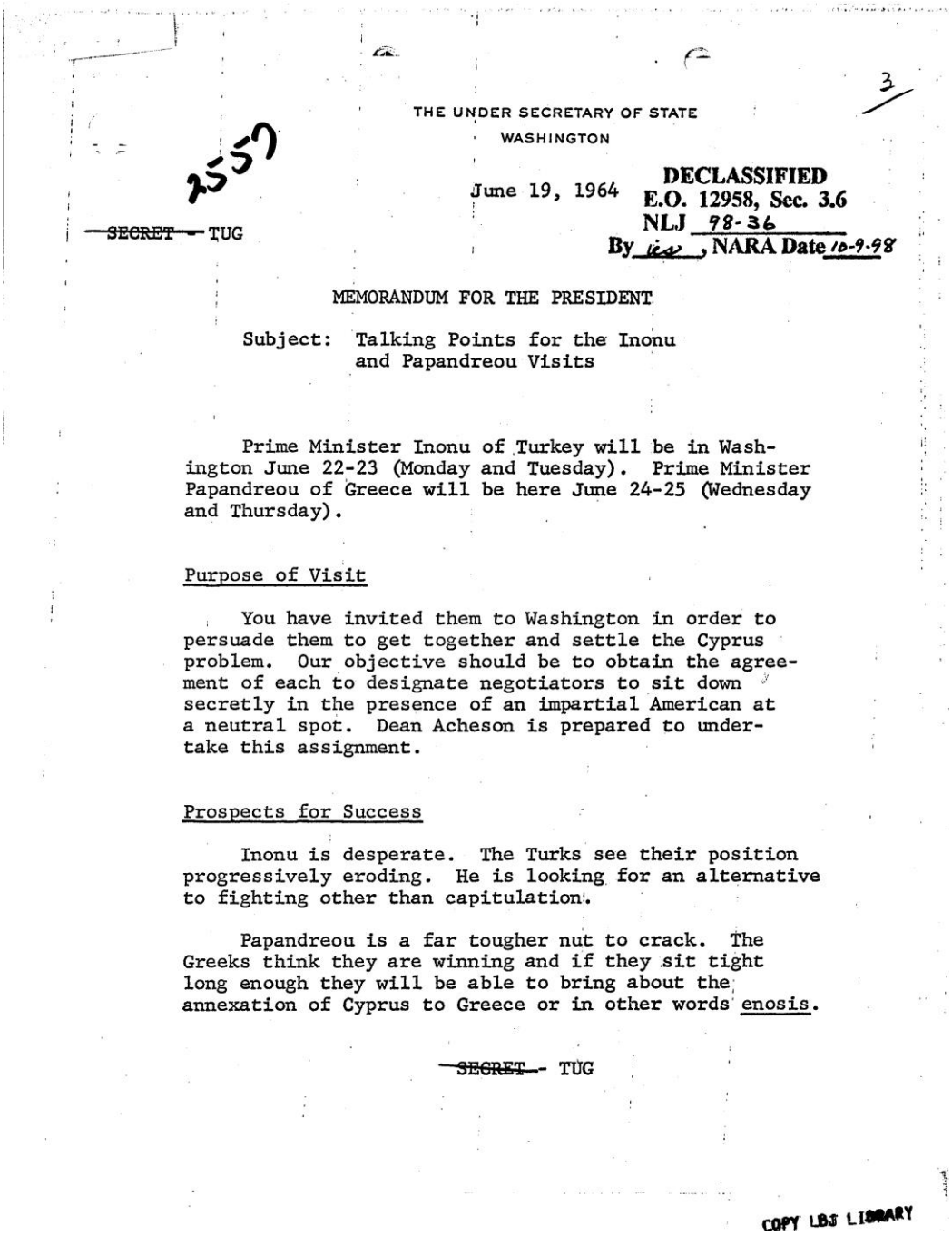

THE UNDER SECRETARY OF STATE
WASHINGTON

3

2557

June 19, 1964

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-36
By lew, NARA Date 10-9-98

~~SECRET~~ - TUG

MEMORANDUM FOR THE PRESIDENT

Subject: Talking Points for the Inonu and Papandreou Visits

Prime Minister Inonu of Turkey will be in Washington June 22-23 (Monday and Tuesday). Prime Minister Papandreou of Greece will be here June 24-25 (Wednesday and Thursday).

Purpose of Visit

You have invited them to Washington in order to persuade them to get together and settle the Cyprus problem. Our objective should be to obtain the agreement of each to designate negotiators to sit down secretly in the presence of an impartial American at a neutral spot. Dean Acheson is prepared to undertake this assignment.

Prospects for Success

Inonu is desperate. The Turks see their position progressively eroding. He is looking for an alternative to fighting other than capitulation.

Papandreou is a far tougher nut to crack. The Greeks think they are winning and if they sit tight long enough they will be able to bring about the annexation of Cyprus to Greece or in other words enosis.

~~SECRET~~ - TUG

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Haziran 19, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ekim 09, 1998, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/6, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349149754, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD'nin Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Yunanistan Cumhurbaşkanı Georgios Papandreou ile yapılacak görüşmelerde üzerinde durulacak konularla ve ABD'nin Kıbrıs konusunda iki ülkeyi anlaşmaya ikna etmek için gösterecği çabalar ile ilgilidir.

EK 56

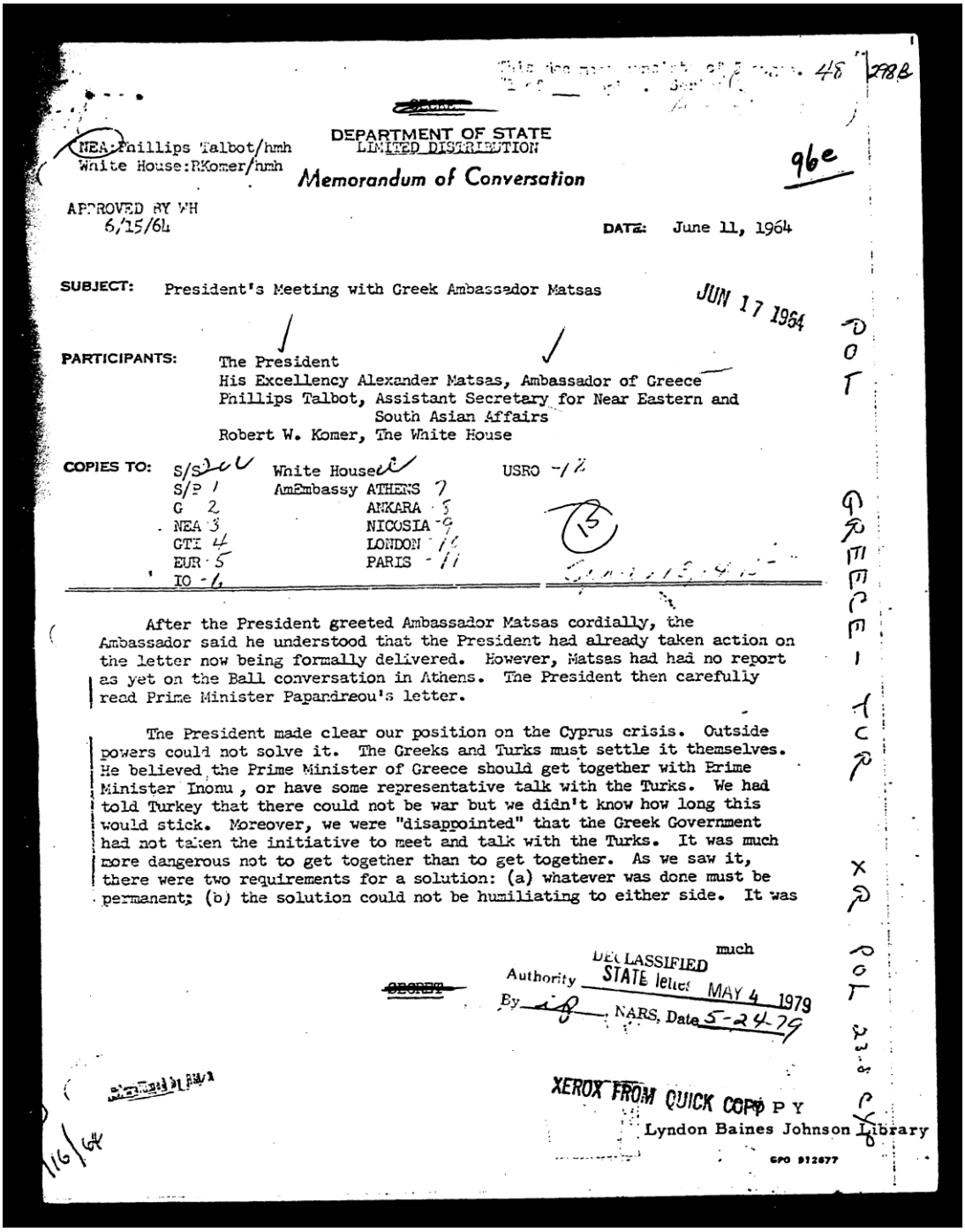

SECRET

DEPARTMENT OF STATE
LIMITED DISTRIBUTION

NEA:Phillips Talbot/hmh
White House:RKomer/hmh

Memorandum of Conversation

APPROVED BY WH
6/15/64

DATE: June 11, 1964

SUBJECT: President's Meeting with Greek Ambassador Matsas

JUN 17 1964

PARTICIPANTS: The President
His Excellency Alexander Matsas, Ambassador of Greece
Phillips Talbot, Assistant Secretary for Near Eastern and South Asian Affairs
Robert W. Komer, The White House

COPIES TO: S/S White House USRO
S/P 1 AmEmbassy ATHENS 7
G 2 ANKARA 8
NEA 3 NICOSIA 9
GTI 4 LONDON 10
EUR 5 PARIS 11
IO 6

After the President greeted Ambassador Matsas cordially, the Ambassador said he understood that the President had already taken action on the letter now being formally delivered. However, Matsas had had no report as yet on the Ball conversation in Athens. The President then carefully read Prime Minister Papandreou's letter.

The President made clear our position on the Cyprus crisis. Outside powers could not solve it. The Greeks and Turks must settle it themselves. He believed the Prime Minister of Greece should get together with Prime Minister Inonu, or have some representative talk with the Turks. We had told Turkey that there could not be war but we didn't know how long this would stick. Moreover, we were "disappointed" that the Greek Government had not taken the initiative to meet and talk with the Turks. It was much more dangerous not to get together than to get together. As we saw it, there were two requirements for a solution: (a) whatever was done must be permanent; (b) the solution could not be humiliating to either side. It was much

SECRET

DECLASSIFIED
Authority STATE letter MAY 4 1979
By NARS, Date 5-24-79

XEROX FROM QUICK COPY

Lyndon Baines Johnson Library

GPO 912677

Belge Tarihi: Haziran 11, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 24, 1979, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349414853, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD Başkanı ile Yunan Büyükelçisi Mathas arasında geçen görüşmeye dairdir. Belgede Amerikan Başkanı Johnson, Kıbrıs probleminin çözümü için Türkiye ve Yunanistanın direk olarak temas kurması gerektiğini vurgulamaktadır.

EK 57

1366

169

D SEND

~~SECRET~~

WA-1.

TELECON 210400Z AUGUST 1964

CITIES: WASHINGTON, DC - ATHENS GREECE

SUBJECT: CYPRUS

CLASSIFICATION: ~~SECRET~~ EXDIS TAG

PRESENT WASHINGTON:

UNDER SECRETARY BALL
MR. TALBOT
MR. SISCOE
MR. SPRINGSTEEN
MRS. BRACKEN
MR. KOMER
MR. EHRLICH

END WA-1.

SANITIZED
E.O 13292, Sec. 3.5
NLJ 03-69
By iw NARA, Date 11-24-03

~~SECRET~~

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ağustos 21, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Kasım 24, 2003, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/18, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349563631, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD Hükümet yetkililerinin kendi aralarında yaptığı telekonferans görüşmesinde ele aldıkları Kıbrıs sorununda acil bir anlaşmaya varılması gerektiği ile ilgili detayları içermektedir.

EK 58

EXDIS 1365 #6

Bundy

WA-1

TELECON: WASHINGTON-ANKARA

AUGUST 21 1715Z

CLASSIFICATION: ~~SECRET EXDIS~~ - TAC

WASHINGTON PARTICIPANTS:

UNDER SECRETARY BALL
MR TALBOT
MR CRITCHFIELD
MR SPRINGSTEEN
MRS BRACKEN
MR EHRLICH

END WA-1

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 03-73
By ins, NARA, Date 9-5-03

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ağustos 21, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Eylül 05, 2003, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/21, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349563610, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD Hükümet yetkililerinin kendi aralarında yaptığı telekonferans görüşmesinde ele aldıkları Kıbrıs sorununda acil bir anlaşmaya varılması gerektiği ile ilgili detayları içermektedir. Belgede ABD'li yetkililerin Türk liderlerle Kıbrıs konusunda aracılık yapmak üzere görüşmelerde bulunduğuna dair bilgiler bulunmaktadır.

EK 59

3

~~TOP SECRET~~ Copy No. 1 of 7 Copies July 7, 1964

SANITIZED
E.O. 12958, Sec. 3.5
NLJ 98-422
By cb , NARA Date 1-17-01

MEMORANDUM FOR RECORD

1612

SUBJECT: NSC Meeting July 7, 1964 at 12 Noon on Cyprus

PARTICIPANTS: See Attached List

Secretary Ball led off the discussion of Cyprus by telling the President he thought it would be useful to report to the NSC on a situation which was like a time bomb that could blow up any time in the next six weeks. His report largely reflected the State Department memorandum submitted prior to the meeting.

One of the principal problems, he said, is irrationality on both sides. The Greeks figure time is on their side. They think they can work out a plebiscite followed by enosis simply by sitting tight. The threat of Turk invasion has roused their stubbornness and Athens seems blind to its long-range interest in conceding enough to Ankara to provide a basis for improved relations after a Cyprus settlement. The Turks, on the other hand, see their position being eroded day by day. They resent our having restrained them when chances for a successful invasion were best, and they are bitter over Greek and Cypriot disregard of the London-Zurich treaties. They see a political solution as the only alternative to exercising their right of intervention.

Pressures are building up, Mr. Ball went on. The Greeks have sent 4000 troops to the island (CIA believes 5-7000), in addition to their regular garrison there. The Turks, who have to put their men ashore at night from small boats, have sent perhaps 1000 in addition to their garrison. The Turks see the Greek buildup outrunning theirs and their hope of successful intervention vanishing. Meanwhile, General Grivas--a fanatic, fortunately anti-Communist--has taken over the Greek Cypriot forces and hopes to build an army of some 35,000 men. The Turks have a lurking fear that Grivas may overthrow Makarios suddenly and simply announce annexation of Cyprus to Greece. So the pressure on the Turks to act soon is increasing. Moreover, the Turks know of the Greek plan, if the situation drags on through the summer, to throw the whole question to the UN General Assembly where the Greeks are confident they will get a blessing for self-determination leading to enosis. On top of this, incidents could trigger Turk Cypriot rebellion or island-wide fighting at any time.

We are staking our bets of necessity on the Geneva talks, Mr. Ball continued. Acheson has arrived. The arrangements made for him there are not good but

~~TOP SECRET~~

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Temmuz 7, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 17, 2001, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/6, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349490389, Belge Gizlilik Seviyesi: ÇOK GİZLİ

Belge, Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Kıbrıs'ta Türk ve Yunan askeri aksiyonlarıyla ilgili yaptığı toplantı hakkındadır.

EK 60

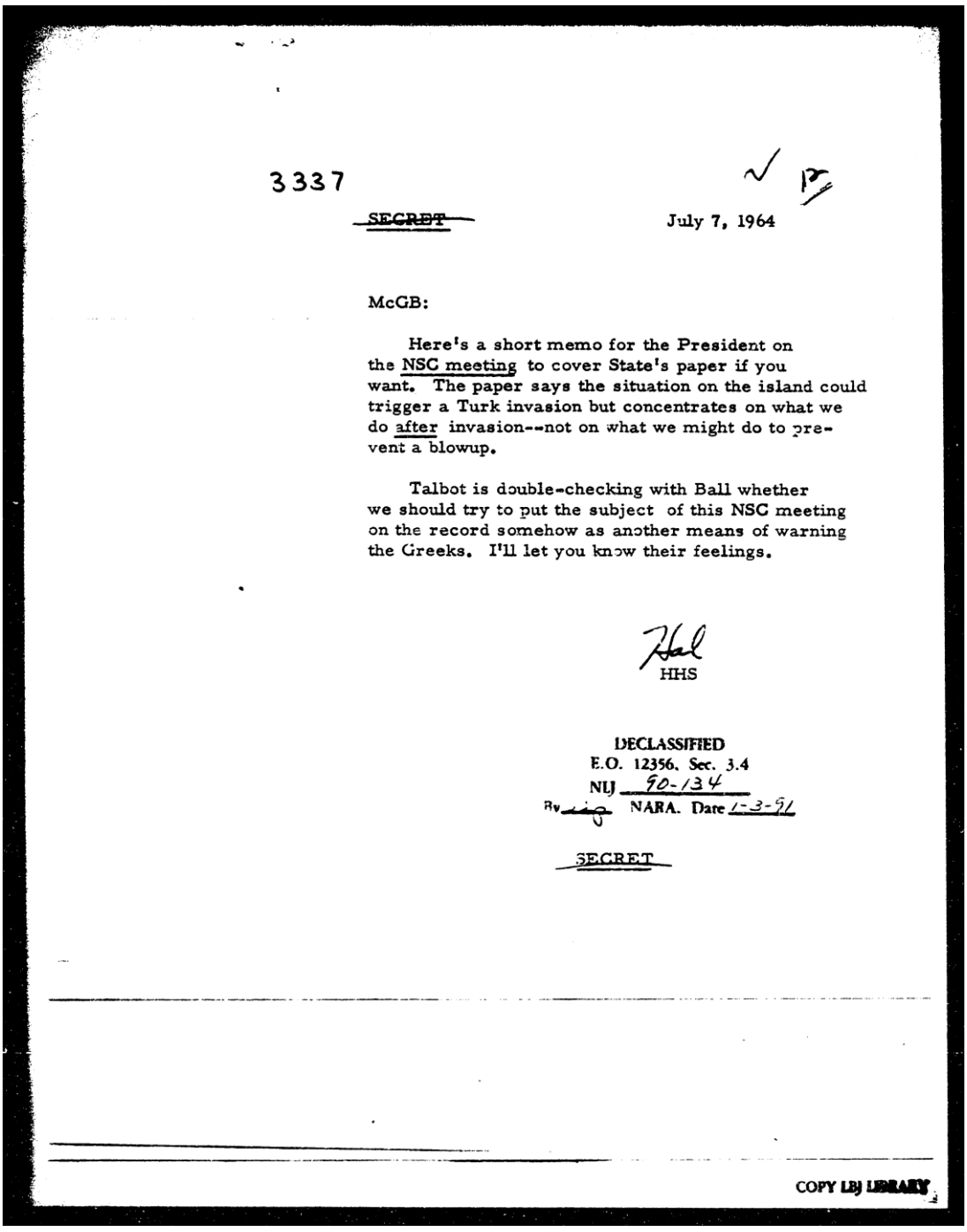

3337

~~SECRET~~ July 7, 1964

McGB:

Here's a short memo for the President on the NSC meeting to cover State's paper if you want. The paper says the situation on the island could trigger a Turk invasion but concentrates on what we do after invasion--not on what we might do to prevent a blowup.

Talbot is double-checking with Ball whether we should try to put the subject of this NSC meeting on the record somehow as another means of warning the Greeks. I'll let you know their feelings.

Hal
HHS

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 90-134
By NARA. Date 1-3-91

~~SECRET~~

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Temmuz 7, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 03, 1991, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/1, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349317069, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) üyesi Hal Saunders ve Başkan Johnson'un danışmanı McGeorge Bundy'nin Türkler'in olası Kıbrıs işgaline ilişkin değerlendirlemeleri yer almaktadır.

EK 61

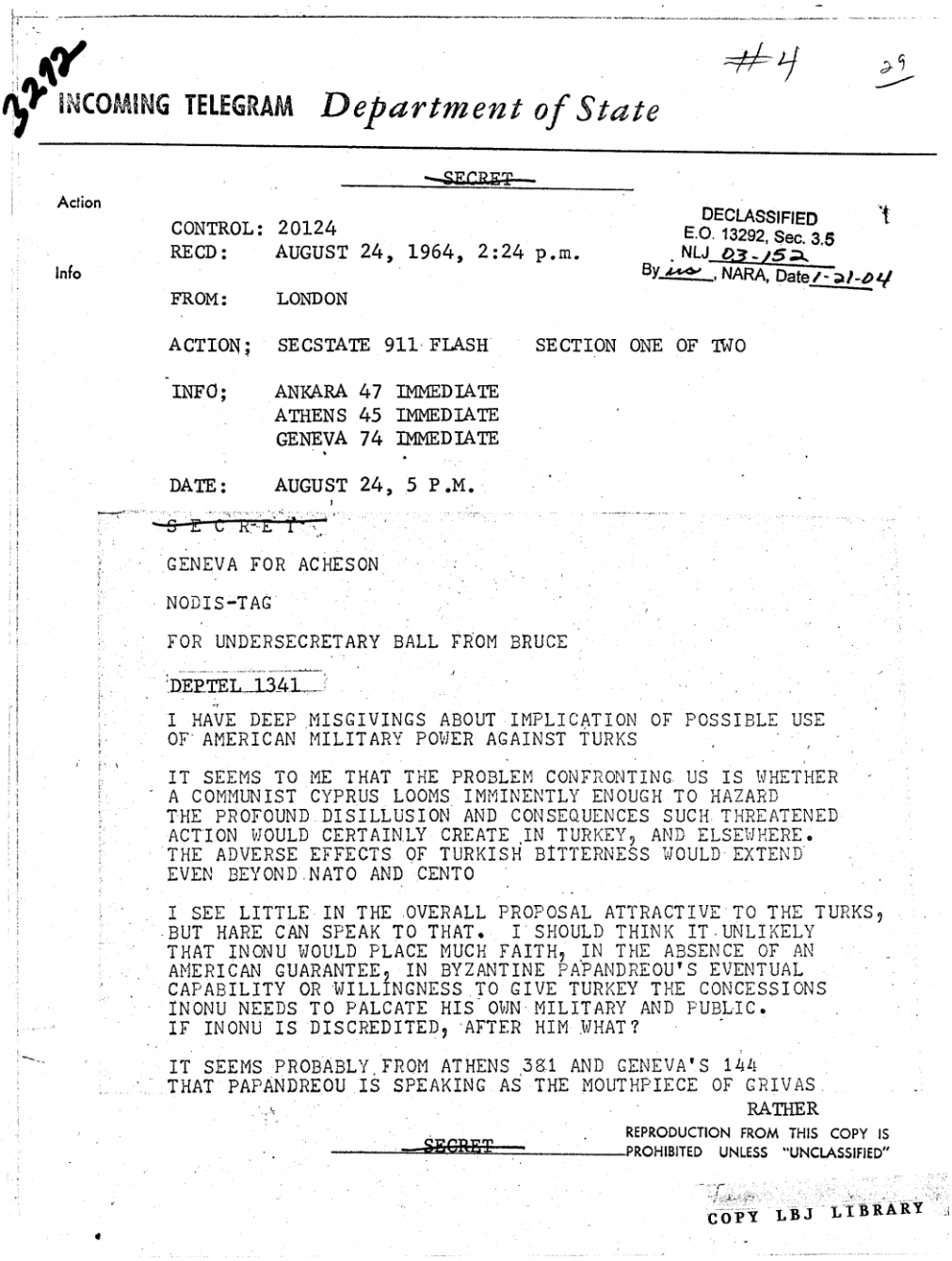

3292

INCOMING TELEGRAM *Department of State*

#4 29

SECRET

Action

Info

CONTROL: 20124
RECD: AUGUST 24, 1964, 2:24 p.m.

DECLASSIFIED
E.O. 13292, Sec. 3.5
NLJ 03-152
By mw, NARA, Date 1-21-04

FROM: LONDON

ACTION; SECSTATE 911 FLASH SECTION ONE OF TWO

INFO; ANKARA 47 IMMEDIATE
ATHENS 45 IMMEDIATE
GENEVA 74 IMMEDIATE

DATE: AUGUST 24, 5 P.M.

SECRET

GENEVA FOR ACHESON

NODIS-TAG

FOR UNDERSECRETARY BALL FROM BRUCE

DEPTEL 1341

I HAVE DEEP MISGIVINGS ABOUT IMPLICATION OF POSSIBLE USE OF AMERICAN MILITARY POWER AGAINST TURKS

IT SEEMS TO ME THAT THE PROBLEM CONFRONTING US IS WHETHER A COMMUNIST CYPRUS LOOMS IMMINENTLY ENOUGH TO HAZARD THE PROFOUND DISILLUSION AND CONSEQUENCES SUCH THREATENED ACTION WOULD CERTAINLY CREATE IN TURKEY, AND ELSEWHERE. THE ADVERSE EFFECTS OF TURKISH BITTERNESS WOULD EXTEND EVEN BEYOND NATO AND CENTO

I SEE LITTLE IN THE OVERALL PROPOSAL ATTRACTIVE TO THE TURKS, BUT HARE CAN SPEAK TO THAT. I SHOULD THINK IT UNLIKELY THAT INONU WOULD PLACE MUCH FAITH, IN THE ABSENCE OF AN AMERICAN GUARANTEE, IN BYZANTINE PAPANDREOU'S EVENTUAL CAPABILITY OR WILLINGNESS TO GIVE TURKEY THE CONCESSIONS INONU NEEDS TO PALCATE HIS OWN MILITARY AND PUBLIC. IF INONU IS DISCREDITED, AFTER HIM WHAT?

IT SEEMS PROBABLY FROM ATHENS 381 AND GENEVA'S 144 THAT PAPANDREOU IS SPEAKING AS THE MOUTHPIECE OF GRIVAS RATHER

SECRET

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ağustos 24, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 21, 2004, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349575650, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, ABD Büyükelçisi David Bruce, Kıbrısla ilgili olarak, Türkiye'nin Yunansitanla bir çatışma yaşamasının sonucunda, Türkiye'ye karşı ABD tarafından yalnız veya İngiltere ile beraber yapılacak askeri harekata ilişkin endişelerini dile getirmiştir.

EK 62

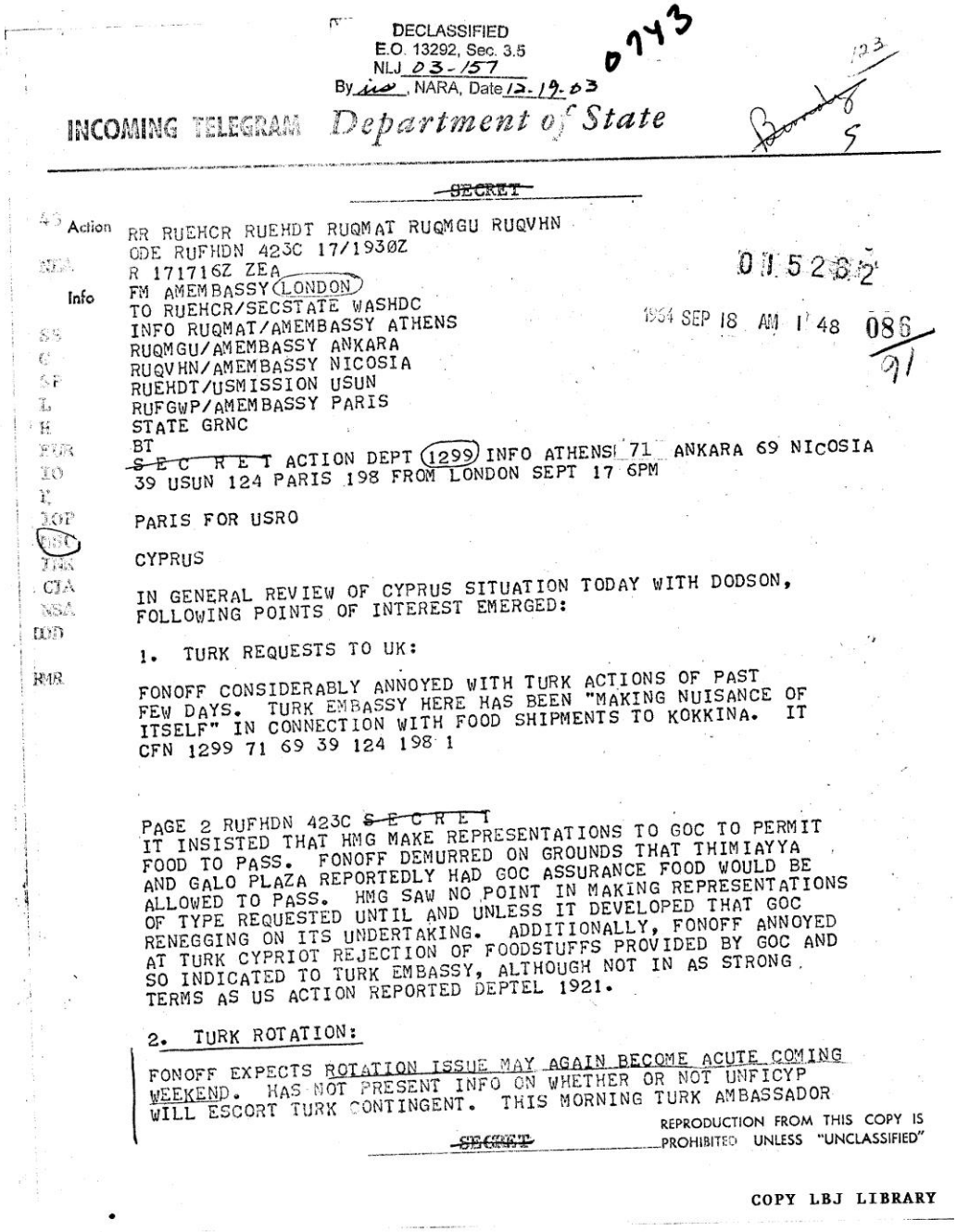

DECLASSIFIED
E.O. 13292, Sec. 3.5
NLJ 03-157
By ieo, NARA, Date 12-19-03

0743

INCOMING TELEGRAM Department of State

~~SECRET~~

Action RR RUEHCR RUEHDT RUQMAT RUQMGU RUQVHN
ODE RUFHDN 423C 17/1930Z
R 171716Z ZEA
Info FM AMEMBASSY LONDON
TO RUEHCR/SECSTATE WASHDC
INFO RUQMAT/AMEMBASSY ATHENS
RUQMGU/AMEMBASSY ANKARA
RUQVHN/AMEMBASSY NICOSIA
RUEHDT/USMISSION USUN
RUFGWP/AMEMBASSY PARIS
STATE GRNC
BT

0115282

1964 SEP 18 AM 1 48 086

~~S E C R E T~~ ACTION DEPT 1299 INFO ATHENS 71 ANKARA 69 NICOSIA 39 USUN 124 PARIS 198 FROM LONDON SEPT 17 6PM

PARIS FOR USRO

CYPRUS

IN GENERAL REVIEW OF CYPRUS SITUATION TODAY WITH DODSON, FOLLOWING POINTS OF INTEREST EMERGED:

1. TURK REQUESTS TO UK:

FONOFF CONSIDERABLY ANNOYED WITH TURK ACTIONS OF PAST FEW DAYS. TURK EMBASSY HERE HAS BEEN "MAKING NUISANCE OF ITSELF" IN CONNECTION WITH FOOD SHIPMENTS TO KOKKINA. IT

CFN 1299 71 69 39 124 198 1

PAGE 2 RUFHDN 423C ~~S E C R E T~~
IT INSISTED THAT HMG MAKE REPRESENTATIONS TO GOC TO PERMIT FOOD TO PASS. FONOFF DEMURRED ON GROUNDS THAT THIMIAYYA AND GALO PLAZA REPORTEDLY HAD GOC ASSURANCE FOOD WOULD BE ALLOWED TO PASS. HMG SAW NO POINT IN MAKING REPRESENTATIONS OF TYPE REQUESTED UNTIL AND UNLESS IT DEVELOPED THAT GOC RENEGGING ON ITS UNDERTAKING. ADDITIONALLY, FONOFF ANNOYED AT TURK CYPRIOT REJECTION OF FOODSTUFFS PROVIDED BY GOC AND SO INDICATED TO TURK EMBASSY, ALTHOUGH NOT IN AS STRONG TERMS AS US ACTION REPORTED DEPTEL 1921.

2. TURK ROTATION:

FONOFF EXPECTS ROTATION ISSUE MAY AGAIN BECOME ACUTE COMING WEEKEND. HAS NOT PRESENT INFO ON WHETHER OR NOT UNFICYP WILL ESCORT TURK CONTINGENT. THIS MORNING TURK AMBASSADOR

~~SECRET~~

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Eylül 18, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Aralık 19, 2003, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349559676, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, ABD'li ve İngiliz yetkililer Kıbrıs'taki Türk – Yunan durumunu değerlendirmiştir. İngiltere'den, Yunanistan'ı Kıbrısta bir Türk köyü olan Kokkina'ya gıda gönderilmesine izin vermesi konusunda ikna etmesi istenmiştir ve Birleşmiş Milletler Güçlerinin Kıbrıs'ta refakat etme olasılığı

EK 63

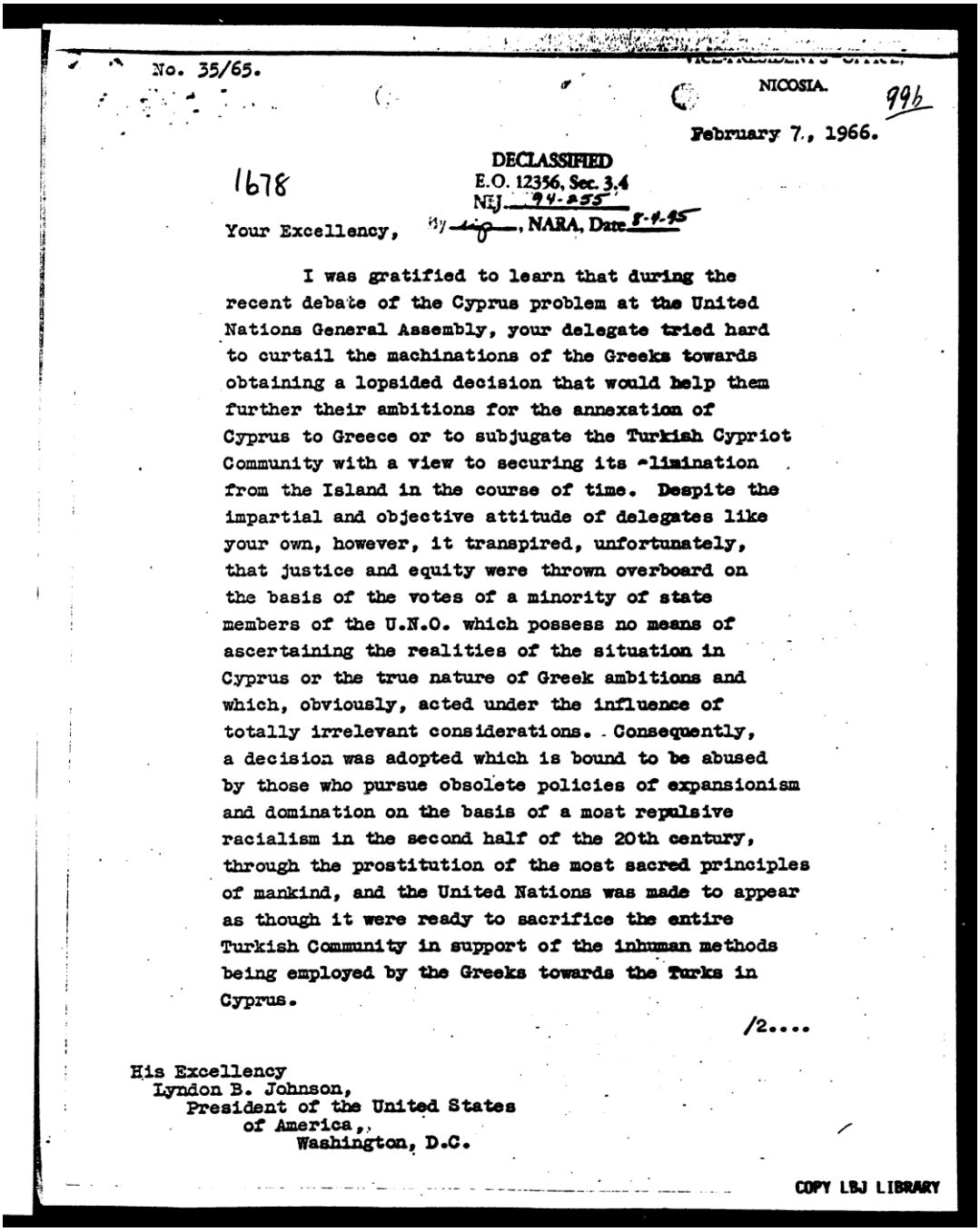

No. 35/65.

NICOSIA.

994

February 7., 1966.

1678

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 94-255
By LMO, NARA, Date 8-9-95

Your Excellency,

I was gratified to learn that during the recent debate of the Cyprus problem at the United Nations General Assembly, your delegate tried hard to curtail the machinations of the Greeks towards obtaining a lopsided decision that would help them further their ambitions for the annexation of Cyprus to Greece or to subjugate the Turkish Cypriot Community with a view to securing its elimination from the Island in the course of time. Despite the impartial and objective attitude of delegates like your own, however, it transpired, unfortunately, that justice and equity were thrown overboard on the basis of the votes of a minority of state members of the U.N.O. which possess no means of ascertaining the realities of the situation in Cyprus or the true nature of Greek ambitions and which, obviously, acted under the influence of totally irrelevant considerations. Consequently, a decision was adopted which is bound to be abused by those who pursue obsolete policies of expansionism and domination on the basis of a most repulsive racialism in the second half of the 20th century, through the prostitution of the most sacred principles of mankind, and the United Nations was made to appear as though it were ready to sacrifice the entire Turkish Community in support of the inhuman methods being employed by the Greeks towards the Turks in Cyprus.

/2....

His Excellency
Lyndon B. Johnson,
President of the United States
of America,,
Washington, D.C.

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 7, 1966, Belge Açıklanma Tarihi : Ağustos 04, 1995, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Mektup/ 2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349076879, Belge Gizlilik Seviyesi: TASNİF DIŞI

Belge, Amerikan Başkanı Johnson'a Kıbrıs Cumhuriyeti, Cumhurbaşkanı yardımcısı Dr. Fazıl Küçük tarafından yazılan mektupdur. Belgede, Dr. Fazıl Küçük Kıbrıs'ın Rum ilhakını destekleyen BM kararını, protesto etmektedir.

EK 64

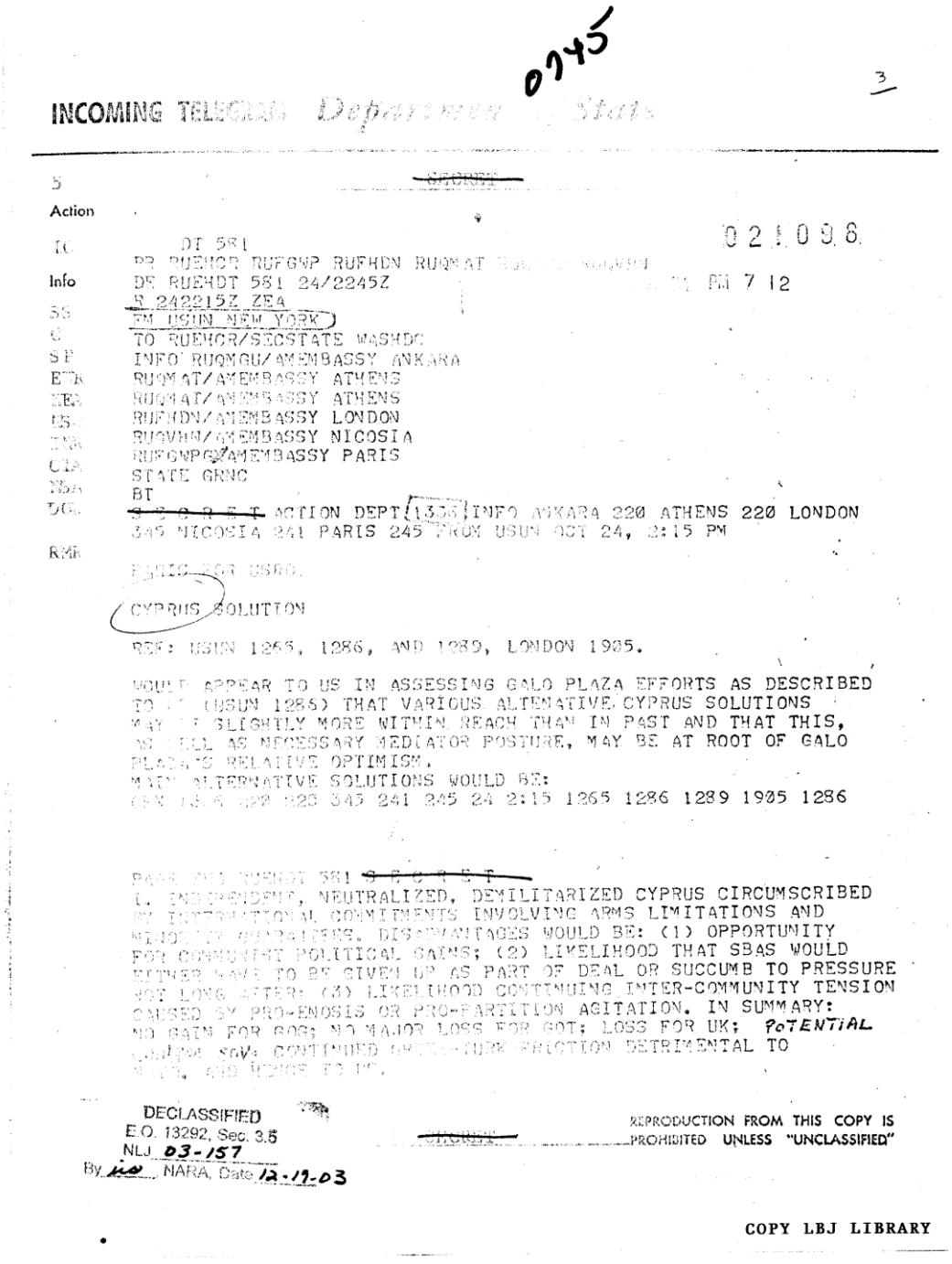

INCOMING TELEGRAM Department of State

0745

3

5

GRONN

Action

TO DI 581

021098

PP RUEHOR RUFGWP RUFHDN RUQMAT [illegible]

Info

DE RUEHDT 581 24/2245Z PM 7 12

R 242215Z ZEA

FM USUN NEW YORK

TO RUEHCR/SECSTATE WASHDC

INFO RUQMGU/AMEMBASSY ANKARA

RUQMAT/AMEMBASSY ATHENS

RUQMAT/AMEMBASSY ATHENS

RUFHDN/AMEMBASSY LONDON

RUQVHN/AMEMBASSY NICOSIA

RUFGWP/AMEMBASSY PARIS

STATE GRNC

BT

~~S E C R E T~~ ACTION DEPT 1356 INFO ANKARA 220 ATHENS 220 LONDON 345 NICOSIA 241 PARIS 245 FROM USUN OCT 24, 2:15 PM

RMR

PARIS FOR USRO.

CYPRUS SOLUTION

REF: USUN 1265, 1286, AND 1289, LONDON 1905.

WOULD APPEAR TO US IN ASSESSING GALO PLAZA EFFORTS AS DESCRIBED TO [illegible] (USUN 1286) THAT VARIOUS ALTERNATIVE CYPRUS SOLUTIONS MAY [illegible] SLIGHTLY MORE WITHIN REACH THAN IN PAST AND THAT THIS, AS WELL AS NECESSARY MEDIATOR POSTURE, MAY BE AT ROOT OF GALO PLAZA'S RELATIVE OPTIMISM.

MAIN ALTERNATIVE SOLUTIONS WOULD BE:

GRN [illegible] 220 ATH 220 345 241 245 24 2:15 1265 1286 1289 1905 1286

PAGE TWO USUNOT 581 ~~S E C R E T~~

(1. INDEPENDENT, NEUTRALIZED, DEMILITARIZED CYPRUS CIRCUMSCRIBED BY INTERNATIONAL COMMITMENTS INVOLVING ARMS LIMITATIONS AND MINORITY SAFEGUARDS. DISADVANTAGES WOULD BE: (1) OPPORTUNITY FOR COMMUNIST POLITICAL GAINS; (2) LIKELIHOOD THAT SBAS WOULD EITHER HAVE TO BE GIVEN UP AS PART OF DEAL OR SUCCUMB TO PRESSURE NOT LONG AFTER; (3) LIKELIHOOD CONTINUING INTER-COMMUNITY TENSION CAUSED BY PRO-ENOSIS OR PRO-PARTITION AGITATION. IN SUMMARY: NO GAIN FOR GOG; NO MAJOR LOSS FOR GOT; LOSS FOR UK; POTENTIAL [illegible] GOV; CONTINUED [illegible] FRICTION DETRIMENTAL TO [illegible], AND MIXED TO UK.

DECLASSIFIED
E.O. 13292, Sec. 3.5
NLJ 03-157
By lib NARA, Date 12-19-03

~~SECRET~~

REPRODUCTION FROM THIS COPY IS PROHIBITED UNLESS "UNCLASSIFIED"

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ekim 24, 1964, Belge Açıklanma Tarihi: Aralık 19, 2003, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349559682, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Birleşmiş Milletler Arabulucusu eski Ekvador Başkanı Galo Plaza'nın Kıbrıs adası üzerinde Rum-Türk anlaşmazlığına ilişkin çabalarına yönelik değerlendirmelerle ilgilidir.

EK 65

2426

Secret
No Foreign Dissem

DIRECTORATE OF
INTELLIGENCE

Intelligence Handbook

Cyprus: Greek and Turkish Military Capabilities

DECLASSIFIED
E.O. 13292, Sec. 3.5
NLJ/RAC 04-82
By NO, NARA, Date 9-27-04

Secret
25
3 April 1967
No. 0630/67

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Nisan 3, 1967, Belge Açıklanma Tarihi : Eylül 27, 2004, Belge Kurum: Merkezi İstihbarat Ajansı (CIA), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Rapor/13, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349569969, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge "Kıbrıs - Yunanlıların ve Türklerin Askeri Yeterlilikleri" başlıklı CIA tarafından hazırlanmış el kitabıdır.

EK 66

DEA LASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 96-29
By cb , NARA Date 7-22-97

10

~~SECRET~~ EXDIS November 18, 1967

Text of cable from Ambassador Hart (Ankara 2393)

0326 Subject; President's Message to Sunay

I delivered the President's message to Caglayangil at the Foreign Ministry at the earliest he could receive me, approximately 12:35 AM. Kuneralp and Turkmen were present. I delievered it verbally, but left them copy at their request. (I did it this way so that if necessary they could say technically that I had not delivered a "letter" or note or any formal written communication which could be a subject of controversy within the Government or between the Government and Parliament as was the case from June, 1964 to January, 1966). Turkmen translated immediately into Turkish and Caglayangil immediately dictated following provisional reaction:

"I would like to thank President Johnson and the U. S. Government for the interest they have shown in the matter, but I would like to point out that the problem is no longer a problem of passions or good will. You know that the incident of the Greek patrols to Bogazici (Ayios Theodoros) has caused very tragic events. Twenty-four of my kinsmen have been killed. One-thousand Turks had to flee their homes and live under deprivation. An 80-year old man, a Turk, has been burned alive in Gecitkale (Kophinou). Tortures like the ones used in the Middle Ages have been applied against the Turkish community, and after all these tragic events we have seen that the Greeks have again sent their partrol yesterday and today in a very ostentatious manner. This example of the 80-year old man who was burned alive, which has shocked your (he referred to my facial expression), is only one incident among others. If you can read them without being shocked and without feeling nausea, I can give you other accounts of events which have been witnessed by the UN Forces. The Turkish public opinion and the Turkish community have been incurably aroused against the Turkish Government. We have sent today to the people of Gecitkale some relief goods through the Turkish Red Crescent and these people are people whose houses have been destroyed, whose belongings have been pillaged and who had barely escaped a massacre. They were all hungry -- and despite the fact that they were hungry -- they have refused all the relief goods and they said:

'We don't want anything from Turkey. Get out of here.'

"This is not a sad story I am telling you, it is what happened today on the Island.

"We, as the Turkish people, have a love for the American people because we feel they are our friends, because we share their philosophy and their democratic principles and it is for this reason that we have formed our destiny with that of the United States. Because we believe that it would bring no good to the world we are struggling together against an ideology

~~SECRET~~ EXDIS

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Kasım 18, 1967, Belge Açıklanma Tarihi: Temmuz 22, 1997, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349135802, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, Türkiye Cumhuriyeti'nin Başkan Lyndon B. Johnson'un mesajına verdiği yanıt yer almaktadırt. Belgede ayrıca, Türk Hükümeti'nin, Kıbrıs adası üzerinde Türkiye ve Yunanistan arasındaki düşmanlıkların sona ermesi için Johnson'ın ricasını dikkate alacağına dair bilgilere de yer verilmiştir.

EK 67

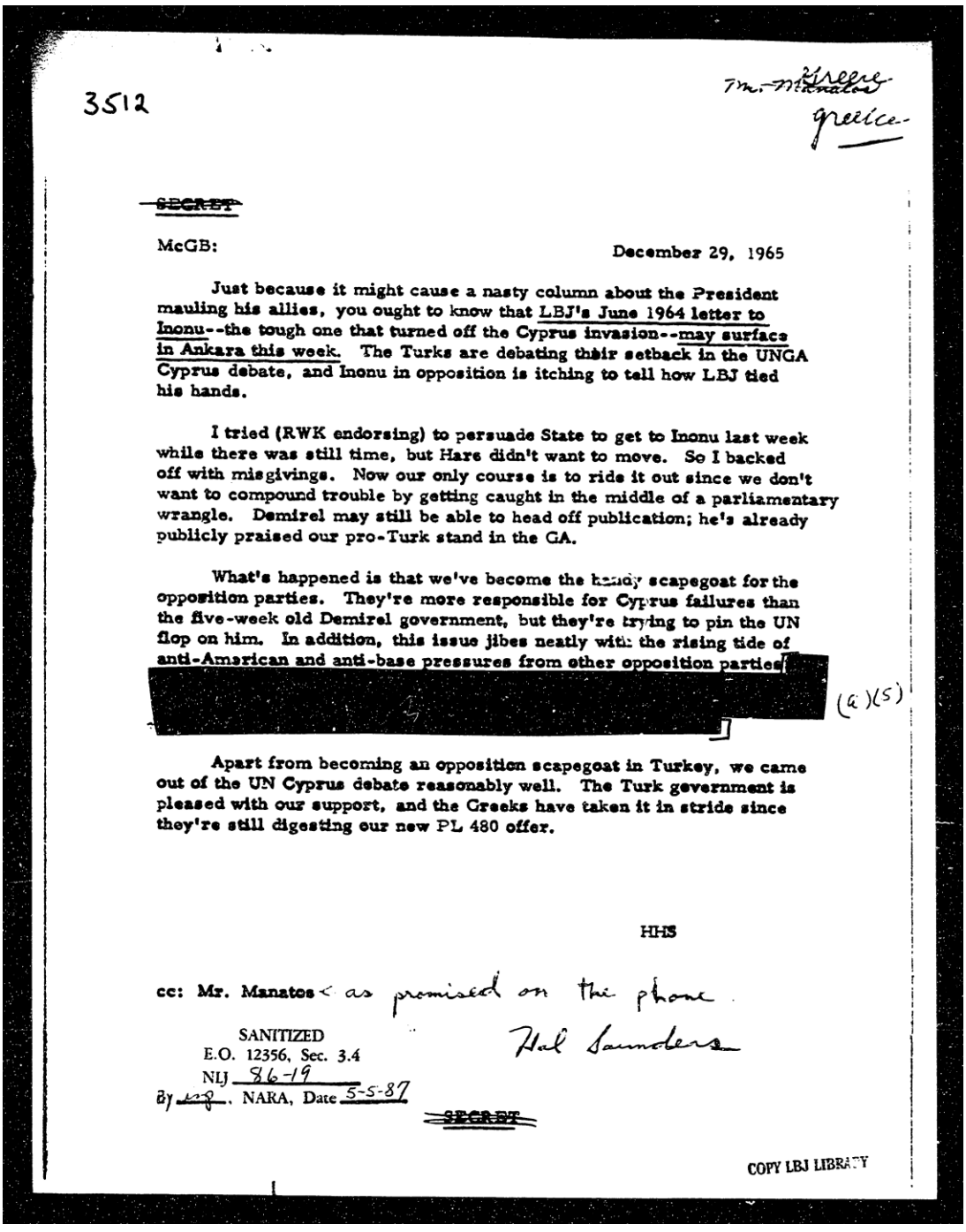

3512

Mr. Manatos
Greece

~~SECRET~~

McGB: December 29, 1965

Just because it might cause a nasty column about the President mauling his allies, you ought to know that LBJ's June 1964 letter to Inonu--the tough one that turned off the Cyprus invasion--may surface in Ankara this week. The Turks are debating their setback in the UNGA Cyprus debate, and Inonu in opposition is itching to tell how LBJ tied his hands.

I tried (RWK endorsing) to persuade State to get to Inonu last week while there was still time, but Hare didn't want to move. So I backed off with misgivings. Now our only course is to ride it out since we don't want to compound trouble by getting caught in the middle of a parliamentary wrangle. Demirel may still be able to head off publication; he's already publicly praised our pro-Turk stand in the GA.

What's happened is that we've become the handy scapegoat for the opposition parties. They're more responsible for Cyprus failures than the five-week old Demirel government, but they're trying to pin the UN flop on him. In addition, this issue jibes neatly with the rising tide of anti-American and anti-base pressures from other opposition parties [redacted] (a)(5)

Apart from becoming an opposition scapegoat in Turkey, we came out of the UN Cyprus debate reasonably well. The Turk government is pleased with our support, and the Greeks have taken it in stride since they're still digesting our new PL 480 offer.

HHS

cc: Mr. Manatos < as promised on the phone

Hal Saunders

SANITIZED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 86-19
By mg, NARA, Date 5-5-87

~~SECRET~~

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Aralık 29, 1965, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 05, 1987, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/1, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349276616, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belgede, Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC) üyesi Hal Saunders ve Başkan Johnson'un danışmanı McGeorge Bundy'nin BM'nin Kıbrıs konusundaki müzakeresi hakkında yaptıkları değerlendirme ele alınmıştır.

EK 68

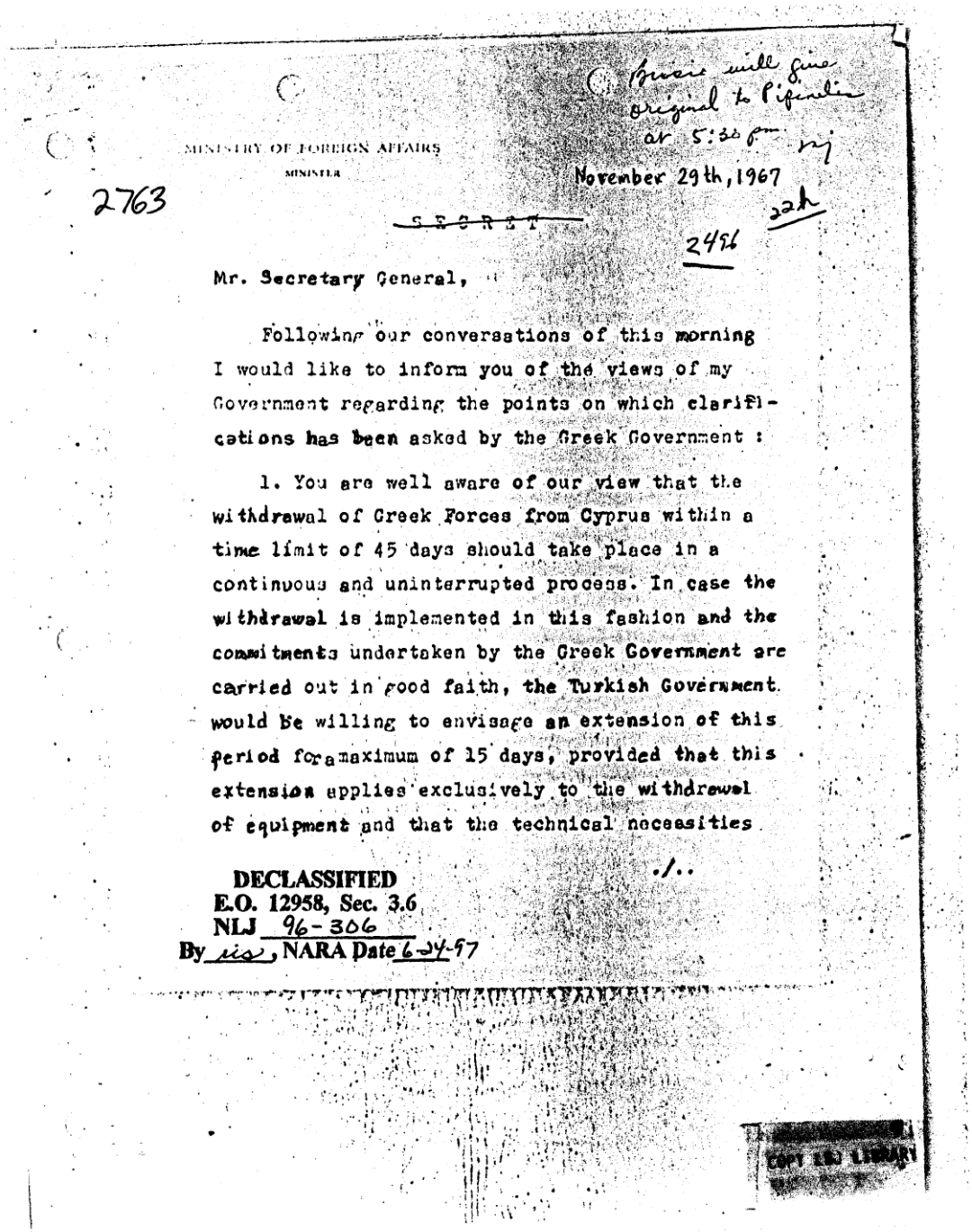

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS
MINISTER

Brosio will give original to Pipinelis at 5:30 pm my

November 29th, 1967

2763

SECRET

2486

22h

Mr. Secretary General,

Following our conversations of this morning I would like to inform you of the views of my Government regarding the points on which clarifications has been asked by the Greek Government :

1. You are well aware of our view that the withdrawal of Greek Forces from Cyprus within a time limit of 45 days should take place in a continuous and uninterrupted process. In case the withdrawal is implemented in this fashion and the commitments undertaken by the Greek Government are carried out in good faith, the Turkish Government would be willing to envisage an extension of this period for a maximum of 15 days, provided that this extension applies exclusively to the withdrawal of equipment and that the technical necessities

./..

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 96-306
By lis, NARA Date 6-24-97

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Kasım 29, 1967, Belge Açıklanma Tarihi: Haziran 24, 1997, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Mektup /2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349128879, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, BM Genel Sekreteri U Thant'a gönderilen ve Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki teklifi ve bunun Türkler tarafından nasıl değerlendirildiğine dair mektuptan mürekkebdir.

EK 69

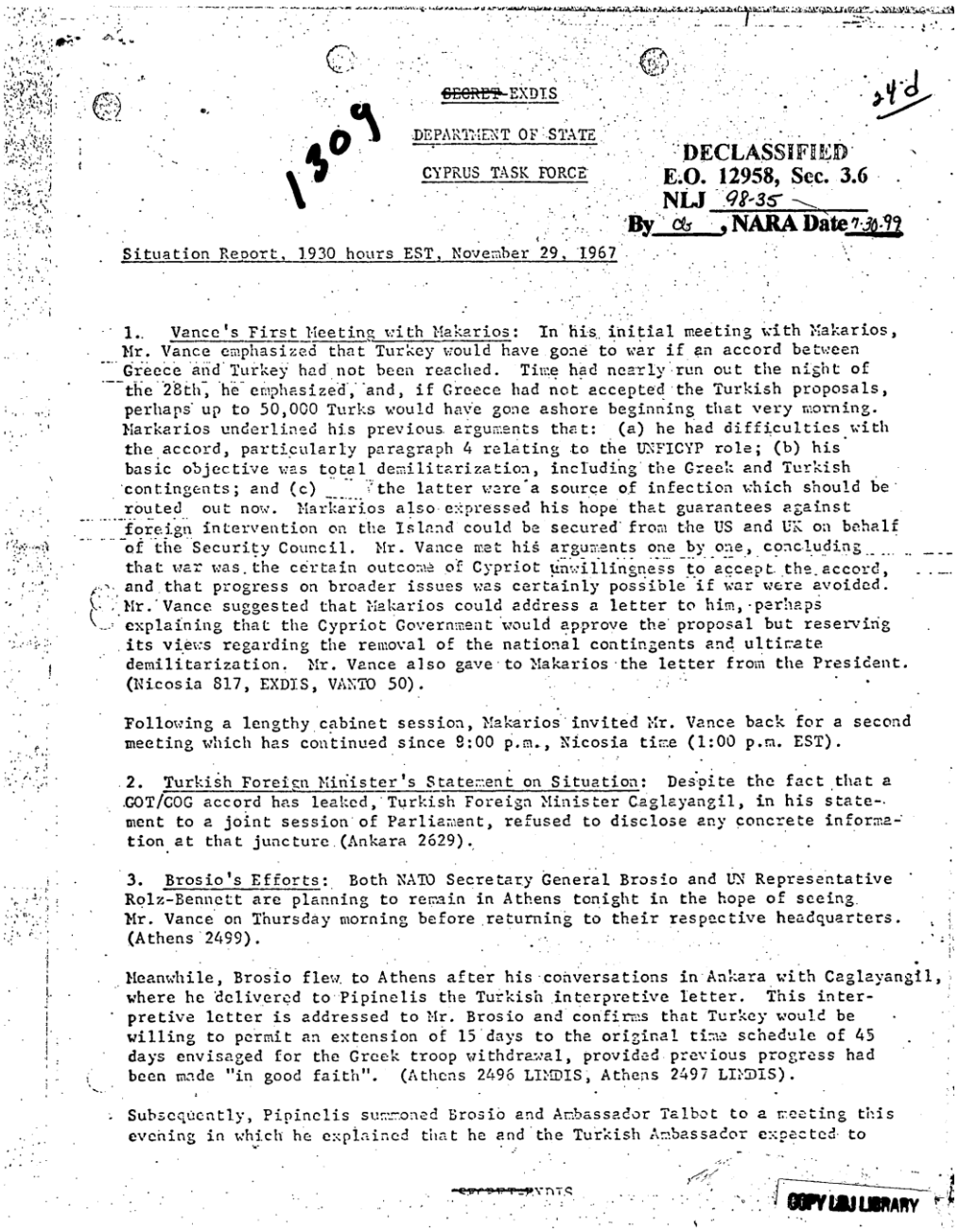

~~SECRET~~ EXDIS

DEPARTMENT OF STATE

CYPRUS TASK FORCE

1309

24d

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-35
By cs , NARA Date 7-30-99

Situation Report, 1930 hours EST, November 29, 1967

1. Vance's First Meeting with Makarios: In his initial meeting with Makarios, Mr. Vance emphasized that Turkey would have gone to war if an accord between Greece and Turkey had not been reached. Time had nearly run out the night of the 28th, he emphasized, and, if Greece had not accepted the Turkish proposals, perhaps up to 50,000 Turks would have gone ashore beginning that very morning. Markarios underlined his previous arguments that: (a) he had difficulties with the accord, particularly paragraph 4 relating to the UNFICYP role; (b) his basic objective was total demilitarization, including the Greek and Turkish contingents; and (c) the latter were a source of infection which should be routed out now. Markarios also expressed his hope that guarantees against foreign intervention on the Island could be secured from the US and UK on behalf of the Security Council. Mr. Vance met his arguments one by one, concluding that war was the certain outcome of Cypriot unwillingness to accept the accord, and that progress on broader issues was certainly possible if war were avoided. Mr. Vance suggested that Makarios could address a letter to him, perhaps explaining that the Cypriot Government would approve the proposal but reserving its views regarding the removal of the national contingents and ultimate demilitarization. Mr. Vance also gave to Makarios the letter from the President. (Nicosia 817, EXDIS, VANTO 50).

Following a lengthy cabinet session, Makarios invited Mr. Vance back for a second meeting which has continued since 9:00 p.m., Nicosia time (1:00 p.m. EST).

2. Turkish Foreign Minister's Statement on Situation: Despite the fact that a GOT/COG accord has leaked, Turkish Foreign Minister Caglayangil, in his statement to a joint session of Parliament, refused to disclose any concrete information at that juncture (Ankara 2629).

3. Brosio's Efforts: Both NATO Secretary General Brosio and UN Representative Rolz-Bennett are planning to remain in Athens tonight in the hope of seeing Mr. Vance on Thursday morning before returning to their respective headquarters. (Athens 2499).

Meanwhile, Brosio flew to Athens after his conversations in Ankara with Caglayangil, where he delivered to Pipinelis the Turkish interpretive letter. This interpretive letter is addressed to Mr. Brosio and confirms that Turkey would be willing to permit an extension of 15 days to the original time schedule of 45 days envisaged for the Greek troop withdrawal, provided previous progress had been made "in good faith". (Athens 2496 LIMDIS, Athens 2497 LIMDIS).

Subsequently, Pipinelis summoned Brosio and Ambassador Talbot to a meeting this evening in which he explained that he and the Turkish Ambassador expected to

~~SECRET~~ EXDIS

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Kasım 29, 1967, Belge Açıklanma Tarihi: Temmuz 30, 1999, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349540585, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Kıbrıs Görev Gücü durum raporunun metnininden müteşekkildir. Belgede, Cyrus Vance'in Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos III. Makarios ile toplantısı, Türk Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Kıbrıs ile ilgili açıklaması ve Kıbrıs'ta bir Türk - Rum anlaşması için için NATO Genel Sekreteri General Manlio Brosio'nun çabaları yer almaktadır.

EK 70

SANITIZED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-420
By CG , NARA Date 1-17-01

6

~~SECRET~~ November 29, 1967

1613

MEMORANDUM FOR RECORD

SUBJECT: NSC Meeting Held November 29, 1967, at 12:00 Noon in the Cabinet Room

PARTICIPANTS:
The President
The Vice President
Secretary of State, Dean Rusk
Secretary of Defense, Robert S. McNamara
Chairman, Joint Chiefs of Staff, General Earle G. Wheeler
Director, Central Intelligence Agency, Richard Helms
Director, U.S. Information Agency, Leonard Marks
Director, Office of Emergency Planning, Governor Price Daniel
Assistant Secretary of State, Lucius D. Battle
President's Special Assistant for National Security Affairs, Mr. Walt Rostow
Executive Secretary, Mr. Bromley Smith
White House Press Officer, Tom Johnson
Harold H. Saunders
Roland Inlow, Central Intelligence Agency

I. Cyprus.

The President asked Secretary Rusk to report on the latest in our efforts. Secretary Rusk, after saying how fortunate we have been to have Mr. Battle following this crisis hour by hour, asked Mr. Battle to brief the Council on the present situation.

Mr. Battle said we have made "astonishing progress," largely because of the superb efforts of Mr. Vance. We now have Greek-Turk agreement on a statement of principles which would lead to withdrawal of Greek and Turkish military forces from Cyprus in excess of the levels established in the Nicosia Treaties of 1960. The Governments of Greece and Turkey would agree to these principles in response to an appeal by the Secretary General. (Note: Mr. Battle did not specifically mention the Turkish demobilization, but this was implied as the Turkish share in defusing the crisis.) The United Nations Secretary General will now have to decide whether he can increase the UN force on Cyprus, as required by the Vance agreements, within his current mandate and without another meeting of the Security Council. A second problem is to win Makarios' agreement to these terms. He has argued for total demilitarization of Cyprus and refuses to accept any agreement which would appear to reaffirm the London-Zurich agreement. Mr. Vance is on Cyprus today.

~~SECRET~~

SERVICE SET
COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Kasım 29, 1967, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 17, 2001, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/5, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349490395, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısının özeti niteliğindedir. Belgede, Kıbrıs'tan Rum ve Türk silahlı kuvvetlerinin çekilmesi için ABD'nin çabaları ve Sovyet savunması gibi konular yer almaktadır.

EK 71

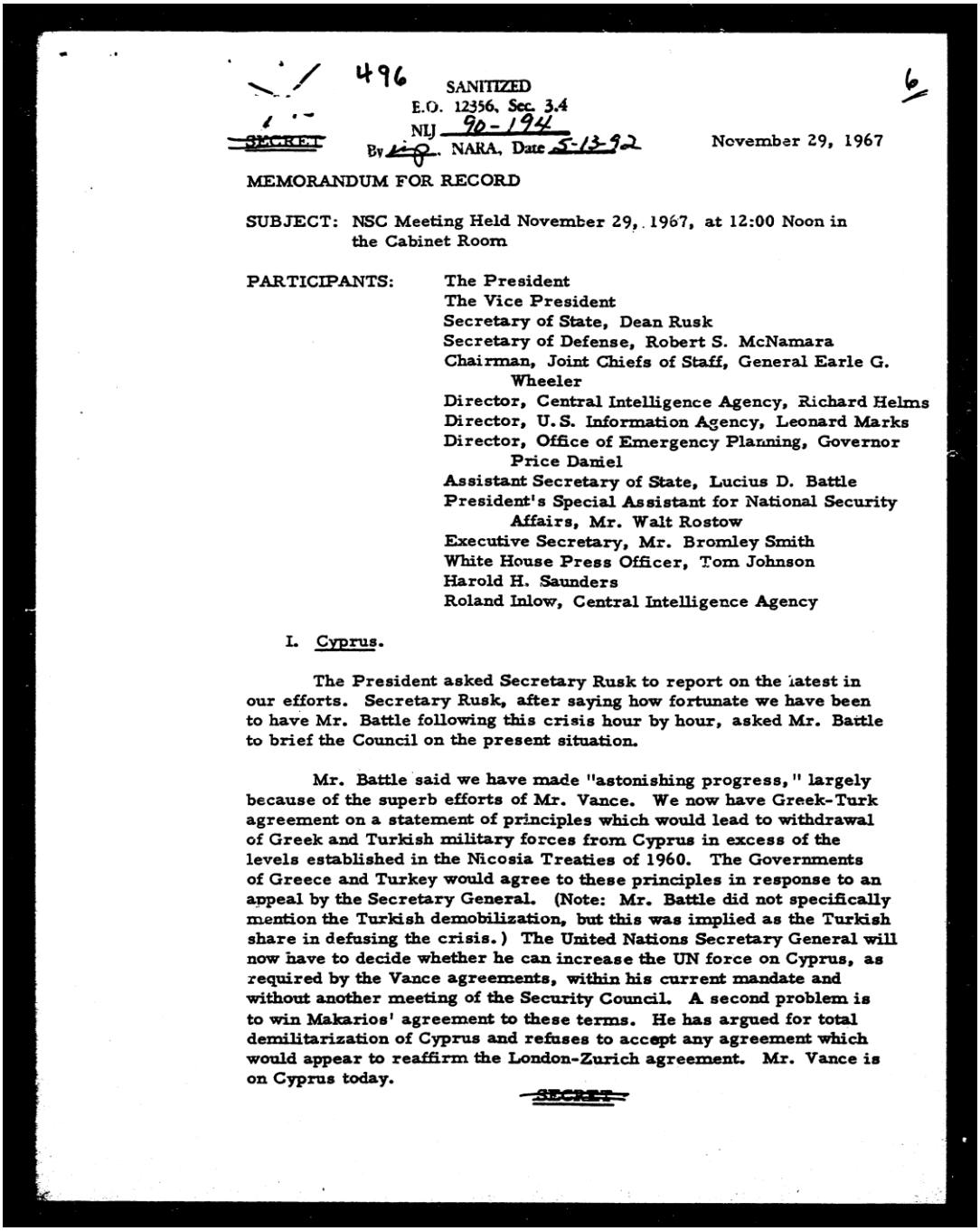

496

SANITIZED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 90-194
By LG NARA, Date 5-13-92

6

~~SECRET~~

November 29, 1967

MEMORANDUM FOR RECORD

SUBJECT: NSC Meeting Held November 29, 1967, at 12:00 Noon in the Cabinet Room

PARTICIPANTS:
The President
The Vice President
Secretary of State, Dean Rusk
Secretary of Defense, Robert S. McNamara
Chairman, Joint Chiefs of Staff, General Earle G. Wheeler
Director, Central Intelligence Agency, Richard Helms
Director, U.S. Information Agency, Leonard Marks
Director, Office of Emergency Planning, Governor Price Daniel
Assistant Secretary of State, Lucius D. Battle
President's Special Assistant for National Security Affairs, Mr. Walt Rostow
Executive Secretary, Mr. Bromley Smith
White House Press Officer, Tom Johnson
Harold H. Saunders
Roland Inlow, Central Intelligence Agency

I. Cyprus.

The President asked Secretary Rusk to report on the latest in our efforts. Secretary Rusk, after saying how fortunate we have been to have Mr. Battle following this crisis hour by hour, asked Mr. Battle to brief the Council on the present situation.

Mr. Battle said we have made "astonishing progress," largely because of the superb efforts of Mr. Vance. We now have Greek-Turk agreement on a statement of principles which would lead to withdrawal of Greek and Turkish military forces from Cyprus in excess of the levels established in the Nicosia Treaties of 1960. The Governments of Greece and Turkey would agree to these principles in response to an appeal by the Secretary General. (Note: Mr. Battle did not specifically mention the Turkish demobilization, but this was implied as the Turkish share in defusing the crisis.) The United Nations Secretary General will now have to decide whether he can increase the UN force on Cyprus, as required by the Vance agreements, within his current mandate and without another meeting of the Security Council. A second problem is to win Makarios' agreement to these terms. He has argued for total demilitarization of Cyprus and refuses to accept any agreement which would appear to reaffirm the London-Zurich agreement. Mr. Vance is on Cyprus today.

~~SECRET~~

Belge Tarihi: Kasım 29, 1967, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 13, 1992, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair /5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349003370, Belge Gizlilik Seviyesi: Belirtilmemiş

Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC)'nin 29 Kasım 1967 tarihli toplantısına ilşkin belgede, Sovyet savunma ve uzay bütçeleri, Sovyet ekonomisi ile ilgili detaylar, Kıbrıs konusu ve Vietnam konusunda Çin ve Sovyet politikaları yer almaktadır.

EK 72

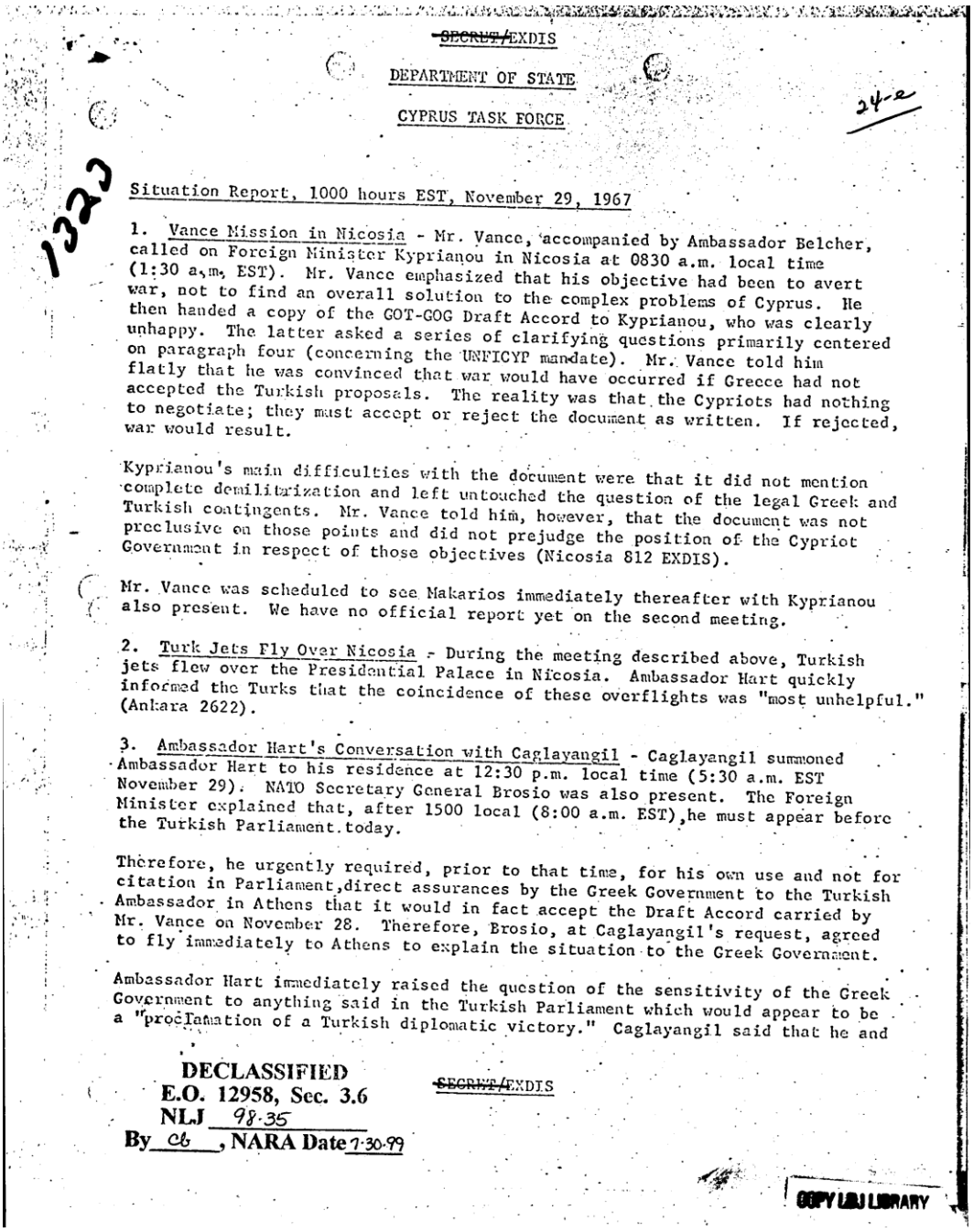

~~SECRET~~/EXDIS

DEPARTMENT OF STATE

CYPRUS TASK FORCE

24-a

1323

Situation Report, 1000 hours EST, November 29, 1967

1. Vance Mission in Nicosia - Mr. Vance, accompanied by Ambassador Belcher, called on Foreign Minister Kyprianou in Nicosia at 0830 a.m. local time (1:30 a.m. EST). Mr. Vance emphasized that his objective had been to avert war, not to find an overall solution to the complex problems of Cyprus. He then handed a copy of the GOT-GOG Draft Accord to Kyprianou, who was clearly unhappy. The latter asked a series of clarifying questions primarily centered on paragraph four (concerning the UNFICYP mandate). Mr. Vance told him flatly that he was convinced that war would have occurred if Greece had not accepted the Turkish proposals. The reality was that the Cypriots had nothing to negotiate; they must accept or reject the document as written. If rejected, war would result.

Kyprianou's main difficulties with the document were that it did not mention complete demilitarization and left untouched the question of the legal Greek and Turkish contingents. Mr. Vance told him, however, that the document was not preclusive on those points and did not prejudge the position of the Cypriot Government in respect of those objectives (Nicosia 812 EXDIS).

Mr. Vance was scheduled to see Makarios immediately thereafter with Kyprianou also present. We have no official report yet on the second meeting.

2. Turk Jets Fly Over Nicosia - During the meeting described above, Turkish jets flew over the Presidential Palace in Nicosia. Ambassador Hart quickly informed the Turks that the coincidence of these overflights was "most unhelpful." (Ankara 2622).

3. Ambassador Hart's Conversation with Caglayangil - Caglayangil summoned Ambassador Hart to his residence at 12:30 p.m. local time (5:30 a.m. EST November 29). NATO Secretary General Brosio was also present. The Foreign Minister explained that, after 1500 local (8:00 a.m. EST), he must appear before the Turkish Parliament today.

Therefore, he urgently required, prior to that time, for his own use and not for citation in Parliament, direct assurances by the Greek Government to the Turkish Ambassador in Athens that it would in fact accept the Draft Accord carried by Mr. Vance on November 28. Therefore, Brosio, at Caglayangil's request, agreed to fly immediately to Athens to explain the situation to the Greek Government.

Ambassador Hart immediately raised the question of the sensitivity of the Greek Government to anything said in the Turkish Parliament which would appear to be a "proclamation of a Turkish diplomatic victory." Caglayangil said that he and

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 98-35
By cb, NARA Date 7-30-99

~~SECRET~~/EXDIS

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Kasım 29, 1967, Belge Açıklanma Tarihi: Temmuz 30, 1999, Belge Kurum : ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349505191, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Kıbrıs Görev Gücü durum raporuna istinaden hazırlanan bilgi notudur. Belgede, Cyrus Vance'in Kıbrıs ile ilgili Yunanistan'daki temasları, Lefkoşa ve Kıbrıs üzerinde uçan Türk jetleri ve Türk Dışişleri Bakanı İhsan Çağlayangil ile ABD Büyükelçisi Parker Hart'ın arasında geçen konuşmanın özeti yer almaktadır.

EK 73

WH 8063 Cyp

~~SECRET~~/SENSITIVE
FOR THE PRESIDENT ONLY

SANITIZED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 93-476
By cb , NARA Date 9-9-96

SUMMARY NOTES OF 579th NSC MEETING
November 29, 1967; 12:05 to 12:50 P.M.

1702

Cyprus

The President opened the meeting by requesting Secretary Rusk to give a summary of the current situation in Cyprus.

Secretary Rusk: Cyrus Vance, the President's special emissary, has done a superb job and has warded off war between Turkey and Greece. He did not want to embarass Luke Battle but said that he was delighted to have had him as Assistant Secretary working on this problem on an hourly basis. He asked Mr. Battle to outline where we now are in our effort to end the Crisis over Cyprus.

Assistant Secretary Battle: Is optimistic that war between Greece and Turkey would be avoided. To Mr. Vance belongs the credit for the astonishing progress which has been made in keeping the Turkish-Greek crisis over Cyprus from turning into hostilities. Provisions of a statement which both Greece and Turkey have accepted (copy attached) were summarized. Mr. Vance is now in Cyprus trying to persuade Cyprus President Makarios to accept this agreement. Makarios could cause trouble in many ways, but the expectation is that he will not block the Vance effort.

The problem of Cyprus will be with us for some time to come, difficulties will rise in the future, for example, reaching an agreement to expand the role of the United Nations, but for the moment a Greek-Turkish war has been avoided.

Secretary Rusk: Turkey wants the United Nations Security Council to approve a new and expanded UN mandate covering Cyprus. We do not think Council action is necessary but the problem is in the hands of the Secretary General and the heat is off us. The Turks can more easily live with the failure of the Secretary General to obtain a new mandate from the UN Security Council than they could if we had agreed to get a new mandate and had been unsuccessful.

Everyone is appreciative that the President made Vance available for this assignment, adding that without his activity, Turkey would now be at war with Greece.

The President: Asked General Wheeler to summarize the military situation.

Copy LBJ Library

Belge Tarihi: Kasım 29, 1967, Belge Açıklanma Tarihi: Eylül 09, 1996, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/4, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349122514, Belge Gizlilik Seviyesi : GİZLİ

579. NSC (Ulusal Güvenlik Konseyi) toplantısına dair Konsey danışmanı Bromley K. Smith tarafından hazırlanan bilgi notu niteliğinde bir belgedir. Belgede, Kıbrıs'ın durumu, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, Sovyet askeri bütçesi, Çin sınırındaki Sovyet kuvvetleri ve Vietnam çatışması.gibi konular yer almaktadır.

EK 74

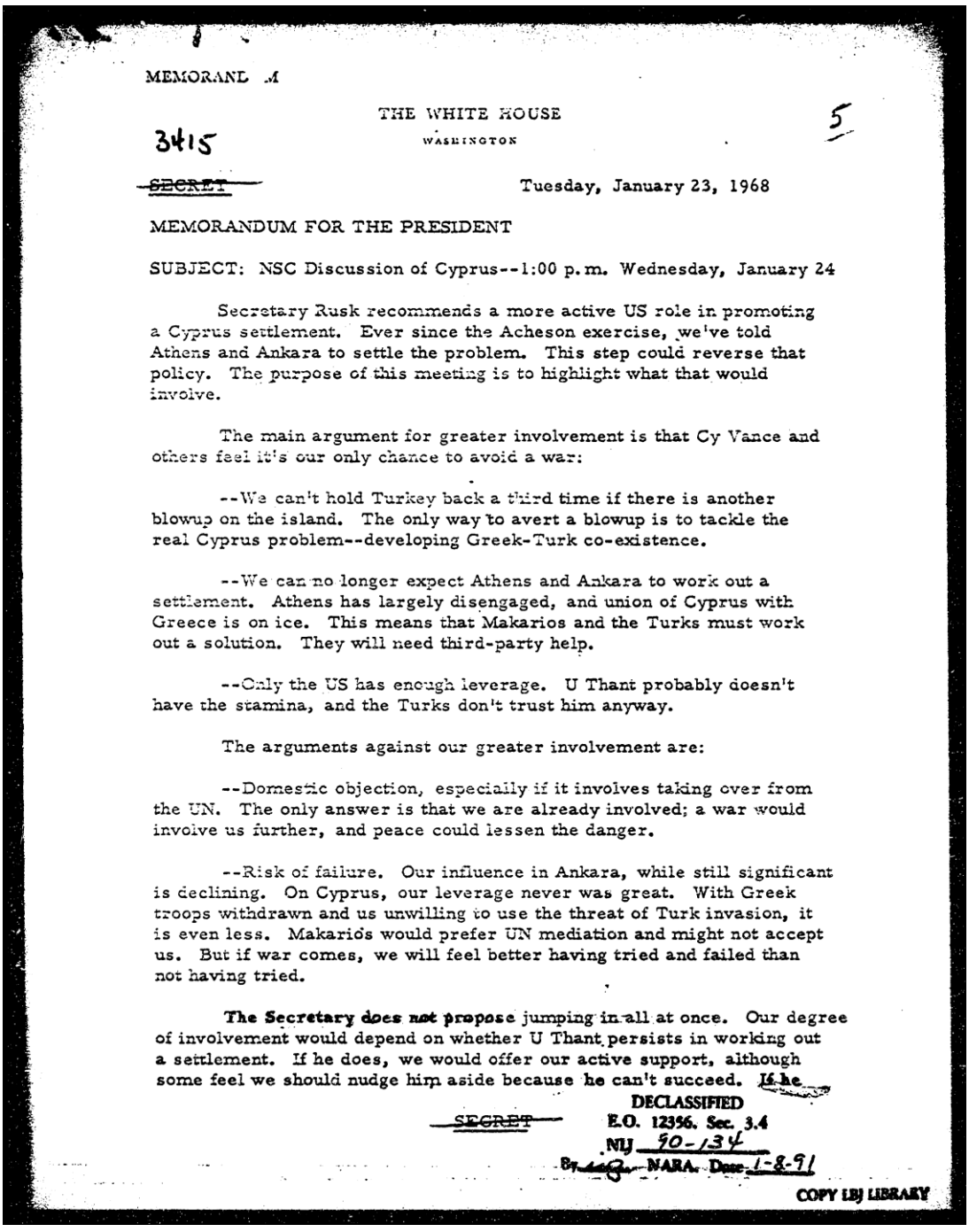

MEMORANDUM

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

3415

5

~~SECRET~~

Tuesday, January 23, 1968

MEMORANDUM FOR THE PRESIDENT

SUBJECT: NSC Discussion of Cyprus--1:00 p.m. Wednesday, January 24

Secretary Rusk recommends a more active US role in promoting a Cyprus settlement. Ever since the Acheson exercise, we've told Athens and Ankara to settle the problem. This step could reverse that policy. The purpose of this meeting is to highlight what that would involve.

The main argument for greater involvement is that Cy Vance and others feel it's our only chance to avoid a war:

--We can't hold Turkey back a third time if there is another blowup on the island. The only way to avert a blowup is to tackle the real Cyprus problem--developing Greek-Turk co-existence.

--We can no longer expect Athens and Ankara to work out a settlement. Athens has largely disengaged, and union of Cyprus with Greece is on ice. This means that Makarios and the Turks must work out a solution. They will need third-party help.

--Only the US has enough leverage. U Thant probably doesn't have the stamina, and the Turks don't trust him anyway.

The arguments against our greater involvement are:

--Domestic objection, especially if it involves taking over from the UN. The only answer is that we are already involved; a war would involve us further, and peace could lessen the danger.

--Risk of failure. Our influence in Ankara, while still significant is declining. On Cyprus, our leverage never was great. With Greek troops withdrawn and us unwilling to use the threat of Turk invasion, it is even less. Makarios would prefer UN mediation and might not accept us. But if war comes, we will feel better having tried and failed than not having tried.

The Secretary does not propose jumping in all at once. Our degree of involvement would depend on whether U Thant persists in working out a settlement. If he does, we would offer our active support, although some feel we should nudge him aside because he can't succeed. If he

~~SECRET~~

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.4
NLJ 90-134
By ... NARA, Date 1-8-91

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Ocak 23, 1968, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 08, 1991, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349317612, Belge Gizlilik Seviyesi : GİZLİ

Belge, Kıbrıs hakkında yapılan 24 Ocak 1968 tarihli toplantıya dair notları içermektedir.

EK 75

Department of State TELEGRAM

~~SECRET~~ 478

0130

PAGE 1 ATHENS 03507 102149Z

82
ACTION SS 30

INFO /030 W

P R 091615Z FEB 68
FM AMEMBASSY ATHENS
TO SECSTATE PRIORITY 4494
INFO AMEMBASSY ANKARA 841
AMEMBASSY NICOSIA 779
AMEMBASSY OTTAWA 115
AMEMBASSY LONDON 520
USUN NEW YORK 343

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 96-307
By CG , NARA Date 8-4-97

~~S E C R E T~~ ATHENS 3507A

EXDIS

C O R R E C T E D C O P Y

1. FONMIN PIPINELIS, SUFFERING FROM THROMBOSIS INCURRED AFTER STRENOUS RECENT ACTIVITIES AND AFFECTING HIS RIGHT LEG, SUMMONED BRITISH AMBASSADOR STEWART AND ME TO HIS HOME THIS NOON TO DESCRIBE HIS RECENT SECRET MEETING IN SWITZERLAND WITH TURK FONMIN CAGLAYANGIL AND A NEW INITIATIVE ON CYPRUS. HE MENTIONED THAT HE HAD SEEN CANADIAN AMBASSADOR ON SAME SUBJECT EARLIER TODAY AND

PAGE 2 RUQMAT 3507A ~~S E C R E T~~
THAT CAGLAYANGIL WAS GIVING SIMILAR INFORMATION TODAY TO OUR COLLEAGUES IN ANKARA.

2. ACCORDING TO PIPINELIS, HE AND CAGLAYANGIL AGREED TO TACKLE LONG-TERM CYPRUS SETTLEMENT BY FOCUSSING FIRST ON GETTING FOR AN INDEPENDENT CYPRUS A CONSTITUTION THAT

~~SECRET~~

NOT TO BE REPRODUCED WITHOUT THE AUTHORIZATION OF THE EXECUTIVE SECRETARY
COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 9, 1968, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 04, 1997, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349135073, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge Kıbrıs'ta herkes için kabul edilebilir olacak bir anayasal çözümüne değinen dönemin Atina Amerikan Büyükelçisi Talbot tarafından Dışişleri Bakanı Dean Rusk'a gönderilen telgraf mesajıdır.

EK 76

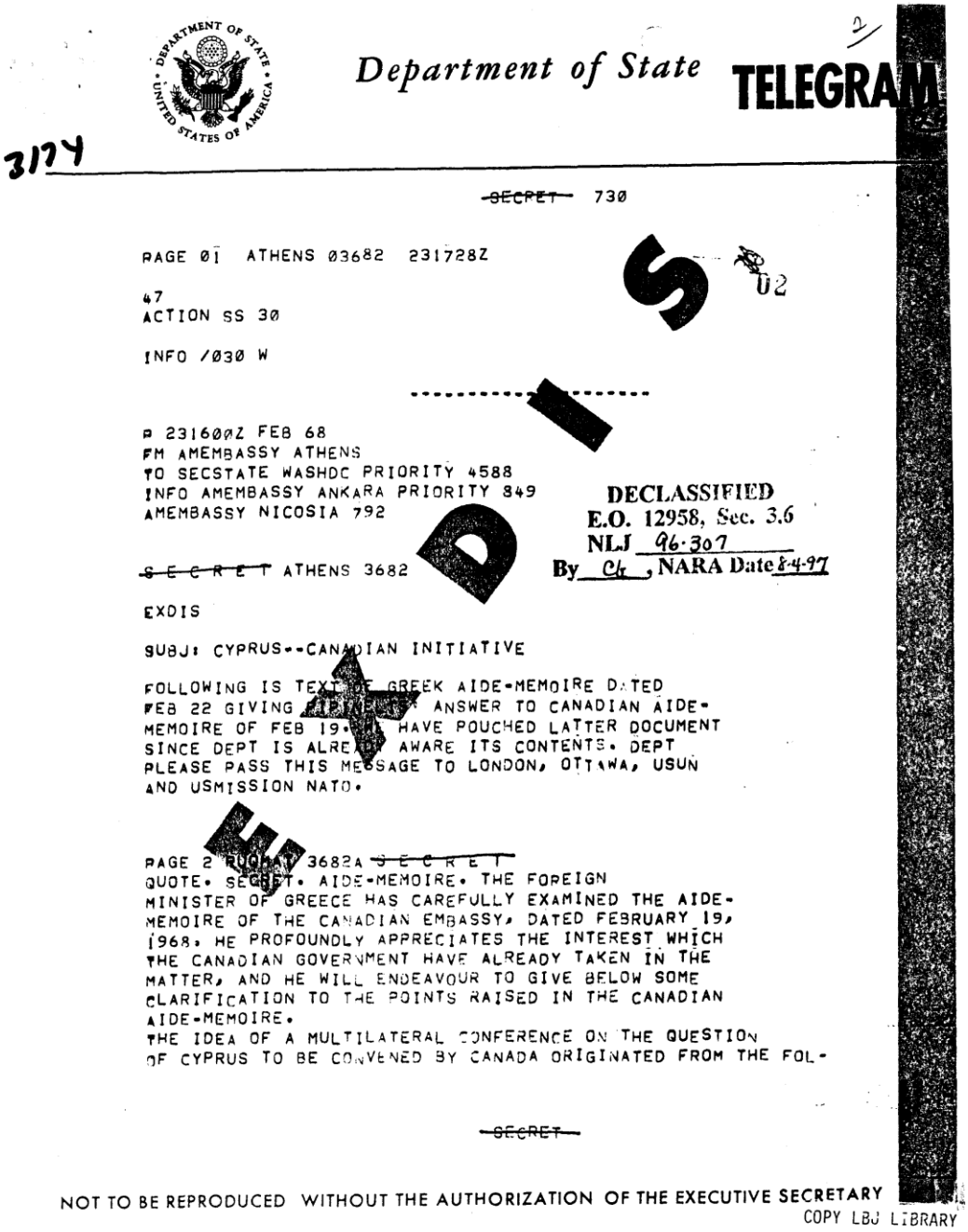

Department of State TELEGRAM

3174

~~SECRET~~ 730

PAGE 01 ATHENS 03682 231728Z

47
ACTION SS 30

INFO /030 W

P 231600Z FEB 68
FM AMEMBASSY ATHENS
TO SECSTATE WASHDC PRIORITY 4588
INFO AMEMBASSY ANKARA PRIORITY 849
AMEMBASSY NICOSIA 792

~~S E C R E T~~ ATHENS 3682

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 96-307
By Ck, NARA Date 8-4-97

EXDIS

SUBJ: CYPRUS--CANADIAN INITIATIVE

FOLLOWING IS TEXT OF GREEK AIDE-MEMOIRE DATED FEB 22 GIVING [illegible] ANSWER TO CANADIAN AIDE-MEMOIRE OF FEB 19. [illegible] HAVE POUCHED LATTER DOCUMENT SINCE DEPT IS ALREADY AWARE ITS CONTENTS. DEPT PLEASE PASS THIS MESSAGE TO LONDON, OTTAWA, USUN AND USMISSION NATO.

PAGE 2 [illegible] 3682A ~~S E C R E T~~
QUOTE. SECRET. AIDE-MEMOIRE. THE FOREIGN MINISTER OF GREECE HAS CAREFULLY EXAMINED THE AIDE-MEMOIRE OF THE CANADIAN EMBASSY, DATED FEBRUARY 19, 1968. HE PROFOUNDLY APPRECIATES THE INTEREST WHICH THE CANADIAN GOVERNMENT HAVE ALREADY TAKEN IN THE MATTER, AND HE WILL ENDEAVOUR TO GIVE BELOW SOME CLARIFICATION TO THE POINTS RAISED IN THE CANADIAN AIDE-MEMOIRE.
THE IDEA OF A MULTILATERAL CONFERENCE ON THE QUESTION OF CYPRUS TO BE CONVENED BY CANADA ORIGINATED FROM THE FOL-

~~SECRET~~

NOT TO BE REPRODUCED WITHOUT THE AUTHORIZATION OF THE EXECUTIVE SECRETARY
COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 23, 1968, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 04, 1997, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349154228, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Kıbrıs'taki sorunlara ilişkin Türkiye ve Yunanistan arasında müzakerelerin başlaması konusundaki Kanada'nın girişimi ile ilgili telgraf belgesidir.

EK 77

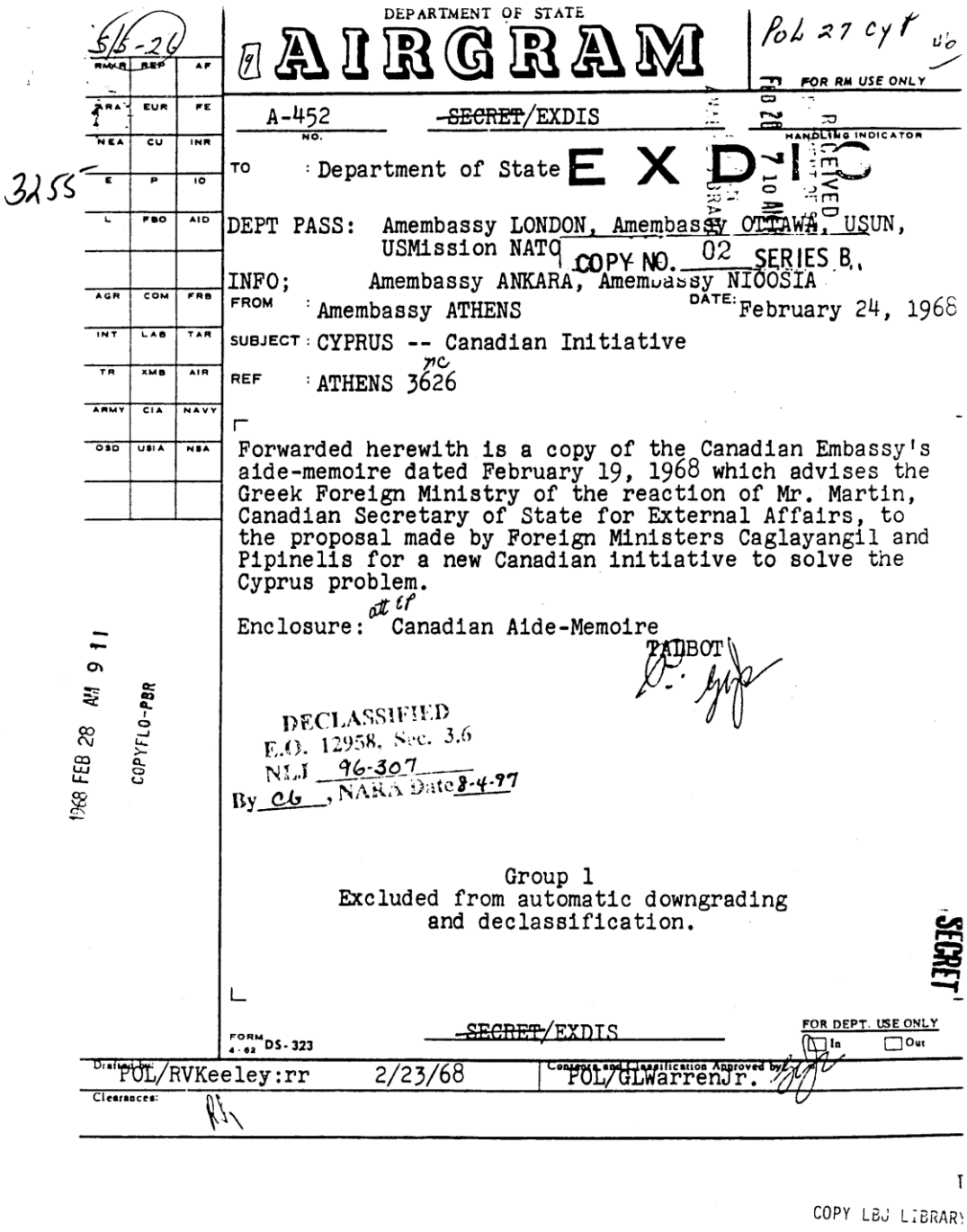

DEPARTMENT OF STATE

AIRGRAM

POL 27 CYP

FOR RM USE ONLY

A-452 NO. — SECRET/EXDIS — HANDLING INDICATOR

EXDIS

TO : Department of State

DEPT PASS: Amembassy LONDON, Amembassy OTTAWA, USUN, USMission NATO

COPY NO. 02 SERIES B

INFO; Amembassy ANKARA, Amembassy NICOSIA

FROM : Amembassy ATHENS DATE: February 24, 1968

SUBJECT : CYPRUS -- Canadian Initiative

REF : ATHENS 3626

Forwarded herewith is a copy of the Canadian Embassy's aide-memoire dated February 19, 1968 which advises the Greek Foreign Ministry of the reaction of Mr. Martin, Canadian Secretary of State for External Affairs, to the proposal made by Foreign Ministers Caglayangil and Pipinelis for a new Canadian initiative to solve the Cyprus problem.

Enclosure: Canadian Aide-Memoire

TALBOT

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 96-307
By CG , NARA Date 8-4-97

Group 1
Excluded from automatic downgrading
and declassification.

SECRET

FORM DS-323 — SECRET/EXDIS — FOR DEPT. USE ONLY In Out

Drafted by: POL/RVKeeley:rr 2/23/68 — Content and Classification Approved by: POL/GLWarrenJr.

Clearances:

1968 FEB 28 AM 9 11 COPYFLO-PBR

COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Şubat 24, 1968, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 04, 1997, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/6, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349131925, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Kıbrıs sorununun çözümü için, Yunanistan ve Türkiye arasındaki müzakereleri başlatmak için Kanada tarafından yapılan bir öneriye ilişkin telgraf belgesidir.

EK 78

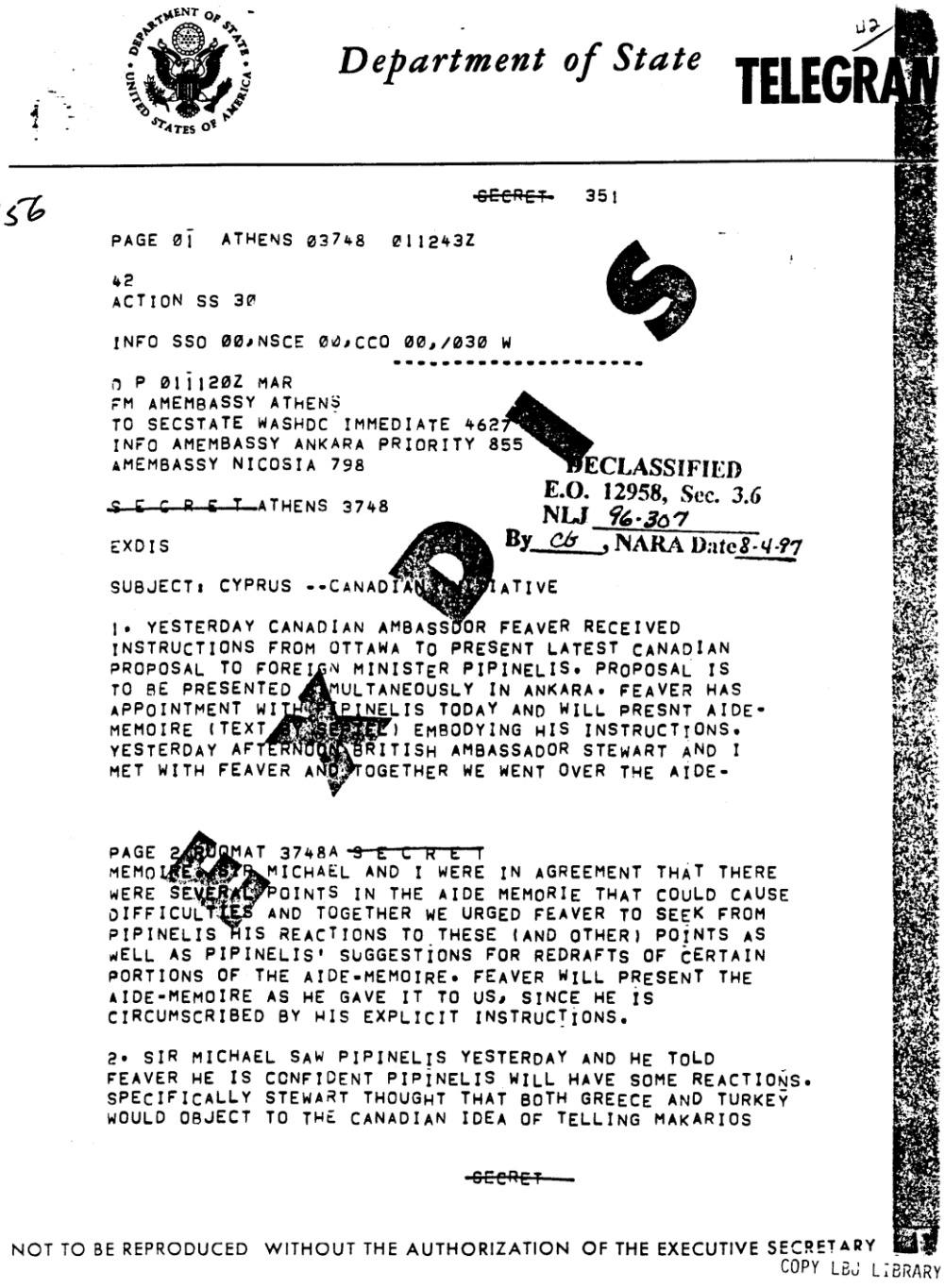

Department of State

TELEGRAM

~~SECRET~~ 351

3256

PAGE 01 ATHENS 03748 011243Z

42
ACTION SS 30

INFO SSO 00,NSCE 00,CCO 00,/030 W

O P 011120Z MAR
FM AMEMBASSY ATHENS
TO SECSTATE WASHDC IMMEDIATE 4627
INFO AMEMBASSY ANKARA PRIORITY 855
AMEMBASSY NICOSIA 798

~~S E C R E T~~ ATHENS 3748

EXDIS

SUBJECT: CYPRUS --CANADIAN INITIATIVE

1. YESTERDAY CANADIAN AMBASSDOR FEAVER RECEIVED INSTRUCTIONS FROM OTTAWA TO PRESENT LATEST CANADIAN PROPOSAL TO FOREIGN MINISTER PIPINELIS. PROPOSAL IS TO BE PRESENTED SIMULTANEOUSLY IN ANKARA. FEAVER HAS APPOINTMENT WITH PIPINELIS TODAY AND WILL PRESNT AIDE-MEMOIRE (TEXT AT SEPTEL) EMBODYING HIS INSTRUCTIONS. YESTERDAY AFTERNOON BRITISH AMBASSADOR STEWART AND I MET WITH FEAVER AND TOGETHER WE WENT OVER THE AIDE-

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 96-307
By CL, NARA Date 8-4-97

PAGE 2 OUOMAT 3748A ~~S E C R E T~~
MEMOIRE. SIR MICHAEL AND I WERE IN AGREEMENT THAT THERE WERE SEVERAL POINTS IN THE AIDE MEMORIE THAT COULD CAUSE DIFFICULTIES AND TOGETHER WE URGED FEAVER TO SEEK FROM PIPINELIS HIS REACTIONS TO THESE (AND OTHER) POINTS AS WELL AS PIPINELIS' SUGGESTIONS FOR REDRAFTS OF CERTAIN PORTIONS OF THE AIDE-MEMOIRE. FEAVER WILL PRESENT THE AIDE-MEMOIRE AS HE GAVE IT TO US, SINCE HE IS CIRCUMSCRIBED BY HIS EXPLICIT INSTRUCTIONS.

2. SIR MICHAEL SAW PIPINELIS YESTERDAY AND HE TOLD FEAVER HE IS CONFIDENT PIPINELIS WILL HAVE SOME REACTIONS. SPECIFICALLY STEWART THOUGHT THAT BOTH GREECE AND TURKEY WOULD OBJECT TO THE CANADIAN IDEA OF TELLING MAKARIOS

~~SECRET~~

NOT TO BE REPRODUCED WITHOUT THE AUTHORIZATION OF THE EXECUTIVE SECRETARY
COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Mart 1, 1968, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 04, 1997, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349131931, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Kıbrıs'ta istikrar için, Kanada tarafından, Yunanistan ve Türkiye Dışişleri Bakanlarına aynı anda sunulacak olan barış teklifine ilişkin telgraf belgesidir.

EK 79

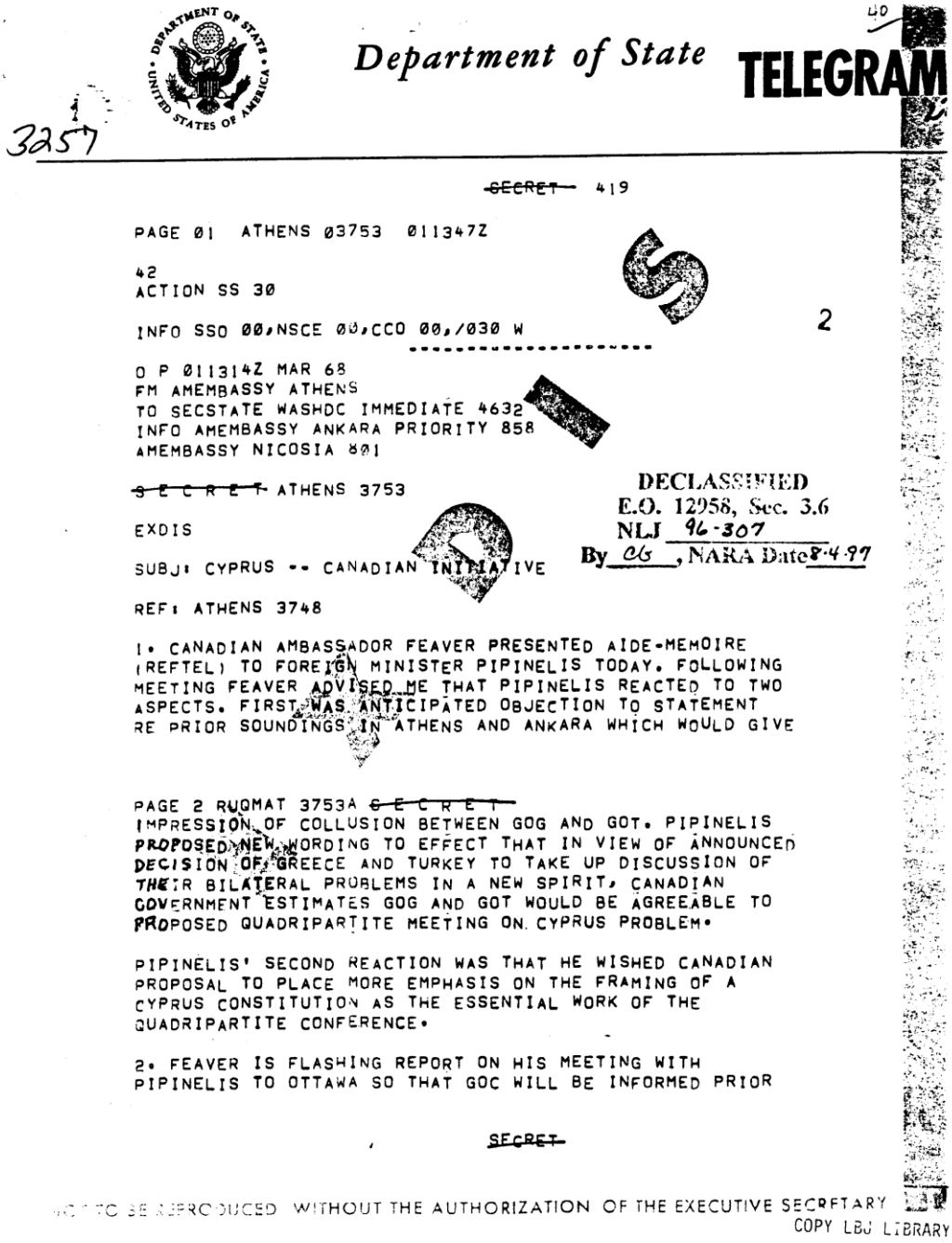

Department of State

TELEGRAM

3257

~~SECRET~~ 419

PAGE 01 ATHENS 03753 011347Z

42
ACTION SS 30

INFO SSO 00,NSCE 00,CCO 00,/030 W

O P 011314Z MAR 68
FM AMEMBASSY ATHENS
TO SECSTATE WASHDC IMMEDIATE 4632
INFO AMEMBASSY ANKARA PRIORITY 858
AMEMBASSY NICOSIA 801

~~S E C R E T~~ ATHENS 3753

DECLASSIFIED
E.O. 12958, Sec. 3.6
NLJ 96-307
By CG , NARA Date 8-4-97

EXDIS

SUBJ: CYPRUS -- CANADIAN INITIATIVE

REF: ATHENS 3748

1. CANADIAN AMBASSADOR FEAVER PRESENTED AIDE-MEMOIRE (REFTEL) TO FOREIGN MINISTER PIPINELIS TODAY. FOLLOWING MEETING FEAVER ADVISED ME THAT PIPINELIS REACTED TO TWO ASPECTS. FIRST WAS ANTICIPATED OBJECTION TO STATEMENT RE PRIOR SOUNDINGS IN ATHENS AND ANKARA WHICH WOULD GIVE

PAGE 2 RUQMAT 3753A ~~S E C R E T~~
IMPRESSION OF COLLUSION BETWEEN GOG AND GOT. PIPINELIS PROPOSED NEW WORDING TO EFFECT THAT IN VIEW OF ANNOUNCED DECISION OF GREECE AND TURKEY TO TAKE UP DISCUSSION OF THEIR BILATERAL PROBLEMS IN A NEW SPIRIT, CANADIAN GOVERNMENT ESTIMATES GOG AND GOT WOULD BE AGREEABLE TO PROPOSED QUADRIPARTITE MEETING ON CYPRUS PROBLEM.

PIPINELIS' SECOND REACTION WAS THAT HE WISHED CANADIAN PROPOSAL TO PLACE MORE EMPHASIS ON THE FRAMING OF A CYPRUS CONSTITUTION AS THE ESSENTIAL WORK OF THE QUADRIPARTITE CONFERENCE.

2. FEAVER IS FLASHING REPORT ON HIS MEETING WITH PIPINELIS TO OTTAWA SO THAT GOC WILL BE INFORMED PRIOR

~~SECRET~~

NOT TO BE REPRODUCED WITHOUT THE AUTHORIZATION OF THE EXECUTIVE SECRETARY
COPY LBJ LIBRARY

Belge Tarihi: Mart 1, 1968, Belge Açıklanma Tarihi: Ağustos 04, 1997, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349131934, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan arasındaki düşmanlıkları sona erdirmek için, Kanada tarafından teklif edilen bir barış girişimi konusunda Dışişleri Bakanı Dean Rusk'a gönderilen telgraf metnidir.

EK 80

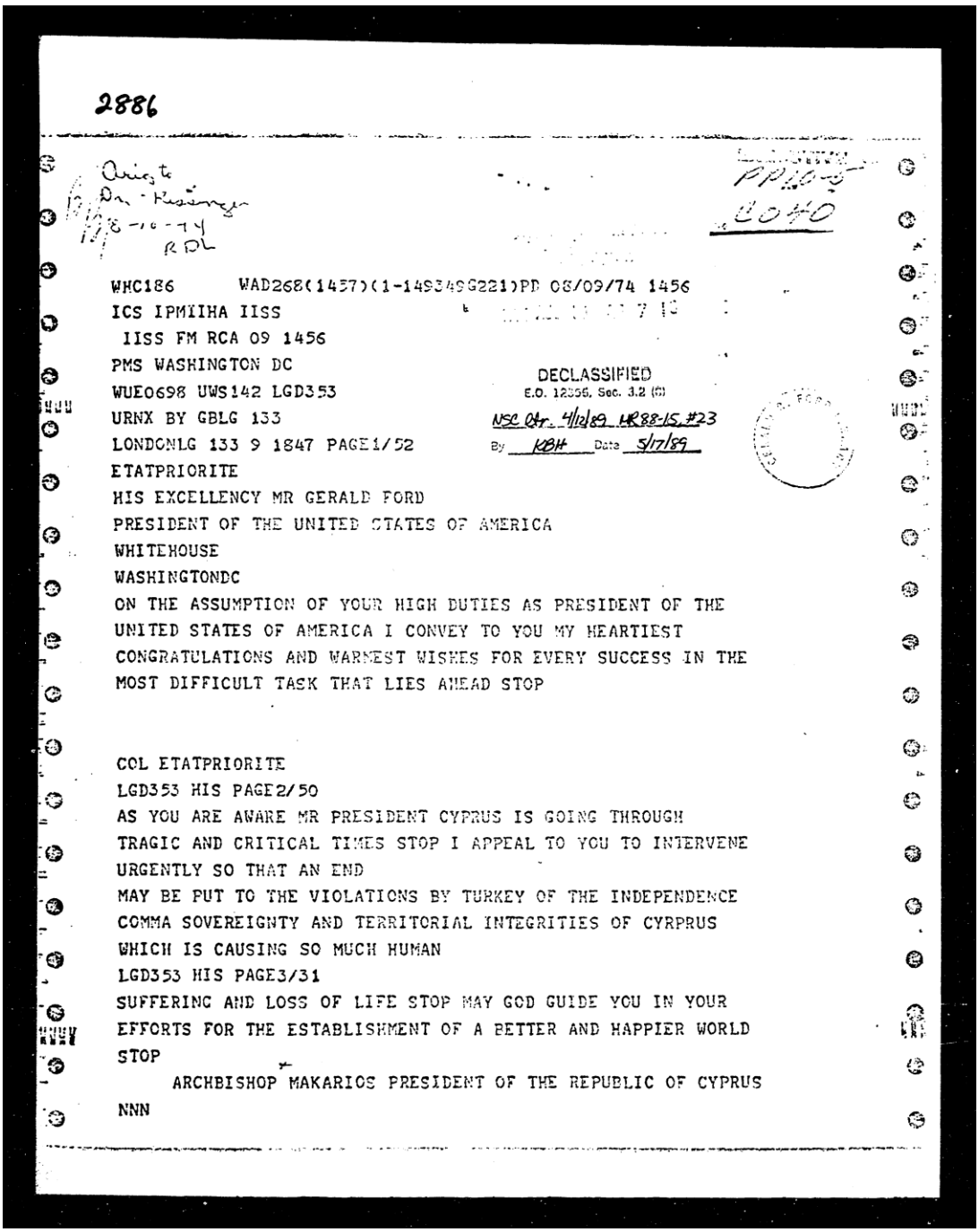

2886

Origin
Dr. Kissinger
8-10-74
RDL

PRIORITY
0040

WHC186 WAD268(1457)(1-149349G221)PD 08/09/74 1456
ICS IPMIIHA IISS
IISS FM RCA 09 1456
PMS WASHINGTON DC
WUE0698 UWS142 LGD353
URNX BY GBLG 133
LONDONLG 133 9 1847 PAGE1/52

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.2 (b)
NSC Ltr. 4/12/89 NR88-15, #23
By KBH Date 5/17/89

ETATPRIORITE
HIS EXCELLENCY MR GERALD FORD
PRESIDENT OF THE UNITED STATES OF AMERICA
WHITEHOUSE
WASHINGTONDC
ON THE ASSUMPTION OF YOUR HIGH DUTIES AS PRESIDENT OF THE
UNITED STATES OF AMERICA I CONVEY TO YOU MY HEARTIEST
CONGRATULATIONS AND WARMEST WISHES FOR EVERY SUCCESS IN THE
MOST DIFFICULT TASK THAT LIES AHEAD STOP

COL ETATPRIORITE
LGD353 HIS PAGE2/50
AS YOU ARE AWARE MR PRESIDENT CYPRUS IS GOING THROUGH
TRAGIC AND CRITICAL TIMES STOP I APPEAL TO YOU TO INTERVENE
URGENTLY SO THAT AN END
MAY BE PUT TO THE VIOLATIONS BY TURKEY OF THE INDEPENDENCE
COMMA SOVEREIGNTY AND TERRITORIAL INTEGRITIES OF CYRPRUS
WHICH IS CAUSING SO MUCH HUMAN
LGD353 HIS PAGE3/31
SUFFERING AND LOSS OF LIFE STOP MAY GOD GUIDE YOU IN YOUR
EFFORTS FOR THE ESTABLISHMENT OF A BETTER AND HAPPIER WORLD
STOP
ARCHBISHOP MAKARIOS PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF CYPRUS
NNN

Belge Tarihi: Mart 9, 1974, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 17, 1989, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/1, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349273091, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'un, Başkan adaylığı ile ilgili Gerald Ford'a tebrik ve sıcak dileklerini gönderdiği ve Kıbrıs konusunda Türkiye'ye karşı bir müdahale talebinde bulunduğuna dair belgedir.

EK 81

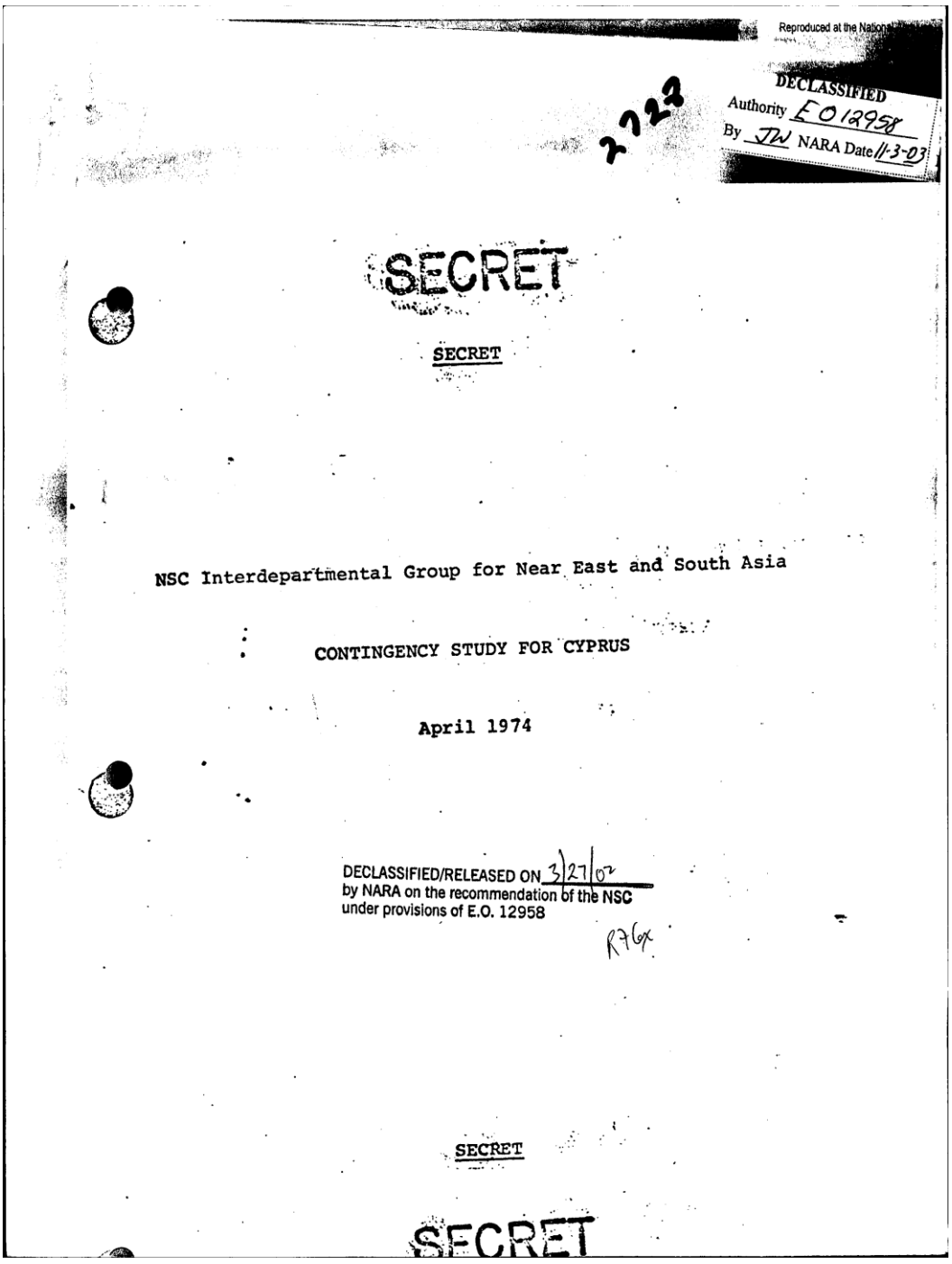

Reproduced at the National

DECLASSIFIED
Authority E O 12958
By JW NARA Date 11-3-03

2722

SECRET

SECRET

NSC Interdepartmental Group for Near East and South Asia

CONTINGENCY STUDY FOR CYPRUS

April 1974

DECLASSIFIED/RELEASED ON 3/27/02
by NARA on the recommendation of the NSC
under provisions of E.O. 12958

R76x

SECRET

SECRET

Belge Tarihi: Nisan 1, 1974, Belge Açıklanma Tarihi: Kasım 03, 2003, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Report/50, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349549726, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Birimlerarası Grubu tarafından yapılan Kıbrıs uyuşmazlığı ile ilgili analizi içeren rapordur.

EK 82

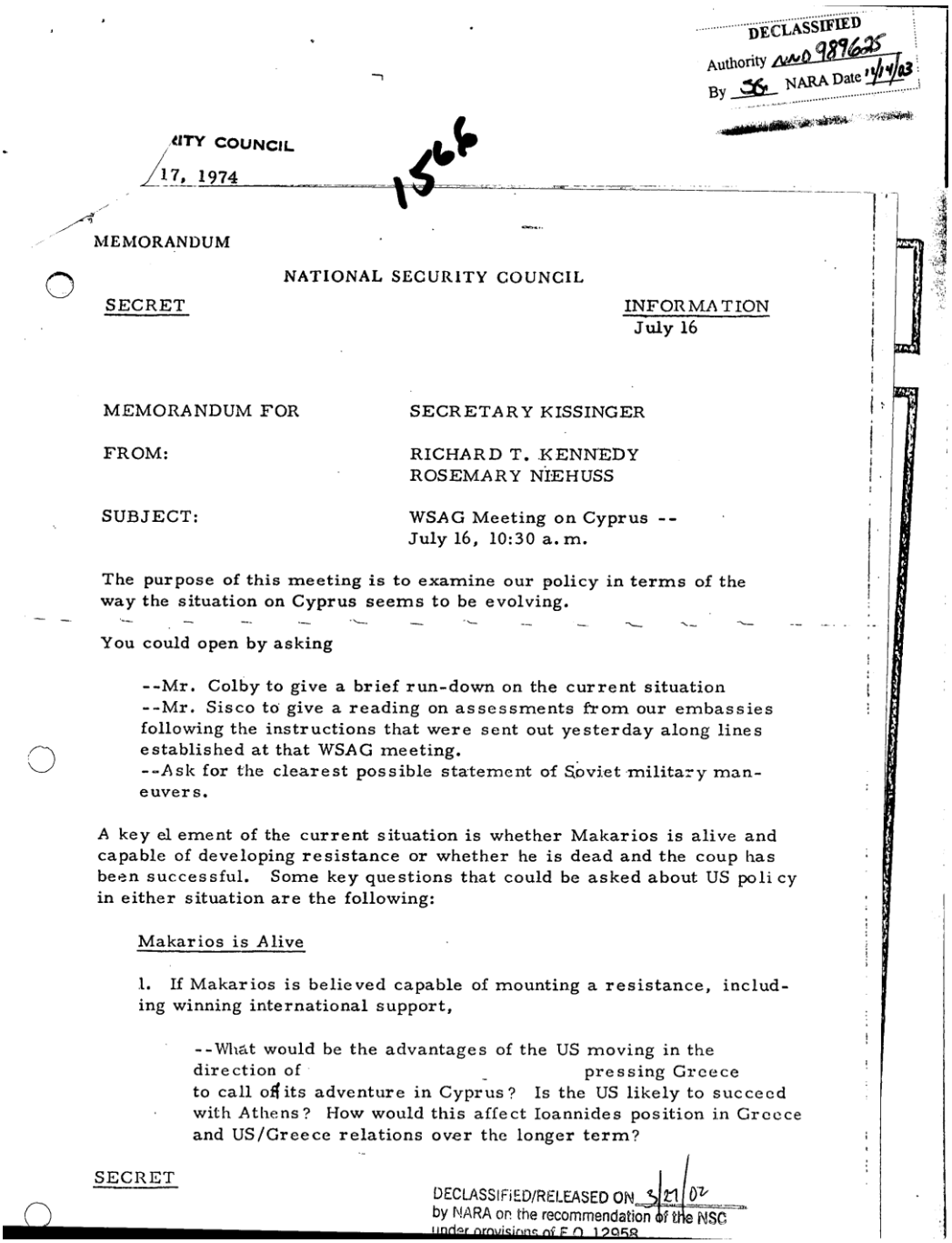

DECLASSIFIED
Authority NND 989625
By 36 NARA Date 11/4/03

ITY COUNCIL
17, 1974

1566

MEMORANDUM

NATIONAL SECURITY COUNCIL

SECRET

INFORMATION
July 16

MEMORANDUM FOR SECRETARY KISSINGER

FROM: RICHARD T. KENNEDY
ROSEMARY NIEHUSS

SUBJECT: WSAG Meeting on Cyprus --
July 16, 10:30 a.m.

The purpose of this meeting is to examine our policy in terms of the way the situation on Cyprus seems to be evolving.

You could open by asking

--Mr. Colby to give a brief run-down on the current situation
--Mr. Sisco to give a reading on assessments from our embassies following the instructions that were sent out yesterday along lines established at that WSAG meeting.
--Ask for the clearest possible statement of Soviet military maneuvers.

A key element of the current situation is whether Makarios is alive and capable of developing resistance or whether he is dead and the coup has been successful. Some key questions that could be asked about US policy in either situation are the following:

Makarios is Alive

1. If Makarios is believed capable of mounting a resistance, including winning international support,

--What would be the advantages of the US moving in the direction of pressing Greece to call off its adventure in Cyprus? Is the US likely to succeed with Athens? How would this affect Ioannides position in Greece and US/Greece relations over the longer term?

SECRET

DECLASSIFIED/RELEASED ON 3/21/02
by NARA on the recommendation of the NSC
under provisions of E.O. 12958

Belge Tarihi: Temmuz 16, 1974, Belge Açıklanma Tarihi: Kasım 14, 2003, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349542450, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Kıbrıs adası üzerinde Türk-Yunan çatışmasına yönelik, ABD politikasını incelemek üzere, Washington Özel Harekat Grubu (WSAG) toplantısı için hazırlık bilgilerini Richard Kennedy ve Rosemary Niehuss, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'a sundukları bilgi notunu içermektedir.

EK 83

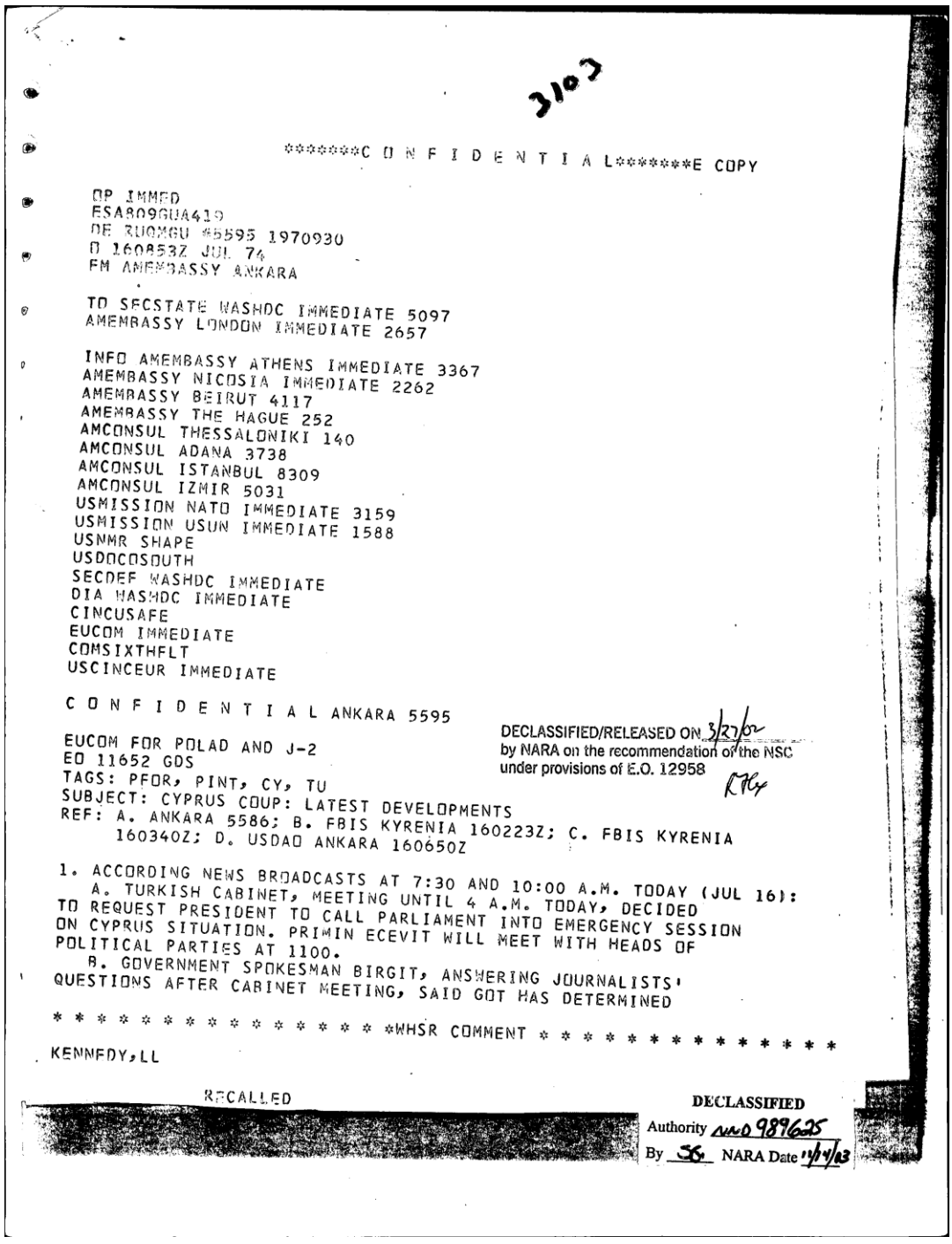

3107

*******C O N F I D E N T I A L*******E COPY

OP IMMED
ESA809GUA419
DE RUQMGU #5595 1970930
O 160853Z JUL 74
FM AMEMBASSY ANKARA

TO SECSTATE WASHDC IMMEDIATE 5097
AMEMBASSY LONDON IMMEDIATE 2657

INFO AMEMBASSY ATHENS IMMEDIATE 3367
AMEMBASSY NICOSIA IMMEDIATE 2262
AMEMBASSY BEIRUT 4117
AMEMBASSY THE HAGUE 252
AMCONSUL THESSALONIKI 140
AMCONSUL ADANA 3738
AMCONSUL ISTANBUL 8309
AMCONSUL IZMIR 5031
USMISSION NATO IMMEDIATE 3159
USMISSION USUN IMMEDIATE 1588
USNMR SHAPE
USDOCOSOUTH
SECDEF WASHDC IMMEDIATE
DIA WASHDC IMMEDIATE
CINCUSAFE
EUCOM IMMEDIATE
COMSIXTHFLT
USCINCEUR IMMEDIATE

C O N F I D E N T I A L ANKARA 5595

DECLASSIFIED/RELEASED ON 3/27/02
by NARA on the recommendation of the NSC
under provisions of E.O. 12958

EUCOM FOR POLAD AND J-2
EO 11652 GDS
TAGS: PFOR, PINT, CY, TU
SUBJECT: CYPRUS COUP: LATEST DEVELOPMENTS
REF: A. ANKARA 5586; B. FBIS KYRENIA 160223Z; C. FBIS KYRENIA 160340Z; D. USDAO ANKARA 160650Z

1. ACCORDING NEWS BROADCASTS AT 7:30 AND 10:00 A.M. TODAY (JUL 16):
A. TURKISH CABINET, MEETING UNTIL 4 A.M. TODAY, DECIDED TO REQUEST PRESIDENT TO CALL PARLIAMENT INTO EMERGENCY SESSION ON CYPRUS SITUATION. PRIMIN ECEVIT WILL MEET WITH HEADS OF POLITICAL PARTIES AT 1100.
B. GOVERNMENT SPOKESMAN BIRGIT, ANSWERING JOURNALISTS' QUESTIONS AFTER CABINET MEETING, SAID GOT HAS DETERMINED

* * * * * * * * * * * * * * * * *WHSR COMMENT * * * * * * * * * * * * * *

KENNEDY,LL

RECALLED

DECLASSIFIED
Authority NND 989625
By SG NARA Date 11/4/03

Belge Tarihi: Temmuz 16, 1974, Belge Açıklanma Tarihi: Kasım 14, 2003, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349552464, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Adada, gerçekleşen darbenin ardından, Kıbrıs'ta ikamet eden Türk vatandaşlarını korumak için Türk hükümetinin alacağı aksiyonlarla ile ilgili telgraf belgesidir.

EK 84

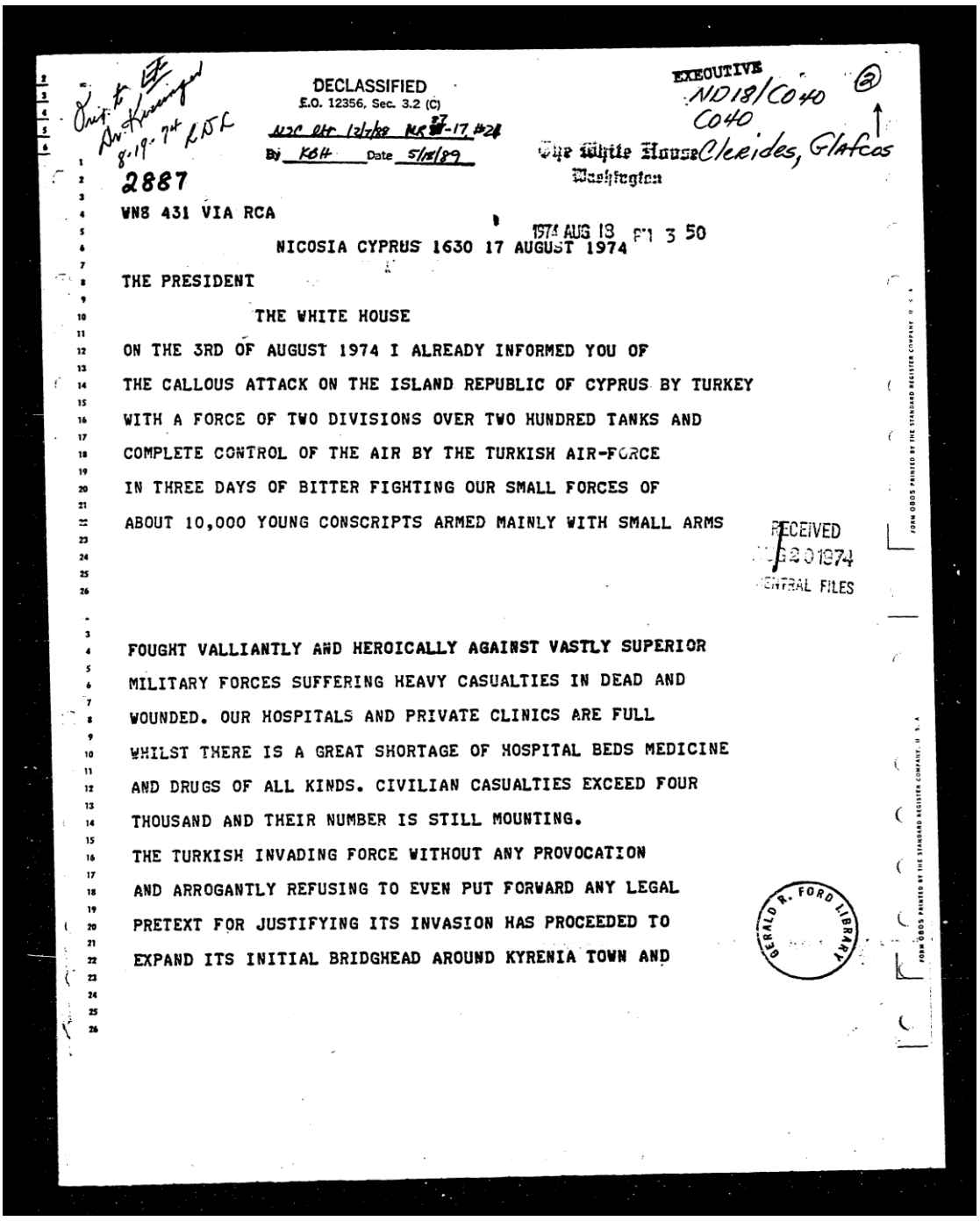

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.2 (C)
NSC ltr 12/7/88 NR 87-17, #28
By KBH Date 5/18/89

EXECUTIVE
ND18/C040
C040

The White House Washington

Clerides, Glafcos

2887

WN8 431 VIA RCA

1974 AUG 18 PM 3 50

NICOSIA CYPRUS 1630 17 AUGUST 1974

THE PRESIDENT

THE WHITE HOUSE

ON THE 3RD OF AUGUST 1974 I ALREADY INFORMED YOU OF THE CALLOUS ATTACK ON THE ISLAND REPUBLIC OF CYPRUS BY TURKEY WITH A FORCE OF TWO DIVISIONS OVER TWO HUNDRED TANKS AND COMPLETE CONTROL OF THE AIR BY THE TURKISH AIR-FORCE IN THREE DAYS OF BITTER FIGHTING OUR SMALL FORCES OF ABOUT 10,000 YOUNG CONSCRIPTS ARMED MAINLY WITH SMALL ARMS

RECEIVED
AUG 20 1974
CENTRAL FILES

FOUGHT VALLIANTLY AND HEROICALLY AGAINST VASTLY SUPERIOR MILITARY FORCES SUFFERING HEAVY CASUALTIES IN DEAD AND WOUNDED. OUR HOSPITALS AND PRIVATE CLINICS ARE FULL WHILST THERE IS A GREAT SHORTAGE OF HOSPITAL BEDS MEDICINE AND DRUGS OF ALL KINDS. CIVILIAN CASUALTIES EXCEED FOUR THOUSAND AND THEIR NUMBER IS STILL MOUNTING.
THE TURKISH INVADING FORCE WITHOUT ANY PROVOCATION AND ARROGANTLY REFUSING TO EVEN PUT FORWARD ANY LEGAL PRETEXT FOR JUSTIFYING ITS INVASION HAS PROCEEDED TO EXPAND ITS INITIAL BRIDGHEAD AROUND KYRENIA TOWN AND

GERALD R. FORD LIBRARY

FORM 0805 PRINTED BY THE STANDARD REGISTER COMPANY U.S.A.

Belge Tarihi: Ağustos 18, 1974, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 18, 1989, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349273092, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, Kıbrıs Cumhurbaşkanı'nın Amerikan Başkanı Ford' a Türkiye'nin 3 Ağustos 1974 harekatını bildirdiği telgraftır.

EK 85

3469

86

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

~~SECRET~~

MEETING WITH U.S. AMBASSADORS
TO CYPRUS, GREECE AND TURKEY

Tuesday, January 7, 1975
4:30 p.m. (30 minutes)
The Oval Office

From: Henry A. Kissinger

I. PURPOSE

To review the Cyprus situation with the U.S. Ambassadors to Cyprus, Greece and Turkey.

II. BACKGROUND, PARTICIPANTS & PRESS ARRANGEMENTS

A. Background: Ambassadors Crawford, Kubisch and Macomber are in Washington for consultations, as we consider how the United States can most usefully assist Cyprus, Greece and Turkey in moving forward toward a negotiated solution of the Cyprus crisis.

Our efforts to achieve progress in the talks between Greek and Turk Cypriot representatives on Cyprus are at a critical stage. It is important that we achieve some movement such as would be represented by the reopening of Nicosia airport and Famagusta port, in order to establish momentum and build a measure of trust on both sides. Also January must bring visible progress if we are to avoid a new and possibly long term cut-off of U.S. military supplies to Turkey. Action should ideally occur well before February 5 since the Turkish Government may resist making "concessions" during the week or ten days just before the cut-off date.

-- The Greeks say they would welcome early negotiations and a rapid settlement. However, they have displayed no interest in helping avert a Turkish aid cut-off.

Declassified
Photocopy from Gerald R. Ford Library

DECLASSIFIED
E.O. 12958 Sec. 3.6
NLR 99-16,# 10 State ltr. 9/15/99
By KBH NARA, Date 7/13/00

~~SECRET~~ - XGDS

Belge Tarihi: Ocak 7, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Temmuz 13, 2000, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349480174, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, ABD Kıbrıs Büyükelçisi William Crawford, Türkiye Büyükelçisi William Macomber ve Yunanistan Büyükelçisi Jack Kubisch ile Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in Rum ve Kıbrıslı Türkler arasındaki müzakere noktalarının konu başlıklarının detaylandırıldığı bilgi notudur.

EK 86

MEMORANDUM

2352

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

DECLASSIFIED
E.O. 12958 Sec. 3.6
ME01-40, #1; st. ltr. 2/5/02
By dal NARA, Date 2/7/02

~~CONFIDENTIAL~~/SENSITIVE

MEMORANDUM OF CONVERSATION

PARTICIPANTS: President Ford
Bipartisan Leadership
Vice President Rockefeller
Dr. Henry A. Kissinger, Secretary of State
and Assistant to the President
for National Security Affairs
James Schlesinger, Secretary of Defense
Gen. George Brown, Chairman, JCS
Gen. Brent Scowcroft, Deputy Assistant
to the President for National Security Affairs

DATE AND TIME: Monday, February 3, 1975
7:30 - 8:45 a.m.

PLACE: The Family Dining Room
The White House

PHOTO COPY FROM GERALD R. FORD LIBRARY

President: The major subject is the budget, but there are some foreign policy issues I wanted to raise. All of you know my deep concern about Southeast Asia. You know I think the $300 million supplemental is totally justified and if we don't get it I am worried about the consequences in South Vietnam and Cambodia.

I think in this crisis the Congress would be well advised to send a bipartisan joint committee to Southeast Asia to see for themselves. I hope the leadership would undertake such a mission and I would heartily endorse it. I will discuss this proposal with the leaders after the breakfast.

Jim [Schlesinger], can you fill us in?

Schlesinger: The situation in Cambodia is critical -- it's not that bad in Vietnam. We had been providing ammo at the budget request level until December. Congress cut it, and we will run out of ammo by the end of March, and Phnom Penh will fall. The ARVN has had to ration ammo; this has affected the casualties and the morale of the Regional and Popular Forces. Pacification has been set back. There is no immediate threat to the country,

~~TOP SECRET~~ - XGDS (3)
CLASSIFIED BY: HENRY A. KISSINGER

Belge Tarihi: Şubat 3, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Mart 07, 2002, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349509360, Belge Gizlilik Seviyesi: ÇOK GİZLİ

Belge, ABD askeri bütçesi ile ilgili düzenlenen Beyaz Saray toplantısına dair bilgiler içermektedir.

EK 87

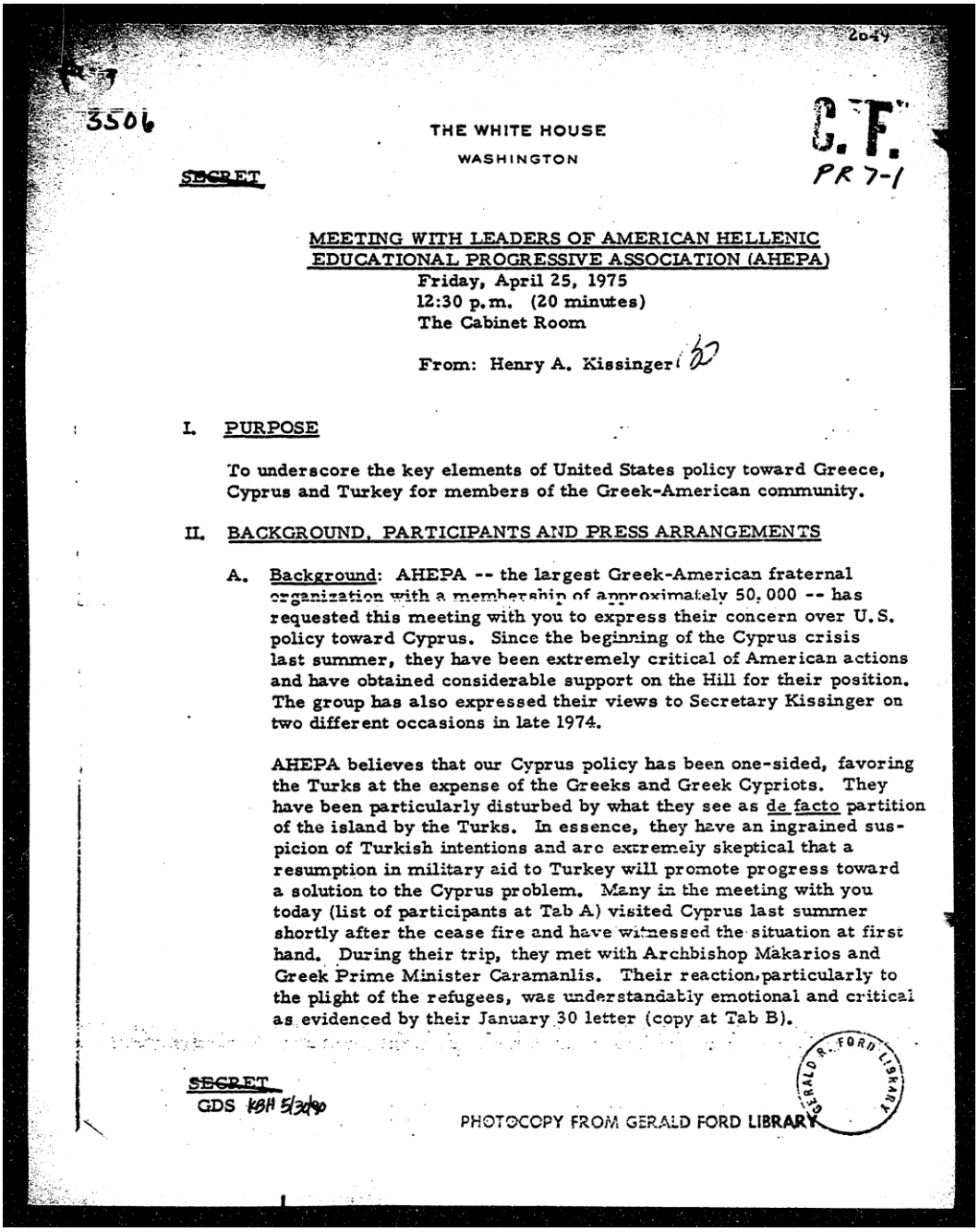

2049

3506

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

C.F.
PR 7-1

SECRET

MEETING WITH LEADERS OF AMERICAN HELLENIC EDUCATIONAL PROGRESSIVE ASSOCIATION (AHEPA)
Friday, April 25, 1975
12:30 p.m. (20 minutes)
The Cabinet Room

From: Henry A. Kissinger

I. PURPOSE

To underscore the key elements of United States policy toward Greece, Cyprus and Turkey for members of the Greek-American community.

II. BACKGROUND, PARTICIPANTS AND PRESS ARRANGEMENTS

A. Background: AHEPA -- the largest Greek-American fraternal organization with a membership of approximately 50,000 -- has requested this meeting with you to express their concern over U.S. policy toward Cyprus. Since the beginning of the Cyprus crisis last summer, they have been extremely critical of American actions and have obtained considerable support on the Hill for their position. The group has also expressed their views to Secretary Kissinger on two different occasions in late 1974.

AHEPA believes that our Cyprus policy has been one-sided, favoring the Turks at the expense of the Greeks and Greek Cypriots. They have been particularly disturbed by what they see as de facto partition of the island by the Turks. In essence, they have an ingrained suspicion of Turkish intentions and are extremely skeptical that a resumption in military aid to Turkey will promote progress toward a solution to the Cyprus problem. Many in the meeting with you today (list of participants at Tab A) visited Cyprus last summer shortly after the cease fire and have witnessed the situation at first hand. During their trip, they met with Archbishop Makarios and Greek Prime Minister Caramanlis. Their reaction, particularly to the plight of the refugees, was understandably emotional and critical as evidenced by their January 30 letter (copy at Tab B).

SECRET
GDS KBH 5/30/90

PHOTOCOPY FROM GERALD FORD LIBRARY

Belge Tarihi: Nisan 25, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 30, 1990, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Sair/4, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349293916, Belge Gizlilik Seviyesi : GİZLİ

Belge, Amerikan Helenik Eğitimsel Gelişme Derneği (AHEPA) liderleri ile Başkan Ford'un 25 Nisan 1975 tarihli toplantısı için düzenlenen Beyaz Saray belgesidir. Belgede, Yunan-Amerikan toplum üyeleri için, Kıbrıs, Türkiye ve Yunanistan konusunda ABD politikasının temel unsurları vurgulayan temel bilgiler yer almaktadır.

EK 88

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

2351

SECRET

MEETING WITH MEMBERS OF CONGRESS ON
CYPRUS AND TURKISH AID CUT-OFF SITUATION

Friday, March 21, 1975
10:00 a.m. (30 minutes)
The Oval Office

From: Henry A. Kissinger

I. PURPOSE

To review the current status of the Cyprus situation and the severe problem caused by U.S. aid cut-off to Turkey.

II. BACKGROUND, PARTICIPANTS & PRESS ARRANGEMENTS

A. Background: Soon after your February 6 meeting with Senators Case and Sparkman and Representatives Morgan and Broomfield to discuss the Turkish aid cut-off, Senate Bill S. 846 (referred to as the Scott Bill -- at Tab A) was introduced. This bill would authorize resumption of U.S. military aid to Turkey, subject to the requirement that you would report to the Congress every 30 days on progress being realized in the Cyprus negotiations.

On February 13, in reaction to the aid cut-off, the Turkish Cypriots proclaimed a quasi-independent state in the Turkish-controlled northern portion of Cyprus, and this led the Greek Cypriots with Greek support to call for U.N. Security Council action.

In Ankara, Turkish reaction to the aid cut-off was one of disbelief and irritation, prompting the Turks to call for a review of their security relationship with both the United States and NATO. However, Turkish leaders have been successful in holding anti-US reaction to a minimum, hoping for a quick resumption in military aid from the United States.

Declassified
Photocopy from Gerald R. Ford Library

SECRET
XGDS

DECLASSIFIED
E.O. 12958 Sec. 3.6
MR 96-19, #9; NSC letter 6/5/97
By LL NARA, Date 1/15/98

Belge Tarihi: Mart 21, 1975, Belge Açıklanma Tarihi : Ocak 15, 1998, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/5, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349126725, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Amerikan Kongre (Parlemanto) üyeleri ile Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'ın, Yunanistan ve Türkiye arasındaki Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmak üzere ve Türkiye'ye Amerikan askeri yardımının kesilmesinin muhtemel sonuçlarına dair yaptığı toplantıya ait detayları içermektedir.

EK 89

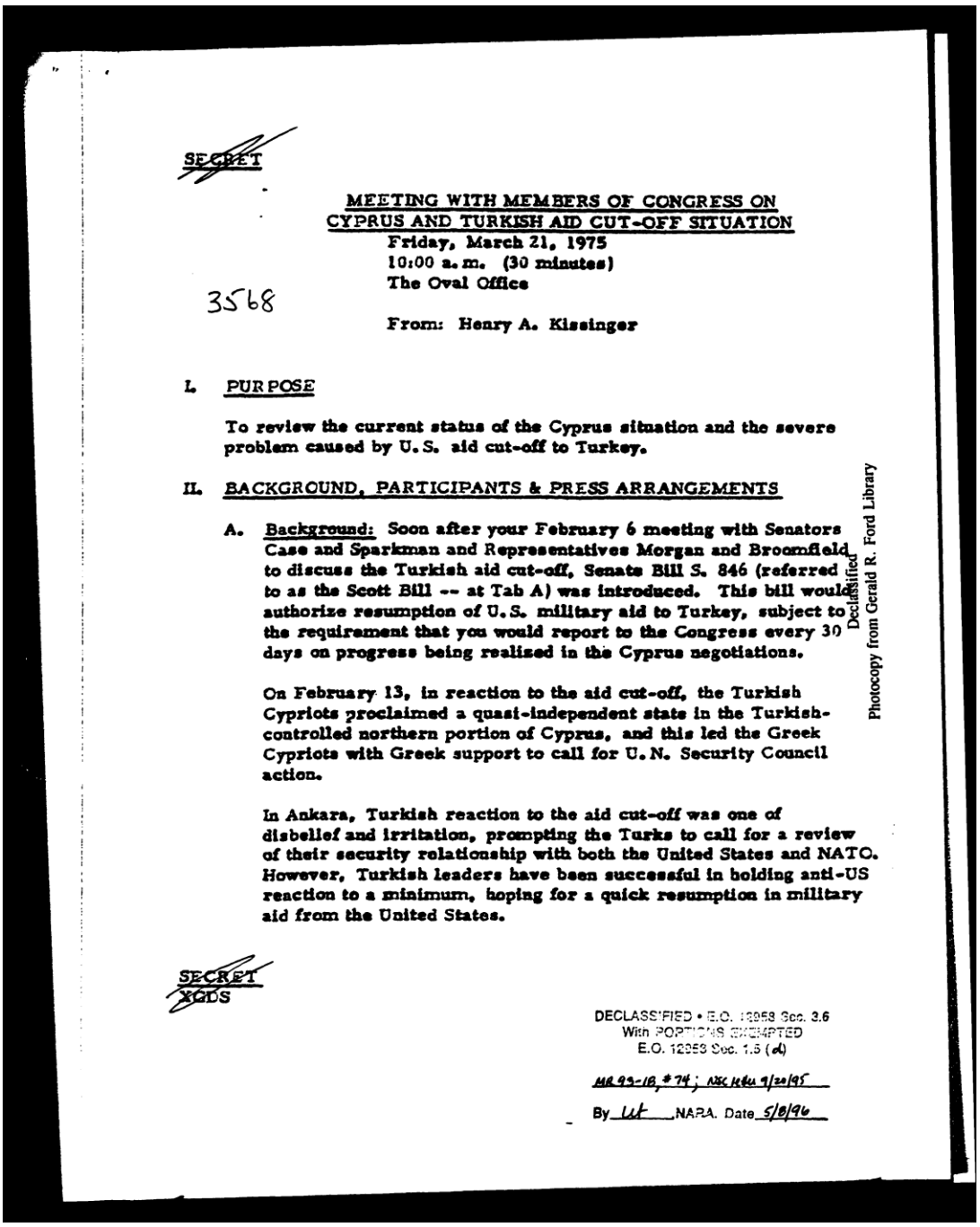

SECRET

MEETING WITH MEMBERS OF CONGRESS ON
CYPRUS AND TURKISH AID CUT-OFF SITUATION
Friday, March 21, 1975
10:00 a.m. (30 minutes)
The Oval Office

3568

From: Henry A. Kissinger

I. PURPOSE

To review the current status of the Cyprus situation and the severe problem caused by U.S. aid cut-off to Turkey.

II. BACKGROUND, PARTICIPANTS & PRESS ARRANGEMENTS

A. Background: Soon after your February 6 meeting with Senators Case and Sparkman and Representatives Morgan and Broomfield to discuss the Turkish aid cut-off, Senate Bill S. 846 (referred to as the Scott Bill -- at Tab A) was introduced. This bill would authorize resumption of U.S. military aid to Turkey, subject to the requirement that you would report to the Congress every 30 days on progress being realized in the Cyprus negotiations.

On February 13, in reaction to the aid cut-off, the Turkish Cypriots proclaimed a quasi-independent state in the Turkish-controlled northern portion of Cyprus, and this led the Greek Cypriots with Greek support to call for U.N. Security Council action.

In Ankara, Turkish reaction to the aid cut-off was one of disbelief and irritation, prompting the Turks to call for a review of their security relationship with both the United States and NATO. However, Turkish leaders have been successful in holding anti-US reaction to a minimum, hoping for a quick resumption in military aid from the United States.

SECRET
XGDS

Declassified
Photocopy from Gerald R. Ford Library

DECLASSIFIED • E.O. 12958 Sec. 3.6
With PORTIONS EXEMPTED
E.O. 12958 Sec. 1.5 (d)
MR 93-18, #74; NSC Ltr 9/20/95
By LL NARA. Date 5/8/96

Belge Tarihi: Mart 21, 1975, Belge Açıklanma Tarihi : Mayıs 08, 1996, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/5, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349089107, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Henry Kissinger tarafından Başkan Ford için hazırlanan, 21 Mart 1975 tarihli, Kıbrıs sorunu ile ilgili Amerikan Kongre üyeleri ve ABD'nin Türkiye'ye askeri yardımının yardımı kesilmesi ile ilgili yapılan toplantıya dair bilgileri içeren brifingtir .

EK 90

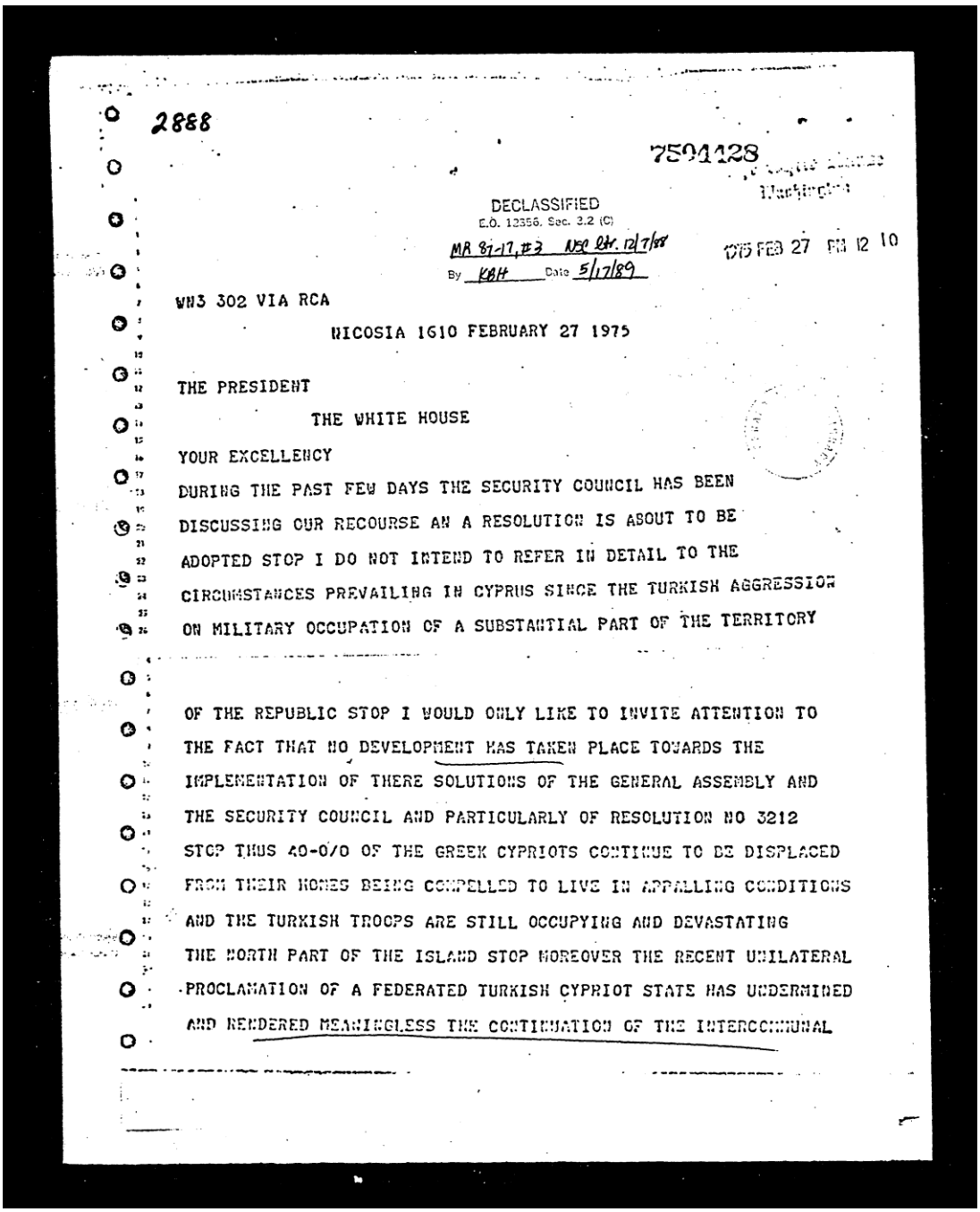

2888

7504128

DECLASSIFIED
E.O. 12356, Sec. 3.2 (C)
MR 87-17, #3 NSC Ltr. 12/7/88
By KBH Date 5/17/89

1975 FEB 27 PM 12 10

WN3 302 VIA RCA

NICOSIA 1610 FEBRUARY 27 1975

THE PRESIDENT

THE WHITE HOUSE

YOUR EXCELLENCY

DURING THE PAST FEW DAYS THE SECURITY COUNCIL HAS BEEN DISCUSSING OUR RECOURSE AN A RESOLUTION IS ABOUT TO BE ADOPTED STOP I DO NOT INTEND TO REFER IN DETAIL TO THE CIRCUMSTANCES PREVAILING IN CYPRUS SINCE THE TURKISH AGGRESSION ON MILITARY OCCUPATION OF A SUBSTANTIAL PART OF THE TERRITORY OF THE REPUBLIC STOP I WOULD ONLY LIKE TO INVITE ATTENTION TO THE FACT THAT NO DEVELOPMENT HAS TAKEN PLACE TOWARDS THE IMPLEMENTATION OF THERE SOLUTIONS OF THE GENERAL ASSEMBLY AND THE SECURITY COUNCIL AND PARTICULARLY OF RESOLUTION NO 3212 STOP THUS 40-0/0 OF THE GREEK CYPRIOTS CONTINUE TO BE DISPLACED FROM THEIR HOMES BEING COMPELLED TO LIVE IN APPALLING CONDITIONS AND THE TURKISH TROOPS ARE STILL OCCUPYING AND DEVASTATING THE NORTH PART OF THE ISLAND STOP MOREOVER THE RECENT UNILATERAL PROCLAMATION OF A FEDERATED TURKISH CYPRIOT STATE HAS UNDERMINED AND RENDERED MEANINGLESS THE CONTINUATION OF THE INTERCOMMUNAL

Belge Tarihi: Şubat 27, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Mayıs 17, 1989, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Telgraf/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349273095, Belge Gizlilik Seviyesi: HİZMETE ÖZEL

Belge, Kıbrıs konusunda BM kararının kabulü yönünde Başpiskopos III. Makarios'un Başkan Ford'dan istediği desteğe dair telgraf mesajıdır.

EK 91

MEMORANDUM

NATIONAL SECURITY COUNCIL 5773

3462

SECRET

ACTION
August 26, 1975

MEMORANDUM FOR GENERAL SCOWCROFT

FROM: Mr. Clift

SUBJECT: Background Material and Talking Points for Meeting with Admiral Stansfield Turner

You have agreed to meet with Admiral Stansfield Turner -- the prospective Commander-in-Chief, Allied Forces Southern Europe (CINCSOUTH), on Wednesday, August 27, at 3:00 p.m. for 30 minutes in your office. The Admiral is in Washington for briefings prior to departing for his new assignment in Naples. Although primarily a courtesy call, Admiral Turner will reportedly want to discuss briefly with you the situation along NATO's southern flank.

A biographic sketch of Admiral Turner is at Tab A.

Background

Admiral Turner will be taking command of Allied Forces Southern Europe (AFSOUTH), responsible under SACEUR for all NATO military functions in the Southern Region. NATO nations under the cognizance of his command include Portugal, Italy, Turkey and Greece.

Both in the United States and Europe concern has been expressed over the implications for the Atlantic community of political and economic weakness along the southern European littoral. The events there of the past year -- the struggle between moderates and leftists to replace the dictatorship in Portugal, signs of the end of the Franco era in Spain, the possible participation of the communists in the government of Italy, and the Greek-Turkish enmity over Cyprus and the Aegean -- have added new dimensions to the threat to European stability. Added to this are the Arab-Israeli tensions in the Middle East and build-up in Soviet naval presence and capability in the Mediterranean.

Declassified
Photocopy from Gerald R. Ford Library

DECLASSIFIED
E.O. 12958 Sec. 3.6
MR 98-35, #11 NSC ltr. 4/13/99
By KBH NARA, Date 7/11/00

~~SECRET~~
XGDS

Belge Tarihi: Ağustos 26, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Temmuz 11, 2000, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349499047, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Amiral Stansfield Turner ve Güney Avrupa Müttefik Kuvvetleri'nin (CINCSOUTH) müstakbel Başkomutanı Brent Scowcroft ile yapılacak olan toplantı için konubaşlıklarının yer aldığı belgedir.

EK 92

MEMORANDUM

~~SECRET~~ 0399 WASHINGTON

Return

MEMORANDUM FOR DR. BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Evening Report - 12 April 1977

Daily Activities

I think you should see these.

Horn of Africa: Discussed conclusions of yesterday's PRC meeting with State Area Director who is overseeing preparation of cables that go out to various posts implementing PRC decisions.

GTC; Attended State biweekly staff meeting on Greece-Turkey-Cyprus and heard Area Director Ledsky, fresh back from Vienna, give report on the Greek and Turkish Cypriot negotiations there. He felt Greeks performed skillfully, Turks less so, but is moderately optimistic about inching ahead with a few more gains at the next phase of the talks which will take place in Nicosia about mid-May. Also discussed what it will be useful for the President to say to Karamanlis and Demirel when he meets them on his forthcoming European trip. State is working on briefing materials which I will, of course, review. Main point about Presidential meetings with the two PMS will be for him to take the initiative and say useful things to them, not just to listen to their complaints about each other.

Sent to you State's draft of currently due Presidential Report to Congress on Cyprus. It presents no problems.

OK

BIB: Had good telephone chat with John Gronouski. He is eager to get to work on BIB problems and is willing to come up for two or three days in next two weeks and help the radios in Congress. Since many other Presidential appointees have been acting on interim basis, as designees, I see no reason why he cannot operate in this status. Without his efforts, some of these congressional initiatives may get out of hand and radios could end up losing money or having restrictions put upon them that would hamper over all U.S. Government effort to strengthen them.

General: Sent you a small package of suggestions for short, medium and long-term Presidential initiatives.

DECLASSIFIED
E.O.12958, Sec.3.6
PER 4/24/03 NSC RE NLC-98-179
BY ed NARS. DATE 6/4/03

~~SECRET~~

Belge Tarihi: Nisan 12, 1977, Belge Açıklanma Tarihi: Haziran 04, 2003, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/1, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349535844, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski'ye sunulan akşam raporudur. Belgede, Kıbrıs adası anlaşmazlığı yüzünden Türk-Yunan müzakerelerin durumunu ve bazı diğer konular ele alınmıştır.

EK 93

~~SECRET~~

MEMORANDUM

0409

WASHINGTON

MEMORANDUM FOR DR. BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Evening Report - 17 May 1977

Daily Activities:

Information and Broadcasting:

Was involved in a great deal of routine BIB/RFE/RL business which took up a lot of time; significant developments were:

--Call to Rita Hauser who is excited about prospect of serving on BIB. I quizzed her (politely) at some length on her ideas re Stanton report, Government control, etc and found her very rational. I think she would in many ways be an ideal choice and of much higher caliber than the majority of the people that have been on it to date. Isent both her and Griffith (whom I also talked to on phone today) FBI clearance forms to fill out as soon as possible and get back to us so we can start the tedious clearance process.

--Lunch with Foy Kohler and a small group of BIBstaffers. Useful discussion on several topics, including first-hand report on conditions in Eastern Europe from Tony Shub who has just returned from extensive travels there. Foy Kohler commented on the importance of RL's equipping itself to give more sophisticated attention to Central Asia, need for training people in languages of that area and for doing more research in depth.

--A controversy has developed between BIB Staff and RFE/RL over Mickelson's alleged efforts to curtail Max Ralis' audience analysis operation for essentially bureaucratic reasons. What I know of it makes the effort seem ill-advised, but I do not want to jump into this prematurely, so am putting some pressure on both sides to be sensible and talk it out.

We had our first coordination meeting with USIA today: Schecter, Pisano and I with Charles Brae and Jim Thurber. It was useful meeting and ealt with general procedures to be followed in future as well as couple of current practical problems, such as Mrs. Carter's trip to Latin America. Will have another meeting next Tuesday at 3 p.m.

Received USIA paper done for PRM-10. It deals only with governmental programs and ignores American private activity,

~~SECRET~~

DECLASSIFIED
E.O.12958, Sec.3.6
PER 9/24/03 NSC RE NLC-98-1
BY LD NARS. DATE 6/4/03

Belge Tarihi: Mayıs 17, 1977, Belge Açıklanma Tarihi: Haziran 04, 2003, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No : CK2349535898, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski'ye sunulan bilgi notudur. Belgede, Kıbrıs Adası anlaşmazlığında Rum ve Türkler arasındaki farklılıklar ve bazı diğer konular ele alınmıştır.

EK 94

MEMORANDUM 2810 OUTSIDE SYSTEM

~~SECRET~~ -- XGDS(2) NATIONAL SECURITY COUNCIL

15 October 1977

NFORMATION

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Review with Clark Clifford of Recent Developments in the Greece-Turkey-Cyprus Situation

Clark Clifford asked that you and the President be informed of what he told me during an hour's review on 14 October 1977 of his recent involvement in the Greece-Turkey-Cyprus situation.

He feels the climate for recent talks was greatly improved because there had been no flare-up of Greek-Turkish tension in the Aegean during the summer. Last spring the Greeks were all talking of war with the Turks. Bitsios never used this word during his talks last week with Vance and Clifford. Clifford's net impression from talks with Bitsios is that the Greeks are no longer gripped by fear of Turkey and therefore more amenable to real bargaining after their elections, but that they have little enthusiasm for a settlement and would just as well stall indefinitely. Kyprianou made a poor impression on Clifford; he regards him as a pawn. With Makarios gone, he feels, initiative for a Cyprus settlement must all come from Athens and Ankara and both countries must keep their respective communities in Cyprus moving constructively.

The real change in the situation is on the Turkish side. After a lot of unproductive talk in larger sessions, Vance, Clifford and Caglayangil met alone for nearly two hours and Caglayangil let his hair down. He said his government had made a firm decision to move to settle the Cyprus problem and get the DCA approved. [redacted] He said they were compelled to do this because of their worsening economic situation and the drain on their resources Cyprus caused. He said Demirel felt politically stronger now and felt he could keep his coalition partners under control. As soon as the Greek elections are over (20 November), Caglayangil said the Turks would start moving. (They have a National Security Council meeting scheduled for 17 November.) Concessions involving territory, constitutional arrangements and reduction of troops in Cyprus were talked about and though details and timing were left for the future, Clifford feels the Turks are serious and that there is, at last, some hopefulness in the situation.

~~SECRET~~--XGDS(2)
Classified by: Zbigniew Brzezinski

SANITIZED
E.O.12958, Sec.3.6
PER NLC-98-23
BY NARS. DATE 2/17/99

COPY CARTER LIBRARY

Belge Tarihi: Ekim 15, 1977, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 17, 1999, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349151472, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Clark Clifford ile birlikte yapılan bir incelemeye ilişkin, Paul B. Henze tarafından Zbigniew Brzezinski için Yunanistan-Türkiye-Kıbrıs durumda gelişmelerle ilgili hazırlanan raporu içeren bilgi notudur.

EK 95

SECRET

MEMORANDUM

~~SECRET~~ 0442 WASHINGTON

13

MEMORANDUM FOR DR. BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Evening Report - 18 November 1977
(includes 16-17 November)

23 NOV 77

Daily Activities:

Horn of Africa: Have been in frequent contact with State, CIA, OMB and Defense on various questions relating to situation in this area. Vance apparently personally cleared talking points for Loughran/Siad with the President. Loughran departed today for Mogadiscio. Had several useful talks with him. My talk with David Ottaway couple of days ago is reflected in his piece in today's Washington Post (attached).

Attended interagency meeting on military aid for Sudan called by State yesterday. There has been a lot of squabbling and footdragging on this important effort. We see the bureaucracy here frustrating execution of a Presidential decision. I sent you a draft memo this afternoon addressed to Vance and Brown intended to break the impasse on this subject.

Advised OMB that concept of PL 480 aid for Somalia is very much in accord with present policy and President's desires to see us doing something for Somalia, since we can't supply military aid. Believe OMB will now help State and AID to get something going--as with the Sudan military program, the Somali economic one has dragged badly in the bureaucracy.

Greece-Turkey-Cyprus: Reviewed with state latest steps being taken with Turks; some minor progress is being made. Prepared talking points for your meeting with Esenbel next Wednesday. Talked [redacted] about the poor state of our embassy in Athens. We will need a decision before long about a new ambassador to Greece.

BIB, RFE/RL: Gronouski has been in town since Wednesday (leaves tonight) and has made useful contacts in State, OMB, Congress and also had a session with Arthur Goldberg yesterday afternoon--Goldberg is pretty negative on RFE/RL (doesn't see any difference between them and VOA!) but

copy carter library

NLC-33-7N JSN 2/14/12

SECRET

Belge Tarihi: Kasım 18, 1977, Belge Açıklanma Tarihi: Kasım 01, 2000, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349504747, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski'ye sunulan bilgi notudur. Belgede, Türkiye ile Kıbrıs arasındaki ilişkiler ve digger bazı konular ele alınmıştır.

EK 96

MEMORANDUM

OUTSIDE SYSTEM

NATIONAL SECURITY COUNCIL

~~SECRET~~ XGDS(2)

2260

November 18, 1977

INFORMATION

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Your Meeting with Ambassador Esenbel--Talking Points

Esenbel has been feeling slighted because he has not yet been received by you. This is a good opportunity both to gratify his desire to be honored by being called in for a meeting and to get a useful message across to him.

I doubt whether he actually has anything new to say but, according to what his wife has said to me on a couple of social occasions, he somehow has the impression that you do not understand the basic facts in respect to the Greek-Turkish-Cyprus impasse. Listen to him a bit, but don't let him drone on endlessly and cut him off by making clear that you are well aware of the history of the area and the whole array of events that led to the present impasse.

The main purpose of the meeting from our viewpoint is to reinforce the current effort being made to get the Turks moving by saying things to him that he will relay back to Ankara. I suggest you start with the basic line you took with the Turkish businessmen's delegation last spring: Turkey is the winner in Cyprus--why not be magnanimous and take some serious steps toward a settlement?

Some Turks (and our own Ambassador in Ankara) are now arguing that we must schedule hearings on the DCA before the Turks can go farther in concessionary moves on Cyprus. This is impractical. The President does not want to schedule hearings until the climate has been improved by movement in Turkey (and in Greece, too) toward settlement. We don't want to put the DCA up to Congress only to have it delayed or rejected. The President does plan to submit the DCA to Congress next year and would like to do it sooner rather than later because he is eager to see the problems between Greece and Turkey settled--but the Turks must understand the President's position. He has to have something to show Congress. If Prime Minister Demirel and Foreign Minister Caglayangil are serious about

~~SECRET~~ XGDS(2)
Classified by: Z. Brzezinski

COPY CARTER LIBRARY

DECLASSIFIED
E.O.12958, Sec.3.6
PER 4/15/05 NLC-98-23
BY NARS. DATE 2/17/99

Belge Tarihi: Kasım 18, 1977, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 17, 1999, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349147910, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski'ye sunulan bilgi notudur. Belge, Türk Büyükelçisi Esenbel ile Brzezinski'nin toplantısı ve ABD'nin TÜrkiye'yi Kıbrıs konusunda Yunanistan ile müzakerelere başlamaya çağırması ile ilgilidir.

EK 97

~~TOP SECRET~~ [redacted]

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: 2766 Evening Report -- 27 Jan 78 (includes 26 Jan)

Daily Activities:

Horn Activities: Prepared for and attended yesterday evening's SCC meeting on Horn and followed up today with minutes (sent to you today at noon for your approval). This meeting generated an enormous number of telephone calls both before and after, a measure of the keen interest in the bureaucracy on the developing Horn situation. I have been very selective about passing out information on what was discussed at it. (S) -- Sat in on Tsongas-Bonker meeting with the President yesterday morning; it was a very useful meeting with a substantial meeting of minds. These two congressmen can be useful to us in dealing with Horn problems in Congress, and President established very good rapport with them. They gave him 100-page report on their trip to the Horn which I have and will worked through in next couple of days. (C) -- Bill Griffith is here today and has reviewed a selection of recent memos and reports on the Horn situation. He is concerned that we refine our tactics for dealing with the problem more effectively in the psycho-political dimension and is completing a memorandum with some suggestions that could be helpful not only to us but in encouraging more realistic thinking throughout the govt. (C)

Henry Bradsher of the Wash. Star called to say that he had been talking with Soviet experts at State (otherwise unidentified) who said they were totally opposed to linkage of SALT and Horn and felt that if we linked the two, we would be the losers. I don't find it surprising that this view is held in State. He wanted to know what we thought. I said that problem seemed to be a bit down the line and we were not debating it at this point, but that it seemed to me that regional problems with the Soviets had always, when they became exacerbated, impacted on global concerns and that it was very hard to avoid this kind of impact. I thought the Soviets should keep this in mind, I said. Bradsher was very interested in the latest developments in the Horn; I said there was not much change in the military situation and we had no new news on political developments in Addis Ababa. (U)

Other Subjects:

We are working on the February [redacted] schedule and hope to

copy carter library

Belge Tarihi: Ocak 27, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Kasım 01, 2001, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349501980, Belge Gizlilik Seviyesi: ÇOK GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski'ye sunulan akşam raporudur. Belge, Kıbrıs seçimleri ve Türkiye'deki Amerikalılara yönelik terör eylemleri ile ilgili bilgi notudur.

EK 98

1717

12

3439

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

~~CONFIDENTIAL~~ -- GDS

6-6-78

MEMORANDUM OF CONVERSATION

SUBJECT: Summary of the President's Meeting with Prime Minister Karamanlis of Greece

PARTICIPANTS:
President Jimmy Carter
Vice President Walter F. Mondale
Warren Christopher, Deputy Secretary of State
David Aaron, Deputy Assistant to the President for National Security Affairs
George Vest, Assistant Secretary of State
Matthew Nimetz, Counselor, Department of State
Hamilton Jordan, Assistant to the President
Paul B. Henze (Notetaker), National Security Council Staff Member

Constantine Karamanlis, Prime Minister of Greece
George Rallis, Minister of Foreign Affairs
Petros Molyviatis, Director General, Political Office
John Tzounis, Director General, Foreign Office
Menelaos Alexandrakis, Greek Ambassador to the United States

DATE, TIME AND PLACE: May 31, 1978, 5:00-6:00 p.m.
The Cabinet Room

The President opened the meeting by welcoming Prime Minister Karamanlis to the White House and complimenting him on his contribution to the NATO discussions that afternoon. He then suggested he talk first. The Prime Minister gave a long explanation of Greek views of the Cyprus situation and other problems with Turkey which corresponded to positions he has taken publicly over an extended period of time.

~~CONFIDENTIAL~~ 2/18/99

DECLASSIFIED
E.O.12958, Sec.3.6
PER NLC-98-64 RE NLC-98-64
BY NARS. DATE 2/18/99

COPY CARTER LIBRARY

Belge Tarihi: Haziran 6, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 18, 1999, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/7, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349144102, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belge, Başkan Jimmy Carter'ın Yunanistan Başbakanı Konstantin Karamanlis ile yaptığı Kıbrıs konusunda Türkiye ve Yunanistan arasındaki anlaşmazlık ile ilgili toplantıya dairdir.

EK 99

1697

~~CONFIDENTIAL~~

~~CONFIDENTIAL~~ -- XGDS(2)

3588

DECLASSIFIED
E.O.12958, Sec.3.6
PER NLC-98-69 RE NLC-98-69
BY NARS. DATE 2/18/99

MEMORANDUM OF CONVERSATION

SUBJECT: Telephone Conversation between President Carter and President Kyprianou of Cyprus

DATE, TIME AND PLACE: June 9, 1978, 11:15-11:20 a.m. The Oval Office/The President's Study

President Kyprianou had called from New York. After exchange of greetings and regrets at not being able to meet personally, President Kyprianou said he wished to assure President Carter that "despite whatever differences we may have, I would like to consider you as a friend." President Carter replied that he had enjoyed being with him at their last meeting. He said that he felt it was very important to get the inter-communal talks going again and that he hoped President Kyprianou would do everything possible to achieve this result.

President Kyprianou replied that he had been doing a great deal during the past few weeks but that he still believed that a meeting between Ecevit and himself would have been the best way to find common ground. "I offered to meet him in my personal capacity--I think he wanted to do it--but other people advised him against it." The President replied that we had urged Ecevit to meet "with you and Denktaş, with Denktaş and Karamanlis or whatever combination could be worked out." President Kyprianou countered, "The other formulas would not have worked--but a private meeting between me and Ecevit would have been much more useful." President Carter observed that such a meeting would have been an insinuation that Denktaş was not qualified to speak on his own and this was a political problem for Ecevit. President Kyprianou said he would have been ready to meet Ecevit in his capacity as President of the Republic of Cyprus, as recognized by the entire world, and Denktaş could have participated in the meeting as representative of the Turkish-Cypriot community--"but they rejected that also."

President Carter said that he had found Ecevit much more forthcoming than his predecessor. "I believe he genuinely wants to reach a settlement. I know the Turkish proposals

COPY CARTER LIBRARY

CLASSIFIED BY Zbigniew Brzezinski
EXEMPT FROM GENERAL DECLASSIFICATION SCHEDULE OF EXECUTIVE ORDER 11652
EXEMPTION CATEGORY 5B(2)
AUTOMATICALLY DECLASSIFIED ON

Belge Tarihi: Haziran 9, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 28, 1999, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349470059, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belge, Kıbrıs Cumhuraşkanı Spyros Kyprianou ve Türk başbakanı Bülent Ecevit arasında olası bir toplantı ile ilgili olarak Başkan Jimmy Carter ve Kıbrıs Cumhuraşkanı Spyros Kyprianou arasındaki bir telefon görüşmesinin özetidir.

EK 100

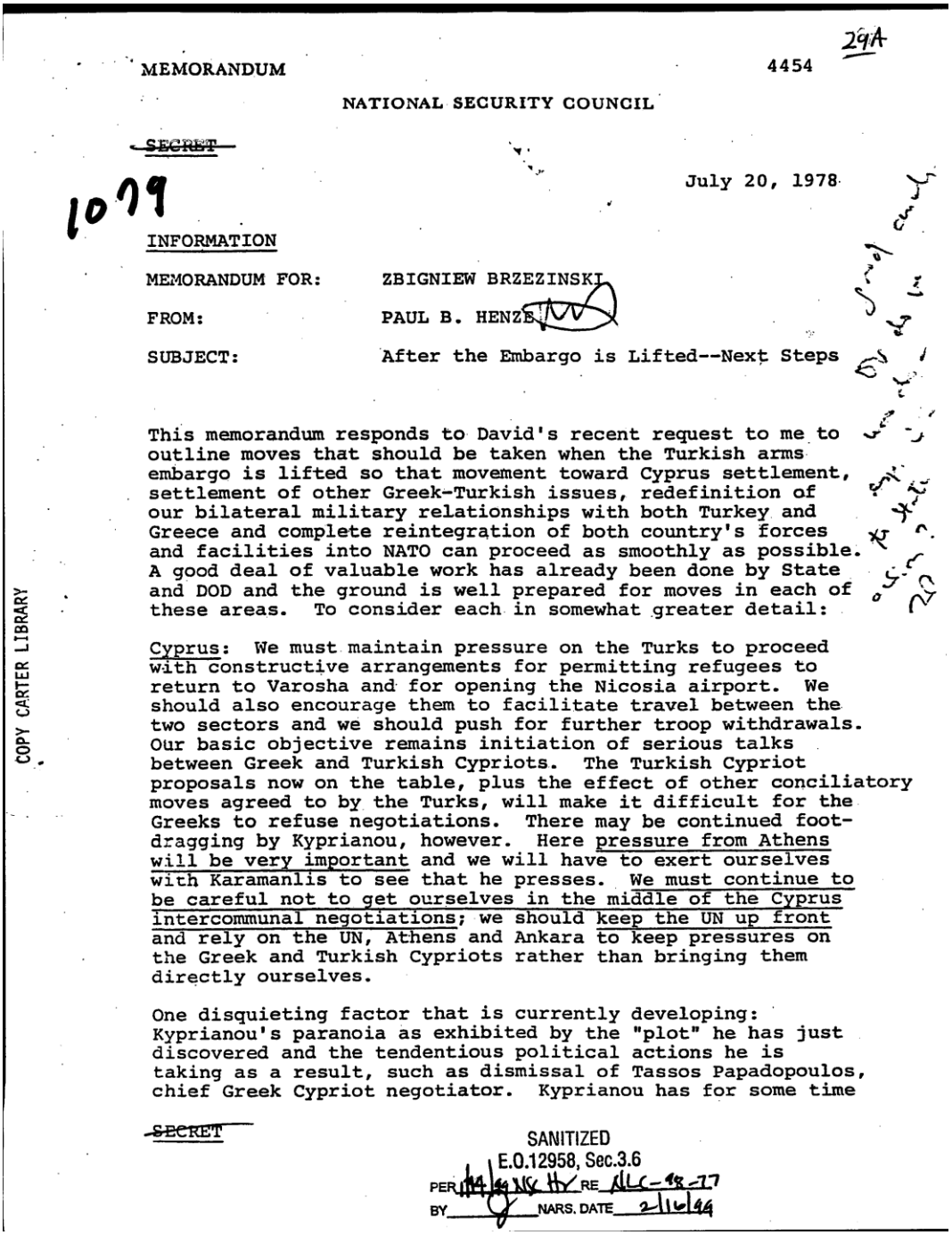

MEMORANDUM 4454

NATIONAL SECURITY COUNCIL

~~SECRET~~

July 20, 1978

INFORMATION

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: After the Embargo is Lifted--Next Steps

This memorandum responds to David's recent request to me to outline moves that should be taken when the Turkish arms embargo is lifted so that movement toward Cyprus settlement, settlement of other Greek-Turkish issues, redefinition of our bilateral military relationships with both Turkey and Greece and complete reintegration of both country's forces and facilities into NATO can proceed as smoothly as possible. A good deal of valuable work has already been done by State and DOD and the ground is well prepared for moves in each of these areas. To consider each in somewhat greater detail:

Cyprus: We must maintain pressure on the Turks to proceed with constructive arrangements for permitting refugees to return to Varosha and for opening the Nicosia airport. We should also encourage them to facilitate travel between the two sectors and we should push for further troop withdrawals. Our basic objective remains initiation of serious talks between Greek and Turkish Cypriots. The Turkish Cypriot proposals now on the table, plus the effect of other conciliatory moves agreed to by the Turks, will make it difficult for the Greeks to refuse negotiations. There may be continued foot-dragging by Kyprianou, however. Here pressure from Athens will be very important and we will have to exert ourselves with Karamanlis to see that he presses. We must continue to be careful not to get ourselves in the middle of the Cyprus intercommunal negotiations; we should keep the UN up front and rely on the UN, Athens and Ankara to keep pressures on the Greek and Turkish Cypriots rather than bringing them directly ourselves.

One disquieting factor that is currently developing: Kyprianou's paranoia as exhibited by the "plot" he has just discovered and the tendentious political actions he is taking as a result, such as dismissal of Tassos Papadopoulos, chief Greek Cypriot negotiator. Kyprianou has for some time

~~SECRET~~

SANITIZED
E.O.12958, Sec.3.6
PER NLC-98-77 RE NLC-98-77
BY NARS, DATE 2/16/99

COPY CARTER LIBRARY

Belge Tarihi: Temmuz 20, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 16, 1999, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349162384, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Kıbrıs'taki çatışma konusunda Türkiye ve Yunanistan arasında bir anlaşmayı sağlamak amacıyla Türkiye'ye uygulanan silah ambargosunu kaldırma planları ile ilgili Paul B. Henze tarafından Zbigniew Brzezinski için hazırlanan bilgi notudur.

EK 101

~~SECRET~~
E

~~TOP SECRET XGDS~~ 0342

2

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Evening Report - 5 September 1978

Daily Activities:

Handled several intelligence matters, results of which you will see in memoranda over the next day or so. Reviewed clandestine collection plans [redacted] Consulted with State re Nimeiry visit and informed them Balir House has been approved for him. Reviewed current state of play in respect to Greece, Turkey and Cyprus, where no significant progress is visible but also no setbacks. Jan Nowak came by to review speech he is writing for Mazewski at State public session on Poland which will take place in October; also to report on some of his latest congressional contacts. Spent 6 hours with Ralph Walter yesterday evening and had thorough review of what he has been doing during past 8 months re RFE/RL. He says our gain of Steve Larrabee will be serious loss for him. News of Fritz Ermarth's appointment here has already reached Munich last Thursday evening. Glenn Ferguson, by the way, has taken hold superbly in Ralph's estimation and the two of them are working excellently together. Ralph is back here primarily to try to find a head for the local Washington office of the Radios who can play a significant role in Congressional relations. Unfortunately no one has come up with a good suggestion. Any people to propose? (C)

Significant Information:

Cyrpus: Initial Nimetz meeting with Pres. Kyprianou found him more reasonable than he had expected. Perhaps his vacation in Greece did him some good. (C)

Turkey: A very pro-US and pro-NATO general has been announced as new commander of the Turkish Air Force (Tahsin Sahinkaya) -- this is a positive development which demonstrates that the Turkish military leadership wants a good relationship with the U.S. (C) [redacted] the Iranians are considering upgrading their air force cooperation with Turkey, assigning an air attache to Ankara [redacted]

copy carter library

DECLASSIFIED
E.O. 12958 Sec 1.5
per NSC ltr re: NLC 98-194
By JAH NARA Date 9/27/01

Belge Tarihi: Eylül 5, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Eylül 27, 2001, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349517007, Belge Gizlilik Seviyesi: ÇOK GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski için hazırlanan günlük rapordur. Belge, istihbarat konuları, Kıbrıs'ta durum ve Türk Hava Kuvvetleri'nin yeni komutanı olarak Tahsin Şahinkaya'nın atanması ile ilgili konuları içermektedir.

EK 102

MEMORANDUM

NATIONAL SECURITY COUNCIL

~~SECRET XGDS(2)~~

September 7, 1978

1614

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Evening Report - Summary for Week through 7 September 1978

Daily Activities: Highlights only.

Radios - Had good talks re current radio issues and budget with Ralph Walter, who sends you his greetings; he returned to Munich today. The current issues, which I will discuss with Gronouski tomorrow, relate to Noel Bernard's invitation to visit Romania and proposal to terminate Uigur broadcasting. Also talked to OMB about radio money needs. Will call meeting in few days re 1980 budget. (C)

Area Concerns - Have been in touch with State re Nimetz visit to Cyprus (which seems to have gone off well), Nimeiry visit to Washington (everything under control now; he will stay in Blair House), and Presidential message to Mengistu on 4th anniversary of Ethiopian Revolution (State is still arguing about it--Newsom felt Chapin's draft was too friendly). (C)

Intelligence-related Matters - Sent you CIA memo asking for reaffirmation of continuation of [redacted] security and communications program, which OMB has challenged; notes to Vance and Turner asking them to be sure to send us covert action proposals; CIA is sending [redacted] proposal to us today, and I will send over as soon as received; am preparing to coordinate revised SCC Chairman's Guidelines so they can be officially disseminated. (S)

Significant Information: Highlights only.

Turkey and IMF have reached modus vivendi which will permit drawing of funds after mid-September; Turkish economic situation continues precarious; a very pro-NATO and pro-US Turkish general has been made head of air force; Turkish Navy is going to exchange visits with Soviets. (C)

~~SECRET~~

copy carter library

E.O. 12958 Sec 1.5
per NSC ltr re: NLC 98-194
by JAH NARA DATE 9/27/01

Belge Tarihi: Eylül 7, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Eylül 27, 2002, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349522469, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski için hazırlanan günlük rapordur. Belge, Kıbrıs'ta durum ve IMF (Uluslararası Para Fonu)'nin Türkiye'nin ekonomisine yaptığı etki ile ilgili konuları içermektedir.

EK 103

MEMORANDUM

~~SECRET XGDS~~ 2168 WASHINGTON September 29, 1978

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Evening Report - 29 September 1978 (includes 28 September)

Daily Activities:

Horn/Africa: Reviewed PRM-36 and sent you memo on U.S. approach to Africa. (C) Got rundown from State on Nimeiry visit; he was constructive in his UN speech and has had good meetings with businessmen and officials. (U)

GTC: Met with Güngör Uras, Sec'y General of Turkish Industrialists and Businessmen's Assn who have a delegation visiting this country during next couple of weeks (same group that you met with in spring of 1977). They will be in Washington beginning of 2d week of October; they recognize they cannot impose on your time, but I have agreed to have a session with them on 11 October during which I will try to get across some constructive themes. (U) Reviewed records of Vance conversations with Greek and Turkish FMs in New York; nothing of importance seems to have come out of either meeting. (U)

Intelligence-related Issues: Attended BRIDAL/CLIENT QUEBEC-13 Briefing this afternoon -- a splendid performance; I have sent you separate memo recommending we schedule it for President at a later date. (S) Handled a number of follow-up issues relating to this month's recon schedule. (S) Had call from Admiral Burkhalter, Dep Ch/ONI, to discuss sensitive naval programs and NSC coordination. (C)

Soviet Nationalities: Followed through on several actions stemming from my Working Group meeting on Wednesday; sent you memo for DCI instructing that NFIB priorities for collection on nationalties be officially raised. (S)

Other Activity: In his capacity as NSC consultant, had Bill Griffith read several papers on Africa, radios, and East-West topics and give comments. Had call from Legvold of CFR in

copy carter library

DECLASSIFIED
E.O. 12958 Sec 1.5
per NSC ltr re: NLC 98-194
JAH 9/27/01

Belge Tarihi: Eylül 29, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Eylül 27, 2001, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349525248, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski için hazırlanan akşam raporudur. Belge, Kıbrıs'taki durum ve Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği üyeleri tarafından ABD'ye yapılan ziyaret ile ilgili konuları içermektedir.

EK 104

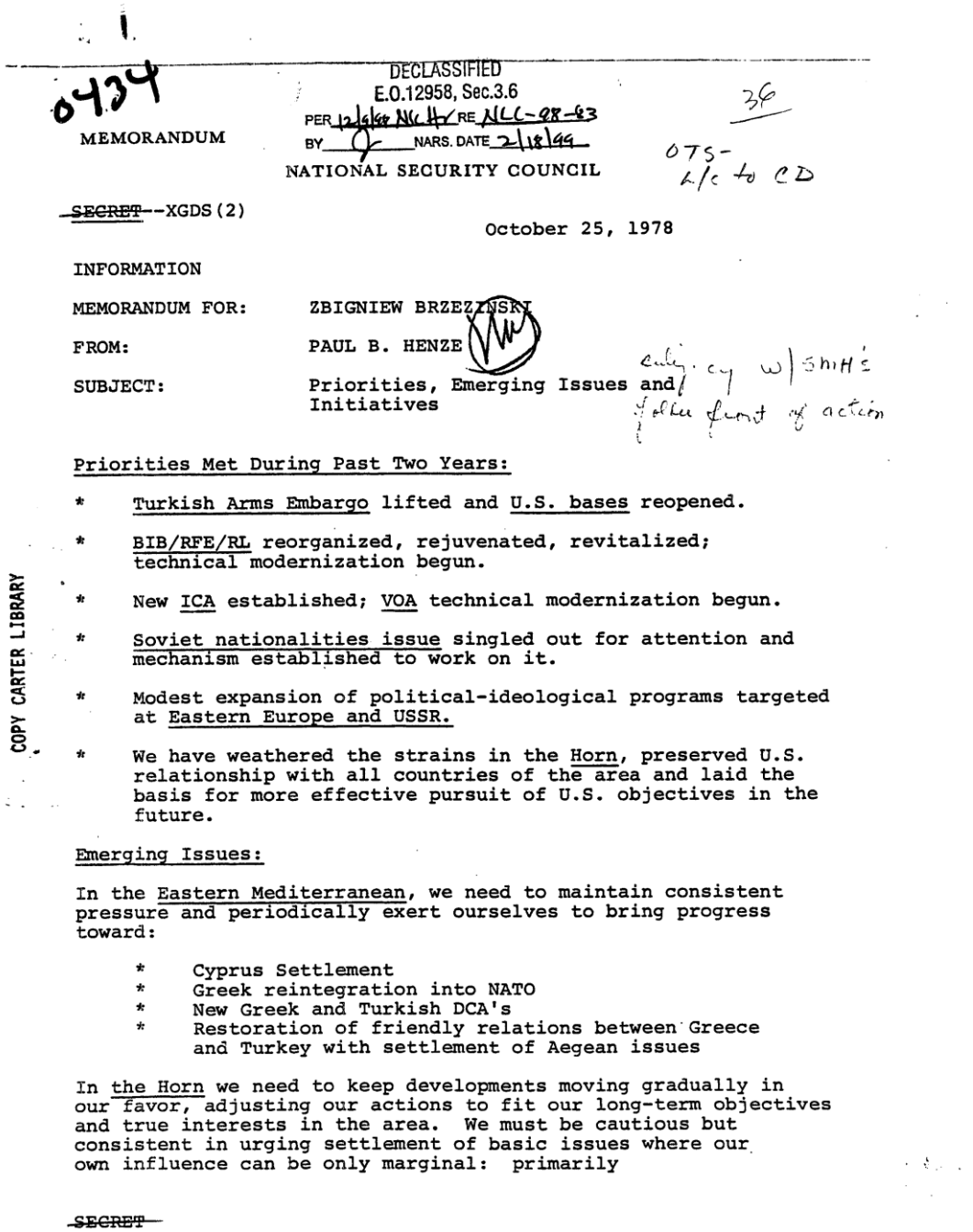

1.

0434

DECLASSIFIED
E.O.12958, Sec.3.6
PER 12/6/00 NSC LTR RE NLC-98-63
BY NARS. DATE 2/18/99

36

MEMORANDUM

NATIONAL SECURITY COUNCIL

OTS- L/c to CD

~~SECRET~~--XGDS(2)

October 25, 1978

INFORMATION

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Priorities, Emerging Issues and Initiatives

only cy w/ SHAH's follow up of action

Priorities Met During Past Two Years:

* Turkish Arms Embargo lifted and U.S. bases reopened.

* BIB/RFE/RL reorganized, rejuvenated, revitalized; technical modernization begun.

* New ICA established; VOA technical modernization begun.

* Soviet nationalities issue singled out for attention and mechanism established to work on it.

* Modest expansion of political-ideological programs targeted at Eastern Europe and USSR.

* We have weathered the strains in the Horn, preserved U.S. relationship with all countries of the area and laid the basis for more effective pursuit of U.S. objectives in the future.

Emerging Issues:

In the Eastern Mediterranean, we need to maintain consistent pressure and periodically exert ourselves to bring progress toward:

* Cyprus Settlement
* Greek reintegration into NATO
* New Greek and Turkish DCA's
* Restoration of friendly relations between Greece and Turkey with settlement of Aegean issues

In the Horn we need to keep developments moving gradually in our favor, adjusting our actions to fit our long-term objectives and true interests in the area. We must be cautious but consistent in urging settlement of basic issues where our own influence can be only marginal: primarily

~~SECRET~~

COPY CARTER LIBRARY

Belge Tarihi: Ekim 25, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 18, 1999, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349483139, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski'ye verilen, Carter yönetiminin dış ilişkiler hedeflerinin listesidir. Belgede, Türkiye'ye ABD silah ambargosunun kaldırılması ile ilgi bilgiler de yer almaktadır.

EK 105

~~SECRET~~ #12

0094

THE SECRETARY OF STATE
WASHINGTON

December 16, 1978

MEMORANDUM FOR: THE PRESIDENT

FROM: Cyrus Vance

1. Cyprus - Foreign Minister Rolandis met with Warren and Matt Nimetz yesterday to describe his discussion Thursday with Kurt Waldheim on how to get the Cyprus intercommunal negotiations started early in 1979. Rolandis said the Greek Cypriots had problems with some of our framework proposals but knew that if they sought changes in their favor Turkish Cypriots would want to do the same. He had suggested to Waldheim several approaches to the Greek Cypriot domestic political problem, which he said would still enable the US ideas to be taken up as a "working paper" at the resumed negotiations. Rolandis stressed that, while they could not say so publicly, the Greek Cypriots did want the US to remain closely involved behind the scenes once the talks begin.

Warren talked with Waldheim this morning and urged that he seize the present opportunity by scheduling an early Greek-Turkish Cypriot meeting. Kurt promised to press ahead, shooting for a February 1 reconvening of the talks.

2. Inter-African Forces in Shaba - Our representative to the Paris five-power meeting this week assured our allies (France, Belgium, UK, FRG) that we share their general concern for maintenance of security in Shaba, and we agree it would be far preferable for the Moroccan and Senegalese troops to remain another six months. He made clear, however,

Copy Carter Library

~~SECRET~~ 11/8/00 State NLC-00-158 6/15/01

RDS - 2/3 12/16/98 (Vance, Cyrus)

Belge Tarihi: Aralık 16, 1978, Belge Açıklanma Tarihi: Haziran 15, 2001, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349503220, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Dışişleri Bakanı Cyrus Vance, ABD Başkanı Jimmy Carter'e verdiği günlük raporun detaylarında, BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'in Rumlar ve Türklerin Kıbrıs konusundaki ihtilafına ilişkin görüşmeleri destekleme çabaları ve digger

EK 106

~~SECRET~~

#17

THE SECRETARY OF STATE
WASHINGTON

3336

January 25, 1979

MEMORANDUM FOR: THE PRESIDENT

FROM: Cyrus Vance

1. HIRC - A breakfast meeting with the House International Relations Committee this morning gave me an opportunity to go over a large portion of our international agenda. The informal, closed-door format with almost all the committee (without staff) lent itself well to a candid discussion of the issues. Most of the questions dealt with Iran and the Middle East peace process.

2. Turkey and Cyprus - The Turkish Ambassador called on Warren Christopher to deliver an oral message from Ecevit. Ecevit suggested that the West should refrain from showing "undue interest" in the Cyprus problem. He contended that the Greek-Cypriots and the Greeks did not want to make progress on Cyprus but rather were maneuvering to blame the lack of progress on Turkey in order to obstruct efforts to give Turkey economic assistance. While Ecevit indicated that he wants to achieve a Cyprus settlement, he believes there should be no action on Varosha prior to the commencement of negotiations since that would risk giving up a key bargaining chip even before talks were under way.

Warren responded that the message conveyed by the Ambassador caused him great concern. He said we do have a strong interest in Cyprus as a humanitarian problem which has long troubled the region, and we will express that interest. So, too, will our Congress. Warren recalled that he had reported to you after talking with Ecevit two weeks ago in Ankara that there was no retreat from Denktash's Varosha offer last year and that Ecevit

~~SECRET~~

RDS - 2/3 1/25/99 (Vance, Cyrus)

Copy Carter Library

Belge Tarihi: Ocak 25, 1979, Belge Açıklanma Tarihi: Belirtilmemiş, Belge Kurum: ABD Dış İşleri Bakanlığı, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349498744, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

ABD Başkanı Jimmy Carter'a Cyrus Vance'den gönderilen bilgi notunda, Kıbrıs-Türkiye ilişkileri ve ABD dış politikası ile ilgili konuların detayları yer almıştır.

EK 107

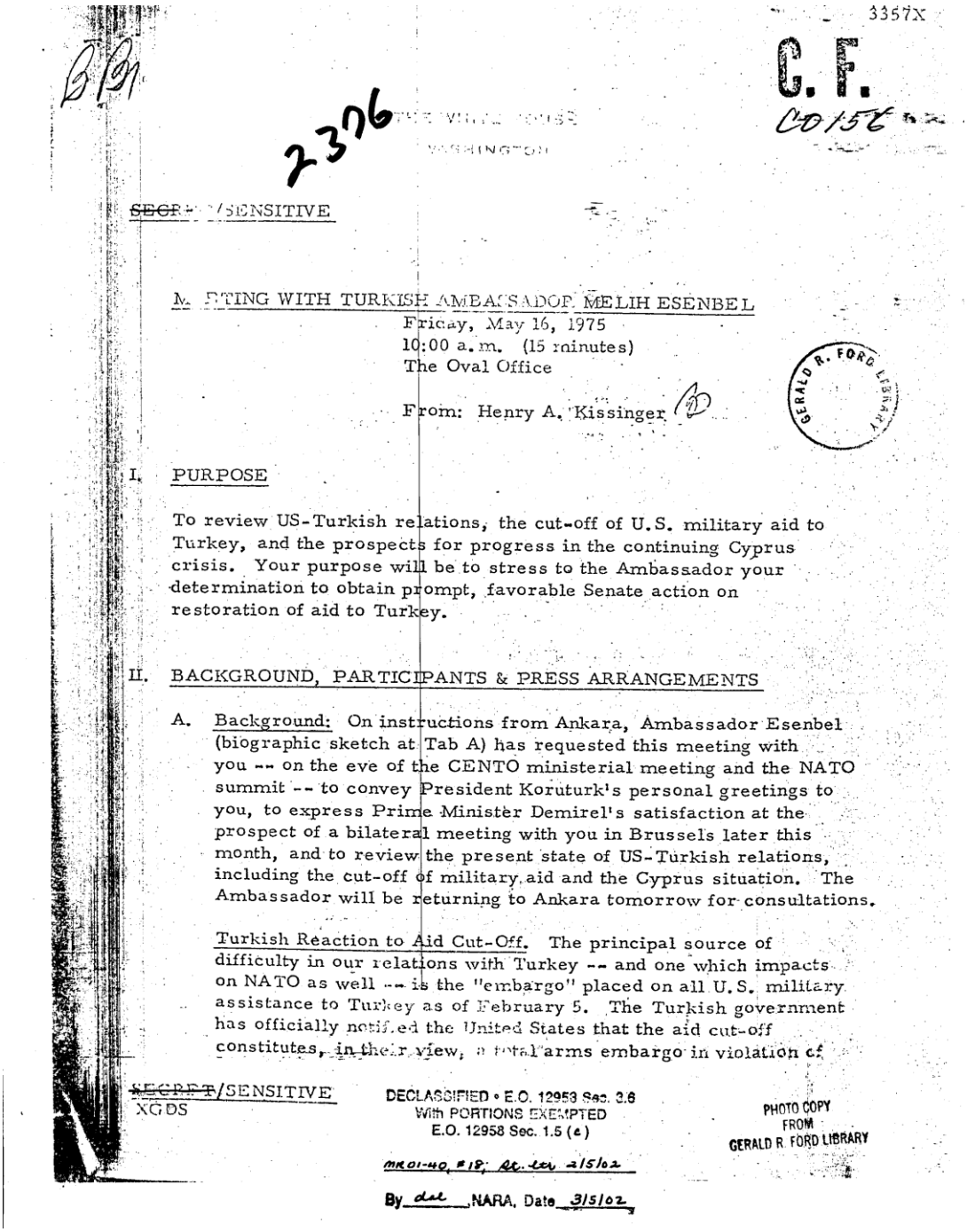

3357X

C. F.

CO 156

2376

SECRET/SENSITIVE

MEETING WITH TURKISH AMBASSADOR MELIH ESENBEL

Friday, May 16, 1975
10:00 a.m. (15 minutes)
The Oval Office

From: Henry A. Kissinger

GERALD R. FORD LIBRARY

I. PURPOSE

To review US-Turkish relations, the cut-off of U.S. military aid to Turkey, and the prospects for progress in the continuing Cyprus crisis. Your purpose will be to stress to the Ambassador your determination to obtain prompt, favorable Senate action on restoration of aid to Turkey.

II. BACKGROUND, PARTICIPANTS & PRESS ARRANGEMENTS

A. Background: On instructions from Ankara, Ambassador Esenbel (biographic sketch at Tab A) has requested this meeting with you -- on the eve of the CENTO ministerial meeting and the NATO summit -- to convey President Koruturk's personal greetings to you, to express Prime Minister Demirel's satisfaction at the prospect of a bilateral meeting with you in Brussels later this month, and to review the present state of US-Turkish relations, including the cut-off of military aid and the Cyprus situation. The Ambassador will be returning to Ankara tomorrow for consultations.

Turkish Reaction to Aid Cut-Off. The principal source of difficulty in our relations with Turkey -- and one which impacts on NATO as well -- is the "embargo" placed on all U.S. military assistance to Turkey as of February 5. The Turkish government has officially notified the United States that the aid cut-off constitutes, in their view, a total arms embargo in violation of

SECRET/SENSITIVE
XGDS

DECLASSIFIED • E.O. 12953 Sec. 3.6
With PORTIONS EXEMPTED
E.O. 12958 Sec. 1.5 (c)
NR01-40, #18; ltr. 2/5/02
By dal NARA, Date 3/5/02

PHOTO COPY
FROM
GERALD R. FORD LIBRARY

Belge Tarihi: Mayıs 16, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Mart 05, 2002, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/6, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349509415, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Türk Büyükelçi Melih Esenbel ile Başkan Gerald Ford'un toplantısı için gündem maddelerini içermektedir. Belgede ele alınan konular, ABD'nin Türkiye'ye yaptığı askeri yardımın kesilmesi, ABD-Türk ilişkileri ve Kıbrıs krizidir.

EK 108

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

SECRET/SENSITIVE

2353

MEETING WITH PRIME MINISTER DEMIREL OF TURKEY
Thursday, May 29, 1975
11:30 a.m. (75 minutes)
Ambassador Firestone's Residence
Brussels, Belgium

From: Henry A. Kissinger

I. PURPOSE

This meeting will permit you and Turkish Prime Minister Demirel (DEM-eer-rell) to review US-Turkish relations, the cut-off of military aid to Turkey, and the prospects for progress in the continuing Cyprus crisis.

Your purpose in this meeting will be:

-- to underscore the importance that the United States attaches to close ties with Turkey -- bilaterally, and in context of NATO and CENTO;

-- to encourage a constructive Turkish attitude toward Cyprus negotiations and continued Turkish restraint as we work to resolve the military assistance problem -- emphasizing that you are continuing to press for prompt, favorable Congressional action;

-- to express your personal commitment to gain Congressional authorization for a resumption of military aid to Turkey;

-- to express your hope that Turkey will fully support progress when the intercommunal talks resume on June 5.

II. BACKGROUND, PARTICIPANTS AND PRESS ARRANGEMENTS

A. Background: This will be your first meeting with Prime Minister Demirel who took office on March 31, ending nearly seven months of caretaker government in Turkey. He previously served as

SECRET/SENSITIVE

Declassified
Photocopy from Gerald R. Ford Library

DECLASSIFIED • E.O. 12958 Sec. 3.6
With PORTIONS EXEMPTED
E.O. 12958 Sec. 1.5 (b), d
MR 96-19, #2; NSC Ltrs 6/5/97
By Ut, NARA, Date 1/15/98

Belge Tarihi: Mayıs 29, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 15, 1998, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/7, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349126735, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ve Türkiye Başbakanı Demirel arasında yapılan toplantının ana başlıklarını içermektedir. Belgede, ABD-Türk ilişkileri, Türkiye'ye ABD askeri yardımı, NATO'ya Türk katkısı, Kıbrıs Krizi, Türk-Yunan ilişkilerinin durumu ve Ege anlaşmazlığı gibi konular ele alınmıştır.

EK 109

3937

THE PRESIDENT HAS SEEN.

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

SECRET/SENSITIVE

2309

MEETING WITH PRIME MINISTER CARAMANLIS OF GREECE
Thursday, May 29, 1975
9:30 a.m. (75 minutes)
Ambassador Firestone's Residence
Brussels, Belgium

From: Henry A. Kissinger

I. PURPOSE

This meeting will permit you and the Greek Prime Minister to review the prospects for settlement of the Greek-Turkish dispute over Cyprus and the Aegean as well as the status of US-Greek and Greek-NATO relations.

Your purpose in this meeting will be to:

-- state that the United States remains committed to working with the parties involved -- Greece, Turkey and Cyprus -- to find a solution to the Cyprus problem agreeable to all, but that flexibility and restraint will be required by the parties involved;

-- impress on the Greek Prime Minister the damage that the current Greek-Turkish dispute over Cyprus and the Aegean is causing to the solidarity of the NATO Alliance and to the security of NATO's southern flank;

-- emphasize that the Turkish aid cut-off has been counterproductive, impeding rather than facilitating progress toward a Cyprus settlement, and that this has not served the interests we share with Greece;

-- express your hope that Greece will fully support progress when the intercommunal talks resume on June 5; and

-- underscore the importance that the United States attaches to Greece's role in NATO.

SECRET/SENSITIVE
XGDS

Declassified
Photocopy from Gerald R. Ford Library

DECLASSIFIED • E.O. 12958 Sec. 3.6
With PORTIONS EXEMPTED
E.O. 12958 Sec. 1.5 (d)
MR96-19, #1; NSC Ltr 6/5/97
By LL NARA, Date 1/15

Belge Tarihi: Mayıs 29, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 15, 1998, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/9, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349126253, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ve Yunan Başbakanı Karamanlis arasındaki toplantıya dairdir. Belgede, Kıbrıs ve Ege'deki Türk-Yunan anlaşmazlığı ve çözümü konularının yanı sıra ABD-Yunan ve Yunan-NATO ilişkilerinin durumu gibi başlıklar yer almaktadır.

EK 110

1024

MEMORANDUM

7306

NATIONAL SECURITY COUNCIL

~~CONFIDENTIAL~~

December 20, 1979

INFORMATION

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Greece and Turkey (U)

You have undoubtedly had no time to follow recent events in, and intelligence reporting from, Greece and Turkey during the last few weeks. I have been giving you tidbits in evening reports. Basically, things have been moving in a direction favorable to our interests, and favorable to alleviation of Greek-Turkish tensions. In large part I see these developments as a function of the fact that we have stayed in the background. We have quietly urged both countries to work toward moderating and settling their differences but we have stayed out of the limelight and far from the center of the stage. This is exactly what we should have done and, more importantly, it is what we should continue doing. Parents who rush to insert themselves into children's quarrels increase the incentive of the children to quarrel. Left to themselves, with a bit of background nudging from the parents, the children eventually tire of quarreling and see that their own interests lie in composing their differences. This is what has been happening in the NE Mediterranean. Other factors are at work, too. The Iranian crisis has had a sobering effect. Both Turks and Greeks are deeply disturbed by it. Greeks increasingly realize that social and economic instability in Turkey jeopardizes them. (C)

There was good reason to expect that experienced leaders such as Karamanlis and Demirel would, in times like these, see their problems in clearer light. Extensive and detailed intelligence reporting in recent weeks confirms our hopes here. Demirel looks upon his return to office as an opportunity to grapple with fundamentals and is determined to do so while he retains sufficient parliamentary strength. Karamanlis shows signs of understanding the lessons of the past five years. He has no illusions about Cyprus. Cyprus is not a central issue in either Greece or Turkey. Karamanlis respects Demirel as an experienced politician, like himself, operating in a delicate

~~CONFIDENTIAL~~
Review: Dec. 20, 1985

COPY CARTER LIBRARY

DECLASSIFIED
E.O.12958, Sec.3.6
PER 2/5/99 NSC RE NLC-98-142
BY NARS. DATE 2/22/99

Belge Tarihi: Aralık 20, 1979, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 22, 1999, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349487090, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Paul Henze'den Zbigniew Brzezinski'ye gönderilen bilgi notunda Türkiye ve Yunanistan arasında Kıbrıs konusu nedeniyle yükselen tansiyonu yumuşatma konusu yer almıştır.

EK 111

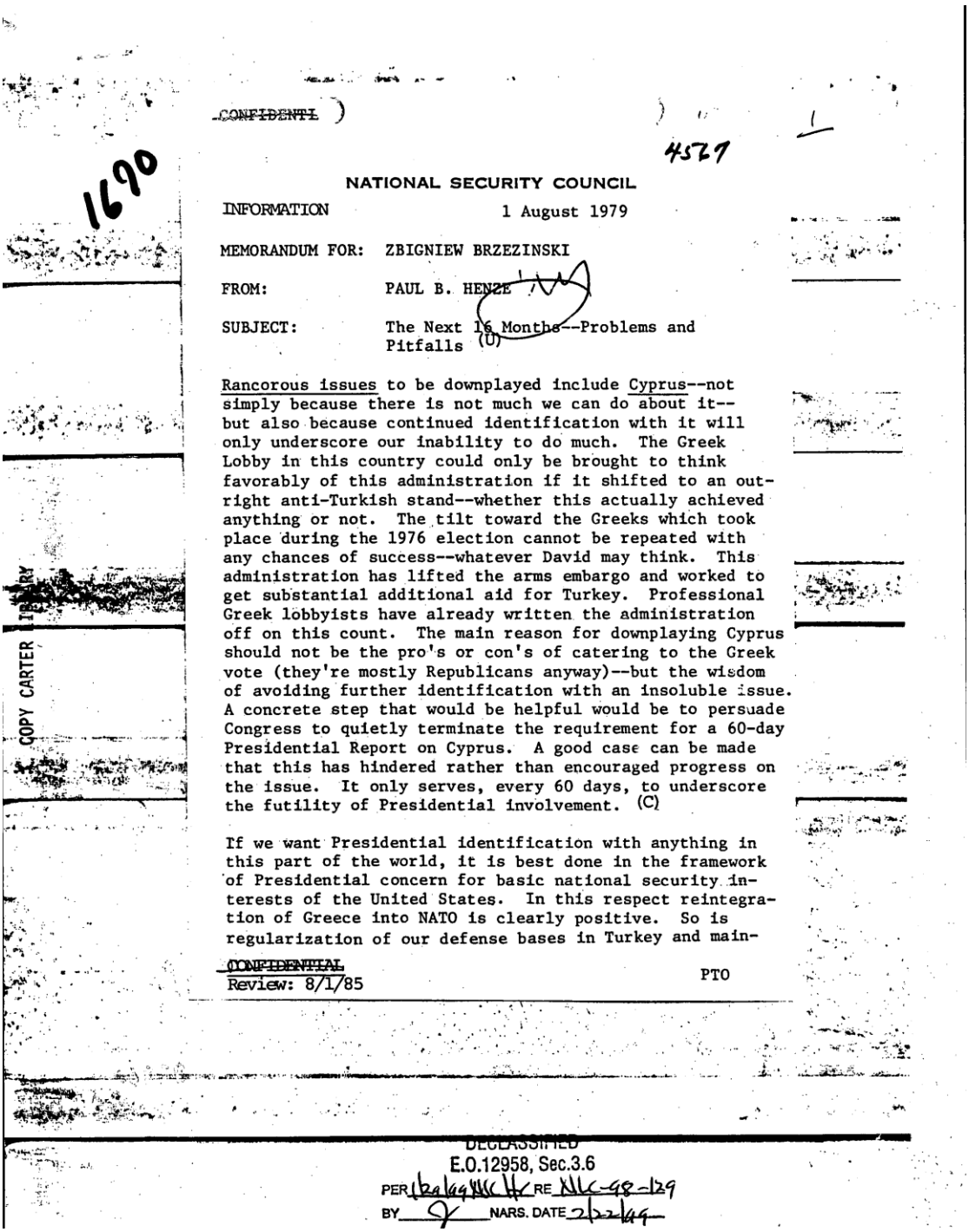

~~CONFIDENTIAL~~

4527

1690

NATIONAL SECURITY COUNCIL

INFORMATION 1 August 1979

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: The Next 16 Months--Problems and Pitfalls (U)

Rancorous issues to be downplayed include Cyprus--not simply because there is not much we can do about it--but also because continued identification with it will only underscore our inability to do much. The Greek Lobby in this country could only be brought to think favorably of this administration if it shifted to an outright anti-Turkish stand--whether this actually achieved anything or not. The tilt toward the Greeks which took place during the 1976 election cannot be repeated with any chances of success--whatever David may think. This administration has lifted the arms embargo and worked to get substantial additional aid for Turkey. Professional Greek lobbyists have already written the administration off on this count. The main reason for downplaying Cyprus should not be the pro's or con's of catering to the Greek vote (they're mostly Republicans anyway)--but the wisdom of avoiding further identification with an insoluble issue. A concrete step that would be helpful would be to persuade Congress to quietly terminate the requirement for a 60-day Presidential Report on Cyprus. A good case can be made that this has hindered rather than encouraged progress on the issue. It only serves, every 60 days, to underscore the futility of Presidential involvement. (C)

If we want Presidential identification with anything in this part of the world, it is best done in the framework of Presidential concern for basic national security interests of the United States. In this respect reintegration of Greece into NATO is clearly positive. So is regularization of our defense bases in Turkey and main-

~~CONFIDENTIAL~~
Review: 8/1/85

PTO

COPY CARTER LIBRARY

DECLASSIFIED
E.O.12958, Sec.3.6
PER [illegible] RE NLC-98-129
BY [illegible] NARS. DATE 2/22/99

Belge Tarihi: Ağustos 1, 1979, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 22, 1999, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349506933, Belge Gizlilik Seviyesi: ÖZEL

Paul Henze, Zbigniew Brzezinski'ye Kıbrıs sorununa ilişkin ya Türkiye'nin ya da Yunanistan'ın lehine olan ABD politikasının tehlike ve problemlerine ilişkin bir değerlendirme sunmuştur.

EK 112

SECRET

MEMORANDUM FOR: ZBIGNIEW BRZEZINSKI

FROM: PAUL B. HENZE

SUBJECT: Evening Report - 16 January 1979

Activities:

GTC: Did Q's and A's for President's press conference tomorrow on Christopher mission, Cyprus, etc. Held discussion with Turkish corresondent Tuna Koprulu on Chritopher mission and my impressions of Turkey; lunched with Cord Meyer on same topic; talked briefly to Henry Bradsher of Washington Star on same topic and to DCM of Turkish Embassy. Discuss Bonn economic meeting on Turkey with State -- everything is set for meeting on Thursday, 18 January. Cleared State cable outlining updated strategy for Greek NATO reintegration. (U)

Horn: Reviewed recent developments and trends with Jerry Funk. Reviewed recent State traffic on Sudan -- where there are some signs of increasing political instability. If Soviets want to engage in more destabilization in the "Arc of Instability" that would discomfort key allies of ours, Sudan would be a prime temptation because of impact on Egypt, Saudi Arabia and Kenya that political upset there would have. Bears watching! (C)

Radios: Talked to Ferguson, Gronouski and Hayes by phone; crisis continues with more strain developing over BIB interference in RFE/RL management. Told Hayes and Gronouski we must keep this from boiling over; will meet with Gronouski first thing tomorrow morning and with Hayes later in day. (C)

Significant Information:

Turkey: Defense Minister has resigned; we do not have the full story why yet but I am disinclined to think it represents a serious problem for Ecevit. (U)

Ethiopia: [redacted] Mengistu signed Friendship Treaty with Soviets only in return for Soviet promises of enormous economic air -- as much as $2-3 billion dollars over next several years; sound a bit fishy, but there is something to it. (S)

SECRET
REVIEW JANUARY 16, 1983

copy carter library

Belge Tarihi: Ocak 16, 1979, Belge Açıklanma Tarihi: Ocak 31, 2001, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349504696, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Paul Henze tarafından Zbigniew Brzezinski'ye sunulan akşam raporudur. Belgede, ABD'nin Kıbrıs ile ilişkileri, Rumların NATO'ya yeniden entegre edilmesi için strateji ve diğer bazı konular ele alınmıştır.

EK 113

MEMORANDUM

2329

THE WHITE HOUSE

WASHINGTON

DECLASSIFIED • E.O. 12958 Sec. 3.6
With PORTIONS EXEMPTED
E.O. 12958 Sec. 1.5 (d)
MR 01-40, #7; 02 NSC 2/5/02
By dal NARA, Date 3/5/02

~~SECRET~~/NODIS/XGDS

MEMORANDUM OF CONVERSATION

PARTICIPANTS: President Gerald R. Ford
Henry A. Kissinger, Secretary of State and Assistant to the President for National Security Affairs
Lt. General Brent Scowcroft, Deputy Assistant to the President for National Security Affairs

DATE AND TIME: Thursday, April 3, 1975

PLACE: The Oval Office

The President: I don't think we should restrict this to photographers. The supermoralists are wrong, but I don't want the gifts in a dusty room at State or sold at an auction.

Kissinger: I am returning the Nobel Peace Prize but the money is in a trust fund so I will have to borrow to return the money. I will do it following your speech Friday or Saturday.

Our friends the Israelis -- now that they have their second wind -- they are putting out vicious stories. The Newsweek stories about the Vice President, proximity talks, my vetoing Allon, etc. This of a piece with what Garment told me -- they are withdrawing their protection from me. The new line is that it was all a misapprehension. None of this is crucial, but it shows they are going on the offensive. What they briefed O'Neill was a pack of lies.

We must get a handle on military shipments. Now the estimate is a four weeks war. We made a serious mistake. I should have had you say to Rabin we love you, and we will ship when you make an agreement.

The President: What are the options and how will the shipments correlate with the options?

~~SECRET~~/NODIS/XGDS

CLASSIFIED BY Henry A. Kissinger
EXEMPT FROM GENERAL DECLASSIFICATION
SCHEDULE OF EXECUTIVE ORDER 11652
EXEMPTION CATEGORY 5(b) (1, 3)
AUTOMATICALLY DECLASSIFIED ON Imp. to det.

PHOTO COPY
FROM
GERALD R. FORD LIBRARY

Belge Tarihi: Nisan 3, 1975, Belge Açıklanma Tarihi: Mart 05, 2002, Belge Kurum: Beyaz Saray, Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/2, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349509257, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Belge, Başkan Gerald Ford, Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ve Brent Scowcroft arasında Beyaz Saray'da yapılan toplantıya dairdir. ABD'nin İsrail'e askeri sevkiyatını ve Kıbrıs konusunda Türk-Yunan anlaşmazlığı gibi konular ele alınmıştır.

EK 114

MEMORANDUM 1051 47

NATIONAL SECURITY COUNCIL

~~SECRET~~/SENSITIVE

April 29, 1980

MEMORANDUM FOR THE RECORD

SUBJECT: SCC Meeting of April 7, 1980 - [redacted]

The Summary of Conclusions document recording the SCC Meeting on Covert Action which took place on April 7, 1980, omitted mention in the paragraph on [redacted] that endorsement of agent-of-influence operations included endorsement of the [redacted] estimated cost of such operations. This cost estimate was an integral part of the [redacted] program which the SCC endorsed and which was subsequently approved by the President.

Paul B. Henze

COPY CARTER LIBRARY

SANITIZED
E.O.12958, Sec.3.6
PER 2/4/99 NSC RE NLC-98-153
BY NARS. DATE 2/24/99

~~SECRET~~/SENSITIVE

Belge Tarihi: Nisan 29, 1980, Belge Açıklanma Tarihi: Şubat 24, 1999, Belge Kurum: Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), Belge Türü/Sayfa Sayısı: Bilgi Notu/3, Gale Learning Arşiv Erişim No: CK2349162240, Belge Gizlilik Seviyesi: GİZLİ

Paul Henze, bilgi notunda, ABD'nin Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye ile ilişkilerini sağlamlaştırmak için planlarının altını çizmiştir. Belgede ayrıca diğer bazı konulara da yer verilmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

01.01.1979 tarihinde Elazığ'da doğdum. 1996 yılında Elazığ Anadolu Lisesi'nden, 2000 yılında ise Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldum. Yüksek Lisans çalışmamı 2006 senesinde Fırat Üniversitesi Tarih Bölümünde tamamladım. Çeşitli özel şirketlerde idarecilik yaptıktan sonra 2007 senesinde Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu'nda Okutman olarak memuriyete başladım. Halen burada Dış Ticaret Bölüm Başkanı olarak görev yapmaktayım.